

serve donationi mense in morbum incidit, | num. alias, ibiq, conditae à Luitprando

VITÆ
D AURELII
AUGUSTINI
LIBRI IV.
AUCTORE
R.P. IOANNE RIVIO,
S. TH. Doctore,
Ordinis Eremitarum
S. AUGUSTINI
Per Inferiorem Germaniam
Priore Provinciali.
ET HAC
ET ILLA.

VITÆ
DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
ET
ECCLESIÆ DOCTORIS EXIMII,

Ex Operibus eius concinnatæ, rerumque ab eo gestarum & scriptarum

LIBRI QVATVOR.

In quibus Historiæ Ecclesiasticæ Africanæ, Manichæorum item, Donatistarum, Arianorum, Pelagianorum, aliarumq; hæreseon

SYNOPSIS:

Omnibus Augustini Libros legere & intelligere volentibus necessaria.

Studio & Industriâ Reuerend. P. IOANNIS RIVII, S. Theol. Doctoris & Professoris, Ord. Eremitarum S. AVGVSTINI, per Germaniam Inferiorem Prioris Prouincialis.

ANTVERPIÆ,
Ex Officina HIERONYMI VERDVSSII 1646.

ILLVSTRISS. AC REVERENDISS^mo.

DOMINO,

D. IACOBO BOONEN,

ECCLESIÆ METROPOLITANÆ

MECHLINIENSIS

ARCHIEPISCOPO,

Belgicæ Primati, Regiæ Majeſt. ibidem à Conſiliis Status, &c.

Illuſtriſsime Domine.

ETſi D. AVGVSTINVS, tum propter excellentem vitæ ſanctitatem, tum doctrinæ ac Theologicæ præſertim eminentiam, omni ſæculo & ætate apud omnes in ore & honore fuerit; hâc attamen tempeſtate non puto eſſe vllum hominem, vel tam tenuiter in ſacra doctrina verſatum, vel nouorum adeò negligentem, vt non ſæpiùs ſenſerit Auguſtini nomine aures ſuas animumque pulſari. Hoc vbi primùm à ſexennio circiter, fieri cœpiſſet; dolebam ſanè (quam-

quam id ſæpe deploraueram) non exſtare conſcriptam eius vitam, aliaſque res geſtas & ſcriptas, vti tanti viri nominiſq; dignitas exigebat. Verum quidem erat hanc vitæ rerumque hiſtoriam contineri in Operibus ipſius, ab Auctore vbi occaſio tuliſſet, poſteritati commendatam; ſed quoniam vaſta eadem ſunt & ardua, lectoreſque ſuos aliò rapiunt; nemo obſeruabat omnia, ſed pauci pauca. Inter hos ego me fuiſſe profiteor: qui poſtquam huius Oceani profundum ingreſſus ſum, extuli quædam quæ palàm omnibus ſupernatabant, alia, quæ ſunt eruta altiùs. Neque ſum idcircò tam temerarius, vt omnia me putem expiſcatum eſſe: quin potius exiſtimem, longè plura fugiſſe ſollertiam meam, quæ repetitis fortaſſe laboribus, aut inſtituto ſpicilegio, in commune orbis vniuerſi horreum conferemus. Sciebam ex diſcipulis Auguſtini fuiſſe Poſsidium, qui Magiſtri vitam edidiſſet: ſed neque ignorabam id tum fuiſſe factum, cùm recens Viri memoria & honor, omnium animis occurſabat: vt non debuerit idcircò Poſsidius, plura quàm paucula complecti eo compendio vitæ Magiſtri, quod ſummâ fide conſcriptum poſteris reliquit. Cupidum enim plurium Lectorem, ad libros & volumina Auguſtini remittit. Igitur hic Poſsidij riuulus acceſsit ad ipſum quem adiuimus, Auguſtini fontem: hoc inquam ſimpulum, ad eius puteum. Ceteri qui pòſt

ſecuti

ſecuti ſunt, Vitæ D. Auguſtini Scriptores, ponderandi fuerunt auctoritate ſuâ & vetuſtate: vt nemo laturus ſit ægrè, ſi fontem ipſum & puteum, poſt riuulum Poſsidij & ſimpulum adeamus potiùs, quàm in lamis & ſtagnis hominum recentiorum brachia laſſando eruamus non tam gemmas, quàm ſordes. De huius ergo Hiſtoriæ fide nemo in poſterum, opinor, dubitabit. Nam quis rectiùs nouerit Auguſtinum, quàm Auguſtinus ipſe? Quis eum fideliùs expreſſerit? Si enim rerum à ſe geſtarum certiſsimus Auctor eſt Iulius Cæſar; quantò iuſtius eſt, ſe ſuaque narranti Auguſtino fidem adhibere? Huius perinde voluminibus omnibus luſtratis, quod ſparſim annotare licuit, in narrationis ordinem redegimus, adſcripto ſicuti potuimus Anni indicio, tamquam vnicâ Hiſtoriæ & rerum præteritarum face.

Porrò hic D. Auguſtinus, non tam meo, quàm ſuomet proprio vt dixi, penicillo depictus, nullius alterius pinacothecam ſpectabat quàm Tuam, Illuſtriſsime Præſul. Nam ſicuti olim in Eccleſia, Litterarum quas Formatas appellabant beneficio, inuicem communicare Epiſcopi ſolebant; & ſuæ quodammodò fidei teſtimonium in alterius animum transfundere: ita ſanè non fidei dumtaxat ſuæ, ſed doctrinæ etiam & ſententiæ præſidio, pridem ſe pe- netra-

netralibus animi Tui intulit Augustinus. Neque formidamus, vt hanc possessionem pristinam aliquando amittat. Radices eius nimiopere veteres sunt: & non approbas, scimus, eos, de quibus grauiter Cassiodorus: *Sunt nonnulli qui putant esse laudabile, si quid contra Antiquos sapiant, & aliquid noui, vnde perire videantur inueniant.*

l. Diuin. Lect. c. 11.

Quàm enim id præfidenter hodie fiat, non est opus scribendo aperire: quando eadem superbia, quæ homines arbitrij sui laudatores facit & æstimatores; reddat Veterum Patrum contemtores: quorum perinde Theologicam scientiam habeant infra Peripateticas suas & profanas quisquilias.

Iam & Episcopi res gestæ, tanti equidem quantus Augustinus fuit, nemini quàm eiusdem Ordinis Viro summo, inscribi debuerunt: vt cum Te temporum nostrorum speculum Vitæ habemus; habeas ipse memoriam Ante-diu-cessorum. Etenim in doctrinæ puritate (quod tralatitium est) Augustinum nobis aliquem repræsentas: in animi robore, per hanc temporum difficultatem, Ambrosium: in benignitate Martinum: vt quos dignitate & ætate sequeris, porrò sequaris imitatione virtutum.

Atque hæ caussæ sunt, cur Patrocinium Tuum, meus

meus ecce Augustinus imploret: neque Episcopus pietate & doctrinâ præcipuus, voluerit alterius, quàm vtroque hoc titulo spectabilis Episcopi, tecta subire. Tu eum accipe Illustrissime Præsul, & tantum ex Africa hospitem, cordis tui beneuolo hospitio dignare.

Bruxellæ è Cænobio Augustiniano, ipso die sancti Presulis Augustini. 1645.

Illustrissimæ & Reuerendiss.
Gratiæ Tuæ humilis Seruus
F. IO. RIVIVS.

ää PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

MVlti ſunt, fateor, qui in hoc vitæ D. Aurelij Auguſtini agro ampliſſimo, eruditionis & induſtriæ ſuæ ſulcos duxerunt; ſed haud tali exiſtimo ſucceſſu, vt eruerint omnia, & ſingula. Nam ſicuti omnes non habuerunt eaſdem ſcribendi cauſſas; ita in varios ſcopos abierunt, prout ſuam quiſque controuerſiam optabat eſſe deciſam. Nos, horum nihil oculis præfiximus, ſed vnam & ſolam Hiſtoriæ veritatem: quam vt aſſequi poſſimus tantò ſiue rectiùs, ſiue certiùs; non alium ferè vitæ, rerumq; à ſe geſtarum ſcriptarumq; teſtem citabimus, quàm ipſummet AVGVSTINVM: *qui vti optimus; ita veriſſimus ſuiipſius ipſe pictor eſt. Non tamen præteribimus quæ illius æui, atque etiam aliorum ſequentium ſcriptores fide digni, de eo memoriæ prodiderunt, quantum propoſiti noſtri ratio permittet. Ea verò ex ipſis fontibus, in quibus reperimus, educta publicamus: neque alienis oculis alicubi lectum huc transferimus magis, quàm ſcribimus alienâ manu. Vtrumque enim, quia errori atque deceptioni obnoxium, ſtudioſè vitauimus. Vale, ac fruere.*

AD

AD AVCTOREM
HVIVS OPERIS.

AVdebóne tuis ſecretum tradere conchis
Aurium, ab inuidia quod procul eſſe iubet
Et candor meus, & comperta ſcientia, quam te
Hac in materie maximam habere ſcio?
Qui Vitam AVRELI mundo hactenus AVGVSTINI,
Conſcriptam variis exhibuere libris;
Rancida dumtaxat ſæcli monumenta nouelli,
Somnia quæ poſſis dicere vana ſenum,
Iudicio procul, & procul omni mente dediſſe,
Atque ipſos fontes præteriiſſe Operum:
E quibus illius certo ordine geſta decebat,
Et ſolis, vitam mordicùs eruere.
Hinc etenim turbata fides ætatis, & Anni
Confuſi, & vitium repſit in Hiſtoriam:
Dum quæ facta, infecta volunt: infectaque facta,
Quod pòſt anteriùs, quod priùs vlterius.
Cæteraque in genere hoc quamplurima, quæ tuus arte
Mirificâ in verſum protulit ecce labor.
Ceſſabunt igitur lites: AVRELIVS ipſe
Totius vitæ teſtis & auctor adeſt.

Ludebat God. vanden Mortelle. I. C.

AD EVNDEM.

DOctrinæ en phœnix ex ſe redit AVGVSTINVS:
Scribere vel ſcribi veriùs an potuit?

ALIVD.

E RIVO pelagus doctrinæ exundat, ab orbe
Pelagij ſordes diluat vt reliquas.

B. A. M. G. F.

CENSVRA.

PVblico Ecclesiæ bono & eruditorum desiderio consulit Reuerendus admodum ac eruditiss. Pater IOANNES RIVIVS S. Theol. Doctor, Patrum Augustinianorum in Belgio Prior Prouincialis, dum in hoc suo libro SANCTVM AVGVSTINVM rediuinum exhibet, non alienis coloribus sed propriis, & ipsis penè verbis Sanctissimi Doctoris depictum. Non potuit Alexander nisi Apellis penicillo depingi: non potuit magnus Augustinus nisi ab Augustino, aut magno Augustiniano viuis coloribus delineari. Ita censeo hac 21. Ian. 1645. Bruxellis.

HENRICVS CALENVS *Archidiaconus Metropolitanæ Ecclesiæ Mechliniensis ac Illustrissimi Domini Archiepiscopi Vicarius Generalis.*

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, Indiarum, &c. Rex Catholicus, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimus Belgarum Princeps, diplomate suo sanxit, ne quis Librum, cui titulus est, *Vita* D. AVRELII AVGVSTINI *Libri IV. Auctore* R. P. IOANNE RIVIO *S. Th. Doctore Ordinis Eremitarum* S. AVGVSTINI *per Inferiorem Germaniam Priore Prouinciali*, præter HIERONYMI VERDVSSII Typographi Antuerpiensis voluntatem vllo modo imprimat, aut alibi impressum in Inferioris Germaniæ ditiones importet intra nouennium. Qui secus faxit, confiscatione Librorum & aliâ graui pænâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ 28. Martij, Anno M. DC. XLV.

signat

STEENHVYSE.

DIVI

VITÆ D. AVRELII AVGVSTINI

LIBER PRIMVS.

HOc primo Libro, qui propriè Augustinum tangit, breuiter ac succinctè vitam eius exhibebimus, quam tum ante tum post Baptismum duxit: illam liberam & per varios errores cespitantem; hanc Monachismo, Presbyterio, & denique Episcopatu, atque interea Libris conscriptis & editis, oppidò memorabilem: vnàque cum natura dotibus, gratiæ diuinæ charismata. Quæ deinde in Episcopatu siue pro Fidei Catholicæ contra varias Hæreses defensione, siue pro morum restitutione egit; tribus sequentibus Libris prolixiùs, ac plenis, vt ita dicam, velis persequemur.

CAPVT I.

AVGVSTINVS ANTE ET POST BAPTISMVM, VSQVE AD PRESBYTERIVM.

§. I.

Nascitur Anno 354.

AVgustinus natus est Tagastæ, in Prouincia Africana, Idibus Nouembris: parentibus honestis & Christianis. *Possid. c.1. Aug. l. de vit. beat. & l.4. Confess. c.7.* Tanta verò res tamque mirabilis, visa ci na-

ei natiuitas humana fuit aditusque in vitam, vt de ſuâ ſcribat: Quid volo dicere Domine Deus meus, niſi quia neſcio vnde venerim huc? in iſtam dico mortalem vitam, an mortem vitalem, neſcio. Deus enim eſt qui per parentes carnales, ex carne & in carne nos format in tempore. &c. *l.1. Conf. c.6. & l.9. c.13.*

§. II.

Auguſtini Parentes.

PAter ei PATRICIVS fuit, de numero Curialium in municipio Tagaſtenſi. *l 9. Conf. c.13. Poſſid. c.1 l.2. conf. c.3.* Per id tempus Curiales & Decuriones in municipijs vocabantur, qui Romæ & in colonijs Senatores: ideò quia curiæ officium adminiſtrabant, & procurabant munia ciuilia. Erat vir animoſus, ſed opibus tenuis: ſicuti beneuolentiâ præcipuus, ita irâ feruidus: infidelis primùm, pòſt fidelis. *l. 2. conf. c. 3. l. 9. c. 9.*

Mater MONICA, orta Chriſtianis parentibus, & educata pudicè ac ſobriè: diligentiâ potiſſimùm famulæ cuiuſdam decrepitæ, quæ patrem eius infantem portauerat, ſicut dorſo grandiuſcularum puellarum paruuli portari ſolent. *l. 9. conf. c. 8. 9. & 13.* Vbi plenis annis nubilis facta eſt; tradita viro, ſeruiuit veluti domino: atque ita tolerauit cubilis iniurias, vt nullas de hac re cum marito haberet vnquam ſimultates.

Nouerat enim non reſiſtere viro irato, non facto tantùm, ſed ne verbo quidem: refracto verò & quieto, cùm opportunum videret, rationem facti ſui reddebat, ſi fortè ille inconſideratiùs commotus fuerat. Hoc quoque illi munus grande Deus donauerat, quod inter diſſidentes atque diſcordes quaſlibet animas, vbi poterat, tam ſe præbebat pacificam; vt quidquid inimicum vtrimque audiſſet, neutri parti proderet, niſi quod ad eas reconciliandas valeret. *l. 9. conf. c. 9.*

Fuit viri vnius vxor: mutuam vicem parentibus reddidit: domum ſuam piè tractauit: in operibus bonis teſtimonium habuit: nutriuit filios toties eos parturiens, quoties à Deo deuiare cernebat. *ibid.* Quare cùm videret mortem filij, ex fide & ſpiritu quem in Deum habe-

habebat; exaudiuit eam Dominus: exaudiuit eam, nec despexit lacrymas eius, cùm profluentes rigarent terram sub oculis eius, in omni loco orationis eius. Hinc illud somnium, quo consolatus est eam, vt viuere secum crederet filium, & habere eandem mensam in domo. Et alterum præterea responsum, per sacerdotem Dei Episcopum quemdam, & exercitatum in libris diuinis, qui affirmabat Fieri non posse, vt filius istarum lacrymarum periret. *l.3.conf.c.*11.*&* 12.

Etenim his freta, & pietate fortis, terrâ marique filium secuta est, in periculis omnibus de Deo secura. Nam & per marina discrimina ipsos nautas consolabatur, à quibus rudes abyssi viatores, cùm perturbantur, consolari solent, pollicens eis peruentionem cum salute, quia hoc ei Deus per visum pollicitus erat. *l.6.conf.c.1.*

Filium cùm Mediolani reperisset, falsitati iam quidem ereptum, sed veritatem nondum adeptum; pectore pleno fiduciæ dicebat: credere se in Christum, quod priùs quàm de hac vita emigraret, visura eum esset fidelem Catholicum: cùm neque interea cessaret Deo misericordiarum preces & lacrymas densiores fundere, vt accelararet adiutorium suum, & illuminaret tenebras filij sui, & studiosiùs ad Ecclesiam curreret in Ambrosij ora suspendi. *ibid.*

Conuersationis enim erat religiosissimę: quâ in bonis operibus tam feruens frequentabat Ecclesiam, vt eam propterea Ambrosius diligeret, & sæpe, cùm Augustinum videret, prorumperet in eius prædicationem. Vnde & ipsa, pro eo affectu quo in Ambrosium ferebatur, quem propter salutem filij maximè diligebat, piè & obedienter prohibitionem eius amplexa est, quâ vetuerat ad Memorias vel Oratoria sanctorum (sicuti in Africa fieri solebat) pultes & panem & merum adferre: tum ne vlla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis; tum quòd illa quasi parentalia, superstitioni gentilium essent simillima: *l 6. conf.c.*2. vel quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirerent. *serm.*15. *de sanct.*

Cumque Iustina, Valentiniani Regis pueri mater, Ambrosium persequeretur, hæresis suæ Arrianæ caussa; & ob id excubaret pia plebs in Ecclesiâ, ne fortasse subitâ hæreticorum audaciâ occuparetur, mori parata cum Episcopo suo; atque ibidem ne mœroris tædio contabesceret, secundùm morem Orientalium partium, cœpisset hymnos & psalmos concinere; primas ibi partes tenens sollicitudinis & vigiliarum Monica, orationibns viuebat. *l. 9.conf.c.*7. Vnde contigit post

v. Theodoret. l. 5. *hist. c.* 13.

disputationem De vita beata, vt, recognitis verbis, quæ memoriæ ipsius penitùs inhæserant, quasi euigilans in fidem suam, versum illum Ambrosij, *Foue precantes Trinitas*, læta effuderit. *l. de vit. beat. in fin.*

Erat etiam serua seruorum Dei, id est, eorum qui ante dormitionem ipsius, perceptâ gratiâ Baptismi, in Deo consociati vnà cum filio eius viuebant: ita curam gerens, quasi omnes genuisset; atque ita seruiens, quasi ab omnibus genita fuisset. *l. 9. conf. c. 9.*

Interfuit quoque disputationi non paruæ rei, quam Augustinus die suo Natali cum conuiuis habuit, atque in libellum contulit: in quâ, licet anteà ingenium ipsius atque in res diuinas inflammatum animum, conuictu diuturno & diligenti consideratione perspectum habuisse dicat; tum verò tanta mens Monicę apparuit, vt nihil aptiùs veræ Philosophiæ crederetur. Ob quam caussam volebat, vt neque alijs colloquiis deesset, *l. 2. de Ord. c. 1.* Etenim cùm de Vitâ Beatâ disputatum est; ipsam prorsus arcem Philosophiæ tenuit eius sententia: vt ei tantummodò verba defuerint, vt non sicuti Tullius sese tum panderet. *l. de vit. beat.* Quapropter recitante verba Tullij Augustino, sic Monica exclamauit, vt ij qui aderant, obliti penitus sexûs eius, magnum aliquem virum considere secum crederent: Augustino quantum poterat intelligente, ex quo illa, & quàm diuino fonte manarent. *eod. lib.* Iam cùm Philosophia sit amor sapientiæ, quam Augustinus à puero vehementer amauit; testatur matrem suam non minùs eandem amasse: imò in eâ adeo profecisse; vt nec cuiusuis incommodi fortuiti, nec ipsius mortis (quod viris doctissimis difficillimum est) horrore deterreretur: vt ob id libenter se illi discipulum tradat. *l. 1. de Ord. c. 11.*

Quæ cognitione multis quidem ardua; Monicæ tamen (cuius ingenium quotidie nouum erat, cuiusque animum vel ætate, vel admirabili temperantiâ remotissimum ab omnibus nugis, & à magna labe corporis emergentem, in se multùm surrexisse Augustinus cognouerat) tam erant facilia, quàm difficilia tardissimis, miserrimeque viuentibus. Quapropter eius sermo, tametsi non careret fortasse locutionis & linguæ vitio; attamen contemtis istis vel puerilibus rebus vel non pertinentibus ad se, ita Grammaticæ pænè diuinam vim naturamque cognoscebat, vt eius animam tenuisse, corpus reliquisse, disertis videretur. *l. 2. de Ord. c. 17.*

Vt sua perinde suorumque vota (quibus non diuitias, vel honores, vel

vel eiusmodi res fluxas atque nutantes, & quouis resistente transeuntes, optabant.) deuotissimè impleantur; maximè iniungit negotium matri: cuius precibus indubitanter credit atque confirmat, istam sibi mentem Deum dedisse, vt inueniendæ veritati nihil omninò præponat, nihil aliud velit, nihil cogitet, nihil amet. Ideoque nec desinebat credere, hoc tantum bonum, quod matre promerente concupierant, eâdem petente adepturos. *l. 2. de Ord. c. 20.*

Ceterùm religionis in Deum, eiusque timoris manifestum in Monicâ indicium fuit, quòd die quodam post cœnam, cùm ad requisita naturæ foras Licentius exiuisset, & ad aliquem cantilenæ modum quem nuper hauserat & amabat, vt fit, melos inusitatum isthic loci paullò clariùs cecinisset, *Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus*, quàm vt ipsa ferre posset; obiurgauerit illum religiosissima femina, quòd inconueniens locus cantico esset. *l. 1. de Ord. c. 8.*

In Africam rediens, cùm apud Ostia Tiberina decubuisset febribus, licet magnâ semper curâ æstuasset de sepulchro quod sibi prouiderat & præparauerat iuxta corpus viri sui; volens, quia valde concorditer vixerant, adiungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus, concessum sibi esse post transmarinam peregrinationem, vt coniuncta terra ambos coniuges tegeret: illam tamen tum curam dimittens, Ponite, inquiebat, hoc corpus vbicumque: tantùm illud vos rogo, vt ad Domini Altare memineritis mei, vbi fueritis. *l. 9. conf. cap. 11.*

Ergò imminente die resolutionis suæ, non cogitauit corpus suum sumptuosè contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit sepulchrum patrium: sed tantummodò desiderauit memoriam sui ad Altare Dei fieri, cui nullius diei prætermissione seruierat; vnde sciret dispensari victimam sanctam, quâ deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, & triumphatus est hostis, qui delicta nostra computans quærit quid obijciat, nihil inueniens in eo in quo vincimus. *l. 9. conf. c. 13.* Obijt nono ægritudinis suæ die, anno ætatis quinquagesimo sexto: *ibid. c. 11.* Corpus sepulturæ eo loci traditum: *ibid. c. 12.* posteà Martino V. Summo Pontifice Romam translatum, in Ecclesiâ Sancti Augustini honorificè conditum est. *Martyrol. Rom. 9. April.*

§. III.

§. III.

Consanguinei: Amici ac Discipuli.

FRater Augustini fuit NAVIGIVS: *l. de vit. beat. & l. 1. de Ord. c. 2.* LASTIDIANVS & RVSTICVS consobrini, qui nullum vel Grammaticum passi sunt: *l. de vit. beat.* PATRICIVS subdiaconus, nepos: *serm. 50. de diuers.* Fuit & illi germana soror quæ vidua Deo seruiens, multo tempore vsque in diem obitus, præposita ancillarum Dei vixit *Possid c. 26. Aug. Epist.* 109. Neptes denique ex patruo & fratre, quæ pariter Deo seruiebant. *Possid. ibid.*

Filium habuit ex se natum carnaliter, nomine ADEODATVM: qui cùm esset annorum quindecim, ingenio præueniebat multos graues & doctos viros: *l. 9. conf. c. 6.* & magnum quiddam pollicebatur: *l. de vit. beat.* tantis nimirum à Deo gratijs instructus, vt in eo præter peccatum, suum nihil ipse parens agnosceret. *l. 9. conf. c. 6.* Cum Augustino loquitur in libro De Magistro: suntque illius sensa omnia, quæ ibi ex persona collocutoris inseruntur: & quia multa alia eius mirabiliora expertus fuerat; horrori sibi fuisse illud ingenium ait *ibid.* Obijt baptizatus in adolescentia: securiorque ob id eius meminisse pater solebat, non timens quidquam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omninò homini illi. *ibid.*

Inter Auditores, primùm Tagastæ, deinde Carthagine ALIPIVS fuit, ex eodem quo ipse ortus municipio, parentibus primatibus, minor eo natu: quem dilexit propter magnam virtutis indolem, quæ in non magna ætate satis eminebat: *l. 6. conf. c. 7.* Alioquin & corpore satis paruo fuisse ostēdit, vbi ait: Quasi verò longum aliquid nos quæramus, præsertim aduersus Alipium: nam non mediocriter parua ista esse fortia & vtilia, satis ipse de suo corpore argumentaretur. *l. de vit. beat.* Quā ob caussam (dum contēptim de Alipio iam Episcopo loquitur) Vernulam peccatorúm Augustini, Iulianus diminutiuo vocabulo pòst nuncupauit. *l. 1. op. imp. c. 8.* Mirum verò quàm huic Alipio conueniāt, quæ habet Eunapius de alio quodam Alypio Alexandrino, quod corporis modum & ingenium vtriusque attinet, Eunapij verba sunt: Aetate Iamblichi vixit Alypius, in Dialecticis exercitatissimus, corpusculo exiguo admodum paulloque quàm cubitali, aut pygmæi maio-

maiore, quod intuenti videri poterat anima, spiritusuè esse: vsque adeo quod corruptioni obnoxium erat, nihil adolescebat, sed in diuinam quamdam naturam consumebatur. Vt igitur magnus ille Plato, diuina corpora ait esse diuersa ab ijs quæ sunt animo circumfusa; ita dixerit non absurdè aliquis, etiam illum in animam immigrasse, à quâ detineatur possideaturque velut à Deo. *ita Eunap.*

Hunc Augustinus Carthagine abduxit ab insaniâ Circensium, nè vanorum ludorum præcipiti studio tam bonum interimeret ingenium. *l. 6. conf. c. 7.* ibidemque ab ædituis fori comprehensum, tamquam furem, narrat *cap. 9.* Augustino priùs Romam profectus, vt Ius disceret; iterum amicorum artificio capitur insaniâ Ludorum gladiatoriorum, à quibus antea abhorruerat. *ibid. c. 9.* Et factus Assessor Comitis Largitionum Italicarum, rigorē Legum sustinuit fortiter: nullius potentiam aut minas vti veritus, ita clausus muneribus. *eod. l. c.* 10. Igitur Manichææ superstitionis cùm esset, *ibid. c. 7.* Romæ repertus. adhæsit Augustino fortissimo vinculo, vnàque Mediolanum profectus est, vbi & aliquid de Iure egit, & assedit ceteris mirabili continentiâ. *ibid. c. 10.* Nutabat cum Augustino in consilio, Quisnam esset tenendus vitæ modus? *ibid.* cùmque esset per id tempus castissimus, & viueret continentissimè; prohibebat eum ab vxore ducendâ, tamquam certo inquirendæ Sapientiæ impedimento. *eod. l. c. 12.*

De Persona Christi, ante conuersionem (vti & Augustinus ipse) perperam sentiebat. Hic enim Christum, non personâ Veritatis; sed magnâ quâdam naturæ humanæ excellentiâ, & perfectiore participatione sapientiæ præferri ceteris arbitrabatur: Alipius autem, Deum carne indutum ita putabat credi à Catholicis; vt, præter Deum & carnem, non esset in Christo anima mentemque hominis non existimaret in eo prædicari. de quo errore videri potest, *l. de Agone Christ. c. 21.* Quamobrem pigriùs mouebatur ad Christianam fidem: cùm videret ea quæ de Christo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura fieri non posse. Sed postea hæreticorum Appollinaristarum hunc errorem esse cognoscens, fidei Catholicæ contemperatus est. *l. 7 conf. c. 19.*

Reuersus in Africam, priùs Augustino Episcopus creatus est patriæ Ecclesiæ Tagastensis. Eam ob caussam nominari antè solet, *Epist.* 24. 36. 92. 95. 96. 145. 241. Attamen nondum ad hanc dignitatem erat

assumptus, cùm Hierosolymam profectus, ibidem Hieronymo innotuit, *Epist.* 8. (quem perinde Hieronymus amanter salutat, *Epist.* 18. & 26. *apud August.*) ac deinde in reditu Paullino Nolæ agenti: quem in Augustini amicitiam, virtutis commendatione intulit, *Epist* 31. Doctrinâ, sanctitate, & legationibus obitis clarus, ad extremum Senex siue Primas Episcoporum Numidiæ fuit *Epist.* 67. & post mortem fastis Ecclesiasticis adscriptus, 15. *Augusti.*

Sequitur NEBRIDIVS: qui relictâ patriâ vicinâ Carthagini, atque ipsâ Carthagine vbi frequentissimus erat, relicto rure paterno optimo, relictâ domo, & non secuturâ matre; nullum ob aliam caussam Mediolanum venerat, nisi vt cum Augustino viueret in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ. Vnde pariter suspirabat, pariterque fluctuabat, beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum (vt patet *Epist.* 268. alijsque) scrutator acerrimus. *l. 6. conf. c.* 10. Ideoque valde oderat de quæstione magnâ responsionem breuem: *Epist* 23. tantoque erant ei gratiores, quantò loquaciores paginæ. *Epist.* 72.

Cum his duobus vehementer anhelauit Augustinus ante conuersionem, ad virtutem & sapientiam: quam tum apprehendere non poterant; sed neque tamen in sæcularibus actibus suis reperire placidam quietem. Vnde repetebant cum gemitu: Quamdiu hæc? *l 6. conf. c.* 10. Cum ijsdem disputabat de Finibus bonorum & malorum: scribitque Epicurum accepturum fuisse palmam in animo suo, nisi credidisset post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum: quod Epicurus credere noluit, ipse verò semper credidit. *l.6.conf.c.*16.

Interea verò dum Mediolani omnes obhærent, Nebridius, vt subdoceret VERECVNDO (ciui & grammatico Mediolanensi, omnium ipsorum familiarissimo, vehementer & desideranti & familiaritatis iure flagittanti ex eorum numero fidele adiutoriũ, quo indigebat nimis) vt, inquam, huic subdoceret Nebridius, ceterorum amicitię cessit: cùm petitionem omnium contẽnere nollet, amicus dulcissimus & mitissimus. *l.* 8. *conf. c.* 6. Sed nondum erat Christianus, quando in foueam perniciosissimi erroris incidit, vt carnem Christi phantasma crederet. de quo vide *l. de Agon. Christ. c.* 22. Sed emersit, & non multò post Augustini suamque conuersionem & regenerationem per Baptismum, iam fidelis Catholicus, castitate perfectâ atque continentiâ Deo seruiens, in Africa apud suos (cùm tota domus eius per eum Christia-

na facta esset) carne solutus est. *l. 9. conf. c. 3.*

TRIGETIVS deinde, ciuis etiam Tagastensis, *l. de vit. beat.* quem adolescentem, quasi ad detergendum fastidium disciplinarum, aliquantum sibi militia vsurpauit; sed magnarum honestarumque artium ardentissimum edacissimumque restituit. *l. 1. cont. Acad. c. 1.* Quo postremo vocabulo, notat Trigetij edacitatem, qui alibi de se ipse quærit: Cur non pro edacitate sua creuerit? *l. de vit. beat.*

Denique LICENTIVS: qui, sicuti Trigetius, summo loco natus, *l. 1. de Ord. c. 11.* ciuis item Tagastensis, *l. de vit. beat.* filius Romaniani, mœcenatis Augustini, *l. 1. cont. Acad. c. 1. & 9. & l. 2. c. 3. & 7.* ad Philosophiam totus à iuuenilibus illecebris, voluptatibusque conuersus: ita vt eum non temerè audeat patri imitandum proponere. *l. 1. cont. Academ. c. 1.* Hosce enim duos, Trigetium Licentiumque, Hortensius, liber Ciceronis, iam magna ex parte conciliasse Philosophiæ videbatur. *Ibid.* Aliquid interim puerile vtriusque, vehementi obiurgatione castigat: neque aliam ab illis mercedem poscit, quàm vt boni sint. *l. 1. de Ord. c. 10.* Ceterùm Licentius (quem Poëtam penè perfectum esse, ait *l. 2. cont. Acad. c. 3.*) Poësi versibusque vti deditus erat; ita delectabatur: *l. 2. cont. Academ. c. 4. & l. 3. c. 2. & l. 1. de Ord. c. 3.* Exstat eius non inelegans poëma ad Augustinum *Epist.* 39. quâ illum Romæ agentem, & sectantem mundi militiæque vana, hortatur Augustinus ad eorundem contemtum.

Aliorum amicorum ipsius, pro re natâ meminerimus: quorum tantus erat, amicitiæque æstimator; vt sine amicis, visus sibi fuerit beatus esse non posse: etiam tum, cùm in affluentiâ carnaliũ voluptatum, beatitudinem falsò collocaret. Quos vtique gratis diligebat: vicissimque ab eis se diligi gratis sentiebat: *l. 6. conf. c. 16.* magno Sanè bonæ mentis indicio.

Magistrum sibi fuisse Democratem (Carthagine opinor in Rhetoricis) ipse testatur, *lib. Rhetor. c.* 8.

§. IV.

Scholas puer frequentat.

AB ipsa pueritiâ, cùm memoria ei vel ingenium, pro ætatulâ non deessent, scholam frequentare cogitur: tametsi litteras, eas præ-

ſertim, quas primi magiſtri tradere ſolent, non amaret : *l.* 1. *conf.c.* 9. 12. & 13. ſed magis pilæ luſum, falſaſque fabellas : eo fine, vt quas ſemel audierat, curioſiùs porrò ſpectaret in Ludis.*eod.l.c.* 10. Atqui ad diſcendum vrgebatur à parentibus : quorum vterque eum litteras noſſe, nimis optabat *eod.l.c.* 10.& 12. & *l.*2.*c.*3.

Eo tempore edoctus eſt, Deum eſſe magnum aliquem: qui poſſet etiam humanis ſenſibus non apparens, homines exaudire, iiſque ſubuenire. Vnde rogare Deum cœpit, etſi paruus, non paruo affectu, nè in ſcholâ vapularet. *l.* 1. *conf. c.* 9. Audierat & nonnulla de doctrinâ Chriſti : atque inſtructus erat à matre, ſignare ſe ſigno Crucis: adeò vt quodam die preſſus ſtomachi dolore adhuc puer, cùm repentè æſtuaret penè moriturus; piè inſtanterque flagitauerit Baptiſmum: qui, cùm recreatus mox eſſet, dilatus fuit: quod improbat *l.* 1. *conf. cap.*11.

Atque hinc veram Religionem ſibi à parentibus puerulo inſitam fuiſſe, non ſemel ait *l. de vtil.cred. c.*1. & *l.de duab. anim. c.* 1. Imò loco cit. Confeſſionum, ita loquitur : Ita iam credebam, & illa [mater] & omnis domus, niſi pater ſolus : qui tamen non euicit in me ius maternæ pietatis, quò minùs in Chriſtum crederem, ſicut ille nondum crediderat. *l.*1.*conf.c.*11.

Græcas litteras peculiari inſtinctu oderat : nec non eas, vbi legere & ſcribere & numerare diſcitur: ſed Latinas, quas Grammatici docent (quibus tradebantur errores Æneæ, & mors Didonis, quæ ſe amoris impotentiâ occidit) adamauit. Talis quippe dementia, honeſtiores, & vberiores litteræ putabantur, quàm illæ, quibus legere & ſcribere didicit. Iam verò, Vnum & vnum, duo; Duo & duo, quatuor; odioſa illi cantio erat : & dulciſſimum ſpectaculum vanitatis, Equus ligneus plenus armatis : & Troiæ incendium, atque ipſius vmbra Creüſæ. *l.*1 *conf c.*13.

Et quamuis eiuſcemodi fabellæ contineantur etiam Grammaticâ Græcâ; erat tamen ipſi puero amarus Homerus: fortè ideo, quòd nulla vocabula Græca noſſet; & ſæuis inſtaretur terroribus, vt noſſet: Latinam verò didiciſſet ſine vllo cruciatu ac metu, inter blandimēta nutricum, & ioca arridentium, & lætitias alludentium.*l.*1.*conf.c.*14.

In Litterarum ſtudio vtiliter profecit : & quia laſciuas etiam fabulas de Ioue tonante & adulterante, &c. libenter addidicit, eiſque delectabatur; ob hoc bonæ ſpei puer appellabatur. *eod. l. c.* 15. & 16. Quapropter præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, iubebatur

batur solutâ oratione dicere Iunonem dolentem, quòd non posset Italiâ Teucrorum avertere Regem, sicut eam Poëta versibus cecinerat. In quo argumento, acclamatum ei fuit præ multis coætaneis & conlectoribus ipsius. *ibid.c.17.*

Talibus ingenij exercitationibus, efficiebatur vanus: præsertim cùm barbarismus aut solœcismus magis offenderet; quàm propriæ libidinis, integris & ritè consequentibus verbis ornata recitatio. *eod. l.c.18.* Deinde, etiam vitiosus: fallendo scilicet innumerabilibus mendacijs pædagogum, & magistros, & parentes, amore ludendi, studio spectandi nugatoria & imitandi, ludicrâ inquietudine. Adhæc furta faciendo de cellario parentum & mensâ: idque vel gulâ imperante; vel vt haberet quod daret pueris, ludum suum, quamuis eo pariter delectarentur, tamen vendentibus. In quibus ludis, cupiditate vanæ excellentiæ, aucupabatur fraudulentas victorias: nihil denique minus pati poterat, quàm faciebat ipse alijs. *eod.l.c.19.*

In tantillâ ætate curæ habebat incolumitatem suam, veluti rem diuinam: custodiebat integritatem sensuum suorum: inque ipsis paruis, paruarumque rerum cogitationibus, veritate delectabatur: falli nolebat: memoriâ vigebat: amicitiâ mulcebatur: fugiebat dolorem, abiectionem, ignorantiam. *ibid.c.20.*

Non tantùm in patriâ, sed & Madauris vrbe vicinâ; litteraturæ, præsertim Oratoriæ percipiendæ, operam dedit: vnde Tagastam reductus est, sub annum decimumsextum ætatis. *l.2.conf.c.3.*

§. V.

Vacat Otio & vitijs.

TOto hoc anno studia intermisit, dum longinquioris apud Carthaginem peregrinationis sumtus præparabantur, animositate magis quàm opibus patris, municipis Tagastensis admodum tenuis. *ibid.* Ergò ex necessitate domesticâ, feriatus ab omni schola, dum cum parentibus est, excesserunt caput eius vepres libidinum, & nulla erat eradicans manus. *eod.l.c.3.* Non enim fuit cura parentum, tuentem illum excipere matrimonio: sed cura fuit tantùm, vt disceret sermonem facere quàm optimum, & persuadere dictione. *ibid.c.2.* metue-

Anno. 370.

bant verò, ne impediretur spes eius compede vxoriâ. *eod.l.c.3.* Itaque siluescebat varijs & vmbrosis amoribus; neque erat quod illum delectaret, nisi amare, & amari. *l.2.conf.c.1.* Quinimò vbi pater in balneis, eum pubescentem vidit, quasi iam ex hoc in nepotes gestirct, gaudens vxori indicauit. *eod.l.c.3.* Nam licet tunc esset Catechumenus; tamen hoc recens erat: atque adeò de filio ad Deum dirigendo nihil propè cogitabat, sed inania tantummodò. Mater nihilominus voluit, secretóque monuit illum cum sollicitudine ingenti, ne fornicaretur, maximè ne adulteraret cuiusquam vxorem. Sed illi monitus ei muliebres videbantur, quibus obtemperare erubesceret. *lib.2.conf.cap.3.*

Eò siquidem iam deuenerat, & præceps ibat tantâ cœcitate, vt inter coætaneos puderet eum minoris dedecoris, quàm audiebat alios iactantes flagitia sua, & tantò gloriantes magis, quantò magis turpes erant: & ideò libebat facere, non solùm libidine facti, verùm etiam laudis. Vnde, ne vituperaretur, vitiosior fiebat: & vbi non suberat, quo admisso æquaretur perditis; fingebat se fecisse quæ non fecerat: nè videretur abiectior, quò erat innocentior; & nè vilior haberetur, quò castior. *ibid.*

Et quoniam relaxabantur illi ad ludendum habenæ vltra temperamentum seueritatis, in dissolutionem affectionum variarum; *eod.l. & c.* abductus malo consortio, *ibid.c.8.& 9.* furtum commisit, excussâ pyro in viciniâ, idque nocte intempestâ, vnde abstulerunt onera ingentia: non ad epulas; sed vel proijcienda porcis, etiamsi inde aliquid comederint. *eod.l.c.4.* Nam tametsi pulchra erant illa poma; non tamen ipsa concupiuit, quia meliorum copiam habebat: sed tantùm decerpsit, vt furaretur. *eod.l.c.6.& 8.*

§. VI.

Abit Carthaginem.

ROmaniano, quem familiarissimum semper habuit, homine diuite, *l.1.cont.Acad.c.1.& l.2. cont.c.14.* cognato Alipij, *Epist.32.* eius studia domo & sumptu promouente; *l.2. cont. Acad. c. 2.* venit Carthaginem: *ibid.& l.3.conf.c.1.* Et circumstrepebat eum vndique sartago flagitiosorum amorum: peruenitque occultè ad vinculum fruendi. *l.3.conf.c.1.* Inde zelotypia. &c. *ibid.* Cartha-

Carthagine ſpectacula Tragica frequentat, atque in theatris congaudet amantibus, cùm ſe fruebantur per flagitia: cùm autem ſeſe amittebant; quaſi miſericors contriſtabatur: quamuis hæc imaginariè gererentur in ludo ſpectaculi. *eod.l.c.2.* Auſus etiam eſt in celebritate ſollemnitatum, intra parietes Eccleſiæ Chriſtianæ, concupiſcere, & agere negotium procurandi fructus mortis. *ibid.c.3.* Verſatur ibidem & inter cauſſidicos, cùm ſtudia ipſius intuerentur fora litigioſa, vt excelleret in eis, hoc laudabilior, quò fraudulentior: tametſi abhoreret ab eorum factis, hoc eſt ab euerſionibus, quibus proteruè inſectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbabant gratis illudendo, atque inde paſcendo maleuolas lætitias ſuas. *eod.l.& c.*

Iam agebat ætatis annum vndeuigeſimum, & erat defunctus Pater eius ante biennium, *l.3.conf.c.4.* in extremâ vitâ temporali, ad Chriſtum vxoris operâ conuerſus; *l.9.conf.c.9.* quando vſitato diſcendi ordine in ſtudio Eloquentiæ, peruenit in librum quemdam Ciceronis, qui exhortationem continet ad Philoſophiam, & vocatur Hortenſius: cuius lectione viluit ei repentè omnis vana ſpes, & immortalitatem ſapientiæ concupiſcebat æſtu cordis incredibili. *l.3.conf.c.4. & l.de vit.beat.* Anno. 373.

Ab hoc tempore perinde deſtitit cupere diuitias, nec aliud quidquam in his, ſi quo caſu offerrentur, præter neceſſarium victum, liberalemque vſum, cogitauit. Hoc enim vnus ille Ciceronis liber faciliimè perſuaſit, nullo modo appetendas eſſe diuitias: ſed ſi prouenerint, ſapientiſſimè atque cautiſſimè adminiſtrandas. *l.1.ſoliloq.c.10.* Et licet huius libri lectione vehementer eſſet accenſus; hoc tamen ſolo tanta flagrantia refrigeſcebat, quòd nomen Chriſti non erat ibi, quod in ipſo adhuc lacte Matris, tenerum cor eius piè biberat, & altè retinebat: adeò vt quidquid eſſet ſine hoc nomine, quamuis litteratum & expolitum & veridicum, non eum totum raperet. *l.3.conf.c.4.*

Igitur haud illi nebulæ defuerunt, quibus confunderetur curſus ipſius: & Diu, inquit, fateor, quibus in errorem ducebar, labentia in oceanum aſtra ſuſpexi. *l.de vit beat.* Ex ijs ſiquidem ſe fuiſſe exiſtimat, qui vel in primo adoleſcentiæ limine, vel iam diu multumque iactati, tamen quædam ſigna reſpiciunt, & ſuæ dulciſſimæ patriæ, in ipſis quoque fluctibus recordantur: & aut recto curſu, in nullo falſi & nihil morati, eam repetunt; aut plerumque vel inter nubila deuiantes, vel mergentia contuentes ſidera, vel nonnullis illecebris capti,

bonæ nauigationis tempora differentes, errant diutiùs, sæpe etiam periclitantur. &c. *eod.lib.*

§. VII.

Incidit in Manichæos, & seducitur.

QVamobrem ad sacras litteras, animum quidem cœpit applicare; sed propter styli simplicitatem fastidiebat: *l.3.conf.c.5.* quod alibi exponit his verbis: Nam & superstitio quædam puerilis, me ab ipsa inquisitione terrebat. *l. de vit.beat.* Verùm vbi factus erectior; illam caliginem dispulit, sibique persuasit docentibus potiùs, quàm iubentibus esse credendum. *eod.l.* Cùmque esset cupidus veri, & nonnullorum in scholâ doctorum hominum disputationibus superbus & garrulus; *l.de vtil.cred. c.1.* incidit in homines superbè delirantes, & carnales nimis & loquaces (Manichæos) in quorum ore laquei diaboli, & viscus confectum commixtione syllabarum nominis Dei, & Domini Iesu Christi, & Paracleti consolatoris nostri Spiritus sancti: hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ: ceterùm cor inane veri. *l.3.conf.c.6.*

Quod autem Manichæorum deliria attinet; insigne omninò est, quod Solem (ad cuius gyrum orando conuertebantur) nauem quandam esse dicerent: ita non tantùm, vt dicitur, toto cælo errabant, sed & natabant. Deinde cùm omnium oculis Sol rotundus effulgeat; eaque illi figura pro sui ordinis positione, perfecta sit; Manichæi eum triangulum perhibebant, id est, per quandam triangulam cæli fenestram, lucem istam mundo terrisque radiare. Ita fiebat vt ad Solem, dorsum ceruicemque curuarent; non autem ipsum tam clarâ rotunditate conspicuum, sed nescio quam nauim per foramen triangulum micantem, atque lucentem adorarent.

Verùm hæc tolerabiliùs fortasse vel ridebantur, vel ferebãtur in eis: illud erat intolerabiliter sceleratũ, quod de ipsâ naui puellas pulchras, & pueros proponi dicebant, quorũ formosissimis corporibus inardescerent Principes tenebrarum, ad feminas masculi, & ad masculos feminæ: vt in ipsa flagranti libidine & inhianti concupiscentiâ, tamquam de terris, sordidisque compedibus, Dei ipsorum membra soluantur.

tur. *vide l.2.cont.Felic.in fine.* Atque his obſcœniſſimis panniſ conabantur aſſuere ineffabilem Trinitatem, dicentes Patrem in ſecreto quodam lumine habitare: Filij autem in Sole virtutem, in Luna ſapientiam: Spiritum verò ſanctum, in aëre. *l. 20.cont.Fauſt.c.5.& 6.* Plura eiuſdem farinæ videri poſſunt, *l.de morib.manich.c.8.& ſeqq.l.de natura boni c.43.&c.*

Horum familiaritate, in primis quadam imagine bonitatis irrepente (tamquam ſinuoſo aliquo vinculo. multipliciter collo inuoluto) dum vtitur; *l.de duab.animab.c.9.* præſertim quòd ſe dicerent ſepoſitâ auctoritate, mirâ & ſimplici ratione, eos, qui ſe audire vellent, introducturos ad Deum, & errore omni liberaturos: neque vllum premere ad fidem, niſi priùs diſcuſſa & enodatâ veritate: *l.de vtil.cred.c.1.* deinde, quòd quædam noxia victoria, penè ſemper illi in diſputationibus proueniret, diſſerenti cum Chriſtianis imperitis, ſed tamen fidem ſuam, vt quiſque poterat, defendere molientibus; ſeductus eſt attrituſque per admirabiles circuitus. Hoc enim ſucceſſu creberrimo, gliſcebat adoleſcentis animoſitas: & impetu ſuo in peruicaciæ magnum malum imprudenter vergebat. *l.de duab.animab.c.9.*

Vnum præ ceteris fluctuantem illum acriter torquebat, quod, vnde malè faceremus, aſſequi cogitando haud poſſet. Hanc enim quæſtionem cum ſub Euodij nomine proponeret; Eam, inquit, quæſtionem moues quæ me admodùm adoleſcentem, vehementer exercuit, & fatigatum in hæreticos impulit atque deiecit. Quo caſu ita ſum afflictus, & tantis obrutus aceruis inanium fabularum; vt, niſi amor inueniendi veri, opem diuinam impetrauiſſet, emergere inde, atque in ipſam primam quærendi libertatem reſpirare non poſſem. *l.1.de lib. arb. c.2.*

Cùm verò duabus profeſſionibus, Electorum ſcilicet & Auditorum, Eccleſiam ſuam Manichæi conſtare voluerunt: *hær. 46.* Auguſtinus, dum inter eos verſatur, non Electus; neque Presbyter, vt Petilianus falsò obiecit, *l.3.cont. Petil.c.17.* ſed Auditor fuit, *diſp. 1. cont. Fortun.* nouem annis, *l.de mor.Eccl.Cath.c.18.& l.cont. Epiſt. fund.c.10.* magnâ curâ & diligentiâ: *l.de mor. man. c.19.* ab vndeuigeſimo ætatis, vſque ad duodetrigeſimum, ſeductus & ſeducens. *l. 4.conf. c. 1.* Nam ſimul atque auditis Manichæis, altercandi ſtudium aggreſſus erat; quidquid ſuo vel qualicumque ingenio, vel alijs lectionibus poterat; ſolis illis libentiſſimè tribuebat. Sicque ex illorum ſermonibus,

bus, ardor in certamina; ex certaminum prouentu, amor in illos quotidie mouebatur. Ex quo euenit, vt quidquid dicerent, miris quibusdam modis, non quia sciebat, sed quia optabat verum esse, pro vero approbaret. Ita factum est, vt quamuis pedetentim atque cautè; tamen diu sequeretur homines, nitidam stipulam, viuenti animæ præferentes. *l. de duab. anim. c. 9.*

Nam cùm longè pluris facerent oculorum quàm mentis iudicium; nullam esse fulgentem pennam, quæ non ex Deo fulgeat: & esse viuentem animam, quæ non ex Deo viuat, prædicabant & credebant. *eod. l. c. 8.* At verò si sapere voluissent, contrarium longè verius iudicassent. Ea nempe quæ sensibus percipiuntur, inferiora esse ijs, quæ solo intellectu percipi queunt: ideoque Solem istum & Lunam, omnemque lucem (quæ, quia mortalibus oculis cernuntur, à Deo facta Manichæi docebant) inferiora esse quibuscumque viuentibus, quæ solâ animi sublimitate, mente scilicet atque intelligentiâ capiuntur, quæque idcircò Deo auctore priuanda & viduanda putabant. *eod. l. c. 1.*

§. VIII.

Ingenij ipsius præstantia & capacitas.

Anno. 374.

ANnos natus fermè viginti, Categorias Aristotelis, solus legit & intellexit: atque omnes Artium liberalium libros euoluit: & Artem disserendi, Mathemata, Musicam, Arithmeticam, sine difficultate, nullo præceptore consecutus est. *l. 4. conf. c. 16.*

Res sanè inaudita monstrique similis, vt id ætatis adolescentulus, nullius hominis magisterio, at solo naturalis ingenij lumine, Aristotelis Categorias (in quas, cùm eas Rhetor Carthaginensis magister ipsius buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebantur; tamquam quid magnum & diuinum suspensus inhiarat) legerit solus atque intellexerit. Nam & illi satis apertè videbantur loquentes, de Substantijs, sicuti est homo; & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis, qualis sit, & statura quot pedum sit; & cognatio, cuius frater sit, aut vbi sit constitutus, aut quando natus, aut stet aut sedeat, aut calceatus vel armatus sit, aut aliquid faciat, aut patiatur,

tur aliquid: & quæcumque in his nouem generibus, vel in ipso Substantiæ genere, innumerabilia reperiuntur.

Quapropter cùm contulisset cum eis, qui se dicebant vix eas, magistris eruditissimis non loquentibus tantùm, sed multa in puluere depingentibus, intellexisse; nihil inde aliud ei dicere potuerunt, quàm quod solus apud semetipsum legens cognouerat. Iam, quantæ sollertiæ est, quod omnes libros Artium, quas liberales vocant, quoscumque legere potuit, tunc perseipsum non legerit tantùm, sed etiam intellexerit, nullo hominum tradente? Puta quidquid de Arte loquendi & disserendi: quidquid de dimensionibus figurarum, & de musicis, & de numeris fuit. Neque enim priùs sensit illas artes, quarum tot nodosissimos libros, nullo adminiculo humani magisterij, solâ ingenij celeritate atque agilitate enodauerat, etiam à studiosis & ingeniosis difficillimè intelligi; nisi cùm eis easdem conabatur exponere: & esset ille excellentissimus in eis, qui exponentem non tardiùs sequeretur. *eod. l. & c.* Atque hac consideratione, viuacitatem ingenij ipsius, Cassiodorus commendat, *l. Diu lect. c. 22.* idemque accuratè ponderat Philippus Abbas Bonæ Spei: *vit. D. Aug. c. 5.*

Quo perinde nomine, palàm superbus erat: ob Manichæi verò dogmata, occultè superstitiosus: vbique vanus, ac popularis gloriæ inanitatem sectans, vsque ad theatricos plausus, & contentiosa certamina, & agonem coronarum, & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. *l. 4. conf. c. 1.*

§. IX.

Docet Tagastæ.

IN patriam reuersus, docet Grammaticam. *Possid. cap. 1.* Vbi eum Romanianus fauore, familiaritate, communicatione domus, clarum penè primatemque fecit. *l. 2. cont. Acad. c. 2.* Mater enim eum nolle cœperat, detestans blasphemias erroris ipsius. *l. 3. conf. c. 11.* Ineptijs enim & sycophantijs Manichæorum, prorsus erat implicatus. *eod. l. c. 6. 7. & 10. & l. 4. c. 1.*

Vnde illa videns filij mortem, pro eo ad Deum plorabat ampliùs,

 quàm

quàm flent matres corporea funera. Deus verò consolatus est eam somnio, quo vidit se stare in quadam regula lignea, & aduenientem ad se iuuenem splendidum, hilarem atque arridentem sibi, cùm illa esset mœrens, & mœrore confecta. Qui cùm caussas quæsisset ab ea mœstitiæ, quotidianarumque lacrymarum, docendi, vt assolet, non discendi gratia; atque illa respondisset, perditionem filij se plangere: iussisse illum quò secura esset, atque admonuisse vt attenderet, & videret vbi esset illa, ibi esse & illum. Quod illa vbi attendit, vidit filium iuxta se in eadem regula stantem. *l.3.conf.c.11.* Hoc visum cùm filio narrasset, & ipse ad se trahere conaretur, vt illa se potiùs non desperaret futuram quod ipse erat; continuò sine aliqua hæsitatione, Non, inquit, non enim mihi dictum est, vbi ille, ibi & tu; sed vbi tu, ibi & ille. Quo eius constante responso commotus plus, quàm ipso somnio fuit. *eod.l.& c.*

Sed cùm interim non cessaret à fletu, & rogasset Episcopum quemdam Catholicum, vt dignaretur colloqui cum filio, & refellere errores ipsius: Episcopus verò negaret, eò quod inflatus nouitate hæresis, esset indocilis, vt qui nonnullis quæstiunculis iam multos imperitos exagitasset; sed consuleret sibi relinquendum, donec per se errorem deprehendisset: ipsa verò nollet acquiescere, sed instaret magis, deprecando & vbertim flendo, vt coràm cum filio dissereret; Episcopus subστomachans tædio, Vade, inquit, à me, ita viuas: fieri non potest, vt filius istarum lacrymarum pereat. Quod ita accepit, ac si de cælo sonuisset. *l.3.conf.c.12.*

Inter hæc dum Tagastæ docet, comparauerat sibi amicum, societate studiorum nimis carum, quemque à verâ fide deflexerat in superstitiosas & perniciosas fabellas, propter quas à matre plangebatur. Hunc contigit febribus laborare: cumque desperaretur, diu iacens in sudore lethali, baptizatus est nesciens. Id Augustinus ludibrio habebat: cumque putaret ægrotantem, vbi foret recreatus, similiter irrisurum; contrà accidit, ridentemque æger exhorruit vt inimicum: admonuitque mirabili & repentinâ libertate, vt, si amicus esse vellet, ridere desineret. *l 4 conf. c. 4.* Is post paucos dies repetitus febribus, defungitur: cuius mortem adeo tulit impatienter, vt solum mutauerit tandem, atque à Tagastensi oppido venerit Carthaginem. *eod. l.c. 4.5.6.& 7.*

§. X

§. X.

Carthaginem redit, docetq́ Rhetoricam.

HVius itineris conscius duntaxat Romanianus fuit: qui tametsi initio obstaret, & abiturientem amore patriæ, vbi iam docebat, cunctaretur; postquàm tamen euincere adolescentis cupiditatem, & ad ea quæ videbantur meliora tendentis, nequiuit; ex dehortatore in adiutorem tantâ beneuolentia conuersus est, vt necessarijs omnibus iter eius adminiculauerit. *l. 2. cont. Acad. c. 2.* Neque hoc solum; verumetiam Carthagine existentis, cunabula, & quasi nidum studiorum fouit, & iam volare audentis rudimenta sustentauit. *ibid.*

Carthagine paullò pòst Rhetoricam docuit, & sine dolo dolos, non quibus contra caput innocentis agerent discipuli, sed aliquando pro capite nocentis. *l. 4. conf. c. 2.* Quâ consideratione fatetur Deum de longinquo, lapsantem in lubrico & in multo fumo vidisse scintillantem fidem ipsius. Nam licet per id tempus haberet vnam, illegitimo coniugio cognitam; attamen ei thori fidem seruabat. *eod. l. & c.* Cumque ei semel placuisset inire certamen carminis Theatrici, & exquisiuisset Aruspex (necaturus scilicet in sacrificijs suis animantia, & illis honoribus inuitaturus alteri suffragatura dæmonia) respondit, quid mercedis dare vellet vt vinceret? abominatus fœdailla sacramenta, respondit. Nec muscam pro victoriâ suâ necari permissurum, tametsi corona esset immortaliter aurea. *ibid.*

Nihilominùs cùm rerum curiosarum desiderio teneretur; Planetarios, quos Mathematicos vocant, impensè consulebat: quòd nullum eis esset sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur. A quo studio tametsi quidam homo senex, nomine Vindicianus, arte medicus, *l. 7. conf. c. 6. & Epist. 5* & Nebridius, eum dehortarentur, & irriderent; persuadere tamen non poterant, vt abiiceret. *4. conf. c. 3.*

Alipium, Carthagine agentem, à ludis Circensibus abducit: & inuolutum superstitione Manichæorum, adducit in suam disciplinam. *l. 6. conf. c. 7.* Discipulos alioquin apud Carthaginem inuenit licentiosos, inurbanos, atque sine fronte, & ijs denique moribus, quibus ipse

dum studeret, esse noluerat. *l. 5. conf. c.* 8.

Interea gaudet excolere amicos: cumque eis colloqui, & corridere, & vicissim beneuolè obsequi: simul legere libros dulciloquos, simul nugari & simul honestari: dissentire interdum sine odio, tamquam ipse homo secum; atque ipsâ rarissimâ dissensione condire consensiones plurimas: docere aliquid inuicem, aut discere aliquid ab inuicem: desiderare absentes cum molestiâ, suscipere venientes cum lætitiâ. *l. 4. conf. c.* 8. Adhæc spem gerebat de pulchritudine vxoris, de pompa diuitiarum, de inanitate honorum, ceterisque noxijs & perniciosis voluptatibus. *l. de vtil. cred. c.* 1.

§. XI.

Scribit de Pulchro & Apto.

SEd cùm annorum iam viginti sex aut septem, pulchri, & pulchritudinis amator esset; ad eorum contemplationem, & caussam, cur talia amentur, inuestigandam, animum appulit, scripsitque libros duos aut tres, de Pulchro & Apto. Et Pulchrum, quod per seipsum; Aptum autem, quod ad aliquid accommodatum, deceret; definiebat & distinguebat, & exemplis corporeis adstruebat. Hos libros, qui interciderunt, dedicauit Hierio, Romanæ vrbis oratori, homini Syro, Græcè & Latinè facundissimo, & scientissimo rerum pertinentium ad studium Sapientiæ: quem iam tum amabat ex doctrinæ famâ, facie licet ignotum. *l. 5. conf. c. 13. 14. & 15.*

§. XII

Apud Manichæos dum proficit, deficit.

NOn omittebat figmenta, quæ Manichæos diuturnâ consuetudine implicatos & constrictos tenent; & quærere curiosè, & attentè audire, & temerè credere, & instanter quibus poterat persuadere, & aduersus alios pertinaciter animoseque defendere. *l. cont. Epist. fund. c.* 3. Interfuit etiam Carthagine disputationi Helpidij contra Mani-

Manichæos, & nonnihil moueri cœpit eo, quod videret eum talia ex Scripturis proferre, quibus resisti facilè non posset: & audiret Manichæos dicere, Scripturas noui Testamenti à nescio quibus, qui Iudæorum legem inserere Christianæ fidei voluerunt, fuisse falsatas, nec tamen ipsi incorrupta exemplaria vlla proferrent. *l. 5. conf. c. 11.* Quod Manichæorum effugium, inualidissimam vocem appellat, *l. de vtil. cred. c. 3.* Videri quoque potest *l. de mor. Eccl. Cath. c. 9. & 29.*

Ipse præterea, aliique, grauiter commoti, grauiterque questi sunt: vbi viderunt in quadriuio Carthaginis, in platea celeberrima, non vnum, sed plures quàm tres Electos simul, post transeuntes nescio quas feminas tam petulanti gestu adhinnire; vt omnium triuialium impudicitiam impudentiamque superarent. Quod de magna venire consuetudine, atque illos inter se ita viuere satis eminebat, quandoquidem nullus socij præsentiam veritus, omnes, aut certè penè omnes, eâdem teneri peste indicabat. Non enim erant hi ex vna domo, sed diuersè prorsus habitantes: ex eo loco vbi conuentus omnium factus erat, pariter fortè descenderant. *l. de mor. Manich. cap. 19.* Esto enim, magnam & prodigiosam sanctitatem Manichæi iactarent, vt ex Fausto patet *l. 5. cont. Faust. cap. 1. & 2.* attamen ipsa eorum vita neque respondebat tantæ iactantiæ, neque patriarchæ sui placita seruabant in omnibus. Aliud enim profitebantur, & viuebant aliter. Atque hinc Constantius, rigidus quondam Manichæus, at postea Catholicus Christianus, multos congerronum suorum Romæ in domum suam congregauerat, propter implenda præcepta Manichæi, satis quidem vana & inepta, sed quæ ipsi existimabant magna. Quid fit? fassi sunt talibus præceptis cedere infirmitatem suam: & quia obaudire Constantio nolebant; facto schismate dispersi sunt quisque in viam suam. Perdurarunt quidem aliqui; sed hos, quia dormiebant in mattis, alij Mattarios appellarunt: à quorum stratis, longè dissimiles erant plumæ Fausti, & caprinæ lodices: quâ deliciarum affluentiâ non solùm Mattarios fastidiebat; sed etiam domum patris sui, hominis pauperis Mileuitani. Atque inde constat, magnam inter mores eorum & litteras diuersitatem fuisse, vti & inter linguam & vitam: neque sic pugnasse primum hominem cum gente tenebrarum; sicuti in Manichæis verba pugnabant cum operibus. *l. 5. cont. Faust. c. 5.*

Cùm deinde multa Philosophorum legisset, memoriæque mandata retineret; quædam ex eis comparabat Manichæorum longis fabu-

 lis,

lis, & longè probabiliora reperit illis. *l. 5. conf. c.* 3. Nam cùm Philosophi multa ingenioſè & inuenerint & prænuntiauerint, puta defectus luminarium Solis & Lunæ; quo die, quâ horâ, quanta ex parte futuri eſſent, idque ſine errore: adeò vt & regulas indagatas ſcripſerint, quæ hodie leguntur; ex quibus prænuntiatur quo anno, & quo menſe anni, & quo die menſis, & qua horâ diei, & quotâ parte luminis ſui defectura ſit Luna, vel Sol: additâ cauſſâ per numeros & ordinem temporum, & viſibiles atteſtationes ſiderum; quando hæc conferebat cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa quoque ſcripſerat, copioſiſſimè delirans; non vtique occurrebat illi ratio nec ſolſtitiorum & æquinoctiorum, nec defectuum luminarium, nec cuiuſquam quod Philoſophi tradiderant. Et nihilominus quod Manichæus dicebat, credere iubebatur, licet ad rationes Philoſophorum, numeris & oculis eius exploratas, non quadraret: & à Philoſophorum præterea dogmatibus, longè diuerſum eſſet. *eod. l. & c.*

Ergo cùm ſubinde hæ quæſtiones eum torquerent, alijque è vulgo Manichæi diſſoluere non poſſent; promittebant illi venturum Fauſtum, cuius colloquio facillimè ei hæc, & ſi qua fortè maiora quæreret, enodatiſſimè expedirentur. *l. 5. conf. c. 6.* Cùm enim Manichæis lux iſta quæ oculis cernitur, inter ſumma & diuina colenda videretur; non aſſentiebatur: ſed putabat eos magnum aliquid tegere illis involucris, quod eſſent aliquando aperturi. *l. de vit. beat.*

Hunc Fauſtum fermè per nouem ipſos annos, quibus Manichæos audiuerat, nimis extento deſiderio venturum exſpectabat: *l. 5. conf. c. 6.* cùm ecce anno ætatis eius vndetrigeſimo, iam venit Carthaginem Fauſtus Manichæorum Epiſcopus, magnus laqueus Diaboli: *l. 5. conf. c. 3.* Illum audiebat: fama enim de illo prælocuta erat, quòd eſſet honeſtarum omnium doctrinarum peritiſſimus, & apprimè diſciplinis liberalibus imbutus. *ibid.* Expertus eſt itaque hominem gratum & iucundum verbis, & ea ipſa quæ alij ſolebant dicere, multò ſuauiùs garrientem. *eod. l. c. 6.* Vnde delectabatur, & cum multis, vel etiam præ multis, laudabat hominis facundiam: *ibid.* Tametſi verò laudabat; diſcernebat tamen à veritate rerum, quarum diſcendarum auidus erat: nec quali vaſculo ſermonis, ſed quid ei ſcientiæ comedendùm apponeret celebris ille Fauſtus, intuebatur. *eod. l. c. 3.* Iam enim didicerat, nec eò debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eò falſum, quia incompoſitè. *l. 5. conf. c. 6.*

Igitur

Igitur ſimul atque conferre familiariter cum eo potuit, & partiri quæſtionum ſuarum curas; reperit eum expertem liberalium diſciplinarum, & nonniſi Grammaticam tenere vſitato modo: quia verò aderat quotidiana ſermocinandi exercitatio, inde ſuppetebat eloquium; quod fiebat acceptius, magiſque ſeductorium, moderamine ingenij & quodam lepôre naturali. *ibid.* Itaque deſperabat Fauſtum ſibi poſſe ſatisfacere: qui ipſemet fatebatur, non ſe audere ea quæ continebantur in libris Manichæi de cælo & ſideribus, & Sole, & Luna, explicare ad numerorum rationes, quas adducebant Philoſophi, aut pares aliquas reddere. *eod. l.cap.7.* Hoc iam homine cognito, omnis ipſius conatus quo proficere in illa ſecta ſtatuerat, prorſus intercidit: tametſi Manichæis adhæreret tantiſper, donec aliquid meliùs accepiſſet. *ibidem.*

§. XIII.

Romam proficiſcitur.

SVb id tempus perſuaſus ab amicis (inter quos fuiſſe Martianum, qui profecturo Comicum illud occinuerit,

Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores poſtulat; apparet, *Epiſt.* 155.) Romam proficiſci ſtatuit, ea potiſſimùm de cauſsâ, quòd audiret quietius ibi ſtudere adoleſcentes, & ordinatiore diſciplinæ coërcitione ſedari. *l.* 5. *Conf.c.*8. Profectum, Mater ad mare vſque ſecuta eſt: à quâ dum violenter teneretur, vt aut rediret, aut ſe vnà nauigare permitteret; eam prætextu deducendi ad nauem Amici, donec vento facto nauigaret, fefellit: & alicubi relictâ, noctu clanculum diſceſſit. Quòd illa vbi manè facto didicit, miſerabiliter plorauit. *ibid.* ſed neque quidquam huius itineris indicauit Romaniano, quem alioquin celare nihil conſueuerat. *l.2. cont. Acad.c.*2.

Romæ corripitur febri, & periculosè laborat. *l.* 5. *Conf. c.*9. Reſtitutus valetudini, ſedulò cœpit agere propter quod venerat, vt ſcilicet Artem Rethoricam Romæ doceret: inque hunc finem domi priùs aliquos congregauit, quibus, & per quos cœpit innoteſcere. *eod. l.c.*12. Intereà verſabatur cum Manichæis promiſcuè, tam Electis eorum, quàm Auditoribus: verumtamen aliquantò remiſſiùs, negligentiuſque doctrinam eorum vrgebat: tametſi decreuiſſet, ſi melius aliquid

aliquid non reperiret, eâ contentus esse; quod iudicaret, iuxta Academicorum opinionem, de omnibus esse dubitandum, neque aliquid veri ab homine comprehendi posse. *eod. l. c.* 10. Id alio loco exponit his verbis: Vbi discussis Manichæis euasi, maximè traiecto isto mari; diu gubernacula mea repugnantia omnibus ventis, in mediis fluctibus Academici tenuerunt. *l. de vit. beat.*

Et quoniam, cùm de Deo cogitare vellet, cogitare nisi moles corporum non nouerat: neque enim videbatur illi esse aliquid, quod corpus non erat; ea maxima, & propè sola caussa erat ineuitabilis erroris ipsius. Nam ab hoc ceteri religati deducebantur. *l.* 5. *Conf. c.* 10. Quapropter Manichæos posteà monebat: Dei naturam atque substantiam, incommutabilem omnino, omnino incorruptibilem cogitate vel credite: & Manichæi continuò non eritis, vt aliquando & Catholici esse possitis. *l.* 33. *cont. Faust. c.* 9.

§. XIV.

Venit Mediolanum.

MOtus ingratitudine discipulorum Romæ, cùm de abitione tantumnon cogitare cœpisset; commodum accidit, Mediolano Romam mitti ad Præfectum Vrbi, vt illi Ciuitati Rethoricæ magister prouideretur. Quod munus cùm per Manichæos ambiret; dictione propositâ probatus à Symmacho, Mediolanum publico sumptu mittitur. *l* 5. *Conf. c.* 11. *&* 13. Id factum sub Valentiniano minore, cuius tum Comitatus siue Curia Mediolani constituta erat. *Posid. c.* 1. Hic est Symmachus, Romanorum eâ tempestate disertissimus, Epistolarum auctor, & Apologiæ pro Vestalibus Virginibus: qui de Arâ Victoriæ instaurandâ cùm Valentinianum paulò anteà interpellasset, Ambrosium Episcopum & Prudentium V. C. nactus est antagonistas.

Augustinus ab Ambrosio paternè suscipitur; quem & ipse redamat, non vt veri Doctorem (quia desperabat in Ecclesia Catholica posse reperiri verum, vnde Manichæi illum auerterant) sed propter benignitatem. *l.* 5. *Conf. c.* 10. *&* 13.

Mediolani

Mediolani Kalendis Ianuariis, Imperatori & Bautoni Consuli, laudes pro sua tunc Rhetoricâ professione recitauit in maximo conuentu conspectuque hominum. *lib.3.cont.Petil.cap.25.lib.6.Conf.cap.6.* Hunc Imperatorem nonnulli Arcadium fuisse existimant, qui ante biennium Augustus à Patre Theodosio appellatus, eodem cum Bautone anno, hic Occidentis, ille Orientis Consul designatus est; vt vnâ eâdemque oratione Consulem vtrumque laudarit. Ast quoniam Consulis in Oriente facti nomen haud equidem poterat tam citò in Occidentem deferri, vt Kalendis Ianuariis vterque Panegyrico extolleretur; non abs re fuerit hunc Imperatorem, Maximum existimare: qui licet per tyrannidem, occiso Gratiano, & Valentiniano pulso, Imperium occupasset; adeò tamen non erat ab eius laudibus temperandum, vt coniungere cum Bautone nefas esset.

Ad hoc agendum dum pergit; viso in plateis mendico, ex saturitate iocante, & lætante; ingemuit: quòd id iam pauperculus esset adeptus, pauculis & emendicatis nummulis; quod ipse tam ærumnosis amfractibus & circuitibus frustrà fortassis ambiebat, lætitiam scilicet temporalis felicitatis. *lib.6. Conf. cap.6.* Ita enim cum Alipio & Nebridio loquebatur. *eod. l.c.7.*

Ambrosium disputantem in populo audiebat perstudiosè, facundiam explorans, rerum incuriosus & contemptor. Et delectabatur suauitate sermonis, quamquam eruditioris, minùs tamen hilarescentis atque mulcentis, quàm Fausti, quod attinet ad dicendi modum. *libr.5. Conf. cap.13.* Quamuis autem res negligebat, tamen cum verbis, quorum captator erat, illæ simul in mentem incurrebant, sed gradatim. Vbi enim audierat solui vnum atque alterum ænigma eorum, quæ ex Scripturis Manichæi solebant Catholicis obiicere, quod hactenus putauerat esse impossibile; vidit fidem Catholicam defendi posse. Sed ideò nondum efficitur Catholicus: quia, cùm Manichæismo iam esset occupatus, defensionis partes æquabantur. Hinc licet Academicorum more dubitaret de omnibus, atque inter omnia fluctuaret; comparans nihilominùs Philosophorum doctrinam de mundo rerumque naturâ, cum Manichæorum dogmatibus; iudicat illos probabiliora docuisse: & ideò decreuit, etiam de omnibus dubitans, Manichæos relinquere: & denique tamdiu esse Cathecumenus in Catholica Ecclesiâ, à parentibus sibi commendatâ, donec aliquid certi elucesceret, quò cursum dirigeret. *l.5.Conf.c.14.*

§. XV.

A Manichæis alienior accedit ad Christianismum.

Talis cùm esset, venit ad eum Mater, terrâ marique insecuta: cui cùm indicasset, non esse se amplius Manichæum, sed neque Catholicum Christianum; exiliuit lætitiâ, & pectore pleno fiduciæ, respondit: Credere se in Christum, quòd priusquam de hac vita emigraret, visura eum esset fidelem Catholicum. *l.6. Conf.c.1.*

Cæterùm ad quærendum intentus, & ad disserendum inquietus animus ipsius cùm esset, neque facultas daretur conferendi cum Ambrosio quod volebat, sicut volebat, propter eius occupationes; audit illum omni die Dominico verbum veritatis tractantem: magisque confirmatur in hoc, quod omnes versutarum calumniarum nodi, quos Manichæi aduersus diuinos libros innectebant, possint dissolui. *lib. 6. Conf. cap. 3.* Signanter tamen vbi intellexit, ex eo quòd homines facti sint ad imaginem Dei, non colligi, quod Deus habeat corpus: quamquam quomodo se haberet spiritualis substantia, comprehendere non posset; gaudens erubuit, se tot annos non aduersus Catholicam fidem, sed contra carnalium cogitationum figmenta latrasse. *eod. l. c.3. & 4.* Gaudebat etiam, vetus Testamentum non proponi sibi legendum eo oculo, quo anteà videbatur absurdum; sed quod assignaret pro regulâ Ambrosius: *Littera occidit, Spiritus autem viuificat.* nam ea quæ secundùm litteram peruersa videri poterant, spiritaliter exposita, nihilum offenderent: licet eadem, quia non videbat vera esse, non crederet: volebat enim eorum quæ non videbat, ita fieri certior, vti certus erat quod septem & tria, decem sint, priusquam crederet aliquid. *lib.6. Conf. cap.4.*

Nihilominùs iudicabat iam tum in Ecclesia Catholicâ longè modestius prudentiusque exigi fidem in rebus quæ non demonstrantur, quàm apud Manichæos: sicuti ostendit *libr. 11. contr. Faust. cap. 45. & lib. contr. Epist. fund. cap. 4.* qui veritatem temerè pollicentes, irrident Christianorum credulitatem, & posteà tam multa fabulosissima

ſiſſima & abſurdiſſima, quia demonſtrari non poſſunt, credi imperant. *lib.6.Conf.cap.5.* Conſiderans prætereà apud ſemetipſum, quàm innumerabilia crederet quæ non videret, neque cùm gererentur adfuiſſet: ſicuti tam multa in hiſtoria gentium, tam multa de locis atque vrbibus, quæ non viderat: tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis, vti exſequitur *l. de vtil. cred. cap.* 10. *Epiſt.* 112. *in princ.* quod niſi fieret, nihil omninò in hac vita ageremus: conſiderans denique quàm crederet firmiter, de quibus eſſet ortus parentibus, quod ſcire vtique non poſſet, niſi audiendo credidiſſet; vti ponderat *l. de vtil. cred. cap.* 12. his, inquam, rationibus perſuaſus fuit, debere ſe pariter credere, Scripturam ſacram vnius veri & veraciſſimi Dei ſpiritu ac numine, eſſe humano generi miniſtratam: non ob aliud, quàm quod Deus rerum humanarum curam & prouidentiam gerat: quod punctum ſemper ſe credidiſſe ait, tametſi nunc robuſtiùs, nunc exiliùs. *lib. 6. Conf. cap.* 5. Ergo quia per Scripturam ſibi credi, perque ipſam ſe inquiri Deus voluit, quandoquidem homines ſuaptè naturâ ſint infirmi ad inueniendam liquidâ ratione veritatem: imò propter eà ſit eis neceſſaria ſacrarum Litterarum auctoritas; hinc tantam eis per omnes mundi plagas vim, virtutemque tribuit, vt fides illicò ipſis adhibeatur, eò ſanè digniùs, quò Scriptura ipſa loquitur ſimpliciùs & humiliùs. *ibid.* Vide *de vtilit. cred. c.* 13.

Eodem tempore quo Mediolani agebat, accidit quod ipſe alibi commemorat his verbis: Nobis apud Mediolanum conſtitutis, Carthaginis rhetor Eulogius, qui meus in eadem arte diſcipulus fuit, ſicut mihi ipſe, poſteà quàm in Africam remeauimus, retulit, cùm Rhetoricos Ciceronis libros diſcipulis ſuis traderet, recenſens lectionem quam poſtridiè fuerat traditurus, quendam locum offendit obſcurum. Quo non intellecto vix potuit dormire ſollicitus: quâ nocte ſomnianti ego illi, quod non intelligebat, expoſui: imò non ego, ſed imago mea neſciente me, & tam longè trans mare aliquid aliud ſiue agente, ſiue ſomniante, & nihil de illius curis omninò curante. *lib. de cur. ger. pro mort. cap.* 11.

Interim inhiabat honoribus, lucris, coniugio, nec non vnà cum Alipio & Nebridio nutabat in conſilio: Quiſnam eſſet tenendus vitæ modus? *l. 6. Conf. cap. 6. &* 10. maximè verò mirabatur, recolens quàm longo tempore (ab anno ſcilicet vndevigeſimo, vſque ad tricena- — Anno. 384.

riam ætatem quam nunc gerebat) feruere cœpiſſet ſtudio Sapientiæ, diſponens, eâ inuentâ, relinquere omnes vanarum cupiditatum ſpes inanes, & inſanias mendaces, dum ſe videt adhuc in eodem luto hærere, interea dum differt & differtur à Manichæis. *eod.l.ſ.*11.

Inclinatur ad ducendam vxorem: diſſuadet Alipius, cauſſans nullo modo eos poſſe ſecuro otio ſimul in amore Sapientiæ viuere, ſi id feciſſet. *l. Conf. cap.* 11. *&* 12. Sed ipſe reſiſtebat exemplis eorum, qui coniugati coluiſſent Sapientiam: adeò vt demum Alipio ſit auctor deſiderandi coniugium. *eod. c.* Igitur triginta annos natus, cogitat annitente matre de vxore ducendâ: & deſpondetur ei quæ biennio minor quàm nubilis erat: & quia illa placebat, exſpectabatur. *eod.l.c.*13.

§. XVI.

Nondum baptizatus cogitat de vita communi.

DEliberationes cum Romaniano, Mæcenate ſuo (quem tunc graues æſtus negotiorum, ad Comitatum ſiue Curiam Imperatoris attraxerant) & aliis circiter decem, de Vitâ communi eiuſque modo, agitat: ſed poſteaquam cœpit cogitari, vtrùm hoc mulierculæ ſinerent, quas & alij habebant, & ipſe habere volebat; periit id conſilium abiectumque eſt. *l.6. Conf. cap.*14.

Siquidem cùm præſens præſenti Romaniano expoſuiſſet interiores motus animi ſui, vehementerque ac ſæpiùs aſſereret, nullam ſibi videri proſperam fortunam, niſi quæ otium philoſophandi daret; nullam beatam vitam, niſi quâ in philoſophia viueretur: verumtamen ſe tanto ſuorum onere (quorum ex officio eius vita pendebat) multiſque neceſſitatibus vel vani pudoris ipſius, vel ineptæ ſuorum miſeriæ refrænari: tam magno elatus eſt gaudio Romanianus, tam ſancto eiuſmodi vitæ inflammatus ardore; vt ſe diceret, ſi poſſet importunarum litium vinculis eximi, omnia Auguſtini vincula, etiam patrimonij ſui cum eo participatione rupturum. *l.2. cont. Acad. c.*2.

Ab illo tempore nunquam ceſſauit inhians in Philoſophiam, atque illam vitam, quæ inter eos placuerat atque conuenerat: & id conſtanter

ſtanter quidem, ſed fortè minùs acriter egit, tametſi ſatis egiſſe ſe putet. *eod. l. & cap.*

Concubina ipſius, cùm intelligeret eum ad vxorem ducendam adieciſſe animum, ab eo in Africam diſcedit, relicto ei filio ſuo: Deoque vouet alium ſe virum neſcituram. At ipſe aliam poſteà aſſumit. *l.6. Conf.cap.*15. Et metu mortis ac iudicij, reuocatum ſe à profundiore voluptatum carnalium gurgite fatetur: qui per varias quidem opiniones nunquam receſſit de pectore ipſius. *eod.l.c.*16.

§. XVII.

Æſtus eius circa Dei naturam, & mali originem.

EX quo aliquid de Sapientia audire cœperat, tametſi non cogitaret Deum in figurâ corporis humani, quē totis medullis credebat incorruptibilem, & inuiolabilem, & incontaminabilem eſſe; quia tamen nihil ei eſſe videbatur, quod ſpatiis locorũ erat priuatum, ideò cogitabat eundem, licet ſine corpore, nihilominùs eſſe aliquid corporeum, per ſpatia locorum vndequaq; intra & extra mundum diffuſum: imò terram, cælum, mare, omniaque penetrans & peruadens: eo modo quo lux Solis peruadit corpus totius aëris, non dirumpendo aut concidendo, ſed implendo eum totum. Quàm Dei repræſentationem quia falſa eſt, damnat, *l. 7. Conf.c.*1.

Inter alia verò docebant Manichæi, dum peccarent, non ſe peccare, ſed Gentem tenebrarum, quæ bellum geſſit cum Deo, à quo erant cum Gente tenebrarum commixti. Hoc enim dicebant: quod illa Gens tenebrarum rebellauerit aduerſus Deum, antequam mundus fieret: & ille timens & cauens, ne regna eius illo adueniente hoſtili impetu vaſtarentur; miſit huc membra ſua, ſubſtantiam ſuam, hoc, quod ipſe eſt: ſi aurum, aurum; ſi lux, lucem. Quidquid illud eſt, hoc miſit, & miſcuit viſceribus Gentis tenebrarum, dicunt, & fabricauit inde mundum. Et nos animæ, inquiunt, de ipſis membris Dei ſumus, ſed premimur hîc viſceribus Gentis tenebrarum: & quidquid peccare dicimur, illa Gens peccat. *Enarr. in pſalm.* 140. videri quoque

 poteſt

potest *disp. cont. Fortun. l. de fide cont. Manich. & l. de Agon Christ. c. 4.*

Huius dogmatis vanitatem & falsitatem deprehendit argumento Nebridij, quod iam diu ab vsque Carthagine proposuerat: Deum nimirum incorruptibilem & inuiolabilem esse. de qua re vide loca citata, *& l. de mor. Manich. cap. 12.* & ideò cùm nihil ei nocere potuerit Gens tenebrarum; nunquam alicuius pugnæ caussam adfuisse. *l. 7. Conf. cap. 2. vide l. cont. Secund. cap. 20.*

Cùm itaque Deum incontaminabilem & inconuertibilem, & nulla ex parte mutabilem diceret: firmeque sentiret non tantummodò bonum, sed ipsum bonum, omnia omninò quæ creata sunt fecisse; caussam mali inuestigat: & licet constanter nondum refundat in voluntatem, quam habere se tam clarè videbat, ac viuere; *l. de duab. Animab. cap. 10.* horret tamen Manichæorum dogma, quo Deum potiùs malè pati, quam hominem mala facere putabant. *l. 7. Conf. cap. 3. l. de vtil. cred. cap. 18. l. de mor. Manich. cap. 11.* Nam cùm sit incorruptibilis, & optimum bonum; malo, quod corruptio est, violari substantia eius nullo modo potest: *l. de duab. animab. cap. 12.* sed neque cogi inuitus ad aliquid, cùm non minùs sit pótens, quàm bonus. *l. 7. Conf. cap. 4.*

Ergò sollicitè & studiosè, iterum iterumque omnia perpendens, Deum considerabat, tamquam si mare esset, vbique & vndique per immensa spatia infinitum ac solum mare: & haberet intra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen: & plena esset vndique spongia illa, ex omni sua parte, ex immenso mari: sicque creaturam omnem finitam, Deo infinito plenam repræsentabat, dicebatque: Ecce Deus, & ecce quæ creauit Deus: & bonus est Deus, atque his longè præstantior; sed tamen bonus, bona creauit: & ecce quomodò ambit atque implet ea. Vbi ergo malum? Et vnde? Et quà huc irrepsit? Quæ radix, & quod semen eius? *l. 7. Conf. cap. 5.*

Mathematicorum diuinationes, quas pertinaciter etiam anteà defenderat, iam prorsus reiecerat: comperitque omninò ex narratione Firmini, quod non secundùm artem, sed forte euenirent, quæ prænuntiarentur. *eod. l. c. 6.* Caussam itaque mali pergit studiosè inquirere: eousque prouectus, vt firmiter crederet & esse Deum, & incommutabilem esse substantiam ipsius: & curam ei esse de hominibus: nec non in filio eius Christo Domino nostro, & auctoritate Scripturarum Ecclesiæ, viam à Deo positam salutis humanæ post mortem. *eod. l. cap. 7.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Proficit lectione Platonicorum.

HIs ita habentibus, in libris Platonicorum, à Victorino Rhetore in Latinam translatis, *l.8. Conf. cap.2.* sibique procuratis per quemdam hominem immanissimo typho turgidum, quædam reperit consentanea doctrinæ Christianæ. *l.7.Conf.c.9.* Qui libri, vt ait Celsinus, vbi bonas res Arabicas exhalarunt in eum; vbi quam habebat flammulæ instillarunt pretiosissimi vnguenti guttas paucissimas; incredibile est, quantum in eo concitarunt incendium: non enim tunc eum honor, non hominum pompa, non inanis famæ cupiditas, nullum denique huius mortalis vitæ fomentum, atque retinaculum commouebat. Ita cursim redibat in se. Sed respexit quasi de itinere in illam religionem, quæ puero illi insita erat, & medullitus implicata. *l.2.cont. Acad.cap.2.& l.de vit.beat.*

Itaque tum cœperunt ei diuina, veluti si raptus fuisset in aliquam extasin, clariùs innotescere: cumque in eam claritatem altiùs prouehi niteretur; radiorum velut vehementiá repressus est, visusque audire: Cibus sum grandium: cresce & manducabis me. *l.7.Conf.c.10.* Didicit quoque Deum à Creaturis ex diuersitate essendi distinguere: omnia verò quæ sunt, bona esse: ideoque malum non esse substantiam. Quamquam interim illa bona, quia quibusdam rerum creatarum partibus non conueniunt, mala putentur, neque tamen mala sint, quia conueniunt aliis: suntque in semetipsis bona. *eod.l.7.c.11.& 12.*

§. XIX.

Mali originem inuenit.

EOdem ergò tempore, vidit fontem & originem erroris sui, quo duas substantias veluti summas, ex scholâ Manichæorum constituebat, eò quòd nolebat esse Dei, quidquid animæ suæ displicebat, malumq; esse iudicabat, & proinde non factum à Deo: quem solebat corporeum aliquid existimare, per infinita spatia locorũ omnium diffusum. Sed iam consopita erat illa eius insania, viditq; Deum infinitum aliter. *eod.l.c.14.* Neque tantummodo infinitum; verùm ab eo, & in eo esse

esse cuncta finita: non quasi in loco; sed quia manu, vt sic dicam, veritate, Deus omnitenens est, atque omnia vera sunt, in quantum sunt. Vidit præterea omnia locis suis & temporibus conuenire, Deo solo, qui temporum auctor est, manente æterno. *l.7. Conf. c.15.*

Sensit quoque & expertus est, omnia bona esse, licet quibusdam non sint apta: sicut palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Inuenit denique quærendo, iniquitatem non esse substantiam, sed à summa Substantia, id est Deo, detortæ in infima voluntatis peruersitatem, proiicientis intima sua, & tumescentis foras. *eod. l. c.16* siue: Inclinationem abeo quod maius est, ad id quod minus est. *l. cōt. Se. und. c.12.* Vide *l. eund. c.15.*

Deo adhærens fruique desiderans, quem iam amabat, non pro illo phantasma; ab eo semper pondere suo, siue consuetudine carnali deripitur. Vnde licet inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta gradatim tamen conspiceret, aciem nihilominùs figere nondum valuit. *l.7. Conf. c.17.* Cumque viam quæreret comparandi roboris, quo fieret idoneus ad fruendum Deo; non inuenit tamen, donec amplexus esset mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, vocantem & dicentem: Ego sum via, veritas & vita. Id verò tunc nondum fecerat: quia non tenebat Dominum Iesum Christum, humilis humilem: nec cuius rei magistra esset eius infirmitas, nouerat. *l. eod. c.18.*

§. XX.

Error eius in persona Christi.

Etenim per id tempus cùm tantummodò existimaret Christum fuisse excellentis sapientiæ virum, cui nullus posset æquari: præsertim quia mirabiliter natus ex Virgine, ad exemplum contemnendorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, diuinâ pro nobis curâ tantam auctoritatem magisterij meruisse videbatur; idcirco quid haberet Sacramenti, Verbum caro factum est, nec suspicari quidem poterat. Videri hic error Photinianorum potest, *l. de Agone Christ. c.20.* Nam cùm iam nosset incommutabilitatem Verbi diuini, neque omninò quidquam inde dubitaret; nosset præterea quæ de Christo scripta tradebantur, quòd nimirum manducauerit, biberit,

biberit, dormiuerit, ambulauerit, exhilaratus ſit, contriſtatus ſit, ſermocinatus ſit; colligebat carnem humanam non fuiſſe Verbo diuino coniunctam, ſed tantummodò cum animâ & mente humanâ.

Etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere: nunc aliquo affectu affici, nunc non affici: nunc proferre per ſigna ſapientes ſententias, nunc eſſe in ſilentio: propria ſunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ omnia cùm in Chriſto, vti proditur, reuera fuerint; totum hominem in eo agnoſcebat, non corpus hominis tantùm, aut cum corpore animum ſine mente, ſed ipſum hominem: non perſonâ quidem Veritatis ſiue diuinâ, ſed magnâ quadam naturæ humanæ excellentiâ, & perfectiore participatione ſapientiæ, ceteros omnes ſuperantem. *l.7. Conf.c.19.*

§. XXI.

A Platonicorum libris tranſit ad Scripturæ ſacræ lectionem.

LEctis Platonicorum libris, & ex illis admonitus quærere incorpoream veritatem; inuiſibilia quidem Dei, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexit: edoctuſque eſt Deum infinitum eſſe, nec tamen per locos finitos infinitoſúe diffuſum, & plura eiuſmodi, ob quæ videri iam cœperat ſapiens: attamen ædificantem Charitatem à fundamento humilitatis, quod eſt Chriſtus Ieſus, ibi non repererat. *l. eod. c.20.* Legerat quidem apud Platonicos: Quia Deus Verbum, non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo natus eſt: ſed quia Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis; ibi non legerat. *ibid. c.9.*

Itaque auidiſſimè arripuit Litteras diuinas, & præ ceteris Apoſtolum Paulum: & perierunt illæ quæſtiones, in quibus ei aliquando viſus eſt aduerſari ſibi, & non congruere teſtimonijs Legis & Prophetarum, textus ſermonis eius. *l. 7. Conf. c.21.* Tum verò quantulocumque iam lumine aſperſo, maxima ſe illi Philoſophiæ facies aperuit. *l. 2. cont. Acad.c.2.* Gratiam enim Dei in omnibus commendari reperit, vt, qui verum videt, non ſic glorietur, quaſi non acceperit non

ſolùm id quod videt, ſed etiam vt videat. Talia enim plura, quæ nonhabent Platonicorum libri, inuiſcerabantur ei miris modis, cùm minimum Apoſtolorum Chriſti legeret: ita Paulum appellans. *l. 7. Conf c.21.*

Cùm igitur omnis dubitatio de incorruptibili ſubſtantiâ, quòd ab illâ eſſet omnis ſubſtantia, ablata ei foret: nec de Deo certior, ſed in illo ſtabilior eſſe cuperet: de ſuâ temporali vitâ dumtaxat nutabant omnia. Et placebat quidem via, ipſe Saluator; ſed ire per eius anguſtias, adhuc pigebat. Hinc licet ei diſpliceret quod agebat in ſæculo, non vltrà nimirum inflammantibus ad tolerandam ſeruitutem tam grauem cupiditatibus honoris & pecuniæ; adhuc tamen tenaciter colligabatur ex feminâ. Præſertim cùm neque Apoſtolus prohiberet coniugari; quamuis exhortaretur ad meliùs, volens maximè omnes homines eſſe vt ipſe erat: & Chriſtus ipſe, poſtquàm dixiſſet eſſe ſpadones qui ſeipſos abſciderunt propter regnum cælorum, addiderit: Qui poteſt capere, capiat. *l. 8. conf. c.1.*

§. XXII.

Adit Simplicianum.

OB hoc igitur æſtuanti inſpirauit Deus pergere ad Simplicianum, qui ei bonus apparebat ſeruus Dei. Talem quoque à iuuentute ſuâ fuiſſe audierat: & longâ ætate (iam enim ſenuerat, & in accipienda Dei gratia pater Epiſcopi Ambroſij fuerat) in ſtudio vitæ religioſæ ſectandæ multa expertus, multaque edoctus erat. Hunc igitur acceſſit eo fine, vt, quomodo ſic affecto, ambulandum eſſet in viâ Dei (in quâ ſic alius, alius ſic ibat) vtique proferret. *l.8. conf. c.1.*

Vbi eum audiuit Simplicianus, gratulatus eſt in primis quòd Platonicos legiſſet, in quorum libris inſinuabatur Deus, & eius Verbum: neque incidiſſet in ſcripta aliorum Philoſophorum, plena fallaciarum & deceptionum, ſecundùm elementa huius mundi. *eod. l. c. 2.* Deinde exhortatus eſt eum ad humilitatem Chriſti, ſapientibus abſconditam, & reuelatam paruulis, exemplo maximè Victorini, Rhetoris

toris quondam vrbis Romæ: qui doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus: quique Philoſophorum tam multa legerat, & dijudicauerat, & dilucidauerat, doctor tot nobilium Senatorum: qui etiam ob inſigne præclari magiſterij, quod ciues huius mundi eximium putant, Statuam in Romano foro (Traiani, vt ſcribit Hieronymus in Chron.) meruerat & acceperat: cùm vſque ad illam ætatem venerator Idolorum fuiſſet; non erubuerat eſſe puer Chriſti, & infans Baptiſmi, mirante Româ, gaudente Eccleſiâ. *eod. l.8. c. 2.*

De Victorino vbi talia audiuit, exarſit illicò ad imitandum. Et poſteaquàm addidit Simplicianus, quòd Imperatoris Iuliani temporibus, lege datâ prohibiti eſſent Chriſtiani docere litteraturam & Oratoriam: eamque legem Victorinus amplexus, loquacem ſcholam deſerere maluiſſet, quàm verbum Dei; non fortior, quàm felicior, Auguſtino viſus eſt: quia inuenerat occaſionem vacandi Deo. Cui rei quamquam & ipſe ſuſpiraret; contrariâ tamen voluntate (quam ferream inolita conſuetudo fecerat, quamque vetuſtate roboratam, noua Deum gratis colendi fruendique voluntas ſuperare non poterat) retrahebatur. Illud placebat & vincebat, hoc lubebat & vinciebat. *lib.8.conf. c.5.*

Vt enim antea excuſationem aliquam ab arctâ Dei ſeruitute habuiſſet, eo quòd nondum percepiſſet veritatem: iam cùm certam haberet, ob nihil aliud equidem Deo militare, contempto ſæculo, recuſabat, quàm quòd adhuc terrâ obligatus, impedimentis omnibus ſic timeret expediri, quemadmodum impediri timendum eſt. *ibid.* Etenim ne in Philoſophiæ gremium celeriter aduolaret, vxoris honoriſque ſe illecebrâ detentum fuiſſe, alibi fatetur: eâ tamen mente, vt, cùm hæc eſſet conſecutus, tum demum ſe, quod paucis feliciſſimis licuit, totis velis omnibuſque remis in illum ſinum raperet, ibique conquieſceret. *l. de Vit. Beat.*

§. XXIII.

Potitianum audit.

CEterùm vinculo deſiderij vxoris atque concubitûs, quo arctiſſimo tenebatur, & ſæcularium negotiorum ſeruitute liberatus eſt potiſſimùm operâ Potitiani, Afri, militis Palatini. Qui cùm ad eum, Alipiumque quodam die veniſſet, attendiſſetque fortè ſuper menſam luſoriam (teſſeras enim honeſtas non reſpuit, *l. 1. cont. Acad. c. 1.*) Apoſtolum Paulum; gratulatoriè miratus eſt, cùm eſſet fidelis Chriſtianus, quòd eas, & ſolas præ oculis ipſius litteras comperiſſet. Hîc verò Auguſtino aſſerente, illis ſe Scripturis maximam nunc operam impendere; ortus eſt ſermo de Antonio Ægyptio Monacho, cuius vitam Potitianus ignorantibus (erat enim recens tum adhuc Antonij magni, Eremitæ vti ſanctiſſimi, ita toto terrarum orbe famigerati exemplum, vt qui tantummodò ab annis circiter triginta, puta 358. ex humanis exceſſerat) recenſuit. Cumque audientes obſtupeſcerent, deuolutus eſt ſermo ad Monaſteriorum greges, & vbera deſerta Eremi: quorum audientes adeò nihil ſciebant, vt nè quidem accepiſſent aliquid de Monaſterio quod Mediolani erat extra vrbis mœnia, plenum bonis fratribus, ſub Ambroſio nutritore. Continuans igitur cœptum ſermonem Potitianus, addidit de duobus qui apud Treueros in casâ monaſticâ, lecto codice de Vita Antonij, rebus omnibus, & quidem ſponſis ſuis etiam neglectis, continuò id vitæ genus amplexi ſint. *l. 8. Conf. c. 6.*

Anno 387. Hiſce narrationibus adeo eſt inter audiendum commotus, vt per admirabilem luctam ſibi ipſi diſpliceret: cùm iam ab vndevigeſimo anno ætatis eius, effluxiſſent fortè anni duodecim. *eod. l. cap. 7.*

Terminato autem ſermone, & abeunte Potitiano, quis eius ſtatus fuerit, ita breuibus deſcribit, Deum alloquens: Abiit ille. Et ego ad me, quæ non in me dixi? quibus ſententiarum verberibus non flagellaui animam meam, vt ſequeretur me conantem ire poſt te? Et renitebatur, recuſabat, & non ſe excuſabat. Conſumpta erant & conuicta argumenta omnia, remanſerat muta trepidatio. *ibid.* Quapropter

propter excitatâ tantâ intùs rixâ cum anima ſua, vt non tantummodò mente, ſed etiam vultu ſeſe turbatio proderet; inuadit Alipium, & exclamat: Quid patimur? quid eſt hoc quod audiſti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt: & nos cum doctrinis noſtris, ecce vbi volutamur in carne & ſanguine. An quia præceſſerunt, pudet ſequi, & nec pudet ſaltem ſequi? Et cum dicto abceſſit in hortulum, qui domui hærebat, premente pede pedem Alipio. *l.* 8. *Conf. c.* 8.

§. XXIV.

Sub ficu proſtratus, voce è cælo miſſâ admonetur.

IBi fremebat ſpiritu, indignans turbulentiſſimâ indignatione, quòd non iret in placitum pactúmque cum Deo, in quod eundum eſſe omnia eius oſſa clamabant, & in cælum tollebant laudibus. *Ibid.* Eique diſplicebat, quòd faciliùs obtemperaret corpus tenuiſſimæ voluntati animæ, vt ad nutum mentis membra mouerentur; quàm ipſa ſibi anima, ad voluptatem ſuam magnam in ſolâ voluntate perficiendam. *eod. l. & c.* Excruciabatur igitur, accuſans ſemetipſum ſolitò acerbiùs, voluenſque ac reuoluens in ſuo vinculo, donec totum abrumperetur: quo licet iam exiguo teneretur, tenebatur tamen: Deo intereà in eius animo ingeminante flagella timoris & pudoris, ne à conatu abrumpendi vinculi ceſſaret, donec eſſet continenter abruptum. *l.* 8. *Conf. c.* 11.

Ibi, quantum à ſanctioris vitæ propoſito deterrere eum conabantur nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ ipſius; tantum attrahebat caſta dignitas Continentiæ, extendens ad eum ſuſcipiendum manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An verò iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum dedit me eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Proijce te ſecurus in eum: noli metuere, non ſe ſubtrahet vt cadas. Proijce te ſecurus: excipiet te, & ſanabit te. Cumque adhuc talia ſuggerente Continentiâ, veterum ſuarum nugarum murmur audiret, quo veluti cun-

ctabundus pendebat; rursus illa quasi dixit: Obsurdesce aduersus immunda illa membra tua: narrant tibi delectationes, sed non sicut lex Dei tui. *l.* 8. *Conf. c.*11.

Huius controuersiæ non nisi de seipso aduersus seipsum, cùm inusitato motu ederentur, exitum Alipius,qui iuxtà assidebat,tacitus opperiebatur. *ibid.* Sed vbi alta consideratio contraxit & congessit ante oculos cordis eius totam miseriam ipsius, siue exactam perditè ætatem; oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lacrymarum: quem vt totum cum vocibus suis effunderet, quarum sonus iam fletu grauidus erat, surrexit, & ab Alipio secessit, seque strauit sub quadam fici arbore. Vbi laxatis lacrymarum habenis prorupe-runt flumina oculorum ipsius, intermixtis ferè eiuscemodi vocibus: Et tu Domine vsquequò? vsquequò Domine irasceris in finem! Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. à quibus scilicet teneri se sentiebat. Præterea: Quamdiu, Quamdiu cras & cras? Quare non modò? quare non hac horâ finis turpitudinis meæ? *l.* 8. *Conf. c.* 12.

Hæc dicens, & amarissimâ cordis contritione plorans, audit de vicina domo vocem, cum cantu dicentis & crebrò repetentis, quasi pueri vel puellæ: Tolle lege: Tolle lege. *ibid.* Mutato vultu, intentissimus cogitare cœpit, vtrùmnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: neque occurrebat audiuisse se vspiam. Quare interpretabatur, quod erat, diuinitùs sibi iuberi, vt aperiret codicem, & legeret quod primum caput inuenisset. Meminerat enim Antonij, quòd ex Euangelica lectione, cui fortè superuenerat, admonitus; Vade, vende omnia, &c. confestim fuisset ad Deum conuersus. *eod. l. & c.*

Represso igitur lacrymarum impetu, surrexit, concitusque redijt ad locum vbi sedebat Alipius, quia ibi codicem Apostoli reliquerat. Eum arripit, aperit, & legit in silentio capitulum, quò primùm coniecti sunt oculi: *Non in commessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & æmulatione; sed induite Dominum Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs.* Vltrà non legit, neque opus erat: statim quippe cum fine huiusce sententiæ, quasi luce securitatis infusâ cordi ipsius, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. *l.*8. *Conf. c.*12.

*Rom.*13.

Id vbi indicauit Alipio, isque lectionem Apostoli prosequens offendisset:

fendiſſet: *Infirmum autem in fide aſſumite*; ad ſe retulit: adeò vt ſine *Rom.* 14. cunctatione, placito propoſitoque bono, Auguſtino coniunctus ſit: Matre, poſtquàm iiſmet narrantibus rem intellexit, gaudio exultante, Deoque benedicente, quia amplius ſibi de filio conceſſum vidit, quàm petere ſolebat miſerabilibus gemitibus. *l.*8. *conf.c.*12.

§. XXV.

Ad Deum conuertitur.

AD Deum igitur ita iam conuerſus erat, vt neque vxorem quæreret: *ibid.* neque honores: *l.*1. *ſoliloq. c.* 10. neque aliquam ſpem ſæculi huius. *l.*8. *conf. c.*12. Et quidem vxorem quod attinet, quo vinculo omnium arctiſſimo tenebatur; quantumcumque pulchra & cumulata bonis omnibus foret, nihil tam fugiendum ſibi, quàm concubitum eſſe decreuit. Sentiebat enim nihil eſſe, quod magis ex arce deijciat animum virilem, quàm blandimenta feminea, corporumque ille contactus, ſine quo vxor haberi non poteſt. Itaque ſi ad officium pertinet Sapientis, dare operam liberis; quiſquis rei tantùm huius gratiâ concumbit, mirandus ei videri poteſt, nullo verò modo imitandus: nam tentare hoc periculoſiùs eſt, quàm poſſe feliciùs. Quamobrem ſatis iuſtè, vt credit, atque vtiliter pro libertate animæ ſuæ, ſibi imperauit non cupere, non quærere, non ducere vxorem. *l* 1. *ſoliloq. c.*10.

Stabat ergò iam in ea regulâ fidei, in quâ futurum illum ante tot annos matri eius Deus reuelauerat: cuius proinde gaudium, ſicuti erat multò vberius quàm voluerat; ita quoque charius atque caſtius, quàm de nepotibus carnis ipſius, requirebat. *l.*8. *conf. c.*12.

Vbi itaque hæc vincula dirupta ſunt, & carere ſuauitatibus nugarum, factum ei ſubitò ſuaue; eo quòd pro eis intraret Deus, eaſque eijceret: liberum habuit animum à curis mordacibus ambiendi & acquirendi, & volutandi atque ſcalpendi ſcabiem libidinum: tantumque reſtabat excutiendum onus lectionis publicæ. *lib.* 9. *conf. cap.* 1. & 2.

Id verò placuit non tumultuosè, ſed leniter abrumpere: præſertim

tim cùm iam paucissimi dies (viginti circiter) superessent, vsque ad vindemiales ferias. Illos igitur, vt sollemniter abcederet, neque videretur captare inanem aliquam gloriam ex bono suo proposito, quod inter eos conuenerat ne passim effunderetur; tolerare adhuc statuit. Quamquam magisterij sarcinam penè iam necessitate, si non deponere, saltem intermittere cogebatur: eo quòd æstate illâ adeo pulmone doloribusque pectoris laborasset; vt is etiamnum & difficulter traheret suspiria, vocemque clariorem & productiorem recusaret. *l. 9. conf. c. 2.*

Elapsis totidem diebus, professionem frænauit maximâ animi lætitiâ, profectusque est cum suis omnibus (quorum hæc nomina sunt: Monica, Nauigius, Adeodatus, Alipius, Trigetius, Licentius, Lastidianus & Rusticus) in villam Cassiciacum: quam benignè Verecundus obtulit, hoc vnico summopere tristis, quòd ob coniugem quam habebat, huius esse pars societatis non posset. *eod. l. c. 3. & 4.*

§. XXVI.

In villa Casiciaco, Catechumenus scribere incipit.

IBi iam Catechumenus, *prolog. ll. Retract. & l. 9. conf. c. 4.* ad scribendum animum applicuit: ac primùm pauculis diebus transactis postquàm in agro viuere cœperant, *l. 1. cont. Acad. c. 1.* inchoauit libros contra Academicos: vt eorum argumenta (quæ multis ingerunt veri inueniendi desperationem, & prohibent cuiquam rei assentiri, & omninò aliquid tamquam manifestum certumque sit, approbare sapientem; cùm eis omnia videantur obscura & incerta) ab animo suo, quia & eum mouebant, quantis posset rationibus amoueret. *l. 1. Retract. c. 1.*

Hos libros (quibus finem imposuit, anno ætatis trigesimo tertio, *l. 3. cont. Acad. c. 20.* completo, vt apparet: adhibitoque Notario conscripti sunt, *l. 1. cont. Acad. c. 1.*) eloquentiâ pariente, & obstetricante amœnitate, dedicauit Romaniano mœcenati suo admodum munifico: cui nimirum iam tum referebat acceptum, quidquid de

de otio suo gaudebat: quod à superfluarum cupiditatum vinculis euolauerit: quod depositis oneribus mortuarum curarum respiret, resipiscat, redeat ad se: quod quærat intentissimus veritatem, quod iam inuenire aggrediatur, quod se ad ipsum summum bonum peruenturum esse confidat. *l. 2. cont. Acad. c. 2.*

Ad eumdem postea scripsit librum De vera Religione: *eiusd. l. c. 7.* denique nescire se, quod aliquid siue ad eorum qui extra Ecclesiam Dei sunt, siue ad aures fratrum scripserit, quod non habeat Romanianus, ait *Epist. 32.* Erat is, vti opibus affluens, ita generis nobilitate conspicuus, Ciuis Tagastensis: magni animi, neque minoris ingenij, sed Manichæis erroribus obnoxij: qui tantam vtique felicitatem per id tempus, iuxta cum pluribus alijs tricis & litibus (quas indignis modis patiebatur, & plerumque diuitias sequi solent) obnubilabant: vt videre est *l. 1. cont. Acad. c. 1.* Emersit nihilominùs ope Dei, operâque Augustini Romanianus: in Italiâ subinde Paullino Nolano summâ amicitiâ, & litterarum commercio coniunctus. *Epist. 36. apud Aug.*

Adhæc ruri existens Augustinus internis gratiæ diuinæ stimulis vehementer perdomitus est, & complanati prorsus sunt cogitationum ipsius montes & colles. *l. 9. conf. c. 4.* Vnde tametsi penè quotidianis Deum fletibus rogaret, vt sanarentur quæ habebat animi vulnera; indigniorem tamen esse se, qui tam citò sanetur quàm vellet, sæpe semetipsum conuincebat. *l. 1. de Ord. c. 10.*

Psalmos Dauid præterea (quos Cantica fidelia, & sonos pietatis excludentes turgidum spiritum, appellat) intermixtis vocibus ad Deum internis externisque, deuotissimè recitabat: exardens eosdem recitare si posset toto orbe terrarum, aduersus typhum generis humani. Quapropter indignabatur Manichæis, eosque rursus miserabatur, quòd illa Sacramenta, illa medicamenta nescirent, & insani essent aduersus antidotum, quo sani esse potuissent. Peculiariter tamen commotus fuit meditatione Psalmi quarti, Cùm inuocarem &c. *l. 9. conf. c. 4.* Atque hâc Psalmorum commentatione, dum animi sui affectus pientissimè fouet & pascit, existimo eum orationem illam B. Monicæ concinnasse, quæ nuncupatur Psalterium (quod matri composuit, habeturque inter eius legitima & proba, fine Tomi IX.) deuotionis ictibus calidissimè micans, & digna planè, quæ sit precum Christiani hominis quotidianum pensum.

F §. XXVII.

§. XXVII.

Professioni Rhetoricæ renuntiat. Quædam ab eo tum scripta.

PEractis interea vindemialibus ferijs; Mediolanensibus renuntiauit vt scholasticis suis alium magistrum prouiderent, eo quòd seruire ipse Deo statuisset, & professioni pristinæ, præ difficultate spirandi, ac dolore pectoris non sufficeret. *l.* 9. *conf. c.* 5.

Idibus porrò Nouembris, die suo Natali, quo ætatis trigesimum tertium compleuit annum, cœpit disputare cum suis de Vita Beata: vbi tridui disputatione constitit, non esse beatam vitam, nisi perfectam cognitionem Dei. *l.* 1. *Ret. c.* 2. Hic liber, Manlio Theodoro inscriptus est: quem inter amicos Mediolani habuisse colligitur ex initio, vbi se aliquando in sermonibus ipsius animaduertisse ait, cùm de Deo, deque anima cogitaretur, nihil omninò corporis esse cogitandum. *l. de Vit. Beat.* Fuit vir doctus, & religione Christianus: *l.* 1. *Ret. c.* 2. idem cum Manilio, cuius exstat Astronomicum versibus conscriptum *Casp. Gevartius ad Statij Sylu.* In Consulatu, quem Romæ gessit anno 399. panegyrico laudatus à Claudiano Poëta. *Miræus in Chron.* Ceterùm occasione Natalitiorum suorum Augustinus exhibuit conuiuis prandium solitò lautius. *l. de Vit. Beat. disp.* 1.

Anno 388. Paullò pòst, atque inter libros de Academicis, duos de Ordine scripsit: in quibus quæritur, vtrùm omnia bona & mala, diuinæ prouidentiæ ordo contineat. *l.* 1. *Ret. c.* 3. Hos libros in autumno scribi cœpisse, patet ex caussa quam assignat Licentius, cur alternaret sonus aquæ, vt nunc clariùs, nunc pressiùs streperet, silicibus irruens per meatum suum: *l.* 1. *de Ord. c.* 3. imò tantumnon hieme. *l.* 2. *de Ord. c.* 1. Sunt verò ad Zenobium scripti, *l.* 1. *de Ord. c.* 1. quem etiam inter amicos Mediolani habuisse apparet *lib.* 1. *de Ord. cap.* 7. & 9.

Atque hanc scribendi fœcunditatem minùs admirari debemus, quando amor inueniendi veri, iam in consuetudinem ei verterat: vt aut primam, si tales curæ inerant, aut certè vltimam, dimidiamque tamen

tamen ferè noctis partem peruigil quodcumque cogitaret. *l.* 1. *de Ord. c.*3. *&* 5. Sed neque interea cessabat à gemitu, lacrymis & oratione. *eod. l. c.* 5. 8. *&* 10.

§. XXVIII.

A dentium dolore miraculosè sanatur.

PEr id tempus tantus eum inuasit dentium dolor, vt nihil maius aliquando pertulerit. *l.* 1. *soliloq. c.* 12. Loqui enim præ dolore non poterat: *l.* 9. *conf. c.* 4. neque sinebatur animo voluere, nisi ea quæ iam fortè didicerat: à discendo autem penitus impediebatur, ad quod ei totâ intentione animi opus erat. Videbatur ei nihilominùs, si se mentibus ipsius quem desiderabat veritatis fulgor aperiret; aut se non sensurum fuisse illum dolorem, aut certè pro nihilo toleraturum. *c.* 1. *soliloq. c.* 12.

Huic dolori vt mederetur, ascendit in cor eius, admonere omnes suos qui aderant, vt deprecarentur pro se Deum. idque scripsit, loquelæ impos, in ceratis tabulis: deditque vt legeretur. Mox vt genua supplici affectu fixerunt; fugit dolor ille, eo sanè modo, quem se fatetur expauisse: nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fuerat. *l.* 9. *conf. c.* 4.

§. XXIX.

Ambrosium consulit per litteras, &c.

INsinuauit subinde per litteras S. Ambrosio pristinos errores suos, & præsens suum votum: vt ab eo eliceret, quid potissimum de libris sanctis legendum iudicaret, quò percipiendæ Christianæ gratiæ paratior aptiorque fieret. Iussit Ambrosius Esaiam Prophetam: cuius primam periodum non intelligens, totumque talem arbitrans, distulit repetendum, vbi exercitatior esset in Dominico eloquio. *l.* 9. *conf. c.* 5.

Etenim nullâ iam peste detinebatur, nihilque præter Sapientiam amabat: cetera verò, vt sunt amici, honores, vita ipsa; non nisi propter istam quærebat aut volebat. *l. 1. soliloq. c.* 11. 13. & 14. Porrò à libidine adeò iam erat alienus, vt etiam cum horrore atque aspernatione, talia recordaretur. *eod. l. c.* 10. Neque tamen diffitetur, eius rei adhuc aliquid curandum remansisse. *eod. l. c.* 14. Quamobrem flere non durans: nihil promittit, nihil præsumit, &c. *ibid.*

Iam quod cibos attinet, ea quæ statuit non edere, nihil eum commouebant: ijs verò quæ nondum amputauerat, delectari se præsentibus fatebatur; ita tamen vt sine vlla permotione animi, vel visa, vel gustata subtrahantur. Cùm autem non adsunt; prorsus non audet eius appetitio se inserere ad impedimentum cogitationibus ipsius. Summa: de cibo & potu & balneis, ceterâque corporis voluptate, tantum petit, quantum in valetudinis opem conferri potest. *l. 1. soliloq. c.* 10.

Inter hæc, scripsit duo volumina, secundùm studium suum, & amorem rationis indagandæ veritatis: de his rebus, quas maximè scire cupiebat, semetipsum interrogans sibique respondens, tamquam duo essent. Vnde hoc opus, Soliloquia nominauit: *l. 1. Ret. cap.* 4. nouo quidem & fortasse duro nomine; sed ad rem demonstrandam satis idoneo. *l. 2. soliloq. c.* 7. Hos libros videtur ipsemet scripsisse, non dictasse. *l. 1. soliloq. c.* 15. *coll. cum* 1. cùm ageret annos triginta-quatuor: *eod. l. c.* 10. Imperfecti remanserunt. *l. 4. Ret. c.* 4. Denique ruri existens, quæ disputauerit cum absente Nebridio, testantur epistolæ: *l. 9. conf. c.* 4. quarum vna est, *Epist.* 151.

§. XXX.

Mediolanum reuersus, baptizatur.

INde vbi tempus aduenit, quo nomen eum dare oporteret, relicto rure cum suis Mediolanum remeauit. *l. 9. conf. c.* 6. Istic scripsit librum de Immortalitate Animæ: *l. 1. Ret. c.* 5. & conatus est libros disciplinarum scribere, sed è quibus solùm de Grammatica absoluere potuit. De dialectica, de Rhetorica, de Geometria, de Arithme-

Arithmetica, de Philosophia, sola principia remanserunt. De Musica, libros sex: quamquam sextus, post Baptismum adhuc, in Africa conscriptus sit: *lib. 1. Ret. cap. 7. & 11.* cuius præ ceteris meminit, *Epist.* 131.

Cùm in eadem Ciuitate Mater ei adesset, & sollicitudinem gereret (ipsis adhuc Catechumenis parum ista curantibus) vtrùm secundum morem suæ ciuitatis, sibi esset Sabbato ieiunandum, an Ecclesiæ Mediolanensis more prandendum? vt hâc eam cunctatione liberaret, consuluit Ambrosium. At ille: Quid possum, inquit, hinc docere amplius, quàm ipse facio? Etenim Sabbato ipse prandebat. Quapropter adiecit: Quando hîc sum, non ieiuno Sabbato: quando Romæ sum, ieiuno Sabbato: & ad quamcumque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis, aut facere. Quod responsum retulit ad matrem, eique suffecit, nec dubitauit esse obediendum. Hoc etiam ipsi secuti sunt. *Epist. 86. & 118. & serm. 43. de Verb. Dom. c. 4.*

Propinquantibus igitur diebus sanctis Paschæ, *Posid. c. 1.* Ambrosio Christi ministro lauacrum regenerationis accepit. *l. 1. cont. Iul. c. 3. l. 1. de nupt. & concup. c. 35. Epist. 112. cap. 23.* Placuit & Alipio renasci cum eo in Christo: adiunxitque etiam sibi puerum Adeodatum quindecennem: *l. 9. conf. c. 6.* denique multi alij fratres cum illo Baptizati sunt. *Enarr. in Ps. 36.*

§. XXXI.

Hymnus, Te Deum Laudamus.

HVic verò rei nihil par ab initio Ecclesiæ fuit, nil est secundum: quod baptizato videlicet Augustino, ad agendas Deo optimo maximoque gratias, incinuisse Ambrosium ferunt, Te Deum Laudamus: & respondisse Augustinum, Te Dominum confitemur: eorumque alternis vocibus, suauissimum hymnum ad finem vsque esse compositum: quem porrò quotidiano iubilo frequentare Ecclesia vniuersa non cessat.

Datij Episcopi Mediolanensis (cuius præclarè meminit D. Gregorius

gorius l. 3. Dialog. c. 4.) citant plerique hæc verba Chronico l. 10.
„ c. 1. Deo opitulante, à beato Ambrosio, cunctis fidelibus adstanti-
„ bus, & videntibus, baptizatus & confirmatus est (Augustinus:)
„ in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, Te Deum
„ laudamus decantantes, cunctis qui aderant audientibus & videnti-
„ bus, simulque mirantibus ediderunt, quod ab vniuersa Ecclesia Catholica vsque hodie tenetur, & religiosè decantatur. Hactenus Datius apud Crusen. p. 1. c. 5.

His ita peractis fugit ab eo sollicitudo vitæ præteritæ. Nec satiabatur illis diebus dulcedine mirabili, considerando altitudinem consilij diuini, super salute generis humani. Flebat verò in hymnis & canticis plurimum, suaue sonantis Ecclesiæ vocibus commotus acriter: quas dum auribus hauriebat, eliquabatur in cor eius veritas, & ex eâ æstuabat affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè illi erat cum illis. *l. 9. conf. c. 6.*

§. XXXII.

Cum Baptismo Monachismum suscipit.

Vitæ communis desiderium, quod mente pridem agitauerat, adeò non euanuit; vt iam tum simul existentibus, simul habitantibus placito sancto, Euodius sese adiunxerit, ex Tagastensi municipio: qui Agens in rebus, relictâ sæculari illâ militiâ, ante eos conuersus & baptizatus fuerat. *l. 9. conf. c. 8.* Hic est Euodius, de cuius doctrina atque eruditione paullò pòst dicturi sumus, Hieronymo ob id minimè ignotus (vt quem salutans, Dominum suum vocat, *Epist. 26.*) Vsalensis demum Episcopus, hæreticorum hostis acerrimus, vt tum legationes eius indicant, tum plagæ & verbera, quæ ab hæreticis pertulit, sed citra mortem, vt dicemus infrà.

Cùm verò sollicitè quærerent, quisnam locus eos omnes vtiliùs haberet, seruientes Deo; pariter remeabant in Africam. *l. 9. conf. c. 8.* Etenim ex intimis cordis medullis spem omnem quam habebat in sæculo, Augustinus dereliquerat: non iam vxorem, non filios carnis, non diuitias, non honores sæculi quærens, sed soli Deo cum suis seruire:

seruire: in illo & ex illo pusillo grege esse studens, quem Dominus alloquitur, dicens: *Nolite timere pusillus grex, quoniam complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ poßidetis, & date eleëmosynam: facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum non deficientem in cælis*, &c. Et illud, quod iterum dicit Dominus, idem vir sanctus facere cupiens: *Si vis esse perfectus, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis: & veni, sequere me*: Et super fidei fundamentum ædificare desiderans, non ligna, fœnum, stipulam; sed aurum, argentum & lapides pretiosos. *Poßid. c.* 2.

Quæ à se in præparatione animi antè facta, ac tum effectu completa affirmat, vbi ait: Ego qui hæc scribo, perfectionem de qua Dominus locutus est, quando ait diuiti adolescenti, *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me*, vehementer adamaui, & non meis viribus, sed gratiâ ipsius adiuuante sic feci. Neque enim quia diues non fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipsi Apostoli, qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quantum autem in hac perfectionis viâ profecerim; magis quidem noui ego, quàm quisquam alius homo, sed magis Deus quàm ego. Et ad hoc propositum, quantis possum viribus, alios exhortor: & in nomine Domini habeo consortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est. *Epist.* 89. *in fine.* Id quàm verum fuerit, colligere est ex *Epist.* 38. 39. & 70. Eodemque facit, quòd eos homines quos tum diligebat, vel viuere, vel secum viuere, non ob aliud vtique cupiat; quàm vt animas suas, & Deum, simul concorditer queant inquirere. *l.* 1. *soliloq. c.* 12.

Quæ omnia considerans mater eius Monica, quinto die ante lethiferam ægritudinem suam, dicebat: Fili, quantum ad me attinet, nulla iam re delector in hac vitâ. Quid hîc faciam adhuc, & cur hîc sim, nescio, iam consumtâ spe sæculi huius. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam, vt te Christianum Catholicum viderem, priusquam morerer. Cumulatiùs hoc mihi Deus meus præstitit, vt te etiam contemtâ felicitate terrenâ, seruum eius videam. Quid hîc facio? *l.* 9. *conf. c.* 10. & 11. Sunt verò serui Dei, Monachi *Epist.* 70.

Neque sanè oportet vllum hominem hoc Augustini factum admirari, qui considerare voluerit non paucos eâ tempestate, sub ipsum Bapti-

Baptiſmum ad monaſticam diſciplinam feſtinaſſe. Nam & idem Paulinus fecit, arctiſſima demum amicitiâ Auguſtino coniunctus, ſimul atque anno ætatis ſuæ duodequadrageſimo ſpiritum auræ vitalis, id eſt, baptiſmum hauſiſſet. Solebant quippe nonnulli, ponderatâ legis Chriſtianæ perfectione, contenti Catechumenorum ordine, reſeruare Baptiſmum in tempus illud, quo ſe magis idoneos ad eam præſtandam arbitrabantur: indigniſſimum rati, obligatam Deo fidem fallere. Simul ergò vitalibus vndis renaſci ſtatuerant, & conſeruatâ cæleſtis originis dignitate, opere præſtare quod ſpopondiſſent; putà, vt ſatanæ & mundo & pompis eorum renuntiarent, (quod in populari deprauatione perægrè fieri videbant poſſe) ſeueriorem diſciplinam capeſſebant. Id verò Auguſtinum feciſſe nemo negabit, qui vel perfunctoriè dumtaxat, plures eius Poſſidijque ſententias legerit, quas antè retulimus.

§. XXXIII.

Romæ, poſt Baptiſmum pleraque conſcribit.

IGitur cùm iam baptizatus Romam profectus eſſet, neque ferre tacitus poſſet Manichæorum iactantiam de falſa & fallaci continentia, vel abſtinentia, quâ ſe ad imperitos decipiendos, veris Chriſtianis, quibus comparandi non erant, inſuper præferebant; ſcripſit duos libros: vnum De moribus Eccleſiæ Catholicæ: alterum De moribus Manichæorum. *l.* 1. *Ret. c.*7. Horum poſteriorem legat oportet, qui non tantummodò fabulas atque ineptias, ſed & blaſphemias ſacrilegiaque Manichæorum noſſe impreſsè deſiderat: neque ſolùm in quantis tenebris, & in quanta falſitate verſati fuerint; verumetiam quantæ ſint vanitatis tria ſignacula, Oris, Manuum & Sinûs, quæ in ſuis moribus, magnâ laude ac prædicatione iactabant.

Anno 389. Scripſit in eadem vrbe Dialogum, in quo de Anima multa quæruntur ac diſſeruntur: nempe, Vnde ſit: Qualis ſit: Cur corpori fuerit data: Cùm ad corpus venerit, qualis efficiatur; qualis, cùm abſceſſerit? Sed quoniam quanta ſit, diligentiſſimè ac ſubtiliſſimè hîc diſputatum eſt, vt eam ſi poſſet, oſtenderet corporalis quanti-

quantitatis non esse, & tamen magnum aliquid esse: ex hac vna inquisitione, totus liber nomen accepit, vt appelletur De Animæ quantitate. *l.* 1. *Ret. cap.* 8.

Denique cùm Romæ adhuc demoraretur, sub inquisitione vnde sit malum: cùm sufficienter ratione discussâ constaret non aliundè, quàm ex libero voluntatis arbitrio exortum; libros tres conscribere cœpit, quibus titulum fecit De Libero Arbitrio: quorum secundum & tertium in Africâ Presbyter ordinatus absoluit. *eod. l. cap.* 9. In eis cum Euodio loquitur, præstantis ingenij & doctrinæ viro, vt apparet ex iis litteris quas vltrò citroque scripserunt ambo. Subtiles enim & arduæ plerumque quæstiones eisdem continentur; quarum auidus sciendi Euodius, reconditæ doctrinæ fecundissimum magistri sui pectus pulsabat. *Epist.* 98. 246. 247. 259. 99. 100. 101. & 102.

Vt scias autem in eiusmodi argumentis sapere Euodium didicisse, vnicum saltem specimen habe, dum Augustino scribens ait: Quia Epistolas Sanctitatis tuæ, vnā ad illustrem Virum Volusianum, & alteram ad Italicam illustrem in Christo feminam, in manibus legentes habuimus; occurrit quod in Epistola, de Domini Iesu Christi Dei nostri carnali in Virgine Conceptione, & ex eâ natiuitate, posuisti: *Si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare*: & visum est posse de omni natiuitate, vel hominis, vel cuiuslibet animantis, vel seminis, tale aliquid dici. Si ratio enim eius quæratur, non indagabitur, & erit mirabile: & si exemplum poscatur, quia nihil tale sit in exemplis, erit singulare. Neque enim quis conuentus viri & feminæ, vel cuiuslibet conceptionis aliquando, quod in secreto formatur, ratione poterit exponi. At verò seminum ex terra nascentium, primitùs putrescentium, posteà fructificantium, nulla ratio inuenietur. Non enim & hoc mirabile non est, vermem vnum, sine vllo parente, si ad singularitatem aliquid requiratur, intra pomum virgineo conceptu formatum, perfectum inueniri? Vnde ad exemplum arbitror dictum: Ego sum vermis & non homo. De conceptionibus siue coniunctorum, siue singularium, nescio quænam possit ratio exhiberi.

Non ergo de conceptione Virginis non tantùm redditur; sed de nulla quidem arbitror conceptione posse persolui rationem. Sed exemplum poscitur. Ecce de vento dicuntur equæ; & de cinere, gallinæ; & de aqua, anates; & alia nonnulla animalia, sine virili semine,

 fetus

fetus proprios edere. Certè si integræ non edunt, possunt tamen illibatæ concipere. Quomodo ergo ponitur, si exemplum poscitur non erit singulare, quando tot exempla præcedunt? Nasci enim in corporibus non solùm femineis, verùm etiam virorum (intrinsecus dico) quædam animalia, notum est omnibus: numquid & ibi semen facit conceptionem? Ecce exempla, ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur.

Aut si ad hoc redditur, quia in Virgine homine, nihil tale vnquam contigit; tamen sunt exempla in aliis rerum naturis, quia nata, & sine seminibus concipiuntur, ex quibus penitùs ratio reddi nequaquam potest. Tandem & in generatione, est aliquid tale inuenire, quod sic edat partus vt integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quod aranea, sine vllâ virili conceptione & partûs corruptione, illa omnia fila, ex quibus tentis hærere solet, secundùm naturæ suæ modum proferat mirabiliter, & sibi tantum quasi singulare præstitum esse demonstrat. Ergo si & hoc quæratur; non tantùm mirabile est, sed & exempla talium rerum dari nullatenus possunt. Metuo enim ne ob hoc ipsa præcesserint in exemplis, vt qui non credidissent Virginem concipere posse, his exemplis conuincerentur, &c. *Epist.* 247.

Ex quibus, licet haud reperiam Augustinum per litteras, Euodij argutias dissoluisse; attamen satis eius acrimonia patescit, dum talibus quid respondendum sit percunctatur: Non enim certamina, inquit, semino; sed quemadmodum insidiosis respondeatur interrogo. Ego tamen sic credo Virginis conceptionem & partum, quomodo semper credidi. *ead. Epist.*

Alibi quoque, dum nodus quem proposuerat Euodius, vindice dignus haberi posset; eundem ipsi Euodio si potuerit, proponit Augustinus soluendum 1 *Epist.* 99. adeò vt planè iudicauerit idoneum, quem faceret in tanto argumento (quale tum erat Liberum Arbitrium, & status hominis conditi à Deo) collocutorem.

Vti verò mirabile prorsus est, conuersum recenter Augustinum, ingenio suo sulcos in eum agrum ducere potuisse; ita haud minùs est quòd paullò pòst Presbyter, operi anteà inchoato coronidem imposuerit: cùm interea nullo magistro vsus, solam sui studij incudem, sed opitulante gratiâ diuinâ, continenter fatigasset.

In his igitur libris plurima subtilitas, summo ingenio iudicioque prognata. Et quamquam eis agat contra Manichæos, qui negabant

ex

ex libero voluntatis arbitrio mali originem educi: contendebantque Deum creatorem omnium naturarum, culpandum esse: volentes nimirum immutabilem quandam, & Deo coæternam introducere mali naturam: atque ideò de Gratia Dei (quâ suos Electos prædestinauit, vt eorum, qui in eis vtuntur libero arbitrio, ipse etiam præpararet voluntates;) ideò, inquam, nihil ex proposito in his libris disputatum sit de Gratia; attamen vbi incidit eius commemorandæ locus, id transeunter factum est, non quasi de ea, operosâ ratiocinatione ageretur. Aliud enim est quærere, Vnde sit malum: & aliud est quærere, Vnde redeatur ad pristinum, vel ad maius perueniatur bonum.

Quapropter noui hæretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt Gratiæ Dei non relinquant locum, quandoquidem eam secundùm merita nostra dari asserunt; non se extollant, quasi eorum, inquit, egerim caussam: quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis caussa poscebat. *l.1. Retr. cap. 9.*

Et licet hæc ita habeant; attamen tam multa enumerat eis libris passim disputata aduersus Pelagianos, vt denique subiungat: Ecce quàm longè antequàm Pelagiana hæresis extitisset, sic disputauimus, veluti iam contra illos disputaremus. *eod. l & c.* Ista quæ fuerint, Lector ibidem reperiet. Hos libros Paullino Nolam ordinatus Episcopus dono misit: *Epist.* 34. à quo mutuò sumendos, legendosque offert Secundino Manichæo, Romæ agenti, his verbis: Si quid autem de hac re copiosius explicatiusque desideras; lege tres libros nostros qui inscribuntur, De libero Arbitrio: quos in Campaniâ Nolæ poteris inuenire, apud Paullinum, nobilem Dei famulum. *l. cont. Secund. cap.* 11.

§. XXXIV.

Venit ad Ostia Tiberina.

POst hæc in Africam cogitans peruenit ad Ostia Tiberina, vnà cum Euodio, aliisque ciuibus & amicis suis, Deo pariter seruientibus. *l.9. Confess. c.8. Possid. cap.3.*

 Illic

Illic remoti à turbis, post longi itineris laborem, instaurabant se nauigationi. Prouênit autem, vt ipse Augustinus cum Matre, soli starent incumbentes ad quandam fenestram, vnde hortus intra domum quæ eos habebat prospectabatur. Colloquebantur valde dulciter, & præterita obliuiscentes, in ea quæ antè sunt extenti, quærebant inter se, qualis futura esset vita æterna Sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

Quibus sermonibus tàntopere sunt affecti, vt carnalium sensuum delectatio, præ illius vitæ iucunditate, non comparatione, sed ne commemoratione quidem digna videretur: quinimò mundus iste eis inter verba vilesceret cum omnibus delectationibus suis, matre in primis clarè affirmante, nullâ re iam se in hac vita delectari. *eod. l. c.* 10.

§. XXXV.

Monica infirmatur, & moritur.

CVm interea vix intra quinque dies, aut non multò ampliùs, Monica decubuit febribus, quarum nono die, religiosam & piam animam reddidit: postquam ipse tum Augustinus, ætatis annum trigesimumtertium compleuisset. *l. 9. Conf. cap.* 11.

Ingentem ei mœstitudinem ista mors attulit: non ob aliud vtique, quàm quòd ex consuetudine simul viuendi dulcissima & carissima, repentè diruptâ, animo vulnus accepisset. *eod. l. c.* 12. Nam quia deserebatur tam magno solatio; sauciabatur anima eius, & quasi dilaniabatur vita, quæ vna facta fuerat, ex suâ & illius. Gaudebat quidem testimonio defunctæ, quòd in ea ipsa vltima ægritudine, obsequiis illius interblandiens, pium appellauerat; & commemorarat grandi dilectionis affectu, Numquam se audiuisse ex ore ipsius, iaculatum in se durum & contumeliosum sermonem. verumtamen fatetur, nihil comparabile habuisse honorem à se delatum matri, & seruitutem à matre sibi. *eod. l. c.* 12.

Igitur cùm efflasset animam, puerque Adeodatus exclamauerat in planctum; simul atque cohibitus est, arrepto Euodius Psalterio, inchoauit cantu Psalmum, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine:* cui

cui ab vniuersa domo respondebatur. Atque intereà dum funeri necessaria curabantur, cum suis ipse in parte, vbi decenter poterat, quod erat tempori congruum disputabat, eoque fomento veritatis mitigabat cruciatum suum, quem coram aliis dissimulabat. *eod. l. & c.*

Vnde & cùm corpus elatum est, iuit, rediuitque sine lachrymis. Imò neque in iis precibus, quas fudit dum pro defuncta offerretur Sacrificium pretij nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere, priusquam terræ mandetur, quidquam fleuit: tametsi totâ die grauiter in occulto mœstus esset: quem mœrorem, ne balnea quidem petita pepulerunt, sed quadantenus somnus. *l. 9. Conf. c.* 12.

Reducens nihilominus paullò pòst in pristinum sensum conuersationem matris, piam in Deum & sanctam; in se suosque blandam atque morigeram, quâ subitò destitutus erat: libuit flere de illa, & pro illa: de se, & pro se. Quamobrem dimisit lachrymas quas continebat, vt effluerent quantum vellent. *eod. l. & c.*

§. XXXVI.

Soluit in Africam.

IAm tum post Maximi tyranni mortem, Africam repetiuit. *lib.* 3. *cont. Petil. cap.* 25. Venientes de transmarinis Carthaginem, se, fratremque suum Alipium (nondum quidem Clericos, sed iam Deo seruientes) Innocentius ex Aduocato Vicariæ Præfecturæ, vt erat cum tota domo sua religiosissimus, suscepit: apud quem tantisper habitauit, vt miraculo curationis fistulæ ipsius Innocentij interfuerit, oculisque suis aspexerit, si non fuerit eius intercessione patratum. Id latè describit. *l.* 22. *de Ciuit. Dei, cap.* 8.

§. XXXVII.

Carthagine abit Tagaſtam.

PLacuit inde ad propriam domum agroſque remeare. *Poſsid.cap.3.* Ad quos veniens, & in quibus conſtitutus fermè triennio, (à ſe iam alienatis curis ſæcularibus) cum iis qui eidem adhærebant, Deo viuebat: ieiuniis,orationibus,boniſque operibus,in lege Domini meditans die ac nocte. *Ibidem.*

Etenim in ipſius ſocietate, ex nunc nemo proprium aliquid habebat, ſed erant eis omnia communia, & diſtribuebatur vnicuique ſicut opus erat. *Poſſ.cap.5.*de iis interim,quæ Deus illi cogitanti atque oranti, intellecta reuelabat, & præſentes & abſentes, Sermonibus ac Libris docebat. *Poſſ. cap.* 3. Atque huc referri poſſe Sermones aliquot ex iis, quos tam rigidâ philoſophâque ſententiâ nonnulli proſcribunt, quis protervè neget?

In Africa cõſtitutus conſcripſit duos libros De Geneſi contra Manichæos, qui vehementi ſtudio veſani erroris, veterem legem oppugnabant. *l.1.Retr.cap.*10. de his ita Caſſiodorus: Nam & Pater Auguſtinus contra Manichæos duobus libris diſputans, ita textum Geneſis diligenter expoſuit, vt penè nihil relinquere probaretur ambiguum. Vnde contigit vt nolens præſtaret hæreſis confutata, quatenus dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentiùs inſtruantur. *l.1.diu.lect.c.1.* Quo etiam loco obſeruatum eſt ab eodem Caſſiodoro,Libris triginta tribus contra Fauſtum, pleraque de Geneſi ſollerter expoſita eſſe: nec non iis quos Contra aduerſarium legis & Prophetarum inſcripſit:denique Confeſſionum poſterioribus tribus voluminibus.

Et quoniam ab ipſo primo tempore conuerſionis ſuæ, poſteaquam in Africam venerat, interrogabatur à fratribus, de diuerſis quæſtionibus;iam tum cœpit initium liber Octoginta trium quæſtionum. *l.1. Ret. cap. 26.*

Per idem tempus ſcripſit Librum de Magiſtro, in quo cum Adeodato filio diſputatur & quæritur, & inuenitur, Magiſtrum non eſſe qui docet hominem ſcientiam, niſi Deum. *l.1.Ret.cap.12.& l.9. Conf. cap. 6.*

Cum

Cum verò promisisset ante paucos annos, scribere carissimo sibi Romaniano, quid de verâ religione sentiret; tempus nunc esse arbitratus est: postquam eius acerrimas interrogationes, sine vllo certo fine fluctuare, eâ charitate, quâ erat illi obstrictus, diutius sustinere non poterat. *l. de ver. Rel. c.* 7. Ergo tunc De vera Religione librum scripsit: *l.* 1. *Ret. c.* 13. idque se fecisse, Romaniano per litteras significauit. *Epist.* 113.

Post hæc Hipponem Regium venit, propter videndum amicum, quem putabat se lucrari posse Deo, vt secum esset in Monasterio. *serm.* 49. *de diuers.* Is erat ex iis quos dicunt Agentes in rebus, benè Christianus, Deumque timens: qui auditâ bonâ Augustini famâ atque doctrinâ, desiderabat eum videre: promittens se posse mundi huius omnes contemnere cupiditates atque illecebras, si aliquando ex eius ore Dei verbũ audire meruisset. *Posid. c.* 3. Quasi securus Hipponem peruenit, quia locus habebat Episcopum. Vsque adeò enim timebat Episcopatum, vt, quoniam cœperat esse alicuius iam momenti inter Dei seruos fama ipsius, in quo loco sciebat non esse Episcopum, ne illo accederet cauebat. *Serm.* 49. *de diuers. Posid. cap.* 4. Porrò visum hominem, allocutus frequentius atque exhortatus est, quantùm Deus donabat, vt quod Deo vouerat, redderet: quod se ille facturum de die in diem pollicebatur, licet in eius tunc non impleuerit præsentia. *Posid. cap.* 3.

Anno 391.

CAPVT II.

AVGVSTINVS PRESBYTER.

§. I.

Fit Presbyter.

EOdem tempore Valerius Hipponensis Episcopus, cùm flagitante Ecclesiasticâ necessitate, de prouidendo & ordinando Presbytero ciuitati, plebem Dei alloqueretur & exhortaretur; iam cognito Augustini

gustini proposito & doctrinâ, manu iniectâ (quoniam & idem in populo securus & ignarus quid futurum esset, adstabat; *Possid. c. 4.*) apprehensus; *serm. 49. de diuers.* Episcopo ordinandus oblatus est: omnibus id vno consensu & desiderio fieri perficique petentibus, magnoque studio & clamore flagitantibus: vbertim eo flente. *Possid. cap. 4.* Existimabat enim merito peccatorum suorum vim sibi factam esse, vt secundus locus gubernaculorum ei traderetur, qui remum tenere non nouerat, &c. Atque hinc erant illæ lachrymæ, quas ab eo fundi in ciuitate, ordinationis suæ tempore, nonnulli fratres animaduerterunt: & nescientes caussas doloris ipsius, quibus potuerunt sermonibus, qui omninò ad vulnus ipsius non pertinerent; tamen bono animo consolati sunt. *Epist.* 148.

Id contigisse videtur initio Quadragesimæ: eò quòd ad munus suum ritè obeundum, paruum sibi tempus vel vsque ad Pascha concedi, humillimè per suas patrumque preces à Valerio cupiat. *ead. Epist.* Sunt qui scribant Cerei Paschalis præconium, quo siue in toto, siue in parte, adhuc vtitur Ecclesia Romana, ab Augustino per id tempus non compositum dumtaxat, sed decantatum publicè in Ecclesia fuisse. *Grets. lib. 2. de Benedict. & maledict. c. 31.*

§. II.

Monachismum continuat.

QVia disponebat ibi esse in Monasterio cum fratribus, cùm non venisset nisi cum indumentis, quibus illo tempore vestiebatur; cognito instituto & voluntate eius, senex Valerius dedit illi hortum, in quo Monasterium ædificauit. *serm. 49. de diuers.* Spem quippè omnem sæculi reliquerat: & quod esse potuit, esse noluit: *ibid.* nihilque habebat propriũ, ex quo de transmarinis ad sua remeasset. *Possid. c. 5.*

Cœpit & hîc boni propositi fratres colligere, compares suos, nihil habentes, sicut ipse nihil habebat: & imitantes eum, vt quemadmodum tenuem paupertatulam suam vendidit, & pauperibus erogauit; sic facerent & illi, qui cum eo esse voluissent, vt de communi viuerent. Cõmune autem eis esset magnum & vberrimum prædium, ipse Deus. *serm. 49. de diuers.*

Factus

Factus ergò Presbyter, Monasterium intra Ecclesiam instituit, & cum Dei seruis viuere cœpit, secundùm modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam: maximè, vt nemo quidquam proprium in illa societate haberet, sed essent eis omnia communia. *Possid. cap. 5.*

§. III.

Possidium adsciscit.

HVic scholæ nomen dedisse oportet circa hoc tempus Possidium, qui se cum Augustino fermè quadraginta annis Dei dono, absque amara vlla dissensione, familiariter ac dulciter vixisse testatur, *cap. 31.* sic vt memorati anni complectantur vniuersim propositum ipsius, id est religionis statum, tam in vitâ laïcorum, quàm in officio Episcoporum, superstite Augustino exactum. *Prolog. ad vit. August.* Eo etenim viuente, Ecclesiæ Calamensis Episcopus fuit, quam tum etiam occupabat Crispinus è Donatistis: quorum in Catholicos grassantium insidias & sæuitiam vix euasit, plagis licet & contumelijs affectus. *l. 3. cont. Crescon. c. 46.* quam rem latiùs dicturi infrà sumus Libro Tertio.

Eum Augustinus collegam appellat, *loco cit.* & Coëpiscopum: *Epist. 3.* dicitque per suum ministerium, non litteris illis, quas variarum serui libidinum liberales vocant; sed Dominico pane nutritum, quantus ei potuit per suas angustias dispensari. *Epist. 131.*

Cœtus hic fratrum Augustino conuiuentium, vbi paullatim coälescere cœpisset; neque Possidius tantùm alijque, sed & cum eo Alipius Euodiusque vitam in commune agerent: Aurelius nuper Carthaginensis creatus Episcopus, Presbyterum Augustinum per litteras salutauit, dignitatem, vt apparet, suscepti ordinis gratulatus. Ei respondens Augustinus, hortatus in primis est, vt prauos neque facilè tolerandos mores, qui in Ecclesiam Africanam irrepserant, exterminaret: tantam se de eo spem concepisse, vt dicat: Scias Domine beatissime, & plenissimâ charitate venerabilis, non desperare nos, imò sperare vehementer, quòd Dominus & Deus noster, per auctoritatem

H personæ

V. inf. l. 2. c. ii 55.4.

personæ quam geris, quam non carni, sed spiritui tuo impositam esse confidimus, multas carnales fœditates & ægritudines, quas Africana Ecclesia in multis patitur, in paucis gemit, conciliorum grauitate, & tuá possit sanare. *Epist.* 64.

§. IV.

Continuat Scripturarum studium.

QVamquam fateatur impressè alicubi, seriùs ac voluisset, animum applicuisse ad Sacras litteras; *Epist.* 254. attamen quia nulli dubium est gemino pondere nos impelli ad discendum, auctoritatis atque rationis; iam inde à conuersione certum ei fuit, nusquam prorsus à Christi auctoritate discedere: non enim reperiebat valentiorem. Quod autem subtilissimâ ratione persequendum est (ita enim iam tum affectus erat, vt, quid sit verum, non credendo solùm, sed etiam intelligendo apprehendere, impatienter desideraret) apud Platonicos se interim quod sacris Christianis non repugnet, reperturum esse confidit. *l.* 3. *cont. Acad. c.*20.

Itaque Scripturarum studio totus incubuit: quarum tantam esse testatus est profunditatem, vt in eis quotidie proficeret, si eas solas ab ineunte pueritiâ, vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio cónaretur addiscere. Non quòd ad ea quæ necessaria sunt saluti, tantâ in eis perueniatur difficultate: sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine quâ piè rectéque non viuitur; tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca, intelligenda proficientibus restant: tantaque non solùm in verbis, quibus ista dicta sunt, verumetiam in rebus quæ intelligendæ sunt, latet altitudo Sapientiæ; vt annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: Cùm consummauerit homo, tunc incipit. *Epist.* 3.

Quidquid præterea homo extrà didicerit, si noxium est, ibi damnatur: si vtile est, ibi inuenitur. Et cùm ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit; multò abundantiùs ibi inueniet ea, quæ nusquam omninò alibi, sed in illarum tantummodò Scripturarum mirabili

mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. *l. 2. de doct. Christ. cap. 42.*

Iam Philosophi qui vocantur, si qua fortè vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici; non solùm formidanda non esse, sed ab eis etiam tamquam iniustis possessoribus, in vsum nostrum vindicanda pronuntiauit. *eod. l. c. 40.*

§. V.

Sæcularium scientiarum in Augustino encyclopædia.

POrrò quia profanas litteras, ab ineunte ætate didicerat, *Epist. 254.* nihilum in eis ignorauit. Artium benè dicendi, Mathematicæ, Arithmeticæ, Musicæ, Physicæ, Astrologiæ, Dialecticæ peritissimus fuit, vt ex superioribus constat: nec non rei metricæ vbi ait: Non aliquo carminis genere Psalmum à se esse cõpositum, vt caussa Donatistarum ad ipsius humillimi vulgi, & omninò imperitorum atque idiotarum notitiam perueniret: nè metrica illum necessitas ad aliqua verba, quæ vulgo minùs sunt vsitata, compelleret. *l. 1. Ret. c. 20.*

Exstant eâdem eius opinor incude procusi, numeri innumeri, ad imitationem Trochaïci carminis tetrametri Catalectici, de Gloria Paradisi: *l. Medit. c. 26.* probi verò proprijque ad Christum. *eod. lib. cap. 18.* quos quia pauculi sunt subiungo:

Spes mea, Christe Deus, hominum tu dulcis amator,
Lux, via, vita, salus, decor & decus omne tuorum,
Omnia pro quorum voluisti ferre salute;
Cernito vincla, Crucem, vulnus, mortem atque Sepulcrum.
Post tres inde dies deuictâ morte resurgens,
Discipulis visus, nutantia corda reformans;
Luce quater denâ cælorum summa petisti:
Viuis in æternum nunc, & per sæcula regnans.

vt scias non immeritò interrogatum ab eo fuisse Audacem, cur contra prosodicam legẽ, hexametrum versum, heptametrũ fecisset. *Epist. 140.*

Citat Ciceronem, Varronem, Sallustium, Senecam, Plinium,

 Virgi-

Virgilium, Lucretium, Terentium, Persium, Iuuenalem, Lucanum, Claudianum, Ennium., Horatium, Cornelium Celsum, Soranum, eosque omnes sæpiùs, atque alios.

Meminit Homeri, Hesiodi, Epicuri, Platonis, Porphyrij, Apulei, Apollonij Thyanæi: Aristotelis, Carneadis, Zenonis Archesilæ, Chrysippi, Antiochi Ascalonitæ, Metrodori: Terentiani Mauri, Cornuti, Asperi, Donati, & aliorum satis frequenter.

Liberalium disciplinarum, historiæ tum sacræ tum profanæ, morum rituumque populorum omnium, fabularum denique scientissimum fuisse, testantur *Libri de Ciuit. Dei, de Doct. Christ. de cons. Euang. &c.* Vnde nonnumquam Gentilium fabulas, ad rerum naturam & mores expositas, refert *l. 20. cont. Faust. c. 9.* aut earum prodit originem. Et quidem de Musis, deabus inter litteratores celeberrimis, hæc monet: Non enim audiendi sunt errores Gentilium superstitionum, qui nouem Musas, Iouis & memoriæ filias esse finxerunt. Refellit eos Varro, quo nescio vtrùm apud eos quisquam talium rerum doctior vel curiosior esse possit. Dicit enim ciuitatem nescio quam (non enim nomen recolo) locasse apud tres artifices, terna simulachra Musarum, quæ in Templo Apollinis dono poneret, vt quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimùm electa emeret. itaque contigisse vt opera sua quique illi artifices æquè pulchra explicarent, & placuisse ciuitati omnes nouem, atque omnes emptas esse, vt in Apollinis Templo dedicarentur: quibus postea dicit Hesiodum Poëtam imposuisse vocabula. Non ergo Iuppiter nouem Musas genuit, sed tres fabri ternas creauerunt. Tres autem non propterea illa ciuitas locauerat, quia in somnis eas viderat, aut tot se cuiusquam illorum oculis demonstrauerant: sed quia facilè erat animaduertere omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse naturâ. Aut enim editur voce, sicuti eorum est, qui faucibus siue organo canunt: aut flatu, sicut tubarum & tibiarum: aut pulsu, sicut in citharis & tympanis, & quibuslibet alijs, quæ percutiendo canora sunt. *l. 2. de doct. Christ. c. 17.* Alia Gentilium Numina, tam beneuola, quàm noxia, alijs libris conuellit: & præsertim de Ciuitate Dei. *l. 6. & 7.*

Historiam verò plurimùm nos adiuuare ad Sanctos libros intelligendos, etiamsi præter Ecclesiam puerili eruditione discatur, inquit *l. 2. de doct. Christ. c. 28.* Nam & per Olympiadas, & per Consulum nomina,

nomina, multa sæpe quæruntur à nobis: & ignorantia Consulatûs quo natus est Dominus, & quo passus est, nonnullos coëgit errare, vt putarent quadraginta sexannorum ætate passum esse Dominum: quia per tot annos ædificatum esse templum, dictum est à Iudæis, quod imaginem dominici corporis habebat. *ibid.* Sed vtinam hos Consules, quos vtique non ignorauit Augustinus, in publicum protulisset! certiores epochas, temporumque charactéres haberemus.

Citat Eusebium quem Ruffinus vertit: *Libro de cur. pro mort. c.6. l. de hæres. hær.* 83. Africanum, quem tum primùm legerat, *l.* 2. *Ret. c.* 7.

Penetrauit Philosophorum omnium adyta, vt sunt Stoici, Academici, Peripatetici, Epicurei, Cynici: eorumque dogmata passim erroresque confutat: vti & Paganismum subuertit cum deorum infinitâ multitudine, *ll. cont. Acad. de Ciuit. Dei: Tract. de Epicur. & Stoic.* Sibyllina etiam carmina recitat, *l. cont. Iud. c.* 16. *& l.* 18. *de Ciuit. Dei c.* 23.

Nec refert quòd hæc omnia profana sint. Quia, vt inquit ipse, sicut Ægyptij non solùm idola habebant & onera grauia, quæ populus Israëliticus detestaretur & fugeret; sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potius, tamquam ad vsum meliorem, clanculò vindicauit, non auctoritate propriâ, sed præcepto Dei, ipsis Ægyptijs nescienter commodantibus ea, quibus non bene vtebantur: sic doctrinæ omnes Gentilium, non solùm simulachra & superstitiosa figmenta, grauesque sarcinas superuacanei laboris habent; quæ vnusquisque nostrum, duce Christo de societate Gentilium exiens, debet abominari atque deuitare; sed etiam liberales disciplinas, vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent: deque ipso vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos. Quod eorum tamquam aurum & argentum (quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ Prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerunt, & quo peruersè atque iniuriosè ad obsequia dæmonum abutuntur) cùm ab eorum miserâ societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus, ad vsum iustum prædicandi Euangelij. Vestem quoque illorum, id est hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, quâ in hac vita carere non possumus; accipere atque habere licuerit, in vsum conuertenda Christianum. Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Non aspi-

cimus quanto auro & argento, & veste suffarcinatâ exierit de Ægypto Cyprianus, doctor suauissimus & Martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, vt de viuis taceam? *l.2. de doct. Christ. c. 40.*

§. VI.

Verbum Dei prædicare incipit.

VAlerius itaque ordinator eius, vt erat vir pius & Deum timens, exultabat Deoque gratias agebat, quòd exauditas à Domino videret preces suas, quas se frequentissimè fudisse narrabat, vt sibi diuinitùs homo concederetur talis, qui posset verbo & doctrinâ salubri, Ecclesiam Dei ædificare: cui se rei homo naturâ Græcus, minusque Latinâ linguâ & litteris instructus, parum vtilem videbat. *Possid. c.5.* Quapropter Augustino Presbytero potestatem dedit, coram se in Ecclesia Euangelium prædicandi ac frequentissimè tractandi: contra vsum quidem & consuetudinem Africanarum Ecclesiarum, ob quod ei nonnulli Episcopi detrahebant; sed ex more Orientalium. Quem porrò plures in Africa Episcopi amplexi sunt: exemplo Valerij, factâ Presbyteris potestate, coram Episcopis tractandi verbum Dei. *Ibid.* Et quidem nominatim Aurelius Carthaginensis Antistes: cui propterea gratulatus est Augustinus peculiari Epistolâ 77. Adeò vt hic mos tantopere inualuerit, vt Presbyteros in hoc genere cum Episcopis coniungat, vbi ait: Numquid non ascendit aliquando aut Presbyter aut Episcopus, & non dicit aliud de superiore loco, nisi nè rapiantur res alienæ? *serm. 49. de verb. Dom.* Idem deinde mos ad Gallos peruenit, apud quos Synodus Vasensis II. potestatem dat Presbyteris verbum faciendi.

In hoc munere, tamquam lucerna accensa & ardens, eleuata super candelabrum, luxit omnibus qui in domo erant: *Possid. c.5.* tantumque ei tributum est, vt ex quo ad populum dicere cœpit, vbicumque illo præsente loqui opus esset, rarissimè tacere ipse atque audire alios permitteretur, & esse velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. *Prolog. ad ll. Retract.* Ex assiduo enim verbi Dei prædicandi

studio

ſtudio, Tractatorem Pœnum, id eſt, Concionatorem, appellaſſe (tametſi per contemtum) Iulianus videtur, *l. 1. op. imperf. cap. 8.* Iam & Deus non vulgaribus illum donis ornauerat inſtruxeratque. Fuit in illo ſtudium vberrimum, cognitio ſacrarum Scripturarum exactiſſima, iudicium acre & exterſum, ingenium ad miraculum acutum. Fuit ipſe ſincerioris pietatis diligentiſſimus propugnator, moribus manſuetiſſimis, & ad charitatem Euangelicam effictis atque expreſſis, vitæque integritate ſanctitateque inſignis & adorandus, *inquit Io. Lud. Viues Epiſt. ad Reg. Angliæ.*

§. VII.

Auguſtini memoria, & facundia Latina.

MEmoriam habuit vaſtam & tenacem, vti patet ex Scripturarum partibus, quas vndecumque accerſitas apposite admodum producit: facundiam deinde longo docendi dicendique vſu exercitatam, Carthagine, Romæ, Mediolani: licet eum Itali in multis verborum ſonis exagitauerint; & ab eo viciſſim, quod ad ipſum ſonum attinet, ſint reprehenſi. *l. 2. de Ord. c. 17.*

Quapropter (tametſi paullò poſt) Secundinus Manichæus, qui ſcripta quædam Auguſtini legerat, cùm illa ſuſpenſo animo, agilique oculo, iterum iterumque repetiſſet; ſummum inueniſſe vbique Oratorem, & Deum pœnè totius Eloquentiæ affirmabat, *Epiſt. ad Auguſt. tom. 6.* At verò Darius Comes, non modò ter aut quater, vt eſt apud neſcio quem; ſed millies, & omni numero plus beatum ſe fore dicebat, ſi datum ſibi eſſet præſenti intueri Auguſtini verè ſidereos vultus, vocemque diuinam ac diuina canentem: & non ſolùm mentis fructus, ſed etiam cum aurium iucunditate ſumere & haurire licuiſſet. Putarem profectò me (verba ſunt Darij) quaſdam immortalitatis leges, non modò de cælo, ſed in ipſo conſtitutum cælo ſuſcipere: & quaſdam Dei voces, non longè de templo, ſed prope ipſum Dei adſtantem tribunal audire. *Epiſt. 263.* Ingens ſanè, neque minoris affectûs encomium.

§. VIII.

§. VIII.

Græca scientia, Hebraïca & Punica.

IAm quod Græcam linguam attinet, testatur quidem non sibi tantum fuisse eius linguæ habitum, vt Græcis libris legendis & intelligendis vllo modo reperiatur idoneus: ***proœm. in l. 3. de Trin.*** & Græcæ linguæ perparum se assecutum ait, & propè nihil; ***l. 2. cont. Petil. c.*** 38. Eodem tamen loco, & passim alibi Græca interpretatur, allegat, & confert cum Latinis, vt patet ***ll. Locution. de scriptura sa ra***: deinde integras Chrysostomi sententias non infeliciter transtulit, ***l. 1. cont. Iul. c.***6. imò Categorias Aristotelis è Græco Latinè vertit, in gratiam filij sui Adeodati: ***l. Categor. Arist. c.***22. denique Græcos scripturæ Codices à se consultos refert, ***l. 1. Ret. cap.***19. ***& l. 2. cap.*** 24. ***& Epist.*** 59. Veteri porrò linguæ Græcæ pronuntiationi fauet, quod ait: Beta vno eodemque sono, apud Græcos litteræ; apud Latinos, oleris nomen esse. ***l 2. de doct. Christ. c.*** 24.

Hebraïcorum nominum significationem, sibi quidem fuisse sine interpretatione virorum peritorum eiusdem linguæ incognitam, insinuat ***l. 2. de doct. Christ. c*** 18. quam linguam rotundè fatetur se ignorare: ***Epist.*** 131. adeò vt si Hebræâ voce Moyses ei loqueretur, frustra, inquit, pulsaret sensum meum, nec inde mentem meam quidquam tangeret: ***l. 11. conf. c.*** 3. vnde consuluit Hebræum quemdam in dictione Raca, ***l. 1. de serm. Dom. in monte c.*** 9. Nihilominus enarrans illud Apostoli: Misit Deus filium suum factum ex muliere: ait, hoc nomine, proprietate Hebraïcæ linguæ, omnem feminam nuncupari, siue viro intactam, siue iam mixtam. ***Epist.*** 120. ***c.***3.

Cumque Punicum appellet Secundinus, ***Epist. ad August.*** disputatorem Pœnum Iulianus; ***l. 3. cont. Iul. c.*** 17. non videtur Punicam ignorasse, cuius vocabula permulta, & penè omnia Hebraïcæ consona sunt, ***l. 2. cont. Petil. c.***104. quòd istæ linguæ sibi significationis quadam vicinitate socientur. ***serm. 35. de verb. Dom.*** Atque hinc de Messiâ annotat, Messe, Pœnis idem esse quod, Vnge: ***Tract.*** 15. ***in Io.*** Mammon, vt Hebræa, ita Punicâ linguâ significare diuitias: ***serm. 35. de verb.***

verb. Dom. Edom vtrisque sanguinem denotare. *in Ps.* 132. Videri denique potest *l.* 1. *Locut. in Gen.* vbi aliam quandam phrasin linguæ vtrique communem annotauit, dum ait: Et extendit manum suam & accepit eam, & induxit eam ad se in arcam: locutio est quam propterea Hebræam puto, quia & Punicæ linguę familiarissima est, in qua multa inuenimus verbis Hebræis consonantia. Nam vtique sufficeret: *Et extendit manum*, etsi non adderet, *suam*, &c.

§. IX.

Scribit contra Manichæos.

AVgustinus apud Hipponem Regium Presbyter scripsit librum De Vtilitate credendi, ad amicum suum Honoratum: quem deceptum à Manichæis, adhuc eo errore nouerat detineri, & irridere in Catholicæ fidei disciplinâ, quod iuberentur homines credere, non autem quid esset verum certissimâ ratione docerentur. *l.* 1. *Ret. c.*14. Nam priusquam vel Manichæos apud Honoratum refelleret, nugasque eorum inuaderet; vel magnum aliquid de fide Catholica aperiret; voluit primùm eruere illi falsam opinionem, de veris Christianis malitiosè aut imperitè ei insinuatam, hocque initio apud illum facto, contra Manichæos scribere, & Catholicam stabilire: atque ita eum erigere ad magna quædam & diuina discenda. Quomodo exponit quod in fine libri De Vtilitate credendi dixerat: nondum se Manichæos cœpisse refellere, &c. *eod. l. & c.*

Ceterùm quod voluit, effecit: vti patet ex quæstionibus quas ei pòst Honoratus quinque misit à Carthagine, & rogauit vt eas illi scribendo exponeret. *l.*2. *Ret.c.*36. Harum enim occasione, liber De Gratia noui Testamenti habuit initium, dum ad quinque quæstiones Honorati (quem tum fuisse Catechumenum apparet, *Epist.* 120. *c.* 19. imò effectum postea Presbyterum, ex Cassiodoro; *l. diuin. lect. c.* 16.) sextam Augustinus adiecit: Quæ sit Gratia noui Testamenti? sub quâ respondet ad ceteras. *ead. Epist. c.*1.

Post librum De Vtilitate credendi, scripsit contra Manichæos De duabus Animabus: quarum vnam dicunt esse partem Dei, alteram

 de

de gente tenebrarum, quam Deus non condiderit, & quæ sit Deo coæterna. Et has ambas animas, vnam bonam alteram malam, in vno homine esse delirant: malam quidem, dicentes propriam esse carnis; quam etiam carnem dicunt esse Gentis tenebrarum: bonam verò ex aduentitiâ Dei parte, quæ cum tenebrarum gente conflixerit, atque vtramque miscuerit: omnia denique bona hominis, illi bonæ Animæ; omnia verò mala, malæ Animæ tribuunt. *lib. 1. Retract. cap.* 15. Videtur eo fine conscriptus hic Liber, vt Amicos quosdam suos, Manichæismo adhuc detētos, Catholicæ fidei sisteret. *l. de duab. Animab. c. vlt.* Verum est, aliquammulta sensa eiusdem, ad errorum suorum patrocinium, Pelagianos detorquere voluisse: sed hoc eis prouidè incîdit, neque vllatenus suffragari ostendit: tametsi longè ante Pelagianam hæresin opus prodiisset. *l. 1. Retract. c.15.* vide *l. 1. Oper. Imp. c.* 45. vbi Iulianus nonnullis hinc citatis, gloriosus exultat, & totius propè disputationis suæ fundamentum efficit.

§. X.

Disputat cum Fortunato.

Anno 392.

QVia per id tempus in Ciuitate Hipponensi Fortunatus, Manichæorum Presbyter, diu commoratus, adeò multos quà ciues quà peregrinos infecerat seduxeratque, vt propter illos ibi cum delectaret habitare: rogatus non tantùm à Catholicis, sed Donatistis etiam Augustinus, Fortunato disputandi certamen obtulit. Quod licet ille principiò subire formidaret, equidem perspectum habens ingenium Augustini, quicum olim Carthagine vixerat, dum in Manichæo dogmate rabiosus adhuc & cœcus erraret; suorum tamen maximè instantiâ coactus, cominùs se venturum certamenque disputandi subiturum promisit. *l. 1. Ret. c.* 16. *Poss. c.6.*

Designatus locus in Vrbe Hipponensi, in Balneis Sosij: *disp. 4. cont. Fort.* concurrentibus quamplurimus viris studiosis, turbisque curiosis: & apertis Notariorum tabulis, disputatio est cœpta primo; & secundo die finita. *Possid. c. 6.* Hanc in librum memoriæ mandandam conferre curauit. Versatur ibi quæstio, Vnde sit malum? Augustino

gustino asserente, exortum fuisse hominis malum ex libero voluntatis arbitrio: Fortunato autem, naturam mali Deo coæternam persuadere moliente. Sed qui consequente tandem die confessus est, nihil se aduersus Catholicos inuenire, quod diceret: neque tamen Catholicus factus est; *l. 1. Ret. c. 16.* sed collaturum se cum maioribus suis dixit, quæ refellere non potuit: qui si satisfacere nequiuerint, suæ se animæ consulturum. *Poss. c. 6.* Interim paullò pòst de ciuitate Hipponensi profectus, ad eandem ampliùs non remeauit, rubore & pudore prohibitus. *Poss. ibid.* Adeò est verum quod alibi Augustinus ait: Manichæi, dum nimis quærunt, vnde sit malum; nihil reperiunt, nisi malum. *l. de vtil. cred. c. 18.*

Quia constat disputationem hanc quinto Kal. Septembris habitam, Arcadio Augusto bis, & Ruffino Viris Clarissimis Coss. *init. disp. 1.* (qui incidunt in Annum Domini CCCXCII.) sequitur vt contigerit Anno ætatis Augustini trigesimo octauo mox complendo.

§. XI.

Ecclesia Africana Augustini doctrinâ proficit.

ITa priuatim & publicè, in domo & Ecclesiâ, salutis verbum cum omni fiducia docente & prædicante Augustino, aduersus Africanas hæreses, tam libris confectis quàm repetitis sermonibus; Catholica fides caput extulit, quæ multo in Africâ tempore depressa iacuerat. Inde Christi bonus odor & doctrina, per eam orbis plagam latè diffusa: non mediocriter collætante Ecclesiâ transmarinâ. Libros enim siue Tractatus ipsius, omni rationum copiâ & auctoritate Scripturarum instructos, ipsi cum Catholicis hæretici confluentes non audiebant tantùm; sed adhibitis Notarijs vtrique certatim excipiebant. *Possid. c. 7.* Hinc multa quæ dictata non sunt, tamen ab eo dicta, conscripta sunt. *prolog. ad ll. Retract.*

Anno sequente, octauo Idus Octobris, Theodosio Imperatore III. & Abundantio Coss. id est, Anno Christi CCCXCIII. coram Episcopis, qui plenarium totius Africæ Concilium Hippone regio agebant, ipsis iubentibus, de fide & symbolo disputauit: quam disputa- *Anno 393.*

tionem amicis instantibus, in librum contulit. *lib. 1. Retract. cap. 17.*

Et quamquam de Genesi libros duos condidisset contra Manichæos: quia tamen fuerat in illis secutus expositionem Allegoricam, non ausus naturalium rerum tanta secreta ad litteram exponere; experiri iam voluit, quid in hoc difficillimo opere valeret. Cùm ecce in Scripturis exponendis tyrocinium ipsius sub tanta sarcinæ mole succubuit: adeoque nondum vno libro perfecto, conquieuit. Sed qui nihilominùs exstare permissus est, vt index esset non inutilis rudimentorum ipsius, in enucleandis atque scrutandis diuinis eloquiis. Postea enim duodecim libros conscripsit, quorum est titulus, De Genesi ad litteram. *l. 1. Ret. c.* 18. Quapropter scribendo profecisse se fatetur: quod non obscurè deprehendet, quisquis opera eius, ordine quo scripta sunt, legerit. *Prolog. ad ll. Retract.*

Sermonem quoque Domini in monte secundùm Matthæum, Presbyter adhuc duobus voluminibus explanauit: *l. 1. Retract. cap.* 19. quem sermonem, sicuti in Euangelio secundùm Matthæum legimus, siquis piè sobrieque considerauerit; putat inuenturum in eo, quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum. *l. 1. de serm. Dom. in monte c. 1.*

§. XII.

Donatistas oppugnat.

ET quoniam hoc tempore Donati pars, populi Christiani sacrilega rebaptizatrix, nullo opposito repagulo totam propè Africam inundabat: imperitam incautamque plebeculam, quæ errorum duces more bruti agminis sequebatur, miseratus; opem aliquam ferre statuit, vti explicat ipse his verbis: Volens caussam Donatistarum ad ipsius humillimi vulgi, & omninò imperitorum atque idiotarum notitiam peruenire, & eorum, quantum fieri posset, per nos inhærere memoriæ; Psalmum, qui eis cantaretur, per Latinas litteras feci, sed vsque ad N. litteram; tales enim Abecedarios appellant. *l. 1. Ret. c.* 20. Complexus est hoc Psalmo, tametsi minimè prolixo, totius Schismatis originem: per quos nimirum, & quomodo cœptum: quâ audaciâ

ciâ quovè furore auctum & alitum : quâ denique pertinaciâ & sacrilegio perseueret.

Nam vt, quod posteà fecit, prorsus euerteret; eodem quoque Presbyterij sui tẽpore, librum scripsit Contra Epistolam Donati Carthaginensis. de quo plura, sicuti & de Schismate infrà tradentur. in qua Epistola agit Donatus, vt non nisi in eius communione Baptisma esse credatur : cui Catholici contradicunt. *l. 1. Ret. c. 21.* Hic liber non exstat, aut in alicuius adhuc Bibliothecæ otiosa custodia latet. Emendat autem quod in eo dixerat, Ambrosium imitatus, in Petro veluti in petrâ, fundatam esse Ecclesiam : cùm in Christo, quem Petrus confessus erat, sic amet dici fundatam, quia scriptum est, Petra autem erat Christus; vt lectori, quæ harum sententiarum sit probabilior, arbitrium relinquat. *eod. l. & c.* Priorem alioquin interpretationem sequitur superiori Psalmo contra Donatistas *litt. S.* & posteà, *Conc. 2. in Psalm. 30. & serm. 39. de sanct. & alibi.*

§. XIII.

Alia contra Manichæos.

CVmque eodem tempore venissent in manus eius, quædam disputationes Adimanti (qui proprio nomine Addas dictus est: *l. 2. contra Adu. leg. & prophet. c. 12.* fueratque Manichæi discipulus, quemque magnum doctorem sectæ illius fuisse commemorabant, *l. cont. Adim. c. 12. l. 1. cont. Faust. c. 2.*) quas conscripsit aduersus Legem & Prophetas, veluti contraria eis Euangelica & Apostolica scripta, demonstrare conatus : ad easdem respondit Augustinus, & nihilum inter se contrariari ostendit. *l. 1. Ret. c. 22.*

Ideo autem Adimantum appellauit Manichæi discipulum, quòd docentem illum audiuerit, sicuti affirmat *l. 2. cont. Aduersarium legis & Prophet. c. 12.* quandoquidem Manichæa hæresis, vti & ipsius auctor, Persa natione (vt eius propterea hæresin, fabulam Persicam appellet Augustinus *l. cont. Secund. c. 2. & 4.* & Manichæos, Persas, *cap. 9.*) qui vocabatur Manes, & antè Vrbicus, *l. de hæres. hær. 46.* recens tum fuerit : quia constat non solùm post Tertullianum, ve-

rum etiam post Cyprianum, hanc hæresin exortam. *l.13. cont. Faust. c.4.* Passus est autem Cyprianus sub Valeriano Imper. Anno Domini CC. LIX. decimooctauo Kal. Octobris: Manichæus autem hæresin suam aperire cœpit (vti ait Epiphanius *lib. de pond. & mens.*) sub annum nonum Gallieni, qui incidit in Annum Domini CC. LXIII.

Eusebius verò *lib.7. c.25. & 26.* ait Romæ innotuisse sub Diocletiani tempora, Pontificatu Felicis: quamquam inter illius Imperium, & Pontificatum huius, anni intersint circiter decem. Imperator enim ille factus est anno CC. LXXXIV. Kalendis Maij: Felix Martyrio coronatus CC. LXXV. Leo Magnus innotuisse scribit, impleto post Resurrectionem Domini ducentesimo & sexagesimo anno, Probo Imperatore Paulinoque Consule, cùm octaua iam in Christianos persecutio ebulliret. *serm.2. de Pentecost.*

Ceterùm ex pluribus hisce operibus, quibus Manichæorum errores, non feliciùs quam fortiùs confutauerat; quinque omnino Alipius, factus Episcopus, ad Paullinum misit, Nolanæ Ecclesiæ postea præsulem. De quibus Augustino adhuc Presbytero, Paullinus scribens, inquit inter alia: Hos nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, non illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiam, per fidem nostram quâ adcorporamur in Christo Iesu Domino nostro: cùm fides nostra, quæ visibilium negligens inuisibilibus inhiat, per charitatē omnia secundùm veritatem omnipotentis Dei credentem, litteris & exemplis fidelium roboretur. O! verè sal terræ, quo præcordia nostra, ne possint sæculi vanescere errore, condiuntur. O! lucerna dignè supra candelabrum Ecclesiæ posita, quæ latè Catholicis vrbibus, de septiformi lychno, pastum oleo lætitiæ lumen effundens, densas licet hæreticorum caligines discutis, & lumen veritatis à confusione tenebrarum, splendore clarifici sermonis enubilas. *Epist. 31. apud August.*

Eamdem hæresin scriptis oppugnarunt, ex Græcis quidem Serapion, Tmueos Ægypti vrbis Episcopus, cui Scholastici cognomen inditum, charus Antonio Monacho, vt testatur Hieronymus *l. de viris Illust.* Didymus Alexandrinus: Titus Bostronus Episcopus, quatuor libris, quos fortes Hieronymus ibidem appellat: & Zacharias Episcopus Mitylenes: ex Latinis verò Victorinus Afer, cuius Augustinus meminit *libro. 8. Conf. cap. 2.* vt suprà vidimus. Hic à

Sirmondo

Sirmondo editus inter opuſcula dogmatica veterum quinque Scriptorum: alij ab Henrico Caniſio tom. 5. lect. Antiq.

§. XIV.

Scholam Theologicam tenet.

DVm adhuc Presbyter exiſtit, atque ſuos inter Carthagine legeretur Epiſtola Pauli ad Romanos, & quædam interrogaretur à fratribus; maluerunt illi ipſi reſponſiones ipſius ſcribi potiùs, quàm fundi ſine litteris. Quod fecit libro vno. *l. 1. Ret. c. 23.* Quo licuit eruditiſſimo viro ſaltem huic vni ſuccumbere culpæ, quam tam acriter poſtmodum in Pelagianis, & Semipelagianis inſectatus eſt, tamque validè expugnauit: vt pòſt demonſtrabimus.

Inquirens enim, quomodo nondum natos, priuſquam aliquid boni vel mali egiſſent, elegerit Deus reieceritque; & ideo ſit dictum, Maior ſeruiet minori, iuxta hoc quod ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: eò labitur, vt, quoniam Spiritus ſanctus non datur niſi credentibus, non quidem Deus elegerit opera, quæ ipſe largitur, cùm dat Spiritum ſanctum, vt per charitatem bona operemur; ſed tamen, inquit, elegit fidem. Quapropter niſi quis credat in eum, & in accipiendi voluntate permaneat; non accipit donum Dei, id eſt Spiritum ſanctum, per quem infuſâ charitate, bonum poſſit operari. Non ergo elegit Deus opera cuiuſquam in præſcientiâ, quæ ipſe daturus eſt; ſed fidem elegit in præſcientiâ: vt quem ſibi crediturum eſſe præſciuit, ipſum elegerit, cui Spiritum ſanctum daret, vt bona operando, etiam vitam æternam conſequeretur. Dicit enim idem Apoſtolus: *Idem Deus, qui operatur omnia in omnibus*: nuſquam autem dictum eſt: *Deus credit omnia in omnibus.* Quod ergo credimus, noſtrum eſt: quod autem bonum operamur, illius eſt qui credentibus in ſe dat Spiritum ſanctum. *Expoſ. in Epiſt. ad Rom. c. 60.*

Quapropter per id tempus, nondum quæſiuerat diligentiùs, nec adhuc inuenerat, qualis ſit electio gratiæ, de qua idem dicit Apoſtolus: *Reliquiæ per electionem gratiæ, ſaluæ factæ ſunt*: quæ vtique non eſt gratia, ſi eam merita vlla præcedant: nè iam quod datur, non ſecundùm

dùm gratiam, ſed ſecundùm debitum reddatur potiùs meritis, quàm donetur. Proinde quod continuò dixi: Dicit enim Apoſtolus, Idem Deus qui operatur omnia in omnibus: ac deinde ſubiunxi; Quod ergò credimus, noſtrum eſt; quod autem bonum operamur, illius eſt qui credentibus dat Spiritum ſanctum: profectò non dicerem, inquit, ſi iam ſcirem etiam ipſam fidem inter Dei munera reperiri, quæ dantur in eodem Spiritu, &c. *l. 1. Retract. c.* 23. Fidei etenim incrementum non tantummodò eſſe donum Dei, ſed etiam ipſius initium; toto poſtea libro oſtendit, quem ſcripſit de Prædeſtinatione Sanctorum ad Proſperum & Hilarium, contra Semipelagianos tum exorientes. Videri quoque poteſt *lib. de Grat. Christi cont. Pelag. & Celeſt. c.* 7. *& ſeqq.*

Ergo electionē non præcedentium in bonis operibus meritorum, ſed electionem gratiæ demōſtrans Apoſtolus, ſic inquit: Et in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ, ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia; iam non ex operibus: alioquin gratia non eſt gratia. Hæc eſt electio gratiæ, id eſt, electio quâ per Dei gratiam homines eliguntur. Hæc eſt inquam electio gratiæ, quâ omnia bona merita præueniuntur humana. Si enim vllis bonis meritis datur; iam non gratis donatur, ſed debita redditur: ac per hoc non vero nomine Gratia nuncupatur, vbi merces, ſicut idem dicit Apoſtolus, non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum. Si autem vera ſit gratia, id eſt, gratuita; nihil inuenit in homine cui meritò debeatur: quod bene intelligitur & in eo quod dictum eſt: *Pro nihilo ſaluos facies eos*: profectò ipſa dat merita, non meritis datur. Præuenit ergo etiam fidem, ex quâ omnia bona opera incipiunt: Iuſtus enim, ſicut ſcriptum eſt, ex fide viuit. *l. de Patient. c.* 20. *tom.* 4.

Poſt expoſitionem Epiſtolæ ad Romanos, expoſuit eiuſdem Apoſtoli Epiſtolam ad Galatas, non carptim, id eſt aliqua prætermittens, ſed continenter & totam: quam expoſitionem vno volumine comprehendit. *l. 1. Ret. c.* 24.

Ad eumdem modum decreuerat exponere Epiſtolam ad Romanos: ſed cuius operis quoniam plures libri futuri erant, ſi perficeretur, quandoquidem vnum in ſola diſputatione Salutationis abſolucrat; totius magnitudine ac labore deterritus, ſubſtitit, vnico illo edito, cui titulus eſt: Epiſtolæ ad Romanos inchoata expoſitio. *l. eod. c.* 25.

Mathema-

Mathematicos, quos olim impensè coluerat, verumtamen ante conuersionem deseruit, etiam nunc confutauit, vt constat Quæstione *45. inter octoginta tres.* videri potest contra eosdem *l. 2. de doct. Christ. c. 21. & Epist. 243.*

De Mendacio denique librum scripsit: qui etsi cum aliquo labore intelligatur; habet tamen non inutilem ingenij & mentis exercitationem, magisque moribus ad veriloquium diligendum proficit. *libr. 1. Ret. cap. 27.*

§. XV.

Hieronymo innotescit.

Controuersia quoque, quam super Legalibus & mendacio habuit cum Hieronymo, Augustino adhuc Presbytero cepit initium: in quâ illum, licet in quibusdam articulis ferè totâ Græcorum vniuersitate stipatum, expugnauit, & manus dare compulit. *Epist. 8. 9. 15. & 19.* Nam qui volunt Petrum ab errore, atque ab illa in quam inciderat viæ prauitate defendere; ipsam religionis viam, in qua salus est omnibus, confractâ & communitâ Scripturarum auctoritate, conantur euertere. In quo non vident, non solùm mendacij crimen, sed etiam periurij se obiicere Apostolo in ipsâ doctrina pietatis, hoc est, in Epistola, in qua prædicat Euangelium. Ibi quippè ait, priusquam ista narraret: Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. *l. de mendac. c. vlt.*

Anno 394.

Quæ dici aduersus Hieronymum palàm est. de quo perinde testatur Augustinus: in opere tum recentissimo, quod Hieronymus sub nomine Critobuli aduersus Pelagium posteà ediderat, eandem de ista re gestâ, dictisque Apostolicis sententiam tenuisse; quam beatissimi Cypriani, etiam nos, inquit, secuti sumus. *Epist. 260.*

Primas suas ad Hieronymum litteras, postquam ab eo rediit Alipius, per Profuturum discipulum suum, quem illi profectum commendabat, Presbyter Augustinus direxerat: *Epist. 8.* quas cum Hieronymus recepisse se dicat, & interim Profuturum retractum de itinere, & Episcopum constitutum, veloci morte subtractum testetur, *Epist.*

14. vt & Augustinus *Epist.* 11. *cap.* 1. cuius proinde anteà ad eandem dignitatem euecti meminerat quoque Paullinus ad Romanianum; *Epist.* 36. *apud Augustin.* existimant nonnulli eundem esse, qui non in Africa, sed in Hispania Braccarensis Episcopus fuit: de quo Iulianus in Chronico, Anno CCC. XCVIII. Profuturus Presbyter Africæ venit in Hispaniam, & ob egregias virtutes, ac mentis sanctitatem, succedit Paterno in Sede Braccarensi. *ita Iulian.* Quod si habet, alius ab hoc Profuturus videtur, ad quem exstat Epistola 149. Augustino dictus, Alter ego. Mihi videtur fuisse Cirtensis Episcopus, ante Fortunatum. *l. de vn. bapt. cap.* 16.

§. XVI.

Augustini in alienis refutandis moderatio.

IN refutandis vbique aduersariis, siue etiam forent hæretici, acerbus numquam aut mordax fuit, vt tum ex libris patet, tum testimonio ipsius, vbi ait: Ego quando cuique vel dicendo, vel scribendo respondeo, etiam contumeliosis criminationibus lacessitus; quantùm mihi Dominus donat, frænatis atque coërcitis vanæ indignationis aculeis, auditori lectoriuè consulens, non ago vt efficiar homini conuitiando superior, sed errorem conuincendo salubrior. *l.* 3. *cont. Petil. cap.* 1. Petilianus alioquin cùm rationibus non posset, falsissimis criminationibus enormiter eum proscideraт, vt inferiùs ostendemus.

Sed interim Cresconius valde in eo reprehendit aliquando, vitioque vertit, zelum & feruorem quem habebat in disseminandâ atque defendenda veritate, etiam tùm, cùm fructum aliquem vix speraret. Vnde Dialecticam ei pro crimine obiiciebat, quod & Petilianus fecerat, quasi Christianæ non congrueret veritati: ideoque eum Donatistæ, veluti hominem Dialecticum meritò fugiendum potiùs & cauendum, quàm refellendum reuincendumque censuerunt. *l.* 1. *cont. Cresc. c.* 13. *aliisq; praecedd. & seqq.* Quæ omnia validissimè refellit *locis citatis, & l.* 2. *c.* 1. *& seqq.*

§. XVII.

Rerum magis, quàm verborum studiosus.

IAm de vocabulis, quibus res sacras aptè perspicueque exponeret, non fuit admodùm, aut solicitè curiosus: vtpotè cuius non in expositione sermonis, sed in demonstratione veritatis maior erat intentio: *l.2.cont.Cresc.c.1.* In quo Ciceronem fortasse secutus est, qui & ipse monet, re intellectâ, nos in vsu verborũ faciles esse debere. Quod confirmat exemplo Demosthenis: cui cùm Æschines nonnullam locutionis insolentiam obiecisset; negauit ille, positas in eo esse fortunas Græciæ, illonè an illo verbo vsus fuerit, & an huc an illuc manum porrexerit. *ibid.* Sicuti enim nostri auctores, Diuinarum scilicet Litterarum, de rebus maximè cogitauerunt, sic mundanorum auctorum propè omnis cura de verbis est. *l.cont.Adim.c.11.*

Quapropter non timendas ferulas Grammaticorum, dum ad veritatem solidam, & certiorem perueniamus, inquit, *Tract.2.in Ioann.ad vocem Sanguinibus*: quàm maluit ille qui interpretabatur sic ponere, & quasi minùs Latinè loqui secundùm Grammaticos; & tamen explicare veritatem, secundùm auditum infirmorum. *ibid.* videri quoque potest *serm.45.de diuers.c.10.* Vnde quodam loco exponens illud Psalmi, *Non est absconditum os meum à te*: ait: Habeo in abscondito quoddam ossum, sic enim potiùs loquamur: nam quod vulgò dicitur ossum, Latinè os dicitur. Meliùs est vt reprehendant nos Grammatici, quàm non intelligant populi. *Enarr.in Ps.138.* Vide *l.3.de doct.Christ.c.3.* Cuius simile est, quod, cùm dixisset, *Toto die miseretur & fœnerat*; adiungat: Quid ad nos quid Grammatici velint? Meliùs enim in barbarismo nostro vos intelligitis; quàm in nostra disertitudine, vos deserti eritis. *Enarr.in Psalm.36.* Denique ipsa Scriptura, verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat, nihil dignè de Deo dici posse. Nam de illa Maiestate quidquid dictum fuerit, indignè dicitur; quia omnes opes linguarum omnium, ineffabili sublimitate præcedit. *l.cont.Adimant.c.7.*

CAPVT III.

AVGVSTINVS EPISCOPVS.

§. I.

Fit Episcopus.

Anno. 395. EIusce modi rerum gratiâ, cùm præsertim innotescere publicè cœpisset ob eam disputationem, quam in Synodo Hipponensi habitam ad amicorum preces vulgauerat; beatus senex Valerius, ceteris ampliùs exultans Deoque benedicens, metuere cœpit (vt est humanus animus sæpenumerò anxius) ne ab Ecclesiâ aliquâ Antistite destitutâ, ad Episcopatum quæreretur, atque hoc pacto Hipponensibus subduceretur. Istud etenim reuera contigisset, nisi horum præscius Valerius Augustinum tantisper aliò commigrare iussisset. *Possid. cap.* 8. Quapropter animaduertens timorem suum non esse vanum; se verò grandæuum iam corporeque infirmum; secretis litteris egit apud Primatem Episcoporum Carthaginensem, vt Hipponensi Ecclesiæ ordinaretur Augustinus Episcopus: sibique non tam succederet, quàm consacerdos accederet. *ibid.*

Quod petiit Valerius, Rescripto impetrauit: adeoque paullò pòst visitanti Ecclesiam Hipponensem Megalio Calamensi Episcopo, Primati Numidiæ, aliisque Episcopis qui tum fortè aderant, totique Hipponensi Clero, postulationem suam aperuit. Quam cùm quisque magnâ adgratulatione ratam haberet, & facto compleri summoperè optaret; *Possid. cap.* 8. Diabolus indubiè totum quidquid hoc erat, subuertere conabatur. Megalius enim Augustinum ordinare noluit; allegans amatorium mulieri cuidam, marito non solùm conscio, verumetiam fauente, ab illo datum: quod & aliis Episcopis per litteras significauit. *l. 3. cont. Petil. cap.* 16. Verumtamen facti pœnitens Megalius, in Episcoporum posteà Concilio hâc de caussâ coacto, veniam petiit: quòd innocentem de tam turpi crimine infamasset. *ibid.* Quod

Quod vbi factum fuit; solus iam Augustinus Episcopatum suscipere contra morem Ecclesiæ,suo adhuc viuente Episcopo,Presbyter recusabat. Sed vicit præsentium auctoritas, suffulta apud eiusce rei ignarum non Africanis tantùm, sed transmarinis etiam exemplis. *Possid. cap.* 8

Ergo quia tantâ Valerij charitate, tantoque populi studio Dominum id velle credidit, nonnullis præsertim iam exemplis præcedentibus, quibus omnis ei excusatio claudebatur; vehementer timuit excusare. *Epist.*34. Sicque compulsus coactusque succubuit. *Posid.cap.*8. ordinatusque est à Megalio, qui tunc erat Episcoporum Ecclesiæ Catholicæ in Numidiâ Primas. *Collat.*3.*cap.*7.

Atqui Concilio Nicæno vetitum id fuisse, vt ordinaretur, sederetque cum Valerio; neque ipse Valeriusq; sciebant. *Epist.*110. Et ideo quod fieri non debuit, factum esse doluit, neque in aliis fieri deinceps voluit: procurans vt ederentur in Synodo, quæcumque ab Ordinatoribus sciri iuxta Oecumenica Concilia,& ab Ordinandis atque Ordinatis deberent. *Posid c.*8. Istud enim paullò pòst opere præstitit in Concilio Carthaginensi tertio, cui interfuit, vt testatur in Tomis Conciliorum nominis eius subscriptio, cuiusque decretum ita habet: Placuit vt in Ordinandis Episcopis vel Clericis, priùs ab Ordinatoribus suis decreta Conciliorum auribus eorum inculcentur, nè se quid contra statuta Concilij fecisse pœniteat. *Concil. Carthag.* III. *anno* 397.

Vbi verò Afrorum litteris significatum Paullino fuit,Augustinum ordinatum Episcopum: cùm solus gaudium suum continere domi non posset; ad Romanianum scribens, Non tantùm dicebat esse gratulandum, quòd Episcopatum Augustinus acceperit; sed quod hanc Dei curam meruerint Africanæ Ecclesiæ, vt verba cælestia Augustini ore perciperent, &c. *Epist.* 36.

Contigerunt hæc Olybrio & Probino Coss. *Prosp. & Cassiod. in Chron.* incidunt que in Annum Christi CCC. XCV. *Onuphr.in Chron.* & quia in Aduentu gesta sunt, vt patet ex Sermone secundo quem habuit die Anniuersario Episcopalis Ordinationis suæ,vbi ait: Natalis Domini imminet: pascendos compauperes nostros habemus, & cum eis communicanda est humanitas: *Homil.* 25. *inter* 50. consequitur,vt Ætatis anno quadragesimo primo, paullò antè completo, Episcopus creatus sit.

§. II.

In Episcopatu, qualis in Deum fuerit.

IN ea dignitate, sicuti illi creuerat auctoritas; ita neque vitæ pietas, neque verbi Dei vbique prædicandi feruor, tam foris scilicet quàm domi, defecit: paratus semper poscentibus reddere rationem de fide & spe quæ in Deum est. *Possid. c.9.*

Licet verò scripta ipsius vniuersa passim exhibeant pietatis, deuotionis, charitatis Dei luculentas flammas; Meditationum tamen & Confessionum libri, vnicus, isque perpetuus ignis sunt. Vnde clamat ad Deum: Quid tibi sum ipse, vt amari te iubeas à me, & nisi faciam irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Paruanè ipsa est, si non amem Te? *l.1.Conf.cap* 5. Non dubiâ, sed certâ conscientiâ, Domine amo Te. Percussisti cor meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cælum & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt vt te amem, nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. *libr.10. Conf. cap. 6.*

Quid autem amo cum Te amo? non speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis ecce istis amicum oculis: non dulces melodias suauium cantilenarum omnimodarũ, non florum & vnguentorum & aromatum suaueolentiam: non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus: non hæc amo, cum amo Deum meum. Et tamen amo quandam lucem, & quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum, cum amo Deum meum: lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei: vbi fulget animæ meæ, quod non capit locus: & vbi sonat, quod non rapit tempus: & vbi olet, quod non spargit flatus: & vbi sapit, quod non minuit edacitas: & vbi hæret, quod non diuellit satietas: hoc est quod amo, cùm Deum meum amo. Et quid est hoc? &c. *ibid.*

Etsi nondum merui tantùm, quantùm debitor sum, amare; vtique saltem desidero te amare, quantum debeo. *l.Medit.cap.*41 Si bonum est Domine quod inspiras, imò quia bonum est vt te velim amare; da

De quod me facis velle. da, vt quantum iubes, tantùm te merear amare. *ibid.* Spes cordis mei, virtus animæ meæ, compleat tua potentissima dignitas, quod conatur mea tepidissima imbecillitas: vita mea, tu finis intentionis meæ. *eod. l. & c.*

Etenim propter Deum erat, quidquid agebat. Vnde sunt illæ voces: Ecce tu Domine rex meus & Deus meus, tibi seruiat, quidquid vtile puer didici: tibi seruiat, quod loquor & scribo, & lego, & numero: quoniam cùm vana discerem, tu disciplinam dabas mihi, & in eis vanis, peccata delectationum mearum dimisisti mihi. *l. 1. Conf. cap. 15.* Domine Deus meus intende orationi meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum: quoniam non mihi soli æstuat, sed vsui vult esse fraternæ charitati: & vides in corde meo, quia sic est, vt sacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ, & da quod offeram tibi. Inops enim & pauper sum: tu diues in omnes inuocantes te, qui securus curam nostri geris. *l. 11. Conf. c. 2.*

Iam, quia Deum serò amauerat, *l. 10. Conf. c. 27.* nunc ei totus desiderabat inhærere: quod quia fieri omnimodis in hac vita non potest, quæ nihil est nisi tentatio super terram; *eod. l. cap. 28.* tota spes eius posita erat in misericordiâ Dei magnâ valde.

§. III.

Qualis in se fuerit.

ET quoniam per Continentiam colligimur & redigimur in vnum, à quo in multa defluximus: minùs enim Deum amat, qui cum illo aliquid amat, quod non propter Deum amat: ideoque voluerit Deus, præceptam vnicuique esse Continentiam; Da quod iubes, inquit, & iube quod vis: quia nemo potest esse continens, nisi Deus det. *l. 10. Conf. cap. 29.* Quæ verba Augustino familiaria, vt id semel annotem, cùm à quodam eius Coëpiscopo, Romæ coram Pelagio quondam commemorata fuissent; Pelagius ea ferre non potuit: & contradicens aliquantò vehementiùs, penè cum eo, qui ea commemorauerat, litigauit: & tamen iam tum ab Augustino proferebantur, cùm nondum Pelagianæ hæresis existeret. *l. de dono perseu. cap. 20.*

Cum-

Cumque propterea iubeat Deus vnumquemque continere à concupiscentiâ carnis, & concupiscentiâ oculorum, & ambitione sæculi: imò monuerit aliquid melius, quàm concessit de ipso coniugio; ipsumque melius iam Augustino dedisset; ita factum est: continuitque à concubitu iam pridem, antequam dispensator Sacramenti Dei fieret. Licet nunc adhuc viuerent in memoriâ ipsius talium rerum imagines, quas ibi consuetudo fixit, occursarentque vigilanti, carentes quidem viribus; sed in somnis non solùm vsque ad delectationem, sed etiam vsque ad consensionem, factumque simillimum. Verumtamen confidit per Dei omnipotentis gratiam ista omnia aliquando sopitum iri, qui valet facere suprà quàm petimus & intelligimus. *l.10.Conf.c.30.* De agendâ ergò ista temporali vitâ, eo modo, per quem veniendum est ad æternam; norat concupiscentias carnales esse frænandas: tantùmque remittendum in delectationes sensuum, quantùm sustentandæ huiusmodi agendæque vitæ satis est: omnesque molestias temporales pro veritate Dei, & salute æterna nostrâ & proximi, patienter fortiterque tolerandas. *Epist.* 150. Iam verò propter carnis corpus, quod spiritale nondum est, erit autem in resurrectione mortuorum: & propter ipsam carnis concupiscentiam, cum quâ confligunt sancti, non ei consentientes ad malum: eiusmodi motibus, ita resistunt; vt non careant in hac vitâ: non eos autem habebunt in illâ, vbi absorbebitur mors in victoriam. *libr.1.Retract. cap.*23. de qua re videri etiam potest, *lib.1. de peccat.mer. cap.*39. *& l. 2.cap.*4. *& l.*4. *cont.Iul.cap.*2.

Est & alia, vt ipse loquitur, malitia diei, quæ vtinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibēdo, priùs quàm escas & ventrem Deus destruat, & corruptibile hoc induerit in corruptione sempiternâ. Aduersus illam necessitatem, quia suauis erat, ne caperetur pugnabat, & quotidianum bellum gerebat in ieiuniis, sæpiùs in seruitutē redigens corpus suum. Hoc enim (Deum alloquitur) me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis, ex indigentiæ molestia transeo; in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ. ipse enim transitus voluptas est, & non est alius quà transeatur, quàm quò transire cogit necessitas. Et cùm salus sit caussa edendi & bibendi; adiungit se tamquam pedissequa, periculosa iucunditas, & plerumque præire conatur, vt eius caussâ fiat, quod salutis caussâ me

me facere vel dico vel volo, nec idem modus vtriusque est, &c. *l.* 10. *conf. c.* 31.

His tentationibus, ait, quotidie cogor resistere, & inuoco dexteram tuam, ad salutem meam, & ad te refero æstus meos, quia consilium mihi hâc de re nondum stat. *ibid.* Et quamuis ebrietas longè semper ab eo fuerit, (non enim vmquam ebriosus fuit) crapulam tamen sibi nonnumquam subrepere, candidè fatetur. *eod. l. & c.* In summâ: quidquid alicubi Scriptura siue præcipiebat quoad cibum potumque, siue præscribebat; memoriâ tenens cupiebat opere complere, his vtens verbis: Da quod iubes, & iube quod vis. *ibid.*

§. IV.

Quantus in mortificandis sensibus.

NOuerat sanè frænos gutturis, temperatâ relaxatione & constrictione tenendos esse. Sed, Quis est, Domine, qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est, magnificet nomen Dei: ego autem non sum, inquit, quia peccator homo sum. *l.* 10. *conf. c.* 31.

De illecebrâ odorum non satagebat nimis. Cùm abessent, non requirebat: cùm adessent, non respuebat: paratus etiam semper eis carere. *eod. l. c.* 32.

Voluptates aurium tenaciùs illum implicauerant & subiugauerant: sed Deus resoluit & liberauit eum. Quamquam nunc in sonis, quos animant eloquia sacra, cùm suaui & artificiosâ voce cantantur, fateatur aliquantulum acquiescere se: non quidem vt hæreat, sed vt surgat cùm voluerit. Vnde tametsi approbaret nonnumquam factum Athanasij, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare Lectorem Psalmi, vt pronuntianti vicinior esset, quàm canenti: attamen cùm reminiscitur lacrymas suas, quas fudit ad cantus Ecclesiæ in primordijs recuperatæ fidei suæ; & nunc ipso commouetur, non tam cantu, quàm rebus quæ cantantur, cùm liquidâ voce & conuenientissimâ modulatione cantantur. Adeoque magnam instituti huius vtilitatem agnoscit. Quamobrem magis propendet, vt approbet

cantandi consuetudinem in Ecclesiâ: vt per oblectamenta aurium, infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Interim cùm accideret, vt ampliùs cantu, quàm re quæ canitur moueretur; pœnaliter se peccare confitetur: & tunc maluisset non audire cantantem. *lib.* 10. *conf. c.* 33. Quomodo verò in Templis Catholici, quomodo Donatistæ soliti eâ tempestate psallere, quæ vtriusque cantùs differentia; videri potest *Epist.* 119. *c.*18.

Iam quod attinet voluptatem oculorum; amant illi pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores. Non teneant hæc, inquit, animam meam, teneat eam Deus, qui hæc fecit, bona quidem valde, sed ipse est bonum meum, non hæc. Et quamquam delectatus summoperè fuerit luce, vt si repente subtraheretur, cum desiderio requireret; & si diu abesset, animo contristaretur: lucem tamen spiritualem longè præfert corporali, quæ illecebrosâ ac periculosâ dulcedine condit vitam sæculi cæcis amatoribus. Resistebat igitur seductionibus oculorum, nè implicarentur pedes ipsius: erigebatque ad Deum oculos inuisibiles, &c. *eod. l. c.* 34.

§. V.

Curiosa non sectatur.

ET licet curiositatem, siue aliquid noscendi experiendique libidinem (quam dicit esse siluam immensam, plenam insidiarum & periculorum) plurimùm à suo corde dispulerit, sicuti nimirum Deus donauit: non tamen audet dicere, cùm circumquaque quotidianam vitam nostram tam multa huius generis rerum circumstrepant, nullâ re tali se intentum fieri ad spectandum, & vanâ curâ capiendum. Verum quidem est quod iam eum theatra non rapiant, neque curet nosse transitus siderum: imò neque vmquam quæsiuerit anima ipsius, detestans omnia sacrilega sacramenta, responsa Vmbrarum: sed tamen suggestionum machinationibus agebat inimicus, vt signum aliquod peteret: quod sicuti ab eo longè erat vt faceret; ita rogabat Deum, vt semper fieret longiùs. *l.* 10. *conf. c.* 35. Atque huc facere videtur, quod alibi dicit: Multa ago in cogitationibus meis,

meis, pugnans aduerſus malas ſuggeſtiones meas, & habens conflictationem diuturnam, & propè continuam vim cum tentationibus inimici, ſubuertere me volentis. *Enarr. in Pſ. 36. conc. 3.*

In multis interim minutiſſimis & contemtibilibus rebus, fatetur quotidie curioſitatem noſtram tentari, neque poſſe enumerari quàm ſæpe labamur. Multoties enim narrantes inania, primò quaſi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paullatim libenter aduertimus. *l. 10. conf. c. 35.* Talium enim delectatio ſubrepit & nobis, inquit, vt ſæpe etiam loqui vana delectet, auremque præbere loquentibus, nec arridere tantùm, ſed etiam riſu vinci ac ſolui. Ita puluereis quibuſdam, vel etiam luteis affectibus, noſtras animas aggrauantes, laborioſiùs & pigriùs leuamus ad Deum, vt viuamus Euangelicam vitam, moriendo Euangelicam mortem. *Epiſt. 150.*

Canem currentem poſt leporem, quod in Circo fit, non iam quidem ſpectat, vt ipſe de ſeſe refert; at verò in agro ſi caſu tranſeat, auertit fortaſſis, & ab aliqua magna cogitatione ad ſe conuertit illa venatio, non deuiare cogens corpore iumenti, ſed cordis inclinatione. Imò domi ſedentem, ſtellio muſcas captans, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentum facit. A quibus niſi citò admoneatur, aut ex eiuſmodi viſione per aliquam conſiderationem in Deum aſſurgere, vel ſanè totum contemnere; fatetur ſe vanum hebeſcere, vt neque inde incipiat eſſe intentus, licet pergat ad laudandum Deum, creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium. Aliud enim eſt citò ſurgere, aliud non cadere. Et talibus, inquit, vita mea plena eſt, & vna ſpes mea in magnâ valdè miſericordia tua. *l. 10. conf. cap. 35.*

Atque hinc quàm fuerit alienus iam Epiſcopus à vanis omnibus, delicioſis & curioſis quæſtionibus; patet ex Epiſtola ad Dioſcorum: quâ vehementer hominem, vt apparet, Paganum obiurgat, quòd non ſit veritus Epiſcopum Eccleſiaſticis curis circumſtrepentibus diſtrictum atque diſtentum, repente quaſi obſurdeſcentem, auocare ab his omnibus, vt dialogorum Tullianorum quæſtiunculas vni ſcholaſtico exponeret. *Epiſt. 56.*

§. VI.

Neque vindictæ, neque laudari cupidus.

ET quoniam mutare cœperat eum Deus; fatetur non ex minimâ parte se mutatum, quia sanatus est à libidine vindicandi se: futurumque eapropter existimat, vt sanentur quoque alij languores ipsius, & denique sanetur in bonis desiderium, quia compressit Deus timore suo, superbiam ipsius. *l.10. conf. cap. 36.* Alioquin hâc in re fuisse nonnumquam ancipitem patet vbi ait: Quid dicam de vindicando, vel non vindicando, quandoquidem hoc totum ad eorum salutem proficere voluimus, in quos vindicandum aut non vindicandum esse arbitramur? Quis etiam sit vindicandi modus, non solum pro qualitate vel quantitate culparũ, verumetiam pro quibusdam viribus animorum, quid quisque sufferat, quid recuset; ne non solùm non proficiat, sed etiam deficiat; quàm profundum & latebrosum est? Impendentem quoque vindictã metuentes, quæ ab hominibus metuitur, nescio vtrùm plures correcti sunt, quàm in deterius abierunt. Cùm sæpe accidat, vt si quemquam vindicaueris, ipse pereat: si inultum reliqueris, alter pereat. Ego in his quotidie peccare me fateor, & ignorare quando, quoue modo custodiam id quod scriptum est: Peccantes coram omnibus argue. & quod scriptum est: Corripe eum inter te, & ipsum solum. *Epist. 250.*

Iam quia ignorabat, vtrùm adhuc aliud tentationis genus à se omninò cessasset, aut cessare posset in hac vita, timeri nimirum & amari velle ab hominibus, non propter aliud, sed vt inde sit gaudium, quod non est gaudium: ideo dicebat, Gloria mea tu esto: propter te amemur, & verbum tuum timeatur in nobis. Qui enim laudari vult ab hominibus, vituperante te; non defenditur ab hominibus, iudicante te, nec eripitur damnante te. *l. 10. conf. c. 36.* Quare cùm propter quædam humanæ societatis officia, amari & timeri ab hominibus necessarium sit; instat aduersarius veræ beatitudinis nostræ, vbique spargens in laqueis *Euge Euge*, vt dum auidè colligimus, incautè capiamur, &c. *ibid.* Etenim quotidiana fornax nostra, est humana

humana lingua: imperas nobis & in hoc genere Continentiam. Da quod iubes, & iube quod vis. *l.* 10. *conf. c.* 37.

Quia enim non colligebat facilè, quàm sit ab ista peste mundatior; confitetur idcirco, quod hoc genus tentationis attinet, delectari se laudibus, sed ampliùs ipsâ veritate quàm laudibus. Deinde, quod gaudium cuiuslibet boni ipsius, augeat suffragatio oris alieni; ipsumque minuat vituperatio. Verùm cùm nesciat, vnde id præcisè oriatur: vtrum scilicet propter se, an propter vtilitatem proximi moueatur laudibus; Deum obsecrat, vt sibi se indicet. *eod. l. & c.* Magnum enim est, de honoribus & laudibus hominum non lætari, sed & omnem pompam inanem præcidere: & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium salutemque conferre. *Epist.* 64.

Huius hostis vires non sentit, nisi qui ei bellum indixerit. Quia etsi cuiquam facilè est laude carere dum denegatur; difficile est eâ non delectari, cùm offertur. Et tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio; vt, si non meritò laudemur, corrigamus eos quos possumus: ne arbitremur aut in nobis esse, quod non est, aut nostrum esse quod Dei est: aut ea laudent, quæ quamuis non desint nobis, aut etiam supersint; nequaquam tamen sunt laudabilia, velut sunt bona omnia, quæ vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impijs hominibus. Si autem meritò laudamur; propter Deum gratulemur eis, quibus placet verum bonum, non tamen nobis, quia placemus hominibus, sed si coram Deo tales sumus, quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis, sed Deo: cuius dona sunt omnia, quæ verè meritoque laudantur. *Epist.* 64.

Hæc, inquit, mihi ipse cano quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcumque siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecùs animo suggeruntur: & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpè ab eo vulnera capio, cùm delectationem oblatæ laudis, mihi auferre non possum. *ibid.* Etenim sermo ore procedens, & facta quæ innotescunt, habent tentationem periculosissimam ab amore laudis, qui ad priuatam quandam excellentiam contrahere emendicata suffragia tentat: adeò vt contingat etiam aliquando, ipso laudis contemtu hominem gloriari. *lib.* 10. *conf. cap.* 38.

Iamverò ex hoc genere tentationis nascitur aliud malum, quo

inanescunt qui placent sibi de se, quamuis alijs nec placeant, nec displiceant, nec placere affectent. Sed sibi interim placentes, multum Deo displicent, non vnam ob caussam. *l. 10. conf. c. 39.* In his omnibus, inquit, atque huiusœmodi periculis & laboribus, vides Domine, tremorem cordis mei: & vulnera mea magis subinde à te sanari, quàm mihi non infligi sentio. *ibid.* Deum enim fatetur vbique secum fuisse: eiusque gratiâ effectum, quod plurima inuestigando deprehenderit, neque tamen inuenerit vllibi tutum animæ suæ locum, præterquàm in Deo. *eod. l. c. 40.*

§. VII.

Eius in Deo fiducia, & in sacras Litteras amor.

QVamobrem considerans languores peccatorum suorum in concupiscentia triplici, diuinam se dexteram inuocasse ait ad salutem suam: fateturque, quoniam voluerat aliquando simul cum veritate, quæ Deus est, possidere mendacium; ipsam se veritatem, quia non dignatur cum mendacio possideri, amisisse. *l. 10. conf. c. 41.*

Cui nihilominus dum studet reconciliari; non adiuit vllâ prece aut sacramentis Angelos: quod nonnulli, cùm per seipsos non valerent, tentantes, inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusionibus: fallacem enim implorabant mediatorem: *eod. l. c. 42.* sed adiuit mediatorem verum Dei & hominum, hominem Christum Iesum: quem secreta Dei misericordia demonstrauit humilibus, misitque vt eius exemplo discerent humilitatem: qui non rapinam arbitratus est, æqualis esse Deo, & tamen factus est subditus vsque ad mortem Crucis: qui pro hominibus factus est Deo Sacerdos & Sacrificium, victor & victima, & ideo victor quia victima, ideo Sacerdos, quia Sacrificium; in illo inquam, spes ei meritò valida fuit, quod sanaret omnes languores suos, alioquin desperaturus.

Nam licet multi, & magni sint ijdem languores; maior tamen & amplior est medicina Dei. Quamquam ergò conterritus peccatis suis,

ſuis, & mole miſeriæ ſuæ, agitauerit in corde, meditatuſque fuerit, iam nimirum Epiſcopus, fugam ſiue reditum in ſolitudinem; *eod. l. c.* 43. quælibet enim puſillanimitas tempeſtaſque deſerti, minùs ei videbatur moleſta, quàm ea pericula quæ vel patiebatur vel timebat in turbis; *Epiſt.* 250. tamen prohibuit Deus, & confirmauit illum, dicens: Ideo pro omnibus Chriſtus mortuus eſt, vt qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt. *l.*10. *conf. c.* 43.

Curam proinde ſuam iactauit in Dominum vt viueret, & conſideraret mirabilia de lege Dei: *ibid.* adeoque ingreſſus Scripturarum ſanctarum amœna prata, viridiſſimas ſententiarum herbas exarando carpebat, legendo comedebat, frequentando ruminabat, atque congregando tandem in altâ memoriæ ſede reponebat: vt tali modo Dei dulcedine guſtatâ, minus iſtius miſerrimæ amaritudinis ſentiret. *l. Medit. c.* 22. Et idcircò nolebat in aliud horas defluere, quas inueniebat liberas à neceſſitatibus reficiendi corporis, & intentionis animi, & ſeruitutis quam debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus, *l.*11. *conf. c.* 2.

Orat ergò: Largire ſpatium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ, neque aduerſus pulſantes claudas eam. Neque enim fruſtra ſcribi voluiſti tot paginarum opaca ſecreta. *ibid.* Pergit: Domine miſerere mei, & exaudi deſiderium meum. Puto enim quod non ſit de terrâ, nõ de auro & argento, aut de lapidibus & decoris veſtibus, aut honoribus & poteſtatibus, aut voluptatibus carnis, neque de neceſſariis corpori, & huic vitæ peregrinationis noſtræ: quæ omnia nobis apponuntur, quærentibus regnum & iuſtitiam tuam. Vide Domine Deus meus, vnde ſit deſiderium meum. *eod. l. & c.*

Vt verò inter hæc rectum teneat: Circumcide, inquit, ab omni temeritate, ab omnique mendacio, interiora & exteriora labia mea. Sint caſtæ deliciæ meæ, Scripturæ tuæ, nec fallar in eis, nec fallam ex eis. *l.* 11. *conf. c.* 2. Neque hoc fruſtra: Quia mira, inquit, profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis; ſed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror eſt intendere in eam: horror honoris, & tremor amoris. *l.* 12. *conf. c.* 14. Et ideò non oportet vmquam de tam ſublimi auctoritate iudicare, neque de ipſo libro, etiamſi quid ibi non lucet: quoniam ſubmittimus ei noſtrum intellectum, certumque habemus etiam quod clauſum eſt aſpectibus noſtris, rectè veraciterque dictum eſſe. *l.* 13. *conf. c.* 23.

§. VIII.

§. VIII.

Qualis erga proximum, populumq́, cui praeerat.

IN Concionibus & Homilijs recitandis ad populum, quotidianus erat, vt patet ex Enarrationibus in Psalmos: vt neque in infirmitate cessauerit: *serm.* 45. *de diuers. c.* 1. imò nonnumquam bis in die dixit: *conc.* 2. *in Psal.* 88. deuotissimus semper, & salutis animarum ardentissimus. Vnde vobis dico, inquit, siue præsentibus siue absentibus, quibus inimicus efficior verum prædicans: quibus consulendo videor onerosus: quorum requirens vtilitatem, cogor offendere voluntatem: nolite esse sicut equus & mulus, non habentes intellectum. Nam & hæc iumenta eos maximè calce morsuque appetunt, à quibus curantur: vt curentur, eorum vulnera contrectantur. Non parcis? non parco: aduersaris? aduersor: resistis? resisto. Lucta nos comparat, sed caussa separat. Tu inimicus es medico, ego morbo: tu diligentiæ meæ, ego pestilentiæ tuæ. *homil.*24. *c.* 2. *inter* 50.

Non est dubium interea, quin eam in dicendo rhetoricam semper secutus fuerit, quam præscripsit omnibus, *l.*4. *de doct. Christ. toto.* Adhæc clausa vbique reserans, abscondita reuelans, mysteria pandens, obscura dilucidans, dubia definiens, vitia detestans, virtutes extollens, supplicio comminans, præmia promittens, pusillanimes confortans, præsumentes deterrens, perseuerantes coronans. *Auct. præfat. in Psalm.*

Quamobrem ad Christum plurimos adduxisse certum est: signanter Mathematicum quemdam, qui ementibus à se mendacium, nummos sæpiùs abstulerat. Seductus enim ab inimico, cùm esset fidelis, diu Mathematicus fuerat: seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, & non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus: & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars: & iustum non faciebat Deus, sed Iouis, & alia multa sacrilega

crilega non parua. Tum verò horrens mendacium & multorum hominum interitum, cùm sentiret se à diabolo fuisse illectum; conuertebatur ad Deum pœnitens. *Enarr. in Psal.61. in fine.* Videri contra eiuscemodi genus hominum potest *l. 2. de doct. Christ. c.21.*

Conuertit etiam negotiatorem quemdam, Firmum nomine, sectâ Manichæum: cùm prædicans in aliud atque proposuerat, contra suam consuetudinem fuisset digressus: atque ita, non conclusâ vel explicatâ quæstione de quâ dicere decreuerat, in Manichæorum errores inuectus. Etenim vno alteróue, postquam hoc contigerat, die, accedens Firmus, & ad pedes ipsius prouolutus; cum lacrymis quod euenerat confessus est. *Possid. c.15.*

Catechumenos quàm salutaribus semper monitis erudierit, vt adeptam semel in Baptismo sanctitatem custodirent; patet libris quatuor diuersis ad Catechumenos.

Superstitiones omnes, spectacula theatrica, adulteria, fornicationes, omnia denique vitia quæ præceptis Decalogi aduersantur, quomodo in omnibus detestatus sit, patet libro De decem Chordis. Iam tum enim tanta erat peruersitas generis humani, vt aliquando metuendum esset, ne castus erubesceret inter impudicos. Ideo non cessabat tangere istam quintam chordam, propter ipsam peruersam consuetudinem & labem totius generis, vt dicebat, humani. *lib. de dec. chord. cap. 9.*

Neque tantummodò detestatus grauia & mortifera; verumetiam leuiora & quotidiana. Noli, inquit, illa contemnere, quia minora sunt: sed time, quia plura sunt. Non est bestia quasi leo, vt vno morsu guttur frangat: sed bestiæ plerumque minutæ multæ necant. Si proijcitur quisquam in locum pulicibus plenum, numquid non moritur ibi? Non sunt quidem maiores, sed infirma est natura humana, quæ etiam minutissimis bestiis interimi potest. Sic & modica peccata attendite, quia modica sunt: & cauete quia plura sunt. Quàm minutissima sunt grana arenæ! si arenæ amplius in naui mittatur, mergit illam vt pereat. Quàm minutæ sunt guttæ pluuiæ! nónne flumina implent, & domos deijciunt? Ergo ista nolite contemnere, &c. quamquam doceat remedijs eleëmosynarum, ieiuniorum, orationum expurgari. *l. de dec. chord. c. 11.* Eodem facit quod ait: Non contemnantur vel minora. Per angustas rimulas nauis insudat aqua, impletur sentina, mergitur nauis. Sed non cessatur à nautis, ambulant

manus, ambulant, vt quotidie sentinæ exhauriantur: sic & tuæ manus ambulent, vt quotidie sentines. *homil.* 42. *c.*9. *inter.* 50. Quo in loco repetit idem Eleëmosynæ aduersus minora peccata antidotum : sed & videri potest *l.* 2. *cont. Parm. c.*10. *Tract.* 12. *in Io. in fine. serm.* 244. *de temp. & l. de Cant. nouo c.*11.

§. IX.

Ebriosos castigat.

v. Epist. 64.

SIcuti ebrietatem acerrimè insectabatur , cui vitio Afri erant dedititissimi ; ita ebriosos pariter arguebat. Quorum mores tum vigentes, nequedum nostro hoc sæculo abolitos, graphicè depingit arguitque his sequentibus : Cùm enim, inquit, ebrietatis malum sit graue vitium, & Deo odibile; ita per vniuersum mundum à pluribus in consuetudinem missum est, vt ab illis qui Dei præcepta cognoscere nolunt , iam nec putetur, nec credatur esse peccatum : in tantum vt in conuiuiis suis irrideant eos qui minus bibere possunt , & per inimicam amicitiam adiurare homines non erubescant, vt potum ampliùs accipiant quàm oportet. Qui enim alterum cogit, vt se plusquàm opus est bibendo inebriet; minus malum ei erat, si carnem eius vulneraret gladio, quàm animum eius per ebrietatem necaret. Et quia corpora nostra terrena sunt; quomodo si pluuia nimis grandis & diuturna fuerit, terra infunditur & in lutum resoluitur, vt nulla in eâ cultura possit fieri: sic & caro nostra, quando abundantiori potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere. Et ideo quomodo omnes homines, sufficientem pluuiam in agris suis accipere desiderant, vt & culturam valeant exercere, & de fructuum vbertate gaudere: ita & in agro corporis, hoc tantùm deberent bibere quod oportet, ne per nimiam ebrietatem ipsa corporis terra, velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes vitiorum generare, quàm fructus bonorum operum possit adferre.

Quid enim in paludibus nascatur, non ignorat charitas vestra. Totum quod ibi nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. Nascuntur

cuntur ibi ſerpentes, ſanguiſugæ, naſcuntur ibi ranæ & diuerſa genera vermium, quæ magis poſſunt horrorem generare, quàm aliquid quod ad victum proficiat exhibere. Iſtæ enim herbæ vel arbores, quæ aut in ipſis paludibus, aut circa ripas earum naſci ſolent, nihil vtilitatis habere videntur: in tantùm vt in ſingulis annis incendio concrementur. Videte: quod de ebrietate naſcitur, igni præparatur.

Tales enim ſunt, ſicut iam dixi, omnes ebrioſi: quorum prandia ducuntur vſque ad noctem: quorum cænas lucifer videt: qui ſtare non poſſunt, etiam cùm videntur eſſe ieiuni: quorum ſenſus tardi, graues, obtuſi, & quodammodo iam ſepulti. Denique in ipſa frequenter ebrietate, nec ſeipſos, nec alios recognoſcunt: nec ambulare valent, nec ſtare; dicere aliquid vel audire, quod ad rationem pertineat, omninò non poſſunt: frequenter etiam vſque ad vomitum ingurgitare ſe non erubeſcunt, & ad menſurâs ſine menſurâ bibere. Maiora enim pocula prouidentur: certâ bibendi lege contenditur: qui potuit vincere, laudem meretur ex crimine. Inde lites & rixæ naſcuntur, &c. *ſerm. 231. de temp.*

Illud verò quale eſt, quod ipſi infelices ebrioſi, quando ſe nimio vino ingurgitant, rident & vituperant eos, qui rationabiliter hoc tantùm quod ſufficit bibere volunt, dicentes eis: Erubeſcite & verecundia ſit vobis, quare non poteſtis bibere quantum nos? dicunt enim eos non eſſe viros. Et videte miſeriam ebrioſorum. Se dicunt eſſe viros, qui in ebrietatis cloaca iacent: & illos dicunt non eſſe viros, qui honeſtè & ſobriè ſtant, &c. *ſerm. 231. de Temp.*

Et illud quale eſt, quod iam tranſacto conuiuio expletâ ſiti, cùm amplius bibere non poſſunt nec debeant; tunc quaſi nouelli, quaſi & qui ipsâ horâ ſuperuenerint, diuerſis nominibus incipiunt bibere, non ſolùm viuorum hominum, ſed etiam Angelorum, & reliquorum antiquorum Sanctorum: æſtimantes quod maximum illis honorem impendant, ſi ſe in illorum nominibus, nimiâ ebrietate ſepeliant: ignorantes quod nullus tam grauem iniuriam ſanctis Angelis, vel ſanctis hominibus agnoſcitur irrogare; quàm illi, qui in eorum nominibus bibendo, per ebrietatem ſuas animas probantur occidere. Sunt enim aliqui qui hac ſola ex cauſsâ, aliqua ſalſa cibaria ſibi ordinant fieri, vt per ipſam ſalſedinem nimiâ ſe poſſint ebrietate obruere. *eod. ſerm.*

v. Epiſt. cit. 64.

Solent verò ebriosi ita se excusare, vt dicant, Persona potensme coëgit vt ampliùs bibam,& in conuiuio Regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus: & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. Nolle, in culpa est nostrâ, & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur vt tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris; meliùs erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur. Sed excusatio illa falsò obiicitur. Ipsi enim reges & quicumque sunt alij potentes, quia Deo propitio & Christiani sunt, & prudentes & sobrij, & toto corde Deum timentes; si te viderent definisse, vt eis non acquiescas pro timore Dei inebriari, si tibi sub morâ videantur irasci, postea verò in grandi admiratione suscipiunt, dicentes: Quantum cum illo egimus, quantis eum minis & terroribus fatigauimus, & tamen numquam eum à sobrietate separare potuimus. Nam & Deus qui te videt per eius amorem inebriari non velle, ipse tibi gratiam etiam illorum dabit, qui te vt ampliùs biberes videbantur hortari & cogere. *ibid.*

Alij etiam miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit ipse, non dedero. Sed non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. Si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum. Et ideo sapienter considera, si iustum sit, vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis. Ad extremum tu eum noli adiurare, noli cogere: sed in potestate illius dimitte, vt quantum sibi placuerit bibat: & si se inebriare voluit, vel solus pereat, & non ambo pereatis. *serm. 231. de temp.*

Et illud quàm lugendum & erubescendum est, quod dicuntur aliqui rustici, quando aut vinum habuerint, aut alia sibi pocula fecerint, quasi ad nuptiale conuiuium, ita ad bibendum vicinos vel proximos suos inuitare; vt eos per quatuor vel quinque dies teneant & nimiâ ebrietate sepeliant, & tam diu ad domos suas de illa lugenda potatione non redeant, donec omnem potum, quem ille qui eos inuitauerat habuit, perexpendat: & vnde se vel per duos aut tres menses, cum omni familia sua rationabiliter reficere potuit, quatuor aut quinque diebus, dolendâ & erubescendâ bibitione consumat. *serm. 232. de temp.*

Hæc

Hæc non solum laïcis, sed etiam Clericis dicimus: quia quod peius est, multi sunt etiam maioris ordinis Clerici, qui cùm aliis sobrietatis bonum deberent iugiter prædicare, non solùm hoc non faciunt, sed etiam & se aliosq; inebriare non erubescunt, nec metuunt. Sed agnoscant & doleant, quicumque tales sunt: quia si se noluerint emendare; & pro se, & pro aliis necesse est eos æterna supplicia sustinere. *serm. eod.*

Sed qui se de hoc malo desiderat liberare; quomodo sibi interuallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit; ita paullatim subtrahendo, ad sobrietatis lucem redeat. Qui si semel totum quod ampliùs accipiebat, subtraxerit; vbi nimiâ siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamat & dicit, malle se mori, quàm sibi bibendi vel inebriandi consuetudinem tollere. Nec attendit quod tolerabilius erat illi in carne mori; quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideo vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo quod patitur, liberetur; sicut iam dictum est, per interualla dierum sibi aliquid de nimietate bibendi subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat. Qui hoc vt diximus, per partes subducere voluerit; & de ebrietate liberabitur, & intolerabilem pœnam non patietur.

Ergo fratres Charissimi dum hæc suggero, me absoluo apud Deum. Quicumque me audire contemserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio suo alios adiurare vel cogere voluerit; & pro se & pro illis, in die iudicij reus erit, &c. *serm. 231. de temp.*

§. X.

Ieiunium commendat: Quadragesimale præsertim.

ET quoniam non ebrietatis tantummodò, sed carnis, & appetitûs ipsius remedium est Ieiunium, Charitatis autem & vnionis mater; Tractatum addidit, De Vtilitate Ieiunij. Cumque inter omnia Ieiunia celeberrimum sit Quadragesimale: habet enim Quadragesima ieiuniorum auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio

 Moysi

Moysi & Eliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege & Prophetis; *Epist. 119. c. 15.* ideo habuit tantopere illud commendatum, vt de Quadragesima ante Pascha, Tractatus quinque ediderit, vt testatur *Possid. in Indic. c. 10.*

Inter plurima itaque dicebat: Ecce fratres charissimi, Deo propitio tempus Quadragesimæ venit: & ideo rogo vt dies istos corporibus salubres & Animæ medicinales, ita cum Dei adiutorio sanctè ac spiritualiter celebremus, vt obseruatio sanctæ Quadragesimæ non nobis iudicium pariat, sed profectum. Si enim negligenter agimus, si nos nimiis occupationibus implicamus, si castitatem seruare nolumus, si ieiuniis & vigiliis & orationibus non insistimus: si Scripturas diuinas, aut ipsi non legimus, aut legentes alios non libenter audimus; ipsa nobis medicamenta conuertuntur in vulnera: & inde habebimus iudicium, vnde potuimus habere remedium, &c. *serm. 55. de temp.*

Et ideo fratres Charissimi, in istis quadraginta diebus, quasi totius anni cibaria animæ nostræ ieiunando, legendo, vel orando, prouidere debemus. Nam licet per totum annum Deo propitio, lectiones diuinas frequenter & fideliter audiatis; in istis tamen diebus, de pelago & fluctibus mundi huius, quasi ad portum Quadragesimæ fugientes, debemus requiescere, & lectiones diuinas in exceptorio cordis nostri, cum silentio & pace suscipere: vt Deo propitio pro amore vitæ æternæ vacantes, quidquid in nauiculà animæ nostræ per totum annum multis tempestatibus, id est, peccatorum fluctibus, aut fractum aut dissolutum, aut corruptum aut perditum est, omni sollicitudine in istis diebus reparare studeamus atque componere, &c. *eod. serm.*

Sicut enim tempore messis vel vindemiarum, vnde caro nostra possit sustentari colligitur: ita in diebus Quadragesimæ, quasi in spiritali vindemiarum vel messium tempore, vnde anima nostra in æternum possit viuere, congregetur. Quia sicut negligens quisque, si opportuno tempore nihil collegerit, per totum anni spatium fame torquebitur: ita qui hoc tempore spiritale triticum, & cæleste mustum ieiunando, legendo, orando in horreis animæ suæ prouidere & congregare neglexerit; in æternùm durissimam sitim, & crudelem inopiam sustinebit. *serm. 56. de temp.*

Et

Et ideo vel iſtis paucis diebus, recedant impedimenta mundi, recedat carnis lætitia, recedant venenis plena mundi huius blandimenta. Carnis gaudium minuatur, vt animæ lucra ſpiritualia præparentur. Tempus, quod nobis furioſus tabulæ ludus ſolebat auferre, lectio diuina incipiat occupare: otioſis fabulis & mordacibus iocis, & detractionibus venenatis, colloquia de Scripturis ſancta ſuccedant. Horarum ſpatiis in quibus ſolebamus ſine vllo lucro animæ detineri, viſitentur infirmi, requirantur in carcere conſtituti, peregrini ſuſcipiantur, & diſcordes ad concordiam reuocentur. *eod. ſerm.*

Per alios dies, non grauentur corda veſtra crapula & ebrietate: per hos autem etiam ieiunate. Per alios dies adulteria, fornicationes, omneſque illicitas corruptelas nolite contingere: per hos etiam à coniugibus abſtinete. Quod vobis demitis ieiunando, eleëmoſynis addite prærogando. Tempus quod reddendo coniugali debito occupabatur, ſupplicationibus impendatur. Corpus quod carnalibus ſoluebatur affectibus, puris precibus proſternatur. Manus quæ amplexibus implicabantur, orationibus extendantur. Vos autem qui etiam per alios dies ieiunatis, per hos augete quod facitis. Qui per alios dies perpetuâ continentiâ crucifigitis corpus; per hos Deo veſtro crebrioribus & intenſioribus inhærete orationibus, &c. *ſerm. 68. de diuerſ.*

Sed ſi volumus bene ieiunare à cibis, ante omnia ieiunemus & à vitiis. Quid enim prodeſt vacuare corpus ab eſcis, & animam replere peccatis? Quid enim prodeſt pallidum eſſe ieiuniis, ſi odio & inuidiâ liueſcas? Quid enim prodeſt vinum non bibere, & iracundiæ veneno inebriari? Quid prodeſt abſtinere à carnibus ad edendum creatis, & malignis obtrectationibus fratrum membra lacerare? Quid prodeſt ſi abſtineamus ab his quæ aliquando licent, & faciamus quæ numquam licent? Deus enim illos honorat & diligit, qui illicita fugiunt. Sic ergo ieiunemus à cibis, vt multò magis ieiunemus à vitiis. *ſerm. 64. de temp.*

Denique ieiunia noſtra, vt plena ſint & ſuffarcinata, miſericordiæ pinguedine ſaginentur: demus eſurientibus prandium noſtrum. Nec putes ieiunia ſola ſufficere, ad ſananda vulnera peccatorum; ni medicamento eleëmoſynæ recreentur. Ieiunium ergò tuum te caſtiget, & lætificet alterum, &c. *ſerm. 65. de temp.*

§. XI.

§. XI.

Coniugatos monet.

IAm quid Coniugatos admonuerit videamus. Quoties, inquit, ad Ecclesiam in quadam solemnitate venitis, & Sacramenta Christi percipere volueritis; ante dies plures castitatem seruate, vt cum securâ conscientia ad Altare Dei possitis accedere. Quam rem, etiam per totam Quadragesimam, & vsque ad clausulam Paschæ, fideliter custodite, vt vos solemnitas Paschalis castos & puros inueniat. Qui enim bonus Christianus est, non solùm ante dies plures quàm communicet, castitatem seruat; sed & vxorem suam excepto desiderio filiorum, non agnoscit: quia vxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur. Denique & ipsæ tabulæ Matrimoniales hoc continent: Liberorum, inquit, procreandorum causâ. Videte quia non dixit, libidinis causâ, sed liberorum procreandorum, &c. *serm.*244. *de temp.* videri quoque potest *serm.*53. *de diuers. c.*13. *& seqq.*

Sed dicet aliquis: Homo iuuenis sum: continere non possum. Vide ne fortè ideo te non contines, quia plus manducas quàm expedit, & plus vinum accipis, quàm oportet. Fortè etiam turpibus cogitationibus occupas mentem tuam, & luxuriosa verba non solum libenter, sed etiam frequenter aut ipse dicere, aut aliis dicentibus audire nec metuis, nec erubescis. Incipe cum Dei adiutorio gulæ concupiscentias refrænare: castis cogitationibus & honestis sermonibus mentem vel linguam tuam iugiter occupare: & videbis quia Deo auxiliante, castitatem poteris custodire. Nec te pigeat, si corporis infirmitas non prohibet, frequentiùs ieiunare, ad Ecclesiam maturiùs surgere, vt possis tuam animam à libidinosis maculis nitidam custodire, *&c.* Sed dicis: Peccatum quidem est, sed tamen paruum est. Nec nos dicimus quia capitale peccatum est: sed tamen si frequentiùs exerceatur, & ieiuniis vel eleëmosynis non redimatur, nimis immundam animam facit. *serm.*244. *de temp.* vide etiam *l. de bono Coniug. c.*6. *l.*1. *cont. duas Epist. Pelag. c.* 16.

Monet etiam, vt dum fluxum sanguinis mulieres patiuntur, viri ab

ab eis abſtineant: nè, qui tunc concepti fuerint, aut leproſi aut epileptici, aut etiam fortè dæmoniaci naſcantur: quandoquidem eiuſmodi, non de ſapientibus hominibus, qui & in aliis diebus & in feſtiuitatibus caſtitatem cuſtodiunt; ſed de ruſticis maximè, qui ſe continere non ſapiunt, naſci ſoleant.

Concludit denique: Rogo vos fratres vt mihi indulgeatis; quia pro ſalute animæ veſtræ cum grandi timore & cum verecundia de talibus rebus vos admonere videor: quia & hoc mihi expedit dicere, & vos oportet audire. Et ideo omnia quæ à nobis audiſtis, vbicumque fueritis inuicem vobis dicite, & cum charitate vos admonete. *eod. ſerm.* 244. *de Temp.*

Specialiter autem mulieres attinet, quod ait: Nulla mulier potationes ad abortum accipiat, nec filios aut conceptos aut iam natos occidat: quia quæcumque fecerit hoc, ante Chriſti tribunal ſciat ſe eorum cauſſam, quos occiderit, eſſe daturam. Sed nec alias diabolicas potationes mulieres debent accipere. Mulier autem quæcumque fecerit hoc, per quod iam non poſſit concipere; quantoſcumque parere poterat, tantorum homicidiorum ſe ream eſſe cognoſcat. *eod. ſerm.*

Adulteria porrò inſectanter arguebat, dicens: Illi qui dicunt quod caſtitatem ſeruare non poſſint; reſpondeant nobis, vtrùm vxores habeant, an non? Si habent; quare non attendunt ad illud, quod Veritas in Euangelio ait: Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. Et quare non ſeruant fidem vxoribus ſuis, quam ſibi ab eis ſeruari deſiderant? Cùm enim vir à virtute nomen acceperit, & mulier à mollitie, id eſt, fragilitate; quare contra crudeliſſimam beſtiam libidinem, vult vnuſquiſque vxorem ſuam victricem eſſe, cùm ipſe ad primum libidinis ictum victus cadat? &c. *ſerm.* 243. *de temp. ſerm.* 49. *inter* 50. *c.* 2.

§. XII.

Cœlibes hortatur. In concubinarios inuehitur.

HOc fortè loco, qui adhuc vxoribus non ſunt coniuncti, dicunt ſe excuſari poſſe, quia coniugia non habent quibus fidem ſeruare debeant, & propterea continere non poſſint. Iſtis qui iſtam falſam & miſerabilem excuſationem conantur prætendere, iuſtiſſimè reſponderi & poteſt & debet: quia nullus magis illicita vitare debet, quàm qui reſpuit quæ licebant. Cùm vxorem accipere liceat, & contra omnium Scripturarum auctoritatem adulterium committere numquam liceat; quare cum Dei gratiâ non accipis quod licet, & cum Dei offensâ præſumis quod non licet? &c. *ſerm.* 243. *de temp.* Ne quis enim ſe exiſtimet, ideo ſe excuſari, quia ſimplici fornicatione peccat;

Noli, inquit, dicere tibi, quando fortè aliquid luxurianter vis agere, Vxorem non habeo, facio quod volo, non enim poſt vxorem meam pecco. Iam noſti pretium tuum, iam noſti quò accedis, quid manduces, quid bibas. Abſtinete à fornicationibus. Ne fortè mihi dicas, Ad fornicem vado, ad meretricem pergo, ad proſtitutam eo: nec illud pręceptum violo quo dictum eſt, non Mœchaberis, quia vxorem nondum habeo, nec poſt illam aliquid facio. Nec illud præceptum violo, vbi dictum eſt, non concupiſces vxorem proximi tui. Qui ad publicam vado, in quod præceptum incurro? Non inuenîmus chordam quam tangamus, non inuenîmus chordam? Quo neruo ligemus fugitiuum iuſtum? Non fugiat, habet vnde ligetur: ſed amet ſe, & non erit ligamentum, ſed ornamentum. Non enim ligamentum ſed ornamentum in ipſis decem chordis inuenîmus. Decem enim præcepta ad duo illa referuntur, vt diligamus Deum & proximum: & duo illa ad vnum illud. Vnum eſt autem: Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris. Ibi continentur decem, ibi continentur duo. Sed dicis: Furtum ſi facio, id facio quod pati nolo. Si occidam, id facio quod ab altero pati nolo. Si parentibus meis honorem non

non deferam, quando volo vt deferatur mihi à filiis meis; id facio quod pati nolo. Si sum mœchus, & aliquid tale molior; id facio quod pati nolo. Nam si quis interrogetur, dicit, Nolo vt vxor mea tale aliquid faciat. Si concupisco vxorem proximi mei, nolo quisquam concupiscat meam: id facio, quod pati nolo. Si concupisco rem proximi mei, nolo vt auferatur mea, id facio quod pati nolo. Cùm verò ad meretricem eo, cui facio quod pati nolo? Quod grauius est, ipsi Deo. Intelligat sanctitas vestra, &c. exponit enim quomodo hoc fiat: quia nimirum violat imaginem Dei. *libro de decem. chord. cap.* 10.

Quapropter Cornelium quemdam, iam tum senem & viduum, sed quo cum iuuenis iuuene in errore Manichæorum versatus fuerat, elatâ coniuge Cyprianâ feminâ honestissimâ, contra amorem & memoriam defunctæ debitam, inter plebem mulierum & pellicum numerum, fedissimâ voluptate diffluentem; grauissimè aliquando per litteras corripuit: loco consolationis quam Cornelius petiuerat, quòd plurimum morte vxoris moueretur, dignam Episcopo correptionem transmittens. Adiri illa potest, *Epist.* 125.

Verùm non publicò tantummodò, quod iam diximus, sed priuatim etiam corripuisse adulteros significat his verbis: Sunt homines adulteri in domibus suis: in secreto peccant aliquando. Nobis produntur ab vxoribus suis, plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem quærentibus. Nos non prodimus in palàm, sed in secreto arguimus: vbi contigit malum, ibi moriatur malum, &c. *serm.* 16. *de verb. Dom. c.*8.

Iam & illud quale est, quod multi virorum, ante nuptias, concubinas sibi assumere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittant, & sic postea legitimas vxores accipiant. Tractant enim apud se, vt priùs de multis calumniis & rapinis iniustas diuitias & iniqua lucra conquirant, vt postea contra rationem, plùs nobiles quàm ipsi sunt, vel ditiores vxores accipiant. Ecce quantis malis se obligant, qui non solùm luxuriæ, sed etiam auaritiæ vel cupiditati infeliciter seruire desiderant. Vnde coram Deo & Angelis contestor atque denuntio, ista mala & semper prohibuisse, & numquam ei placita fuisse: quia præcipuè temporibus Christianis concubinas habere numquam licuit, numquam licebit. Pro qua re itèrum atque iterum voce liberâ clamo, quia qui ante legitimas nuptias concubinam sibi adhi-

bere præsumit, peius peccatum facit, quàm qui adulterum committit: quia qui adulterat, adhuc tam graue malum secretè vult agere, in publico autem aut metuit aut erubescit committere: ille verò qui publicè concubinam habere voluerit, fronte impudentissimâ rem execrabilem, toto populo vidente, licenter se putat admittere. *serm.* 243. *de temp.*

§. XIII.

Remedia contra incontinentiam præscribit.

CEterùm præsentissimum remedium suggerit aduersus libidinem & incontinentiam: Primò, fugere eandem. Quod Apostolus Paulus euidenter ostendit, qui cùm omnibus vitiis prædicauerit resistendum, dum contra libidinem loqueretur, non dixit, Resistite, sed, Fugite fornicationem. Ac sic contra reliqua vitia Deo auxiliante, debemus in præsenti resistere, libidinem verò fugiendo superare. Sic & alibi in Scripturis diuinis legimus: Noli in faciem virginis intendere, ne te scandalizet vultus eius. Et beatus Ioseph vt impudicam Dominam posset euadere, pallium, quo apprehensus fuerat, reliquit, & fugit. Ergo contra libidinis impetum, apprehende fugam, si vis obtinere victoriam. Nec tibi verecundum sit fugere, si Castitatis palmam desideras obtinere. Vnde, fratres charissimi, ab omnibus Christianis, præcipuè tamen Clericis siue Monachis, indigna & inhonesta familiaritas fugienda est: quia sine vlla dubitatione, qui familiaritatem non vult vitare suspectam, citò delabitur in ruinam. *serm.* 250. *de temp. c.* 1. *& seqq.*

Secundò: si libidini contradicatur, resistatur, repugnetur. Quod sanè cum Dei adiutorio fieri potest iuxta illud: Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Vbi per Spiritum, non hominis spiritum intelligi, sed Spiritum sanctum & Spiritum Dei, ostendit ex eodem Apostolo, *serm.* 43. *de verb. Dom. cap.* 6. 7. *&* 8. Faciendum idcirco monet quod Apostolus ait ibidem, ***Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis eius.*** Subditque: Ecce quod nolo, mala desideria surgunt: sed noli obedire. Arma te, sume instru-

instrumenta bellorum. Præcepta Dei, arma tua sunt. Si bene me audis, ex eo quod loquor armaris. Non, inquit, regnet peccatum, in vestro mortali corpore. Quamdiu enim portatis mortale corpus, pugnet contra vos peccatum; sed non regnet. Quid est non regnet? Id est ad obediendum desiderijs eius. Si cœperitis obedire, regnat. Et quid est obedire, nisi vt exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato? Nihil hoc doctore præclarius. Quid vis iam vt exponam tibi? fac quod audisti: Non exhibeas membra tua, arma iniquitatis peccato. Dedit tibi Deus potestatem per Spiritum suum, vt membra tua teneas. Surgit libido? Tene tu membra. Quid factura est, quæ surrexit? Noli exhibere membra tua, arma iniquitatis peccato: noli armare aduersarium tuum contra te. Tene pedes, ne eant ad illicita. Libido surrexit? Tu tene membra tua. Tene manus ab omni scelere. Tene oculos, nè malè attendant: tene aures, nè verba libidinis libenter audiant; tene totum corpus, tene latera, tene summa, tene ima. Quid facit libido? Surgere nouit, vincere non nouit: surgendo assiduè sine caussâ, discit & non surgere. *eod. serm. c.* 10.

Etenim, volimus nolimus, habemus concupiscentias: velimus nolimus titillant, blandiuntur, stimulant, infestant, surgere volunt. Premuntur, nondum extinguuntur, quamdiu caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quamdiu hîc viuitur, fratres, sic est: sic & nos qui senuimus, in ista malitia minores quidem hostes habemus, sed tamen habemus. Fatigati sunt quodãmodò hostes nostri, iam etiam per ætatem: sed etiam fatigati per ætatem, qualibuscumque motibus non cessant infestare senectutis quietem. Acrior pugna iuuenum est: nouimus eam, transiuimus per eam. *eod. serm. c.9.*

Verumtamen nemo dicat, à fornicatione se custodire non posse. Fidelis enim est Deus, dicit Apostolus, qui non permittit nos tentari, supra id quod portare possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Talis vnicuique homini tentatio datur, siue in carnis desiderio, siue in ambitione sæculi, vel etiam in quacumque tentationis molestia, qualem aut cum laude vincere, aut cum opprobrio succumbere poterit. *serm.* 249. *de temp.* Videndi plures eiusdem argumenti sermones, signanter 18. *de verb. Apost. fragm.* 3. *tom.*10. *&c.*

§. XIV.

Ætatem omnem & ſexum admonet.

PОrrò cùm tempus omne, atque omnis ætas, quâ corruptibilis caro illa portatur, vacare à tentationibus non poſſit; omnem etiam ætatem & ſexum admonebat. Ac primò quidem

IVVENES. Vos, inquit, ô Iuuenes maximè monemus & hortamur, vt veræ virtutis pulchritudine capiamini. Nulla ſpecies terrena vel cæleſtis, nullus fulgor metallorum, nulla nemorum amœnitas, nullæ florum purpuræ, nullus vel naturalis vel adhibitus carnis ornatus, nullus quarumlibet chordarum atque tibiarum ſonus, nulla odorum iucunditas, nulla ſaporum ſuauitas, nulli amplexus, pulchritudini, inſpirationi, dulcedini, fomentis Sapientiæ conferantur. Ab his enim quæ turpiter amantur, non ab ipſo amore prohibemur. Amare vultis? amate Sapientiam: ambite, vt perueniatis ad eam: vt vos non exhorreat eius aſpectus in homine, vos in timore componite, &c. *ſerm.* 246. *de temp.* poſt paucula.

Si amatores eſtis, hanc amate: ſi formoſi eſtis, Deo placete: ſi iuuenes eſtis, diabolum vincite. Daniel ab Angelo, Vir deſideriorum appellatus eſt. Quæ illa erant eius deſideria, niſi quibus in Sapientiæ pulchritudinem ardenter inhiabat? Quia in iuuenili ætate calcauit lætitiam, & Regum ſuperbiam preſſit captibus, & ora leonum clauſit incluſus. *eod. ſerm.*

II. FEMINAS. Nec vos, inquit, feminæ adoleſcentulæ, alienum à vobis arbitremini hunc eſſe ſermonem. Ad vos enim, non tamen vt confundam vos hæc dico, ſed vt filias meas chariſſimas moneo. Iuuenilia deſideria fugite. Nuptæ Suſannam, viduæ Annam, Virgines Mariam cogitate. Nec in publicum propterea procedatis, vt florem fœni veſtri oculis hominum oſtentare cupientes, in domo vitæ mortem quæratis. Omnis enim caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Quid ergo facietis, cùm fœnum aruerit, flos deciderit? Verbum autem Domini quod manet in æternum, cineres veſtros non facilè inuenturos putetis, quod nunc ſuperbâ ætatis viriditate contemnitis.

Strictè

Strictè iterùm dico atque conteſtor, iuuenilia deſideria fugite. Si auditis hoc, ſi obtemperatis, ſi tamquam Dei verbum cum honore & timore ſuſcipitis; non ſolùm pulchri ante oculos Dei, ſed & ſani eritis. Si autem de hac admonitione noſtra, etiam iocos fortaſſe amatorios vobis faciatis; de ipſis ferramentis Medici, mortifera vobis vulnera infligitis. *ſerm. 246. de temp.*

III. SENES. Cùm enim oſtendiſſet, ne puerilem quidem ætatem peccato carere, vt ſenes etiam admoneat, ait: An fortè ſenectus excepta eſt, & in carne iam vicinâ cadaueri, ſanguis ac membra illicitæ concupiſcentiæ friguerunt: & à feſſo ac propè mortuo iam corpore materies tentationis emarcuit? Imò verò tantus eſt in malis ſenibus plerumque gurges auiditatis, & inſatiabilis vorago ventris & gutturis, vt quantâ boni ſenes prudentiâ ſerenantur, tantâ vinolentiâ ſepeliantur: quaſi ad hoc in eis arida viſcera & ſucco exhauſta curuentur, vt ad vigorẽ priſtinum reparandũ ebrietatis inundatione riganda ſint.

Quid auaritia, quæ radix eſt omnium malorum? Nonne in frigidis ſenibus tantò ad acquirendum feruentiùs inardeſcit, quantò citiùs relictura eſt quod acquirit? mirabili ſanè dementiâ. Grauioribus enim ſumtibus ſe onerare feſtinat, cùm iam peruenerit quò tendebat. *ſerm. cit.*

§. XV.

Omnes ad diuinum cultum excitat.

VT autem diuino cultui, ſtatis temporibus quilibet diligenter incumberet: Sciendum, inquit, eſt Fratres chariſſimi, quod ideo à ſanctis Patribus noſtris conſtitutum eſt Chriſtianis & mandatum, vt in ſolemnitatibus Sanctorum, & maximè in Dominicis diebus otium haberent, & à terreno negotio vacarent; vt paratiores & promtiores eſſent ad diuinum cultum, cùm non haberent, quod eos inde retardaret incommodum, relinquerentque pro eo tempore terrenam ſollicitudinem, quo faciliùs poſſent Dei intendere voluntatem. *ſerm. 251. de temp.*

Idcirco non ſit vobis moleſtum, fratres, in Dominicis diebus, & in

in natalitiis Sanctorum, diuino studere cultui. *ibid.* A vesperâ diei Sabbati, vsque ad vesperam diei Dominici, sequestrati à rurali opere & ab omni negotio, soli diuino cultui vacemus. Veniat ergo, cuicumque possibile sit, ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, & oret ibi in conuentu Ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Qui verò hoc non possit; saltem in domo sua oret, & non negligat Deo soluere votum, ac reddere pensum seruitutis.

In die verò nullus se à sacrâ Missarum celebratione separet, neque otiosus quis domi remaneat, ceteris ad Ecclesiam pergentibus. Neque in venatione se occupet, & diabolico mancipetur officio, circumuagando campos & siluas, clamorem & cachinnum ore exaltans, non gemitum nec orationis verba ex intimo corde ad Deum proferens, &c. *eod. serm.*

Adhuc quoque quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo: quia sunt aliqui,& maximè potentes istius mundi, qui cùm veniunt ad Ecclesiam, non sunt deuoti ad laudes Dei celebrandas, sed cogunt Presbyterum vt abbreuiet Missam, & ad eorum libitum cantet. Nec ei licet morem Ecclesiasticum sequi, propter illorum gulam & auaritiam, quatenus vnus punctus diei, ad Dei officium, & reliquum diurnum spatium cum nocte, simul ad eorum deputetur voluptates. Nolite fratres mei dilectissimi hæc facere, nolite hæc facientibus consentire: quia non solùm qui hæc faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, pereunt. *serm. 251. de temp.*

§. XVI.

Symbolum & Oratio Dominica ab eo sæpius exposita.

QVantopere fuerit nutriendæ fidelium deuotioni addictus, patet vel inde, quòd Orationem Dominicam non minùs octies, diuersis lucubrationibus exposuerit: *l. 2. de serm. Dom. in monte cap.* 4. *Epist.* 121. *hom.* 42. *inter* 50. *serm.* 126. *&* 135. *&* 181. *de temp. & serm.* 9. *&* 48, *de diuers.* Symbolum verò Apostolorum, septies. *l.* 1. 2. 3. *&* 4. *ad Catechum. & l. de fid. & Symb. & serm.* 131. *de temp. &* 75. *de*

de diuerſ. Quamobrem laudari à Caſſiodoro meruit, dum ait: Symbolum quoque noſtræ fidei, teſtimonium recti cordis, promiſſionis inſolubile Sacramentum, frequenti expoſitione patefecit, vt profundiùs intelligentes illa, quæ credere nos profitemur, cautiſſimè promiſſa ſeruemus. *l. de diuin. lect. cap. 22.*

Et quidem de Oratione Dominica dicebat Catechumenis; Oratio vobis quotidie dicenda eſt, cùm baptizati fueritis. In Eccleſiâ enim ad Altare Dei, quotidie dicitur iſta Oratio Dominica, & audiunt illam fideles. Non ergo timemus, ne minùs illam teneatis diligenter: quia etſi quis veſtrûm non poterit tenere perfectè, audiendo quotidie tenebit. *homil. 42. c. 10. inter 50.*

De Symbolo verò iiſdem: Die Sabbati, quando vigilaturi ſumus, in Dei miſericordia reddituri eſtis non Orationem ſed Symbolum. Modò enim niſi teneatis Symbolum in Eccleſia, in populo Symbolum quotidie non auditis. Cùm autem tenueritis, vt non obliuiſcamini, quotidie dicite quando ſurgitis, quando vos collocatis ad ſomnum. Reddite Symbolum veſtrum, reddite Domino: commemorate voſipſos, non pigeat repetere: bona eſt repetitio, ne ſubrepat obliuio, *&c.* Numquid non quando ſurgis, te veſtis? Sic & commemorando Symbolum tuum, veſti animam tuam, ne fortè eam nudet obliuio, &c. *eâd. hom. cap. 11.*

Quapropter Dioſcorum Archiatrum narrat, quòd, dum Sacramentum Baptiſmi, Symbolum ignorans, recepiſſet; omnibus penè membris, atque etiam linguâ, paralyticus ſit effectus. Cumque per ſcripturam confeſſus eſſet, id ſibi dictum eſſe accidiſſe, quòd Symbolum non reddidiſſet; poſt hanc confeſſionem reddita ſunt ei membrorum officia, præterquam linguæ: ſed quam etiam recepit, vbi ſe didiciſſe Symbolum, & memoriâ tenere litteris faſſus eſt. *Epiſt. 67.* Symbolum autem ſolebant quotoctiduo reddere Catechumeni. *ſerm. 135. de Temp.*

Atqui Oratio quotidiana quam docuit ipſe Dominus, vnde & Dominica nuncupatur, delet quidem quotidiana peccata, cùm quotidie dicitur, Dimitte nobis debita noſtra: atque id quod ſequitur non ſolùm dicitur, ſed etiam fit: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. *l. 21. de Ciuit. Dei cap. 27.*

Septem petitiones apud Matthæum continere videtur: quarum in tribus æterna poſcuntur; in reliquis quatuor, temporalia; quæ ta-

 men

men propter æterna consequenda, sunt necessaria. *l. Enchirid. c.* 125. vide *serm.* 182. *de Temp.* Imò vt ostendat perseuerantiam vsque in finem, esse Dei donum, adeoque continuis precibus impetrandum: Ipsâ, inquit, Oratione quæ Dominica nuncupatur, quia eandem Dominus docuit, quando oratur à sanctis, nihil penè aliud quàm perseuerantia posci intelligitur. Legite aliquantò intentiùs eius expositionem in beati Cypriani Martyris libro, quem de hac re edidit, cuius est titulus De Dominica Oratione: & videte ante quot annos, contra ea quæ futura erant Pelagianorum venena, quale sit antidotum præparatum. *l. de dono perseu. cap.* 2.

§. XVII.

Eleëmosynam in pauperes commendat.

IAm, quod & hodie consueuit, auditoribus suis pro concione commendabat pauperes Eleemosynam poscentes. Date pauperibus, inquit, rogo, moneo, præcipio. Quidquid vultis, date pauperibus. Non enim occultabo charitati vestræ, quare hunc sermonem necesse habui vobis promere. Ex quo hîc sumus euntes ad Ecclesiam & redeuntes, pauperes interpellant nos, & dicunt vt dicamus vobis, vt aliquid accipiant à vobis. Nos monuerunt loqui vobis: & cùm se vident non accipere à vobis, inaniter arbitrantur nos laborare in vobis. Exspectant aliquid & à nobis. damus quantum habemus, damus sicut possumus. Nunquid tamen ad eorum necessitatem implendam idonei sumus? Quia ergo ad eorum necessitatem implendam idonei non sumus, vel ad vos legati ipsorum sumus. *serm.* 5. *de verb. Domini cap.* 12.

Quapropter quod iam tum obtinebat in Ecclesia Orientali, vt ad templorum vestibula pauperes more Iudaico Actor. 3. mendicarent; idem videtur habuisse Occidentalis in Africâ. Et de Orientali quidem exstat insigne Ioannis Chrysostomi testimonium, vbi ait: Quemadmodum solemne est, vt fontes præstò sint in atriis templorum, vt qui preces fusuri sunt ad Deum, manus priùs lotas inter precandum attollant; ita pauperes fontium vice ante fores collocauerunt maio-

res

res nostri; vt non aliter ac manus abluimus aquâ, priùs per beneficentiam abstersâ animâ, tum demum preces nostras offeramus. *Chrys. serm.25. de verb. Apost.* de fontibus verò, non tantùm præ foribus templorum Ethnicorum, quæ inde Delubra appellari consuerunt, à diluendo, *Isidor l.15. cap.* 4. sed Christianorum etiam collocari solitis, vide *Euseb. l.10. Histor. cap.4.*

§. XVIII.

Omnes ad continentiam hortatur.

OMnibus denique in vniuersum Christianis hominibus commendabat Continentiam. Continentia verò & sobrietas non in sola integritate carnis consistit. Debet enim vnusquisque continens esse ab omnibus illicitis. His autem quæ licita sunt, debet cum modestia & sobrietate vti. Non enim decet Christianum sæculi lucris inhiare, cui promissum est regnum cæleste; sed suo Domino per continentiam condignè viuere, vt possit cum eo in perpetuum gaudere. Castitatem debet amare, & fornicationem fugere: non auaritiæ studere, sed victu & vestitu contentus esse: non superbire, neque sperare in incerto diuitiarum, sed humiliter sentire, & mundi pompam contemnere. Non debet esse vaniloquax & arrogans, non mordax neque iniuriosus, neque bilinguis, non susurro, neque detractor, sed veritatem debet ex ore & corde proferre: linguam suam à multiloquio temperare, quia scriptum est, In multiloquio non effugies peccatum. Oculos contra vanitatem claudere: auditum à scurrilitate & falsitate, imò ab omni eloquio malo auertere: risum excelsum & excussum non amare: guttur & nasum ad illecebram dulcium ciborum, & suauium odorum, non libenter adhibere, sed magis bonum & suauem odorem virtutum appetere. Manus & pedes, & omnia membra corporis sollicitè custodire, ne fiant arma iniquitatis peccato; sed magis potentiæ arma Deo, ad destruendum spiritualem inimicum. Cor quoque debet miles Christi ante omnia sollicitâ custodiâ seruare, ne fortè illud iactantia extollat, ira inflammet, inuidia perforet, auaritia infestet, libido exurat, tristitia grauet, torpor & ignauia eneruet:

uet: & ne illud, quod cunctis grauius est, per nouitatum præsumptiones, hæresis scindat. *serm.248. de Temp.*

§. XIX.

Ad Bonam item & Christianam vitam.

VNicus illi scopus & finis erat in dicendo, vt, qui audiebant, bene viuerent. Hæc est erogatio mea, inquit, qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Quare diei hesterno hodiernum vult addere malum? longam vitam vis habere, bonam non vis? Quis longum ferat malumve prandium? Vsque adeò cœcitas mentis occalluit, vsque adeò surdus est homo interior, vt omnia bona velit habere præter seipsum? Vis habere villam? Nego te habere velle malam villam. Vxorem vis habere? Non vis nisi bonam. Domum non vis nisi bonam. Quid curram per singula? Caligam non vis habere malam, & vis habere vitam malam? Quasi plus tibi noceat mala caliga, quam vita mala, &c. *hom.25. cap.5. inter 50. serm.16. cap.11. de Verb. Dom.* quo postremo loco seriò monet, emendationem nullatenus esse procrastinandam.

§. XX.

Quanta illius in adhortationibus publicis lenitas & mansuetudo.

QVàm verò suauiter & paternè hunc finem suum intenderit, in omnibus sermonibus, nimis quàm manifestum est: duobus præsertim, quos habuit die Anniuersario Episcopalis ordinationis suæ, 24. & 25. *inter* 50. Vnde propter eos, qui pedibus dolent, aut aliquâ corporis inæqualitate laborant, paternâ pietate sollicitus consilium dedit, & quodammodò supplicauit, vt quando aut Passiones prolixæ, aut certè aliquæ Lectiones longiores legerentur, qui stare non possent, humiliter & cum silentio sedentes, attentis auribus audirent quæ leguntur: *hom.26. inter* 50. exemplo nimirum Ecclesiarum transmarinarum, vti patet *l. de catech. rud. cap.*13. alioquin auditores in

Africâ

Africâ stare solitos, tametsi Episcopus sedens diceret, videre est *serm. 49. de diuers. cap.* 1.

Quam in rem dum abusus aliquis irrepsisset, humanissimè admonet, feminas præsertim, vt quando aut lectiones leguntur, aut verbum Dei prædicatur, nulla se in terram proiiciat, nisi fortè quam nimiùm grauis infirmitas cogit: sic tamen non iaceat, sed magis sedeat, & attentis auribus, quæ prædicantur auido corde suscipiat. *homil. 26. inter* 50.

Quapropter tametsi compellebatur nonnumquam, non licentiosâ libertate, sed necessariâ seruitute abesse ab Hipponensibus suis; *Epist.* 138. ægrè tamen iidem istud patiebantur: *Epist. 64. in fine.* Sicut autem dicens libentissimè audiebatur; *Enarr. in psalm.* 61. non domi tantùm, sed etiam foris: (Carthagine enim in Basilica Restituta, sermonem frequenter habuit, vt sunt 14. *de verb. Apost. & sermo* 2. 3. 12. & 102. *de diuers.* In Ecclesia Leontiana, à Leontio conditore, *sermo* 11. *&* 13. *de diuers. & Enarratio in psalm.* 38. in Basilica Fausti, à Fausto conditore: 12. *&* 122. *de diuers.* in Basilica Celerinæ, 96. *de Temp.* in Basilica Nouarum, 110. *de temp.* in Basilica Petri regionis tertiæ, 251. *de temp.* in Basilica Pauli regionis sextæ, 24. *de diuers.* quæ loca omnia Carthagine fuerunt) ita alios auidè audiuisse, patet *Enarr. in Psal.* 131.

Pro more verò habuit, singulos sermones hâc Oratione concludere: Conuersi ad Dominum Deum Patrem omnipotentem, puro corde ei, quantùm potest paruitas nostra, maximas atque veras gratias agamus: precantes toto animo singularem mansuetudinem eius, vt preces nostras in beneplacito suo exaudire dignetur: inimicum quoque à nostris actibus & cogitationibus suâ virtute expellat: nobis fidem multiplicet, mentem gubernet, spiritales cogitationes concedat, & ad beatitudinem suam perducat, per Iesum Christum filium suum Dominum nostrum, qui cum eo viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen. *Tom.* 8. *in fine, & serm.* 30. *de verb. Dom.* Aut certè paullò breuiori: Conuersi ad Dominum, ipsum deprecemur pro nobis, & pro omni plebe sua adstante nobiscum, in atriis domus suæ: quam custodire protegereque dignetur, per Iesum Christum filium suum Dominum nostrum, qui cum eo viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen. *serm.* 111. *de diuers.*

Alias porrò sanctissimi Præsulis virtutes, dignissimas planè quæ non Prælatis solùm in Ecclesiâ, sed omnibus omnino Christianis in

exemplum proponantur, ſparſim infrà per totum Opus, vbi commodùm erit, commemorabimus.

§. XXI.

Virtutum adipiſcendarum medium, ſola Dei gratia eſt.

SEd aduertamus animum nonnihil, quænam docuerit acquirendarum virtutum, operum bonorum & meritorum, efficacia media eſſe, vir tantus. Quando enim euoluens Apoſtolum Paulum, inuénit quidquid in illo verum legerat, cum commendatione Gratiæ diuinæ dici: vt qui videt, non ſic glorietur, quaſi non acceperit, non ſolùm id quod videt, ſed etiam vt videat; equidem repentè cognouit, aliud eſſe de ſiluestri cacumine (vt tum aliquando fuerant Platonicorum libri) videre patriam pacis, & iter ad eam non inuenire; & fruſtrà conari per inuia, circùm obſidentibus & inſidiantibus fugitiuis deſertoribus, cum principe ſuo leone & dracone: & aliud, tenere viam illuc ducentem, curâ cæleſtis Imperatoris munitam, vbi non latrocinantur qui cæleſtem militiam deſeruerunt: vitant enim eam ſicut ſupplicium. *l.7. Confeſſ.c.21.*

Quapropter diuinis libris manſuefactus, didicit diſcernere atque diſtinguere, quid interſit inter præſumptionem & confeſſionem: inter videntes quò eundum ſit, nec videntes quà: & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantùm cernendam, ſed & inhabitandam. *eod.l.c.20.* Etenim myſteria eiuſcemodi, ſacræ Litteræ dumtaxat habent: fiduciam in propriis viribus ſolæ docent profanæ. Atque idcirco Deum humiliter alloquens, imò & Auditores ſublimiter docens, ait, ad illum verſum pſalm. 70. *Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius.* O! ſolius. Quid addidit ſolius, rogo vos? Sufficeret, memorabor iuſtitiæ tuæ. Solius, inquit, prorſus: vbi meam non cogito. Quid enim habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Iuſtitia tua ſola liberat me: mea ſola non ſunt niſi peccata. *Enarr.in 1.part. pſalm.70. in fine.* Et alibi: Vita noſtra tamquam noſtra, id eſt de voluntate propriâ noſtrâ, non erit niſi mala, peccatrix, iniqua:

iniqua: vita verò bona, de Deo in nobis est, non à nobis. *Tract. 22. in Io.* Etenim, homo si vult esse aliquid boni, non sit de suo proprio. Si enim de suo esse voluerit, mendax erit: si verax esse voluerit, de Dei, non de suo erit, inquit *serm. 31. de verb. Dom. cap. 2.* Deinde: Tunc ea quæ dicimus, & nobis & vobis vtilia sunt, si ab ipso sunt. Quæ autem ab homine sunt, mendacia sunt, sicut ipse dixit Dominus noster Iesus Christus: Qui loquitur mendacium de suo loquitur. Nemo habet de suo, nisi mendacium & peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque iustitiæ; ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo: vt ex eo, quasi guttis quibusdam irrorati, & in hac peregrinatione iterùm consolati, ne deficiamus in via, venire ad eius requiem satietatemque possimus. *Tract. 5. in Io.* Quo in loco, quod de eremo dicit, allusione ad psalmum 62. dicit: *Sitiuit in te anima mea in terra deserta*, &c. id est, Eremo. Iam peccata quæ hîc nominat; certum est intelligere ea, quæ mala sunt: præsertim cùm super eiuscemodi Apostolum Paulum alloquens, dicat: Da veniam Apostole, propria tua non noui, nisi mala. Da veniam Apostole, dicimus quia tu docuisti. Audio confitentem, non inuenio ingratum; Prorsus tua à te tibi parta, non nouimus nisi mala. *homil. 14. cap. 5.*

Sumusnè igitur boni, tam impotes atque inopes homulli, vt nihil omninò facere possimus? Sumus, absque Dei gratia & misericordia. Nemo enim benè libero Arbitrio vti potest, nisi per gratiam: quæ non secundùm debitum redditur, sed Deo gratis miserante donatur. *l. 1. cont. duas Epist. Pelag. cap. vlt.* Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adiuuetur ab eo, qui malum non potest velle: hoc est gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. *eod. l. cap. 3.* Vnde merita nostra quæ coronabit Deus, dona ipsius sunt. Alioquin si tibi à te ipso, non ab illo sunt merita tua; mala sunt: quæ mala sunt, non coronat Deus. Si autem bona sunt, Dei dona sunt: quia dicit Apostolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum. *l. de grat. & libr. Arbit. cap. 6.* Cui consonat, quòd Deum obsecrans pro defuncta matre sua, ait: Quisquis tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat nisi munera tua? O si cognoscant te omnes homines: & qui gloriantur, in Domino glorientur! *l. 9. Conf. c. 13.* Et post pauca: Dimitte Domine, dimitte obsecro: ne intres cum eâ, in iudicium. Superexaltet misericordia iudicium, quoniam eloquia tua vera sunt, & promisisti misericordiam mise-

misericordibus. Quòd vt essent; tu dedisti eis: qui misereberis cui misertus eris, & misericordiam præstabis, cui misericors fueris. *eod. l. & cap.*

Ex quibus perinde patet, Deum esse principale agens, meritorum humanorum, per gratiam suam siue spiritum, quem diffundit in cordibus nostris: eum porrò dare pro beneplacito suo, iuxta diuitias bonitatis, sapientiæ & scientiæ suæ. Quid enim potestis facere boni, de corde non bono? Vt autem habeatis cor bonum, Dabo, inquit, vobis cor nouum, & spiritum meum dabo vobis. *l. 4. cont. duas Epist. Pelagianor. cap. 6.*

Ne quis verò existimet, eiusecemodi per auxesin & exaggerationem dici, more concionatorum: quibus sæpè mos est ad terrendos mortales impropriè loqui, & latè sumere malum atque peccatum, pro eo opere quod sterile est, atque inutile ad felicitatem æternam; facit, quod id exprſsè à Iuliano obiectum, strenuo Pelagij discipulo, (vt infrà videbimus) Augustinus luculentè diluit, dum ait: Quapropter dici non potest, quantùm te ista fallat opinio, quâ dixisti, omnes virtutes, affectus esse, per quos aut fructuosè, aut steriliter boni sumus. Fieri enim non potest, vt steriliter boni simus. Arbor enim bona, bonos fructus facit. Absit autem vt Deus bonus, à quo securis paratur arboribus non facientibus fructum bonum, excidat, & in ignem mittat arbores bonas. Nullo modo igitur homines sunt steriliter boni: sed qui boni non sunt, possunt esse alij minùs, alij magis mali. *l. 4. cont. Iulian. cap 3.*

Quid igitur? Si Gentilis nudum operuerit, numquid quia non ex fide, peccatum est? interrogat Iulianus. Et respondet Augustinus: Prorsus in quantum non est ex fide, peccatum est: non quia per se ipsum factum, quod est nudum operire, peccatum est; sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum. *l. 4. cont. Iul. c. 3.* Id verò facit, qui non amore iustitiæ, sed laudis propriæ, aut fine cuiuslibet alterius cupiditatis facit. Quam perinde rem, pauculis interiectis, vberiùs explicat, & compellat Iulianum Augustinus: Responde, vt hoc sine dubitatione perspicias, vtrùm bonam misericordiam, existimes infidelem? Porrò si vitium est malè misereri; proculdubio vitium est infideliter misereri. Quod si & ipsa, per se ipsam, naturali compassione, opus est bonum; etiam isto modo malè vtitur, qui infideliter vtitur: & hoc bonum malè facit, qui infideliter,

deliter facit: qui autem malè facit aliquid, profectò peccat. Ex quo colligitur, etiam ipsa bona opera quæ faciunt infideles; non ipsorum esse, sed illius qui benè vtitur malis. Ipsorum autem esse peccata, quibus & bona, malè faciunt: quia eâ non fideli sed infideli, hoc est stultâ & noxiâ faciunt voluntate. *eod. l. 4. cont. Iulian. c. 3.*

Auctore igitur Augustino patet, principium & radicem bonorum omnium, meritorum atque virtutum, Fidem esse, sine qua est impossibile placere Deo: eam autem absque gratia haberi non posse. Vbi verò hæc desunt; deesse & voluntatem bonam siue rectam: adesse malam siue prauam. Bona enim esse non potest absque amore creatoris: in quem perinde referenda sunt, tamquam in finem, quæcumque benè fieri debent. Vbi enim deficit hic finis; non charitas, sed cupiditas imperat, quæ amor est creaturæ, siue rei quam quis potest inuitus amittere: quæque non vtentem adiuuat, sed corrumpit fruentem. A Deo Patre igitur non esse, clarum est. Et quid restat, nisi vt sit à diabolo aut mundo?

CAPVT IV.

COMMVNIS AVGVSTINI IN EPISCOPATV VITA.

§. I.

Clericos assumit.

AVgustinus Episcopus effectus, cùm vidisset necesse habere Episcopum, exhibere humanitatem assiduam quibuscumque venientibus siue transeuntibus: quod si non fecisset, Episcopus inhumanus diceretur: si autem consuetudo ista in Monasterio permissa esset, indecens esset: ideo voluit habere in domo Episcopi secum Monasterium Clericorum. *serm. 49. de diuers. c. 1.* In recipiendis enim

 hospi-

hoſpitibus dicere ſolebat, Multò eſſe meliùs malum hominem perpeti, quàm forſitan per ignorantiam excludi bonum. *Epiſt.* 149.

Horum Clericorum nulli licebat in hâc ſocietate habere aliquid proprium: ideoque pauperes cum eo erant; ſimul exſpectantes miſericordiam Dei, à quo paſcebãtur per Eccleſiam ipſius, eam vitæ communis formam voto edito profeſſi: *ſerm.* 49. *de diuerſ. c.* 2. & 4. Bona interim quæ habebant, Eccleſiæ conferre ſolebant, vt inde alerentur qui erant in propoſito ſanctitatis, quouſque in hac vitâ degerent: *ſerm.* 50. *de diuerſ.* tametſi etiam reciperentur, qui nihil habebant, nemoque eos diſtingueret ab eis qui aliquid attuliſſent. *eod. ſerm.*

Porrò hi cùm ſufficienter in ſacrâ doctrina profeciſſent, doctore & formatore ipſo Auguſtino; ordinari cœperunt: *Poſſid. c.* 11. erant enim inter eos partim Presbyteri, partim Diaconi & Subdiaconi: *ſermon.* 50. *de diuerſ.* imò decem fermè ſanctos ac venerabiles viros continentes & doctiſſimos, Auguſtinus diuerſis Eccleſiis, inter quas nonnullæ eminentiores erant, rogatus Epiſcopos dedit. *Poſſid. c.* 11. Si qui verò ex his de propoſiti ſui præuaricatione ſiue proprietate, conuicti, vel temerè eſſent ſuſpecti, eos ipſemet publicè aut reprehendit, aut defendit. *ſerm.* 49. & 50. *de diuerſ.* Nolebat enim ſecum habitare, quibus non ſufficiebat Deus & Eccleſia ſua, ſed proprium aliquid clàm retentum vindicabant. *ſerm.* 50. *cit.*

Quod cùm foret illicitum, & nihilominus fieret; reprehendere poterat iis verbis, quibus aliùs generis peccati materiam, in Clerico pariter ſuo, quodam tempore caſtigauit: Quantumlibet vigilet diſciplina domûs meæ, homo ſum, & inter homines viuo: nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior ſit, quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines reprobus vnus inuentus eſt: aut melior quàm ſit domus Abrahæ, vbi dictum eſt Eiice, ancillam & filium eius: aut melior ſit quàm domus Iſaac, cui de duobus geminis dictum eſt, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: aut melior ſit quàm domus ipſius Iacob, vbi lectum patris filius inceſtauit: aut melior ſit quàm domus ipſius Dauid, cuius filius cum ſorore concubuit, alter filius contra Patris tam ſanctam manſuetudinem rebellauit: aut melior quàm cohabitatio Pauli Apoſtoli, qui tamen ſi inter omnes bonos habitaret, non diceret; Foris pugnæ, intùs timores; nec diceret cùm de ſanctitate & fide Timothei loqueretur; Neminem habeo qui germanè de vobis ſollicitus ſit, omnes enim ſua quærunt, non quæ

Ieſu

Iesu Christi: aut melior quàm cohabitatio ipsius Domini Christi, in qua vndecim boni, perfidum & furem Iudam tolerauerunt: aut melior sit postremò quàm cælum, vnde Angeli ceciderunt, &c. *Epist.* 137.

Quamobrem fatebatur simpliciter coram Domino Deo, quomodo difficilè est expertus meliores, quàm qui in monasteriis profecerunt; ita non est expertus peiores, quàm qui in monasteriis ceciderunt: Ideoque, inquit, si contristamur de aliquibus purgamentis; consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. *ead. Epist.* Etenim si falli non vultis, & vultis amare fratres; scitote, inquit, omnem professionem in Ecclesiâ habere fictos. Non dixi omnem hominem esse fictum, sed omnem professionem habere fictas personas. Sunt Christiani mali, sunt & boni. Inuenis sanctimoniales indisciplinatas, numquid ideo sanctimonium reprehendendum est? *Enarr. in Ps.* 99. Nam vt ibidem docet, Impossibile est malos excludi à conuentu bonorum: sicut fieri non potest, vt cor nostrum ita probè munitum habeamus, vt non intret in illud vel suggestio mala. Nam vt cognoscatur malus, intrà probandus est. Quomodo ergo excludis intraturum, qui postea probandus est, & probari nisi intrauerit non potest? Repelles omnes malos? dicis enim, & nosti inspicere. Omnes nudis cordibus ad te veniunt, qui intraturi sunt? Ipsi se non nouerunt, quantò minùs tu? Multi enim sibi promiserunt, quòd impleturi essent illam vitam sanctam, in commune habentem omnia, vbi nemo dicit aliquid suum, quibus est anima vna & cor vnum in Deum: missi sunt in fornacem, & crepuerunt. Quomodo ergo cognosces eum, qui sibi adhuc ignotus est? &c. *Enarr. cit.*

Et quamquam hæc ita habeant; erant tamen apud omnes hi Clerici in magno æstimio: neque enim vllus ferè scribebat ad Augustinum huius vitæ gnarus, quin eos honorifico compellans elogio saluere iuberet, eorumque se precibus commendaret. *Epist* 31. 33. 37. 256. *&c.* Nam propter amurcam, quâ oculi hominum offendi consuerunt, non detestabantur torcularia, vnde apothecæ Dominicæ fructu olei luminosioris implentur. *Epist.* 137. Quare qui vel cum Augustino, vel ex monasterio ipsius ad Episcopatus assumti sunt; in Ecclesiis suis Monasteria similiter instituere cœperunt: & crescente studio ædificationis verbi Dei, ceteris Ecclesiis promotos fratres, ad suscipiendum Sacerdotium præstiterunt. *Possid. c.* 11.

Tales fuere, Fortunatus, *Epist.* 230. Benenatus, *Epist.* 232. & 237. Nouatus, *Epist.* 242. Seuerus in Ecclesiâ Mileuitanâ, *serm.* 50. *de diuers.* & *Epist.* 240. inter primos Augustini amicos: *Epist.* 241. cui vel idcirco iudicium alicuius rei libens permittit, quia certum sibi esse dicit, quod habitet in eius corde Christus: *Epist.* 240. domesticus olim eius & contubernalis: *Epist.* 37. eruditionis haud sanè contemnendæ, vt ex citata Epistola, eiusque stylo patet: de cuius nepte, sanctimoniale insigni, videri potest *Epist.* 122. morte; *Epist.* 110. Talis & Alipius, *Epist.* 35. & 239. Euodius; *Epist.* 100. Possidius, *Epist.* 73. sed hi quatuor, diu ante Episcopatum Augustini, Monasticum eius institutum amplexi fuerant. *l.* 8. *conf. c.* 12. & *l.* 22. *de Ciuit. Dei. c.* 8. & *l.* 9. *conf. cap.* 8. & *Possid. cap.* 31. & *Epist.* 37. vt & alij præcedentes fortasse.

§. II.

Clericis Augustinianis, Monachi tempore priores.

DE Monachis à se institutis agit Augustinus hisce verbis: Deinde perrexit (Petilianus) in vituperationem Monasteriorum, & Monachorum, arguens etiam me, quòd hoc genus vitæ à me fuerit institutum. Quod genus vitæ omninò quale sit nescit, vel potiùs toto orbe notissimum nescire se fingit; *l.* 3. *cont. Petil. c.* 40. Hoc verò institutum, illo Clericorum prius esse, constat ex eis quæ suprà: & colligitur *Epist.* 35. 64. 77. 203. 225. &c. & *Enarr. in Ps.* 132. & denique vbi dicit: Eiusceмodi vitæ ipsum experimentum, intellectum sibi dedisse. *Enarr. in Ps.* 103. *conc.* 3.

Quapropter huius Monastici instituti fuisse videtur Sebastianus cum suis: *Epist.* 145. Renatus Cæsariensis ad quem scripsit librum primum de origine Animæ, *l.* 2. *Ret. c.* 56. hominem quidem laïcum, sed pro sua fide & eorum quos diligit, prudenter religioseque sollicitum. *l.* 2. *de orig. An. c.* 1. Etenim Vincentij Victoris libros duos, vt hoc obiter dicam, quos ad Petrum Presbyterum Hispanum scripserat, Augustinus direxit. *l.* 2. *Retract. c.* 56. Monachi item Adrumetini,

metini. *Epist.* 47. ad quos cùm librum ſcripſiſſet de Gratia & libero Arbitrio, propter eos, qui, dum gratia Dei defenditur, negari putant liberum Arbitrium: dumque defenditur liberum Arbitrium, negari exiſtimant Dei gratiam, aſſerentes eam ſecundùm merita noſtra dari: *l.* 2. *Ret. c.* 66. egit ei gratias Valentinus, Adrumetinus vt apparet Monaſteriarcha, *Epiſt.* 256. ad quem duas Epiſtolas eiuſdem argumenti cum præterito libro, ob diſſenſiones eâdem de cauſsâ exortas Auguſtinus dedit, vti pòſt dicemus. *Epiſt.* 46. *&* 47. Hoſce Monachos per id tempus ſolitos fuiſſe emittere votum Caſtitatis, clarè inſinuat, *l. de Grat. & lib. arb. c.* 4. vt iam nihil dicam de voto Paupertatis, quod ex ſuperioribus eſt manifeſtum. Ad eoſdem rurſus Monachos alterum librum ſcripſit De corrept. & gratia, cùm nuntiatum ei eſſet quemdam inter eos dixiſſe, Neminem corripiendum ſi præcepta Dei non facit, ſed tantummodò vt faciat orandum. *libro* 2. *Retract. c.* 67.

Hominum eiuſdem inſtituti gratiâ, librum ſcripſit De Opere Monachorum, quòd nonnulli inter eos manibus operari, nonnulli Eleëmoſynis mallent viuere: quamobrem euenerat, vt tantum-non fierent inter quoſdam tumultuoſa certamina. *l.* 2. *Retract. c.* 21. Quo in libro, inquit: Tametſi multi ſint, ſub habitu Monachorum hypocritæ, circumeuntes prouincias, nuſquam miſſi, nuſquã fixi, nuſquam ſtantes, nuſquam ſedentes, &c. qui ſub generali nomine Monachorum, Monaſticum propoſitum blaſphemant; nihilominùs tam bonum, tam ſanctum, in Chriſti nomine ſicut per alias terras, ſic per totam Africam vt pullulet, ſe optare. *l. de Oper. Monach. c.* 28. Quapropter bonos excitat, vt aliorum mala opera bonis operibus perſequantur. *ibid.*

Et quia hic liber, iubente Aurelio Carthaginenſe Epiſcopo, ceperat auſpicium; reſpondet illi, ſed alio loco, non videri ſibi recipiendos in numerum Clericorum, qui ſuâ ſponte Monaſteria deſeruerunt. Hoc enim modo & Monachis facilis lapſus, & ordini Clericorum fieret indigniſſima iniuria, ſi deſertores Monaſteriorum ad militiam Clericatus eligerentur: cùm ex his qui in Monaſteriis permanent, non niſi probatiores atque meliores in Clerum aſſumi ſoleant. Niſi fortè ſicut vulgares dicunt: Malus choraula, bonus ſymphoniacus eſt; ita iidem ipſi vulgares iocari permittantur in Clericos, dicentes, Malus Monachus, bonus Clericus eſt, &c. *Epiſt.* 76.

P 3 Quod

Quod cùm diceret, iam à Monachiſmo Auguſtinus ad Clericatum tranſierat: *ibid.* & ideo nihil mirum, ſi Byrrho fortaſſis vſus aliquando fuerit: *ſerm.* 50. *de diuerſ.* tametſi Byrrhum, non Eccleſiaſticum aliquod, ſed ſæculare geſtamen videri poſſit: *ſerm.* 18. *de verb. Apoſt. c.* 10. vel ſaltem vtriſque commune.

§. III.

Etiam in Europâ.

ET quoniam iam tum ipſius tempore, Inſula Capraria incolebatur à Monachis, qui diuiſis cellulis Ægyptios Patres Italiæ intulerant; eorumdem Abbati Eudoxio, talia aliquando ſcripſit, qualia pôſt in Africæ ſuæ Monachis vehementer optauit. Id contigiſſe videtur Anno circiter CCC. XCVIII.

Nam poſtquam eorum ſe Orationibus pari deuotione atque humilitate commendaſſet; Vos, inquit, fratres exhortamur in Domino, vt propoſitum veſtrum cuſtodiatis, & vſque in finem perſeueretis: ac ſi quam operam veſtram mater Eccleſia deſiderauerit; nec elatione auidâ ſuſcipiatis, nec blandiente deſidiâ reſpuatis: ſed miti corde obtemperetis Deo, cum manſuetudine portantes eum, qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet manſuetos vias ſuas. Nec veſtrum otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis, cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent; quomodo naſceremini non inueniretis.

Sicut autem inter ignem & aquam tenenda eſt via, vt nec exuratur homo, nec demergatur; ſic inter apicem ſuperbiæ, & voraginem deſidiæ, iter noſtrum temperare debemus, ſicut ſcriptum eſt: Non declinantes neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Sunt enim qui dum nimis timent, ne quaſi in dexteram rapti extollantur; in ſiniſtram lapſi demerguntur. Et ſunt rurſus qui dum nimis ſe auferunt à ſiniſtra, ne torpidâ vocationis mollitie ſorbeantur; ex altera parte iactantiæ faſtu corrupti atque conſumti, in fauillam fumumque vaneſcunt.

Sic ergo dilectiſſimi diligite otium, vt vos ab omni terrena delectatio-

lectatione refrænetis : & memineritis nullum locum esse, vbi non possit laqueos tendere, qui timet ne reuolemus ad Deum : & inimicum omnium bonorum, cuius captiui fuimus, vindicemus : nullamque nobis esse perfectam requiem cogitemus, donec transeat iniquitas, & in iudicium iustitia conuertatur. *Epist.* 81. Postquam deinde docuisset omnia quæ agunt, ad Dei gloriam facere, qui operatur omnia in omnibus; ita concludit : Nec me importunum existimet charitas vestra. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere; sed credidi me non parum commendari Deo à vobis, si ea, quæ munere illius facitis, cum allocutionis nostræ memoriâ faciatis. Nam & antè iam fama, & nunc fratres qui venerunt à vobis, Eustathius & Andreas bonum Christi odorem de vestrâ sanctâ conuersatione ad nos attulerunt. Quorum Eustathius in eam requiem præcessit, quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur; nec Caprariam desiderat, quia nec cilicio iam quærit indui. *ibid.*

§. IV.

Vox Deo Gratias, *Augustino & Augustinianis familiaris.*

CVm verò Augustinus, Diui Pauli exemplo, vocem Deo Gratias, frequens vsurparet, *disp.* 2. *cont. Fortun. in fine. l.* 2. *cont. Petil. c.* 54. *& c.* 92. *l.* 3. *cont. Crescon. c.* 34. *&c.* auctor fuit vt eadem vox, apud omnes passim frequentaretur, tum potissimùm apud suos. Nam quid meliùs, inquit, & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc nec dici breuiùs, nec audiri lætiùs, nec intelligi grandiùs, nec agi fructuosiùs potest. *Epist.* 77. Suâ igitur celebritate in nomen viri proprium transiit: nam ad Deo gratias Carthaginensem diaconum librum scripsit De Catechizandis rudibus : *eiusd. l. c.* 1. & ad eumdem iam fortè Presbyterum, aut alium, Epistolam 49.

1. ad Corinth. 15. *& 2. ad Corinth.* 2.

Interim cùm eam vocem Donatistæ reprehenderent, atque eius loco substitui mallent, quasi magis fortè Latinam, Deo laudes; cùm tamen alterâ etiam vsi essent Traditores in Circensi Concilio, sub

Secundo

Secundo Tigisitano; *l. 3. cont. Crescon. c. 37.* Hi, ait, Circumcelliones, etiam insultare nobis audent, quia fratres cùm vident homines, Deo Gratias dicunt. Quid est, inquiunt, Deo Gratias? Itane surdus es vt nescias quid sit, Deo gratias? Qui dicit Deo gratias, gratias agit Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum. Num enim non est locus gratulationis, quando se inuicem vident, qui habitant in Christo? Et tamen vos Deo Gratias nostrum ridetis, Deo laudes vestrum plorant homines. *Enarr. in Ps. 132.* Quod ideo dici existimo, quia inter furendum, per verbera & mortes Catholicorum, pronuntiare identidem solebant Circumcelliones, Deo laudes. Vide *l. 2. cont. Petil. c. 84.*

§. V.

Augustini Episcopi in omnibus modus & modestia.

IAm licet Episcopus Augustinus, eâdem cum suis Clericis mensâ vtebatur: *Possid. c. 15. & 25.* quæ licet frugalis esset & parca; inter olera tamen & legumina, carnes aliquando habebat propter hospites, semper autem vinum. *Idem c. 22.*

Adhæc vestis eius, & calceamenta, & lectualia, ex moderato & competente habitu erant, nec nitida nimiùm, nec abiecta plurimùm. *idem eod. c.* Obseruandum dumtaxat, vestes ipsius extimas è lanâ fuisse, propter eos qui lineam aliquam gestasse volunt: intimas verò lineas. Patet his verbis: Quæritur à nobis quid sit lana, quid sit linum? Lanam carnale aliquid puto, linum spiritale. Hoc coniicere audeo ex ordine vestimentorum nostrorum: interiora sunt enim linea vestimenta, lanea exteriora. *serm. 45. de diuers.*

De hisce loquebatur, vbi ait: Fateor vobis, de pretiosâ veste erubesco, quia non decet hanc professionem, hanc admonitionem, hæc membra, hos canos. *serm. 50. de diuers.* Quapropter, quod paullò antè dixerat: Nolo talia offerat sanctitas vestra, quibus quasi ego solus decentiùs vtar. Offeratur mihi verbi gratiâ byrrhum pretiosum: fortè decet Episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est, hominem paupe-

pauperem, de pauperibus natum. Modò dicturi sunt homines, quia inueni pretiosas vestes, quas non potuissem habere vel in domo patris mei, vel in illa sæculari professione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem possum. Si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere Presbyter, qualem potest habere decenter Diaconus & Subdiaconus; talem volo accipere, quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo: quod & facere soleo: vt quando non potest vestis esse communis, pretium vestis sit commune. Vendo, & erogo pauperibus. Si hoc eum delectat vt ego habeam; talem det, vnde non erubescam. *serm. eod. de diuers.*

Porrò de calceamentis agens: De his calceamentis, inquit, quibus calceati ambulamus, consolatur me Dominus meus. Si enim ipse calceatus non esset, non de illo Ioannes diceret: Non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum. Sit ergo obedientia, non surrepat superba duritia. *serm. 42. de Sanct. c. 6.* Robur alioquin zelumque Alipij non dubius extulit, quòd sui corporis fortissimus domitor, cùm ad Baptismum è Cassiciaco rure Mediolanum properaret, Italicum solum glaciale nudo pede obtriuerit, insolito ausu. *l. 9. Conf. c. 6.*

Cochlearibus tantùm argenteis vtens, cetera vasa, quibus mensæ cibi inferebantur, vel testea, vel lignea, vel marmorea erant: non tam necessitatis inopiâ, quàm proposito voluntatis. *Possid. cap. 22.* Prouentus etenim Ecclesiæ Hipponensis (quos nonnulli computant ad quadraginta aureorum millia) non fuisse ita tenues, colligi potest ex *Epist. 225.*

Sed neque tamen idcircò ad opes, quas antè reliquerat, rediisse dici potest. Nam vt inquit Prosper: Paullinus ingentia prædia quæ fuerunt sua, vendita pauperibus erogauit: sed cùm postea factus esset Episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissimè dispensauit. Quo facto satis ostendit, & propria debere propter perfectionem contemni, & sine impedimento perfectionis, posse quæ sunt communia Ecclesiæ, possideri. Quid sanctus Hilarius? Nonne & ipse omnia bona sua, aut parentibus reliquit, aut vendita pauperibus erogauit? Is tamen cùm merito perfectionis suæ, fieret Ecclesiæ Arelatensis Episcopus; quod illa tunc habebat Ecclesia, non solùm possedit; sed & iam acceptis fidelium numerosis hereditatibus ampliauit. *l. 2. de vit. Contempt. c. 9.* Quod ipsum fecisse quoque Augustinum, constabit è dicendis inferiùs.

Inter edendum, Lectionem magis vel disputationem, quàm epulationem potationemque diligebat. Summoperè autem detractiones oderat, quas vt longissimè arceret, adscribi in triclinio iusserat:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

quod quidem religiosè adeò obseruauit, vt nec toleraret in eis, qui dignitate pares assidebant: quinimò se subduceret, si cohibere non posset. Id enim experientiâ se didicisse, horum oculatus testis Possidius scribit. *cap.* 22.

§. VI.

Sanctimonalium Auctor.

SIcuti viris, ita & feminis normam & regulam vitæ tradidit: *Epist.* 109. quarum instituto principium se dedisse insinuat his verbis: Non sic plantauimus & rigauimus hortum Dominicum in vobis, vt spinas metamus istas ex vobis. *ead. Epist.* Studio enim mutandi Præpositam (quam tùm existimo Felicitatem fuisse, cui scribit Epistolam 87.) fuerant tumultuatæ. *ibid.* anno, vt nonnulli tradunt, Episcopatûs ipsius circiter decimo sexto. Sed quæcumque illa fuerit; germanæ eius sorori (quæ, teste Possidio, vidua Deo seruiens multo tempore vsque in diem obitûs sui Præposita ancillarum Dei vixit) successisse colligitur ex citata eius Epistola 109. vbi sic ait: Perseuerate in bono proposito, & non desiderabitis mutare Præpositam, quâ in Monasterio illo per tam multos annos perseuerante & numero & ætate creuistis: quæ vos mater non vtero, sed animo suscepit. Omnes enim quæ illuc venistis, ibi eam aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruientem, placentem; aut etiam ipsam Præpositam, quæ vos suscepit, inuenistis: sub illâ estis eruditæ, sub illa velatæ, sub illa multiplicatæ.

Absque eo tumultu quem diximus: Soleo, inquit, gaudere de vobis, & inter tanta scandala, quibus vbique abundat hic mundus, aliquando consolari, cogitans copiosam congregationem, & castam dilectionem, & sanctam conuersationem vestram, & largiorem gratiam Dei

Dei quæ data est vobis, vt non solùm carnales nuptias contemneretis, verumetiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi, vt sit vobis anima vna & cor vnum in Deum. Hæc in vobis bona, hæc Dei dona considerans, inter multas tempestates, quibus ex aliis malis quatitur cor meum, solet vtcumque requiescere. *eâd. Epist.*

Vnde liquet quæ, qualisvè fuerit earumdem conuersatio: & nihilominùs feminarum Monasteria, non nisi vrgentibus necessitatibus, ipse visitabat. *Possid. cap.* 27. Iam verò nulla, quantalibet ei consanguinitate propinqua, intra domum eius vmquam versata est: ita erat scandali omnis auertendi, & famæ existimationisque suæ custodiendæ sollicitus. Ob quas caussas dicebat, Numquam debere feminas cum seruis Dei etiam castissimis, in vna manere domo. *Possid. cap.* 26. Hanc in rem videri potest sermo 205. *de Temp.* Vnde si fortè rogatus feminas aut viseret, aut salutaturas admitteret; adstabant Clerici omnium arbitri, tametsi arcanum aliquid diceretur. *Possid. c.* 27.

§. VII.

Aliarum feminarum pius Doctor.

INterea & curam plurium aliarum in Christo gessit, quæ velatæ non erant, vt neque per litteras instruere grauaretur.

Sic ANICIÆ FALTONIÆ PROBAE, coniugi quondam Probi, viri Consularis & Galliarum Præfecti, nobilissimæ opulentissimæque viduæ, Poëtriæ elegantissimæ, & Virgilio-Centonum auctori, præscribit, quomodo fructuosè Deus orandus sit. *Epist.* 121. de quâ feminâ Hieronymus: Proba illa, omnium dignitatum, & cunctæ nobilitatis in orbe Romano nomen illustrius: cuius sanctitas, & in vniuersos effusa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit: quam trium liberorum Probini, Olybrij & Probi, non fatigarunt ordinarij consulatus. *Hieron. Epist.* 8. plura Claudianus in Panegyrico Probini & Olybrij.

Sic ANICIAM IVLIANAM iam dictæ Probæ filiam, viduam Clodij Hermogeniani Olybrij, matrem Demetriadis virginis sanctimoniam professæ (de quâ proculdubio agit Epistolâ 179. ad Probam

bam & Iulianam conſcriptâ) ſeriò monet: Nè patiatur eam cuiuſdam fallaci, licet elegante Epiſtolâ, duci in fraudem, perperamque ſentire de bonis ſpiritualibus, tamquam ex ſe, ſuâque voluntate ea haberet. *Epiſt.* 143. ipſam autem Iulianam matrem docet, bonum eſſe ſi vidua permanſerit ſecundùm Apoſtoli conſilium. *l. de bono viduit.*

Sic FLORENTINAM, puellam pietatis veræque ſapientiæ amore flagrantem, monet, vt ſi quid doceri cupiat, interroget. Id enim ſi ſciuerit, non negabit: vel ſi ita neſciuerit, vt nullo fidei ſalutiſque detrimento neſciat; faciet eam de hoc quoque redditâ ratione ſecuram: aut ſi neſciat, & tamen ſciendum ſit; vel impetrabit à Domino, quia ſæpè officium impertiendi, eſt meritum impetrandi: vel ita reſpondebit, vt ipſa nouerit pro hac re quam pariter neſciunt, ad quem pulſare debeant. *Epiſt.* 132.

Sic ITALICAM, (quam feminam illuſtrem Euodius appellat, *Epiſt.*247.) conſolatur ſuper morte mariti, & refellit eos, qui Deum oculis corporeis videri docebant: *Epiſt.* 6. cuius argumenti gratiâ, ſcripſit iterùm ad *Paullinum*, *Epiſt.* 112.

Sic SELEVCIANAM inſtruit ſuper Petri baptiſmo & pœnitentiâ, vt Nouatianum aliquem lucrari poſſit Eccleſiæ. *Epiſt.*108.

Sic conſolatur MAXIMAM, feminam ſtudioſam, ſuper afflictione Barbarorum & Donatiſtarum. *Epiſt.*141.

Sic ECDICIAM grauiter reprehendit, quod dum pari cum marito conſenſu Continentiam ambo vouiſſent; ipſa reſiliendi marito occaſionem dederit: eo quòd abſque eius ſcitu & veniâ, omnia vel penè omnia quæ habebat, duobus tranſeuntibus Monachis, tamquam pauperibus eroganda dediſſet. Quapropter monet eam, vt à marito veniam petat, &c. *Epiſt.* 199. Ex qua Epiſtolâ patet, nigellis veſtibus vti deuotas conſueuiſſe.

Sic FELICIAM virginem, quæ malâ quorundam Paſtorum Eccleſiæ vitâ, non leuiter offendebatur, hortatur nè propterea vnitatem Eccleſiæ deſerat. *Epiſt.* 209.

Sic denique SAPIDAM, Deo deuotam virginem, pari efficaciâ & ſuauitate conſolatur ſuper morte Timothei, fratris ſui, Diaconi Carthaginenſis: cui cùm tunicam ſuis manibus Sapida contexuiſſet; eo mortuo donauit Auguſtino, qui tum illam veſtire cœperat, quando ſuis litteris mœſtam virginem conſolabatur: *Epiſt.* 248. vt videas non minori paupertatis, quàm benignitatis ſtudio, virum facillimum, omnibus-

nibusque factum omnia, incubuisse.

Quapropter sicuti horum trium Ecclesiæ membrorum, putà Populi, Cleri, & Sanctimonialium, vt nunc demonstratum est, curam impensè gessit; ita pro eisdem Deiparam interpellans, Ora pro populo, interueni pro Clero, intercede pro deuoto femineo sexu, inquit, *serm.18. de Sanct.*

Videri potest, ad omnes generaliter feminas spectare, quod de fuco & pigmentis faciei recitat ex Cypriano & Ambrosio, huiusce corruptelæ grauissimis castigatoribus, *l.4. de doct. Christ. c.21.* Etenim fucari pigmentis, quò vel rubicundior vel candidior femina appareat, adulterina fallacia est: quâ ne mariti quidem decipi volunt, quibus solis permittendæ sunt feminæ ornari secundùm veniam, non secundùm imperium. Nam verus ornatus, maximè Christianorum & Christianarum, non tantùm nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt. *Epist.73.* Vbi etiam ait; Capillos nudare, nec maritatas decet. Monet tamen Possidium Episcopum, vt de ornamentis auri vel vestis præproperam non habeat in prohibendo sententiam, nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo. *eâd. Epist.*

CAPVT V.

SCRIBIT EPISCOPVS.

§. I.

Scribit ad Simplicianum.

Anno 397.

EPiscopus igitur Augustinus, cuius ingenium pristinâ conuersatione Simplicianus Ecclesiæ Mediolanensis Antistes, qui beatissimo successit Ambrosio, exploratum habebat; interrogatus ab eo, in quibusdam Apostoli Pauli, aliisque librorum Regum difficultatibus, duos ad Simplicianum libros edidit: quorum primo expediuit, quæstiones

ſtiones ex Epiſtolâ ad Romanos: ſecundo, quæſtiones ceteras, quæ ex libro quem dixi, propoſitæ erant. *l. 2. Retract. cap. 1.*

Sicuti verò primi fuerunt hi libri, quos Epiſcopus elucubrauit; ita correxit iiſdem errorem, quem Presbyter hauſerat in expoſitione Epiſtolæ ad Romanos, de quâ ſuprà; exiſtimans initium fidei in nobis, ex nobis eſſe. *lib. 1. Retract. cap. 22.* Neque enim fidem putabat Dei gratiâ præueniri, vt per illam nobis daretur quod poſceremus vtiliter; niſi quia credere non poſſemus, ſi non præcederet præconium veritatis. Vt autem prædicato nobis Euangelio conſentiremus, noſtrum eſſe proprium, & nobis ex nobis eſſe arbitrabatur. *l. de Prædeſt. Sanct. cap. 3.*

Quamquam ergo de fide & operibus ita ſenſiſſet olim, laborans de commendanda Dei gratiâ, vt nonnulla opuſcula ipſius ſatis indicant, ante Epiſcopatum conſcripta: nihilominùs quæſtionem hanc, ſecundùm veritatem diuinarum Scripturarum, in primo libro duorum, quos ad Simplicianum ſcripſit, ſolutam exhibuit. *eod. l. cap. 4.* In cuius ſolutione elaboratum eſt quidem pro libero Arbitrio, ſed vicit Dei Gratia. *l. 2. Retract. cap. 1.*

Quanti autem Simplicianum, magiſtrum ſuum, fecerit Auguſtinus; coniici non obſcurè poteſt ex litteris, quas ad illas Simpliciani repoſuit, dum ait: Vnde autem tantâ exorta eſt felicitas litterario labori noſtro, quo in Librorum quorumdam conſcriptione ſudauimus; vt à tuâ dignatione legerentur? niſi quia Dominus, cui ſubdita eſt anima mea, conſolari voluit curas meas, & à timore recreare, quo me in talibus operibus neceſſe eſt eſſe ſollicitum, necubi fortè indoctior vel incautior, quamuis in planiſſimo campo veritatis, offendam? Cùm enim tibi placet, quod ſcribo; noui cui placeat, quoniam quis te inhabitet noui. Idem quippè omnium munerum ſpiritualium diſtributor atque largitor, per tuam ſententiam confirmabit obedientiam meam. Quidquid enim habent illa ſcripta, delectatione tuâ dignum; in meo miniſterio dixit Deus, Fiat, & factum eſt: in tuâ verò approbatione, Vidit Deus quia bonum eſt. *Epiſtol. prælim. ad II. ad Simplician.*

Iam tum igitur, non ſolùm per omnes Africanas partes, verumetiam in Tranſmarinis, & per libros editos, atque in Græcum ſermonem tranſlatos, ab vno Auguſtino, atque per illum multis, fauente Deo, multa innoteſcere meruerunt, vidente & inuidente, ſed fruſtrà,

Hæreſi.

Hæresi. *Possid. cap.* 11. Nam quemadmodum ab initio Presbyterij sui aduersus Africanas hæreses atque errores, maximè contra Manichæos & Donatistas, prædicare & scribere strenuissimè cœperat; *Possid, cap.* 7. ita facere Episcopus perrexit.

§. II.

Contra Epistolam Fundamenti.

ERat Epistola Manichæi, quam vocant Fundamenti, vbi totum penè quod Manichæi credunt continetur: *l. cont. Epist. Fund. cap.* 5. siue, vbi doctrinæ Manichæorum initium, medium, & finis continetur. *l.* 2. *de Act. cum Felice cap.* 1. Hanc vno libro confutans, adeoque Manichæismi Fundamentum subuertens (quod ruinosum vocat, *lib. cont. Secund. c.* 3. *& l. de Nat. Boni cap.* 42.) Catholicismi vnicum firmissimumque iacit. *l.* 2. *Ret. c.* 2.

Vt enim nihil de sapientiâ dicat, quæ sincerissima in Ecclesiâ Catholica traditur, tametsi hoc non credant Manichæi; multa fatetur esse alia, quæ in Catholicæ gremio iustissimè eum teneant. Tenet, inquit, consensio populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsâ Sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post Resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio: tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine caussâ inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam veniatur, nullus hæreticorum vel Basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ista ergo tot & tanta Christiani hominis charissima vincula, rectè hominem tenent credentem in Catholica Ecclesia, etiamsi propter nostræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, nondum se apertissimè ostendat. *l. cont. Epist. fund. cap.* 4. Horum verò omnium, sicuti nihil apud Manichæos tum fuisse testatur; *eod. l. & cap.* ita neque est apud vllos hodie hæreticos.

Quod autem successionem Sacerdotum attinet, à Petro vsque ad Episcopatum, qui tenebatur tempore Augustini; illam recenset Epistolâ

stolâ 165. quo in loco, vsus est eodem argumento veritatis Ecclesiæ contra Donatistas, sicuti & nonnumquam alibi. *l.3.cont.Cresc. cap.*18. contra Manichæos verò, præterquam loco citato, etiam *l.1.cont. Aduers. leg.& Prophet. cap.*20. *in princ. & l. de vtil. cred.cap.*17. vbi dicit: Ecclesiæ eiusmodi fundamentis fultæ, nolle primas dare; vel summæ profectò impietatis est, vel præcipitis arrogantiæ.

§. III.

Scribit de Agone Christiano.

SEquitur Liber, quem scripsit fratribus in eloquio Latino ineruditis, humili sermone: continetque fidei regulam, & præcepta viuendi: cui titulum fecit, De Agone Christiano, *l. 2.Retract.cap.3.*

In hoc Libro postquàm monuisset, debere nos primùm cognoscere quis sit ille aduersarius, quem si legitimè certantes vicerimus, coronabimur; docuissetque ex Apostoli verbis, Non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus rectores tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus: delabitur ad Manichæorum errores, quos operæpretium est ex illo cognoscere.

Non ergo arbitremur, inquit, in summo cælo habitare diabolum cum angelis suis, vnde lapsum esse credimus. Sic enim errauerunt Manichæi, qui dicunt ante mundi constitutionem fuisse gentem tenebrarum, quæ contra Deum rebellauerit. In quo bello credunt miseri, omnipotentem Deum, non sibi aliter potuisse succurrere; nisi partem suam, contra eam gentem mitteret. Cuius gentis principes, sicut illi dicunt, deuorauerunt partem Dei, & temperati sunt, vt posset mundus de illis fabricari. Sic dicunt Deum peruenisse ad victoriam, cum magnis calamitatibus & cruciatibus & miseriis membrorum suorum: quæ membra dicunt esse commixta tenebrosis visceribus Principum illorum, vt eos temperarent, & à furore compescerent. Et non intelligunt tam sacrilegam esse suam sectam, vt credant omnipotentem Deum, non per creaturam quam fecerit; sed per ipsam naturam suam bellasse cùm tenebris: quod nefas est credere. Neque hoc solum, sed etiam illos qui victi sunt, fa-

ctos

ctos esse meliores, quia furor eorum compressus est: Dei autem naturam qui vicit, factam esse miserrimam.

Dicunt etiam eam, per ipsam commixtionem perdidisse intellectum & beatitudinem suam, & magnis erroribus & cladibus esse implicatam. Quam si aliquando vel totam purgari dicerent, magnam tamen impietatem contra omnipotentem Deum affirmarent, cuius partem crederent tanto tempore, in erroribus & pœnis esse iactatam, sine aliquo peccati crimine. Nunc verò infelices audent adhuc dicere, nec totam posse purgari: & ipsam partem quæ purgari non potuerit, proficere ad vinculum, vt inde inuoluatur & illigetur malitiæ sepulchro: & sic ibi semper sit pars ipsa Dei misera, quæ nihil peccauit, & affligatur in æternum carcere tenebrarum.

Hoc illi dicunt, vt simplices animas fallant. Sed quis tam simplex est, vt ista non sentiat esse sacrilega, quibus affirmant omnipotentem Deum, necessitate oppressum esse, vt partem suam bonam & innocentem, tantis cladibus obruendam, & tantâ immunditiâ inquinandam daret, & non totam liberare posset: & quod liberare non poterat, æternis vinculis colligaret? Quis ergo ista non execretur? Quis non intelligat impia esse, & nefanda?

Sed illi quando capiunt homines, non ista priùs dicunt: quæ si dicerent, riderentur, aut fugerentur ab omnibus. Sed eligunt capitula de Scripturis, quæ simplices homines non intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas, quærendo vnde sit malum? Sicut in isto Capitulo faciunt, quo ab Apostolo dictum est: Rectores harum tenebrarum, & spiritualia nequitiæ in cælestibus. Quærunt enim deceptores illi, & interrogant hominem Scripturas diuinas non intelligentem, Vnde sint in cælo rectores tenebrarum? Vt cùm respondere non potuerit, traducatur ab eis per curiositatem: quia omnis anima indocta curiosa est. Qui autem fidem Catholicam bene didicit, & bonis moribus & verâ pietate munitus est; quamuis eorum hæresim nesciat, respondet eis tamen. Nec enim decipi potest, qui iam nouit quid pertineat ad Christianam fidem, quæ Catholica dicitur, per orbem terrarum sparsam: & contra omnes impios & peccatores, negligentes autem sui, Domino gubernante securam. *l. de Agon. Christ. c. 2. & 4.*

§. IV.

Contra Manichaos pluria.

VIderi & de eorumdem doctrinâ potest *Epist.* 74. quâ Deuterio significat, deprehendisse se Mallianensem quemdam Subdiaconum Victorianũ,ætate iam senem,sectâ Manichæum:qui sub nomine Clerici Hippone latitans, intolerabiles blasphemias, quas ibi enumerat, quasi Catholicus non solùm credebat,sed quibus viribus poterat, edocebat. Quapropter coërcitum illum, cùm pellendum de ciuitate curasset, Deuterio duxit intimandum, vt à Clericorum gradu congruè Ecclesiasticâ seueritate deiectus,cauendus omnibus innotescat: petenti autem pœnitentiæ locum, tunc credatur, si & alios quos illic nouit esse, manifestauerit, non solùm in Mallianâ, sed in ipsâ totâ omninò prouinciâ. *hec ibi.* Moris enim fuisse, vt ad exstirpandam funditus Manichæorum perniciem, eiusdem erroris noxij proderentur; patet ex additamento, quod reperitur in quidusdam codicibus, ad calcem libri De hæresibus: quo Felix, de quo infrà, post Manichæum anathematizatum, plures nominat vtriusque sexûs, huius hæreseos pestilentiâ infectos. Vide Leonem Magn. Epist. 2.

Ad similem modum Presbyterum quemdam eiusdem sectæ, qui deuicto anteà Fortunato successerat, sinè causâ tergiuersantem, cùm longè appareret qualis esset, adeoque seducentem Catholicos Hippone detexit. Qui cùm pestilentem doctrinam suam, ratiunculis quibusdam firmare velle videretur, hoc aliquando responsum accepit: Denuntio tibi in nomine Christi, vt si paratus es, solue quæstionem in qua defecit præcessor tuus Fortunatus, & ita hinc ierat vt non rediret, nisi cum suis disputatione collatâ inueniret, quid contra respondere posset, disputans cum fratribus. Si autem ad hoc non es paratus; discede hinc, & noli peruertere vias Domini, & illaqueare & venenis inficere animas infirmas: ne adiuuante dexterâ Domini nostri, quomodo non putaueris, erubescas. *Epist.* 244. Consuli potest *l. de heresib. har.*46. *l.*19. *cont. Faust. c.*22.

§. V.

§. V.

Faustum refellit.

INter eosdem Manichæos Faustus fuit, gente Afer, ciuitate Mileuitanus, eloquio suauis, ingenio callidus, sectâ Manichæus, ac per hoc nefando errore peruersus. Nouerat Augustinus hominem, quemadmodum commemorauit in libris Confessionum suarum. Hic, quoddam volumen edidit aduersus rectam Christianamque fidem, & Catholicam veritatem: *l. 1. cont. Faust. c. 1.* in quo blasphemabat legem & Prophetas, & eorum Deum, & incarnationem Christi: Scripturas autem Noui Testamenti, quibus conuincebatur, falsatas esse dicebat. *l. 2. Retr. c. 7.* Quod cùm venisset in manus ipsius, lectumque esset à fratribus; desiderauerunt, & iure charitatis, per quam eis seruiebat, flagitauerunt, vt ei responderet. *l. 1. cont. Faust. c. 1.*

Fecit: scripsitque grande opus, verbis Fausti propositis reddens responsiones suas. Triginta & tres disputationes sunt, siue etiam libri: nam etsi sunt in eis aliqui perbreues, tamen libri sunt: *l. 2. Retr. c. 7.* vt omnes qui hæc legent intelligant, quàm nihil sit acutum ingenium & lingua expolita, nisi à Domino gressus hominis dirigantur. Quod multis etiam tardioribus & inualidioribus, occultâ æquitate diuinæ misericordiæ præstitum est, cùm multi acerrimi & facundissimi, deserti adiutorio Dei, ad hoc velociter & pertinaciter currerent, vt à veritatis via longiùs aberrarent. *l. 1. cont. Faust. c. 1.*

Quàm fortiter, quamque suauiter; quantâ elegantiâ, quantoque nitore; quanto acumine & sale, totidem hisce libris Fausto respondeat, Manichæorum deliramenta subuertat, Scripturam sacram, & purissimam Christi fidem asserat & roboret; nullis verbis explicari potest: vt dici non immeritò queat, in aliis operibus demonstrasse cum eruditione ingenium suum; in refutandis hæreticis, seipsum superasse.

Ceterùm Faustus aliquando conuictus vel confessus, quòd Manichæus esset, cum aliis nonnullis secum ad iudicium Proconsulare perductis (eis ipsis Christianis, à quibus perducti erant intercedenti-

bus) leuiſſimâ pœnâ (ſi tamen illa pœna dicenda eſt) in Inſulam relegatus eſt : quod ſuâ ſponte, quotidie ſerui Dei faciunt, ſeà turbulento ſtrepitu populorum remouere cupientes : & vnde publica terrenorum Principum vota ſolent relaxare damnatos. Non enim multò pòſt, inde omnes eâdem ſollemni ſorte dimiſſi ſunt. *l. 5. cont. Fauſt. c.* 8.

Vt verò deprimat arrogantiam Fauſti, quâ gloriabatur ſe perſecutionem propter iuſtitiam paſſum ; monet eum, vt diſcerneret quid ſit perſecutiones pati pro blaſphemiâ, & perſecutionem pati pro iuſtitiâ. *ibid.*

Quoad alias porrò vanitates, quibus intumeſcebat ; ait ſe nolle inuehi in Fauſti delicias, notas omnibus Auditoribus Manichæorum, eis maximè qui Romæ erant. *eod. l. c.* 7. vt videas fuiſſe hominem de patricio hæreticorum & hypocritarum ordine.

§. VI.

Alia contra Manichæos acta & ſcripta.

Anno 399.

VEtita deinde ſunt Manichæorum contubernia, lege Honorij Imperatoris, latâ Conſ. Manlio Theodoro, Mediolani 17. Kal. Iunij, *l. 35. de hæret. Cod. Theod.* quòd eſſent ob flagitia & ſacrilegia, publicè infamia, vt patet ex iis quæ refert Auguſtinus, *l. de nat. boni c.* 44. *& ſeqq.* neque ſolâ theoriâ tradebantur, ſed erant in calidâ praxi, non tantùm in Paphlagoniâ, ſed etiam in Galliâ, ſicuti à quodam Romæ Chriſtiano Catholico audiuerat. *lib. de nat. boni cap.* 47.

Cùm itaque Carthagine, tametſi pauculis poſt hæc annis, vt annotabimus inferiùs, per quemdam domûs Regiæ Procuratorem, nomine Vrſum, fidei Catholicæ hominem, Manichæorum nonnulli, quos Electos vel Electas dicunt, comprehenſi forent ; ad Eccleſiam ab eodem perducti ſunt, & ab Epiſcopis ad tabulas auditi. Aderat inter eos Auguſtinus, qui præ ceteris illam execrabilem ſectam nouerat : cumque damnabiles illorum blaſphemias, ex libris ipſorum Manichæorum prodidiſſet ; ad confeſſionem earumdem blaſphemiarum

rum comprehensos perduxit. Vnde contigit vt Gestis Ecclesiasticis innotescerent, quæ inter se illi, malo more suo, indigna & turpia facere consueuerant: præsertim confessione feminarum, quæ dicebantur Electæ. *Possid. c.16.* Ista quæ in specie fuerint sordida & impia, refert Augustinus ipse *l. de hæres. hær.* 46. vbi Vrsum tribunum, vocat domûs Regiæ præfectum, feminarumque nomina edit, Margaritæ & Eusebiæ. Videri quoque potest *Liber de nat. boni locis cit.* hoc circiter tempore conscriptus.

Nam cùm inter Manichæorum crassos errores, hic esset de patricio genere, Deum violabilem, mutabilem, & corruptibilem esse; vt illum destrueret, scripsit aduersus eosdem librum De Natura Boni: vbi ostenditur naturam incommutabilem Deum esse, ac summum bonum, atque ab illo esse ceteras naturas, siue spiritales siue corporales, atque omnes in quantum naturæ sunt, bonas esse: & quid vel vnde sit malum: & quanta mala Manichæi ponant in naturâ boni, & quanta bona in naturâ mali, quas naturas finxit error ipsorum. *lib. 2. Retract. c. 9.*

At verò Secundinus quidam, non ex eis quos Manichæi Electos, sed ex eis quos Auditores vocant, quem nec facie quidem nouerat, (Romanus enim Romæ agebat, vt ex Epistola eiusdem ad Augustinum patet) scripsit ad Augustinum veluti amicus honorificè obiurgans, quòd illam hæresin litteris oppugnaret: admonens ne faceret, atque ad eam potiùs sectandam exhortans, cum eius defensione & fidei Catholicæ reprehensione. Huic vno volumine respondit, cui titulus est: Contra Secundinum Manichæum: quod ipsum omnibus, quæ aduersus illam pestem scribere potuit, facilè præponit. *libro 2. Retract. cap. 10.*

Alia complura quæ contra eosdem elucubrauit, enumerat *Possid. Indic. c. 2.* vt non immeritò in Cresconio, qui Manichæismum ei obiecerat, respondeat Donatistis omnibus, hisce verbis: Cùm contra Manichæos, qui me adolescentulum aliquando deceperant, mea tanta scripta, qui voluerit legere possit; non vsque adeò desipit, vt de me credat potiùs vestris verbis, quàm oculis & sensibus suis. *l. 3. cont. Crescon. c. 79.* Quibus iisdem verbis, Iuliano Pelagiano, idem obiicienti, pridem antè satisfecisse videri potest.

Post Librum contra Secundinum, sequitur contra Hilarium Tribunitium, hominem profanum & irreligiosum: sed qui non exstat. *l. 2. Retract. c. 11.*

§. VII.

Scribit de doctrina Christiana: & Libros Confeßionum.

SEd neque interea scribere omisit, quorum ad omnes indiscretè vtilitas dimanaret: ideoque succedunt Libri De doctrina Christiana, quos Presbyter inchoauit, & demum Episcopus absoluit, cùm sub operum omnium Retractationem imperfectos reperisset. *lib. 2. Retract. 4.*

His adiecit tredecim Confessionum suarum: qui de malis & de bonis eius, Deum laudant iustum & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum & affectum. Hoc enim in se egisse cùm scriberentur, & agere cùm leguntur, testatur: nihil sollicitus, quid de illis alij sentiant. *l. 2. Retract. c. 6.* Quid enim meorum, inquit, opusculorum frequentiùs & delectabiliùs innotescere potuit, quàm libri Confessionum mearum? *l. de don. perseu. cap. 20.* Quapropter dicebat in iisdem: Tu medice meus intime, quo fructu ista faciam, eliqua mihi. Nam Confessiones præteritorum malorum meorum, quæ remisisti & texisti, vt beares me in te, mutans animam meam fide & sacramento tuo; cùm leguntur & audiuntur, excitant cor ne dormiat in desperatione, & dicat, Non possum: sed euigilet in amore misericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, quâ potens est omnis infirmus, qui sibi per ipsam sit conscius infirmitatis suæ. Et delectat bonos, audire præterita mala eorum, qui iam carent eis. Nec ideo delectat quia mala sunt; sed quia fuerunt, & non sunt, &c. *libro 10. Conf. cap. 3.*

Rursus: Numquid Domine, cùm tua sit æternitas, ignoras quæ tibi dico? aut ad tempus vides, quod fit in tempore? Cur ergo tibi tot rerum narrationes digero? Non vtique, vt per me noueris ea: sed affectum meum excito in te, & eorum qui hæc legunt; vt dicamus omnes, Magnus Dominus, & laudabilis valde. Iam dixi, & dicam, Amore amoris tui facio istud. *l. 11. conf. c. 1.*

§. VIII.

Quæstiones, Annotationes, in Matthæum, Lucam, Iob.

HOsce deinde Libros secutæ sunt quædam Expositiones quorumdam locorum ex Euangelio secundùm Matthæum, & aliæ similiter secundùm Lucam: in vnum librum illæ, in alterum istæ redactæ. *l. 2. Ret. c. 12.* Nam quo ordine interrogabat, qui, quod in Euangelistis legebatur, non intelligebat; eodem expositum est. Ideo & multa, & fortè obscuriora prætermissa sunt, cùm iam antè ea sciret. *Prolog. ad qq. Euang.*

Annotationes in Iob, vtrùm opus suum, an aliorum esse velit, qui eas redegerunt in vnum corpus; non facilè dixerit. Nam præterquam quod videri possit imperfectum; in codicibus quos habebat, erat admodum mendosum. *l. 2. Ret. c. 13.*

Sed non ob id, quòd humiliter ipse, modesteque sensit de hisce Annotationibus; prætereunda est eloquentia ipsius, quam in tanti Prophetæ commendandâ patientiâ aliquando explicuit. Nam posteaquam ostendisset, aliud esse per extimum hostem & corporalem; aliud per intimum & spiritalem, hoc est diabolum exerceri, siue per asseclas eiusdem etiam extrinsecùs: Talem, inquit, illum Iob sanctus expertus est, vtrâque tentatione vexatus, sed in vtraque stabili patientiæ robore, & armis pietatis inuictus. Nam priùs illæso corpore, cuncta quæ habebat amisit; vt animus ante suæ carnis cruciatum, subtractis rebus quas magni pendere homines assolent, frangeretur: & aduersus Deum loqueretur aliquid his amissis, propter quæ illum colere putabatur.

Percussus etiam omnium subitâ orbitate filiorum, vt quos sigillatim susceperat, simul perderet: tamquam eorum numerositas, non vnde felicitas oriretur, extiterit; sed vnde calamitas augeretur. Vbi autem ista perpessus in Deo suo mansit immobilis; eius affixus est voluntati, quem non posset amittere nisi propriâ voluntate; & pro iis quæ perdidit, eum qui abstulit tenuit, in quo inueniret

niret quod numquam periret. Neque enim ille abstulerat, qui nocendi habuit voluntatem, sed ille qui dederat potestatem.

Aggressus est inimicus & corpus : nec ea quæ homini extrinsecus inerant, sed ipsum iam hominem, in quâ potuit parte, percussit. A capite vsque ad pedes ardebant dolores, scatebant vermes, sames defluebat: manebat in putrido corpore animus integer, horrendosque cruciatus carnis contabescentis, inuiolatâ pietate, & incorruptâ patientiâ perferebat. Aderat vxor, nec ferebat opem aliquam viro, sed in Deum blasphemiam suggerebat. Etenim eam diabolus, cùm etiam filios abstulisset, tamquam nocendi peritus, reliquerat; quæ quantum esset necessaria tentatori, iam in Euâ didicerat: sed modò alterum Adam, quem per mulierem caperet, non inuenerat. Cautior fuit iste in doloribus, quàm ille in nemoribus: ille victus est in deliciis, iste vicit in pœnis: consensit ille in oblectamentis, non cessit iste in tormentis.

Aderant & amici : non vt in malis consolarentur, sed vt mala suspicarentur. Neque enim eum qui tanta patiebatur, innocentem esse credebant: nec tacebat eorum lingua, quod illius conscientia non habebat: vt inter immanes cruciatus corporis, etiam falsis animus cæderetur opprobriis. At ille sustinens in carne dolores suos, in corde errores alienos; coniugis corripiebat insipientiam, amicos docebat sapientiam, seruabat vbique patientiam. *l. de patient. c. 11. & 12.* vide *de Mor. Eccl. Cath. c. 23.*

§. IX.

Libri de Trinitate inchoati: de Consensu Euangelistarum conscripti, &c.

SEquitur Liber de Catechizandis rudibus; *l. 2. Retract. c. 14.* ac quindecim de Trinitate, sed quos scripsit per aliquot annos: mirabili profunditate, vt inquit Cassiodorus. Sub eis enim elucubrauit quatuor de Consensu Euangelistarum continuo labore, alios interrupto: & nihilominus quos de Trinitate inchoarat, cùm eorum duodecimum nondum perfecisset, subtracti sunt ei minùs emen-

emendati, quàm esse deberent ac possent, vt ederentur: idque ab eis, qui vehementer illos habere cupiebant: *l. 2. Retract. cap. 15. & 16.* de quo posteà latiùs.

Addam hîc dumtaxat iudicium præstantissimi Cassiodori, de Consensu Euangelistarum: Ioannem, inquit, beatus Augustinus, copiosâ & insigni expositione lucidauit: qui etiam de Concordia Euangelistarum, quatuor Libros, subtilissimâ nimis, & necessariâ disputatione complexus est. *l. de diuin. lect. cap. 7.*

Porrò cetera ab eo in Episcopatu conscripta, tam Didactica quàm Polemica; sequentibus Libris, quibus & scribendi occasio ab ipsis plerumque fontibus arcessitur, enarrabimus.

VITÆ D. AVRELII.

AVGVSTINI LIBER SECVNDVS.

SCribens ad Augustinum Hieronymus, dicebat: Macte virtute, in orbe celebraris. Catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur atque suspiciunt: &, quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur. Epist. 25. *Quod licet de Donatistis præcipuè intellexisse, quorum validus perpetuusque malleus fuit, aliquorum ferat opinio; attamen & de Pelagianis, suo loco ostendemus esse manifestum.*

His antiquiores Donatistæ, siue, quod magis placebat Cresconio, Donatiani; primùm propter Cæcilianum, contra suam voluntatem ordinatum Ecclesiæ Carthagniensis Episcopum, schisma fecerunt: quod deinde firmatâ dissensione, verterunt in hæresin. August. Hær. 69. *Sed non fuit ab initio vnica & simplex schismatis inchoati siue caussa, siue persona; ast varia, & multiplex.*

Quia verò Augustini sollertia videri penitus haud potest, neque libri ipsius plurimi intelligi; nisi res Donatisticæ cognoscantur: statuimus earum historiam ab origine repetere, neque tamen longè errare ab Augustino: vt qui iuxta cum Optato Milevitano Episcopo, imò (cùm Optatum plerumque explicet atque illustret) vberiùs eas posteris reliquit.

CAPVT.

CAPVT I.

ORIGO SCHISMATIS DONATISTICI.

§. I.

Diocletiani & Maximiani perſecutio in Chriſtianos.

ANno Chriſti circiter trecenteſimotertio, Diocletianus & Maximianus Auguſti, poſtquam anteà duos Cæſares Conſtantium & Galerium adſciuiſſent, perſecutionem ſuam orſi ſunt. Id non vno loco obſeruatum ab Auguſtino eſt, quando pluſquam quadraginta annos, inter Cypriani paſſionem & diuinorum Codicum exuſtionem, fuiſſe ait, *l.5. de Bapt. cap.1. & l.7.c.2.* Sed hoc memorabile, quod ſcribit Euſebius, non alia de cauſsâ Deum, hanc perſecutionem Chriſtianis infligi paſſum, quàm quòd ipſi poſt longam temporum tranquillitatem, cùm apud omnes haberentur in pretio, nimiâ licentiâ prolapſi ſint in mollitiem delicatam, & diſſolutam ſegnitiem: cœperintque alij aliis inuidere, maledictis inſectari, & petulantibus inuicem linguis, tamquam mutuis armis, oppugnare: ipſi præſides Eccleſiarum, alter alterius vires infringere: & populus in populum ſeditionem concitare: omnium denique animos ficta & adumbrata ſanctitatis ſpecies inficere. *Euſeb. l.8. cap.1.*

Anno 303.

Anno igitur decimonono imperij Diocletiani, menſe Martio, cùm ſalutaris Paſſionis Dominicæ feſtum præ foribus eſſet; omnibus in locis palàm edictum fuit, vt Eccleſiæ deturbarentur: ſacri Codices abſumerentur igni: Epiſcopi, Sacerdotes, aliique, de gradu deponerentur: priuati denique ſi perſtarent in Chriſtiana profeſſione, libertate multarentur. *Euſeb. l.8. c.3.* Hoc erat primi Edicti carmen.

Secutum mox secundum: quo iussi sunt omnes Ecclesiarum Principes vbique in carceres compingi, adhibitisque omnibus machinis, victimas Idolis immolare. Contra vniuersam fidelium multitudinem effusi denique Tyranni, quotquot eiurato Christo, diis immolare nollent; indiscretè quà viros quà feminas cuiuslibet ætatis, necari præcipiunt.

In hoc studium iucumbentibus Præfectis, Iudicibusque omnibus, imò Imperatoribus ipsis: in Oriente Diocletiano cùm genero suo Galerio, huius mali præcipuè architecto; in Occidente Maximiano: decima post Neronem excitata persecutio est, omnibus ferè præteritis diuturnior. *Oros. l. 7. cap. 25.* Per decem enim annos acta est: neque regio fuit, aut ciuitas penè vlla, quam non peruaserit: vnicâ Galliâ cum vicinis aliquot Prouinciis, exceptâ: quæ quia Constantio, viro & mitissimi ingenij, & nostrarum partium ac religionis, parebat; sola, frendentibus licet Augustis, abiit immunis.

Alibi Paschalibus diebus æquabantur Ecclesiæ solo: profanis publicisque ignibus dabantur Codices sacri, vasa & ornamenta. Quos Christiana constantia & pietas, ea premere iubebat; rapiebantur in carceres: qui pleni vbique erant Episcopis, Presbyteris, Diaconis, eruditione & virtute clarissimis: nobilibus & honoratis, tum viris, tum feminis & pueris. Dixisses in latronum & parricidarum conditionem & supplicia, innocentiam ac religionem successisse. Tantus quippè numerus erat talium; vt vnico interdum mense, septemdecim octodecimve millia, morte crudelissimâ sublata sint. *Damascen. in vita Marcellini, Ado in Chron. Vsuard. 26. April.*

§. II.

Eadem persecutio Africam peruadit.

ERat Africa aliarum orbis partium comparatione minor: in quâ nihilominùs, præter plura Christianorum millia, quæ tum in ædificio publico Carthagine laborabant; tantam Martyrum multitudinem fuisse testatur Eusebius, vt dinumerari à nemine possit. *l. 8. c. 7.* In Prouinciâ enim Proconsulari sæuiebat Anulinus: *Opt. l. 3.* Curator

tor

tor erat Magnilianus: *Sur. 24. Octob. in gest. Felicis Mart.* in Numidiâ Florus, Paulus, Valentianus, Felix, partim Iudices, partim Curatores: *Aug. l. 3 cont. Cresc. cap. 27. & 29.* in Mauritaniâ Agricolaus, teste Vsuardo.

Malebant videlicet Christiani extrema pati, quàm aut sacros Codices, vasa & ornamenta tradere: aut Christo abiurato, idolis immolare. Et quidem Carthagine, tanta per id tempus, eorum alacritas extitit; vt ne in temeritatem degeneraret, coërcenda videretur; neque tam stimulis opus esse, quàm fræno.

Refert perinde Mensurius Episcopus, tantam, tamque inconsultam fuisse inter suos multorum audaciam, vt Proconsuli ceterisque officiariis, vltrò sese offerrent: habere se Scripturas sacras, sed quas negabant tradituros: eorum hoc pacto iram furoremque suscitantes. Quare à se increpitos fuisse, eâ cautione adhibitâ, vt se posthac in periculum nemo mitteret; aut eiuscemodi, vitæ suæ prodigos potiùs, quàm Martyres honoraret: Cypriani videlicet exemplo, qui monuerat ne quis vltrò se Gentilibus offerret; sed apprehensus & traditus loqueretur: siquidem in nobis Dominus positus, illâ horâ loquatur, qui nos confiteri magis voluit, quàm profiteri. *Cyprian. Epist. 83.*

§. III.

Complures à Christo auellit.

QVot animas ea tum crudelitas dimiserit in cælum, vti libro 8. testatur Eusebius; ita neque diffitetur, innumeros formidine perculsos & attonitos, prorsus succubuisse. *eod. l. c. 3.* Idem perinde in Africâ euenit. Eiuscemodi verò, infami in Ecclesia nomine, Thurificati ac Sacrificati, & nouo tunc vocabulo Traditores dicti sunt: *l. 7. de Bapt. cap. 2.* erantque eos inter non tantummodò de media plebe aut populo; sed quamplures etiam ex sacro Cleri ordine: Diaconi, Presbyteri, Episcopi, vt mox dicemus.

Nam & Secundus Tigisitanus, primæ Cathedræ in Numidia Episcopus, haud omninò mundus extitit à crimine traditionis. Licet enim iis litteris, quibus ad superiores Mensurij respondit, post com-

mendatam suę gentis in persecutione constantiam, fortitudinem quoque suam magnificè prædicet: vt qui missis ad se à Curatore & Ordine, ac diuinos Codices exurendos postulantibus Centurioni & Beneficiario, Christianum se atque Episcopum, non Traditorem esse, liberè & confidenter dixerit; adeoque sacras Scripturas non solùm non tradiderit, sed neque alios vllos, aut libros, aut eorum, etsi profanorum fragmenta: Eleazari videlicet illius exemplo, qui suillam comedisse, ne fingere quidem voluerit; *Coll. 3. cap. 13. & 5. & l. 1. cont. Gaud. cap. 37.* attamen id gloriæ cupiditate magis, ad exemplum Cypriani, quàm studio eliminandæ veritatis scriptum fuisse, ex iisdem litteris deprehendi non obscurè potest.

In iis quippè, cùm multos commemoraret Martyres, & non quoslibet infimos, sed patresfamilias etiam, ob negatos constanter libros, crudelissimis suppliciis dicat affectos; quî factum credi potest, vt ipse detentus & conuictus, tradere quod petebatur recusans, impunè auferret, ac demum sine damno & noxâ liber euaderet? *Collat. 3. cap. 15.* Sic enim missi qui fuerant, exitium sibi acciuissent iumento suo: ideoque hoc ab aliis Episcopis fuisse deinde Secundo obiectum, paullò pòst audiemus.

Neque enim Mensurius ipse Carthaginensis Episcopus, traditionis omnem suspicionem euasit: quando in suis illis ad Secundum litteris scribit, se sacros Codices è Basilicâ sustulisse & occultasse: eorum autem loco, hæreticorum scripta reposuisse: his verò persecutores inuentis, nihil vltrà postulasse: Cumque super hâc fraude admonitus à nonnullis Proconsul esset; induci tamen non potuisse, vt in exigendis quos Episcopus absconderat, sacris libris, eiusque excutiendâ domo in quâ latitabant, tametsi anteà fuisset illusus, assensum præberet. *Collat. 3. cap. 13.*

Quod si ita habet; oportuit sanè Proconsulem, virum & benignum fuisse, & minimè immitem persecutorem. Sed quia id Donatistæ non facilè admisissent, Mensurio posteà in Collatione Carthagiuensi mendacium obiicere, & traditionis arguere non dubitarunt: *Col. 3. cap. 13.* quod etiam antè Petilianus fecerat, vt patet *l. 2. cont. eum cap. 92.*

§. IV.

§. IV.

Diocletianus & Maximianus Imperio depoſito perſecutionem relaxant.

Alter iam ab inchoatâ perſecutione agebatur annus, cùm Diocletianus, inducto in eandem rem Maximiano collegâ, vndecimo Kalendas Maij, hic Mediolani, Nicomediæ ille, Imperium abdicauit. Sunt qui ſcribunt, deſperatione extinguendæ Chriſtianæ religionis, Diocletianum iſtud actitaſſe. *Oroſ.l.7.cap.25.*

Anno 304.

Succeſſerunt Conſtantius & Galerius, Romanum orbem inter ſe partiti: vt Galliam, Hiſpaniam, Africam, Italiam Conſtantius; Illyricum, Ægyptum, Aſiam, Orientem Galerius obtineret. Verùm Conſtantius, Auguſti honore tituloque contentus, Italiæ atque Africæ adminiſtratione ceſſit. Quamobrem Galerius, duos Cæſares adſciſcit ex ſorore nepotes, Iouium Maximinum, & Galerium Seuerum: atque huic Italiâ & Africâ; illi Aſiâ, Ægypto & Oriente traditis; Illyricum ſolus ipſe, mediusque tenuit.

Iam verò Imperatores abdicaturi, perſecutionem eatenus relaxauerant; vt eos qui capti detinebantur, publico edicto liberari iuberent. Id vbique obtinuit Illyrico excepto, cui Galerius imperabat, homo trux, & Chriſtiani ſanguinis ſitientiſſimus.

§. V.

Synodus Cirtenſis.

Pacatâ ſic nonnihil Africâ, moritur Paulus Cirtenſis in Numidiâ Epiſcopus. Secundus verò Tigiſitanus, eius Prouinciæ Primas, tranquillitatis tantillâ occaſione vſus, vicinos aliquot antiſtites Cirtam euocat, vt viduatæ Sedi Antiſtitem donet. Eorum hæc fuere nomina:

mina: Donatus Masculitanus, Marinus ab Aquis Tibilitanis, Donatus Calamensis, Victor Rusiccadiensis, Purpurius Limatensis, Felix Rotarianus, Victor Garbiensis, & Secundus superioris Secundi ex fratre nepos, & alij nonnulli, vndecim numero: quorum Menalus quidam, ne thurificasse à ciuibus suis probaretur, oculorum dolorem fingens, ad consessum ceterorum procedere timuit. *Optatus l.1.*

Stato die vt adfuere, in priuatas ædes (quòd Basilicæ nuper omnes euersæ, necdum essent restauratæ) congregati sunt. Vetus autem Ecclesiæ consuetudo fuit, vt quemadmodum ad Episcopatum suscipiendum; ita ad ceterorum ordinationem, nisi insigniter probatus, & ab omni criminis infamiâ liber, nemo admitteretur. Itaque Secundus Concilij præses, accepto de collegis qui conuenerant, parum honesto rumore; vbi ad consessum ventum est, inquirere in eorum mores vitamque cœpit. Sed iuuabit hanc rem totam ex ipsis Concilij Actis, vti ab Augustino referuntur aperire, vel ob memoriam vetustatis. Sic autem habent:

„ Cùm Secundus Tigisitanus Episcopus primæ Cathedræ, consedisset in domo Vrbani Donati, idem dixit: Probemus nos primò, & sic poterimus hîc ordinare Episcopum.

„ Secundus Donato Masculitano dixit: Dicitur te tradidisse. Donatus respondit: Scis quantùm me quæsiuit Florus vt thurificarem, & non tradidit me Deus in manus eius, frater: sed quia Deus mihi dimisit, ergo & tu serua me Deo. Secundus dixit: Quid ergo facturi sumus de Martyribus? Quia non tradiderunt, ideò & coronati sunt. Donatus dixit: Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit: Accede vnâ parte.

„ Secundus Marino ab Aquis Tibilitanis dixit: Dicitur & te tradidisse. Marinus respondit: Dedi Pollo (Paullo) chartulas, nam codices mei salui sunt. Secundus dixit: transi vnâ parte.

„ Secundus Donato Calamensi dixit: dicitur te tradidisse. Donatus respondit: Dedi codices medicinales. Secundus dixit: transi vnâ parte.

„ Secundus Victori à Rusiccade dixit: Dicitur te tradidisse quatuor Euangelia. Victor respondit: Valentianus Curator fuit, ipse me coëgit vt mitterem illa in ignem: sciebam illa deletitia fuisse: hoc delictum indulge mihi, & indulgebit mihi Deus. Secundus dixit: transi vnâ parte.

Secundus

Secundus Purpurio à Limata dixit: Dicitur te necasse filios sororis tuæ duos Milei. Purpurius respondit: Putas me terreri à te, sicut & alteri? Tu quid egisti, qui tentus es à Curatore & Ordine vt Scripturas dares? Quomodo te liberasti ab ipsis, nisi quia dedisti, aut iussisti dare quodcumque? Nam non te dimittebant passim. Nam ego occidi & occido eos, qui contra me faciunt. Ideo noli me prouocare vt plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo suo Secundo dixit: Audis quæ dicat in te? Paratus est recedere, & schisma facere, non tantùm ipse, sed & omnes quos arguis. Quos scio quia dimittere te habent, & remanebis solus hæreticus.

Secundus Felici à Rotaria Centurionis, & Victori à Garbe dixit: Quid vobis videtur? Responderunt: habent Deum cui reddent rationem. Secundus dixit: Vos scitis, & Deus. Sedete. Et omnes responderunt: Deo gratias. *l. 3. cont. Cresc. c. 27.* Hactenus Concilij illius verba.

Atque ita Secundus, seu pacis caussâ, seu, vt magis apparet, criminis eiusdem conscientiâ perterritus, turpissimâ inuicem donatâ indulgentiâ in consessum recepit, quos priùs stare iussos inde submouerat: *Epist. 162.* ac deinde ad Cirtensis Ecclesiæ prouisionem transiens, Syluanum quemdam eius loci Presbyterum, ex communi sententiâ, Episcopum ordinauit: qui & ipse cum præcessore suo Paulo, aliisque compluribus illic Ecclesiastici Ordinis viris, in persecutione lapsus fuisse, & sacra Ecclesiæ vasa atque instrumenta tradidisse, detectus postea conuictusque est. *l. 1. cont. Petil. c. 21. & l. 3. c. 58. & l. 3. cont. Cresc. c. 29.* Syluanus ordinationis suæ indices litteras, ad ceteros ibidem Episcopos misit. *Epist. 165.*

§. VI.

Constantinus patri Constantio succedit.

Biennio pòst, octauo Kalendas Augusti, moritur in Britanniâ Constantius Augustus, Constantino ex Helenâ filio, Imperij relicto herede. Anno 306.

Hunc vbi Romæ constitit pronuntiatum ab exercitu Augustum; Præto-

Prætoriani ibidem milites, excitato tumultu, Maxentium Maximini Herculij filium, in Imperium extulerunt. Quod cùm sibi Maxentius, fugato primùm Seuero, pòst etiam consternato Licinio, satis confirmasse videretur; vt protenus etiam stabiliret, nihil priùs habuit, quàm subditorum animos (neque tantummodò Gentilium, sed & Christianorum) quomodolibet deuincire. His itaque restitui iubet Ecclesias, & quæcumque fuerant ablata: demum & frænari persecutionem.

§. VII.

Mensurius Episcopus Carthaginensis, Romam euocatus, in reditu moritur.

SEd priusquàm hæc edicta ederentur, Carthagine Diaconus quidam, Felix nomine, famosum libellum de tyranno Imperatore conscribit. Deprehensus, Proconsuli vt se sistat, appellatur. Felix periculum metuens, in latebras se abdit. Fama erat, apud Mensurium Episcopum latitare. Is Diaconum producere iussus, publicè denegat. Proconsul vim non ausus inferre, rem ad Maxentium defert. Rescribit Maxentius, vt nisi Felicem diaconum Mensurius prodat, ad se sub idoneâ custodiâ mittatur.

Hîc Mensurius consilij inops, deque Ecclesiæ thesauro, quem apud se reconditum habebat anxius, (constabat partim opinor aureâ, partim argenteâ supellectile) çùm neque asportare secum posset, neque ob temporis angustiam humi defodere; tandem Senioribus quibusdam, quos probos maximè fidosque habebat, sub acceptilatione committere, optimum ratus est. Id chirographum Matronæ cuidam, ætate & moribus graui commendat: addens vt si quid ei accideret humanitùs, aut aliud quod reditum prohiberet; tum suo in Cathedrâ successori traderet.

Nauigat Mensurius: dictâque causâ redire iussus vnde venerat, in itinere moritur. Mors eius, Edictaque Maxentij, quibus Christianis pax & libertas dabatur, simul appellunt.

§. VIII.

§. VIII.

Mensurio succedit Cæcilianus.

TAntum gaudium quia sola Antistitis mors nubilabat; Carthaginensis populus alium poposcit. Ibi tum Botrus & Celesius, haud postremi Ecclesiæ illius Presbyteri, in spem Episcopatûs erigi: operam dare vt præteritis Numidis, qui longiùs aberant, vicini tantummodò Præsules vocarentur.

Præsentibus Episcopis; totius populi Carthaginensis suffragium, in Cæcilianum, tum Archidiaconum iuit: isque operante potissimùm Felice Aptungitano, ordinatur Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus: Botro & Celesio, spe vtroque suâ frustratis. *Optat. l.1.*

§. IX.

Conspiratio aduersus Cæcilianum: perniciosi Schismatis origo.

NIhil tum neque in Cæcilianum, neque præsentes Antistites, & præsertim Felicem Aptungitanum, habuit vel inuidia quod carperet. *Optat. ibid.* Sed cùm Matrona, quam acceperat à Mensurio syngrapham, siue Ecclesiastici thesauri libellum, Cæciliano attulisset: ipseque depositum reposcit, quod inter se partiti auariter senes erant; ibi repentè complentes omnia tumultu, non paucos improbè subuersos aut subornatos, à Cæciliani communione abduxerunt.

Horum se partibus mox adiunxere Botrus & Celesius, dignitatis Episcopalis ambitores: & ne quis sexus deesset; accedit etiam Lucilla femina Hispana, nobilis, præpotens, opulenta, sed non minùs factiosa. *l. 1. cont. Parm. c. 3. l. 3. cont. Cresc. c. 28. Epist. 162. l. de vnit. Eccl. c. 3. & l. 2. cont. Pet. c. vlt.*

Solebat hæc Eucharistiam sumtura, mortui cuiusdam os hominis

(Martyris fortaſſe, ſed nondum vindicati, vti Optatus loquitur) libare & oſculari. Cuius rei cauſsâ, cùm à Cæciliano Archidiacono ſemel eſſet correpta; pudore & indignatione frendens, diſceſſit, at verò ne diſciplinam ſubiret, ſuperueniens mox perſecutionis tempeſtas impediuit.

Quare eius ignominiæ iniuriæque memor, occaſionem adeſſe exiſtimauit, quâ ſe poſſet vlciſci. Conſpirat cum ceteris in Cæcilianum, ſuoſque omnes ſacrilego ſchiſmate, ab eius communione auellit. *Optat. l.* 1.

Ita tribus perſonis, totidemque cauſſis (putà Seniorum auaritiâ; Botri & Celeſij ambitu; Mulieris iracundiâ & odio) obſtinati ſchiſmatis iacta primùm fundamenta ſunt: *l.* 1. *cont. Parm. c.* 3. & ne ſeceſſiſſe ob nihilum viderentur; comminiſci cauſſas extemplò cœperunt, quibus Cæciliani ordinatio videri haud legitima poſſet.

§. X.

Secundus inuocatus aduerſus Cæcilianum cogit Synodum.

LEgatos igitur cum litteris ad Secundum Numidiæ Primatem, & reliquos illic Epiſcopos mittunt: qui aduerſus Cæcilianum concitatos, Carthaginem euocent. Contrahit propè ſeptuaginta eius regionis Antiſtites Secundus: inter hos, quibus in nupero Cirtenſi Concilio confeſſis traditoribus crimen ignouerat.

Carthaginem appulſi, ab ambitioſis, ab iratis, & iuratis Cæciliani hoſtibus, atque in primis à Lucillâ, pecunioſiſſima factioſiſſimaque feminâ, hoſpitio ſuſcipiuntur. *Optat. l.* 1. *Aug. l.* 1. *cont. Parm. c.* 3. Vt autem Cæcilianum iam in cathedra inuenere firmatum, ac plebis propè totius fauore atque conſenſione tutum; quin & celebriorum per Africam Eccleſiarum, imò & tranſmarinarum, adeoque totius iam orbis communione munitum: viſa res ardua, quidquam aduerſus eum moliri. *Epiſt.* 162.

Reditum itaque cogitantibus pleriſque, inſtare Cæciliani aduerſarij, obteſtari, atque vrgere; neque prius deſiſtere, quàm compulſos

(*l.* 1. *cont.*

(*l. 1. cont. Gaud. c. 37.*) in suam sententiam traxissent. Quâ in re insignem operam Lucilla nauauit, quæ irâ femineâ, ceu œstro percita, odiisque furialibus aduersus Cæcilianum incitata, *l. 3. cont. Cresc. c. 28. & Epist. 162.* nihil omisit, quod ad expugnandos præsentium Episcoporum animos faceret: neque priùs quieuit, quàm promisso magno auri pondere, non tantummodò Cæciliani depositionem, sed & Maiorini Lectoris, domestici sui, surrogationem obtinuisset.

Quamquam nec deërant inter Episcopos; qui à Cæciliani damnatione non admodum abhorrerent: gnari, quàm odiosè traditionis suæ crimen publica fama ventilaret: sperantesque sub vmbraculo reatûs alieni, falsi licet, vulgò si non innocentes, ast saltem purgati apparere. *Optat. l. 1. August. Epist. 162. Ps. cont. Donatist. litt. B.* Non erat quidem frequens horum numerus, neque magna, nisi Secundi societate (qui territus eis pepercerat) auctoritas; sed qui suapte proni, facilè sunt seducti: *Epist. 162.* incitante potissimùm Donato, Casis nigris in Numidia Episcopo, homine inquieto, & in simpulo fluctus excitare valido: quique Cæciliano adhuc diacono, schisma Carthagine suscitarat, quâ de caussâ incertum. *hær. 69. Collat. 3. c. 12. l. de Pastor. c. 15.*

Inerat etiam quibusdam animi dolor nonnullus, de superbiæ typho descendens, quòd ad noui Episcopi, atque totius Africæ primi ordinationem vocati non fuissent: *Epist. 162.* tametsi neque illi, depositionis Cæciliani consilia, opinor, vmquam agitassent; nisi auaritiâ cœcatos, Lucillæ munificentia subuertisset.

Ergo & hosce cum ceteris, non in Ecclesiâ aliquâ, sed in diuersorio Secundus adesse iubet. *Opt. l. 1.* Quod vbi populus sensit, & Præsulis sui exauctorationem tentari; cum Clero certatim conuolat ad Ecclesiam: quæ deinde, vt pòst dicemus, Restitutæ nomen accepit. Vbi dum vnà cum Cæciliano rei euentum opperitur; Secundus communi nomine missis aliquot suorum Episcopis, euocat Cæcilianum: seque vt Concilio sistat, pro imperio mandat.

Cæcilianus contrà, vt in Ecclesiam ipsi veniant, ibi proferant, si quid habuerint: *Optat. l. 1.* paratum se ad obiecta respondere: nolle desertâ Ecclesiâ in priuatam ire domum, aut se hostium iudicio committere. *Conc. 2. in Ps. 36.* Imò vt velit; obstare plebem, quæ frequentissima tum in templum conuenerat. *Epist. 162.*

Legatis vltrò citroque sæpiùs commeantibus, neque auferentibus

aliud responsum; cùm fortè de ordinationis vitio, verbulo attigissent; irridens Cæcilianus, renuntiare iubet, vt, si Felicem nihil in se contulisse putarent; venirent ipsi, & tamquam adhuc diaconum, de integro ordinarent. *Opt. l.* 1. *Aug. Coll.* 3. *c.* 16.

Quod vbi auditum in Concilio fuit; parricida Purpurius Limatensis, solito furore succensus, quasi & Cæcilianus, sororis eius filius esset; Exeat huc, inquit, & quasi imponatur illi manus in Episcopatu, quassetur illi caput de pœnitentia. *Optat. l.* 1. Concilium vbi ad se Cæcilianum exire nolle vidit, veluti in contumacem agere statuit.

§. XI.

Damnatus Cæcilianus, Episcopatu deiicitur.

ITaque Secundus, propositâ accusatione, quam aduersarij suggesserant, irritam videri Cæciliani ordinationem ait: quòd Episcopi qui eum ordinassent, traditores in persecutione fuissent: publicis id gestis doceri posse: adeoque secundum Ecclesiæ siue Canones siue consuetudinem, non licuisse talibus Episcopalia munia exercere. *Collat.* 3. *c.* 14.

Hos inter nominatim accusati sunt Nouellus Tyzicensis, & Faustinus Tuburbitanus, Proconsularis prouinciæ Episcopi: *Collat.* 3. *c.* 14. *l. post Coll. c.* 22. maximè verò Felix Aptungitanus, ita vt fons malorum omnium diceretur: *Coll.* 3. *c.* 14. *l. de vn. bapt. c.* 16. *Epist.* 68. *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 61. Cæcilianum his communicantem, & benedictionem, manusque impositionem ab eiusmodi accipientem, tacitâ vtique consensione, tanti criminis factum esse participem: *l.* 1. *cont. Parm. c.* 3. qui tamen cùm esset Diaconus sub Mensurio, victum afferri Martyribus in custodiâ constitutis, disertè prohibuisset: istaque perinde omnia, intolerabili fastu & arrogantiâ cumulari, dum tot spretis Præsulibus, ad eorum prodire consessum, sæpius licet euocatus, obstinatè contemsit. *Collat.* 3. *c.* 14. Quare non solùm ob illegitimam ordinationem, Episcopum non esse; sed eo Ordine videri indignum: dignum verò qui excommunicatione percussus, ab Ecclesiâ veluti anathema expellatur.

Hæc

Hæc vbi nullâ documentorum, aut testium fide munita, imò neque adstante accusatore, *Psalm. cont. Donat. litt. F.* perorauit Secundus; pronis omnium auribus & animis excepta sunt, asserentium & Cathedrâ, & Ecclesiæ communione Cæcilianum excidisse. *Coll. 3. c. 14.*

Itum porrò ad singulorum sententias, duce Secundo: quas vbi ad extremum conspirasse vidit; eum, vnaque Felicem Aptungitanum, Nouellum Tyzicensem & Faustinum Tuburbitanum, ceterosque Cæciliani collegas & ordinatores, Ecclesiasticâ communione, & Episcopali dignitate priuatos declarat: ab omnibus idcircò vitandos, & ad humillimum pœnitentiæ locum redigendos.

Et quidem ad perpetuam rei memoriam fuere huius Concilij Acta, iam tum litteris mandata: atque à Donatistis exhibita in Romano sub Melchiade Concilio; & Augustini tempore in Collatione Carthaginensi; sed quæ deinde haud immeritò perierint. Recitauit ex eis Cresconius Grammaticus, Syluani Cirtensis in Cæcilianum sententiam; quam tamen Augustinus præteriuit, Cresconij argumentum ex eâ refellere contentus: *l. 3. cont. Cresc. c. 27.* exstatque adhuc Martiani cuiusdam, his verbis expressa: In Euangelio suo Dominus ait, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola: omnem palmitem in me non afferentem fructum, excidet & proiiciet: & omnem manentem in me & fructum ferentem, purgat illum. Sicut ergo palmites infructuosi, amputati proiiciuntur; ita thurificati, traditores, & qui in schismate à traditoribus ordinantur, manere in Ecclesia Dei non possunt, nisi cognito vlulatu suo, per pœnitentiam reconcilientur. Vnde Cæciliano in schismate à Traditoribus ordinato, non communicare oportet. *l. cont. Fulgent. c. 26.*

§. XII.

Synodi prætéritæ vitia.

EVadit autem ex hisce manifestum, quàm non pacis siue vnitatis studio, sed criminis eiusdem conscientiâ territus, præsentibus confessisque traditoribus, in Cirtensi Concilio Secundus ignouerit; quando hic, vbi maius erat dissensionis & schismatis periculum, tam nullâ

nullâ pacis habitâ ratione, abſentes, inauditos (tantum abeſt vt conuictos) adeoque innocentes, maximâ temeritate damnauit. Quod perinde amplificat Auguſtinus, *Epiſt. 162.* attingit, *libro 3. cont. Creſcon. c. 28.*

Si quidem aduerſus incognita ſibi crimina, nec diſcuſſa neque conuicta, nullâ denique iudicij formâ ſeruatâ proceſſerunt: quod Ego vobis, inquit Auguſtinus, oſtendam: Attendite cauſſam Felicis Aptungitani, & primò legite quàm vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & ceterorum cauſſam nouerant, ſicut huius, qui poſtea innocentiſſimus, diligenti & terribili inquiſitione probatus eſt. Quantò itaque iuſtiùs, & tutiùs, & citiùs innocentes eos exiſtimare debemus; quorum crimina ab iſtis leuiùs accuſata ſunt, & parciore reprehenſione damnata: quando ille inuentus eſt innocens, in quem multò immaniùs ſæuierunt? *Epiſt. 162.*

§. XIII.

Cæciliano Maiorinus ſufficitur: ſicq; Altare contra Altare erigitur.

VBi totius Concilij decreto damnatus, & Epiſcopatu deiectus Cæcilianus eſt, inſtante & vrgente largitionibus Lucillâ; Maiorinus domeſticus eius, vnus è Lectorum ibi numero ſufficitur, & imponente potiſſimum manus Secundo, ordinatur Carthaginenſis Epiſcopus. *Opt. l. 1. Aug. l. de vnit. Eccl. c. 18. l. 3. cont. Creſcon. cap. 29.* Atque ita tum homines improbi, ac veri nominis traditores, dum præcipitato iudicio, innocentes atque inauditos condemnant; ſacrilegâ ſeceſſione Chriſti corpus lacerarunt: diſſciſsâque Eccleſiæ vnitate, erexerunt Altare contra Altare, Cathedram contra Cathedram, Epiſcopum contra Epiſcopum: *Opt. l. 1. Aug. Epiſt. 162.*

Subiret equidem mirari haud mediocriter tantam impudentiam, „ niſi Optatus impreſsè prohiberet, dum ait: Frequenter ſolet eru- „ beſci de crimine, ſed illo tempore non fuit cui erubeſceretur: quia „ præter paucos Catholicos, peccauerant vniuerſi, & quòd imago fue- „ rat innocentiæ, inter multos nefas admiſſum. Paruum erat traditionis

nis facinus, quod per Donatum Masculitanum, & ceteros supradictos constabat admissum; etiam ingens flagitium schismatis, traditioni iunxerunt. *Optat. lib. 1.*

§. XIV.

Schisma inchoatum propagatur.

SOluto Concilio, adhuc Carthagine positi, præcesserunt se epistolis suis, quas Synodales vulgò vocant, ad omnes Africæ Ecclesias liuore dictante conscriptas: quibus indubiè, vniuersa quæ gesta fuerant complexi; criminibus, quorum ipsi erant rei, Cæcilianum sociosque decolorarunt: eo fine, vt & infamiam suam in silentium mitterent, & alios exauctoraſſe videri iustiſſimè poſſent. *Opt. l. 1. Aug. l. de vnit. Eccl. c. 25. Epist. 162.*

Episcopi, Ecclesiæque procul positæ, fidem litteris extemplò commodantes, ratam Cæciliani damnationem, & Maiorini surrogationem habuerunt. Saluâ enim conscientiâ, litteris Concilij crediderant: neque enim ab hominibus, de aliis hominibus, aliquid incredibile dicebatur. Sed posteaquam illi furiosam pertinaciam, vsque ad diſſensionem sacrilegam contra totum orbem Christianum contentione obstinatiſſimâ perduxerunt; atque innotuit bonis fidelibus, quos à Cæciliano alienauerat falsa criminatio; viderunt se, si in illâ communione persisterent, non iam de quodam homine, vel de quibusdam hominibus, sed de Ecclesiâ toto terrarum orbe diffusâ, prauum habere iudicium: adeoque maluerunt Christi Euangelio, quàm Collegarum Concilio credere.

Itaque illis relictis, mox ad Catholicam pacem multi & Episcopi, & Clerici, & populi redierunt. Nonnulli etiam bonæ voluntatis, per carnalem caliginem, etiam post confirmatum contra Ecclesiam Dei malignorum furorem, in illâ diſſensione diutius errauerunt. Quidam quoque & apertiſſimæ veritati, malo studio contradixerunt. *l. de vnit. Eccl. c. 25.*

Quare hi, Carthaginense exemplum secuti, dum ad Cæciliani communionem Episcopi redeunt, alios, qui Maiorini partes sectarentur,

rentur, in suis vrbibus Episcopos elegerunt, & multò maximè schisma propagarunt. Iam enim hâc animorum dissensione factum est vt in omnibus propè ciuitatibus Episcopi geminarentur: quorum alij Maioristæ, siue, pars Maiorini; alij Cæcilianistæ dicebantur. Sed hi, partis nuncupationem abhorrentes; non aliud, quàm Catholici dici, & esse voluerunt: vt eis idcircò hoc nomen peculiare propriumque manserit.

Denique vt nihil ad summam secessionis deesset, nouas etiam Basilicas extruere cœperunt, & separatis conuenticulis orare. *Optat. l. 3.* In hoc Carthaginenses præiuere ceteris. Nam cùm Cæcilianum totius plebis, vt diximus, studio communitum, Basilicâ suâ exturbare posse desperarent; procurantibus Numidis, maximèque Donato Casensi, impensas autem (vt simile vero est) suppeditante Lucillâ; amplam sibi Basilicam erexerunt: quod ceteri mox alibi secuti.

Atque hic seditiosi turbulentique apud Carthaginem Concilij (vti Augustinus appellat, *l. de vnit. Eccl. c. 25.*) finis exitusque fuit.

§. XV.

Contra Schismaticos Cæcilianus se tuetur.

SEd neque interea rebus suis Cæcilianus indormit. Quapropter & ipse ad Africanas plerasque Ecclesias, quas aduersus eiuscemodi calumnias, robustiores norat, litteras mittit, *l. 1. cont. Parm. c. 3.* quibus hostium suorum impudentiam aperit: oratque ne suam priùs communionem deserant, quàm sint redditi omnium certiores: paratum enim se, ad ea quæ obiecta sunt respondere.

Eodem argumento scribit ad Romanum Pontificem: ad vicinas Hispanias, ac præsertim Hosium Cordubensem Episcopum, celebrem tum famâ virum. His ij litteris moti, in Cæciliani communione permanserunt: eiusque rei testes, reciprocè ad illum, non ad Maiorinum miserunt. *Epist. 162.*

§. XVI.

§. XVI.

Schismatici, cùm Pontificem Romanum seducere non possunt, quemdam ibi è suis Præsulem statuunt.

POrrò aduersarij hoc Cæcilianum facturum subodorati, anteuertere statuerant: atque in primis Romanum Pontificem suarum partium facere, antequam Concilium dissoluerent. Sed quia cornicum oculos Cæcilianus confixerat, eorumque fraudem suâ iam sollertiâ præuenerat; quoscumque illi studere comperissent, Cathedris suis excutere decreuerunt, æmulasque erigere, vti iam Carthagine fecerant.

Ac primùm in Lucillæ possessiones, quas in Hispania obtinebat amplissimas, missus ex Africâ quispiam est, qui colonis illic eius mancipiisque Episcopus præesset. *l. 2. cont. Pet. c. vlt. l. de vnit. Eccl. c. 3.* Iussique omnes, Maiorini, quem ignorabant, communionem amplecti. Cui deinde mortuo, alium post alium, multis annis successorem dedêre.

Romam verò missis initio furtim interuentoribus quibusdam, *l. de vn. bapt. c. 16.* qui Afris ibi paucissimis (quos circumuentos, suos fecerant) patrocinarentur; tandem Episcopum etiam petentibus submisere Victorem Garbiensem: *Opt. l. 2.* qui Cirtensi Concilio nuper, & Carthaginensi iam interfuerat, non postremus aut segnis schismatis adiutor. Visa enim bella idoneaque res, in vrbe totius orbis principe, partis suæ Cathedram habere: quâ nimirum viderentur Romanæ Apostolicæque Sedi communicare. Maximi id esse momenti, & phalerarum instar ad populum.

Garbiensis ergo in Vrbem vt venit; præter paucissimos, vt dixi, Afros, atque adhuc erraticos, nec gregem ibi, neque caulam habuit. Optati verba sunt: Erat ibi filius sine patre, tyro sine principe, discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, Episcopus sine populo. Neque

enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta & quod excurrit Basilicas, locum Romæ vbi colligerent non habebant. *Opt. l.* 2.

Quare cùm intra mœnia templum nouo Episcopo nullum esset; necessarium habuit, speluncam quandam in monte extra vrbem, septo communire, ibique conuenticula agere. Hinc dicti Montenses: *Opt. l.* 2. Quo nomine Romæ notiores, quàm partis Maiorini, aut, quod postea sunt appellati, Donatistæ, Augustinus ait, *hær.* 69. Nonnulli eos, simili ad campum allusione, Campates & Campenses dixerunt: *Hieron. cont. Lucifer.* alij à Rupe, Rupitas siue Rupitanos. *Epist.* 165. *l. de vnit. Eccl. c.* 3.

Ad hunc modum habere Donatistarum præsules Roma cœpit, sed pauculos, neque nisi ex Africâ missos. Defuncto Victori, datus successor Bonifacius Ballitanus: hinc Encolpius: deinde Macrobius, cuius Gennadius meminit *l. de Script. Eccl. c.* 5. post hunc Lucianus: sextus denique Claudianus. Tot enim ad sua tempora Optatus enumerat, *l.* 2. Augustinus contra Petilianum scribens, ait eum libro suo De vnico baptismo, quem sibi refellendum sumit, Interuentorum ad id vsque tempus, catalogum perduxisse; *l. de vn. bapt. c.* 16. sed qui, quotque fuerint, haud repetit.

Sanè horum Antistitum postremum fuisse Felicem, ex Actis Collationis Carthaginensis docet Franc. Balduinus: qui Romanæ Vrbis cladem fugiens, Collationi superuénit, cui se ambitiosè ingerere conatus est. Atque hic Donatistarum Romæ finis: neque dissimilis in Hispaniâ, vbi cessisse irruentibus Vandalis, & in Africam rediisse, certò crediderim. Verùm hæc postea euenerunt.

Vt verbo absoluam, rebus omnibus ex animi sententia confectis, probeque instituto schismate; Numidæ Carthagine discedunt, multo auro graues, quod in omnium bulgas Lucilla liberaliter effuderat.

§. XVII.

§. XVII.

Donatus à Casis nigris, exsculptum schisma polit & perficit.

DOmi positi, totâ cogitatione vigilarunt, vt sponsam quam foras eduxerant, speciosissimam facerent. Incubuit in hoc præ ceteris Donatus Casensis, schismatis totius princeps atque architectus.

Et primò, vt videri illegitima Cæciliani ordinatio posset; legem, siue habito Concilio fecerunt, siue imperante consuetudine esse dixerunt, vt Africanarum regionum principes Episcopi, ab aliis eiusdem gentis principibus ordinarentur. *Collat.* 3. *c.* 16. In hanc perinde Cæcilianum impegisse.

Porrò autem vt Felicem Aptungitanum, qui Cæciliani ordinationi præfuerat, traditionis reum peragerent; Acta quædam publica, Ingentio cuiusdam loci scribâ corrupto, qui ad epistolam Cæciliani, (alicuius ibi de Magistratu) non pauca adiecerat, adulterarunt: quæ postea falsitas in iudicio deprehensa est, vt dicemus infrà.

Iam verò vt ne vacillarent quæ Cæcilianus ipse patrasse debuerat, putà siue negasse, siue exhiberi vetuisse Martyribus in custodia cibum; diligenter asseruandas putarunt quasdam Mensurij litteras ad Secundum Tigisitanum, quibus id confici non obscurè existimabant. Quod vt tantò probabilius euaderet, Cæcilianum Mensuriumque Traditores esse dixerunt, infectis hoc fine Martyrum gestis, Saturnini, Datiui, Felicis, Ampelij & aliorum, qui sub Anulino Proconsule Carthagine passi fuerant: in quibus Traditores ambo fuisse memorantur, inducitur que Cæcilianus, Mensurij iussu carceris obsidere fores, & impedire ne quod humanitatis officium detentis Martyribus inferretur. Extant hæc Acta cum Optato nouissimè edita.

Quin etiam fingere aliquando non dubitarunt, se Carthagine existentes, cùm cogitarent culpam Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo velle sopire; dedisse quemdam Interuentorem populo suæ communionis apud Carthaginem constituto, antequam Maiorinus aduersus Cæcilianum ordinaretur: hunc verò Interuentorem ab eis

qui Cæciliano fauebant, in ſuo conuenticulo occiſum: *Epiſt.* 163. Cupientes nimirum non plebem tantummodò, ſed etiam Cæcilianum, violentiæ & effuſi ſanguinis infamiâ aſpergere, atque ita omnem à ſe inchoati ſchiſmatis inuidiam amoliri.

Has fabulas vt populo placere vidit Donatus Caſenſis; hæreſin repentè ſchiſmati coniunxit. Gerebat animo errorem, quem fundarat Agrippinus, firmauerat Cyprianus: iterari ea Sacramenta debere, quæ tum hæretici, tum ſchiſmatici contuliſſent. Quare cùm Cæcilianum, eique communione coniunctos, ab Eccleſiâ ſubmouiſſet; haud difficulter obtinuit, vt quodcumque Sacramentum dediſſent, irritum haberetur & inane. Hinc quotquot à Catholicis abducere potuit, & ſuos facere; denuò baptizabat, Chriſmate vngebat, Ordinabat. Vtrùm ex communi ſuorum, an priuatâ ſolummodò opinione, incertum. Satis conſtat vniuerſam Maiorini partem non id ſtatim ab initio amplexam, imò corrigere voluiſſe.

§. XVIII.

Alterum Schiſmaticorum Concilium frequentiſſimum.

Anno 308.

ETenim firmatis iam vtcumque rebus, alterum Carthagine Concilium egit, longè frequentiſſimum: in quo fuerunt (vt ex Commentariis Tichonij Donatiſtæ Auguſtinus refert) ducenti ſeptuaginta Epiſcopi: habitumque ait quadrageſimo anno ante tempora Macariana, id eſt anno Chriſti CCC. VIII. *Epiſt.* 48. Nam quid in eo ſit geſtum, ſubdit ex eodem Tichonio: Videlicet per ſeptuaginta & quinque dies, poſtpoſitis omnibus præteritis, limatam eſſe ſententiam, atque decretum, vt Traditoribus immenſi criminis reis, ſi baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam Macrinenſem Epiſcopum Communionis veſtræ, dicit Traditorum plebem congregatam Eccleſiæ miſcuiſſe: & ſecundùm ſtatuta illius Concilij à ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis veſtris facti, feciſſe cum Traditoribus vnitatem: eique Deuterio poſt hoc factum, iugiter communicaſſe Donatum: Nec ſolùm huic Deuterio; ſed etiam vniuerſis

vniuersis Maurorum Episcopis, per quadraginta Annos: quos dicit vsque ad persecutionem pet Macarium factam, Traditoribus sine baptismo communicasse. *Ita August. ex Tichon. Epist.* 48.

Quidquid sit, non inhæserunt hisce decretis posteriores Donatistæ: sed Sacramenta à Catholicis collata strenuè obstinateque iterarunt, priusquam eis miscerentur: vt hinc factum videatur, quod huius Concilij tametsi celeberrimi, numquam vel leuiter mentionem iniecerint, quin potiùs voluerint penitus esse sepultum; vbi contrà, primum illud à se Carthagine habitum, sæpenumero produxerunt, tamquam aliquod suæ sectæ Palladium.

CAPVT II.

CONSTANTINVS IMPERATOR CAVSAM CÆCILIANI ET DONATI COGNOSCIT.

§. I.

Maxentij cædes.

INterea Romani, Maxentij tyrannidem ac flagitia pertæsi (qui & toti Africæ adeò grauis incubuerat infinitis oneribus exactionibusque, vt eam funditùs perdere ac delere voluisse, non frustrà sit dictus; *Nazar. in Panegyr. Constant.*) occultis nuntiis ad liberandam rempublicam, Constantinum, in Galliis quintum Imperi sui annum agentem, inuitant.

Annis 311. & 312.

Is hanc in rem per se pridem intentus, bellum contra Maxentium libens suscipit: & Crucis Christi cælitùs ostensæ præsidio, terna ipsius per Italiam castra, biennij spatio vbi profligarat; eum Româ progressum, fundit tandem fugatque.

Igitur Maxentius dum se in vrbem, veluti in tutissimam arcem recipere cogitat, victorisque manus euadere; in casses incidit, quos hosti

hosti tetenderat. Ponte siquidem, quem ex iunctis lintribus paullò suprà Miluium fecerat, soluto, lapsu equi in gurgitem demersus, cumque thoracis pondere grauaretur, limo & vligine haustus est. Cadauer ægrè repertum.

Constantinus Romam triumphans ingreditur, recisumque Maxentij caput, ac pilo impositum, per vrbem circumfertur. Quod deinde Imperatoris iussu in Africam, ad eam permulcendam, transmissum est: vt, quam maximè viuus afflixerat, laceratus expleret. *Nazar. in Panegyr.*

§. II.

Pax & libertas data Christianis.

CONstantinus mox ad Rempublicam componendam, & afflictissimam Christianorum caussam erigendam conuersus, tum suâ tum Licinij auctoritate (quem datâ sorore in vxorem, affinitate sibi iungere cœperat) legem pro Christianis edit: quâ, rescissis priorum aduersus eos Imperatorum edictis, plenam exercendæ suæ religionis libertatem, ac quæcumque siue priuatim siue publicè erepta hoc nomine fuerant, restitui iubet.

Ad hæc litteras ad Maximinum, barbarâ crudelitate per Orientem in Christianos grassantem scribit, quibus extinctum Christi ope Maxentium, & quæ deinde secuta sunt, significat: in primis autem beneuolum, quem gerat erga Christianos animum: hunc vt sequatur, vehementer se optare.

Certè Maximinus haud obloqui ausus, persecutionem sistit. At verò his minimè contentus Imperator, euersas passim Basilicas, propriis etiam sumptibus instaurat: eò mox prouectus, vt Sacrorum ministris totique Clero, æternâ lege immunitatem sanciret.

§. III.

§. III.

Constantini litteræ, & liberalitas erga Cæcilianum.

VErùm, cùm non sufficeret piissimo Imperatori solis eiuscemodi edictis beneuolentiam testari: magnam insuper pecuniæ vim in varias Ecclesiæ pauperumque necessitates distribuendam, Episcopis direxit.

Neque sanè Africam prætereundam putauit, quam, ob res illic antea perturbatissimas, singulari studio procurasse, colligi haud obscuris argumentis potest. Quapropter scribit ad Anulinum Proconsulem, latasque à se leges mittit, iubetque seruari: item ad Cæcilianum, cui magnum auri pondus, ad vsu Esccleslæ destinat. Hoc si nondum sufficiat, mandat, vt à possessionum suarum procuratore, quantumlibet voluerit vltrà exposcat: simulque admonet, vt si quis ab Ecclesiâ populum eius auertere conetur; ad Proconsulem & Vicarium Præfectorum deferat, quibus præsentibus iniunxerit, vt eiusmodi homines cohibeant compescantque.

Quibus Donatistas haud dubiè perstringit: de quorum factione audisse iam aliquid ab Osio poterat, quem cum nonnullis aliis Episcopis adeò habebat præsentem, vt absque illius consilio, in Ecclesiasticis præsertim caussis, nihil agitaret.

Et licet alias complures Constantini litteras, Christianorum res spectantes, recitet Eusebius; tum verò vnam alteramque hîc exhibere voluimus, lucem non exiguam toti historiæ allaturas.

Constantinus Augustus, Anulino Proconsuli Africæ.

Salue Anuline, nobis cumprimis obseruande. QVONIAM multis ar- " gumentis constat Religionem, in quâ sumus, & perfectus cultus sa- " crosanctæ & cælesti Dei potentiæ debitus omninò consistit, negle- " ctam & contemtam, magna pericula attulisse: eandemque sanctè au- " gustèque obseruatam, tum maximam Romano nomini ac splendori " prosperitatem, tum eximiam omnibus hominum rebus felicitatem, "

 diuinâ "

„ diuinâ beneficentiâ illud largiente, apportasse: Visum est, vt illi ho-
„ mines, qui debitâ cum sanctimoniâ, & assiduâ legis diuinæ obserua-
„ tione, sua ministeria huic diuinæ religioni excolendæ impertiunt,
„ Anuline honoratissime, pro laboribus suis digna præmia reportent.
„ Quare eos qui in Prouinciâ tuæ fidei concreditâ, in Ecclesia Ca-
„ tholica, cui Cæcilianus præest, huic sanctæ religioni sedulò inser-
„ uiunt (quos Clericos nominare solent) ab omnibus omninò com-
„ munibus & ciuilibus rerum publicarum ministeriis immunes & so-
„ lutos volo: vt nullo modo per errorem, vel per sacrilegam & pro-
„ fanam prolapsionem, quæ in eiusmodi negotiis accidere solent, à
„ cultu Diuinæ Maiestati debito abstrahantur, sed absque vlla mole-
„ stiâ, propriæ legi obsequium præstent. Qui quidem cùm sacrum
„ Numen summo honore & veneratione prosequantur; incredibile
„ est quantum reipublicæ adiumenti videantur allaturi. Vale Anuli-
„ ne venerande. *Euseb. l.10. Hist. c.7.*

Constantinus Augustus, Cæciliano Episcopo Carthaginensi, salutem.

„ QVONIAM visum est nobis, per omnes Prouincias Africæ, Numidiæ
„ & Mauritaniæ, certis quibusdam legitimæ & sanctissimæ Religionis
„ Catholicæ ministris, in sumtus communes aliquid suppeditare; litte-
„ ras ad Vrsum virum Nobilissimum, Quæstorem nostrum in Africâ
„ dedi, & ei significaui vt tria millia φόλεις, tuæ grauitati numeranda
„ curaret. Tu igitur quando prædictam pecuniæ summam recipien-
„ dam curaueris; omnibus qui in schedâ ad te ab Osio missâ antè scri-
„ pti sunt, has pecunias dispertiri iubeto Quod si aliquid ad istud meum
„ in hac re erga omnes hos institutum cumulatè explendum deesse a-
„ nimaduertas; ab Heraclidâ nostrarum possessionum procuratore, au-
„ dacter & absque hæsitatione, quod necessarium fore putaueris, postu-
„ les velim. Nam illi coràm imperaui, vt si quid pecuniæ tua Graui-
„ tas ab eo peteret; absque dubitatione vlla tibi numerandum
„ curaret.

„ Et quoniam accepi quosdam homines, non animo satis rectè com-
„ posito & constituto, populum à sanctissima & Catholica Ecclesia,
„ malâ & perniciosâ corruptelâ velle auertere; scias velim me Anulino
„ Proconsuli, quin etiam Patritio Præfectorum Vicario, cùm præstò
apud

apud me essent, talia mandata dedisse, vt, cùm in reliquis omnibus, « tum in hoc maximè curam diligentem ponerent, & rem eiusmodi si « fortè acciderit, nullo modo negligerent. Quapropter si quos ho- « mines in eo furore & amentiâ inhærescere perspicias, abiectâ omni « cunctatione, Iudices quos dixi, adito, & hoc idem illis referto, vt « illi in hos, sicut coràm mandaui, animaduertant. Dei Optimi Maxi- « mi numen te in multos annos conseruet. *Euseb. l. 10. c. 6.* «

Est autem φόλις vel follis, cuius Constantinus meminit, certæ pecuniæ mensura & modus, quemadmodum Talentum, Libra, Marca, vt videre est apud Suidam, Epiphanium & alios. Ex quibus præterea apparet, triplicis generis fuisse *Folles*, aureos, argenteos, æreos. Vt verò hoc loco intelligantur aurei, à Constantino donati Cæciliano, nec non à Lucillâ in Carthaginensi Synodo, Episcopis; ita argentei esse videntur, de quibus *l.* 11. *Cod. Theodos. de Suariis*, quæ porcinæ pretium in singulas libras, senis follibus definit: vt hi planè coincidere videantur cum stuferis siue assibus nostratibus: ærei denique, de quibus Augustinus *l.* 22. *de Ciuit. Dei c.* 8. vbi pauper quidam ad memoriam viginti Martyrum pro veste deprecatus, piscem, quem fòrs pelagus eiecerat, vendidit trecentis follibus: quo, annulique in pisce reperti pretio, lanam futuræ vesti comparauit. Alij follem, pro sacculo accipiunt, certam pecuniæ summam continente: vt singuli nimirum folles, singuli sint sacculi: horum verò singuli, certas designatasque summas in numerato habeant. Quomodo fortasse intelligendi sunt auctores, qui follem, pecuniæ mensuram & modum esse dicunt.

§. IV.

Erumpunt Schismaticorum odia.

CONstantinus rebus per Italiam & Africam compositis, acceptoque Germanici tumultûs ad Rhenum nuntio; eodem quo venerat impetu in Barbaros mouit: prolaturus Imperium, vt ait Panegyrista, à Tusco Albulâ, ad Germanicum Albim.

Anulinus interim visis Constantini litteris, quod in mandatis ha- bebat, Anno 313.

hebat, exſequitur, & ſuas Cæciliano porrigit. Simul atque eliminatum eſt earum argumentum; Cæciliano, vti par eſt credere, Imperatoris pietatem ac munificentiam, eiuſque erga ſe ſtudium & fauorem deprædicante, grauiter exarſere aduerſarij: dolentes Cæcilianum ſibi præferri, eiuſque potiùs, quàm ſuorum communionem, à Conſtantino honorari. Quare cùm frenderent non obſcurè, de Cæciliano accuſando conſilium capiunt: ſperantes videlicet falſis rumoribus, temporum iam diuturnitate firmatis, famæ ſibi vetuſtatem patrocinaturam, illi præiudicaturam. *Epiſt. 162.*

§. V.

Schiſmatici Proconſulem implorant.

Adiunctâ ſibi non exiguâ plebis ſuæ, atque honoratorum aliquantulâ turbâ, Proconſulem adeunt: Cæcilianum in multis accuſant, ob quæ nuper in Carthaginenſi Concilio, Epiſcopatu ſit deiectus, quamquam eum per vim tenere pergat: pacem idcircò cum eo habere non poſſe.

Offerunt binos libellos. Quorum alter, qui crimina Cæciliani continebat, in alutâ, ſubſcriptus ita: Libellus Eccleſiæ Catholicæ criminum Cæciliani, traditus à parte Maiorini. Alius ſine ſigillo, cohærens eidem alutæ, datus die decimoſeptimo Kalendas Maias, Conſtantino Aug. III. Coſ. *Epiſt. 68.* quo Imperatoris ſuper hâc re iudicium poſtulant.

Poſterioris ſuperſunt hæc, quæ Optatus recitat, extrema verba:
„ Rogamus te, ô Conſtantine, optime Imperator, quoniam de genere
„ iuſto es, cuius Pater inter ceteros Imperatores perſecutionem non
„ exercuit, & ab hoc facinore immunis eſt Gallia: (nam in Africà in-
„ ter nos & ceteros Epiſcopos, contentiones ſunt.) Petimus, vt de
„ Galliâ nobis iudices dari præcipiat Pietas tua. Datæ à Luciano,
„ Digno, Naſſutio, Capitone, Fidentio, & ceteris Epiſcopis partis Do-
„ nati. *Optat. l. 1.*

Anulinus Donatiſtis fortaſſe, quàm Catholicis æquior, Ethnicus quippe & Chriſtianorum illic paullo antè acerrimus perſecutor, Libellos

bellos suscepit, cumque litteris suis Imperatori transmisit, deferentibus, vt apparet, memoratis Donatistarum Episcopis. *l. 1. cont. Parm. c. 9.* Relationis huius exemplar exstat apud Augustinum, quod quia plurimum lucis rebus præsentibus allaturum est, operæ pretium fuerit exhibere.

Anulinus Proconsul Africæ.

SCRIPTA cælestia Maiestatis vestræ, accepta atque adorata, Cæciliano & his qui sub eo agunt, quique Clerici appellantur, deuotio paruitatis meæ insinuare curauit: eosdemque hortata est, vt Vnitate consensu omnium factâ, cùm omni omninò munere indulgentiâ Maiestatis vestræ, liberati esse videantur Catholici; custoditâ sanctitate legis, debitâ reuerentiâ diuinis rebus inseruiant. Verùm post paucos dies, exstiterunt quidam adunatâ secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quique fasciculum in alutâ signatum, & libellum sine signo obtulerunt dicationi meæ, atque impendiò postularunt, vt ad sacrum & venerabilem Comitatum nominis vestri dirigerem: quæ manente Cæciliano in statu suo, subiectis eorumdem actis, quò cuncta Maiestas vestra possit dignoscere, paruitas mea dirigere curauit *Epist. 68.*

§. VI.

Constantinus Melchiadi Papæ caussam Cæciliani committit.

LEgati in castra venientes, vt primùm ad Imperatoris conspectum admissi sunt, legationis suæ caussam exposuerunt, litteris Proconsulis, vnà cum libellis supplicibus, porrectis. Quos vbi perlegit Imperator, Christianissimâ voce, ad legatos ait: Petitis à me in sæculo iudicium, cùm ego ipse Christi iudicium exspectem. *Optat. lib. 1.*

Quamobrem non ausus ipse iudicare; Episcopale negotium Episcopis, vt competentibus legitimisque Iudicibus, committendum existimauit. Et quamquam Gallicanos illi petiissent; attamen videtur

iam tum intellexisse Constantinus, ad cuius maximè tribunal materia pertineret: quam perinde ad Melchiadem, Romanæ Ecclesiæ eâ tempestate Pontificem, per litteras transmisit: iubens vt partes inter ipse cognoscat & iudicet, litemque componat. *Epist. 166.*

Nè nihil autem Schismaticis concessisse videretur; tres illius ætatis celeberrimos euocat è Galliâ viros, Maternum Agrippinensem, Rheticium Augustodunensem, & Marinum Arelatensem Episcopos, vt Melchiadi hac in caussâ cogniturо & iudicaturo adsideant. *Opt. l. 1.*

Hæc dum aguntur, nouæ ab Anulino Proconsule litteræ superueniunt, quibus significat dissidia magis indies gliscere: adeoque opus esse formâ legitimi iudicij, quâ præsentes sint & actor & reus, omni quidem morâ postpositâ: sicut & necessitas Ecclesiæ exigebat.

Litteras itaque Constantinus ad Anulinum in Africâ scribit, vt Cæcilianum & accusatores eius, Romam transire iubeat, adscitis vtrimque, quos vtraque pars oportunos sibi putauerit denis Episcopis, aliisque ad caussam necessariis: addens, vt stato die, coram eius Vrbis Episcopo, controuersia quæ inter ipsos est, & audiatur & finiatur.

Eos Anulinus conuentos (cùm datos Iudices recusare Donatistæ nulli auderent) quod iusserat, Imperatori, facturos respondit. *Col. lat. 3. c. 12.* Sed præter Cæciliani & Donati Casensis, nomina ceterorum ignorantur. Constantini Epistola ad Melchiadem sic habet.

Constantinus Augustus Melchiadi Episcopo Romano, Salutem.

„ QVONIAM eiusmodi litteræ complures, ab Anulino clarissimo „ Africæ Proconsule ad me missæ sunt, in quibus constat Cæcilianum „ Episcopum ciuitatis Carthaginensium à quibusdam collegis suis in „ Africâ ordinatis Episcopis, multis de rebus in crimen vocari: & illud „ mihi permolestum videtur, vt in his prouinciis, quas diuina proui- „ dentia vltrò ac sua sponte sub meum subiunxerit Imperium, & in „ illis locis in quibus crebra hominum frequentia versatur, non modò „ multitudo ad deteriora deflectat & distrahatur dissidiis, sed Episcopi „ etiam discordiam inter se ipsi exerceant; Visum est mihi, vt idem Cæcilianus,

cilianus, cum decem Episcopis, qui illum reum facere videantur, & "
decem aliis quos ipse suæ litis diiudicationi necessarios existimauerit, "
Romam nauigio traiiciat: vt ibi coràm vobis, & Rheticio etiam, & "
Materno & Marino collegis vestris, quos eâ de caussa Romam maturare iusserim, possit audiri, sicut sanctissima Dei lex, vt nostis, postulat. Atque vt de omnibus hisce plenissimam, accuratissimamque "
notitiam possitis habere; exemplaria litterarum ad me ab Anulino "
missarum, litteris meis subscripta, aduersus prædictos collegas misi: "
quas cùm vestra Grauitas perlegerit, exquisitè ponderabit quo modo, quâuè ratione lis illa, quam suprà diximus, diligentissimè rectissimèque dirimatur, & ex iuris præscripto tandem aliquando absoluatur: quandoquidem illud vestrum studium minimè latet, me tantam reuerentiam sanctæ & Catholicæ Ecclesiæ tribuere; vt velim "
eos nullum generare schisma, nullam discordiam vllo in loco omninò relinquere. Summa magni Dei Maiestas, vos, honoratissimi viri, "
multos annos conseruet. *Euseb. l. 10. c. 5.* "

§. VII.

Melchiades Cæcilianum absoluit.

MElchiades acceptis Imperatoris litteris, alios præterea Episcopos ex vniuersa Italiâ, quindecim numero, futuros assessores adsciscit. Erant hi Merocles Mediolanensis, Florianus Cæsenensis, Zoticus Quintinensis, Stemnius Ariminensis, Felix Florentinus, Gaudentius Pisanus, Constantius Fauentinus, Proterius Capuanus, Theophilus Beneuentanus, Sauinus Terracinensis, Secundus Prænestinus, Felix à Tribus tabernis, Maximus Ostiensis, Euandrus ab Vrsino, Donatianus à Foro Claudij. *Optat. l. 1.* Iam & Gallicani Episcopi, præstituto die aderant: Cæcilianus item, & donatus Casensis, ambo numero suorum stipati.

Itaque Constantino III. Licinioque Coss. sexto Nonas Octobris, qui dies in feriam sextam incidebat, Concilium agitari cœptum, in domo Faustæ in Laterano. Vbi considente Melchiade, ceterisque octodecim, caussa Donati & Cæciliani in medium missa est. *Opt. l. 1.*

Et

Et ante omnia in perſonas accuſatorum, de more inquiſitum, forentnè habiles ad id, & legitimæ. Hîc enim conſtitit, diacono adhuc Cæciliano, Donatum, qui nunc ſchiſmatis Carthaginenſis auctor eſt, aliud ibidem ſchiſma feciſſe: rebaptizaſſe præterea nonnullos: & lapſis quibuſdam, ſacræ ordinationis manus iteratò impoſuiſſe: Donato ne hæc quidem negare auſo, tametſi pœnam grauiſſimam mererentur, vetarentque in alium dicere.

Verumtamen ne tam cauſſæ diffidentiâ actorem reiicere, quàm ſiue iure, ſiue lege, Cęcilianus videretur; iubet proferre quę parauerat. Congerit crimina non pauca: atque illud inprimis ferè ſeptuaginta Epiſcoporum Carthagine Concilium, cuius ſententiâ damnatus, & Epiſcopatu ſuo deiectus ſit Cæcilianus. Reſpondet is, inficiando crimina: abſentem inauditumque ſe ab æmulis atque coniuratis comdemnatum: quod vt ne ſibi fraudi nocumentoque ſit; omnia iura clamare.

De criminibus igitur Donatus docere iuſſus, deficit. Adſtabant in Concilio decem Epiſcopi, quos Imperatore præcipiente Donatus adduxerat, tamquam futuros adiutores ſuos: qui interrogati, quid ſentirent; ingenuè fatebantur, nihil ſe certum exploratumque noſſe, quod officere Cæciliano queat: *Optat. l. 1. Aug. Coll. 3. c. 12.* Maiorini partem, multa confusè criminari, quæ nec determinatam perſonam, nec liquidùm teſtimonium habeant. Teſtes interim qualeſcumque ex Africa veniſſe; verum operâ Donati, à iudicio eſſe ſubtractos. *Epiſt. 162.*

Quare producere eos iuſſus, primò facturum ſe recepit: cumque moras necteret, iuſſus iterùm iterumque, non teſtes ſolummodò, ſed & ſemetipſum, veritus damnationem, ſubducere Concilio cœpit. *Epiſt. cit. & Coll. 3. c. 12.* Ita ipſo facto docuit, Caſis Nigris Antiſtitem ſe eſſe: quando neque viſus poſtea in Concilio eſt, neque auſus accedere.

Cùm ergo reſtare nihil præterea videretur, quàm vt pro Cæciliano ferretur ſententia: Donatus nonnullos ſubornat, qui denuntiationis libellum, contra Cæcilianum offerant. Eam ob rem noua de integro cœpta cognitio agitari: cumque multa quidem eſſent obiecta, nihil probatum; cauſſam Melchiades terminandam duxit, collectiſque aſſeſſorum opinionibus, omnium conſenſu ſententiam pronuntiauit.

I. Et primò, criminatione omni Cæcilianus absoluitur: atque integro statu, in Ecclesiasticâ communione retinendus firmandusque decernitur. *Optat. l. 1. Aug. Epist. 162.*

II. Concilium septuaginta Episcoporum Carthagine ab inimicis ipsius nuper habitum, rescinditur & aboletur. *Coll. 3. cap. 17.*

III. Donatus à Casis nigris in Numidiâ Episcopus, tum quia schismatis totius auctor, tum quia sacrilegâ temeritate Baptismi Ordinisque Sacramenta repetere ausus esset, damnatur, & Episcopatu suo deiicitur. *Opt. l. 1. Aug. Coll. 3. c. 1. Epist. 162.*

IV. Ceteris eiusdem accusationis & dissensionis consortibus, si resipiscere vellent, proposita venia: quin & integer status permissus iis, qui à Maiorino in schismate ordinati essent: eâ lege, vt quibuscumque in locis duo reperirentur Episcopi, quos dissensio geminasset; is confirmaretur, qui prior esset ordinatus: alteri autem eorum, plebs alia regenda prouideretur. *Epist. 162.*

Sententia profectò quâ nulla æquior, innocentior, integrior, magisque prouida & pacifica cogitari fingiuè posset. Quare lubet hîc cum Augustino in Melchiadis laudem exclamare: O virum optimum! ô filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis! Conferte nunc istam paucitatem cum illâ multitudine Episcoporum: neque numerum numero, sed pondus ponderi comparate: hinc modestiam, inde temeritatem: hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hîc nec mansuetudo integritatem corrupit, nec integritas mansuetudini repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. *Epist. 162.*

§. VIII.

Non acquieuêre Schismatici.

QVamquàm post tam pacificum moderamen Episcopalis iudicij, omnis contentionis pertinacia debuisset extingui; *Epist. 68.* non potuit tamen improbitas ratione placari. Qúare Schismatici non iam Cæcilianum modò, sed & Romanos iudices accusare & criminari cœperunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare Iudices,

quibus

quibus iudicãtibus victus est? *Epist.* 166.

Et coram Imperatore quidem quemadmodum eis detrahere conati sint, mox audiemus: in vulgus autem non sunt veriti spargere, corruptos à Cæciliano fuisse. *l.3. cont. Crescon. c.*61. Melchiadem porrò, eorum posteri plurimis calumniis prosciderunt, traditionis diuinorum Codicum & Thurificationis crimine aspergere ausi: *l.1 cont. Parm. cap.*5. ideoque iudicem in eâ causså legitimum non fuisse. Quod in Collatione Carthaginensi cùm obiecissent; probare iussi, minimè potuerunt: inanissimas licet vanissimasque nebulas, ex quibus nescio gestis, in pariete depingerent. *Collat.*3.*c.*18. *& l post Collat.c.*12. *&* 13.

Nam si verum id crimen norant, cur sibi præiudicarunt vt apud talem Iudicẽ caussam agere inciperent? Cur non potiùs ante cognitionem, hanc aduersus eum exceptionem opposuere? Aut cur non saltem postea quàm causså ceciderant, victi, iratique obiiciendum hoc ei apud Imperatorem putarunt?

Neque enim vnum insimulasse Melchiadem contenti, alios prætereà complures eiusdem ordinis Pontifices, simili Traditionis ac Thurificationis labe macularunt, quos omnes generaliter incredibilibus, vt inquit Augustinus, calumniis sunt insectati: *l.de vn. bapt. cap.* 16. *& l.*2. *cont. Petil. c.*92. tamque infensum infestumque aduersus Apostolicam Sedem animum induerunt, vt eam, pestilentiæ Cathedram, eodem Augustino teste, appellare non dubitarint. *l.*2. *cont. Petil. cap.* 51.

Ita admissum semel odium, animi lucernam extinguit. Verùm quia hæc posteà acciderunt; Romano Concilio terminato, Melchiades de exitu eiusdem, missâ ad Imperatorem relatione, eum certiorem omnium fecit.

§. IX.

Melchiadis iudicium accusant.

Anno 314.

SEd Donatistæ minimè cessandum rati, ad Constantinum proficiscuntur. Grauiter ibi de Iudicibus queri, totamq; caussæ actionem eleuare, & reprehendere. In primis Episcoporum, qui cognitioni præ-

ni præfuerant, minorem fuisse numerum, quàm negotij totius grauitas postulabat. Præcipitasse deinde iudicium, re non satis cognitâ atque perspectâ. Nonnullos etiam inter eos fuisse, qui, quod sentirent, liberè eloqui non sint ausi. Denique non omnia se dicere permissos: atque inter cetera, quod Felix Aptungitanus Episcopus, manifestus Traditor esset: à quo cùm Cæcilianus foret ordinatus, nullo modo Episcopum esse posse. Orare igitur se, vt alios, pluresque iudices statuat, qui cognitam denuo controuersiam terminent. *Epist. 162. & 166. l. de vn. Bapt. c. 16. Epist. Constant. ad Cresc. Syracus.*

§. X.

Caussa Felicis Aptungitani.

Constantinus, quamquam de Episcoporum integritate iudicioque minimè dubitaret, adeoque nouâ cognitione nihil opus esset: attamen cùm Donatistæ nullum interpellandi finem facerent, Felicis traditionem inuidiosissimè exagitantes; vt seditiosorum hominum quomodolibet ingenia placaret, cessit tandem eorum improbitati, facere pollicitus quod postulassent.

Verumtamen primùm omnium ad Ælianum Africæ Proconsulem scribit, hancque ei Felicis caussam, remotis omnibus necessitatibus aliis, publicè examinandam committit. Ælianus diligentissimâ seuerissimâque cognitione habitâ, Felicem Episcopum innocentem, atque ab omni obiectæ Traditionis crimine alienum deprehendit: tum verò Ingentij, scribæ illic publici, pessimam fraudem: qui à Donatistis, vt simile vero est, emtus, ad Alfij Cæciliani, Magistratûs Aptungensis, epistolam pluribus additis, eam corruperat. Quamobrem veritatis exprimendæ caussâ, quæstioni subiectus Ingentius, vngulis cœperat vexari: tortusque fuisset; ni properè Ziquensium ciuitatis Decurionem se proclamans, in carcerem esset receptus, donec consultus Imperator super eo respondisset. *Epist. 162.*

Exstat Proconsularis sententiæ, quâ purgatus atque absolutus est Felix, quædam apud Optatum pars, sed plenior apud Augustinum, his verbis: Ex professione Cæciliani (erat is Magistratus ciuitatis"

„ Aptungitanæ) qui Acta falsa esse dicit, & epistolæ plurima addita;
„ manifestum est, quâ voluntate hæc gesserit Ingentius: & ideò reci-
„ pietur in carcerem: est enim arctiori interrogationi necessarius. Feli-
„ cem autem religiosum Episcopum, liberum esse ab exustione instru-
„ mentorum Deificorum, manifestum est, cùm nemo in eum aliquid
„ probare potuerit, quod religiosas Scripturas tradiderit vel exusserit.
„ Omnium enim interrogatio subscripta, manifesta est, nullas Scriptu-
„ ras Deificas vel inuentas, vel corruptas, vel incensas fuisse. Hoc Actis
„ continetur, quod Felix Episcopus religiosus, illis temporibus nec
„ præsens fuerit, neque conscientiam commodauerit, neque tale aliquid
fieri iusserit. *l.3.cont.Cresc.c.70.* Continetur que Actis purgationis Cæciliani & Felicis, quæ integra in lucem produxit Pithæus, cum Optato editis.

Gesta hæc sunt Volusiano & Aniano Coss. decimo quinto Kalendas Martij, proximo post Romanum iudicium anno. *l. post. Collat. cap.33.*

§. XI.

Caussa Ingentij decurionis, falsarij.

IMperator, post acceptam de Felicis innocentiâ Æliani Proconsulis relationem, ad Probianum successorem ipsius mox scribit, iubetque ad se Ingentium transmitti: vt Donatistarum improbitas, à quibus indies lacessebatur, illo præsente ac coràm posito, comprimi coërcerique posset. Exstat huiusce rescripti exemplar, non vno loco apud Augustinum, estque tale:

Imperatores Cæsares, Flauius Constantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, ad Probianum Proconsulem Africæ.

„ ÆLIANVS prædecessor tuus, meritò, dum vir perfectissimus Verus
„ Vicarius Præfectorum tunc per Africam nostram, incommodâ vale-
„ tudine vteretur, eiusdem partibus functus, inter cetera etiam id nego-
tium

tium vel inuidiam quæ de Cæciliano Episcopo & Ecclesiâ Catholicâ "
videtur esse commota, ad examen suum atque iussionem, credidit esse "
reuocandam. Etenim cùm Superium Saturianum, & Cæcilianum, "
Magistratum Aptungitanorum, & Saturninum Excuratorem, & "
Callidium iuniorem eiusdem ciuitatis Curatorem, atque Solonem "
seruum publicum suprascriptæ ciuitatis, præsentes esse fecisset, au- "
dientiam præbuit competentem: adeò vt cùm Cæciliano fuisset ob- "
iectum, quod à Felice eidem Episcopatus videretur esse delatus, cui "
cùm diuinarum Scripturarum proditio atque exustio videretur ob- "
iecta; innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Ma- "
ximus Ingentium decurionem Ziquensium ciuitatis, Epistolam Cæ- "
ciliani ex duumuiris falsasse contenderet; eundem ipsum Ingentium "
suspensum, actis quæ suberant peruidimus, & ideò minimè tortum, "
quòd se decurionem Ziquensium ciuitatis esse asseuerauerit: vnde "
voluimus eundem ipsum Ingentium, sub idonea prosecutione ad Co- "
mitatum meum Constantini Augusti mittas, vt illis qui inpræsentia- "
rum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non desinunt, audien- "
tibus, & coràm assistentibus apparere & intimari possit, frustrà eos "
Cæciliano Episcopo inuidiam comparare, atque aduersus eum vio- "
lenter insurgere voluisse. Ita enim fiet vt omissis, sicuti oportet, eius- "
modi contentionibus, populus sine dissensione aliquâ, religioni pro- "
priæ cum debita veneratione deseruiat. *l.3. cont. Cresc. c.70. & Epist.68.* "

§. XII.

Schismaticorum peruicacia.

HAc tam euidenti Ordinatoris Cæciliani purgatione, cùm ora Donatistis penitus clauderentur; à solitis calumniis expetiere præsidium, dicentes Iudicem gratiâ fuisse corruptum: vbi nihilominùs constabat Felicem fuisse absentem. Quapropter idipsum in Collatione Carthaginensi repetendum existimarunt: primùm addentes, suppositas fuisse personas: ac deinde Felicem absentem non rectè fuisse absolutum. *Collat.3.ca.24.* non cogitantes aliâ de causâ Felicem potuisse absentem esse: imò magis ad declarandam Felicis innocen-

 tiam

tiam profuiſſe, quod abſens fuerit abſolutus, quia gratiæ ſuſpicio, ſi præſens eſſet, potiùs oriretur. *Collat.3. cap.24.*

Sed aliam interim, eamque duplicem, contra iudicium hoc, ſibi aliquando in priuatâ collatione obiectam reprehenſionem, meminit Auguſtinus: quod nimirum haud debuerit Epiſcopus Proconſulari, ſed Epiſcopali iudicio purgari. Quaſi verò Proconſul Ælianus hanc ſibi cognitionem arripuerit, ac non potiùs ab Imperatore impoſitam ſit executus. Quamquam & Donatiſtæ ipſi, cauſſæ huius Imperatorem iudicem popoſcerint, imò ad eum, vti pòſt audiemus, ab Epiſcopis prouocauerint.

Altera criminatio erat: nimis ſeueram ac terribilem in materiâ Eccleſiaſtica quæſtionem habitam fuiſſe: eò quòd Ingentius in equuleo ſuſpenſus, propè fuerit vngulis vexatus. Sed numquid abſenti Felici id imputari debuit, aut præſens etiam contradicere potuit, ne tantâ diligentiâ vel ſeueritate quæreretur, cùm eius cauſſam inueniendam Cognitor agitaret? Quid enim aliud fuiſſet, nolle ſic quæri, quàm de crimine confiteri? *Epiſt. 162.*

Ad extremum ſummæ erat impudentiæ, quod, cùm hæc Acta obliuione ſepulta Donatiſtæ exiſtimarent, auſi ſint aliquando comminiſci, Felicem in hoc Proconſulari iudicio, à Vincentio neſcio quo, de Traditione fuiſſe conuictum: quod Creſconius Auguſtino obiecit. *l.3.cont.Creſcon.c.69.* Contrarium enim patet ex Actis, quæ etiamnum legi, antè diximus.

§. XIII.

Synodus Arelatenſis in cauſſâ Cæciliani à Conſtantino indicitur.

His ita geſtis in Africâ, Imperator ad proximas Kalendas Auguſti, cùm alias Eccleſiaſticas ab cauſſas, tum verò ad Cæciliani & Donatiſtarum diſcutiendam controuerſiam, Arelate conuentum indicit, euocatis quamplurimis Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæque Epiſcopis: *l.1.cont.Parm. cap.5.* inter eos & Chreſto Syracuſano in Sicilia, hiſce litteris:

Conſtan-

Constantinus Augustus Chresto Syracusano Episcopo Salutem.

IAM DVDVM cùm nonnulli improbo & peruerso animo, à sancta " religione, & cælesti Euangelij doctrinâ ac potentiâ, & à Catholica " Ecclesiæ opinione desciscere cœperint; cupiens equidem eiusmodi li- " tes ac controuersias inter vos ortas dissoluere, ita scripsi, vt missis à " Galliâ quibusdam Episcopis, quin etiam ex Africa aliis aduersarum " partium accersitis, qui inter se maximâ cum pertinaciâ & animorum " contentione digladiantur, & Episcopo Romano etiam coram, hoc " dissensionis quidquid videatur, possit illis præsentibus accuratâ diiu- " dicatione in rectam viam deduci. Verùm quoniam (sicut vsu venit) " quidam tum salutis suæ, tum veri cultûs, qui sanctissimæ Christi re- " ligioni debetur, penitus obliti, adhuc priuatas inimicitias exercere, & " graues simultates gerere non desinunt, dum nolunt aut Concilij iudi- " cio iam facto acquiescere, dumque definitè affirmant, paucos admo- " dum fuisse qui suas ipsorum sententias palàm in Concilio profere- " bant: iique ipsi cùm non omnia quæ antè quæri debuerant, accuratè " quæsita essent, ad iudicium dandum properè & valde celeriter festi- " nabant, atque ex his omnibus ea fieri contigit, vt tum illi ipsi quos " fraternum & concordem animorum consensum inter ipsos retinere " oportuerat, turpi, imò nefariâ & impiâ dissensione discordent; tum " aliis hominibus, qui mentes à sanctissima religione alienas habent, an- " sam ludibrij & irrisionis præstent. Idcirco mihi sedulò prouidendum " erat, vt illud, quod post iudicium anteà pronuntiatum, suâ sponte " componi & tranquillari debuerat, etiam iam tandem multis præsen- " tibus Episcopis, exitum & finem consequatur. "

Proinde quoniam plurimos Episcopos, ex locis diuersis & propè " infinitis, in vrbem Arelatensium ad Kalendas Augusti conuenire " mandauimus; Tibi etiam per litteras significandum putauimus, vt " acceptâ rhedâ publicâ à Clarissimo viro Latroniano Siciliæ condu- " ctore, duobus item aliis Episcopis ex sede secundâ, quos tu ipse tibi " maximè deligendos iudicaueris, tibi in societatem adscitis: quin et- " iam tribus famulis, qui vobis inter vias ministrent assumptis, ad eum " diem in loco præscripto, aliis occurras: quò per tuam Grauitatem, & " consentientem sententiam reliquorum qui eò commeant, hoc dissi- " dium quod hactenus improbè ob turpes & scelestas concertationes "

continua-

„ continuatum fuit, ſimulatque ea, quæ ab vtraque factione Epiſcopo-
„ rum (quos ſimiliter adeſſe mandauimus) audita fuerint, poſſint, licet
„ ſerò, ad debitam religionem, fidem & fraternam concordiam, ali-
„ quando reuocari. Deus omnipotens in multos annos te nobis ſeruet
„ incolumem. *Euſeb.l.10. cap.5.*

Litteras eiuſdem tenoris ad reliquos Metropolitanos Epiſcopos, quorum arbitrio duo alij eiuſdem prouinciæ deligerentur, Conſtantinum dediſſe, exiſtimandum eſt: quos omnes ad Concilij locum adduci voluit, datis Prouinciarum Præſidibus Tractoriis, pro ſumptibus itineris è publico. Exſtat enim aliarum exemplar litterarum, quas Imperator ad Ablauium dedit, vt Africanos Epiſcopos eodem adduci procuret, conceſſis etiam ſchiſmatis auctoribus, non aliter atque Catholicis, Tractoriis, vt tum appellabant: quæ diplomata erant, quibus euocati à Principe curſu publico vtebantur, adſcriptis ſtatibis, id eſt diuerſoriis & manſionibus vbi reciperentur. Litteras ad Ablauium, Lector reperiet inter eas quas Pithæus edidit, & Optato adhærent, vnà cum aliis, quibus ad ſe primùm miſſos ex Africâ Schiſmaticorum Legatos, Lucianum, Capitonem, Fidentium, Naſſutium &c. ſumptu ſuo Conſtantinus in Africam remiſit.

§. XIV.

Synodus Cæcilianum denuò abſoluit, Donatum denuò condemnat.

EX diuerſis igitur Prouinciis Arelatem conueniunt ducenti Epiſcopi, quemadmodum poſt Auguſtinum *l.1. cont. Parm.cap.5.* teſtatur impreſsè Iſidorus: vt adeò deprauatum videri poſſit Adonis Chronicon, quod ſexcentos perhibet adfuiſſe. Nec deſunt argumenta, quibus Concilio præſediſſe exiſtimari Siluester Papa poſſit, qui defuncto Melchiadi ſucceſſerat. Quod nihilominùs alij ſic explicant, vt per Legatos abſens ipſe præſederit, vt ex Actis Concilij apparet.

In Synodo tam celebri, tamque numeroſâ, tota rurſus Africana cauſſa diligentiſſimè diſcutitur: Cæcilianus innocens declaratur, Donatus

Donatus non impudens tantùm, ſed multorum etiam magnorumque criminum reus peractus, totius Concilij ſententiâ damnatur. *Epiſt.* 162.

Abſoluto itaque Cæciliano, vt tam effræni calumniandi audaciæ obuiam iretur; ſeueriſſima illicò Patribus conſcripta lex eſt, hiſce verbis: De his qui falsò accuſant fratres ſuos, placuit eos vſque ad « exitum non communicare: ſed falſum teſtem, iuxta Scripturam, im- « punitum non licere eſſe. *Conc. Arelat. can.* 14.

Ad vindicandam porrò Eccleſiæ diſciplinam, alij nonnulli Canones confecti: qui quoniam ſchiſmatis origini ſunt affines, haud debent præteriri. De his, inquiunt, qui Scripturas ſanctas tradidiſſe di- « cuntur, vel vaſa Dominica, vel nomina fratrum ſuorum; placuit no- « bis, vt quicumque eorum ex Actis publicis fuerit detectus, non au- « tem ex ſuſpicione famæ, vel verbis ſolis, ab ordine Cleri amouea- « tur. *Can.* 13. Iam, ſi iidem aliquos ordinaſſe fuerint deprehenſi: & « ſi in his quos ordinauerunt, ratio ſubſiſtit; non illis obſit ordinatio. « *ibid.* Et: Quoniam multi ſunt, qui contra Eccleſiæ regulam pugna- « re videntur, & per teſtes redemtos putant ſe ad accuſationem ad- « mitti debere; non admittantur, niſi Actis publicis docuerint omni « ſe ſuſpicione carere. *eod. can.* «

De Afris, qui propriâ ſuâ lege vtuntur vt rebaptizent; placuit vt « ſi ex hac hæreſi aliqui ad Eccleſiam venerint, interrogent eos no- « ſtræ fidei Sacerdos Symbolum: & ſi peruiderint in Patre & Filio & « Spiritu ſancto eos baptizatos, manus tantùm eis imponant, vt acci- « piant Spiritum ſanctum. Quod ſi interrogati, non reſponderint hanc « Trinitatem, baptizentur. *can.* 8. «

Et hæc quidem ad Donatiſtarum partim ſchiſma, partim hæreſin pertinent: poſtque tam euidentem veritatis manifeſtationem non pauci Epiſcopi, errorem atque delictum ſuum agnoſcentes, ad Cæciliani communionem tranſierunt. *Epiſt.* 68. & *Collat.* 3. *cap.* 19.

§. XV.

Donatus cum suis à Synodo ad Constantinum appellat.

VErumtamen Donatus Casensis, cum aliis nonnullis, in priore peruicaciâ & improbitate persistens, à Concilij sententiâ ad Imperatorem ausus est prouocare. *Epist.* 46. 161. 165. 166. 167. 171. *& l. 2. cont. Petil. c.* 92.

Ipse verò Papa Siluester euadere non potuit, quin communem cum Melchiade Traditionis & Thurificationis, apud horum posteros, calumniam subiret. *l. de vn. bapt. c.* 16.

Quod interim Rheticius Augustodunensis, Maternus Agrippinensis, & Marinus Arelatensis, qui Romæ Concilio interfuerant, huic iterum assederunt; non sic intelligas velim, vt eamdem rursus caussam iudicarint: sed aut instructionis suggerendæ gratiâ, aut rerum aliarum, quæ tum Ecclesiæ totius bono sancitæ sunt. Ob hoc enim Cæciliani quoque nomen Actis synodalibus subscriptum legitur.

Constantinus vbi Donatistas à Concilij sententia ad se prouocasse cognouit; grauissimè exarsit, eosque detestatus in hæc verba prorupit: O rabida furoris audacia! sicut in caussis Gentilium fieri solet, appellationem interposuere. *Epist.* 162. *Opt. l.* 1.

Non eo quidem inficias, hæc prout nunc apud Optatum leguntur, post iudicium Romanum dicta à Constantino videri. Sed quoniam Donatistæ non tam eo tempore appellarunt, quàm minorem iudicum numerum, iudiciique præcipitationem caussati sunt; (vt ex litteris Constantini patet, quas suprà ad Chrestum exhibuimus hoc fine, viderique idem potest in aliis ad Ablauium; in quibus placidè, & absque exclamatione vlla caussas quas diximus recensens, aliud iudicium Arelate decernit:) Optatus verò, præterquam quod à Donastis miserè sit interpolatus, multis siue expunctis, siue transpositis, (vt illustrator eius sollertissimus Franc. Balduinus obseruauit) haud meminerit iudicij Arelatensis, neque Constantini postea; verisimilius

lius est exclamasse nunc Constantinum, quando mirâ peruicaciâ turbulentos Donatistas, hoc Arelatensi iudicio minimè contentos vidit, vt colligitur *Epist. 162.* & apertè testatur Augustinus, qui iudicium Romanum, accusasse Donatistas ait, & ab Arelatensi appellasse. *l. 2. cont. Petil. c. 92.*

Quapropter huc referendæ sunt Constantini litteræ, inter Pithæanas, ad Episcopos Catholicos, vt ad suas Prouincias finito concilio reuertantur: in quibus Schismaticorum proteruiam, iisdem verbis quæ nunc retulimus ex Optato, castigat: & incipiunt: *Æterna & religiosa, &c.* Et aliæ datæ ad Catholicos in Africa, hoc modo: *Quod fides debuit, &c.*

§. XVI.

Constantinus ipse caussam cognoscit, & Cæcilianum absoluit.

ET quamquam Constantinus importunam appellandi libidinem non tantùm reiicere, sed pecuniariâ etiam multâ castigare potuisset; (vt Valentinianus postea latâ lege decreuit, in Chronopio Episcopo, qui septuaginta Episcoporum iudicio damnatus appellauerat Præfectum Vbi; *l. 19. Cod. Theod. quor. appell. non recipiund.*) nihilominus passus est sibi persuaderi, vt actum ageret, & ipse cognosceret: Veniam, vt inquit Augustinus, à sanctis Antistitibus postea petiturus. *Epist. 162.* Anno 316.

Romam igitur partes accersit: ibi se caussam auditurum. cuius rei testis est Epistola, quæ sequitur.

Constantinus Augustus Episcopis.

ANTE paucos quidem dies, iuxta postulatum vestrum, hoc mihi " placuerat, vt ad Africam reuerteremini, vt illic omnis caussa, quæ " vobis aduersus Cæcilianum competere videtur, ab amicis meis quos " elegissem, cognosceretur, atque finem debitum reciperet. Verùm " diu mihi cogitanti, & in animo meo non immeritò voluenti, id po- " tissimum visum est, vt quoniam scio quosdam ex vestris turbulentos "

 satis

„ satis & obstinato animo, rectum iudicium & integræ veritatis ratio-
„ nem minimè respicere, ac per hoc venire forsitan, vt si ibidem cogno-
„ scatur, non vt condecet & veritatis ratio expostulat, res finem acci-
„ piat: atque aliquid tale eueniat nimiâ vestrâ obstinatione, quod &
„ diuinitati cælesti displiceat, & existimationi meæ, quam semper illi-
„ batam cupio perseuerare, plurimùm impediat; placuit mihi, sicut
„ dixi, vt Cæcilianus iuxta priùs tractatum, huc potius veniat, quem
„ credo iuxta litteras meas mox adfuturum. Polliceor autem vobis,
„ quod si præsente ipso, de vno tantùm crimine vel facinore per vos-
„ metipsos aliquid probaueritis, id apud me sit, ac si vniuersa quæ ei
„ intenditis, probata esse videantur. Deus omnipotens perpetuam tri-
„ buat securitatem. *ita Constantinus.*

Verumtamen cùm Cæcilianus istuc, quâ de caussâ incertum, non occurrisset; interpellatus à Donatistis Constantinus, Mediolanum vt sequantur, præcepit. Ibi tum eorum se nonnulli subtrahere cœperunt, indignati fortasse, quòd non eos imitatus, præcipiti sententiâ absentem damnaret. Quod vbi prouidus Imperator cognouit; reliquos ab Officialibus custoditos, Mediolanum fecit peruenire.

Quò cùm & Cæcilianus venisset; Constantinus mirabili diligentiâ, cautelâ, & prouisione, cognitâ caussâ, Cæcilianum innocentissimum, Donatistas improbissimos iudicauit. *Epist.* 162. Acta hæc fuere vt apparet, Sabino & Ruffino Coss. Eodem enim anno, quarto Idus Nouembris, Constantinus totius iudicij exitum sententiamque ad Eumalium, Vicarium Præfectorum in Africam perscribit, vt eius operâ in omnium illic notitiam perferatur: *l. post Coll. c.* 33. asserens inter partes remotis arbitris omnibus se cognouisse, & innocentem Cæcilianum, illos calumniosissimos comperisse. *Coll.* 3. *cap.* 19. Commemorans etiam, in Arelatensi Oppido pro Cæciliano factum Episcopale iudicium: cui iudicio licet iam plurimi ex dissensione consensissent; reliquis tamen adhuc resilientibus & discordantibus, iniectâ nimirum appellatione, coactum se inter partes de re totâ iudicare *ibid.* Subdens denique: In quo iudicio peruidi, inquit, Cæcilianum virum omni innocentiâ præditum, ac debita religionis suæ officia seruantem, eique ita vt oportuit seruientem: nec vllum in eo crimen reperiri potuisse ibidem apparuit, sicut absenti fuerat aduersariorum suorum simulatione compositum. *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 71.

§. XVII.

§. XVII.

Cæci pertinaciâ & odio Donatistæ ad calumnias confugiunt.

ITa triplici iudicio purgatus est & absolutus Cæcilianus: totidemque sententiis damnati percussique Donatistæ, odio nihilominus malitiaque cœci, in pristinâ improbitate & dissensione obstinati permansere; eamdemque in posteros, veluti iure hereditario transfuderunt: adeò vt supinam hanc pertinaciam non vereatur Augustinus non tantùm cum diabolo comparare; sed etiam superiorem facere, dum ait: Puto quod ipse diabolus, si auctoritate iudicis[1], quem vltrò elegerat, toties vinceretur, non esset tam impudens vt in eâ causâ persisteret. *Epist.* 167.

Consumtis igitur iam tribunalibus omnibus, cùm Donatistæ neminem haberent quem appellare possent; quod vnicum restabat, ad calumniarum præsidium conuersi, Imperatorem quem sibi iudicem antea poposcerant, criminari cœperunt, prauis suggestionibus aures eius inflatas, *Coll.* 3. *c.*19. quin & gratiâ corruptum fuisse iactitantes. *l.* 1. *cont. Parm. c.* 6. *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 6.

De Osio porrò Cordubensi Episcopo, cui totum imputabant, pessima, plurimaque indigna conferebant. Questus enim de eodem Parmenianus aliquando fuit, quòd Cæciliano auxilium præstitisset, vt ad eius communionem, sanctorum & illibatorum numerus (ita suos appellans) cogeretur: sed huic impietati fidem seruorum Dei integram restitisse. *l.* 1. *cont. Parm. c.* 5. neque id sanè mirum, aut ab Osij moribus ingenioque videri debere alienum; vt qui deinde ob crimina flagitiaque sua fuerit à propriis collegis in Hispaniâ damnatus: tametsi posteriore iudicio ab Episcopis Galliæ, sed Osij fraudibus circumuentis, sit absolutus. *eod. l. c.* 4.

At verò in Collatione Carthaginensi, dum Constantini iudicium frustrà facere conantur; asseruerunt eum audito postea Ingentio, quem ad se paullò antè transmitti iusserat, latam priùs sententiam retractasse. *Collat.* 3. *cap.* 23. & 24. *Epist.* 152. *l. post Collat. cap.* 31. 32. & 33.

& 33. Sed eam calumniam facillimum erat conuellere.

Nam quo pacto, misso ad se Ingentio, sententiam resorbuit Imperator, quam tantò pòst latam esse constat, quàm de Ingentio mittendo ad Probianum Proconsulem scriberet: putà annis duobus, atque octo penè mensibus? *l. post Coll. c.* 33. Quamquam & caussam, cur præsentem Constantinus habere vellet Ingentium, satis ipsæ litteræ loquuntur. Vnde dubium non est, quin & Arelate auditus sit Ingentius, & exhibita Felicis Aptungitani purgatio.

Atqui impudentiâ maiore scribere deinceps gloriarique non sunt veriti, quod Cæcilianum Donatus Carthaginensis (quem Ecclesiæ illius ornamentum, & Martyrialis gloriæ virum appellarunt, vt pòst dicemus) apud Imperatoris cognitionem, reum fecerit conuicerit-que, imò damnatum in exilium trudi procurarit. *l. post Coll. cap.* 16. *Epist.* 50. Ita nimirum calumniam calumniâ, ne perplueret, pars Donati pertexit.

CAPVT III.

FVRORIS DONATISTARVM INITIA.

§. I.

Donatistæ Catholicos Basilicâ suâ exuunt.

INtereain Africam reuersis iis, qui se Imperatoris iudicio subduxerant, Basilicam quam in Constantina ciuitate Numidiæ, Constantinus erigendam curauerat, depulsis Catholicis occupauerunt. Catholici, Christianâ patientiâ superantes iniuriam, omnemque tumultuandi occasionem exosi; id solum ab Imperatore expetierunt, vt in loco fiscali, aliam Basilicam ædificari permitteret. Collaudatâ eorum modestiâ Constantinus, voti compotes effecit: vt patet his litteris.

Constan-

Constantinus Victor, Maximus ac triumphator semper Augustus: Zeuzio, Gallico, Victorino, Sperantio, Ianuario, Felici, Crescentio, Pontio, Victori, Babbutio, Donato Episcopis.

Cùm summi Dei, qui huius mundi auctor & pater est, cuius beneficio vitam carpimus, cælum suspicimus, humanâ etiam societate gaudemus, hanc voluntatem esse constet, vt omne humanum genus in commune consentiat, & quodam societatis affectu quasi mutuis affectibus glutinetur; non dubium est hæreses & schismata à diabolo, qui caput est malitiæ, processisse, &c. *Deinde post aliquammulta.* Acceptâ igitur Epistolâ sapientiæ & grauitatis vestræ, comperi hæreticos siue schismaticos, eam Basilicam Ecclesiæ Catholicæ, quam in Constantinâ ciuitate iusseram fabricari, solitâ improbitate inuadendam putasse, & frequenter tam à nobis, quàm à iudicibus ex nostra iussione commonitos, & reddere quod suum non erat noluisse: vos autem imitatores patientiæ Dei summi, eorum malitiæ placidâ mente, ea quæ vestra sunt relinquentes, & potiùs locum vobis inuicem alium fiscalem scilicet, poscere.

Quam petitionem more instituti mei libenter amplexus sum, & statim ad Rationalem competentes dedi, vt domum bonorum nostrorum transgredi faciat, cum omni iure suo ad domum Ecclesiæ Catholicæ, quam promtâ liberalitate donaui, ac vobis tradi protenus iussi: in quo tamen loco sumtu fiscali Basilicam erigi præcepi. Ad Consularem quoque scribi mandaui Numidiæ, vt ipse in eiusdem Ecclesiæ fabricatione, in omnibus sanctimoniam vestram iuuaret. Lectores etiam Ecclesiæ Catholicæ, &c.

§. II.

§. II.

Schismaticos Constantinus pœnis coërcere statuit.

CEterùm Imperator, tantâ Donatistarum improbitate tot euidentibus indiciis notâ, vbi nihilominus in dissensione animo obstinato perdurare sensit; æquissimo zelo succensus, quos vincere longanimitate non poterat, seueritate aggredi statuit. Legem itaque condit, quâ primùm Basilicas eis omnes adimit: conuentus inire prohibet: Episcopos resipiscere nolentes in exilium eiicit: atque vniuersim facultates conuictorum omnium, & vnitati pertinaciter resistentium, fisco vindicat. *Epist.* 48. 68. 166. *libro* 2. *cont. Petil. cap.* 92.

Neque his contentus, eos, qui Cæcilianum tam calumniosè ac procaciter accusarant, in primis autem Donatum Casensem, totius schismatis architectum, capitis damnat. Quod dum Parmenianus, Osio Cordubensi Episcopo suggerente factum fuisse ausus est aliquando criminari; hoc ab Augustino responsum accepit: Quin etiam audet conqueri (Parmenianus) quòd eos Constantinus ad campum, id est ad supplicium duci iussit, qui victi apud Ecclesiasticos Iudices, nec apud ipsum quæ dicebant probare potuerunt, & adhuc in sanctæ Ecclesiæ præcisione sacrilego furore ferebantur: & hoc eum tamquam immaniter iussisse Hispano Osio suggerente criminatur, suspicionibus videlicet suis semper damnando inauditos. Quasi verò non humaniùs ac probabiliùs alius crediderit, Osio tamquam Episcopo suggerente potiùs factum, vt in leuiorem coërcitionem, quamuis immanissimi sceleris, id est sacrilegi schismatis, sententiam flecteret Imperator. *l.* 1. *cont. Parm. c.* 7.

Ex quibus perinde constat, capitalem quidem sententiam in Cæciliani accusatores latam; sed ne executioni mandaretur, Osium intercessisse: non quòd foret iniqua; sed mansuetudini Ecclesiasticæ, in tali caussâ personisque, leuior aliqua censura conueniret. Quàm enim Legem illam non damnarit Augustinus, intelligi ex sequentibus potest,

test, dum ait: Quid enim non isti iustè patiuntur, cùm ex altissimo Dei præsidentis, & ad cauendum ignem æternum flagellis talibus admonentis iudicio patiuntur, & merito criminum, & ordine potestatum? Priùs enim probent se non esse hæreticos vel schismaticos: tum demum de indignis pœnis suis, liuidam emittant vocem, tum demum se audeant, cùm mali aliquid patiuntur, veritatis Martyres dicere. *l.1. cont. Parm. cap.* 8.

§. III.

Eius exemplum Imperatores posteà secuti.

QVare hoc Constantini iudicium ac legem cùm filij eius, tum qui deinde secuti sunt Imperatores Catholici, quoties contra Donatistas erat agendum, in oculis habendam, imitandamque duxerunt: *Epist.*48. vt non ob aliud de Constantino Donatus grauissimè questus sit, totamque facti inuidiam in Cæcilianum protruserit: posterique ipsius omnem sæculi principatum despexerint contemserintque, magno fastu occinentes: Quid Christianis, cum Regibus sæculi? Quid Ecclesiæ cum Imperatore? Quid Episcopis cum palatio? *l.2. cont. Petil cap.*92.

Atqui meminisse debuerant; priores se Cæcilianum ad Imperatorem detulisse, eiusque tribunal implorasse. Nunc si quod exitium innocenti fuerant machinati, id iustè Dei iudicio recidit in caput ipsorum; eâque foueâ sorbentur, quam alteri fecerant; quis obsecro querimoniam eorum audiat, quis doleat vicem? Eâdem nimirum ratione, qui Prophetam olim Danielem inimici damnauerant, criminari eundem possent, quòd leonum rabiem in se conciuissent, cui innoxium conabantur obiicere. *l.post Coll.cap.*31.

Nam si Donatistis accusantibus atque superantibus, contra communionem Cæciliani Imperator tale aliquid decreuisset; prouisores Ecclesiæ, defensores pacis & vnitatis nominari vellent. Cùm verò in eos, qui vltrò accusantes nihil probare potuerunt, nec oblato sibi gremio pacis, quo correcti exciperentur, consentire voluerunt; ab Imperatoribus talia decernuntur; indignum facinus clamitatur: neminem,

minem ad vnitatem esse cogendum: malum pro malo reddendum nemini esse contenditur. Quid hoc est aliud, quàm quod de Donatistis Donatista ipse Tichonius scripsit: Quod volumus, sanctum est? *Epist.* 48. & 167. Ad alios itaque motus, qui tum in Africâ excitati sunt, transeamus.

§. IV.

Donatistæ Imperatoriis Edictis peiores, & in se crudeles redditi.

NAm cùm de Imperialis iudicij exitu intellectum in Africâ est, imò edicta legesque contra Donatistas non promulgari tantummodò, sed in executionem mitti cœperunt; ibi tum insanire ac furere, clamantes conscientiis suis vim inferri: inuitos se ad Cæciliani & Traditorum communionem, quos probare nemo bonus posset, compelli: alienis peccatis violenter inuolui, hocque pacto innocentiam suam maculari ac pollui: in summâ, dum ad sacrilegia per vim cogantur, nouam à Christiano Principe, & inauditam hactenus persecutionem instaurari. Eapropter Deum hominesque palàm obtestari, vitam sibi potiùs, quàm tantæ impietatis consensum, eripi passuros.

Nec stetit intra verba ferocitas, sed, veluti indictâ persecutione, ad Martyrium se quisque præparare, alterumque hortari: Iudicibus carnificibusque se offerre: votis omnibus mortis supplicium adire. Attonitis omnibus quorsum euaderet repentina væsania, præsertim cùm nullus ad mortem Donatistis persecutor instaret; nouum ecce & inauditum hactenus facinus aggrediuntur.

Quo loco sciebant à Paganis agi frequentissimos Sacrificiorum conuentus, eò inermes agminatim conuolant: non vt idola euertant, sed ab Idolorum cultoribus interficiantur. Nam si acceptâ legitimâ potestate, prius illud facere voluisset; si quid eis accidisset, possent qualemcumque nominis Martyrum habere vmbrã: sed ad hoc solùm veniebant, vt integris Idolis ipsi perimerentur. Itaque dum tanto numero, veluti sacra eorum turbaturi, accedere conspiciuntur; facilè infidelium

fidelium in ſe manus & arma vertêre: adeoque propè nullo conſilij ſui dato ſigno irruentes, in oppoſitos ſe gladios & venabula ingerunt, & configuntur.

Dum autem ſæpiùs hæc agunt; ingens patrata cædes & laniena fuit: tam frequens & vſitata; vt non in ludum aut iocum, ſed in religionem iam quoque verteretur. Etenim ſinguli quique valentiſſimi iuuenes, Idolorum cultores, quis quot occideret, ipſis Idolis tamquam hoſtias quaſdam vouere conſueuerant. *Epiſt.*50. *& libr.*1. *cont. Gaud. cap.* 28.

Quidam etiam ſe trucidandos armatis viatoribus ingerebant: percuſſuros eos ſe, niſi ab eis perimerentur, terribiliter comminantes. Nonnumquam & à Iudicibus tranſeuntibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde & quidam illos ſic illuſiſſe perhibetur, vt eos tamquam percutiendos ligari & dimitti iuberet, atque ita eorum impetum incruentus & illæſus euaderet. *Epiſt.* 50. Nec defuere qui percuſſores pecuniâ conducerent, teſte Optato *libr.* 3.

Sed vbi qui ferire eos vellent, deeſſe cœperunt; ſtultiſſimâ Martyrialis gloriæ cupiditate dementati, rabidas in ſe manus conuertere auſi, triplex potiſſimùm mortis genus elegerunt, quo perirent: dum ſe alij per abrupta montium deiicere; alij in aquas puteoſque deſilire; alij denique flammis ſe dare ſunt aggreſſi. Hic enim mori volentibus quotidianus erat inter eos ludus: *l.* 1. *cont. Gaud. c.* 37. à laqueo interim ſollicitè abſtinentes, quòd Traditor Iudas eo periiſſet; ipſi verò omnem cum Traditoribus ſocietatem, vſque ad ipſum ſupplicij genus, auerſarentur. *eod. l. & c.*

Quare tam inſignem cærimoniam poſteri eorum religioſè ſeruarunt. Hinc illud eſt Petiliani improperium: Laqueo Traditor periit: *l.* 2. *cont. Pet. cap.* 8. Laqueum talibus dereliquit. *l.* 2. *cont. eund. c.* 49. Quaſi nimirum qui Iudam ad laqueum impulit, non idem ſit & Chriſto præcipitium perſuadere conatus: non idem Geraſenorum porcos, in mare ſuffocandos egerit: non idem puerum lunaticum frequenter & in aquas, & in ignem miſerit. *Epiſt.* 50. *& l.* 1. *cont. Gaud. cap.* 37.

Satanæ fraus hæc omnis conſiliumque fuit: cui cùm ſe ſacrilego ſchiſmate, & væſano Eccleſiæ Catholicæ odio obſtrinxiſſent; totos adhæc à Chriſti corpore atque vnitate præciſos, in eius poteſtatem contradidiſſent; quid mirum, ſi, quod facere ad extremum ſolet, in

furorem eos, propriumque exitium fœdissimè egerit; ceteros verò proritarit ad imitandum, dum crudelissimos sui homicidas, Martyrum honore coli procurauit?

§. V.

Constantinus in Africam cogitat.

INterea fanaticorum hominum eiuscemodi solemnes intemperias vbi Constantinus accepit, in Africam proficisci ipse statuit: vt qui Gentilium in Christianos persecutionem sustulerat, non tantummodò nouam non videretur datâ occasione adoriri, sed ab inuicem dissidentes conciliaret. Apparet id manifestè satis ex litteris, quas eodem adhuc anno ad Celsum Vicarium misit, tametsi videantur principio mutilæ.

» Celso Vicario Africæ. Perseuerare † Menalium eum quem iam » dudum susceperat insania, ceteros qui à veritate Dei digressi, errori » se prauissimo dederunt, proxima etiam tuæ grauitatis scripta testata » sunt: quibus inhærentem te iussioni nostræ, de merito seditionis ip- » sorum, eoque tumultu quod apparabant, inhibitum esse memorasti, » frater Carissime. Vnde quoniam ex eo patuit ipsos nefarias res cogi- » tasse; quòd enim cùm statuissem inter ipsos & Cæcilianum, plenissi- » mè super allegationibus diuersis requirere, præsentiâ meâ susceptam » fugam, subtrahere laborauerunt; hoc ipso turpissimo facto confessi, » ad ea redire properare, quæ & anteà fecerant, & nunc agere perseue- » rant. At cùm constet, minimè vnumquemque propria penitus delicta » lucrari, etiamsi paullisper eorum fuerit coërcitio dilata; mandandum » Grauitati tuæ duxi, vt interim quidem eosdem omittas, & dissimu- » landum super ipsos esse cognoscas: verùm lectâ hâc Epistolâ, tam » Cæciliano quàm iisdem palam facias, quòd cùm fauente pietate diui- » nâ Africam venero, plenissimè vniuersis tam Cæciliano, quam iis qui » contra eum agere videntur, lecto dilucido iudicio demonstraturus » sum, quæ & qualis summæ diuinitati sit adhibenda veneratio, & cu- » iusmodi cultu delectari videatur. Adhibito etiam diligenti examine, » ea quæ nunc aliqui exinde illecebris mentis ignorantiæque occultare

se

se putant; plenissimè sum reperturus, atque in lucem facturus venire "
easdem personas, quæ res istiusmodi concitant, faciuntque vt non "
cum ea quâ oportet veneratione summus Deus colatur, perdam at- "
que discutiam. "

Cumque satis clareat, neminem posse beatitudines Martyris eo "
genere cõquirere, quod alienum à veritate religionis & incongruum "
esse videatur; eos quos contra fas & religionem ipsam recognouero, "
reosque violentos competentis venerationis deprehendero, sine vlla "
dubitatione insaniæ obstinationisque temerariæ faciam merita exitia "
persoluere. Scire itaque pro certoque habere debeant, ad plenissimam "
fidem, salute etiam teste inuocatâ, quod tam super plebe, quàm super "
Clericis his qui primi sunt, sum diligentissimè quæsiturus, idque iudi- "
caturus quod verissimum & religiosissimum esse manifestum sit: de- "
monstraturus etiam iisdem, qui & qualis diuinitati cultus adhibendus "
sit. Nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere posse cre- "
do, quàm vt hoc quod improbè fit, minimè existimem dissimulan- "
dum: cùm nil potius à me agi, pro instituto meo ipsiusque Principis "
munere oporteat, quàm vt discussis erroribus, omnibusque temerita- "
tibus amputatis, veram religionem vniuersis, concordemque sim- "
plicitatem, atque meritam omnipotenti Deo culturam præsentare "
perficiam. "

Hactenus Constantinus ad Celsum: sed cuius in Africam iter, oc-
currentibus aliis rerum caussis, hacque fortasse quam adducturi su-
mus, impeditum est.

§. VI.

Donati Casensis repetita audacia.

Donatus siquidem, etsi res suas in arcto positas, atque tantum non desperatas vidit; attamen vno adhuc & extremo audaciæ impudentiæque impetu erigere conatus est. Libellum cùm suo, tum collegarum nomine conficit, Imperatori porrigendum. In eo à querimoniâ exorsus, grauem quam ab Imperatore persecutionem sustineant, vehementer exaggerat: *Epist.* 152. sed quantumcumque magna

Anno 317.

 & into-

& intolerabilis foret; nunquam tamen se istuc adducendos, vt animo fracti, Antistiti ipsius nebuloni (Cæcilianum, quem nominare dedignabatur, significans) communicent: tam fixam hanc sibi sententiam esse, vt extrema potius omnia sint passuri, quàm eius se societate pollui sustineant. *Coll.3.cap.21. l.post Coll. cap.31.* Orare se, vt latam nuper Legem Imperator rescindat, faciatque potestatem ad suos in Africam reuertendi. *Optat. l.1.*

Constantinus perlecto libello, admiratus hominis impudentiam; preces reiicit, neque responso dignatur. Aderat ei tum fortè Philumenus quidam, Donati suffragator, quemque pecuniâ, vt credi par est, corruperat. Qui vbi constantiorem Imperatoris animum vidit, quàm vt in Donatum posset inflectere; suggerit, vt bono pacis Cæcilianus quoque detineatur: nè, cùm fuerit ad sedem suam reuersus, maior ibi dissensionum flamma suscitetur. Consilium in speciem bonum atque vtile, sed fraudulentum & perniciosum: vt hoc pacto Cæcilianus videri posset non secùs atque alij relegatus: quemadmodum postea in Collatione Carthaginensi Donatistæ obiiciendum putarunt. *Collat.3. c.20. l.post Coll.c.31.*

Constantinus doli ignarus, approbato Philumeni consilio, Cæcilianum accersit: expositâque Donati, & collegarum ipsius proteruiâ, ac deinde motibus qui tum erant in Africâ exorti; quodque hinc non sibi dumtaxat, sed toti Ecclesiæ queat procreari periculum; auctor est vt cedat tantisper, seque in Italiâ, Brixiæ signanter (vbi hæc verisimiliter agebantur) contineat, donec viderit quorsum animorum excitati fluctus euadant. Operam se daturum, vt existimationis & dignitatis ipsius ratio istic habeatur: simul etiam litteras ea de re Carthaginem missurum, nè quis hoc factum, secus atque habeat, interpretetur: denique id curaturum, vt si fieri possit, omnis discordia sopiatur.

Cæcilianus Imperatoris sollicitudini ac prouidentiæ gratias agens, Brixiæ, vti iussus erat, obhæret.

§. VII.

§. VII.

Eunomium & Olympium Imperator legatos in Africam mittit.

INterea Conſtantinus de Donatiſtarum per Africam furore aliquantò certiùs per Proconſulem edoctus; vbi regionem eam, quam tot modis nuper afflictam recreare nonnihil ſtatuerat, tantâ rurſus calamitate, contra quàm ſperarat, videt inuolui; ægro animo eſſe, multaque ſecum agitare, quâ potiſſimùm ratione poſſit ſuccurrere. Adhibitoque in eam rem Epiſcoporum, vt aſſolet, conſilio, optimum cenſuit, ſi amoto Donato, ipſoque Cæciliano ad aliam tranſlato ſedem, tertius Carthagine ſtatuatur Antiſtes. Fore, vt ſopitis hoc pacto diſcordiis, iterum pars illic vtraque coaleſcat, & ad vnitatem reuertatur.

Vt hoc autem in tranſitu dicam, exiſtimant hinc nonnulli Maiorino pridem defuncto Donatum Caſenſem Carthagine ſucceſſiſſe, tametſi neque Optatus neque Auguſtinus iſtud expreſſerint. *Albaſpin. obſeruat.* 3. *in Optat.* Sed id alij ſtatuant: neque enim neceſſe eſt, nos pergamus.

Imperator hiſce conſiliis fretus, duos magni nominis Hiſpanos Epiſcopos, Eunomium & Olympium, cum litteris in Africam ablegat, negotium vt optimè potuerint confecturos. Pontificis Romani conſenſum acceſſiſſe, planiſſimè credo.

Appulſi, in id gnauiter incubuerunt, vt Donatiſtas ad meliorem mentem, & Catholicam vnitatem reducerent, ſepoſitis omnium diſſidiorum veteribus cauſſis: polliciti alium in Cæciliani locum ſurrogare, ſi animoſitate valefactâ pacem amplecti in commune vellent.

Verùm Donatiſtæ tumultu ac ſeditione omnia complentes, nihil pacificè agitari ſunt paſſi. Fremebant Catholicæ Eccleſiæ nomen (quod poſſidere ipſi volebant) hærere apud plebem Cæciliani. Negabant deinde vllam, niſi reſtituto ſibi Donato ſuo, concordiæ ſpem ſupereſſe.

Epiſcopi vbi & fruſtrà ſe laborare, & nihilo vtiliùs Cæcilianum amoueri

amoueri vident; rebus omnibus suo statu relictis, post multam contentionem pronuntiant: Ecclesiam esse Catholicam, quæ sit toto terrarum orbe diffusa: ei Cæcilianum communionis vinculo, cum suis esse sociatum, atque ab illa vicissim pro tali agnosci & suscipi: eam esse Romani & Arelatensis Concilij sententiam, ipsius Imperatoris iudicio denique firmatam: ideóque siue dissolui, siue in dubium vocari, haud posse.

Igitur Eunomius & Olympius, postquàm Cæciliani Clero palàm communicassent, re infectâ vnde venerant redierunt. *Optat. l. 1. Euseb. l. 2. de vit. Const. cap. 64.*

§. VIII.

Nundinarius Diaconus, Siluani Cirtensis Episcopi, & Schismaticorum caussam prodit.

EOdem ferè tempore casus quispiam incidit, quo res Donatistarum, arcanis quibusdam criminibus mutuâ contentione patefactis, vehementer afflictæ sunt. Siluano, quem Cirtensem nuper Antistitem factum diximus, erat Diaconus Nundinarius nomine; quem ille (quo merito eius, incertum) dignitate spoliatum excommunicarat. Nundinarius non ferens contumeliam, vicinis Episcopis queritur, restitui postulat: quod nisi assequatur, minatur palàm facere complura, quæ altissimo silentio inuolui, Siluani intersit. *l. 3. cont. Cresc. cap. 28. l. de vnit. Eccl. cap. 18. Epist. 162. & 165. l. de gest. cum Emer.*

Tentatur per litteras (quarum aliquæ integræ, aliarum frusta exstant in Actis) ab Episcopis reconciliatio: sed cùm eam Nundinarius, terribiliter magis quàm suppliciter exposceret; frustrà id fuit. *l. 3. cont. Cresc. cap. 28.* Quamobrem non se purgare contentus, porrecto Episcopis libello, Siluanum de Traditione, sacrilegio, schismate & Simoniâ accusat. Profert in publicum Carthaginensis conciliabuli, Lucillianæ nundinationis, atque initæ contra Cæcilianum conspirationis occultum mysterium: prodit etiam Cirtensis Synodi arcanum, in qua confessum Traditionis crimen mutuâ fuerat Episcoporum indulgentiâ sepultum: denique totum ferè Cirtensis Ecclesiæ clerum, Tra-tionis

ditionis infamiâ perfundit. Atque vt erat præ ceteris Siluano infensior, ita publico illum iudicio traducere statuit: cui perinde coram Zenophilo Consulari Numidiæ ad Idus Decembris (Constantino Aug. VI. & Constantino iuniore Coss.) diem dicit.

Ad tribunal vbi ventum fuit, non testibus tantùm idoneis, sed & Actis publicis, è Curatoris Cirtensis archiuo productis, reum Traditionis Siluanum Nundinarius peragit. Recitat eorum partem haud exiguam Augustinus, *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 29. sed exstant integra post Optatum, eruta opinor editaque primùm à Pithæo. Nos ea post Augustinum repetemus.

Respondit Nundinarius: Legantur Acta. Zenophilus Consularis « dixit: legantur. Et legit Nundinius exceptor: Diocletiano VIII. & « Maximiano VII. Coss. quartodecimo Kalendas Iunij, ex Actis Mu- « natij Felicis, Flaminis perpetui, Curatoris Coloniæ Cirtensis. Cùm « ventum esset ad domum, in qua Christiani conueniebant, Felix Fla- « men perpetuus Curator, Paullo Episcopo dixit: Proferte Scripturas « legis, & si quid aliud hîc habetis, vt & præcepto & iussioni parere « possitis. Paullus Episcopus dixit: Scripturas Lectores habent, sed « nos quod hîc habemus damus. Felix Flamen perpetuus Curator dixit « Paullo: Ostende Lectores, aut mitte ad illos. Paullus Episcopus dixit: « Omnes cognoscitis. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Non « eos nouimus. Paullus Episcopus dixit: Nouit Officium publicum, « id est Edesius & Iunius Exceptores. Felix Flamen perpetuus Cura- « tor dixit: Manente ratione de Lectoribus, quos demonstrabit Offi- « cium, vos quod hîc habetis, date. Sedente Paullo Episcopo, Mon- « tano & Victore, Deusatelio & Memorio Presbyteris, adstante Marte « cum Helio Diacono, Marculio, Catullino, Siluano & Carioso Sub- « diaconis: Ianuario, Meraclo, Fructuoso, Miggene, Saturnino, Vi- « ctore, Sansurico & ceteris fossoribus, contrascribente Victore Au- « fidij in Breui, sic: Calices duo aurei. Item calices sex argentei: vr- « ceola sex argentea, &c. «

Et alia loco. Posteaquam peruentum est in Bibliothecam, inuen- « ta sunt armaria inania, Ibi protulit Siluanus, Capitulatam argen- « team, & lucernas argenteas, quod diceret se post arcam inuenisse eas. « Victor Aufidij Siluano dixit; mortuus fueras, si non illas inuenisses. « Felix Flamen perpetuus Curator Reip. Siluano dixit: Inquire dili- « gentiùs ne quid hîc remanserit. Siluanus dixit: nihil remansit, totum » hoc eiecimus, &c.

Vbi de Traditionis crimine constitit; conspirationis eum deinde aduersus Cæcilianum initæ, & acceptæ ab Lucillâ pecuniæ reum fecit; Lucillam enim, vt de Cæciliano vindictam vltionemque sumeret, Numidas Episcopos Carthaginem euocasse, & sub magno auri pondere, putà quadringentis follibus, vt amoto Cæciliano Maiorinus ordinaretur, impetrasse ostendit: atque huius largitionis participem fuisse Siluanum. Demum etiam labe Simoniacâ infectum prodit, quòd Victorem quemdam Fullonem, acceptis ab eo viginti follibus, Presbyterum creasset, vt patet ex Actis quæ Augustinus „ frustatim citat, his verbis: Testis est Christus & Angeli eius, quo„ niam traditoribus communicastis: id est, Siluanus à Cirtâ Traditor „ est, & fur rerum pauperum: quod omnes vos Episcopi, Presbyteri, „ Diaconi & Seniores scitis, de quadringentis follibus Lucillæ clarissi„ mæ feminæ, pro quo vobis coniurastis vt fieret Maiorinus Episco„ pus, & inde factum est Schisma. Nam & Victor Fullo, vestri præ„ sentia & populi dedit folles viginti, vt factus esset Presbyter: Quod „ scit Christus & Angeli eius. *l. 3. cont. Cresc. c. 29.*

Porrò autem conscius horum omnium Nundinarius cùm esset; exosum iam dudum se Episcopo suo fuisse; à quo perinde nuper, arreptâ è medio caussâ, innocens degradatus sit atque excommunicatus; quâ de re tametsi cum vicinis Episcopis egisset, auxilium ab eis exposcens; tentatis nihilominus omnibus, placari hominem non potuisse: Eâdem operâ exhibet porrecti Episcopis libelli exemplar, quo Cirtensis Concilij Acta continebantur, quibus confessum Traditionis crimen inuicem sibi ignouerant.

§. IX.

Zenophilus Consularis Siluanum condemnat.

IGitur Zenophilus Consularis caussâ cognitâ, hisque omnibus ponderatis, contra Siluanum pronuntians, dixit: *Ex Actis & litteris quæ recitata sunt, traditorem constat esse Siluanum.* Item alio loco: *Zenophilus Consularis dixit: Quid administrabat tunc Siluanus in Clero? Victor respondit Sub Paullo Episcopo orta persecutio est, & Siluanus Subdiaconus fuit. eod. l. & c.*

Cum

Cùm constaret adhæc, eumdem Siluanum Donatisticæ factionis esse, eòque obnoxium Imperatoris Legibus nuper latis, quarum tenore dignitatibus suis atque Basilicis Præsules priuati in exilium trudebantur; cum Siluano verò non iam Zenophilus tantùm, sed Vrsatius etiam egisset (is fortè cuius meminit Petilianus *l. 2. cont. Petil. c. 92.*) vt ad vnitatem rediret: & is qui iam traditor erat, permanere etiam hæreticus vellet, vt falsum honorem in ipsa parte Donati haberet, qui habere in Catholica nullum posset, tam manifestis traditionis suæ gestis publico iudicio reseratis; actus in exilium est. *l. 3. cont. Cresc. c. 30.*

Atque ita Dei prouidentiâ factum, vt non modò transmarinis, sed & Africanis, Proconsulari altero, altero Consulari Numidiæ iudiciis, aduersariorum operâ procuratis, Cæciliani innocentia magis illustraretur, magis detegeretur Donatistarum improbitas.

§. X.

Obstinatos Donatistas Imperator demum arbitrio suometpermittit.

SEd priusquàm hæc agerentur, reuersis ex Africâ Eunomio & Olympio Episcopis, vbi intractabilem Donatistarum malitiam Imperator intellexit; vehementer iratus, grauius aliquid in eos decreturus videbatur. Sed quoniam in proprium exitium, tamquam mente captos aut à Satanâ possessos, præcipites ferri considerabat, vt iam tum pœnas iustissimas à semetipsis exigerent; aliud iniit consilium. Cùm enim perpenderet, tantam væsaniam non nisi permittente Deo, hominum malè feriatorum animos occupasse; ad mitiorem sententiam conuersus ipse, infelices sibi relinquere statuit, si fortè indulgentiâ sanari possent: sin autem; pergeret in eos Deus vindicare.

Itaque post quartum & ampliùs à iudicio Mediolanensi annum, Donatistarum exilium relaxans, in sua cuique redeundi potestatem facit. Verumtamen ne sibi ob hanc indulgentiam, malo more homines pessimi plauderent, quasi iniquam contra se latam nuper sen- *Anno 321.*

tentiam, melioribus iam consiliis vsus rescinderet Imperator; litteras eâ de re ad Verinum siue Valerium, Præfectorum in Africâ Vicarium, mittit: quibus Donatistas, tamquam pessimos & Christianæ pacis inimicos grauiter detestatus, eorum se scribit exilium soluisse: ideoque libero suo arbitrio & furori dimittendos, maximè, quia iam Deus cœperat in eos vindicare. *Coll.* 3. *cap.*22. & 24. *l. post Coll. c.* 31. *Epist.* 152.

§. XI.

Notatio temporis rerum hactenus narratarum.

ATque hoc postremum esse videtur, quod in Donatistarum caussa Constantinus egit, post nonum fermè annum quàm fuerat per Anulinum ab iis interpellatus. Hoc enim contigit non multò post cæsum Maxentium, Constantino III. & Licinio iterum Coss. XVII. Kalendas Maias. Melchiades autem Romæ de Cæciliano iudicauit eodem anno, iisdemque Coss. Nonis Octobris.

Anno deinde proximo, Volusiano & Anniano Coss. caussa Felicis Carthagine audita est, XV. Kalendas Martias, post menses fermè quatuor.

Arelatense Concilium coiit iisdem Coss. Kalendis Augusti, post mensem propè sextum.

Imperator verò cùm Mediolani partes inter cognouisset, scripsit ad Eumalium de Cæciliani purgatione Sabino & Ruffino Coss. IV. Idus Nouembris, post biennium & menses tres.

Postremò, de soluto Donatistarum exilio ad Verinum siue Valerium litteras dedit, Crispo & Constantino iterum Coss post annum quartum & mensem fere sextum. *l. post. Coll. c.*33.

Quod vniuersum tempus in vnum collectum, annos propè nouem complectitur, quot Imperatorem Constantinum Donatistarum caussa tenuit occupatum. Hic autem temporum ordo per Consules obseruatus, cùm ad historiæ totius fidem & lucem, tum verò ad refellendas Donatistarum calumnias ac fraudes, quibus postea in Carthaginensi

ginensi Collatione Imperatoris iudicium eludere conati sunt, plurimùm conducit.

§. XII.

Improbatur Constantini erga Donatistas indulgentia.

CEterùm hâc Constantini indulgentiâ licet deformiùs cogitari nihil queat; attamen Donatistæ exilij huius relaxati litteras ad Verinum datas, mirâ pòst cæcitate in Collatione Carthaginensi proferendas existimarunt, dum liberum sibi permittendum arbitrium esse, earumdem auctoritate atque exemplo asserere conabantur. Sed Cognitor aliud sibi ab istius temporis Imperatore Honorio iniunctum respondit. *Coll. 3. c. 22. & 24.*

Meminisse verò huiusce indulgentiæ videtur Eusebius, l.1. de vita Constant. c. 38. dum ait: Quosdam suâ sponte acerbè incitatos, toleranter ac moderatè tulit, placido & mansueto sermone hortatus, vt modestè se gerere, ac neutiquam seditionem concitare studerent. Ex quibus alij eius adhortationes cum reuerentia amplexati discesserunt: alios, quorum animi ad modestiam videbantur propè insanabiles, Deo curandos permisit, ac nihil omninò contra quemquam mente concepit acerbitatis. Inde, vt est verisimile, seditiosi in Africa eò audaciæ fortè proruperunt & crudelitatis, vt facinora nefaria molirentur, Dæmone vt videbatur affluentiam præsentium bonorum Christianis inuidente: virosque ad absurdos & importunos conatus instigante, quo Imperatoris animum contra eos commoueret.

Verùm inuido illi res parum successit ex sententia: quandoquidem Imperator ea quæ gesta erant, pro ridiculis putauit, inquiens se perditi dæmonis impulsionem facilè intellexisse. Nam facinora illa non modestorum & sobriorum hominum esse; sed eorum qui vel mente penitus excidissent, vel essent improbi & impij dæmonis tamquam œstro perciti: quos miserari oportere potiùs, quàm supplicio affici asseruit. Vt enim, inquit, summæ clementiæ est eorum vicem dolere; sic hominibus cùm mente capti sunt, pœnas infligere, extremæ dementiæ est & inscitiæ.

Et hæc quidem Eusebius, Constantini clementiam mansuetudinemque commendans: cuius perinde animum, quòd nihil reliquerit intentatum ad obstinatos Donatistas emolliendos, quilibet oppidò laudarit; sed non æquè hoc factum: vt quod nihilùm profuit, sed obfuit plurimùm. Nam & in se, & in Catholicos Donatistæ sæuire post hanc indulgentiam minimè desierunt: furorque iste, veluti lex facta est, inquit Augustinus, *l.* 1. *cont. Gaudent. c.*29.

Quapropter incredibilibus malis Africam, quàm lata est, implentes, non antè quieuerunt, quàm irreparabili exitio totam denique hausissent. Sed excusandus interim Constantinus, schismatici tantum & hæretici furoris ignarus, quantum indulgentiam omnem & agendi libertatem ad eiusmodi excitanda incendia valere, rerum postea probauit frequens euentus.

§. XIII.

Redeunt in Africam Donatus & Cæcilianus.

IGitur soluto exilio Donatus ocyssimè aduolat cum suis in Africam, ceterique omnes pristinis sedibus se repentè donant. Id vbi Cæcilianus vidit, ad gregem & Cathedram suam & ipse contendit. Hoc modo iterum renouellatæ sunt partes, inquit Optatus *l.* 1. dum vetus contentio nouis partium studiis inflammata recruduit.

Et Donatistæ quidem acceptâ nunc erroris licentiâ, longè violentiùs & acerbiùs agere aggressi, odia cum dissensionibus auxerunt, nouis quotidie calumniis Cæcilianum incessentes: transmarinas Ecclesias, Imperatorem, omnes denique Catholicæ communionis fœdè traducentes: in id vnum intenti, vt schisma suum firmarent extenderentque, non errorum tantùm, sed etiam populorum accessione. Maiora itaque indies incrementa adepti, per Africam, Numidiam & Mauritaniam, longè se lateque diffuderunt, soli iam Christi Ecclesia videri cupidi. Nam quod in omni penè schismate accidere solet, Donatistis euénit: vt impium nempe schisma obstinatâ deinceps

ceps hæresi, quod ex eorum erroribus infrà patebit, strenuè cumularent.

Quapropter huc referenda videntur, quæ suprà ex occasione retulimus, vt quò existimari possent siue communicare Romano Episcopo, siue Catholicis haud esse posteriores, ordinatum à se Episcopum Romam mitterent: aut Episcopos è suo grege, qui quem libuisset, ibi pauculis Donatistis præfuturum, ordinarent. *hær.* 69.

CAPVT IV.

DONATISTÆ SE IVNGVNT ARIANIS.

§. I.

Hæresis Arianæ origo.

Vix è Donatistarum turbis Imperator euaserat, cùm ab Arianis, qui tum insolenter grassabantur, nouas & grauiores moueri sensit. Etenim ante decem ferè annos Arius, Presbyter Alexandrinus in Baucalide Ecclesiâ sic appellatâ; eoque nomine litterarum sacrarum interpres ad populum; videns Alexandrum sibi in Episcopatu prælatum, cùm animum suum inuidiæ facibus accensum, supprimere haud posset, vindictam meditatus est: & quia Alexandri mores non poterat, doctrinam arrosit.

Vti enim Alexander sacrarum litterarum disciplinæ obsecutus, Filium Patri honore parem, eamdemque habere cum eo substantiam docuit; sic Arius palam veritatem oppugnans, eum creatum & factum affirmauit. Quin etiam adiecit, tempus aliquando fuisse, cùm non erat: teste Theodoreto, *l.* 3. *Hist. c.* 2. *&* 3. siue, vt ipsemet Alexander epistolâ quadam prodidit, quam Socrates profert *l.* 1. *c.* 3. Deum non semper Patrem fuisse, sed tempus aliquando extitisse, cùm Deus

Deus non esset Pater. Non ab æterno Verbum Dei fuisse, sed ex nihilo ortum esse. Nam Deum qui est, eum cùm non erat, ex eo quod non est procreasse: & propterea tempus fuisse aliquando cùm non esset. Creatum enim & factum esse Filium, neque essentiâ Patri similem, neque naturâ verum Patris Verbum, neque veram eius Sapientiam esse; sed per abusionem Verbum, & Sapientiam dici. Ipsum factum esse proprio Dei Verbo, & Sapientiâ quæ in Deo est, per quam tum cetera omnia, tum illum ipsum fecit Deus: & ob eam caussam, posse naturâ suâ conuerti & mutari, sicuti animantia omnia ratione vtentia, &c.

§. II.

Concilium Nicænum.

Anno 325.

TAm nobiles blasphemiæ cùm magnis animis viribusque traderentur & exciperentur; ipseque tum Arius, innumeris iisque non è vulgo defensoribus stipatus, latè per Orientem superbiam circumferret; Constantinus Imperator, solus iam rerum summâ potitus, ad religionem Christianam instaurandam animum conferens indignum iudicauit, violentæ & cruentæ persecutionis vice fraudulentam grassari, atque externis Tyrannis diabolum lateñter subrepsisse.

Ariani igitur incendij obruendi causâ, Synodum apud Nicæam ex toto orbe contrahit: vbi trecentis & duodeuiginti Episcopis congregatis, Fides plena conscribitur, hæresis Ariana damnatur. Et quamquam Ariani nihil contra sanam doctrinam retractare ausi, Episcopale decretum visi fuerint complecti; manente nihilominus in eorum pectoribus veneno & odio in Catholicos viros, cùm se Ecclesiis miscuissent, magnam deinde stragem, Reges & Imperatores suæ hæresi addictos nacti, dederunt.

§. III.

§. III.

Nicææ non tantum Ariani, sed & Donatistæ damnati.

EX Africanis interim, euocatus opinor ab Imperatore, solus interfuit Synodo Cæcilianus: in quâ tametsi maioris omninò momenti visa sit Ariana pestis; nihilominus haud præteriti Donatistæ sunt. Fateor inter Acta & Canones Concilij nihil hodie exstare: sed quoniam contra Carthaginensem Synodum Cypriani (quâ repeti iubebatur Baptismus ab hæreticis collatus: quod iam dogma in hæreses suas Donatistæ transtulerant, & obstinatè tuebantur) sæpenumerò Augustinus opponit, contra Prouinciale inquam, Concilium vt vocat plenarium totius Orbis, & vniuersæ Ecclesiæ, & omnium Gentium: (quod quidem post Cypriani passionem, antequam ipse Augustinus natus esset, conuenisse scribit *l. 2. de Bapt. c. 9.*) non est de alio vllo, quàm de Nicæno accipiendum.

Igitur si Concilium Cypriani attenditur; huic est vniuersæ Ecclesiæ Concilium posterius præponendum. Nam & Concilia posteriora, prioribus, apud posteros præponuntur: & vniuersum, partibus semper iure optimo antecellit. *eod. l. & c.* Taceo & Arianos, teste Ambrosio, solitos fuisse rebaptizare: *l. de Basil. trad.* vt in his adeò consectarij eorum Donatistæ, meritò quoque damnati debeant haberi.

Atque hinc licet exclamare cum Vincentio Lirinensi: O rerum mira conuersio! Auctores eiusdem opinionis Catholici, consectatores verò iudicantur hæritici: absoluuntur Magistri, condemnantur discipuli: conscriprores librorum regni filij erunt, assertores verò gehenna suscipiet. Nam quis illud sanctorum omnium, & Episcoporum & Martyrum lumen beatissimum Cyprianum, cum ceteris collegis suis, in æternum dubitet regnaturum esse cum Christo? aut quis contrà tam sacrilegus, qui Donatistas & ceteras pestes, qui illius auctoritate Concilij rebaptizare se iactitant, in sempiternum neget arsuros esse cum diabolo? *l. aduers. hæres.*

§. IV.

Quo tempore Arianis Donatistæ iuncti?

NOnnulli interim Donatistæ, siue per id tempus, siue paullò pòst, Catholicorum odio sese Arianis iunxerunt: testaturque de Donato Carthaginensi Augustinus in scriptis suis de sanctissimâ Trinitate, haud Catholicam habuisse sententiam: sed, quamuis eiusdem substantiæ; minorem tamen Patre Filium, & minorem Filio putasse Spiritum sanctum. *hær.69.* Quod neque Hieronymus ignorauit, dum ait: Exstant eius multa, ad suam hæresim pertinentia, & de Spiritu sancto Liber Ariano dogmati congruens. *l. de Script. Eccl.c.*

Iam quia è Philippensi postea Conciliabulo (quod Ariani Episcopi Sardicâ, vbi plenarium Ecclesiæ Catholicæ Concilium agebatur, fugâ dilapsi, Sardicense falsò appellarunt; *Baron.anno* 347.) Litteras synodales aliquando acceperant, præsertim Donatus Carthaginensis; probare nitebantur se cum Orientalibus communione fuisse coniunctos: quos videlicet Traditorum facinus detestatos, iactabant se ab eorum communione retraxisse, & Donatistis sociasse. *l.3.cont. Cresc.c.* 34. *& Epist.* 163.

Sed cuius rei vanam gloriam retundit Augustinus, dicens Sardicense Concilium, quod Donatistæ iactitabant, Arianorum fuisse; contractum maximè contra Athanasium Episcopum Alexandrinum Catholicum, qui eorum errorem ex ipsa ciuitate ortum, præ ceteris acriter arguebat & refellebat. Non igitur mirum, si illi hæretici Donatum sibi adsciscere tentauerunt, quos per totum orbem Catholica damnabat Ecclesia. *l.3.cont. Cresc.cap.* 34.

Nam cùm vero & legitimo Sardicensi Concilio, Gratus Carthaginensis Episcopus, cum aliis triginta sex Africanis, præsens subscripsisset; adeòque de captandis in Africâ Catholicis Ariani desperarent; ad Donatistas, Catholicorum secum aduersarios, conuersi, quæcumque contra Sardicenses Patres decreuerant, scripserunt: non iam tantummodò in Deum blasphemi; sed tituli Sardicensis Concilij, quod reuera Philippoli habuerant, mendacissimi fures. Similes amant

amant labra labruſcas. Satis erat Donatiſtis & Arianis, ſi mutuum poſſent ſcabere, vbi prurigo & lubido fuiſſet.

Niſi fortè Concilij iſtius litteras Donatiſtæ, vt erant impudentes corruperint: cumque in eis Donati alicuius nomen non in Africâ Epiſcopi legerent, addidiſſe, Carthaginis: nam Epiſcopos in aliis earumdem litterarum exemplaribus haberi ſine nominibus ciuitatum, Auguſtinus teſtis eſt, *l. 3. cont. Creſcon. cap. 34.* Qui & ibidem interrogatos Donatiſtas; Si in eorum communione Orientales aliquandò fuerint; quomodo poſtea ſunt ſeparati? reſpondere ſolitos auctore fortaſſe Creſconio, affirmat: Quia Catholicos in ſuam communionem recipere cœperunt, atque per id, damnatæ ſemel cauſſæ non ſeruauerint conſtantiam. *eod. l. &c. & l. 4. cap 44.*

CAPVT V.

DONATISMI PROGRESSVS ET FACINORA.

§. I.

Donatus Magnus ſiue Carthaginenſis.

MAiorino Carthagine in Epiſcopatu Donatus (alius à Caſenſi) ſucceſſit: qui eloquentiâ ſuâ ſic confirmauit hanc hæreſim, vt multi exiſtiment, propter ipſum potiùs eos Donatiſtas vocari. Ita impreſsè Auguſtinus, *hær. 69.* etſi nullo temporis addito indicio, ſed quod erui quadamtenus poteſt ex Hieronymo in Chronico, qui ad Annum trecenteſimum trigeſimum primum: Donatus, inquit, agnoſcitur, à quo per Africam Donatiani. Vt præterpropter hoc tempus, in Maiorini locum oporteat eſſe aſſumtum, ſi cœperit agnoſci.

Anno 331.

§. II.

Donati huius mores & ingenium.

Satis ex iis Augustini & Hieronymi colligere licet, quantùm res suorum Donatus iste promouerit. Nam præterquàm annis plurimis Cathedram insedit; fastu & audaciâ veluti nouus aliquis Hannibal, vniuersos percelluit. Atque hinc rariùs à populo appellatus Episcopus est, sed dicebatur Donatus Carthaginis: *Optat. l.3.* cuius & se Principem nominari gaudebat. Contemnebat Imperatores Romanos, tantoque supercilio Præfectos eorum spreuit, vt non dubitarit ad Gregorium aliquando scribere, viuo adhuc Constantino: *Gregori, macula Senatûs, dedecus Præfectorum*, & cetera talia, cui tamen Præfectus patientiâ Episcopali respondit. *Opt. ibid.*

Extulit cor suum, vt nullum hominem sibi comparandum arbitraretur, ratus se cunctis altiorem, imò terrenum aliquem Deum, formidabilem omnibus & adorandum. Nam & homines iurare per se passus est: *Opt. ibid.* imò per canos suos, & compages: *Aug. l. 3. cont. Parm. cap. vlt. Tract. 10. in Io.* Cumque hactenus de Christi nomine appellari Christiani consueuissent; populum cum Deo diuidere ausus, consectatores suos Donatistas appellauit: adeò vt si quando ad eum peregrè nonnulli venissent, non quæreret (quod humana semper exigit consuetudo) de pluuiis, de pace, de prouentu anni; sed aduenientes singulos compellaret his verbis: *Quid apud vos agitur de parte meâ?* Quasi populum nimirùm iam cum Deo diuisisset, vt intrepidè partem suam diceret. A temporibus etenim ipsius, vsque ad ea quibus Optatus scribebat, si quando de rebus Ecclesiasticis, in iudiciis publicis aliqua celebrata est actio; interrogati singuli, sic apud acta locuti sunt, vt se dicerent de parte esse Donati, de Christo tacerent. *Optat. l.3.*

Quò facit quod Augustinus inquit: Donatum Donatistæ pro Christo habent. Si audiunt aliquem Paganorum detrahentem Christo, forsitan magis patienter ferant, quàm si audiant detrahentem Donato. *fragm. serm. de Kal. Ian.* Intolerabili blasphemiâ ei tribuebant, quod soli Christo Fides, maculæ peccati fuisse expertem. *l. 2. cont. Parm. c. 7.*

Amplissi-

Amplissimis quoq; vocibus concinebāt in eius laudem, cara quædam & sonora carmina: Euge Euge, Dux bone & præclare. *Enarr. in Ps. 69.*

Porrò ipse Donatus, callidus impostor, qui suos tantopere auersabatur, vt non tantùm oblationes Eulogiarum respueret facere cum eis; sed etiam participare dedignaretur: solus ipse nescio quid secretò domi peragens, & postea ceteris perfunctoriè communicans; *Optat. l. 3.* vt nihilominùs pretium sibi apud illos faceret, fidemque compararet; locutum sibi de cælo Deum finxit: quod perinde tamquam rem mirabilem Donatistæ ambitiosè iactabant. *Aug. Tract. 13. in Io.* sicuti & Angelum apparuisse, qui eius sectam commendaret. *Epist. 165.*

Sed omnibus propè hæreticis, communis ambitio & arrogantia fuit: omnes enim tument, inquit Tertull. de præscript. Quapropter Manichæos per nomen Manichæi, Augustinus *l. 19. cont. Faust. c. 22.* & Priscillianistas, per nomē sui Priscilliani iurasse, narrat Sulpitius Seuerus: & Paulo Samosateno, homini impuro Donatique simillimo, cantica recitari solita, quibus palàm laudibus efferebatur apud populum; Eusebius. *l. 7. histor. cap. 24.*

Itaque Augustinus aliquando contra Petilianum agens: Omissis, inquit, istis morarum tendiculis, ostendat Ecclesiam, vel in sola Africâ perditis tot gentibus retinendam; vel ex Africâ, in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam: & sic ostendat, vt non dicat, Verum est, quia hoc ego dico, aut quia hoc dixit ille collega meus, aut illi collegæ mei, aut illi Episcopi vel Clerici vel Laici nostri: aut, Ideò verùm est, quia illa & illa mirabilia fecit Donatus, vel Pontius, vel quilibet alius: aut, quia homines ad memorias mortuorum nostrorum orant, & exaudiuntur: aut, quia illa & illa ibi contingunt: aut quia ille frater noster, aut illa soror nostra, tale visum vigilans vidit; vel tale visum dormiens somniauit. Remoueantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. Aut enim non sunt vera quæ dicuntur; aut, si hæreticorum aliqua mira facta sunt, magis cauere debemus: quoniam cùm dixisset Dominus, quosdam futuros esse fallaces, qui nonnulla signa faciendo etiam electos si fieri posset, fallerent; adiecit vehementer commendans & ait: *Ecce prædixi vobis.* Vnde & Apostolus admonens, Spiritus, inquit, manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinis dæmoniorum, &c. *l. de vnit. Eccles. cap. 19.*

 §. III.

§. III.

Donatiſmi progreſſus.

CEterùm hic tantus Donati faſtus, & per multos annos quidlibet audendi ſecuritas, Donatiſtarum vires in immenſum prouexit: quando totius Eccleſiæ in Arianos intenta ſollicitudo, maioribus extinguendis incendiis per Orientem & Occidentem laborabat. Nemo enim fuerat hactenus Catholicorum, qui calamum in eos ſtrinxiſſet: ipſi verò iuxtà eum Donato, non audaciâ tantùm, ſed & libris editis Eccleſiam oppugnabant.

Sanè Gennadius in Catalogo, meminit paullò pòſt Vitellij cuiuſdam, qui Donatianorum ſchiſma defendens, ſcripſit, De eo quod odio ſint mundo Serui Dei; in quo Catholicos, Perſecutorum nomine traducit. & opus alterum contra Gentes: vbi eoſdem velut Traditores in perſecutione diuinarum ſcripturarum inceſſit. *Catal. cap.* 4. Donati quidem Epiſtolam quamdam refutauit Auguſtinus, *l.* 1 *Retract. cap.* 21. Sed nemo, quod ſciam, Vitellium. Quare nihil mirum, ſi tum oblatâ occaſione, tum indulgentiâ Imperatoris vſi, ſeceſſionem ſuam & hæreſim vehementer auxerunt.

§. IV.

Mortuo Conſtantino Liberi ſuccedunt.

Anno 337.

HÆc dum aguntur, Conſtantinus Imperator expeditionem moliens aduerſus Parthos, qui ſe in Meſopotamiam effuderant, in ægritudinem incidit: Nicomediamque ad calidas aquas profectus, in itinere decedit, rure Nicomediæ proximo, quod Achyronam vocabant. Incidit mors eius in vndecimum Kal. Iunij, Feliciano & Titiano Coſſ. Imperij trigeſimo primo, ætatis ſexageſimo quinto.

Ampliſſimum Imperium filiis ex Fauſtâ Maximiani Herculij filiâ,

liâ, & Delmatio, ex fratre Anabaliano Nepoti, quem adoptauerat, quósque antè Cæsares crearat, testamento reliquit tripartitò distributum. Constantino natu maximo Galliam, Hispaniam, & Britanniam tradidit: Constantio & Delmatio Orientem: Constanti Italiam, Illyricum & Africam.

Regionibus quisque suis, ante Patris obitum præfuêre. Eo defuncto Augusti facti, eiusque pietatem imitati, pro gratiarum actione & felici rerum successu, regia Ecclesiis donaria atque ornamenta, & in pauperum solatium magnam pecuniæ vim contulêre. Et quidem Constantius, cùm alibi, tum Antiochiæ, multa & pretiosa donauit, quæ pòst Iulianus Apostata, eique cognominis auunculus Orientis Præfectus, diripuerunt, indignum esse dicentes, talibus vasis Mariæ filio ministrari: *Theod.l.3.cap.12.* sed iusta vindicta sacrilegos secuta est. Cumque donariis eiusdem plenas per id tempus Ecclesias fuisse, testatum alicubi reliquerit Athanasius; *Apol.ad Constant.* non fuit minor Constantis per Italiam & Illyricum liberalitas, vt neque Africa exierit immunis.

Huc enim magno cum auri pondere, plurimâque veste pretiosâ, duos quosdam viros egregios destinauit, Paulum & Macarium, Donatistarum factione nobilitatos. *Optat. l.3.* Ita nimirùm iam tum implebatur, quod Prophetæ tantò antè prædixerant, Gentium Reges dona Ecclesiæ missuros. *Aug. Psalm. cont. Donatist. in fin.*

§. V.

Munera Constantis per Paulum & Macarium allata, Donatus superbè reiicit.

CArthaginensem Ecclesiam eâ tempestate, Gratus Episcopus Catholicus, Rufi post Cæcilianum successor, gubernabat: rebus Donatistarum præerat in eâdem vt dixi Ecclesiâ Donatus, Maiorini successor. Paulus & Macarius in Africam aduenientes, cùm Grato Imperatoria munera donassent; vnitatis sarciendæ caussâ, ad quam omnes adhortabantur, nec Donatum prætereundum putarunt. Obtulerunt ergo & illi, quæ Ecclesiæ pauperibusque, pro salute Imperatoris elargiretur.

Ipse,

Ipse, vt erat superbus & elatus, admirabili furore conuitia Constanti, quanta potuit, dixit, his inter alia verbis: Quid Imperatori cum Ecclesia? *Optat. l.3.* Hi verò admirati hominis ferociam, placidè se excusarunt. Ire enim se per singulas Prouincias: munera apportare: ea offerre Episcopis omnibus, ne quis se præteritum queri possit: eapropter acciperent qui vellent, mitterent qui nollent: nulli se vim facere, aut cogere ad accipiendum. Respondit Donatus, neque se suscepturum ab Imperatore quidquam, neque permissurum, vt suorum quisquam vel accipiat tantillum.

Ingrato itaque ac malesano hoc capite relicto, cùm ad alia loca, pro suo munere transirent; Donatus eos suis litteris anteuertens, ad omnes vbique communionis suæ Episcopos scribit, præcipitque, ne quis Legatos istos admittat, aut vel minimum ab eis accipiat vel quidquam in locis suis dari pauperibus patiatur.

Præmoniti Episcopi, rumorem spargunt, aduenire Romanorum quosdam, qui Laureatas noui Imperatoris imagines (eæ in Prouincias mitti solebāt, ad quas Imperator ipse præsens venire non poterat) adorare cogant: Altaribus imponant: in earum conspectu sacrificium offerri iubeant. *Optat l.3.* Neque his contenti, nuntios quaquaversum dimittunt, qui Circumcelliones eorum inuitent, vt venturis Paulo & Macario vias siue claudant, siue infestas reddant: imò si possint, spolient, perimantque.

Huius rei auctor præcipuus erat alius quidam Donatus, Bagaitanus Donatistarum Episcopus: qui collectis multis furentium millibus, præparauerat competentem annonam, Basilicâ quâdam velut horreo publico ad eam recondendam, profanum in modum abusus.

Paulus & Macarius cùm non procul à ciuitate Bagaiensi abessent, de insidiis edocti, militem à Siluestro Africæ Comite, tutelæ caussâ postularunt. Præmissi ergo mensores, qui venturis militibus hospitia designarent, ad Bagaiensem ciuitatem vt venere; à Marculo & Donato, Circumcellionum illic ducibus, præoccupati, contumeliosè accepti pulsatique, vix celeri fugâ elabentes, ad suos reuertuntur. Hanc iniuriam miles non ferendam ratus, mox sublatis signis, obsistentibus nequidquam & renitentibus Præfectis, concito cursu ad designatum locum properat: inque multitudinem Circumcellionum, quæ istuc conuenerat, inopinatò irruens; totam fundit, dissipat ac prosternit. Obtriti multi, sauciati plurimi, neque

pauci

pauci occisi: atque inter ceteros Marculus & Donatus Bagaiensis, furentium ductores. *Optat. l.* 3.

§. VI.

Macariani agnominis origo, & vanitas.

FActum hoc magnam Catholicis apud Donatistas inuidiam peperit: qui non tantummodò per id tempus, sed & postea, odiosè admodum clamitarunt, Catholicam Ecclesiam esse sanguinariam: neque enim Ecclesia dici potest, quæ cruentis morsibus pascitur, & Sanctorum sanguine & carnibus opimatur: *Optat. l.* 2. imò iam non Ecclesiam Catholicam, sed MACARIANAM vocabant *Aug. Epist* 161. Hinc temporibus Augustini solebant adhuc Catholicos, Macarianos appellare: & quemadmodum Donatistæ à nostris, Pars Donati; ita nostri ab illis, Pars Macarij dicebantur, *Epist.* 164. *l.* 2. *cont. Petil. c.* 39. & 92.

Sic suaues illi, cùm crudelitatem suam plusquàm belluinam explere non possent; latrabant contra legitimam & ordinatam potestatum seueritatem. Verumtamen non erat iusta caussa, infamis appellationis. Nam Donatum, ipsi caput sibi constituerant: eiusque errores amplexi, sacrilego schismate à toto Ecclesiæ corpore, & vniuersi orbis communione, se præciderant. Ipsi à nobis exierant, minimè omnium nos ab eis. Macarius verò quod ab ipsis coactus, siue fecit, siue fieri permisit; Catholicæ Ecclesiæ, quæ neque id iussit, neque approbauit, quin potiùs damnauit, imputari nullatenus potest. Et licet hic eiusdem nobiscum communionis fuerit, iustè tamen non potuit idcirco nomenclationem dare.

Atque hoc est, quod tum Optatus, tum Augustinus, caussam Macarij seu bonam seu malam, quia personalis erat, ab Ecclesiæ caussa separandam, sedulò inculcant. *Optat. l.* 3. *Aug. Epist.* 203. Quo interim sensu, de parte Macarij dici possint Catholici, declarat Augustinus, dum ait: Vos per Sacramentum quod in vobis est, sicut Caiphas Domini persecutor, nescientes prophetatis. Quod enim græcè μακάριος, latinè Beatus est. Ita planè de parte Macarij sumus.

Dd Quid

Quid enim eſt Chriſto beatius, cuius ſumus? ad quem commemorantur & conuertuntur vniuerſi fines terræ,& in cuius conſpectu adorant vniuerſæ patriæ gentium? *l.2. cont. Petil. c.39.*

§. VII.

Donatiſtarum Protomartyres.

VErùm qui tunc aut cæſi fuere aut perempti, in primis Marculum & Donatum (quos Prophetas appellabat Petilianus, *l.2. cont. Petil. c.* 14.) Martyrum loco habuerunt, & coluerunt: ad Altare nomina eorum inter Martyres recitantes,iurantesque per eadem, tamquam per vnicam religionem. *Optat. l.3.*

Quin etiam mentiti ſunt, Marculum & Donatum, à Macario præcipitatos fuiſſe: ſed quod nullo colore probabile reddere potuerunt: cùm genus hoc mortis, Romanis legibus nimis fuerit inſolitum. *Aug. Tract. 11. in Io. l. 3. cont. Creſc. c.49.* Veriſimilius eſt, vel cæſos cum aliis in fugâ fuiſſe, vel ſuapte ſponte in hoc mortis genus ſe dediſſe: Marculum quidem præcipitij de petrâ; Donatum miſſionis ſui in puteum: *Tract. 11. in Io.* Quod eis quàm familiare fuerit, dicturi iterum paullò pòſt ſumus.

Sanè tantâ apud Donatiſtas celebritate, vtriuſque horum Martyrium decantatum eſt; vt aliquando inter Catholicorum Martyrologia, per errorem irrepſerint: Donatus quidem in Romanum, Kalendis Martij; Marculus in Bedæ, 26. Nouembris: at nunc meritò expuncti.

Petilianus interim grauiter in Macarium, tamquam perſecutorem, inuectus, infeliciter periiſſe Deo vindicante commemorat: ſed vbi,quando, per quem, quo mortis genere extinctus ſit, quia dicere non potuit; rectè Auguſtinus figmentum ipſius eſſe coarguit. *l. 2. cont. Petil. cap.92.*

§. VIII.

§. VIII.

Circumcelliones, qui? quales? eorum arma.

CIRCVMCELLIONES, quorum iam ſæpe meminimus, ab eis originem ducunt, qui latis in Africam Conſtantini aduerſus Donatiſtas legibus, in hæreſi & ſchiſmate obſtinati, quæ ſuprà retulimus deſignare cœperunt. Hi, quia Epiſcoporum ſuorum ſermonibus accenſi, & impatientiâ rabidi, in ſpontaneas mortes, numquam hactenus auditâ væſaniâ, irruebant; quas veluti inſtante perſecutione illatas, ex hæreſis ſuæ diſciplinâ, vt infrà dicemus, volebant eſſe pro Chriſtiano nomine ſuſcepta Martyria; Sancti, ab initio vocati ſunt, eorumque principes, Duces Sanctorum. *Optat. l. 3.*

Primi eius generis & nominis fuerunt, Maxido & Faſer: quos deinde exceperunt Marculus, & Donatus. Agebant turmatim in agris, in iis territantes, & ab iis vacantes; vt adeò agreſte hominum genus nuncupet Auguſtinus: *hær. 69.* in horrendis facinoribus inquietum, ab vtilibus operibus otioſum, crudeliſſimum in mortibus alienis, viliſſimum in ſuis: Victus ſui cauſsâ cellas circumiens ruſticanas, vnde & Circumcellionum nomen accepit: vniuerſo mundo penè famoſiſſimum Africani erroris opprobrium. *l. 1. cont. Gaud. c. 28.* Vocatos etiam Circelliones eâdem de cauſsâ, alibi commemorat: *in Pſ. 132.* Circuitores appellat Philaſter: *hær. 86.* ſed ipſi Donatiſtæ honeſtiori nomine, ab agone, Agoniſticos dixerunt: *Optat. lib. 3. Auguſt. in Pſ. 132.* opinor, quòd vitæ ſuæ prodigi, nullos quamquam crudeliſſimos agones, defendendæ ſectæ, & ambiendæ mortis gratiâ recuſarent: tanto repentè numero aucti, vt nominarentur Exercitus Donatiſtarum. *Aug. l. de geſt. cum Emer.*

Non alia eis ab initio arma, quàm fuſtes: *lib. 2. cont. Petil. cap. 96.* quos (vt ad eos fortè baculos alluderent, qui ſolebant ab Iſraëlitis Phaſe comedentibus, manibus teneri) vocabant Fuſtes Iſraëlis: ferro vel ideo religioſè abſtinentes, quòd Chriſtus defendi contra hoſtes ſuos nolens, præceperit Petro gladium recondere. *Pſ. cont. Donat. litt. M.* Niſi quis fortaſſe malit, vetuſtiſſimum morem Afrorum ſuo-

rum reuocare voluisse, qui cum Ægyptiis, solis fustibus armati, bellum gessere, teste Plinio *l.* 8. *c.* 56.

Verumtamen significat non obscurè Augustinus, crudelitatis consilio fustibus potissimum vsos: dum percussos non occidere subitò, sed grauiter conquassare intendunt, vt diutius cruciati tandem & languidi moriantur: quia dum misericorditer agere volebant, occidebant vtique vno fustis ictu. *Ps. cont. Donat. litt. M.* Quidquid sit, ferro etiam postea armare se cœperunt Cumque ista fustium vetus eorum disciplina esset; adeò mox profecerunt, vt non solùm fustes tornare, sed etiam ferrum vibrare, & fundas circumagere didicerint: *lib.* 1. *cont. Parm. c.* 11. *l.* 2. *cont. Petil. c.* 88. *&* 96. terribilia denique omnis generis arma telaque fabricarint, quibus promptiùs duriusque sæuirent: quamuis sæpenumerò fustibus tusos, ferroque concisos, semiuiuos abiicerent, ad immaniorem lanienam. *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 42.

§. IX.

Circumcellionum audacia.

EIusmodi Donatistarum emissarij, nihil non audebant. Etiam ante Macarij tempora, dum rerum Constantinus potiretur, & hunc sacrilegum Sanctorum gregem Maxido & Faser ducerent; Nulli licuit, vt inquit Optatus, securum esse in possessionibus suis: debitorum chirographa amiserant vires: nullus creditor illo tempore exigendi habuit libertatem. Terrebantur omnes litteris eorum, qui se Sanctorum duces esse iactabant: & si in obtemperando eorum iussionibus tardaretur; aduolabat subitò multitudo insana, & præcedente terrore, creditores periculis vallabantur. Et qui pro præstitis suis rogari meruerant, humiles impellebantur in preces. Festinabat vnusquisque debita etiam maxima perdere: & lucrum computabatur, euasisse ab eorum iniuriis. Etiam itinera non poterant esse tutissima. Quot Domini de vehiculis suis excussi, ante mancipia sua, dominorum locis sedentia, seruiliter cucurrerunt? Illorum iudicio & imperio, inter dominos & seruos conditio mutabatur. *Optat. lib.* 3.

Similia

Similia narrat Augustinus, dum ait: Quis nō Dominus seruum suum timere compulsus est, si ad Donatistarum patrocinium seruus confugisset? Quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defensionemque poscentem? Pessimorum seruorum, vt liberi abcederent, tabulæ frangebantur: extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicumque dura illorum verba contemserant, durioribus verberibus, quod iubebant, facere cogebantur. Innocentium qui eos offenderant domus, aut deponebantur ad solum, aut ignibus cremabantur. Quidam Patresfamilias honesto loco nati, & generoso cultu educati, vix viui post eorum cædes ablati sunt: vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tamquam iumenta contemtibilia, verbere adacti sunt. *Epist.* 50.

§. X.

Circumcelliones frustrà compressi. Feminæ iis permixtæ.

Dixisses solâ spe, & libertate latrocinandi, allectos in schisma. Nam cùm Donatistarum Episcopi, tanti suorum furoris inuidiam sustinerent; Taurino tunc Comiti scripsisse dicuntur, huiusmodi homines pœnis Ecclesiasticis corrigi non posse. Rogare se idcirco, vt oportunis ipse remediis succurreret, & fanaticos cohiberet.

Nihil erat promtius, quàm si vi armatâ obuiàm iretur. Quod dum facit Taurinus, militemque per Nundinas, vbi Circumcellionum furor vagari consueuerat, ire iubet; plurimos occidit, plurimosque sauciauit. Horum mox corpora, tamquam Christi Martyrum, in aras sublata, nonnulli quidem veneratione cultuque prosecuti sunt: quamuis Episcopus quidam Donatista, ne sepeliri quidem in Ecclesiâ permisit, quod nihilominùs Presbyter Clarius, facere in loco Subbulensi iam cœperat. *Optat. l.* 3.

Neque enim omnibus etiam Donatistis, tanta moriendi cædendique væsania placebat: vbi contrà Circumcelliones, iras animosque sumere, vel ab ipso ferro. Quippe cum deërant à quibus percuterentur; per varias mortes, sed maximè præcipitiorum ex altorum mon-

tium cacuminibus, & aquarum & ignium, necare ſeipſos conſueuerant: *Optat. eod. l.* & in iſtum furorem, alios quos poterant vtriuſque ſexûs ſeducere. *Aug. her. 69.* Vt iam non ludus tantùm, ſed lex eſſet, eiuſmodi crudelitas: *Epiſt. 50. l. 1. cont. Gaud. c.29.* quam conferebant, vt dixi, paſſionibus Martyrum: vt eis propterea pœnarum ſuarum Natalitia celebrarentur, magno conuentu hominum furioſorum. *l. 3. cont. Parm. c. 6.* Et quidem vt antè diximus, præcipitio Marculus, Donatus aquis periit: alios teſtabatur Gaudentius fugiſſe ad compendia caminorum. *lib. 1. cap. 31. & 36. lib. 2. cont. Petil. cap. 71. & 89.*

Iam & cum feminis viros non habentibus, (quæ contra ordinem rerum diuinarum & humanarum, inter illos tamquam Bacchæ bacchantes vagabantur) iocabantur, bibebant diebus noctibuſque: tantaque feruebat ebrietas, vt inde inſaniam quotidianam non ſolùm alios inſectandi, ſed etiam ſeipſos præcipitandi conciperent. *l. 2. cont. Parm. c. 3. l. 2. cont. Petil. c.* 88.

Neque deërat feminis virorum audacia. Quædam enim eorum Sanctimoniales grauidæ, per ſaxa ſe miſerunt: & diſſilientibus vteris, homicidiorum ſcelere, & ſtuprorum ſcelera prodiderunt. *libro 1. cont. Gaud. cap. 36.*

§. XI.

Donatiſtarum facinora Donatiſmum penè ſubuertunt.

QVoniam omne contra eos auxilium à legibus & armis defecerat, nullæ poteſtates ciuiles, nullus officiarius reprimere valebat: vnica extinctorum vindicta erat, quòd propria de illis pœnas poſceret inſania. Nam cùm talia quæ diximus, plurimi in ipsâ ſuperſtitione hæreticâ conſtituti horrerent, & ſuæ innocentiæ ſufficere arbitrarentur, quod ſibi talia diſplicerent; dicebatur eis à Catholicis: Si innocentiam veſtram mala iſta non polluunt; quomodo dicitis orbem Chriſtianum vel falſis, vel certè ignotis Cæciliani peccatis eſſe pollutum? Quomodo vos nefario ſcelere ab Vnitate Catholica, tamquam

tamquam ab areâ Dominicâ ſeparatis, quæ vſque ad tempus ventilationis, neceſſe eſt vt habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus conſumendam?

Atque ita quibuſdam ratio reddebatur, vt aliqui ad Vnitatem Catholicam, etiam inimicitias perditorum parati ſuſtinere, tranſirent. Sed plures, quamuis id vellent, eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia ſæuiendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos, cùm ad Catholicos tranſiſſent, crudeliſſimos paſſi ſunt. *Epiſt.* 50.

Hinc quantum nonnullis diſplicebant, qui Conciliis etiam habitis hoc ſe prohibuiſſe & damnaſſe iactitabant, quâ fide neſcio; *l. 3. cont. Creſc. c.* 49. tantùm ab aliis animabantur: qui profectò non habuiſſent per quos regnarent, ſi collatis viribus, Circumcellionica factio planè fuiſſet extincta. *Pſ. cont. Donat. litt. L.*

§. XII.

Durant nihilominus. Aliquot eorum ſpecimina.

DVrauit idcirco non tantùm perditorum in ſe alioſque Catholicos dementiſſima crudelitas; ſed annorum etiam auctu non minimum incrementum ſumſit, vt ex innumeris Auguſtini locis patet, qui plura & atrociora eorum ſcelera vidit, quàm Optatus. Verba eius ſunt: Omnia quæ vel anteriorum litteris didici, vel ipſe cognoui ſæua facta veſtrorum, qui ab initio diuiſionis, vſque ad hoc tempus, Eccleſiam Catholicam perſecuti ſunt, ſi velim retexere; quæ lingua, quis ſtylus, quantum tempus otiúmque ſufficiat? *libro 3. contra Creſcon. cap.* 44.

Mutilare alios, alios probè contuſos ſemineces relinquere, occidere ſæpiùs, quotidiana exercitatio erat. Horrendis ſiquidem armati cuiuſque generis telis terribiliter vagando, non Eccleſiaſticam ſolùm, ſed ipſam humanam quietem pacémque turbabant. Nocturnis aggreſſionibus Clericorum Catholicorum domos adeò expilabant, vt nudas atque inanes relinquerent, fructus aridos diſſipa-

dissiparent, humidos effunderent. Neque sufficiebat aliquando hos fustibus tusos, ferroque concisos, semiviuos abiecisse: insuper nouo & inandito sceleris genere, oculis eorum calcem aceto permixto infundentes & infertientes, quos euellere compendio poterant, excruciare amplius eligebant, quàm citiùs excæcare. Nam primò tantùm calce ad hoc facinus vtebantur; sed posteaquam illos, quibus hoc fecerant, citò salutem recuperasse didicerunt, acetum addiderunt. *l.3. cont. Creſcon. cap.42.* Denique quo loco regnabant, panem Catholicis coqui prohibebant. *l.2. cont. Petil. c.83.*

Vnicus illis finis, ad iterandum Baptismum Catholicos cogere: quem per eiuscemodi terrores, non semel extorserunt.

§. XIII.

Circumcelliones Constans Imperator compescit, & Donatistas proscribit.

Anno 347.

ET quamquam propè infinita sint eiusmodi facinora, Augustini postea æuo patrata, sicuti & antè; attamen Constans Imperator, scelere audaciaque Donatistarum, quam modò in Paullum Macariumque exercuerant, grauiter commotus: & Grati, opinor, Carthaginensis Episcopi, aliorumque Africanorum, qui post annos aliquot ad Concilium Sardicense profecti sunt, relatione, super eiuscemodi excessibus certior factus; Patris sui Legem, contra eos aliquando latam, sed pòst abolitam, recudi iussit: quâ Episcopos omnes & Clericos Donatisticæ factionis, exilio multat, Basilicas aufert, nè quidem concessis iis, quas separati & in Schismate suo constituti, crexerant. *l.1. cont. Parm. c.11.* Atque hinc illa verba Primiani, apud Carthaginis Magistratum, postea expressa, Quod parentes eorum, Maiores Catholicorum variis exiliis vexauissent. *l. post. Coll. c.16.*

Nam & hoc modo Donatus ipse, Carthagine pulsus est: quem ob id posteri, Ecclesiæ Carthaginensis ornamẽtum, & Martyrialis gloriæ virum appellarunt: *eod. l. & c.* Atque ita Africa, annis circiter quatuordecim, ab eorum atrocitate immunis fuit, donec assumto ad Imperium Iuliano Apostatâ, idem è claustris & caueis hæreses laxauit, qui dæmonia in orbem postliminiò reduxerat.

§. XIV.

§. XIV.

Leontius & Vrsatius.

SEd quoniam Legum meminimus, quibus hoc tempore compressi sunt; de personis saltem id dicamus (tametsi non liquet quo iubente) fuisse Leontium & Vrsatium: à quibus præter Taurinum, Paulum, & Macarium, querebantur Donatistæ iniuriatos esse quàm pluplurimos: *Optat. l.* 3. quos perinde more suo pessimè oderint, neque criminari vnquam destiterint.

Etenim hinc Petilianus, Cerberus olim forensis, linguæ calamique sui virus vehemẽter postmodum in eos exserens, Dei omnes vindictâ pariter periisse; & Vrsatium quidem barbaricâ pugnâ prostratum, sæuis alitum vnguibus, canumq; morsibus discerptum prodidit. At verò quia nihilum vltrà probauit, deque ceteris tacuit; nugas Augustinus haud immeritò esse respondit. *l.* 2. *cont. Petil. cap.* 92.

CAPVT VI.

DONATISTÆ SVB IVLIANO APOSTATA.

§. I.

Iulianus ad Imperium euehitur.

PRoscriptis interim fugatisque Donatistis, Gratus Episcopus Anno Sardicâ redux cum suis, Synodum Carthagine egit, quæ prima 348. Carthaginensis appellatur: in qua propter recentem Donatistarum superstitionem, Canone secundo vetitum: *Insaniâ præcipitatos, Martyrum nomine appellare.*

Anno 350. Et quamuis biennio pòst à Magnentio tyranno Constans Imperator, propè Pyrenæos in castro cui Helenæ nomen, annos natus triginta, oppressus sit; nihilominùs induciæ tantisper, donec Constantio Augusto ex humanis sublato, anno Imperij vigesimo quarto, tertio Nonas Octobris, Tauro & Florentio Coss. patruelis eius Iulianus (quem à sexennio circiter adoptarat, Cæsaremque crearat) Imperium non solùm sine sanguine adeptus est, sed etiam ex voluntate Constantij ante mortem, si qua fides Ammiano. Constantius alioquin Iuliano grauiter succensuerat, quòd post victoriam de Barbaris apud Argentoratum, capto eorum Rege, salutari Imperator ab exercitu tolerasset. Anno 361.

Voti nunc compos Iulianus, impietatem quam puer à Libanio Sophista & Maximo Philosopho, paganis ambobus, Nicomediæ hauserat, intusque in corde occultarat, aperire mox cœpit; proiectâque Christi religione, Idololatriam amplecti: clausa Deorum templa reserare: Idolorum sacrificia instaurare: Christianos callidè atque insidiosè persequi, dum litteras docere ac discere vetuit: palàm id se facturum minitans, vbi confecto bello Parthico rediisset.

§. II.

Legatio Donatistarum ad Iulianum.

HAnc occasionem nacti Donatistæ, Episcopos & Clericos non paucos ad Iulianum mittunt, qui communi nomine Basilicas, relaxatoque exilio, pristinam libertatem restitui peterent. Inter hos nominatim recensentur Rogatianus, Pontius, & Cassianus. *Optat. l. 2. Aug l. 2. cont. Petil. c. 83. 92. & 97.* Et quidem Pontius tantus olim vir fuit, vt iactantibus Donatistis, miraculum fecerit. *Tract. 13. in Io. & l. de vnit. Eccl. ca. 19.*

Est autem memorabile, quòd in libello suo supplice, homini Apostatæ adulatione sacrilegâ blandientes, *Solam apud eum iustitiam, locum habere* dixerunt: *l. 2. cont. Petil. cap. 92.* nimirùm apostasiam & idololatriam, iustitiam appellantes, & Christianam sanctitatem non esse iustitiam, quæ apud illum nullum haberet locum. *L. 1. cont. Parm. c. 12. Epist. 48. & 166.*

Eorum

Eorum petitioni Iulianus libenter annuit. non quia vel Donatiſtis, Chriſti religionem profeſſis, admodum faueret; ſed quia hoc modo putaret Chriſtianum nomen poſſe perire de terris, ſi vnitate Eccleſiæ, de qua lapſus fuerat, inuideret: & ſacrilegas diſſenſiones, liberas eſſe permitteret. *Optat. l. 2. Aug. Epiſt. 166.*

Eadem ſunt quæ recitat Ammianus Marcellinus, rerum Iuliani accuratus ſcriptor, his verbis: Vbi verò abolitis quæ verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciendi quæ vellet, aduertit, pectoris patefecit arcana: & planè abſolutis decretis aperiri templa, ariſque hoſtias admoueri, & reparari Deorum ſtatuit cultum. Vtque diſpoſitorum roboraret effectum, diſſidentes Chriſtianorum Antiſtites, cum plebe diſſciſſa in palatium intromiſſos monebat, vt ciuilibus diſcordiis conſopitis, quiſque nullo vetante ſuæ religioni ſeruiret intrepidus. Quod agebat ideò obſtinatè, vt diſſenſiones augente licentiâ, non timeret vnanimantem poſtea plebem. *Ita Ammian. l. 22.*

§. III.

Iulianus fauet Donatiſtis.

Edictum ergo condit, quo abolitis omnibus quæ contra Donatiſtas lata erant, redditâque omni libertate in integrum eos reſtituit: in quo & preces eorum, & ſupplicantium nomina inſeruit. recitatque illius aliquam partem Auguſtinus: Hoc quoque, inquit, ſupplicantibus Rogatiano, Pontio, Caſſiano, & ceteris Epiſcopis, ſed & Clericis, accedit ad cumulum, vt abolitis quæ aduerſas eos ſine reſcripto perperàm geſta ſunt, in antiquum ſtatum cuncta reuocentur. *l. 2. cont. Petil. cap. 97.*

Ita eodem tempore ſoluuntur de exilio Donatiſtæ, quo carceribus ſuis Diabolus relaxatur: eodem tempore Donatiſtis Baſilicæ reſtituuntur, quo templa dæmoniis: eodem tempore Schiſmati Donatiſtarum libertas permiſſa eſt, quo & Idololatriæ Paganorum. *Opt. l. 2. Aug. Epiſt. 166. & lib. 2. cont. Petil. cap. 83.*

§. IV.

Redeunt in Africam furibundi.

TAlibus litteris armati mox aduolant in Africam: conductâque perditorum hominum, siue Circumcellionum, non exiguâ manu, Ecclesias passim inuadunt: Episcopos & Sacerdotes exturbant: resistentes crudeliter obtruncant, nec plebi etiam Catholicæ parcentes. De quorum numero quidam Felix Diabensis, & Ianuarius Flumenpiscensis, totâ celeritate ad castrum Lemellense, qui Numidiæ locus est, properant: cuius Basilicam cùm clausam aduersus violentiam suam reperissent; comitibus imperant culmina conscendere, tecta nudare, tegulas desuper iacere. Qui extemplò iussa complentes, non paucis Diaconis, qui altare defendebant, grauissimè sauciatis, duos ex eis interimunt, Primum Ianuarij, & Donatum Nini filios. *Opt. libr. 2. August. cont. Petil. cap.* 83.

Neque verò hoc se incendium intra Numidiam continuit, sed longè latèque diffusum, ipsam quoque Proconsularem prouinciam corripuit: cuius inter ceteras Carporum est ciuitas, in qua crudelissimas cædes exercuere.

Sed omnem superant immanitatem, quæ per totam Mauritaniam perpetrarunt, in primis ciuitate Thipasensi: ad quam Vrbanus Formensis, & Felix Idicrensis, Donatistarum in Numidiâ Episcopi, facularum in morem accurrẽtes, cùm illic Præfectos & Officiales furori suo accommodos, ac Iuliani fortasse impietati suffragãtes inuenissent; Athenio præside cum signis præsente & adiuuante, totam multitudinem Catholicam non de Basilicis tantùm, sed de sedibus etiam suis exturbarunt. In quo tumultu & cæde, magna vis hominum oppressa & extincta est: viri permulti à furentibus discerpti: matronæ violenter tractæ: infantes necati: fœtus in vteris matrum extincti.

Et postquam in viua Dei templa furorem suum effudére; ad Basilicas & sacrosancta illic mysteria, in odium Catholicorum profananda, conuertuntur. Sacratissimam Eucharistiam canibus obiiciunt, sed non absque Dei præsente vindictâ. Canes enim in rabiem conuersi, dominos suos tamquam ignotos, inimicos, & latrones, dentibus suis laniarunt.

laniarunt. Sacri etiam chrismatis ampullam, per fenestram eiecerunt: sed non defuit Angelica manus, quæ vasculum inuisibili subuectione illæsum inter saxa deponeret. *Optat. l.* 2.

Inde reuersi tot patratis sceleribus & sacrilegiis, ne libido impudicitiaque deesset, sacrarum Virginum Monasteria aggressi sunt, & plurimas stupro fædarunt. Inter hos Felix supradictus puellam, cui nuper velum ipse imposuerat, quæque ob id patrem eum appellarat, sacrilego incestu violare non est veritus. *Optat. l.* 2.

Omitto, ne sim prolixior, exorcismos & ablutiones parietum Ecclesiarum Catholicarum: Altarium rasuras & confractiones: Calicum Christi sanguinis portatorum, colliquationes & profanas venditiones: spoliationes Episcopalium & Sacerdotalium honorum: ablationes sacrorum Codicum, pallarum, & velorum: Cæmiteriorum occupationes, vt non permitterent sepeliri cadauera Catholicorum; & infinita alia, quæ recenset Optatus. *l.* 2. & 6. candidèque profitetur, omnia quæ ab eis gesta sunt, ex toto narrari non posse. *l.* 6.

§. V.

Publica contra eos querimonia.

ADuersus intolerabiles hosce furores, cùm publicus clamor crebesceret; nec Donatistarum primores, Thebestæ in Concilio congregati, Catholicorum querelas audire vellent, certè dissimularent; tandem aliquando ad publica iudicia pertrahuntur: vbi neque puduit eos, Iuliani pro se constitutionem gestis allegare, suamque impietatem prodere. Quæ res compulit eorum temporum iudices, relationem ad Imperatorem mittere, quâ certior de Donatistarum furore & immanitate redderetur. *Opt. l.* 2. *Aug. l.* 2. *cont. Petil. cap.* 92. & 97. & *l.* 1. *cont. Parm. c.* 7.

Sed nullum erat benignum responsum ab impio illo exspectandum, imò verò nouum crudelius, de publica videlicet persecutione suscipienda: nisi eam Prouidentia diuina, sublato tempestiuè Christiani nominis hoste, præuertisset. Etenim expeditione contra Parthos susceptâ, cùm inermis, & tamquam victoriæ securus, ex equo

depugnaret; telo, incertum vnde misso, grauiter saucius, inter blasphemas voces, sanguinem manu exceptum contra cælum iaciens, paullò pòst sacrilegam animam reddidit, VI. Kal. Iulij, ætatis trigesimo primo, Imperij primo, & septimo mense diebusque aliquot.

Huius Iuliani Edicti pro Donatistis meminit postea Honorius Imperator, vt infrà dicemus.

CAPVT VII.

PARMENIANVS ET TICHONIVS DONATISTÆ.

§. I.

Parmenianus Catholicos oppugnat. Eum Optatus Mileuitanus confutat.

Anno 368.

DOnato Carthaginensi mortuo, Parmenianus successit, tertius Donatistarum Carthagine Episcopus. Quod conditionem eius attinet, particulare aliquid prodere voluisse videtur Optatus, dum eum peregrinum fuisse ait: & ideò quædam contra suos per ignorantiam scripsisse, aut falsò audiuisse narrari. *l.1.& 3.* Existimo id dicere, quòd nouus homo fuerit, neque Schismatis mysteriis penitus imbutus, cuiusmodi solent peregrini appellari. Huc enim aduocare, quæ de peregrina communione veteribus quibusdam Conciliis continentur, & variis commentationibus obnoxia sunt; superuacaneum puto.

Certum est, Donati prædecessoris sui vestigiis insistentem Parmenianum, nouis libellis hæresim suam armasse: &, ne ventosè ac nudè vt ceteri loqueretur, quidquid sentire potuit, non solùm dixit, sed etiam in scripturâ digessit. Vnicus illi scopus Ecclesiam Catholicam (quam apud se solos remansisse Donatistæ volebant, in omnibus aliis defecisse) tractatibus suis pulsare. *Optat. l.1.*

Verum

Verùm ne diutiùs minùs astuti ac simplices, fucatis Parmeniani ac sociorum eius sermonibus seducerentur, Optatus Mileuitanus in Numidia Episcopus (cuius meminit Augustinus, *l.1.cont.Parm.c.3.& l.2. de Doct. Christ. cap.* 39.) obuiam iuit: testatus se illi rescribere & respondere, vt sit inter absentes quædam veluti collatio. Ac multos quidem desiderasse, vt ad eruendam veritatem, partium conflictus haberetur; sed Donatistas & accessum prohibuisse, & aditus interclusisse, & consessum vitasse, & colloquium denegasse. Itaque non nisi per litteras cum iis agi potuisse. *Optat. l.1.*

Anno 370.

Porrò tempus quo Optatus scripsit, est Damasi Pontificatus initium circiter: cuius ipse meminit in Catalogo Romanorum Pontificum, quem edit idcirco, vt ostendat Donatistarum Ecclesiam, Catholicam non esse: quia nimirum haud communicet cum Romanâ. *eod.l.* Nam quod in eo Catalogo, Siricius post Damasum ponitur, existimat Baronius post Balduinum, à librario qui Optatum postea descripsit, adiectum: quia sedes Siricij, non incidit in Valentiniani & Valentis Imperium, quo scripsisse Optatum testatur Hieronymus *l. de Script. Eccl. cap.* 110.

Scripsit autem primùm Libros sex, vt patet ex singulorum argumento, quod libro primo proponit: sed pòst addidit septimum. Vt nihil sit mirum, si Hieronymus suprà septimum non edisserat. Sanè quemadmodum Optatus, vitâ & morte sanctè obitis, id meruit, vt fastis Ecclesiasticis adscriberetur die IV. Iunij; ita hoc opus ipsius non apud Catholicos solùm, sed etiam Donatistas, habitum est in fide & æstimio: vt qui postea probare ex eo conati sint, Cæcilianum à Constantino fuisse damnatum, cuius rei tamen nullibi meminisse Optatum patet ex Augustino *Coll.3. cap.*20.

Atque hæc caussa fuit, cur Optatum, simul atque editus extitit, Donatistæ, vt erant impudentes, corruperint ac propè discerpserint: collocantes quod prius erat, posterius, & contrà: donec tandem plurium operâ, ac præsertim Franc. Balduini restitutus, emendatior correctiorque legeretur.

§. II.

§. II.

Parmeniani plures errores.

CEterum à Donati fastu & vanitate non omninò se fuisse alienum & degenerem filium, vt Parmenianus ostenderet; protestatus est aliquando cum fiducia, Maledictionibus suis ad mortem se homines compulisse: *Optat.l.3.* &c., vt eiusdem præcessoris sui errores sequeretur; Christi Carnem malè tractauit: dicens illam peccatricem; & Iordanis demersam diluuio, ab vniuersis sordibus esse mundatam, &c. *Opt.l.1.*

§. III.

Tichonius Donatista ἀὐτοκατάκριτος, *siue, seipsum condemnans.*

POst Optatum Tichonius Donatista, homo & acri ingenio præditus, & vberi eloquêtiâ, totius Schismatis fundamenta vehementer concussit. Etenim omnium Sanctarum paginarum vocibus (vt loquitur Augustinus) circumtusus, euigilauerat: videbatque Ecclesiam Dei iam toto orbe diffusam, sicut de illâ tanto antè per corda & ora Sanctorum præuisum atque prædictum erat.

Hoc percepto, suscepit aduersus suos demonstrare, nullius hominis quamuis sceleratum & immane peccatum, præscribere promissis Dei: nec id agere quorumlibet intra Ecclesiam constitutorum quamlibet impietatem, vt fides Dei de Ecclesiâ futurâ, & diffundendâ vsque ad terminos orbis terræ (quæ in promissis Patrum retenta, & tunc exhibita erat) euacuaretur.

Quod dum vehementer copioseque dissereret, & ora contradicentium multis ac manifestis sanctarum Scripturarum testimoniis oppilaret; obseruauit repentè Parmenianus, quod Tichonium prçterierat, conse-

consequens hinc esse, eos in Africâ Christianos, à quibus se Donatistæ separauerant, pertinere ad Ecclesiam toto orbe diffusam, cui communione iungebantur: se verò solos extra eandem errare, à quâ sponte exiissent. *Aug. l. 1. cont. Parm. cap. 1.*

Neque verò solius Scripturæ sententiis hoc suum dogma Tichonius asserebat: sed, cùm esset, teste Gennadio, in Ecclesiasticis negotiis studiosè exercitatus; etiam ex ipsius Donatismi rudimentis, & habitis sub initium Synodis. Deuterium enim Macrinensem Episcopum, Traditorum plebem Ecclesiæ miscuisse: ipsumque Donatum post hoc factum, iugiter Deuterio communicasse. *Epist.* 48. Quod tamen factum pugnabat ex diametro cum dogmate Donatistarum, qui rebaptizari volebant eos qui à Catholicis ad se transibant, priusquàm sibi miscerentur.

Quapropter Tichonius pluribus inter Donatistas schismatibus, quæ paullò pòst suscitata sunt, videtur aut occasionem dedisse, aut claustra laxasse: quando nimirum præsidentiam ipsius imitati alij, licet essent ratione inferiores, audaciâ nihilominùs pares esse voluerunt. Et quamuis Tichonius, vt diximus, contra Donatistas ipse Donatista inuectissimè scripserit; illic tamen inuentus est absurdissimi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit. *lib. 3. de Doct. Christ. cap.* 30.

Fecit & Tichonius librum, quem Regularum vocauit, quia in eo quasdam septem regulas executus est, quibus quasi clauibus diuinarum Scripturarum aperirentur occulta. Recenset illas atque examinat Augustinus loco citato, eiusque libri principium ponit, quod sic habet: *Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere, & secretorũ Legis veluti claues & luminaria fabricare,* &c. qui totus etiamnum exstare dicitur, tom. 15. Bibliothecæ Patrum: eiusdemque meminerunt Cassiodorus præfat. in Psalmos, & Isidorus de summo bono. Et quamquam fateatur eas regulas, sicuti à Tichonio traduntur, non parum adiuuare ad penetranda, quæ tecta sunt diuinorum eloquiorum; vt propterea id opus elaboratum atque vtile appellet: iudicat tamen non omnia quæ ita scripta sunt, vt non facilè intelligantur; posse his regulis inueniri, sed aliis modis pluribus: quos numero reregularum suarum septenario adeo non est complexus Tichonius, vt ipsemet multa exponat obscura, in quibus suarum regularum adhibet nullam, sicuti ibidem Augustinus ostendit. *l. 3. de doct. Christ. c.* 30.

Quapropter dum Tichonius dixit de Regulis suis: *Sunt quædam Regulæ mysticæ, quæ vniuersæ Legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus inuisibiles faciunt. Quarum si ratio Regularum, sine inuidiâ, vt communicamus accepta fuerit, clausa quæq; patefient, & obscura dilucidabuntur*, &c. Si dixisset, inquit Augustinus: Sunt quædam regulæ mysticæ, quæ nonnullos legis recessus obtinent; aut certè, quæ legis magnos recessus obtinent, non autem quod ait, *vniuersæ legis recessus*; neque dixisset, *clausa quæq; patefient*, sed, clausa multa patefient; verum dixisset, neque in spem falsam Lectorem misisset, &c. Quod ideo dicendum, inquit, putaui, vt liber ipse & legatur à studiosis, quia plurimum adiuuat ad Scripturas intelligendas; & non de illo speretur tantùm, quantùm non habet: cautè sanè legendus est, non solùm propter quædam, in quibus vt homo errauit; sed maximè propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. *eod. l. & cap.*

Ceterùm Tichonius, dum in explicandâ suâ regulâ Tertiâ laborabat, in eam opinionem incidit, quam postea Semipelagiani partem suarum hæreseon fecerunt. Disputans enim de Fide & Operibus, Opera nobis dixit à Deo dari merito fidei: ipsam verò Fidem sic esse à nobis, vt nobis non sit à Deo. Nec attendit Apostolum dicentem: Pax fratribus, & charitas cum fide, à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo. Sed non erat expertus hanc hæresin, quæ nostro tempore, inquit Augustinus, exorta; multum nos, vt gratiam Dei quæ per Dominum nostrum Iesum Christum est, aduersus eam defenderemus, exercuit: & secundum id quod ait Apostolus: *Oportet & hæreses esse, vt probati, manifesti fiant in vobis*; multò vigilantiores diligentioresque reddidit, vt aduerteremus in Scripturis sanctis, quod istum Tichonium minùs attentum, minusq; sine hoste sollicitũ fugit, etiam ipsam scilicet Fidem, donum illius esse, qui eius mensuram vnicuique partitur, &c. *l. 3. de doct. Christ. cap.* 33. Ex quo patet, quàm longè fuerit progressus in libris de Doctrina Christiana, tum, cùm ad omnium Retractationem peruenisset: quandoquidem eos cùm reperisset imperfectos, tunc se perfecisse dicat. *l. 2. Retract. cap. 4.* quod hic in transitu annotare volui: & ipsemet aperit ibidem.

Alia plura Tichonij enumerat Gennadius in Catalogo *cap.* 18. meminitque eiusdem Primasius, prologo in Apocalypsin: quam dum Tichonius exponere conatur, quædam respuenda subiunxit, quædam verò venenosi dogmatis sui fæculenta permiscuit, inquit Cassiodorus

l. diu.

l. diu. lect. cap. 9. Sed neque Augustinus omisit meminisse operis Tichonij in Apocalypsin, *l.* 3. *de doct. Christ. cap.* 30. quod tametsi Nicolaus Zegerus esse putet, quod continetur Appendice Tomi IX. sub titulo Expositionis in Apocalypsin; eatenus tamen haud videtur, quatenus non reperiuntur ibi, quæ ex Tichonij libro refert Augustinus *l. cit. de doct. Christ.*

§. IV.

Tichonium litteris Parmenianus monet.

VIso Tichonij errore, Parmenianus sectæ suæ satagens, malensque cum ceteris Donatistis sumere obstinatissimum animum aduersus apertissimam Tichonij veritatem, quàm eâ concessâ superari ab Africanis Ecclesiis, quæ illius vnitatis, quam Tichonius asserebat, communione gauderent, vnde se ipse separasset: primò eum per epistolam velut corrigendum putauit. Reprehendit autem, quòd Ecclesiam prædicaret toto orbe diffusam, admonetque ne id facere audeat. Deinde hortatur in fine epistolæ, vt in parte Donati permaneat, & persecutiones perferat, dicens *non se debere voluntate coniungi eis, quibus persecutione cogente, non iuncti sunt*; adhibens etiam testimonium Scripturæ dicentis: *Væ his qui perdiderunt sustinentiam, & diuerterunt in vias prauas:* more suo cuncta de diuinis libris aduersus seipsos proponentes. Postea verò ex Concilio eorum Tichonium perhibet damnatum. *l.* 1. *cont. Parm. cap.* 1. *& l.* 3. *cap.* 6.

§. V.

Litteras Parmeniani Augustinus refellit.

HAnc Parmeniani Epistolam, quoniam in manus ipsius inciderat, Augustinus postea petentibus, imò iubentibus fratribus, confutandam sumpsit: eâ potissimùm de caussâ, quòd quædam maxi-

mè de Scripturis testimonia, non sicut accipienda sunt, Parmenianus accepisset. Præstitit autem Tribus libris: in quibus quæstio magna versatur & soluitur, Vtrùm in vnitate & eorumdem communione Sacramentorum, mali contaminent bonos? &, quemadmodum non contaminent, disputatur: propter Ecclesiam toto orbe diffusam, cui calumniando schisma Donatistæ fecerant. *l.1.cont.Parm.cap.1. & l.2. Ret. cap.17.*

Cùm verò Optatus, quod contra Parmenianum refellendum sumserat, Tractatus illius vocet, vt suprà vidimus: hoc autem Augustinus Epistolam; patet vtique vnius & alterius diuersum argumentum fuisse.

CAPVT VIII.

DONATISTÆ INTER SE DIVISI.

§. I.

Donatistarum inter se schismata Donatismum labefactant.

SIcut Donatus Christum diuidere conatus est; sic Donatum à suis quotidianâ concisione diuidi, præclarè ab Augustino dicitur. *l. de Agon. Christ. cap.29.* Etenim hoc tempore circiter, adeo inter se committi cœperunt; vt nouo schismate suum schisma distraherent, alteraque pars alteram veluti discerperet. Ita nimirum in Donato complebatur, quod est apud Euangelistam, In qua mensurâ mensi fueritis, in eâ remetietur vobis; &, Qui gladio percusserit, gladio morietur. *l.de agon Christ. cap.29.*

Separauerat se à totius orbis communione, eòdemque cœtum suum Schismaticus induxerat; cùm ecce de ipsius præcisione, vt Augustinus

gustinus ait, alij præcisi: *Epist.64.* (frustum de frusto : *l.1.cont. Parm. cap.4.* pars de parte : *Epist.48.* schisma de schismate) minutatim secti conscissique, cùm cohærere non possent, disperire cœperunt, qui tumorem animositatis suæ, Catholicæ pacis sanctissimo vinculo prætulerant.

Vt autem plurimas omninò partes Donatistarum fuisse, sed non vulgo notas, significat *Epist.48.* ita frequentiùs meminit ROGATISTARVM & MAXIMIANISTARVM. Rariùs enim VRBANISTAS nominat, qui erant in quadam Numidiæ particulâ : *lib.4.cont. Cresc.cap.60.* & à Claudio quodam CLAVDIANISTAS, quorum meminit *Conc.2 in psalm.36.& l.4.cont. Cresc.cap.9.* licet inter se omnes pugnacissimi, tamquam Cadmei fratres, mutuis se vulneribus conficerent. Quilibet autem sicut Ecclesiam & Baptismum sibi vindicabat; ita alteri ibat ereptum: contendebatque, quantò pauciores erant, tantò sinceriores se Donatistas esse. *l.1. de bapt.cap.6.*

Fatendum interim est, præter eas quas nunc diximus partes, grandiorem vnam, veluti ceterarum fontem remansisse: quæ tametsi multitudinis suæ nullum aut exiguum sensit detrimentum ; *hær.69.* attamen PRIMIANISTARVM nomine postea innotuit. Cùm igitur & Satanas in seipsum esset diuisus, regni sui mox ruituri indicium dedit.

§. II.

Schisma primum Rogati.

PRimi Rogatistæ, cùm omnes adhuc vno simul Donatistarum consortio tenerentur, *l.1.cont. Parm.cap.10.* secessionem fecerunt. Auctor eorum Rogatus Maurus : atque ob id per Mauritaniam Cæsariensem sparsi : numero tam exigui, vt breuissimum frustum, de frusto maiori præcisum nuncupet Augustinus : *Epist.48.* Caussa secessionis incerta : quamque nullo loco, quod sciam, Augustinus prodidit. Episcopus aut Presbyter Cartennensis fuisse videtur : quandoquidem ibidem Vincentius sederit, Rogati in eodẽ schismate successor: cui tum decem circiter qui remanserant, adhærebant. *eád.Epist.*

Rogatistæ autem quamquam Donatistis ceteris mitiores viderentur, quia cum Circumcellionum immanissimis gregibus non sæuiebant, imò ne velle quidem sæuire se dicebant; attamen Augustinus arbitrabatur non potuisse. Sæuire, inquit, vos nolle dicitis, ego non posse arbitror: ita enim numero estis exigui, vt mouere vos contra aduersarias vobis multitudines non audeatis, etsi cupiatis. *Epist.*48.

Nam quod Rogati, horum coryphæi, indolem ingeniumque attinebat; peruicaciâ non cessisse ceteris, inde colligit: quòd contra Euangelicam sententiam: *Si quis tibi voluerit tunicam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium*; de nescio quibus rebus suorum, acerrimâ perseuerantiâ, etiam forensi disputatione, conflixerit. *ibid.*

Deinde, Quod hæreticis omnibus in more positum est, reliquis videri meliores voluerunt: adeo vt dicerent, In se solis reperturum Filium hominis fidem, cùm venerit: neque enim in terrâ se, sed in cælis esse deputandos: *eâd. Epist.* vt idcirco non frustra fortasse à posteris Cælicolæ appellati sint.

Nam si Donatistarum aliorum grex non audiebatur, quia nullum pro Ecclesiâ apud se Scripturæ sacræ locum citabant; quantò minùs audiendi erant Rogatistæ, qui ne illud quidem pro se interpretari poterant, quod scriptum est: *Vbi pascis, vbi cubas in meridie?* Si enim per meridiem, intelligatur in parte Donati Africa, quæ sub cælo feruentiori plaga est; non eam occupabant Rogatistæ. Ipsa verò Mauritania Cæsariensis (quæ erat adeo Occidentali, quam Meridianæ parti vicinior, vt ne quidem Africa appellari vellet) nullatenus poterat de meridie gloriari.

Quod si autem solâ suâ auctoritate, & absque vllo sacræ Scripturæ luculento testimonio, separare se, tamquam aliis meliores, à toto Ecclesiæ corpore volebant; vnde obsecro sciebant, nullos ante se alios exstare, in tanta mundi Christiani vastitate, qui se iustâ de caussâ (quamquam id fieri non possit) priùs à toto Ecclesiæ corpore separassent? &c. *Epist.* 48.

§. III.

§. III.

Rogatistas reliqui Donatistæ persequuntur.

Reliquum igitur Donatistarum corpus, cùm Rogati factionem ægerrimè ferrẽt, in officio eos cõtinere, sæculari auctoritate decreuerunt. Per id tempus Valentiniano & Valente Imperantibus, Firmus Maurus, Nubelis Mauritaniæ Regis filius, fratre Zammâ latenter interemto, cùm ob id Comitem Africæ, Romanum nomine, cui Zamma fuerat acceptus, infestum haberet; metuens ne tamquam perniciosus & contumax damnatus occideretur, vbi aduertit defensionis sibi aditum à Romano præcludi; ab Imperij ditione desciuit, & Mauritaniæ regnum tyrannus occupauit. Historiam describit *Ammianus Marcellinus l.29. Oros. l.7.c.33. & Paull. Diac. l.12.*

Hâc occasione vsi Donatistæ, per barbarum Regem, Rogatum eiusq; asseclas in Mauritaniâ Cæsariensi sæuissimè & acerbissimè persecuti sunt: *l.1.cont. Parm. cap.*10. *&* 11. (adeo vt vocarentur à Rogatistis Firmiani, sicuti Catholicos appellare Macarianos ipsi consueuerant: *Epist.*164.) nihil non agentes, vt eos ad gremium suum redire compellerent, aut sæuitiam vindictâ saturarent. Durauit ea persecutio tantisper, donec Theodosius senior, contra Firmum à Valentiniano in Africam cum exercitu missus, perduellem Imperij pluribus præliis fractum, ad vitam laqueo finiendam compulit: Rogato, qui Firmo superstes, in schismate permanente.

Per id tempus qui Rogatistarum Cæsariensis Episcopus erat, cum Firmo tyranno suorum incolumitatem pactus, portas ei aperuit: atque in vastationem non Catholicos tantùm, sed vniuersam ciuitatem dedit. *Epist.* 164. Quanto autem tum incendio Cæsarea fœdata sit, loquitur Ammianus, *lib. citato, & Oros. l.7.cap.33.*

Quapropter hoc Donatistarum factum, non desierunt eis Catholici obiicere, quoties ipsi criminari Catholicos solebant, & accusare persecutionis, cùm ad coërcendas eorum insolentias, & Circumcellionum sæuitiam, Imperatorum auctoritatem implorabant. Certè enim neque ipsi, quod nihilominùs iactabant, sola portare Euangelia consue-

consueuerant : *Conc.2.in psalm.36.* Nisi fortè existimarent partem Euangelij esse, aut Idololatriam Iuliani, aut Firmi tyrannidem, aut eius qui deinde pòst secutus est, Gildonis: per quem persequi Rogatum, minimè destiterunt. *l.2.cont.Petil.cap.83.*

§. IV.

Vincentius Rogati in schismate successor.

ROgato mortuo, Vincentius in schismate successit. Is olim adolescentem Augustinum Carthagine nouerat, dum adhuc Rogatus inter mortales ageret. Cumque videret, eò esse deuentum temporis lapsu, vt passim Imperatoriis legibus Donatistæ punirentur, ac debitis legitimisque pœnis ad Vnitatem Catholicam adducerentur; expostulãdum sibi duxit super hac re cum Augustino, per litteras: quem antea nouerat quietis auidum & appetentem, suppliciorum ac pœnarum inimicum.

Verumtamen Vincentio eleganter respondens Augustinus, docet aliquando eius se animi sententiæque fuisse, vt arbitraretur cum hæreticis nullâ vi, sed solo Dei verbo agendum: verùm aliorum opinionibus, & exemplis superatum, mutasse sententiam: iamque arbitrari, Leges Principum rectè implorari aduersus hostes fidei; modò id fiat, non vindicandi, sed corrigendi studio.

Alia sunt, quæ contra Vincentium egregiè pertractat. Idque in primis vanissimum esse ostendit, quod Ecclesiam suam Vincentius Catholicam diceret: Catholicæ nomen non ex totius orbis communione, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum, atque omnium Sacramentorum, interpretatus. Quasi nimirum, si fortè hinc sit appellata Catholica, quòd totum veraciter teneat, (cuius nonnullæ particulæ, etiam in diuersis inueniuntur hæresibus) Catholici huius nominis testimonio nitantur, ad demonstrandam Ecclesiam in omnibus gentibus; & non promissis Dei tam multis, tamque manifestis oraculis ipsius veritatis. *Epist.48.*

Et quamquam hæc Augustini responsio, abundè sufficiat ad euertendam confutandamque Vincentij rationem, quâ suo, tametsi exiguo

guo cœtui, Ecclesiæ Catholicæ nomen vindicabat, vti patet ex lib. de Vnit. Ecclesiæ, in quo responsionem suam contra Petilianum latiùs exsequitur: attamen Vincentius Lirinensis eo libro quem conscripsit aduersus profanas hæreseon nouitates, præter vniuersitatem præceptorum Diuinorum, & Sacramentorum omnium, longè aliud requiri, vt Ecclesia Catholica sit, ostendit: putà, vt teneamus quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditum est.

Hoc est enim, inquit, verè propriéque Catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia verè vniuersaliter comprehendit: atque ita demùm fit; si sequamur vniuersitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem vniuersitatem, hoc modo: si hanc vnam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarũ confitetur Ecclesia. Antiquitatem verò ita, si ab his sensibus nullatenus recedamus, quos sanctos maiores ac Patres nostros celebrasse, manifestum est. Consensionem quoque itidem, si in ipsâ vetustate, omnium, vel certè penè omnium Sacerdotum pariter & Magistrorum definitiones sententiasque sectemur. *ita Vinc. Lirinens.* Fuisse verò hæc apud nullos Donatistas, nimis quàm manifestum est.

§. V.

Vincentius Victor, itidem Rogatista.

EX eâdem Rogatistarum sectâ fuit Vincentius Victor: tanto Vincentium iam dictum Rogati successorem, affectu prosecutus; vt eius nomen suum voluerit esse cognomen. Hic licet ad vnitatem Catholicam, relicto schismate aliquando rediisset; non tamen adeò deposuerat Vincentij pristinam venerationem, quin eum sibi, nescio quâ visione apparuisse iactaret, atque ita adiuuisse duos illos libros, quos contra Augustiuum edidit, De Anima & eius origine, conficere; vt, quantum ad ea quæ scribenda forent, res ipsas rationesque ipse dictaret. Quibus perinde viribus imaginationis Vincentij Victoris inductus Augustinus; dubitat, verónе an fictè ad Catholicos sit conuersus. Videri potest *l. 3. de Anima & eius Orig. c. 2. & l. 1. c. 2. & 3.*

§. VI.

Imperatoriæ leges contra Donatiſtas.

Anno 373.

VTi autem hæc poſtea euenerunt; ita ſub id tempus, quo debellatus eſt Firmus, Valentinianus Imperator Legem eam tuliſſe videtur, quæ ſic habet: Antiſtitem qui ſanctitatem Baptiſmi, illicitâ vſurpatione geminauerit, ſacerdotio indignum cenſemus. Dat. Treuer. Kal. Martij, Valentiniano & Valente I V. Augg. Coſſ. *l. 1. ne ſanct. bapt. iter. Cod. Theod.* Quæ lèx cùm data ſit ad Iulianum Africæ Proconſulem, non alios equidem, quàm Donatiſtas inceſſit.

Anno 377.

Idem quadriennio pòſt Gratianus fecit, ſanctione ad Flauianum Africæ Vicarium, quæ exſtat *l. 2. ne ſanct. bapt. iter. Cod. Theod.* Coſſ. Gratiano Auguſto I V. & Merobaude. X V I. Kalend. Nouemb. locaque Catholicorum, tempore Firmianæ tyrannidis à Donatiſtis occupata, reſtitui mandauit.

Anno 392.

Gratianum imitatus Theodoſius Imperator, non tantùm in exſtirpandis Paganis, ſed & hæreticis, quem habebat zelum Catholicæ religionis, oſtendit. Cuius exſtat inter alia Reſcriptum illud celebre, Dat. XVII. Kalend. Iulij, Conſtantinopoli Arcadio Aug. II. & Ruffino Coſſ. cuius toties meminit Auguſtinus, & præſertim *Epiſt.* 50. dum ait: Quod eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitramur, ſi Legem piiſſimæ memoriæ Theodoſij, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quiſquis eorum Epiſcopus vel Clericus vbilibet eſſet inuentus, decem libris auri multaretur; expreſſiùs in Donatiſtas ita confirmarent, &c. nec non *Epiſt.* 68. *& l.* 3. *cont. Creſc. c.* 47. Exſtatque *l.* 21. *de hæret. Cod. Theod.*

CAPVT

CAPVT IX.

PRIMIANVS ET MAXIMIANVS.

§. I.

Noui Donatiſtarum inter ſe Schiſmatis origo.

PArmeniano, de quo ſuprà, ſucceſſit Primianus, quartus Donatiſtarum Carthagine Epiſcopus: ſub quo ſchiſma pullulauit multò maximum, quod ab eius Diacono Maximiano, Maximianiſtarum nomen habuit. Cœpit Presbytero adhuc Auguſtino, pauculis annis priuſquam ad Epiſcopatum aſſumeretur, viuente iam tum Imperatore Theodoſio; plurimoſque ſecum Donatiſticæ factionis Epiſcopos traxit.

Primam autem illam Donati factionem vti ſub initium Lucilla conflauit, (de qua Hieronymus, dum & aliarum hæreſum feminas obſtetrices enumerat: Donatus per Africam, inquit, vt infelices quoſque fetentibus pollueret aquis (alludens ad Baptiſmum, quem iterabat) Lucillæ opibus adiutus eſt; *ad Cteſiph.*) ita & eam de qua hîc agimus, à feminâ neſcio quâ conflatam eſſe, teſtatur Auguſtinus, *Epiſt.* 162.

Iam verò Maximianus, perhibebatur Donati fuiſſe propinquus: *eâd. Epiſt.* vt mirari poſſimus, partem eius non eſſe veritum diſtrahere. Poſſimus etiam non mirari; ſi quod ſanguine maiores fecerunt, imitati poſteri ſequantur. Propterea quippe, veriores ſe Donatiſtas dicebant Maximinianiſtæ, quia maiorum ſuorum veſtigia reapſe ſecuti ſunt. *Conc.* 2. *in Pſalm.* 36. Neque enim ſtare diu certo loco ſententiâque hæreſis poteſt. Quantis per idem tempus Ariani, poſt Donatiſtas exorti, ſeceſſionibus partium & opinionibus ſciſſi fuerint, nemo ignorat. Adeò certum eſt quod ante diximus, Catholicæ Ec-

clesiæ nomen, non tam doctrinæ, quàm temporis & consensûs, vniuersitatem complecti.

Maximianistarum Schismatis initium sic habet. Maximinianus Diaconus Carthaginensis in parte Donati, merito superbiæ suæ, vti Primianus putabat, adeò grauiter offenderat; vt eum duxerit excommunicandum. Excommunicatus ipse à Primiano perrexit ad Episcopos vicinos: quibus cùm integritatem suam exposuisset; concitauit inuidiam Primiano, atque eum deinde apud illos accusauit. *l. de Gest. cum Emer.*

§. II.

Maximianus Primianum accusat.

Accusationis multa erant & magna capita: vt patebit ex Epistolâ, quam congregata Episcoporum contra Primianum Synodus scripsit. Ex tum Epistolæ Afris *Tractoriæ* vocabantur, quas Synodicas alij, siue Encyclicas, aut publicas appellauére.

Conuenerunt igitur Cauernis Susis (loco vt apparet adeò vicino Carthagini, vt Carthagine conuenisse sæpiculè Augustinus narret) quinquaginta tres Episcopi. Totidem enim Tractoriam signauerunt: adeoque mendum est, aut memoriæ lapsus, vbi tantummodò referuntur quadraginta tres. *libro 4. cont. Crescon. cap. 6. & 7.*

Hi vbi audito Maximiano consederunt, qui se innocentem, & Primianum iniquissimum esse contestabatur: *l. 3. cont. Cresc. c.* 40. ne quid temerè aut calidè facerent, partem alteram audire decreuerunt. Mittunt ad Primianum legatos, eumque euocant ad Synodum. Contemnit Primianus. Mittunt iterum ac tertiò: vt si ad eos ipse venire nolit; ipsos ad se venire permitteret. Recusat vtrumque: ac contumaciæ superbiam iungens, eos qui missi fuerant, iniuriosâ repulsione facessere à se iubet.

Quare congregati Antistites, necessarium quidem iudicarunt, in personis suis Ecclesiasticam auctoritatem & disciplinam tueri. Attamen nondum audentes vltimum præcipitare iudicium; quodam præiudicio

iudicio, consulere Primiano voluerunt: vt, si caussæ suæ fideret, sequente celebriori Concilio, respondendi seseque purgandi locum haberet. *l.4. cont. Crescon. c.7.* Concesso igitur ad resipiscendum termino, has è Synodo litteras ediderunt.

§. III.

Primianus è Synodo Carthaginensi damnatur.

SAnctissimis Fratribus atque Collegis, per vniuersam Africam, " hoc est per Prouinciam Proconsularem, Numidiam, Mauritaniam, Byzacenam & Tripolin constitutis, sed & Presbyteris, Diaconis, & vniuersis plebibus, in veritate Euangelij nobiscum militantibus, Victorinus, Fortunatus, & Victorianus, Migginus, Saturninus, Constantius, Candorius, Innocentius, Cresconius, Florentinus, Saluius, alius Saluius, Donatus, Geminius, Prætextatus, Maximianus, Theodorus, Anastasius, Donatianus, Donatus, alter Donatus, Pomponius, Pancratius, Ianuarius, Secundinus, Paschasius, Cresconius, Rogatianus, alius Maximianus, Benenatus, Gaianus, Victorinus, Guntasius, Quintasius, Felicianus, Saluius, Migginus, Proculus, Latinus, & ceteri qui in Concilio apud Cauernas Susis in Domino æternam salutem. "

Nemo est qui nesciat, Fratres dilectissimi, de Sacerdotibus Domini, non propriæ voluntatis, sed diuinæ legis impulsu, tam in reos sententiam dicere, quàm innocentibus inflictam, iure ab eis ac meritò debere submouere. Non leui enim periculo subiacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem confutare pertentarit: maximè cùm scriptum sit: *Innocentem & iustum non occides:* &: *purgatione non purgabis reum.* "

Hoc igitur edicto legis admoniti, necesse nos fuerat Primiani caussam, quem plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ Episcopum fuerat in ouile Dei sortita, seniorum litteris eiusdem Ecclesiæ postulantibus, audire atque discutere sub eo, vt explanatis omnibus aut innocentem, quod optabile fuerat purgaremus, aut nocentem certè osten-

 deremus "

„ deremus suis meritis esse damnatum. Optatissimum enim nobis fuit,
„ vt plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ, eo se lætetur Episcopo sublimatam, qui in omnia sanctus, & in nullo reprehensibilis haberetur.
„ Propterea vtique talem esse oportet Domini Sacerdotem, vt quod
„ populus pro se apud Deum non valuerit, ipse pro populo mereatur
„ quod poposcerit impetrare: quia scriptum est, si peccauerit populus,
„ orabit pro eo Sacerdos: si autem Sacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

„ Scandala igitur Primiani, & ipsius nequitia singularis, sic in se cæleste iudicium prouocauit, vt horum criminum auctorem necesse esset penitus amputari: qui recens ordinatus, Presbyteros supradictæ plebis ad coniurationem impiæ conspirationis impellens, hoc ab eis velut precario iure postulauit, vt ad damnandos quatuor Diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximianum scilicet, Rogatianum, Donatum, itemque Salgamum, consentirent, & incunctanter ei promitterent accommodare consensum.

„ Cuius illi malâ præsumptione stupefacti cùm rem silentio refellissent, per se cogitatum scelus non dubitauit implere, vsqueadeò vt in Maximianum Diaconum, virum sicut omnibus notum est innocentem, sine caussa, sine accusatore, sine teste, absentem ac lecto cubantem, sententiam putaret esse promendam: quia iam pridem Clericos non dissimili furore damnarat.

„ Nam cùm incestos, contra legem decretaque omnium Sacerdotum, communioni sanctæ adiungeret: cumque obsistente maximâ parte plebis, etiam seniorum nobilissimorum litteris conueniretur, vt per se corrigeret quod admiserat; suâ temeritate possessus, emendare contemsit. His itaque permoti seniores Ecclesiæ supradictæ, ad vniuersum chorum litteras legatosque miserunt, quibus non sine lacrymis deprecati sunt, vt ad se feruentiùs veniremus: quo perpenso libramine intentionibus exploratis, existimatio Ecclesiæ purgaretur.

„ Ad hanc proinde, cùm secundùm memoratorum litteras veniremus; notâ suâ ille ratione feruescens, aduentum nostrum penitùs declinauit. Qui vsquequaque rebelli animo recalcitrans in malo permansit, vt, conductâ multitudine perditorum, atque impetratis officialibus, Basilicarum ianuas obsedissent, qui ingrediendi nobis atque agendi sollemnia interdicerent facultatem. Hæc si Episcopum conuenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Euangelia protestantur;

testantur; probet aut iudicet, quisquis amator aut assertor est veri-"
tatis. Hoc enim nobis inflixit frater aliquando proprius, quod num-"
quam faceret alienus. "

Decreuimus omnes Sacerdotes Dei, præsente Spiritu sancto, hunc "
eumdem Primianum (Primò quia super viuos Episcopos, alios sub-"
rogauit: quòd incestos cum sanctorum communione miscuerit: "
quòd Presbyteros ad coniurationem in eâdem constringere perten-"
tarit: quòd Fortunatum Presbyterum in cloacam fecerit mitti, "
cùm ægrotantibus baptismo succurrisset: quòd communionem De-"
metrio denegauit, vt cogeret filium abdicare: quòd idem Presbyter "
obiurgatus sit, quòd Episcopos hospitio suscepisset: quòd supradi-"
ctus Primianus multitudinem miserit, quæ Christianorum domos "
euerteret: quòd obsessi sunt Episcopi simul & Clerici, & postea ab "
eius satellitibus lapidati sunt: quòd in Basilica cæsi sunt seniores, "
quòd indignè ferrent Claudianistas ad communionem admitti: quòd "
innocentes Clericos putauerit esse condemnandos: quòd se nobis "
audiendum noluerit exhibere, cum Basilicarum fores ne ingredere-"
mur, multitudine & officialibus intercluserit: quod legatos à nobis "
ad se missos iniuriosè reiecerit: quod loca multa vi primò, dehinc "
auctoritate iudiciariâ vsurpauit: præter alia illicita eius admissa, "
quæ pro honestate stili nostri siluimus) à Sacerdotali choro perpetuò "
esse damnatum: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut contagione, aut ali-"
quo crimine maculetur. Quod ipsum Paulus Apostolus exhortatur "
& admonet, Præcipimus autem vobis, fratres, in nomine Domini "
nostri Iesu Christi, vt discedatis ab omni fratre, inordinatè ambulan-"
te: atque adeò non immemores puritatis Ecclesiæ, conducibile exi-"
stimauimus, omnes sanctos consacerdotes & omnes Clericos, & om-"
nes populos qui se Christianos meminerunt, hac nostra Tractoria "
commonere, vt omnes eius communionem, vtpote damnati, dili-"
genti cura horreant. Ipse enim de suo interitu rationem reddet, qui "
hoc nostrum decretum non audiendo tentauerit violare. "

Placuit sanè nobis & Spiritui sancto, quod tempus tardis ad con-"
uertendum reseruetur sub eo, vt quicumque consacerdotum vel Cle-"
ricorum suæ salutis immemores, à die damnationis supradicti Pri-"
miani, id est à die Kalendarum Iuliarum, vsque ad diem octauum "
Kalendarum Ianuariarum, minùs à Primiani damnati communione "
recesserint, tali sententiâ constringantur: Laïci quoque nisi se à su-"
pradicto "

populo defereretur, neque aliorum plurium Episcoporum amitteret communionem. Quapropter Maximianistæ inceperunt repentè, veluti si hoc vnicum schismatis mysterium atque indicium esset, baptizatos rebaptizare: *l.1.cont.Petil.cap.12.* aliaque opinor omnia iterare.

§. V.

Damnatus Primianus cogit Bagaiensem Synodum.

Atqui perpetrato nouo hoc schismate, grauissimè licet indignatus Primianus, nullam tamen prouocationis vocem ad tertium iudicium iniecit: *l.4.contr. Cresc.cap.7.* Sed cùm Prouinciæ Proconsularis, Byzacenæ, & Tripolitanæ plures Episcopos, Maximiani schisma sequi vidisset; *l.de Vnit. Eccl. cap.3.* optimum existimauit à Numidis & Mauris auxilium petere.

Anno 394.

Hi Concilium contrahunt in Ciuitate & Ecclesiâ Bagaitanâ, Episcoporum omnium aut propè omnium sectæ suæ, ex omnibus Africæ prouinciis, trecentorum & decem. *l.3.contra Cresc.cap.43.* eorum videlicet, quos nondum Maximianus præoccupauerat. Factum id Coss. Arcadio III. & Honorio iterùm.

Apud hos, quos sibi iudices Primianus priuatâ auctoritate adierat & constituerat, *Enarr.2.in psalm.36.* (Maximiano per nullos Legatos, ad iudicium citato, quemadmodum à Maximiani parte pluries ipse citatus fuerat: *l.4. cont.Cresc.cap.7.* multoque minùs audito) cùm se purgasset; inter iudices assumtus, sedit: tantumque effecit, vt Concilium in absentes diceret sententiam: ipseque antè damnatus, contra omnem iuris ordinem alios cum ceteris damnaret. *Enarr.2. in psa.36.*

Sententiam, quæ in damnatos, Maximianum, aliosque, magno animi verborumque fastu lata est, nullibi quidem totam simul recitat Augustinus; sed diuersis locis diuersas eius pro re nata partes: quas in vnum compingemus, vniuersamque exhibebimus.

eum dehiſcens terra non abſorbuit, ad maius iudicium ſuperis reſer- "
uauit. Raptus enim pœnam ſui compendio lucrauerat funeris, vſuras "
nunc grauioris colligit fœnoris, cùm mortuus intereſt viuis. *l. de Geſt.* "
cum Emer. "

Nec ſolum hunc ſceleris ſui mors iuſta condemnat. Trahit etiam "
ad conſortium plurimos catena ſacrilegij, de quibus ſcriptum eſt: *Ve-* "
nenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine ple- "
num eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem: contritio & infelici- "
tas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non eſt timor Dei ante oculos "
eorum. Nollemus quidem tamquam proprij corporis ſecare iuncturam; "
ſed quoniam tabeſcentis vulneris putredo peſtifera plus habet in ab- "
ſciſſione ſolaminis, quàm in remiſſione medicaminis; inuenta eſt cauſ- "
ſa ſalubrior, ne per cuncta membra peſtilens irrepat virus, vt com- "
pendioſo dolore natum decidat vulnus. *eod. l.* "

Famoſi ergo criminis reos, Victorianum Carcabianenſem, Mar- "
tianum Sullectinum, Beianum Baianenſem, Saluium Auſphenſem, "
Theodorum Vſulenſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Ele- "
phantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum, Saluium Membreſita- "
num, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſtitanum, & Martialem "
Pertuſenſem, qui funeſto opere, perditionis vas ſordidum collectâ fæ- "
culentiâ glutinarunt: *l. 3. cont. Creſ. cap.* 53. ſed & Clericos aliquando "
Eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt illicito, inceſtui "
præbuerunt lenocinium, Dei præſidentis arbitrio, vniuerſalis Con- "
cilij ore veridico, damnatos eſſe cognoſcite. Eos autem quos ſacrile- "
gi ſurculi non polluêre plantaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite, "
proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ec- "
cleſiam redire permiſimus. *l. de Geſt. cum Emer.* "

Placuit tamen decreto Concilij, dilationem temporis dari, intra "
quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur. *l. 4. cont. Creſc. cap.* 34. "
Quantum enim de reorum morte purgamur; tantùm de innocentium "
reditu gratulamur. *eod. l. c.* 35. "

Ac ne anguſtum redeuntibus tempus, ſpem ſalutis arctatæ diei "
preſſura ſubducat; agnoſcentibus quibuſlibet longè manentibus, præ- "
cedentibus ſtatutis vniuerſis, vſque ad diem octauum Kalendarum "
Ianuarij proximè futurarum, agnitionis pandimus ianuam, vt inte- "
gri honoris ac fidei, regreſſi habeant fundamenta: quam ſi quiſquam "
ingredi nequiuerit pigrâ ſegnitie; ſciat ſibi ad omnes veniales aditus, "

„ suâ voluntate viam esse subductam. Manebit enim circa eos dicta sen-
„ tentia, & post præstitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia. *l. 4. cont.*
„ *Cresc. cap.* 4.
„ Coss. Arcadio III. & Honorio iterum Augustis, octauo Kalendas
„ Maij, post Consulatum Theodosij Augusti III. *l. 3. cont. Cresc. cap.* 56.

§. VII.

Primianistarum contra Maximianistas hostilitas.

AVctor siue dictator huius sententiæ Emeritus fuit, Episcopus „ Cæsariensis: *l. de gest. cum Emer.* Quæ cùm in Concilio decernen- „ da recitata est; ore lætissimo omnes acclamauerunt: partim gauisi, „ quòd tam esset diserta; partim quòd in ea schismaticis suis tam insi- „ gniter insultassent. *l 1. cont. Petil. cap.* 10. *& l. 4. cont. Cresc. cap.* 41. Postquam verò consensu omnium publicata est; magnis illicò animis damnatos persequi cœperunt.

Ante omnia misso aliquo Legato Episcopo Carthaginem, Primianum restituerunt in suam sedem, vnde fuerat deiectus. *l. 4. cont. Cresc. cap.* 47. Ac deinde ad Basilicam Maximiani conuersi, quam non Basilicam, sed speluncam vocabant; concitato grege suorum, euertendam curarunt. *l. 3. cont. Cresc. cap.* 59. *& l. 4. cap* 46. Neque his contentus Primianus, Maximianum propriis ædibus, mandatâ procuratione vt in Exorcisterium Ecclesiasticum conuerterentur, extrusit: *l. 4. cont. Cresc. cap.* 47. Frustrà Maximiano gesta duorum Conciliorum pro se allegante. *Enarr. 2. psal.* 36.

Talibus initiis plures è Maximianistis territi, intra diem dilationis pristinis se sociis Ecclesiæque Donati reddiderunt, ideoque recepti sunt ab iis, tamquam purgati atque innocentes: *l. 4. cont. Cresc. cap.* 30. alij animum obstinarunt, neque, vt ad Primianum redirent, induci potuerunt. Itum idcircò ad Proconsules: qui licet à Christianis Imperatoribus constituti, erant nihilominùs Pagani. *l. 2. cont. Petil. cap.* 58. Apud hos non tantùm inductum Concilium Bagaiense, in quo fuerant

rant

rant à trecentis & decem Episcopis damnati; *l.1.cont.Parm.cap.11.* verumetiam, cùm se Catholicos esse Primianistæ mentirentur, *Enarr. in psal.57.* allegatę sunt leges aduersus hæreticos, quibus iubebantur Basilicis sui expelli: *lib.2.cont.Petil.cap.58* mox impetratæ iussiones: eisdemque iussionibus exsequendis, officiorum & ciuitatum auxilia; vt illi qui fuerant damnati, locis & Basilicis quas hactenus cum populis sibi cohærentibus perpetuâ possessione retinuerant, proturbarentur. *l.4.cont.Cresc.cap.47.*

Hisce molestiis quidam facilè cesserunt, neque multa passi sunt: qui autem resistere tentauerunt, grauissimè sunt afflicti. *l.1.cont.Parm.c.11.* Nonnulli enim, populi sibi fauentis præsidio, expugnari haud facilè poterant: alij cùm defendere se non possent, victi sunt. In eorum locum qui victi sunt & expulsi, alij ordinati sunt. *l.de Gest. cum Emer.*

§. VIII.

Saluium Membresitanum Maximiani asseclam persequuntur Primianistæ.

SAluius Membresitanus vir ætate grauis, cui Primianus Restitutum surrogarat, cùm eiusmodi persecutionis exagitationibus persuaderi non posset, vt ad Primiani à se damnati consortium rediret: sciret autem aduersarios suos, legibus contra hæreticos promulgatis vti non posse apud Iudicem, nisi etiam seipsos pariter eis irretirent; maluit se committere examini, & persecutoribus suis Proconsulari iudicio respondere. Anno 395.

Res acta est apud Seranum Proconsulem, & caussa vtrimque discussa: prosequente contra Saluium pro Restituto, Nummasio aduocato, vt Primiani communioni Membresitana Ecclesia traderetur. Allegabat Nummasius, Saluium è Maximiani ordinatoribus vnum, Bagaiensis plenarij Concilij decreto esse damnatum: adeoque hæreticum cedere debere loca omnia, quæ tamquam Episcopus tenebat, Restituto: aut certè ad Primianum redire.

Nihil Saluio profuit, quodcumque contra induxit. Apud Seranum

Proconsulem plus aut gratia Primiani valuit, aut Bagaiensis vnius Concilij auctoritas; quàm duorum quæ Maximianistæ priùs egerant. Quam ob rem interlocutione quâdam, iussit Saluium aut ad Primiani communionem redire, iuxta Nummasij postulationem; aut quodcumque tenebat, Restituto cedere; his vsus verbis: *Lis Episcoporum secundùm legem ab Episcopis audienda est. Episcopi iudicauerunt. Quare non aut sub satisfactione ad chorum reuerteris vetustatis: aut vt habes scriptum, terga persecutoribus prodis?* Ita Seranus ad Saluium: præbens vtique consilium de Euangelio, Si vos persecuti fuerint, fugite. *l. 4. cont. Cresc. cap. 4. & 48. Epist. 255.*

Condemnatus Saluius, cùm penè ab omnibus Membresitanis diligeretur; turbæ sibi fauentis fiduciâ, pro defendendis ex quantacumque parte sedibus suis, Proconsulis iudicato obsistere est ausus, neque extemplò parere. Quapropter aduersarij ipsius, cùm Abitinensibus (quæ ciuitas Membresæ vicina est in Prouincia Proconsulari) latam contra Saluium sententiam allegassent; ita demum egerunt, vt eam ipsi exequerentur.

Comprehensus ab Abitinensibus Saluius, non iam solùm de Ecclesiâ suâ pulsus est; sed miserabili pompâ ludibrio habitus. Capto enim seni mortuos canes alligauerunt in collo, & sic cum illo ad turpes voces cantionesque, quantùm libuit, saltauerunt. O singularem insolentiam, cum & senex Saluius esset, & haberetur Episcopus: imò inhumanum factum, quodque magis exsuperat id Tuscorum Regum, qui viuis hominibus cadauera humana iungebant, quantò mortui canes, mortuis hominibus fœdiores sunt. Adeò vt si Saluio de duobus suppliciis vnum fuisset eligendum; longè potiùs elegisset hærere cum cadaueribus humanis, quàm saltare cum caninis. *l. 4. cont. Cresc. cap. 49. & l. 3. cont. Parm. cap. 6.*

Priuari interea Ecclesiâ sedibusque suis, & pati hæc omnia potuit Saluius, neque tamen ad Primiani communionem redire. Ita enim egit cum suis: ita iustitiam extulit, pro qua talia perpeti meruit: ita se sanctum persuasit, quia passus est: ita aduersarios iniquissimos, quia fecerunt; vt alteram ei Basilicam miseri fabricarint. *l. 3. cont. Parm. c. 6.* In qua dum sedet, nouis ab antagonista Restituto molestiis affectus est. Is quippè propter cellulas & agellos, veteres opinor, cùm Saluium præsentem tolerare non posset; forensi cum eo strepitu controuersiaque iterùm conflixit. *l. 4. cont. Cresc. cap. 66.* vt videas cardinales Donatistas,

natistas,

natiſtas, quales Primianiſtæ appellari meruerunt, *l.1.de bapt.cap.6.* non tam perſecutionem pati, quàm facere aliis conſueuiſſe.

§. IX.

Item Prætextatum Aſſuritanum & Felicianum Muſtitanum.

QVæ Nummaſius aduocatus contra Saluium, apud Proconſulem induxerat, eadem Titianus apud eundem allegauit contra Prætextatum Aſſuritanum, & Felicianum Muſtitanum, duos adhuc Maximiani ordinatores: adeò vt eos Proconſul cedere pariter, latâ ſententiâ iuſſerit. *l.4.cont.Creſc. cap.4. Epiſt.255.* Verùm & illi ciuium ſuorum fauore freti, cùm Baſilicas ſuas ſtrenuè defenderent, pelli minimè potuerunt. Quapropter noua apud Herodem Proconſulem, qui & Seranus appellabatur, à Titiano aduocato, nomine Peregrini Presbyteri & Seniorum Eccleſiæ Muſtitanæ, facta poſtulatio eſt: cuius partem ex geſtis Proconſularibus & municipalibus recitat Auguſtinus, his verbis.

" Poſt conſulatum Dominorum Arcadij III. & Honorij iterùm Auguſtorum, ſexto Nonas Martias, Carthagine in Secretario Prætorij Titianus dixit: Peregrinus Presbyter & Seniores Eccleſiæ Muſtitanæ regionis, tale deſiderium proſequuntur. Cùm Eccleſiæ Catholicæ ſanctitatem vir memoriæ venerabilis ab errore perfidiæ Donatus aſſereret; in eius nomen & cultum, mundi penè totius obſeruantia nutrita coaluit. Sed cùm eius religionis laudandum mirandumque propoſitum, Maximiani cuiuſdam venena polluerēt; multorum cœtus Antiſtitum in vnum Deo conſpirante collectus, hominem vel potius peſtem, quæ ſupernæ diſplicuit Maieſtati, etiam puræ mentis propriâ coercitione damnauit.

" Eos quoque, quos alienæ præſumptionis error attraxerat, portu primò propoſito pœnitendi, ſi reuerti cuperent intra tempus ad religionis tramitem præſtitutum, pari vigoris admonitione compeſcuit.

Sed "

„ Sed ſuis inſtitutis iniquitas delectatur, & ſemetipſam non deſerit, cùm „ ſemel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nu- „ trit audaciam, & alios ſibimet conſociat ad furorem.

„ Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primò recta ſectatus, „ deprauationis huius attaminatione fuſcatus, in Muſtitana poſitus ci- „ uitate, Deo omnipotenti parietes conſecratos, & Eccleſiam veneran- „ dam quaſi quadam obſidione credidit retinendam.

„ Hunc etiam Prætextatus, in Aſſuritanis partibus imitatur. Sed „ cùm æquitatis tuæ innoteſceret poteſtati conſortium Sacerdotum; „ iuſſiſti, vt geſta teſtantur, exploſo omni contradictionis effectu, ſacra- „ tiſſimis Sacerdotibus, à profanis mentibus Eccleſias vindicatas, opor- „ tere reſtitui. *l 3 cont. Creſc. 56.*

Et ita quidem Titianus inſtabat, ſed caſſo effectu. Durauit enim conflictus iſte, perſiſtentibus in ſuis Baſilicis Prætextato & Feliciano, vſque ad Theodorum Proconſulem, hoc eſt vſque ad anni alterius diem vndecimum Kalendas Ianuarij. *libr. 3. cont. Creſc. cap. 56.* Atque ita à partibus Primiani aduerſus Maximianum, & eos qui cum illo Bagaienſi Concilio damnati fuerant, apud quatuor vel ampliùs Proconſules, in foro per aduocatos litigatum eſt: vbi tamen numquam, vel antè vel pòſt, voluerunt veritatis & vnitatis cauſsâ cum Catholicis pacificè conferre. *libr. 4. contr. Creſcon. cap. 3.*

Vt hoc verò non prætercam, Prætextato in Eccleſia Aſſuritana ſubſtitutus eſt Rogatus; cui poſtea ad Catholicam conuerſo, Donatiſtarum exercitus, id eſt, agmen Circumcellionum, linguam & manum præcidit. *l. de geſt. cum Emer.*

CAPVT

CAPVT X.

OPTATVS GILDONIANVS DONATISTA.

§. I.

Africæ tyrannidem Gildo occupat.

MOrtuo Imperatore Theodosio, decimoseptimo Kalendas Februarij eiusdem anni; Gildo Africæ Comes, tyrannidem ibidem occupauit. Erat is Firmi Mauritianæ tyranni, de quo antè, frater, quem Theodosius Imperator (fortè quia Romanas partes sub Theodosio seniore contra Firmum secutus, strenuè fideliterque se gesserat) Comitem, & vtriusque militiæ in Africa Magistrum crearat. Sic enim appellatur in Rescripto, quod ad eum Theodosius Imperator dedit, tertio suo Consulatu, exstatque *l. 9. ad l. Iul. de Adult. cod. Theod.*

Amm. Marc. l. 29.

Erat tum Comes titulus aulici officij (non dynastiæ, sicuti hodie passim per Europam) à comitatu Principis dictus: vt propè tot essent Comites, quot erant in Aulâ siue Comitatu munia. Atque hinc Sacrarum largitionum Comes: Domesticorum equitum Comes: Castrensis & Sacri Palatij Comes: &c. imò & Comes portûs, Comes riparum, & aluei Tiberis, cloacarum, &c. Videndus Pancirolus ad Notitiam Imperij. Quapropter iurisdictionem in populos nullam Comites habebant.

Verùm Gildonianæ perduellionis historiam, quia multiplicibus euentis memorabilis est, non grauabor Orosij, qui tunc vixit, verbis dare.

Interea, inquit, Gildo Comes, qui in initio regni eorum (Arcadij & Honorij) Africæ præerat, simul vt defunctum Theodosium com-

perit, siue vt quidam ferunt, quâdam permotus inuidiâ, Africam Orientalis Imperij partibus iungere molitus est: siue, vt alia tradit opinio, minimam in paruulis spem fore arbitratus (præsertim cùm absque his, non facilè anteà quisquam pupillus in Imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis euaserit; istique propemodum soli inueniantur, quos ob egregiam Patris & suam fidem, & diuisos & destitutos Christi tutela prouexerit) Africam excerptam à societate Reipublicæ, sibi vsurpare ausus est, gentili magis licentiâ contentus, quàm ambitu regiæ affectationis inflatus.

Huic Mascezil frater fuit, qui nouarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, relictis apud Africanam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italiam rediit. Gildo & absentiam fratris, & præsentiam filiorum eius suspectam habens, adolescentes dolo circumuentos interfecit. Ad hunc, iam vt hostem bello insequendum, Mascezil frater missus est: quem idoneum procurandæ Reipublicæ fore, propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur.

Igitur Mascezil, iam inde à Theodosio sciens, quantùm in rebus desperatissimis oratio hominis per fidem Christi, à clementia Dei impetraret; Caprariam insulam adiit: vnde secum sanctos seruos Dei aliquot permotos precibus suis sumsit: cum his, orationibus, ieiuniis, psalmis dies & noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde vindictam.

Ardalio fluminis nomen est, quod fluit inter Thebestam & Metrideram ciuitates: vbi cum parua manu, hoc est cum quinque millibus, vt aiunt, militum, contra septuaginta millia hostium, castra metatus: cùm interiectâ morâ excedere loco, oppositasque præiacentis vallis angustias transgredi vellet; intercurrente nocte beatum Ambrosium Episcopum Mediolani, paullò antè defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu, & impacto ad humum ter baculo, dicentem: Hic, hic, hic. Quod ille prudenti coniecturâ intellexit, merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locum, numero diem significari.

Anno 398. Subsistit: ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque peruigilem, ab ipsis cælestium Sacramentorum mysteriis in hostem circumfusum processit. Et cùm ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba iactaret; signiferum quemdam insolenter obsistentem, & iam iamque pugnam excitantem, gladio percussit in brachio: eumque

que manu debilem, ipso vulnere coëgit pronum inclinare vexillum. Quo viso reliquæ cohortes, deditionem iam fieri priorum existimantes; certatim se ad Mascezilem signis tradidere conuersis. Barbari, quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum destituti, in diuersa fugerunt. Gildo & ipse fugam molitus, arreptâ naui in altum prouectus, ac deinde reuocatus in Africam, post aliquot dies strangulatus interiit. *Oros. l. 7. c. 36.* Ex quo historiam eamdem, sed contractius retulit Paull. Diac. l. 13. in princ. Bellum descripsit Claudianus Poëta.

Gildonis bona in Principis ærarium relata: quæ cùm ampla essent, atque in plures regiones dispersa; proprius eis datus est Procurator, Gildonis appellatus, imò Comes Gildoniani patrimonij. *Notit. Imper. Occid. cap.* 42.

§. II.

Optatus Thamugadensis, dictus Gildonianus.

GIldoni huic, homini & barbaro & pagano, inter alios Donatistas, Optatus Thamugadensis Episcopus in Numidia, pridem inhæserat: adeò presse ac gnauiter; vt & Optatus Gildonianus, & Satelles Gildonianus, siue De satellitio Gildonis sit dictus, quod ei agnomen perpetuò mansit. *libro 2. cont. Petil. cap.* 103. *l. 2. cont. Parm. cap. 4. l. 3. cont. Crescon. cap.* 13. *& l.* 3. *cont. Petil. cap.* 40. Tolerabile erat , si aut amicus aut cliens Gildonis fuisset appellatus; sed satellitem, inde apparet infame fuisse, quod decennio post Gildonem extinctum, prosecutio vindictæ in eius satellites durarit; vt patet ex Imperatorum Rescripto ad Donatum Africam regentem, quod sic habet: Satellites Gildonis, custodiis mancipentur, & proscriptione damnentur. Dat. III. Idus Nouemb. Basso & Philippo Coss. *l.* 19. *de pœn. Cod. Theod.* quâ perinde pœnâ, antequam ferretur, Optatus extinctus est. *l.* 3. *cont. Cresc. c.* 13.

mitum (adeò & homines ciuitatesque vexabat, tyrannicâ & plusquam Circumcellionicâ dominatione) nuncupet Augustinus; *l.1.cont. Pet. c.* 24. attamen quia Donatista; tanto à suis in pretio habebatur, vt eum non tantummodò ausi fuerint vmquam damnare; *l. 1. cont. Petil. c.* 9. sed ne monere quidem, inter tantos Africæ gemitus: imò pacis osculum inter Sacramenta cum eo copulauerint; in eius manibus Euchariſtiam, vti tum modus sumendi habebat, posuerint: eique vicissim danti, manus porrexerint: *l.2. cont. Pet. c.*23. collatum ab eo Baptismum ratum habuerint: imò ipso Ioanne Baptistâ maiorem crediderint: *l. 2. cont. Pet. c.* 37. ac demùm, quod omnem modestiam superat, extincti in carcere Optati, quia de Gildonis satellitio fuerat; *l. 2. cont. Pet. c.*92. natalitia quotannis tamquam Martyris, magnâ celebritate frequentauerint. *l.2. cont. Pet. c.* 23. *Epist.* 171.

Quidquid videlicet mali Optatus patrabat, negabant ad se pertinere: excutientes id à se, quemadmodum Circumcellionum scelera flagitiaque dissimulabant: dicentes à nemine vmquam ad vindicandum fuisse prelatum: *l.3. cont. Cresc. c.*45. aut nescio quo Donatiano vel Numidico priuilegio, de suo se ignorare Collega, quidquid tota Africa conclamabat. *l.4. cont. Cresc. c.* 25. Vsqueadeò enim istud agebant, vt de ipso Optato dicerent: Quid fecit? Quis eum accusauit? quis conuicit? Ego nescio: non vidi: non audiui. *l.1. cont. Petil. c.*24.

§. IV.

Hisce sceleribus Donatismus euersus.

Hisce interim tot ac tantis Optati sceleribus, quem sic damnare noluerunt, vt tamen non auderent absoluere; *l. 3. cont. Crescon. c.* 13. viderint ipsi quomodo haud sint rei: qui volebant totum mundum, quia se à Cæciliano non separasset, cuius attamen numquam probata sunt crimina, esse pollutum, & Ecclesiam defecisse. Viderint quomodo non fures euaserint, qui cum fure Optato Sacramenta communicauerunt; præsertim iuxta suammet ipsorum regulam: *Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum; tales dicunt fieri omnes, & vniuersam massam. Enarr.* 2. *in Ps.* 36.

Quod si non eos inquinauit Optatus, quia crimina ipsius dicunt ad se non pertinere; neque sanè pertinet ad alios, minùs autem ad vniuersum terrarum orbem, quidquid Cæcilianus tradendo, quidquid Macarius occidendo deliquit. Nam si eis displicent crimina Optati; etiam aliis displicent Cæciliani & Macarij: hominum ita pridem mortuorum, vt nemo cum eis vixerit, nouerit, viderit: Optatum autem illi habuerint in oculis, in cultu atque æstimio. Quæ est autem tanta iniquitas aut peruersitas, velle Catholicis imponere sarcinas ignotorum, cùm Donatistæ portare nolint amicorum? Quantò rectiùs dicitur, portaturum vnumquemque onus suum, vltimumque ventilabrum, paleam à tritico separaturum.

Iam si dicant, tam Optati, quàm etiam suorum Circumcellionum, insolentias, cùm reprimere non possint, se pro pace tolerare; iudicio suo semet euidenter condemnant: cùm profectò vnitatem Ecclesiæ non rumperent, si, quod iactitant, pacem amarent. Porrò si Baptismus conferri non potest, nisi à iusto, aut iniusto latente; quomodo baptizauit Optatus, cuius tot erant crimina publica, vt ne latenter quidem fuerit iniustus? Nam cum talia de illo dicerentur & crederentur; nec ipse erat bonus, nec famam habebat bonam. Vnde quicumque per eum baptizati sunt; nec conscientiâ eius, secundùm Petilianum: nec famâ eius secundùm Cresconium, ablui potuerunt.

Quæ omnia latè exsequitur Augustinus locis propè innumeris, ac potissimùm *ll. cont. Parmen. Petil. & Cresconium.*

§. V.

Ab Optato Gildoniano compulsi Maximinianistæ ad Primianum redire.

CVm igitur Primianistæ Schismaticos suos diu persecuti, ad se compellere non possent: iamque triennio ferè contra Prætextatum & Felicianum, nullo fructu publicè in foro litigassent; occasione Gildonianæ tyrannidis, Optati eius satellitis violentâ auctoritate vsi sunt.

Ciues Mustitani & Assuritani, vt diximus, pro Episcopis suis Feliciano

ciano & Prætextato, omnibus Primianiſtarum conatibus tam ſe validè opponebant, vt expugnari non poſſent. Quapropter grauiſſima eis exitia comminatus eſt Optatus, niſi relictâ ſuorum Antiſtitum defenſione, ad Primiani eos communionem redire cogerent. Ciues & militem Optati formidantes, paruerunt: adeoque tam liquidò conſtitit Epiſcopos coactos fuiſſe, vt & earum vrbium ciues id faterentur, & ipſi Epiſcopi negare non auderent.

Memorabile tamen eſt, Primaniſtas, qui tantâ Maximianiſtas acerbitate damnauerant, tantâ bile & pertinaciâ fuerant perſecuti; eò adduci ſe paſſos ab Optato, ſi non & ipſi coacti ſunt, vt contra ſententiæ ſuæ formulam damnatos, in honoribus ſuis ſuſceperint, ſibique ſocios atque Collegas adiunxerint; ac præſertim hos duos de quibus nunc egimus, Felicianum vnum, alterum Prætextatum. Imò non eos tantùm: ſed quotquot ab eis, toto illo quo Schiſmatici fuerant tempore, & ob id foris extra Eccleſiam conſtituti, baptizati erant: ſic vt nec nouâ fuerit ordinatione opus in Epiſcopis, neque vlla baptiſmi iteratione in laïcis. *l. 3. cont. Creſc. c. 60. & l. 4. c. 25. & l. de Geſt. cum Emer.*

Quamobrem cum Schiſmaticis ſuis ita Primianiſtæ inſultaſſent, vt in ſententia eorum condemnatoria, eos mortuos & inſepultos vocarent; optare potiùs debuerant, vt ſepelirentur: ne de multitudine iacentium in littore cadauerum inſepultorum, Gildonianus Optatus incedens cum agmine militari, tamquam rapidus fluctus vltrà proſiliens, Felicianum & Prætextatum introrſus poſtea reſorberet. *l. 1. cont. Petil. c. 10.* Hoc enim, vt vidimus, præſtitit Optatus: eâdemque operâ Donatiſtæ, omnium calumniarum ſuarum, tamquam malarum mercium nauem fregeruut. *l. de Geſt. cum Emer.* Sed non diffiteor, compoſitæ pacis, non niſi poſt Optati mortem, factam executionem eſſe: quando nimirum frequentiſſimâ numeroſitate eius natalitia celebrabantur, vt teſtatur Auguſtinus *Epiſt.* 255.

Quidquid interim iam ab Schiſmatis initio, ſiue pro eo palliando, ſiue pro firmando, Catholicis obiicere ſolebant; ex hac vna Maximianiſtarum cauſſa refellitur: tantâ ſimilitudine, vt mirâ prouidentiâ Deus videatur voluiſſe per Donatiſtas fieri, quod in Catholicis culpabant: ſicque facies eorum apertiſſimè ignominiâ implere, ne omninò diſſimularent, & quâ effugiant non inuenirent: imò potiùs diſcerent nomen Domini quærere: à quo, dum pro eo nomen

men

men suum extollunt, erant perniciosissimè auersi. *Enarr. 2. in Psalm. 36. & l. 1. cont. Petil. cap. 29.*

§. VI.

In Maximianistis, semetipsos Donatistæ peremerunt.

ATque in primis, sicuti absentem Cæcilianum, & coram se sistere nolentem, maiores eorum damnarunt, atque è cathedra sua deiecto, Maiorinum procurante Lucillâ surrogarunt; ita Maximianistæ, Donati è radice soboles, contracto concilio absentem, & comparere detrectantem Primianum quoque damnarunt: eique in Cathedra substituerunt Maximianum, agente nescio qua feminâ.

Porrò sicuti damnatus Primianus adiit ad Numidas, quorum operâ contracto Bagaiensi Concilio declaratus innocens, hostes suos damnari fecit: ita Cæcilianus, non quidem adhuc suâ sponte, sed à parte Donati pertractus ad iudicium Episcoporum transmarinum, percusso sententiâ Donato absolutus est non semel, sed iterum & iterum: tantoque à maiore iudicum numero; quantò frequentior est orbis terrarum, qui in Cæciliani communione permansit, Concilio Bagaiensi è sola Africa collecto.

Quare sicuti se credidit Primianus innocentem, quia non exiens ad factiosos, alibi sic ostendit innocentiam suam, vt illi, qui eum damnauerant, damnationem mererentur; ita Cæcilianus qui noluit exire ad maiores Schismaticorum, sic seruauit caussam suam orbi terrarum, vt si illum reddiderit innocentem Sedes Bagaitana; longè potius hunc, Sedes Apostolica.

Iam quod persecutiones attinet, quas se ideo pati à Catholicis dicebant, quia toties victi, toties superati, latis per Imperatores legibus, nisi ad vnitatem redirent, Basilicis suis priuati, proscriptionibus multabantur: cuius pœnæ tolerantiam, tametsi iustissimæ, persecutionem ipsi appellabant, quam volebant esse certissimum Ecclesiæ iustitiæque signum; quod has, inquam, attinet, in Maximianistas acerbissimè mouerunt, dirutâ Carthagine Maximiani Basilicâ, publicatis

catis

catis propriis ipsius ædibus, iudiciariis prosecutionibus, & totâ acrimoniâ potestatum contra Saluium Membresitanum, Prætextatum Assuritanum, & Felicianum Mustitanum, concitatâ.

Quapropter si iustiores sunt, qui patiuntur persecutionem, quàm illi qui faciunt; Maximianistæ profectò iustiores sunt: quorum & Basilica funditus euersa est, & militari Optati comitatu grauiter agitati sunt, & iussiones Proconsulis ad omnes eos de Basilicis excludendos, à Primianistis impetratæ sunt.

Quod si verò Imperatoribus eorum communionem detestantibus, ad persequendos Maximianistas tanta sunt ausi;quid obsecro fecissent, si per Regum communionem, aliquid eis efficere licuisset? Si dicant, vt prauos corrigerent, se talia fecisse; profectò mirari non debent, si Catholici Imperatotes, maiore potestate vrgendos corrigendosque decernant; qui totum orbem Christianum rebaptizare conantur: tam nullâ habitâ eius faciendi caussâ; vt etiam Schismaticos suos Maximianistas, intra gremium suum, vnde aliquot per annos aberrarant, absq;vllâ Baptismi in eis, aut per eos collati repetitione susceperint.

Nemo enim tum dixit, Non habes Baptismum, quia foris es baptizatus: & nihilominùs rebaptizabatur apud eos, qui veniebat de Epheso, de Smyrna, de Tessalonica, de ceteris Ecclesiis, quas suo labore Apostoli plantauerunt, & ad quas legimus missas Apostolorum epistolas, quas audimus in Ecclesia recitari.

Quare si non tantummodò Felicianum & Prætextatum, absque vlla lustratione, intra suum consortium receperunt; sed etiam pro pace Donati ratum habuerunt eorum Baptismum, non solùm per ægritudinum pericula, sed etiam per sollemnitates Paschales, in Ecclesiis suis collatum; cur non cedunt omnibus gentibus, in admittendo Cæciliano, & collato ab eis Baptismo, qui communionem ipsius sequebantur pro pace Christi? Neque enim exterarum gentium fideles (qui quid ante tot annos in Africa gestum sit, & tunc nescierunt, & modò nesciunt) crimina contaminare potuerunt, quæ à Donati parte Afris obiecta sunt, etiamsi essent vera; si Maximianistarum coniunctio Primianistas non maculat: qui tamen palàm ab his separati atque diuisi, Primianum damnauerunt: alium Episcopum contra Primianum ordinauerunt: extra Primianum baptizauerunt, post Primianum rebaptizauerunt: cumque suis foris à se baptizatis & intus à nullo rebaptizatis, ad Primianum redierunt.

 Si pro

Si pro vnitate partis Donati, in nefario ſchiſmate baptizatos nemo rebaptizat & rei tanti ſceleris, vt eos in Concilio ſuo; antiquis illis auctoribus ſchiſmatis, quos viuos terra abſorbuit compararent, aut ſeparati non puniuntur, aut damnati in integrum reſtituuntur; cur non pro vnitate Chriſti, quæ toto terrarum orbe diffuſa eſt, pro iſta, inquam, vnitate vera & plenaria, omnes gentes in nomine Trinitatis per Baptiſmum adunatæ admittuntur: cùm teneamus in ſacris Litteris commune promiſſum, Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ?

Quamquam igitur multis modis Donatiſtarum error ſuperetur, vtpotè nullâ ratione, ſed ſola impudentiâ veritati reſiſtendi fundatus; hoc tamen vnum Maximianiſtarum factum, ſufficit ad comprimendas eorum doloſas linguas. Itaque tricipitem beſtiam, eorum calumniam, hoc tamquam tridenti telo trucidate, inquit Auguſtinus. Traditionem obiiciunt: perſecutionem obiiciunt: falſum Baptiſma obiiciunt. De ſolis Maximianiſtis, ad omnia reſpondete. Nam licet ſtudiosè conentur maiorum ſuorum traditionem occultare; nequeunt tamen occultare, quod ſacrilegio ſchiſmatis inquinatos in ſuis honoribus receperint. Tametſi occultas eſſe arbitrentur violentiſſimas perſecutiones, quas quibuſlibet vbi potuerint, faciunt: Maximianiſtas, quos ipſi perſecuti ſunt, in ſuis honoribus receperunt; hoc occultare non poſſunt. Poſtremò Baptiſmi quæſtionem, quâ miſeros fallunt, occultam eſſe arbitrantur: ſed cùm dicant Baptiſmum non habere, quotquot præter communionem vnius Eccleſiæ baptizantur: Maximianiſtas autem, cum eis quos extra ſuam communionem in ſchiſmate baptizarunt, in honoribus ſuis receperint, quomodo cupiunt occultare?

An dicendo fortaſſe, pro pace? Ita ergò tota contra eos cauſſa concluditur. Quia ſi ad tolerandos in ſchiſmate malos, nomen pacis aſſumitur; cum horrendo ſcelere, & ſine vllâ defenſione, per orbem terrarum vera pax violatur. *l.1.cont. Petil. cap.27. & ſeqq.* Videri quoque poteſt, *l. de vnit. Eccl. cap.18. l.1. cont. Petil. c.10. & ſeqq. l.4. cont. Creſcon. toto. Coll.3. cap.16. Conc.2. in pſ.36.* quibus locis oſtendit factum Maximianiſtarum, totam Donatiſmi cauſſam euertere: vnde ſuperiora deſumſimus.

§. *VII.*

§. VII.

Catholicis ex facto Maximianistarum demonstrantibus schisma esse finitum, Donatistæ indignantur.

HOc Donatistarum circa Maximianistas factum, cùm longè lateque à Catholicis in sermonibus & disputationibus, ad sanandos à schismate hominum animos, spargeretur; monstrareturque eos pro pace Donati & damnatos in honorem suum integrum suscepisse, & Baptismum, quem foris ab Ecclesiâ eorum dederant, non ausos fuisse rescindere: orbi verò terrarum contra pacem Christi, obiicere contaminationem nescio quorum peccatorum: imò & euacuare Baptismum in illis quoque Ecclesiis datum, vnde in Africam venit ipsum Euangelium; plurimi eorum confundebantur, & ad manifestam veritatem erubescentes; corrigebantur: & quidem solitò crebriùs multoque magis, vbicumque ab eorum sæuitiâ respirabat aliquanta libertas.

Alij verò, hâc suorum defectione, & Catholicorum quos diximus sermonibus adeo exarserunt, & tantis odiorum stimulis sunt incitati, vt contra eorum insidias atque violentias, imò apertissima latrocinia, vix vllæ Catholicorum Ecclesiæ possent esse securæ: vix vlla via tuta, quâ iter agerent, quicumque aduersus eorum rabiem, pacem Catholicam prædicarent, eorumque dementiam perspicuâ veritate conuincerent. Vsque adeo non solùm laicis, vel quibuslibet Clericis; sed ipsis quoque Episcopis Catholicis, proponebatur quodammodo dura conditio: Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferenda, &c. *Epist.* 50.

Hoc igitur tempore circiter existimo Circumcelliones, qui solis hactenus fustibus armari consueuerant, omnis generis armis ac telis non solùm vti cœpisse; sed etiam terribilia magis quàm vmquam iussisse fabricari: tum extinguendis fidelium oculis, acetum calci addidisse, quodnulla antehac tyrannorum crudelitas excogitauerat. Su-

peruacaneum puto ad fidem hisce faciendam, Augustini verba proferre, cùm pleni sint huiuscemodi suppliciorum armorumque exemplis Libri contra Petilianum, Parmenianum, Cresconium aliosque, quos post initam inter Primianistas & Maximianistas pacem (sed quæ neque vniuersa, neque firma fuit) conscripsit.

Non grauabor tamen adscribere vnum alterumvè, sed verissimum Donatistarum elogium, è quibus liquidissimè deprehendas, quales fuerint omni tempore. Isti, ait Augustinus, simul habere volunt & sacrilegorum vitam, & innocentium famam: & in sceleratis factis nullam pœnam, & in pœnis iustis Martyrum gloriam. *l.2.de Bapt.cap.*10. Et alibi: Viuunt, inquit, vt latrones; moriuntur vt Circumcelliones, honorantur vt Martyres. *Epist.*68. Quod repetit: Cùm viuatis vt latrones, mori vos iactatis vt Martyres. *l.2.cont. Petil.cap.*83. viderique potest. *l.1.cont.Gaudent.cap.*36.

CAPVT XI.

DONATISTAS AVGVSTINVS EXAGITAT.

§. I.

Primò Sermonibus & litteris.

HÆc dum aguntur, erat ad Episcopatûs honorem assumtus Augustinus: & quia Presbyter adhuc non verbo tantùm pro suggestu, sed scriptis etiam libris & litteris, cum Donatistis, & signanter Maximino Episcopo (qui Diaconum Orthodoxum Ecclesiæ Mutugennensis rebaptizasse dicebatur) experiri iam, & prouocare siue ad disputationis, siue litterarum commercium cœperat; *Epist.* 203. assiduè porrò atque instantissimè perrexit. Vtrumque memoriæ proditum à Possidio est.

Scribit enim, dum schisma eorum atque hæresin, in Ecclesiâ perorans,

orans, frequenter exagitaret; qui intererant Donatiſtas, ad ſuos Epiſcopos deferre ſolitos ex ore prædicantis excepta. Quæ cùm illi audiſſent, & fortè aliquid opponerent aut refellerent; eadem reſponſa referebantur ad Auguſtinum: qui properè, quàm nihil illi refellere valuerint aut voluerint, quàmque ſit verum & manifeſtum, quod Eccleſiæ Dei fides tenet ac docet, oſtendens; patienter ac leniter, ſiue vt ſcriptum eſt, *cum timore ac tremore* ſalutem omnium operabatur, eiuſcemodi ſtudiis diu noctuque intentus.

Iam & Epiſtolas priuatas, eodem Poſſidio teſte ad quoſcumque huius erroris Epiſcopos, & eminentes laicos, dedit, (vt videre eſt, *l.1. cont. Petil.cap.*1.) redditâ ratione admonens atque exhortans, vt vel ab illâ ſe prauitate corrigerent, vel certè ad diſputationes venirent. At verò illi, cauſſæ diffidentiâ, ne quidem vnquam reſcribere voluerunt: ſed irâ furoreque perciti, ſeductorem deceptoremque animarum Auguſtinum eſſe, priuatim ac publicè clamitabant: obque id tamquam lupum, pro gregis ſui conſeruatione mactandum: omnia peccata indubiè dimiſſum iri illis, qui efficere iſtud potuiſſent. *Poſſid.c.*9.

Atque in primis quod Litteras attinet, laicos omnes Donatiſtas ſub perſonâ Eccleſiæ Catholicæ aliquando cohortatus eſt, propoſitâ totius Schiſmatis breuiter hiſtoriâ, vt ad Eccleſiam redirent. *Epiſt.* 171. Conſanguineum deinde ſuum SEVERINVM, à quo fuerat per litteras ſalutatus, hominem laicum, ſed prudentem, eiuſdem argumenti breuiculâ repetitione, eodem ſtuduit adducere. *Epiſt.* 170.

EMERITVM quoque Cæſarienſem Epiſcopum, quem bono ingenio præditum doctriniſque liberalibus eruditum, ab Eccleſiâ Catholicâ diſcerptum dolebat atque ſecluſum; Donatiſmi imagine elegantiſſimè ob oculos poſitâ (imò intimis eius excuſſis viſceribus, ac præſertim, Neminem poſſe ignotis alterius criminibus maculari; imò neque cognitis, modò haud conſentiat) ſaltem eò conatur adducere, vt reſpondeat, cauſſamque aperiat, Cur ſchiſma ſit factum? hâc enim inuentâ, mox euidens futurum, Vbinam Eccleſia ſit, num apud Donatiſtas, num apud Catholicos? *Epiſt.*164.

HONORATO, partis item Donati Epiſcopo, qui placere ſibi ſignificauerat, vt litteris in quibus nullus tumultus diſputationem turbare poſſit, quæ cum tota animi pace atque lenitate ſuſcipienda eſt, inter ſe agant; hanc quæſtionem proponit, obſecratque vt reſpondeat: Quomodo Eccleſia, quam Scriptura ſacra clamat vbique eſſe Catho-

 licam,

licam, siue toto terrarum orbe diffusam, talis esse desierit, & subitò in solis Afris, neque ipsis omnibus, remanserit? *Epist.161.*

MACROBIVM Episcopum iuuenem quidem, sed bonæ indolis, dehortatus fuerat à rebaptizando Subdiacono, qui se ad eum receperat. *Epist.265.* Verùm frustrà, vt apparet. Cùm enim respondisset Macrobius Augustini litteras adferentibus, Non se aliud posse facere, quàm venientes suscipere, & eis fidem, quam postulauerint, dare. Ipsi autem cùm regererent, Cur hic potiùs rebaptizari debuisset, quàm rebaptizati sint quos Felicianus, aliique in Schismate Maximiani positi baptizauerant? replicaretque Macrobius, Nuper se ordinatum, factorum patris sui (Primiani opinor) iudicem esse non posse, sed in eo quod à Prioribus suis accepisset permanere; doluit vehementer Augustinus necessitatem Macrobij, prolixisque litteris ostendit, nihil aliud illum ad hanc responsionem coëgisse, quàm malæ caussæ fundamentum.

Quapropter ex solâ Maximiani caussâ ostendit, Donatistas fateri debere, etiam extra suam communionem baptisma validè conferri: tantâ fiduciâ, vt etiam periculo Episcopatûs sui, paratus sit quod loquitur probare. Igitur finita est, inquit, caussa frater Macrobi: Deus hoc egit, Deus hoc voluit: occultæ illius prouidentiæ fuit, vt in caussâ Maximiani, speculum vobis correctionis proponeretur, vt omnis aduersum nos, imò aduersus Christi Ecclesiam toto orbe crescentem, non dico vestra, ne in te videar contumeliosus, sed certè vestrorum criminosa calumnia finiretur. *Epist.* 255.

CRISPINO, de quo sæpenumerò nobis agendum euit, Donatistarum Calamensi Episcopo, obque id sibi vicino (quandoquidem commoda adesset occasio, ambobus tum in Numidiâ existentibus) per litteras vltrò citroque agendi, de Quæstione quæ Catholicos & Donatistas ab inuicem dirimebat, potestatem facit: &, quoniam id ipse nonnumquam Crispinus fieri optasse dicebatur; premit, & vrget vt fiat: rogans vt ad paucula quæ proponit argumenta respondeat, Quomodo nimirum & quantum in Concilio suo Bagaiensi exaggerauerint sacrilegium schismatis, & tamen ipsi se separent à toto orbe terrarum? quomodò se pati persecutionem à Catholicis dicant; cùm per iudiciarias potestates tantoperè sint persecuti Maximianistas? quomodo denique totius orbis terrarum baptismum exsufflent; qui baptismum schismaticorũ suorum receperũt, quos ante damnauerant? *Epist.172.*

Scio

Scio quidem has litteras omnes, præſertim eas ad Emeritum, non hoc tempore præcisè eſſe conſcriptas, ſed cùm Honorij Imperatoris implorata eſt à Catholicis auctoritas, & impetratæ Leges: verùm quia propter alias poterat hoc loco commodè earum fieri mentio, noluimus præterire.

§. II.

Deinde Libris contra Petilianum.

Anno 398.

OPtato vti diximus extincto, Donatiſtæ vſi ſunt PETILIANO, acerrimo ſuæ ſectæ patrono, niſi in Auguſtinum incidiſſet. Is ex cauſſidico (quo in munere dum potentiam ſuam iactat, Paracleti ſibi nomen impoſuerat, atque ab hoc ſe cognominalem Spiritûs ſancti, non eſſe, ſed fuiſſe delirabat: *l.3. cont. Petil. cap. 16.*) adhæc Catholicæ Eccleſiæ Cathecumeno, à Donatiſtis abreptus ad Donati partem, mortiferi in eâ honoris (Epiſcopatûs vt apparet) vinculo ligatus eſt. *l.2. cont. Petil. cap.* 104.

Cirta Iulia, Numidiæ ciuitas eſt, hodie *Algera*, nobiliſſima olim & potentiſſima, quondam (vt ait Mela) domus Regum Iubæ & Syphacis: poſtea Colonia Romanorum, quam Plinius ait vocatam eſſe, Siteranorum: caput etiam regni Maſæſulorum, vt ſcribit Liuius l. 30. teſte Franc. Balduino. Huius ciuitatis Siluanus Epiſcopus fuit, ordinatus vt diximus, à Traditoribus: eidemque Petilianum mox præfecerunt Donatiſtæ, vt eum ideo Auguſtinus, & Siluani quibuſdam interpoſitis ſucceſſorem, & conſocium, imò concathedraneum appellet. *l.3. cont. Petil. cap.* 57.

Eadem & Conſtantina dicta, in honorem, vt aiunt, Conſtantini Imperatoris: atque hinc Siluanus Conſtantinenſis Epiſcopus dicitur. *Epiſt.* 165. vti & Petilianus lib. 2. *Retr. c.* 34. Vt nemo exiſtimet aut duos fuiſſe Petilianos, cum Baronio Anno 398. aut vnum eundemque à Cirtenſi Cathedrâ ad Conſtantinienſem vel contrà, tranſiiſſe. Videri poteſt Henr. Grauius, *in Annot ad Tom. 7. l. 1. c. 1. cont. Greſcon.*

Hâc dignitate mactus apud Donatiſtas Petilianus, nihil prius habuit, quàm iuxta ſuorum ſupercilium ſapere (qui cùm magni, excelſi, cæleſtes,

cælestes, diuini, imò non iam homines sed Angeli sibi viderentur; nolebant pro se plebem orare, pro quâ nimirum ipsi orabant: *libr.3.cont. Petil.c* 105.) adeoque se sanctum, & omnis peccati expertem existimare. Deinde cùm feruidum ingenium, & linguam pro more gentis satis disertam, à foro ad Ecclesiam transtulisset; zelum erga eam suum, & sollertiam ostendere voluit, ne quam de se alij spem conceperant, frustraretur.

Epistolam igitur ad suos Presbyteros scripsit aduersus Catholicam Ecclesiam: quæ cùm Augustino Constantinæ existenti, Absentio præsente, & Fortunato ibidem Episcopo Catholico, fuisset exhibita; ita miratus est, quòd eius Auctor primis suis verbis totam partis suæ communionem radicitus amputasset, vt nollet credere Petiliani esse litteras: quem solebat fama prædicare, quòd inter Donatistas doctrinâ atque facundiâ maximè præcelleret. Sed quia legente eo aderant, qui sermonis eius cultum ornatumque nossent; persuadere Augustino cœperunt, omninò illud esse Petiliani eloquium. Qui perinde, cuiuslibet esset, refellendum putauit, ne quisquis ea scripsisset, aliquid sibi apud imperitos aduersus Catholicam scripsisse videretur. *libr. 1. cont. Petil. cap. 1.*

Sepositis ergò tantisper Libris de Trinitate, deque Genesi ad litteram, nuper à se inchoatis, vt primo Libro narrauimus; scripsit aduersus Petilianum tria Volumina: quorum primo, primæ parti Epistolæ ipsius (quia non tota in manus eius venerat, sed prior parua eius pars) quantâ potuit celeritate & veritate respondit. Postea quippè inuenit totam: eique tantâ diligentiâ respondit, quantâ vt ipse testatur, Fausto Manichæo: verba scilicet Petiliani, sub ipsius nomine priùs ponens particulatim; & sub suo, per singula responsionem suam: tamquam cùm agerent, à Notariis excepta sint: *l.2.Retract. cap.& l.2. cont. Petil.cap.1.*

Quod priùs interim scripserat Augustinus antequam totam Petiliani Epistolam repererat; peruenit ad ipsum Petilianum: qui iratus respondere conatus est: in Augustinum potius dicens quidquid ei libuit, in caussâ verò omninò deficiens. Quod cùm posset collatis vtriusque ipsorum scriptis, facillimè aduerti; tamen propter tardiores hoc ipsum Augustinus demonstrare curauit: sicque est additus eidem operi Liber tertius. *L.2. Retract. cap.25.*

§. III.

§. III.

Petilianus Vitilitigator.

CEterùm quia per loca ſingula, quando verba Petiliani inferebantur, poſitum erat; *Petilianus dixit*: & quando verba Auguſtini; *Auguſtinus reſpondit*: calumniatus eſt ei Petilianus, tamquam fuiſſet mentitus, dicens, quod numquam cum illo cominùs diſputaſſet. Quaſi propterea non dixerit quod ſcripſit, quia hoc non in verbis eius audiuiſſet, ſed in litteris legiſſet: aut ipſe Auguſtinus ideo non reſpondiſſet, quia non eo præſente locutus eſt, ſed ſcriptis eius viciſſim ſcribendo reſpondit.

Quam cauillationem vbi Auguſtinus retulit, ſubiungit: Quid faciamus hominibus, qui tale cor habent; aut eos, quibus ſcripta ſua innoteſcere cupiunt, tale cor habere opinantur? *libro* 1. *cont. Gaud. cap.* 1. Atqui Petilianus, nondum omnes ſuas forenſes ſycophantias valefecerat, in quibus paullò plus ſapiebat, quàm in Scripturâ ſacrâ, vt videre eſt *libro* 1. *cont. Petil. cap.* 16. *l.* 2. *cap.* 18. 61. *&* 62. *& l.* 3. *c.* 33.

Hos libros Auguſtinus ſcripſit, ſedente in Petri Cathedrâ Romæ, Anaſtaſio: in Iacobi Hieroſolymæ, Ioanne: *libro* 2. *cont. Petil. cap.* 51. cùm nulla adhuc eſſet in hæreticos, quantum recolit, lata Lex capitalis: *libro* 2. *cont. Petil. cap.* 20. ſed qua paullò pòſt, ipſoque hoc anno prodiit, VI. Kalendas Maij, Honorio Aug. IV. & Eutychiano III. Coſſ. contra eos impreſsè, qui Catholicis Eccleſiis, Sacerdotibus & miniſtris, vel cultoribus ipſis, vel cultui ipſi, locoque, aliquid importauerit iniuriæ. *l.* 31. *de Epiſc. & Cler. Cod. Theod.*

§. IV.

Crispinum, Calamensem Donatistarum Episcopum, Augustinus ad disputationem prouocat.

EST Calama, Numidiæ ciuitas, inter Constantinam siue Cirtam, & Hipponem sita, sed Hipponi vicinior: *l. 2. cont. Petil. cap.* 99. Augustino eatenus subiecta, quòd ad ipsius visitationem Ecclesia in eâ Catholica, cui Possidius præerat, spectaret. *Posid. c.* 12.

In hâc Donatistarum Episcopum CRISPINVS agebat, habitus inter eos vti senex, ita doctissimus: *l. 3. cont. Crescon. c.* 46. diuitias verò non tam cum Petiliano formidans, vt eas etiam amaret: adeoque aduersus Petilianum multo copiosiùs earum laudes recitare posset, quàm eas ille deprimere. *l. 2. cont. Petil. c.* 99.

Is igitur Crispinus, iuxta Hipponensem ciuitatem, *l. 2. cont. Petil. cap.* 99. in fundo Catholicorum Imperatorum (quorum legibus, si earum fuisset vsus, ne quidem permittebantur esse Donatistæ in ciuitatibus: *eod. l. c.* 38.) loco, vt apparet, Mapalia dicto, *Epist.* 173. emerat possessionem Emphyteuticam; cuius titulo, coactos vno terroris impetu octoginta fermè colonos suos, miserabili gemitu mussitantes, non dubitauit, paullò ante hoc tempus, rebaptizando submergere: *l. 2. cont. Petil. c.* 83. verè dictus Augustino, emisse fundum, vbi mergeret homines in profundum. *eod. l. c.* 99. Ideoque cum eo super hac re grauiter expostulat, & interrogantis Christi prosopopœiâ terret, hoc modo:

Crispine, carum fuit pretium tuum ad emendum timorem Mapaliensium, & vilis mors mea, ad emendum amorem omnium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis, quod numeratum est de sacculo tuo; quàm baptizandis populis meis, quod manauit de latere meo? *&c.* Postremò prouocat eum ad disputationem, certâ lege, vt & antea, propositâ: adiuratque per Christum, vt ad ista respondeat. *Epist.* 173. Fecit? inquies. Vt congerrones ipsius solebant: ne γρῦ quidem. Sed plura de Crispino pòst: qui egregiè imitatus est Petilianum symmystam suum, de quo Augustinus ita testatur: Pars Donati quan-

ti quando præualebat Constantinæ; laïcum nostrum Catechumenum, natum de parentibus Catholicis, Petilianus tenuit, vim fecit nolenti, scrutatus est fugientem, inuênit latentem, extraxit pauentem, baptizauit trementem, ordinauit nolentem; *Cont. ad Cæsariens.*

§. V.

Libri Augustini contra Parmenianum; & De Baptismo: horumque occasio.

PRæterpropter hoc tempus, cùm Parmeniani litteras, de quibus suprà, refelleret, quia promiserat de quæstione Baptismi latiùs aliquid Domino adiuuante tractare, vbi de omnibus testimoniis sanctarum Scripturarum, quæ obiecerat Parmenianus respondisset; *l. 2. cont. Parm. c. 14. & l. 1. de bapt. c. 1.* conscripsit contra eosdem Donatistas, auctoritate beatissimi Cypriani Episcopi & Martyris se defendere molientes, septem Libros de Baptismo: in quibus docuit, nihil sic valere ad refellendos Donatistas, & ad eorum prorsus ora claudenda, ne aduersus Ecclesiam Catholicam suum schisma defendant; quomodo litteras factumque Cypriani. *l. 2. Retr. c. 18.*

Ea res sic habet. Antequam plenarij Concilij Nicæni sententiâ, quid in Baptismo ab hæreticis collato sequendum esset, totius Ecclesiæ consensio confirmasset; visum est Cypriano, cum fermè octoginta coëpiscopis suis Africanarum Ecclesiarum, omnem hominem qui extra Ecclesiæ Catholicæ communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam venientem, denuò baptizari.

Quod non rectè fieri, tanto viro nimirum Dominus non aperuit: vt eius pia & humilitas, & charitas in custodiendâ salubriter Ecclesiæ pace patesceret: & non solùm illius temporis Christianis, sed etiam posteris, ad medicinalem vt ita dicam notitiam signaretur. Cùm enim tanti meriti, tantæ ecclesiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis Episcopus, aliud de Baptismo arbitraretur, quàm erat inquisita diligentiùs veritas firmatura: multique eius Collegæ, quamuis liquidè nondùm manifestatum, id tamen tenerent, quod & præterita Ecclesiæ consuetudo & postea totus Catholicus

tholicus orbis amplexus est; non se ille tamen à ceteris diuersa sentientibus, separatâ communione disiunxit: & hoc etiam ceteris persuadere non destitit, vt sufferrent inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritûs in vinculo pacis.

Ita enim corporis manente compage, si quid in quibusdam membris infirmabatur; ex eorum sanitate conualesceret potiùs, quàm præcisione mortificatum, diligentiam nullius curationis admitteret. Et si ille se separasset; quàm multi sequerentur? Quantum sibi nomen inter homines faceret? quàm latiùs Cyprianistæ, quàm Donatistæ vocarentur? Sed non erat filius perditionis, de qualibus dictum est: *Deiecisti eos dum extollerentur*: sed erat filius pacis Ecclesiæ, qui tantâ cordis illuminatione præditus, propterea non vidit aliquid, vt per eum aliud supereminentius videretur. Et adhuc, inquit Apostolus, supereminentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam; factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens.

Minùs ergò ille penetrauit, vt cerneret secretum abditum Sacramenti. Sed si sciret omnia Sacramenta, charitatem autem non haberet; nihil esset. Cùm autem minùs ille perspiciens, hanc tamen humiliter, fideliter, fortiter custodiuit; ad Martyrij coronam meruit peruenire: vt si qua in eius lucidam mentem, ex humanâ conditione nebula irrepserat, gloriosâ serenitate fulgentis sanguinis fugaretur; &c. *libro* I. *de Bapt. cap.* I.

§. VI.

S. Cyprianus ab Augustino purgatus.

ET licet hæc ità habeant, ac Cyprianus aliter senserit de Baptismo, quàm forma & consuetudo habeat Ecclesiæ, vt in ipsius Cypriani & Concilij litteris inuenitur; non incongruè tamen, inquit Augustinus, de tali viro existimandum est, quòd correxerit, & fortasse suppressum sit ab eis, qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrono carere noluerunt.

Quamquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse conten-

contendant: sed sub eius nomine à præsumtoribus atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim sic potuit integritas, atque notitia literarum vnius, quamlibet illustris Episcopi, custodiri, quemadmodum Scriptura canonica, tot linguarum litteris, & ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur: contra quam non defuerunt, qui sub nominibus Apostolorum multa confingerent, *&c.* Pergit deinde Augustinus: Nos tamen duas ob res, non negamus illud sensisse Cyprianum: quòd & stylus eius habet quamdam propriam faciem, quâ possit agnosci; & quod ibi magis contra vos nostra caussa monstratur inuictior, &c. *Epist. 48. ad Vincentium Rogatistam.*

Quapropter sicuti Cyprianus (vt apparet ex eius Epistola ad Iubaian. scriptâ) non damnabat eos, qui ab hæresi antè ad Ecclesiam non rebaptizati venerant, tametsi ipse aliter sentiret; (*eo quòd potens sit*, inquit, *Dominus misericordiâ suâ indulgentiam dare; & eos qui ad Ecclesiam simpliciter admissi, in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesia sua muneribus non separare*;) propter Vnitatis verò custodiam ignoscebat iis, quos alioquin in Baptismo non iterando errare putabat: sic Cypriano reuera erranti in Baptismo iterando, planè tum ignoscebatur, estque ignoscendum propter eamdem vnitatis, in qua nihilominus mansit, charitatem.

Verumtamen veluti olim Nouatiani secùs fecerant, dum, quia Ecclesiam vt pollutam accusabant, baptizatos in eâ rebaptizabant: ita hos imitati Donatistæ, nullibi nisi apud se, dicebant legitimum conferri Baptismum, vti latiùs in sequentibus ostendemus.

§. VII.

Liber, contra quod attulit Centurius.

CVm per id tempus, aduersus partem Donati multa crebris disputationibus ageret; attulit ad Ecclesiam quidam laïcus tunc eorum, nonnulla contra ipsum dictata vel scripta, in paucis veluti testimoniis, quæ suæ caussæ suffragari putabant. Quibus breuissimè respondit: ac libello (qui interiit) titulum fecit: Contra quod attulit Centurius à Donatistis. *l. 2. Retract. c. 19.*

VITÆ DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER TERTIVS.

Quandoquidem hucusque continuatâ serie res Donatistarum in medium adduximus, vt contemporaneum eis Augustinum habeamus perpetuum eorum Antagonistam; dum huius vitam gestaque prosequimur, aliorum quæ pro temporum ratione occurrerint, deinceps prosequemur.

CAPVT I.

AVGVSTINI DIDACTICA QVÆDAM.

§. I.

Libri duo Ad inquisitiones Ianuarij.

MEmorato libro, quem intercidisse diximus, successerunt duo, ad Inquisitiones Ianuarij: quorum vterque sicut Epistolæ formam,

mam, & primus præsertim; ita locum inter eas & numerum habent. *Epist.* 118. *&* 119. Scripti sunt in mediis aceruis, vt ait, (coniicique facile potest ex iis quæ diximus dicturique sumus) occupationum ipsius: & multa de Sacramentis continent disputata, siue quæ vniuersaliter, siue quæ particulariter, id est, non peræquè in omnibus locis, obseruat Ecclesia: nec tamen commemorari omnia potuerunt. *l. 2. Retr. cap. 20. & Epist. 119. c. 1. & 21.*

Duobus interim hisce libris magna pars eorum iugulatur, quæ de Eucharistiæ Sacramento eiusque susceptione, aliisque eodem pertinentibus Ecclesiæ moribus & ritibus, à Nouatoribus in controuersiam vocari consuerunt.

§. II.

Liber De Opere Monachorum.

ECclesiam Carthaginensem eâ tempestate Aurelius Episcopus gubernabat. Cumque propagatus huc esset, quem Augustinus Africæ intulerat, Monachorum cœtus: quorum alij otiosam vitam, alij laboribus exercitam ducere volebant: hancque ab rem capillitium alij scinderent, alij nutrirent: atque hæ disceptationes vtrimque, partibus sibi partes conciliantibus, feruescerent; rogante Aurelio, de Opere Monachorum (animorum Carthagine, non alibi, motus excitatos compositurus) librum conscripsit: quo quidem manuum laborem isti hominum generi commendat; haud tamen adeò vniuersim, vt excipiat nobiles & delicatos è sæculo, tum in religione infirmos, & aliis occupationibus, vt est verbi Dei præconium, intentos, &c. *l. de op. Monach. c. 16. 21. & 25.*

Etenim Paullum & Barnabam solos, superasse ceteros Apostolos, qui de Euangelio viuebant, ostendit *c. 7.* adeoque maximam eorum partem, fidelium laboribus ac liberalitate vsam: quod quamquam non fecerit, potuisse nihilominùs à se fieri Paullus gloriatur. *eod. l. c. 4. & 11.* De qua re videndus etiam *l. de Pastorib. c. 2.*

Ex quo patet nullum hoc in libro præsidium reperire, qui Monasticem hodie exosi, non verentur eorum otium, desidiam appellare: vt

re: vt iam nihil dicam de iis, qui existimant nomine Monachorum, Clericos omnes Africæ designari, de quibus nuperum Carthaginense Concilium, cui interfuit Augustinus, iubet, *vt, quantumlibet verbo sint eruditi, artificio victum quærant.* Ac rursum: *Victum & vestimentum sibi, artificio vel agriculturâ, absque officij sui dumtaxat detrimento præparent.* Denique: *Omnes Clerici, qui ad operandum validi sunt, & artificiola & litteras discant. Ita Conc. Carth. V. can.* 51. 52. & 53. nimirum ad exstirpandos Euchaitas & Massalianos hæreticos, quorum in Africa tum surculi pullulabant. *Baron. Anno* 398.

§. III.

Liber De bono Coniugali.

AVgustini ætate, dum adhuc esset iuuenis, puta Anno Christi 382. erat excitata à Iouiniano (Monacho quondam eius Monasterij, cuius meminit his verbis: Erat Monasterium Mediolani, plenum bonis fratribus, extra vrbis mœnia, sub Ambrosio nutritore, *l.* 8. *Conf. c.* 6.) hæresis Iouianistarum. Quæ sacrarum Virginum meritum adæquando pudicitiæ coniugali, tantùm valuit in Vrbe Româ; vt nonnullas etiam sanctimoniales, de quarum pudicitiâ suspicio nulla præcesserat, deiecisse in nuptias diceretur: hoc maximè argumento cum eas vrgeret, dicens: Tu ergo melior quàm Sara, melior quàm Susanna, quàm Anna? Et ceteras commemorando testimonio sacræ Scripturæ commendatissimas feminas, quibus se illæ meliores, vel etiam pares cogitare non possent. Hoc modo etiam virorum sanctorum sanctum cælibatum, commemoratione Patrum coniugatorum, & prædicatione frangebat.

Huic monstro sancta Ecclesia, quæ ibi est, fidelissimè ac fortissimè obstiterat: sed remanserant istæ disputationes Iouiniani in quorumdam sermunculis ac susurris, quos palàm suadere nullus audebat. Vnde cùm venenum occultè reperet, occurrendum fuit: maximè cùm iactaretur, Iouiniano responderi non posse cum laude, sed cum vituperio nuptiarum. Propter hoc librum edidit, cuius inscriptio est, de Bono Coniugali. *l.* 2. *Retract. c.* 22. *l.* 3. *de pec. mer. & remiss. c.* 7.

§. IV.

§. IV.

Liber de ſancta Virginitate.

QVod poſteaquam feciſſet, exſpectabatur vt ſcriberet de ſancta Virginitate. Nec diſtulit. Atque hoc Dei munus & quàm magnum, & quantâ humilitate cuſtodiendum eſſet, vno ſicut potuit volumine oſtendit. *l.2. Retract. cap. 23.*

Ait ibi inter cetera: Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis. illa non eſt in poteſtate, illa non eſt in æternitate. Fecunditatem carnalem non habet liberum arbitrium: pudicitiam coniugalem non habet cælum. Profectò habebunt magnum aliquid præter ceteros in illa communi immortalitate; qui habent aliquid iam non carnis in carne.

Vnde mirabiliter deſipiunt, qui putant huius continentiæ bonum non eſſe neceſſarium propter regnum cælorum, ſed propter præſens ſæculum: quòd ſcilicet coniugia terrenis curis pluribus atque arctioribus diſtenduntur, quâ moleſtiâ virgines & continentes carent: quaſi ob hoc tantùm melius ſit non coniugari, vt huius temporis relaxentur anguſtiæ, non quòd in futurum ſæculum aliquid proſit. *l. de ſanct. Virg. cap. 13.*

CAPVT II.

AVGVSTINVS PAGANISMVM OPPVGNAT.

§. I.

Chriſtianorum de tempore nouiſſimo vana coniectura. Item de Aduentu Antichriſti.

QVemadmodum conſummationis ſæculi tẽpus, Chriſtiani tunc nihilum profuturo ſtudio indagabant; ita horum ęmuli Pagani,

 cùm

cùm procurrentem tãto impetu Christi religionem, nullis conatibus, ac Romæ præsertim, vbi Cathedram Primas Apostolorum Petrus fundauerat, sistere possent; futilium oraculorum fide, exitum ipsius exitiumque adstruere voluerunt.

Et quidem fuerant inter Christianos nonnulli, qui cùm nollent plures quàm decem Christianorum persecutiones eatenus fuisse (quarum primam computabant, quæ à Nerone facta est: secundam quæ à Domitiano: tertiam à Traiano: quartam ab Antonino: quintam à Seuero: sextam à Maximino: septimam à Decio: octauã à Valeriano: nonam ab Aureliano: decimam à Diocletiano & Maximiano: adeo vt plagas Ægyptiorum, quoniam decem fuerunt antequam inde exire inciperet populus Dei, putarent ad hunc intellectum esse referendas) persecutionem nouissimam Antichristi, similem fore dicerent vndecimæ plagæ: quâ dum Ægyptij hostiliter persequuntur Hebræos, in mari rubro, populo Dei per siccum transeunte, perierint. *l.18. de Ciuit. Dei cap. 52.*

Huius sanè opinionis Orosius fuit, *l.7.cap* 27. vt obseruauit Prosper, *l.de Promiss.& prædict.p.3.cap.*34. licet eam exquisitè inuentam haud probet Augustinus: arbitratus neque plagis Ægypti, propheticè significatas esse iam dictas persecutiones; neque ad eum numerum, quem vtique excesserunt, præcisè definiendas. *l 18.de Ciuit.Dei cap.*52.

Fuerant & alij, qui præteritâ opinione subnixi, siue non nixi, quærere cœperunt, Quandonam futura esset nouissima persecutio Antichristi, quam præsentiâ suâ ipse extinguet Iesus? vel, quod eòdem euadit, Quot anni huic sæculo remanerent, ab Ascensione Domini vsque ad eius vltimum aduentum?

Hos enim alij quadringentis, alij quingentis, alij mille compleri posse dixerunt: multis quidem verbis adstruentes opinionem suam, sed quæ præter coniecturas humanas, nihil certum præferant de Scripturæ Canonicæ auctoritate. Omnium enim de hac re calculantium digitos resoluit, & quiescere iubet ille, qui discipulis desuper quærentibus respondit: Non est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate. *l.18.de Ciuit. Dei cap.* 33.

Nam si Apostolis dictum est, ***Non est vestrum scire***; quantò magis quilibet homo, qualis ego sum, debet agnoscere, ne plùs sapiat, quàm oportet sapere. ***Epist.*** 80.

§. *II.*

§. II.

Paganorum vanitas, de tempore duraturæ Christi religionis.

VT verò hæc Euangelica ſententia eſt, non quidem ore Chriſti in Euangelio, ſed in Actis Apoſtolorum probata; ita mirum non eſt, non eâ fuiſſe repreſſos Paganos (quam vtique ignorabant) ne commentari aut comminiſci potiùs præſumerent, neſcio quæ dæmonum reſponſa, quos tamquam Deos colebant: quibus definiri, non quanto tempore mundus; ſed quanto tempore manſura eſſet Chriſtiana religio, affirmabant.

Cùm enim viderent, nec tot tantiſq; perſecutionibus eam potuiſſe conſumi, ſed his potiùs mira incrementa ſumpſiſſe; excogitauerunt neſcio quos verſus Græcos, tamquam conſulenti cuidam diuino oraculo effuſos: vbi Chriſtum quidem ab huius tamquam ſacrilegij crimine faciunt innocentem, Petrum autem maleficia feciſſe ſubiungunt, vt coleretur Chriſti nomen per trecentos ſexaginta quinque annos; deinde completo memorato numero annorum, ſine morâ ſumeret finem. *l.18. de Ciuit. Dei cap.53.*

§. III.

Pagani proprium exitium prænuntiarunt.

SIquidem hoc ipſum vaticinium Paganiſmo exitiale fuit: quando- quidem impletis totidem annis à deſcenſu Spiritus ſancti in diſcipulos (quo nominis Chriſtiani cultus, prædicantibus Apoſtolis, Spiritus ſancti virtute, non, vt putauit aut finxit impia vanitas, Magicis artibus Petri exorſus eſt) vſque ad Conſulatum Honorij & Eutychiani; anno ſequente, Conſule Manlio Theodoro in Ciuitate nouiſſimâ & eminentiſſimâ Carthagine, (quid per alias terrarum partes forſitan factum ſit non fuit neceſſe perquirere) Gaudentius & Iouius Comites

Anno 399.

Imperatoris Honorij, quartodecimo Kalēdas Aprilis, falſorum Deorum templa euerterint, & ſimulachra fregerint. *eod. l. cap.* 54. Idem contigit in Serapio Alexandriæ, & Marnæ templo Gazæ: quæ ambo in Eccleſias ſurrexerunt.

Conſtat autem nūquam poſt illā fuiſſe reſtaurata, & immane quantùm creuiſſe cultum nominis Chriſti: præſertim poſteaquam multi eorum Chriſtiani facti ſunt, qui tamquam verâ illâ diuinatione reuocabantur à Fide, eamque completo eodem annorum numero, inanem irridendamque viderunt.

§. IV.

Inſerta narratio de templo Cæleſtis Carthagine, planè memorabilis.

MEmorabile verò eſt, quod de clauſo pridem, ſed hoc anno mundato templo Cæleſtis apud Carthaginem, refert Proſper, qui interfuit; noſque in gratiam Aurelij, eâ vt diximus tempeſtate Carthaginenſis Epiſcopi, viri & ſummâ virtute præditi, & maximâ amicitiâ Auguſtino coniuncti; totidem verbis recitabimus.

» Apud Africam, inquit, Carthagini, Cæleſtis ineſſe ferebant tem-
» plum, nimis amplum, omnium Deorum ſuorum ædibus vallatum: cu-
» ius platea lithoſtrata, pauimento ac pretioſis columnis & mœnibus
» decorata, procul in duobus ferè millibus paſſuum protendebatur.
» Cùm diutiùs clauſum, incuriâ, ſpinoſa virgulta circumſeptum obrue-
» rent, velletque populus Chriſtianus vſui veræ religionis vindicare;
» dracones aſpideſque illic eſſe ob cuſtodiam templi, Gentilis populus
» clamitabat.

» Quò magis Chriſtiani feruore ſuccenſi, eâ facilitate omnia amoue-
» runt illæſi, quâ templum ſuo vero Cæleſti regi & Domino conſecra-
» runt. Nam cùm ſancta Paſchæ ſollemnis ageretur feſtiuitas; collecta
» illic, & omni vndique curioſitate etiam adueniens multitudo Sacer-
» dotum multorum, Pater & dignæ memoriæ nominandus Antiſtes
» Aurelius, cæleſtis iam patriæ ciuis, Cathedram illic loco Cæleſtis &
» habuit & ſedit.

Ipſe

Ipſe tunc aderam cum ſociis & amicis, atque (vt ſe adoleſcentium "
ætas impatiens circumquaq; vertebat) dum curioſi ſingula quæq; pro "
magnitudine inſpicimus;mirum quoddam & incredibile noſtro ſe in- "
geſſit aſpectui, titulus æneis grandioribusque litteris in frontiſpicio "
templi conſcriptus: AVRELIVS PONTIFEX DEDICAVIT. Hunc legen- "
tes populi, mirabantur præſago tunc ſpiritu acta, quæ præſcius Dei "
ordo certo iſto fine concluſerat. *Prosp. l. 3. de promiſſ. & prædict p. 3. ca. 38.*
Quale fuerit idolum Cæleſtis, conſule Baron. hoc Anno.

§. V.

Floralia Calamæ celebrata. Impetus factus in Chriſtianos & eorum Eccleſias.

EVerſis Gentilium templis, exceptis iis quæ ad vrbium ornatum, ſed vetitis ibidem ſacrificiis, ſub id tempus ſupereſſe Honorius iuſſerat;Calamæ,vbi Poſſidius Epiſcopum agebat,effuſi Gentiles;impudiciſſima omnium ſacra, in opprobriũ promulgatarum legum, agitare auſi ſunt. Referente Auguſtino, facinus eſt tale:Contra recentiſſimas leges, Kalendis Iunij, Feſto Paganorum, ſacrilega ſollemnitas agitata eſt(Floralia,vt patet eadem Epiſtolá:de quibus vide *l. 1. de conſ. Euang c. 33.*originem *l. 6. de Ciuit. Dei c. 7.*)nemine prohibente:tam inſolenti auſu;vt quod nec Iuliani temporibus factum erat,petulantiſſima turba ſaltantium,in eodem prorſus vico ante fores tranſiret Eccleſiæ.

Quam rem illicitiſſimam atque indigniſſimam, Clericis prohibere tentantibus, Eccleſia lapidata eſt. Deinde poſt dies fermè octo, cùm leges notiſſimas Epiſcopus replicaſſet, & dum ea quæ iuſſa ſunt,velut implere diſponunt: iterum Eccleſia lapidata eſt. Poſtridie Clericis,ad imponendum perditis metum, apud Acta dicere volentibus, publica iura negata ſunt. Eodéque ipſo die,vt vel diuinitùs terrerentur,grãdo lapidantibus reddita eſt:quâ tranſactâ,cõtinuò tertiam lapidationem, & poſtremò ignes Eccleſiaſticis tectis,atque hominibus intulerunt.

Vnum ſeruorum Dei, qui aberrans occurrere potuit, occiderunt; ceteris partim vbi poterant latitantibus, partim quò potuerant fugientibus: cùm interea contruſus, atque coarctatus quodam loco ſe

occultaret Episcopus, vbi se ad mortem quærentium voces audiebat; sibique increpantium, quod eo non inuento, gratis tantùm perpetrassent scelus. Gesta sunt hæc ab hora ferè decima vsque ad noctis partem non minimam, &c. *Epist.* 202.

§. VI.

Augustinus Calamam proficiscitur.

HÆc vt facta sunt, neque vllius, cuius ibi potestas paullò plus poterat, auctoritate prohibita; Augustinus, cui erat Ecclesiæ Calamensis inspectio commissa, vt antè diximus, eò aduenit, vt præsentiâ suâ vel consolaretur afflictos Christianos, vel sedaret incensos Paganos. Atque cum his quidem quid illic egerit, narrat ipse his verbis:

Deinde ipsos Paganos, mali tanti caput & causam, petentes vt ab eis videremur, admisimus: vt hac occasione admoneremus eos quid facere deberent, si saperent; non tantùm pro remouendâ præsenti sollicitudine, verùm etiam pro inquirendâ salute perpetuâ. Multa à nobis audierunt; multum etiam ipsi rogauerunt: sed absit vt tales simus, quos ab eis rogari delectet, à quibus noster Dominus non rogatur. *Eâdem Epist.*

§. VII.

Nectarius Calamensis, Augustino pro ciuibus suis supplicat per litteras: quibus Augustinus respondet.

POstquam Calamâ Augustinus discesserat, cùm ob admissum facinus Calamenses Cæsaris iram formidarent; Nectarius, aut Dynastiâ loci, vt apparet, aut ætatis iam prouectæ auctoritate fretus, ad Augustinum litteras dedit, quibus eum rogat, vt intercedat ne (si exigeretur totius anfi vindicta) innocẽtes cum nocentibus plecterentur. Epistola, paucis recisis, ita habet: *Quanta sit charitas patriæ, quoniam nosti prætereo. Gaudeo primùm, quòd apud instructum disciplinis omnibus virum*

mihi

mihi hic est sermo institutus. In Calamensi Coloniâ multa sunt quæ meritò diligamus, &c. Hæc ergo non leui populi sui errato prolapsa est: quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censurâ. Sed Episcopum fas non est, nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quantâ possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. De damnis facilis potest haberi taxatio, tantùm supplicia deprecamur. Exstat Epistola inter Augustini, numero 201.

Respondit Augustinus inter alia, quibus optimè Nectarium instruxerat, his verbis: Nobis cordi est neque Christianam omittere mãsuetudinem, neque perniciosum ceteris imitationis exemplum, in illa ciuitate relinquere. Quomodo id agamus aderit Deus, si eis non ita grauiter indignetur. Alioquin & mansuetudo quam seruare cupimus, & disciplina, quâ vti moderatè nitimur, impediri potest, si Deo aliud in occulto placet, siue iudicanti hoc tantum malum, flagello acriore plectendum: siue etiam vehementiùs irascenti, si non correctis, nec ad se conuersis, ad tempus esse voluerit impunitum. *Epist.* 202.

In summa, quia in ciuitate illa non erat innocentes à nocentibus, sed minùs nocentes à nocentioribus discernere: erant enim scelerati omnes, quibus etsi non facientibus neque immittentibus, tamen volentibus, fuerant ista commissa: censebat Augustinus aliquâ disciplinâ coërcendos, ne maneret impunitum furoris tam immanis exemplum. In quo, Non præterita, inquit, vindicãdo, iram nostram pascere studemus, sed misericorditer in futurum consulendo satagimus. *Eâdem Epist.* quam sic denique, vltimis Nectarij verbis respõdens, concludit: Damna quæ illata sunt, vel tolerantur à Christianis, vel resarciuntur per Christianos. Animarum verò lucra, quibus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhiamus, & in loco illo quæstuosiùs prouenire, & aliis locis illo exemplo non impediri, desideramus.

§. VIII.

Possidius Calamensis Episc. ad Imp. proficiscitur. Nectarius iterum scribit Augustino.

POssidius ergo Calamensis Episcopus Catholicus, exponẽdæ indignitatis rei gratiâ, implorandiq; contra Paganorum furorem siue auxilij

auxilij,siue vindictæ,ad Imperatorem Honorium Rauennam nauigat. Quod vbi Nectarius accepit, veritus exactum iri mandato Honorij iustissimas ab reis pœnas;ad Augustinum alterà vice litteras dedit, quibus & iam memoratis Augustini respondet, & Calamensium suorum negotium agit,ita exorsus: *Sumptis litteris Eximietatis tuæ, quibus idolorum cultum & templorum cærimonias destruxisti, audire mihi visus sum Philosophi vocem,* &c. His itidem Augustinus respondit: hominemque Gentilem terrestris patriæ amore deuinctum, & cæcutientium Philosophorum auctoritate subnixum partim corripiens, partim instruens; nunc blandis,nunc aculeatis sententiis perculit. *Epist.*254.

§. IX.

Paganorum in Coloniâ Suffectanâ insania, ab Augustino increpatur.

SVffectani deinde in Prouinciâ Byzacenâ, sollennia quoque insanientes, postposito legum & iudiciorum timore, sexaginta Christianos occiderat. *Martyrol. Rom.* 10. *Aug.* Totidem numero cæsos refert Augustinus Epistolâ 267. atque immanitatis famosissimum scelus & inopinatam crudelitatem appellat, increpatque: effusi deinde sanguinis caussam exquirit his verbis.

„ Si Herculem vestrum dixeritis,inquit,porrò,reddemus, Adsũt me-
„ talla,saxa nõ desunt,accedunt marmorũ genera,suppeditat artificum
„ copia. Ceterùm Deus vester,cum diligentiâ sculpitur,tornatur, & or-
„ natur. Addimus & rubricã quæ pingit ruborem,quo possint vota ve-
„ stra sacra sonare. Nam si vestrum Herculem dixeritis; collatis singulis
„ nummis, ab artifice vestro vobis emimus Deum : reddite igitur ani-
„ mas, quas manus vestra contorsit. Et sicuti à nobis vester Hercules
„ redhibetur; sic etiam à vobis tantorum animæ reddantur.

Quo increpandi genere, vt scilicet restituto sibi Hercule, trucidatos à se homines vitæ Suffectani repræsentent; cùm possibile istud non esset, satis arguit Paganorum temerariam immanitatem: quâ vnius idoli facilè reparabile damnum, tot hominum cædibus compensare voluerunt.

Verùm

Verum vt ſciamus, non hîc tantummodò, ſed alibi etiam, Herculem in cultu fuiſſe; adeundus eſt Sermo ſextus inter nouiſſimos Quadraginta, qui Pariſiis prodierunt: vbi ſuggeſtum à Chriſtianis Proconſuli Carthagine fuit, vt Herculi illudere liceret.

§. X.

An licitum, Paganis idola tollere?

FAs non eſſe Chriſtianis, pro libitu, ſua Paganis idola tollere, clarè docuit Auguſtinus, priuſquam hæc fortaſſis agerentur, dum ait: Hoc dicimus Charitati veſtræ, ne faciatis iſta: quando in poteſtate veſtrâ non eſt vt faciatis. Illud prauorum hominum eſt, furioſorum Circumcellionum: & vbi poteſtatem non habent ſæuire, & velle mori properant ſine cauſsâ.

Audiſtis quæ vobis legimus, omnes, qui nuper in Mapalibus adfuiſtis: ***Cùm data vobis fuerit terra in poteſtatem.*** Priùs ait, ***in poteſtatem:*** & ſic dixit, quæ facienda ſunt. ***Aras eorum,*** inquit, ***deſtruetis, lucos eorum comminuetis, & omnes titulos eorum confringetis.*** Cùm acceperitis poteſtatem, hoc facite. Vbi nobis non eſt data poteſtas, non facimus: vbi data eſt, non prætermittimus. Multi Pagani habent iſtas abominationes in fundis ſuis: numquid accedimus & confringimus? Priùs enim agimus, vt idola in eorum cordibus confringamus. Quando Chriſtiani & ipſi facti fuerint; aut inuitant nos ad tam bonum opus, aut præueniunt nos: Modò orandum eſt pro illis, non iraſcendum illis. ***ſerm. 6. de verb. Dom. c.*** 11. vide & ***c.*** 12.

Deut. 7. & 12.

Iam, cùm templa, idola, luci & ſi quid eiuſmodi, datâ poteſtate (quod nunc equidem euenerat) euertuntur, quamuis manifeſtum eſt cùm id agimus non ea nos honorare, ſed potiùs deteſtari; ideo tamen in vſus noſtros priuatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid vſurpare: vt appareat, nos pietate iſta deſtruere, non auaritiâ. Cùm verò in vſus communes, non proprios ac priuatos, vel in honorem Dei veri conuertuntur; hoc de illis fit, quod de ipſis hominibus, cùm ex ſacrilegis & impiis in veram religionem mutantur. ***Epiſt.*** 154.

§. XI.

Augustinus studet Madaurenses à Paganismo conuertere.

HAc circiter tempestate ciues Madaurenses (quos fratres suos & parentes appellat, sed Paganismo adhuc immersos) cùm Augustino negotia sua curanda imposuissent, quæ quidem Florentinum concernebant; luculentis admodum rationibus ab Idololatriâ ad Christi fidem suscipiendam (quod iam Orbis terrarum maximis incrementis fecerat) conatus est adducere.

Videtis certè (inquit inter alia) simulachrorum templa partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa, partim in vsus alios commutata. Ipsaque simulachra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel destrui: atque ipsas huius sæculi potestates, quæ aliquando pro simulachris populum Christianum persequebantur, victas & domitas, non à repugnantibus, sed à morientibus Christianis: & contra eadem simulachra, pro quibus Christianos occidebant, impetus suos, legesque vertisse: & Imperij nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum Piscatoris Petri submisso diademate supplicare. Hæc omnia Scripturæ diuinæ, quæ in omnium manus iam venerunt, ante longissima tempora, futura esse testatæ sunt, &c. *Epist.* 42.

Occasionem hisce, aliisque sermonibus Madaurenses alloquendi dederat, quòd in litterarum suarum limine Madaurenses scripsissent: *Patri Augustino in Domino salutem*: & denique subiecissent: *Optamus te, Domine in Deo & Christo eius, per multos annos semper in Clero tuo gaudere.* Ex quibus arbitrabatur, quandoquidem à toto Madaurensium Ordine siue Magistratu Epistola venisset; aut ad ipsum Dominum & ad ipsam æternam salutem iam esse conuersos; aut per ipsius ministerium desiderare conuerti.

Nam si non ita est, inquit, quæso vos, quid læsi, quid offendi beneuolentiam vestram, vt me titulo Epistolæ vestræ irridendum potiùs, quàm honorandum esse putaretis? *ead. Epist.* Sed erit mox iterum de Paganis dicendi occasio.

CAPVT

CAPVT III.

AVGVSTINI ET EPISCOPORVM AFRICANORVM ERGA DONATISTAS STVDIVM.

§. I.

Scribit de Vnitate Ecclesiæ.

NOndum Petilianus, duobus libris confutatus, responderat, cùm Augustinus fratribus, ad suæ dispensationis curam pertinentibus, Epistolam direxit: in quâ quia de Vnitate Ecclesiæ, quam sibi Donatistæ vindicabant, disseruit, eodem titulo nuncupauit. Istud colligitur eiusdem Epistolæ initio, vbi Petilianum ad respondendum prouocat, his verbis: Defendat verba epistolæ suæ, & si potest ostendat responsionibus meis non ea fuisse refutata atque conuicta. Aut si hoc non vult; faciat & huic epistolæ meæ, quod ego illi ipsius, cui iam respondi. Illam quippe scripsit ad suos, sicut ego hanc ad vos: cui si velit, etiam ipse respondeat. *l. de Vnit. Eccl. cap. 1.*

Anno 400.

Quia autem cum Donatistis quæstio Catholicis erat non de Capite, sed de Corpore, id est, non de ipso Saluatore Iesu Christo, sed de eius Ecclesiâ; Id ipsum caput, inquit, de quo consentimus, ostendat nobis corpus suum, de quo dissentimus: vt per eius verba iam dissentire desinamus. Ille est autem Vnigenitus filius, & Verbum Dei. Et ideo nec Prophetæ sancti vera loqui potuissent, nisi ab ipsâ Veritate, quod est Verbum Dei, manifestaretur eis quod dicerent, & iuberetur vt dicerent. Proinde prioribus temporibus, per Prophetas sonuit Verbum Dei, deinde per seipsum, cùm Verbum Caro factum est, & habitauit in nobis: deinde per Apostolos, quos misit ad prædicandum, vt esset salus vsque ad fines terræ. In his igitur omnibus, quærenda est Ecclesia. *l. de Vnit. Eccl. c. 4.*

Quamobrem docet in hac Epistolâ, veram Christi Ecclesiam, Ca-

tholicam esse debere: quo vocabulo eam maiores nominarunt, **vt ex** ipso nomine ostenderent, quia per totum est: secundùm totum **enim** *καθόλον* Græcè dicitur. *eod. l. c. 2.* Docet, inquam, primùm ex Lege: *ibid. c. 6.* ex Prophetis: *c. 7.* ex Psalmis: *c. 8.* ex Euangelio, *c.* 10. **ex** Actis Apostolorum: *c.* 11. denique refellit argumenta, imò deliramenta Donatistarum, quibus paucitatem suam commendare, & superbè stabilire conabantur, dicentes: Orbem terrarum apostatasse, solamque remansisse Donati communionem. *eod. l. c.* 13. *& seqq.* Idem argumentum alibi pro re natâ pertractat, *l. 2. cont. Petil. c.* 38. *L. 2. cont. Gaud. c. 2. & seqq. Epist.* 48. 50. 161. 171. &c. Etenim in omni, ait, loco, dixit Paullus bonum odorem esse omnes fideles; & contradicitur: & dicitur, Africa sola bene olet, totus mūdus putet. *Enarr. in Ps. 21.*

§. II.

Epistola Augustini ad Generosum.

PRæterpropter hoc tempus contigisse videtur, vt Cirtensis siue Constantiniensis Ecclesiæ Presbyter quidam litteras ad Generosum daret: quibus vt ad Donatistas eum alliceret, scribebat, Angelum sibi iussisse, ordinem Christianitatis ciuitatis istius insinuare.

Respondit suo, aliorumque nomine Augustinus, ad quem Presbyteri Donatistæ litteras Generosus transmiserat: Quod licet scribenti Presbytero Angelus adstitisset (quem sibi ille propter Generosum adstitisse, quantum erat arbitrari, astutâ vanitate confinxerat) & hæc ipsa dixisset, quæ Presbyter mandato illius, Generoso se insinuare dixerat; oportuisse illum Apostolicæ sententiæ memorem fieri, quâ ait: *Licet nos, aut Angelus de cælo, vobis Euangelizauerit, præter id quod Euangelizauimus vobis, Anathema sit.*

Nam cùm Euangelizatum sit per vocem ipsius Domini Iesu Christi, quod omnibus gentibus annuntiabitur Euangelium eius, & tunc erit finis: has promissiones tenenti si Angelus de cælo diceret, Dimitte Christianitatem orbis terræ, & tene partes Donati, cuius ordo tibi exponitur in Epistola Episcopi tuæ ciuitatis; Anathema esse deberet: quia te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur,

&

& alienare à promissis Dei. Si enim ordo successionis considerandus est, certiùs ab ipso Petro numeratur: vti ipse ibi enumerat Augustinus, vsque ad Anastasium qui tum præsidebat, in quo nullus Donatista Episcopus inuenitur. *Epist.* 165.

§. III.

Honorij contra Donatistas Edictum.

QVia verò Catholicorum Imperatorum, pro Vnitate Ecclesiæ, curam & zelum taxans Petilianus, satis in eos impudenter inuectus fuerat, dum ait: *Quid autem vobis est cum Regibus sæculi, quos numquam Christianitas nisi inuidos sensit*, &c. *l.* 2. *cont. Petil. c.*92. recognitâ Honorius, referente fortassis Episcopo Calamense Possidio, paullò antè vt diximus, ad Comitatum profecto; huius Anni mense Februario præcipite, ad retundendam Donatistarum perfidiam, ita edixit:

Rescriptum, quod Donatistæ à Iuliano, tunc Principe, impetrasse " dicuntur; proposito programmate celeberrimis in locis volumus an- " teferri, & gesta, quibus est eiusmodi allegatio inserta, subnecti: quò " omnibus innotescat, & Catholicæ confidentiæ stabilita constantia, " & Donatistarum desperatio fucata perfidiæ. Dat. V. Kalend. Martij, " Rauennæ, Stilicone & Aureliano Coss. *l.* 37. *de hæret. Cod. Theod.* "

Ita demum in Donatistarum dedecus, populique ludibrium abiit, quod ab vno Apostatâ pro se impetrauerant.

§. IV.

Carthaginense Concilium ad tollendum Donatistarum schisma: cuius magna pars Augustinus.

ANno sequente, cùm Episcoporum Prouinciæ Carthaginensis desiderio Anastasius Papa satisfaceret, vtique mittendo quod postula- Anno 401.

poſtulauerant, ſupplemento Clericorum; tum in primis hortatus eſt atque mandauit, vt extinguendo ſchiſmati, & Vnitati ſarciendæ cum Donatiſtis, gnauiter incumberent.

Quàm verò Patres, ac præſertim Aurelius Carthaginenſis Epiſcopus, non inſuper habuerint Anaſtaſij voluntatem, vel inde liquidò patet; quòd ad Idus Septembris eiuſdem anni, generale totius Africæ Concilium Carthagine indixerit: quod tum perinde habitum eſt, Vincentio & Flauito vv. cl. Coſſ. in Secretario Baſilicæ Reſtitutæ: ſerioque deliberatum, quo potiſſimum pacto res tanta tamque difficilis ageretur. Verum quidem erat, ſectos inter ſe Donatiſtas, neque vnâ tantum ab inuicem ſeceſſione diuiſos, nihil ſtabile aut diuturnum polliceri: attamen magna eorum, maiorque numero obſtinatio, nullam aut exiguam ſpem præbebat. Præſertim, cùm perſecutionum importunitate ſuperati Maximinianiſtæ, in priſtinum vnde exierant gremium, magnâ ex parte ſe dediſſent.

Synodo Auguſtinus intererat. Qui tametſi omnem hactenus diligentiam & facundiam, reducendis iis hominibus impendiſſet; ac ſæpenumerò monſtraſſet, Codicum ſacrorum traditione (cuius occaſione Eccleſiæ vnitatem Donatiſtæ ruperant) longè maius eſſe ſacrilegium ſchiſmatis; (dum ait: Si traditio Codicum ſcelerata eſt, quam Deus in Rege qui Hieremiæ librum incendit, morte publicâ vindicauit; quantò ſceleratius eſt ſacrilegium Schiſmatis, cuius auctores, quibus Maximianiſtas comparaſtis, aperta terra viuos abſorbuit? *Epiſt.* 171. Et alibi frequenter) tantæ nihilominùs operæ pretium haud retulerat.

Eo interim tum auctore, viſum eſt congregatis Patribus rem ſolâ lenitate tentandam: verbo eſſe agendum, diſputatione pugnandum, ratione vincendum. Atque in hunc finem cenſuerunt, petenda à Præfectis & Iudicibus vbique Acta publica cardinalium Donatiſtarum contra Maximianiſtas: è quibus conuincerentur eadem patraſſe, quæ in Catholicis damnabant, vt antea oſtendimus. Supplicandum deinde Anaſtaſio, vt, quoniam ad conuerſionem plurimùm momenti continuata dignitas, reſque temporales habent; exemplo Melchiadis permitteret, vt qui redire ad Eccleſiam perſuaſi vellent, nullâ honoris imminutione recipi poſſent: quod tum erat illicitum, atque in Eccleſiâ vetitum, vt videre eſt *Epiſt.* 50. Conſulendus Cyprianus *Epiſt.* 68. & 72.

§. V.

§. V.

Decretum Concilij de Legatis mittendis ad Donatistas.

ATque his impetratis decreuerunt Patres Legatos ad Donatistas mitti oportere: ostensuros, quàm nihil habeant, quo Schisma suum fundent: imò quod habuerant hactenus, in Maximianistis clarè perdidisse: receptos à se quos antè damnauerant, nullo rerum aut honoris, aut etiam collati susceptique Baptismi detrimento. Atque hæc non dici tantùm, sed euidenter demonstrari: neque oculis cæcutientium offundi, sed probari Actis publicis, quorum partes ipsi faciant. Itaque non Catholicos, sed eos ipsos, controuersiam, quæ sopiri ratione non poterat, terminasse: animum dumtaxat aduertere velint, idque facere pro pace Christi, quod fecerunt pro pace Donati.

Nam si Maximianistarum communione, non se pollui Donatistæ arbitrati sunt; frustrà obiici, Cæciliani, siue veris siue fictis criminibus orbem terrarum esse pollutum, &c.

§. VI.

Afrorum Patrum petitioni suffragatur Anastasius Papa.

CEterùm Patres Africanos, apud Anastasium Papam, desiderij sui compotes effectos; quandoquidem ipsius Anastasij litteræ perierint, constare ex Augustino potest, vbi ait: Et de Episcopis quidem vel Clericis recipiendis, alia quæstio est. Quamuis enim cùm apud vos ordinantur, non super eos inuocetur nomen Donati, sed Dei; tamen ita suscipiuntur, vt videtur paci & Vnitati Ecclesiæ conuenire.

Neque

Neque enim Episcopi propter nos sumus; sed propter eos quibus verbum & Sacramentum Dominicum ministramus: ac per hoc, vt eorum sine scandalo gubernandorum sese necessitas tulerit, ita vel esse vel non esse debemus, quod non propter nos, sed propter alios sumus. *l. 2. cont. Crescon. c. 11.* Et paullò post: Proinde vestri Episcopi, seu quilibet Clerici, quantum ad ipsa Ecclesiastica officia pertinet, sic in Catholicam suscepti sunt vnitatem, quemadmodum expedire videbatur iis, quorum saluti per eorum consulebatur officium, vel exercendum vel omittendum. *eod. l. c. 12.*

Vti enim antè vidimus Maximianistarum plures Episcopos à suis plebibus contra persecutores suos fuisse defensos; ita interdum aliæ integræ plebes relicto schismate, ad Ecclesiam erant rediturae: sed non nisi recepto aut retento Episcopo suo. Quo perinde casu Canonum rigorem seruare voluisse, summæ fuerat & imprudentiæ & inhumanitatis. Laxatam enim seueritatem satis compensabat Ecclesiæ vtilitas, & pacis vnitatisque profectus.

Quapropter inter eos, qui, cùm apud Donatistas Episcopali munere functi essent, in eodem apud Catholicos conuersi permanserunt, & probatâ vitâ ad honorabilis senilis ætatis meritum peruenerunt; reperiuntur Candidus Villaregiensis, & Donatus Macomadiensis: quod cùm aliquando Cresconius, tamquam magnum aliquid obiecisset, retulit hoc ab Augustino responsum: Sacramenta & inuocatio nominis Dei, quæ fit apud vos, non est nobis inimica: cùm & in eis qui extra Ecclesiam sunt, non sit omninò nisi Ecclesiæ. *l. 2. cont. Crescon. c. 10.*

Igitur, cùm quidquid Patres Carthaginensis Concilij, siue statuissent siue petiissent; id ratum habuisse vel concessisse Anastasium, per Legatos constitit: conueniendos Donatistas esse decretum est, vt dicturi mox sumus. Neque enim superstite Anastasio id factum, sed Ecclesiam moderante Innocentio, qui Petri Cathedram ascendit xv. Kalend. Iunij, Anno CCCC. II.

§. VII.

§. VII.

Concilium Mileuitanum.

HOc nihilominus Anno, Mileuim Numidiæ ciuitatem, Aurelius totius Africæ Patres euocauit, mense Augusto : habitâque Synodo in Secretario Basilicæ, Arcadio & Honorio Augustis v. Coss. In eâ Synodo, præter Acta, diuersorum Episcoporum caussæ in medium allatæ sunt : quas eatenus referemus, quatenus ab Augustino proditæ in Epistolis ipsius exstant : cetera silentio præteribimus.

A Donatistis ad Catholicos conuersus Maximianus, Ecclesiam Vagiensem Episcopus gubernabat. Eam ob rem ingratus, vt apparet, apud suos, à quibus pacificè non recipiebatur; bono pacis consulens, Sedi suæ renuntiare decreuit, atque ipso opere complere, quod ait Augustinus : Nonnulli sanctâ humilitate præditi viri, propter quædam in se offendicula, quibus piè religiosèque mouebantur, Episcopatûs officium non solùm sine culpâ, verumetiam cum laude posuerunt. *l.* 2. *cont. Crescon. c.* 11. Itaque cedere paratus, litteras ad Synodum miserat, quibus illa voluit annuisse : eâ tamen prudentissimâ moderatione, vt quod Maximianus deserebat, in eius fratrem Castorium (qui nullâ tali necessitate à suscipiendo Episcopatu impediebatur, cùm esset ingenio, prudentiâ, eloquentiâ, grauitate, sobrietate, hoc est moribus dignis Episcopo præditus) transferret.

Ob id enim ad Castorium, tum suo, tum Alipij nomine, litteras Augustinus dedit : quibus & Maximiani cessionem commendat, Castoriumque obsecrat per Christi diuinitatem & humanitatem, per pacem cælestis illius ciuitatis, vnde peregrinantes labore temporali æternam requiem comparamus; vt in Episcopatu Vagiensis Ecclesiæ, fratri suo non ignominiosè cadenti, sed gloriosè cedenti succedat. *Epist.* 238.

Longè quippe gloriosiùs est (verba sunt Augustini ad Castorium) Episcopatûs sarcinam, propter Ecclesiæ vitanda pericula, deposuisse; quàm propter regenda gubernacula, suscepisse. Ille quippe se honorem, si pacis ratio pateretur, dignè accipere potuisse demonstrat; qui

O o acceptum

acceptum non defendit indignè. Voluit ergò Deus etiam per fratrem tuum, filium nostrum Maximianum, ostendere inimicis Ecclesiæ, esse in visceribus Christi eius, qui non sua quærant, sed quæ Iesu Christi. Neque enim illud ministerium dispensationis mysteriorum Dei, victus aliqua sæculari cupiditate deseruit, sed pacificâ permotus pietate deposuit: ne propter eius honorem fæda & periculosa, aut fortasse etiam perniciosa, in membris Christi dissensio nasceretur. Quid enim esset cæcius & omni excæcatione dignius, quàm propter Ecclesiæ Catholicæ pacem schisma deserere, & ipsam pacem Catholicam honoris sui quæstione turbare? &c. *ead. Epist.*

§. VIII.

Concilio Mileuitano quædam perperam videri tributa. Proculianum Augustinus prouocat.

PLura alia sunt, quæ ab Augustino diuersis locis relata, ad hanc Synodum pertinere existimat Baronius; sed de quibus Academicum illud potiùs dicendum, Non liquet.

In primis enim, quòd ea verba, quæ habentur Epistolâ 168. ***Nam illud quod rursus eum*** (Proculianum) ***dixisse nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Constantinam, quando ibi plures ipsi erant: vel me debere ire Mileuim, quòd illic, sicut perhibent, Concilium proximè habituri sunt***: quod ea, inquam verba, hanc quæ Mileui habita est Synodum respiciant, non crediderim citiùs, quàm aliquam Donatistarum, quæ tum nuper Constantinæ, tum proximè Mileui, celebranda erat. Totius caussæ seriem vel ideo hîc adiiciemus, vt pateat quanta scelerum fuerit apud Donatianos impunitas, quàmque apud eos potiùs Romuli pro facinorosis asylum extiterit, quàm apud Catholicos: quod tamen his obiecerat Cresconius ideò, quia nullo altero Baptismo redeuntes lustrabantur. Est autem talis:

Corripitur ab Episcopo suo iuuenis, crebris cædibus matris insanus, & impias manus nec illis diebus, cùm etiam seueritas legum sceleratissimis parcit, à visceribus vnde natus est, reuocans. Minatur eidem matri, se in partem Donati transiturum: & eam, quam incredibili

dibili furore ſolet cædere, perempturum. Minatur ei: tranſit ad partem Donati: rebaptizatur furens, & in maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur: conſtituitur intra cancellos eminens atque conſpicuus, & omnium gementium oculis matricidij meditator, tamquam renouatus opponitur. *Aug. Epiſt.* 168. Et poſt pauca:

Quid aliud exſpectamus, niſi vt in miſeram mulierem ſenectute decrepitam, viduitate deſtitutam, à cuius cædibus in Catholicâ prohibebatur, iam Donatiſta ſecurus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit, cùm diceret matri: Transferam me in partem Donati & bibam ſanguinem tuum? Ecce iam conſcientiâ cruentus, veſte dealbatus, perfecit partem pollicitationis ſuæ: reſtat pars altera, vt matris ſanguinem bibat. *ead. Epiſt.*

Sanè ex toto Epiſtolæ contextu videtur hic iuuenis Hipponenſis fuiſſe: & Auguſtinus is Epiſcopus, à quo correptus fuit. Cumque more perditorum, vnguem in vlcere ſuo ferre haud poſſet; tranſiiſſe ad Donatiſtas, quorum Hippone Proculianus Epiſcopum agebat. Magno igitur animi dolore percuſſus Auguſtinus, quid faceret niſi ſaltem loqueretur? Sed quia Proculianus, ſicut erat expertus, litteras eius nolebat accipere; conſultum exiſtimauit tam grauem cauſſam per Euſebium agere, virum & clariſſimâ dignitate præditum, & conſiderantiſſimâ voluntate tranquillum, quique Proculianum diligebat: vt, quandoquidem ei diſpliceret, quod mater à filio cæſa ſit, diceretque, ſi noſſet hoc idem Proculianus, tam nefarium iuuenem à ſua communione prohibiturum; id porrò faceret. *Epiſt.* 169.

Interim tam ſacrilegum nefas publicis geſtis hærere voluit Auguſtinus, ne quiſquam eum, præſertim in aliis ciuitatibus iſta deplorantem, fingere aliquid arbitraretur: quando iam eò impudentiæ Donatiſtæ peruenerant, vt etiam negarent Hippone Proculianum dixiſſe, quod publicum tamen officium renuntiauerat, nempe, Paratum ſe eſſe cum Auguſtino, ſine tumultu populari, denis ex vtrâque parte, grauibus & honeſtis viris adſtantibus, ſecundùm Scripturas, quid in vero ſit perquirere. Quod ab Auguſtino acceptatum cùm Proculianus intellexiſſet, iam quod ante propoſuerat defugiens, interrogari iuſſit, Cur ſi diſputare velit, non ierit Conſtantinam, quando ibi plures ipſi (Donatiſtæ) erant: vel non potiùs eat Mileuim, quòd illic, ſicut aiebat, Concilium proximè habituri ſint?

Cui proinde reſpondit Auguſtinus; Ridiculum eſſe iſtud dicere:

quasi ad se pertineat cura propria, nisi Hipponensis Ecclesiæ. In quâ nimirum transfugio percussoris istius, tantum erat scandalum impunè commissum. Nam cùm plura dixisset de futura hac disputatione, quibus præoccupabat Proculiani tergiuersationes, ad extremum subdit: Nulla ergo caussa est, cur ad alios nescio quos deferat, ne inter nos, quod ad nos pertinet, peragamus. Nec tamen vt dixi, etiam illos defugio, si eorum ipse poscit auxilium. *Epist.* 168. Puta qui vel Constantinæ conuenerant: vel Mileui erant congregandi.

§. IX.

Præteritæ Historiæ continuatio.

CEterùm Eusebius, vt totam hanc historiam quæ contigit tyrone adhuc in Episcopatu Augustino, adeoque ante hunc annum (qui præsulatûs ipsius septimus circiter erat, vt iam tyro dici haud posset) eâdem operâ conficiamus: Eusebius, inquam, friuola quædam caussatus, atque id in primis, quod inter Episcopos subire iudicium nollet; (qui nihilominus satis ostendi valeret non solùm id se posse, sed etiam non auditis partibus, iam nunc protulisse sententiam) recusauit exequi quod petiuerat Augustinus: signanter, vt quæreret à Proculiano, Vtrùm hoc ipse dixisset Victori Presbytero suo, quod ab eo sibi dictum, publicum officium renuntiauerat? an fortè qui missi fuerant, non quod à Victore audierant, sed falsum gestis prosecuti sint: quod cùm essent communionis Donatisticæ, temerarium erat existimare: quidque illi perinde de disputatione inter eos constituendâ videretur? denique transfugæ istius & matricidij meditatoris vindictam procurare. *Epist.* 169.

Verumtamen iteratis litteris pressus est ab Augustino Eusebius: quibus impresse profitetur, tantummodò se velle, vt ista in notitiam Proculiani deferantur: neque petere se, vt quid de hisce rebus sentiat, aperiat; multò minùs arbitretur, iudicis illi munus à se imponi; sed id solùm, vt, quid Donatistæ respondeant, dignetur rescribere. Istum se modum seruare consueuisse, vt quisquis apud Donatistas propter disciplinam degradatus, ad Catholicam transire voluerit,

in

in humiliatione pœnitentiæ recipiatur: quò & ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluisset.

Quapropter ne quam ignorantiam, in castigandis facinorosis Apostatis, Proculianus prætexat; rogat, vt & alius quidam ad eum deferatur, qui iam eius iurisdictioni subesse cœperat. Is erat Primus, quondam Spanianensis Ecclesiæ Subdiaconus: qui, cùm accessu indisciplinato Sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata & sana præcepta contemneret, à Clericatu remotus est: seque ad Donatistas, irritatus aduersus disciplinam Dei transtulit, & rebaptizatus est. Duas præterea Sanctimoniales concolonas suas, de fundo Catholicorum Christianorum, idem siue seduxit, siue illum secutæ, etiam ipsæ tamen rebaptizatæ sunt. Et nunc, inquit Augustinus, cum gregibus Circumcellionum, inter vagabundos greges feminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant disciplinam, in detestabilis violentiæ bacchationibus superbus exultat: gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis, vnde in Catholicâ prohibebatur. Hoc enim fortasse Proculianus ignorat. *Epist.* 169.

Quid tandem euenerit, haud scio: quamquam existimem Donatistas, tam fuisse tepidos criminosorum vindices, quàm erant capitales Catholicorum hostes, vt in eodem Proculiano postea patuit, & videre licet *l.* 3. *cont. Cresc. c.*48.

Vt hoc autem in transitu dicam, longè sanctiùs integriusque cum ad se conuersis Donatistis Catholici agebant. Cùm enim ad nos veniunt, inquit Augustinus, ex parte Donati; mala illorum non suscipimus (quod Catholicos facere Donatistæ calumniabantur) id est dissensionem & errorem, sed ipsa tolluntur de medio, tamquam impedimenta concordiæ: & amplectimur fratres, stantes cum eis sicut dicit Apostolus, in vnitate Spiritus, & vinculo pacis. Et agnoscentes in eis dona Dei, siue sanctum Baptismum, siue benedictionem Ordinationis, siue continentiæ professionem, siue consignationem virginitatis, siue fidem Trinitatis, & si qua alia sunt: quæ omnia etiamsi erant, nihil tamen proderant, quando charitas non erat. Quis autem verè dicit se habere Christi charitatem, quando eius non complectitur vnitatem? Cùm ergo ad Catholicam veniunt; non hîc accipiunt, quod habebant: sed vt prodesse illis incipiat quod habebant, accipiunt hoc quod non habebant. *Epist.* 223. Videri quoque

 potest.

poteſt. *libro de Vnit. Eccl. cap.* 21. *&* 22. *& libro* 2. *cont. Petil. c.* 107. *libro* 2. *contra Creſcon. cap.* 12. *&* 13.

§. X.

Neque Abundantij presbyteri cauſſam ſpectare ad Synodum Mileuitanam.

ALiud præterea ad hanc Synodum Mileuitanam pertinere Baronius exiſtimat, cauſſam nimirum Abundantij Presbyteri, quem officio ſui presbyterij Auguſtinus priuauerat: ob malam in primis quam gerebat famam, ac deinde malæ conuerſationis certa indicia. Cauſſa, narrante Auguſtino, ſic habet.

Primò comperi eum pecuniam cuiuſdam ruſticani, diuino apud ſe commendato interuertiſſe: ita vt nullam inde poſſet probabilem reddere rationem. Deinde conuictus atque confeſſus eſt, die ieiunij Natalis Domini, quo etiam Gippitana Eccleſia, ſicut ceteræ ieiunabant; cum tamquam perrecturus ad Eccleſiam ſuam, valefeciſſet Collegæ ſuo Presbytero Gippitano, horâ fere quintâ; & cùm ſecum nullum clericum haberet; in eodem fundo reſtitiſſe, & apud quamdam malæ famæ mulierem & prandiſſe & cœnaſſe, & in vna domo manſiſſe. In huius autem hoſpitio iam quidam Clericus noſter Hipponenſis, remotus erat: & hoc quia iſte optimè nouerat, negare non potuit. *Epiſt.* 236.

Verum quidem eſt, hæc Xantippo Seni, ſiue Primati, Auguſtinum indicare, ne aliqua illi fallacia ſubreperet. Adiicere deinde, ſi fortè iudicibus Eccleſiaſticis aliud videatur, quàm ſibi viſum fuerit in hac cauſâ; quia ſex Epiſcopis eam terminare Concilio ſtatutum erat: nihilominus timere ſe, talibus quamlibet plebem committere: præſertim quos nulla bona fama defendit. Hæc, inquam, fateor narrare Auguſtinum: ſed quoniam dicit ſe Presbyteri cauſſam audiuiſſe, cùm centum dies eſſent ad Dominicum Paſchæ, qui futurus erat octauo Idus Aprilis: tum quia rogat Xantippum, vt, ſi Presbyter Abundantius intra annum cauſſam ſuam, ſi fortè aliquid ſibi agendum putet, agere neglexerit, deinceps eius vocem nemo audiat: inquirendum

dum

dum eſt, vtrùm eo anno, quo hæc Synodus Mileuitana menſe Augu-ſto finiente haberi cœpta eſt, Dominicus Paſchæ inciderit in octauum Idus Aprilis? Imò vt inciderit, ſicuti incidit reuera; vel ante Synodum has litteras ad Xantippum dedit Auguſtinus, vel poſt. Si ante; quomodo ait, ſex iudicibus Eccleſiaſticis cauſſam Presbyteri terminare, Concilio eſſe ſtatutum? Si poſt; equidem liquet, de Synodo Mileuitana huius anni loqui haud potuiſſe.

§. XI.

Neque ad Synodum Mileuitanam pertinere diſceptationem inter Xantippum & Victorinum.

IN eâdem denique Synodo, placuit omnibus Epiſcopis qui ſubſcripſerunt, vt Matricula & Archiuus Numidiæ & apud primam ſedem ſit, & in metropoli, id eſt, Conſtantinæ. *Concil. African. cap.* 53. apud Baronium. Qui exiſtimat hâc conſtitutione Patres definire voluiſſe, altercationem duarum Sedium in Numidiâ: quarum vnam Xantippus tenebat, alteram Victorinus, quique perinde de primatu inter ſe certabant, vt patet ex Auguſtino, *Epiſt.* 217. aduentum præſentiamque ſuam excuſante.

Vt enim hic breuiter dicam quod ſentio; fateor in primis, mendum eſſe in dictâ Auguſtini Epiſtolâ, vbi Xantippus dicitur eſſe Tagaſtenſis (puta Epiſcopus) cùm per id tempus eam ſedem tenuerit Alipius. Deinde, quod corrigit Baronius Conſtantinienſis, ſtare non poteſt, ſi Conſtantina eadem ſit quæ Cirta, vt ſuprà ex Grauio diximus, rerum Donatiſticarum peritiſſimo: vt magnopere dolendum ſit, Commentarium, quem toties pollicebatur in Annotationibus ad Tomum VII. Auguſtini, occupante morte abſoluere non potuiſſe; quando aliquot eius capita in Aduerſariis reperta, quæ Cl. V. Valerius Andreas, I. V. Doctor & profeſſor Regius Louanij, Bibliothecarius Academiæ, ſuppeditauit, plurimùm me iuuerunt. Grauio adſtipulatur Petrus Montanus, qui ad l. IV. Ptolomei c. 3. Cirtam & Conſtantinam, æquipollentia appellat.

Nam vt videas Xantippum, Conſtantinienſem ſiue Cirtenſem Epi-ſcopum

ſcopum tunc non fuiſſe, facit Auguſtini teſtimonium: qui cùm à quadriennio contra Petilianum ſcriberet, eius loci Epiſcopum Fortunatum nominat, ſub titulo Conſtantinienſis: *l. 2. cont. Petil. c.* 99. & ſub nomine Cirtenſis, *l. de vn. bapt. c.* 16. qui tantum abeſt vt iam obierit; vt etiam octo poſt hæc annis, interfuerit Collationi Carthaginenſi, cuius non arbitror Acta aut Baronio, aut Grauio viſa fuiſſe.

Ex quibus perinde patet, quænam ad iſtam Synodum cauſſæ allatæ ſint, etiamnum ignorari: paritérque hæc quæ ex Auguſtino adduximus, quorſum pertineant.

CAPVT IV.

DONATISTARVM REPETITA RABIES.

§. I.

Inſidiæ Epiſcopis iter agentibus, & ſignanter Auguſtino poſitæ.

Anno 403.

HAc tempeſtate Circumcelliones, in Catholicos fœdè graſſati ſunt, vt euidenter colligitur ex *Epiſt.* 68. Nam priuſquam recentiores Honorij leges, de quibus paullò pòſt, veniſſent in Africam; inſidias in itineribus, Epiſcopis Catholicis tetenderunt: Clericos plagis immaniſſimis quaſſauerunt: laïcis quoque & plagas grauiſſimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificiis incendia. *ibidem.*

Inter Epiſcopos inſidiis petitos Auguſtinus ipſe fuit: contra quem armatos Circumcelliones, vias obſediſſe, dum fortè iret rogatus ad viſitandas inſtruendaſque, & exhortandas Catholicas plebes (quod frequentiſſimè faciebat) proditum eſt à Poſſidio. *cap.* 12. Quomodo euaſerit, operæ pretium eſt ipſius Auguſtini verbis audire.

Non-

Nonnullis errare profuit aliquando, ſed in viâ pedum, non in viâ morum. Nam nobiſipſis accidit, vt in quodam biuio falleremur, & non iremus per eum locum, vbi, opperiens tranſitum noſtrum, Donatiſtarum manus armata ſubſederat. Atque ita factum eſt, vt eò quò tendebamus, per deuium circuitum veniremus, cognitiſque inſidiis illorum, nos gratularemur erraſſe: atque inde gratias ageremus Deo. *l. Enchirid. cap. 17. Poſſid. cap. 12.*

§. II.

Aliquammulti à Donatiſtis cæſi & ſauciati.

MArcus Presbyter Caſphalianenſis, à nemine coactus, propriâ voluntate, hoc circiter tempore Catholicus factus erat. Eapropter Donatiſtæ illum perſecuti ſunt, & penè occidiſſent; niſi Dei manus per homines ſuperuenientes, violentias eorum compreſſiſſet. *Epiſt. 166.* Martianus Vrgenſis, Catholicam vnitatem propriâ voluntate delegit. Quare ſubdiaconum eius, cùm ipſe fugiſſet, propè vſque ad mortem cæſum Clerici Donatiſtarum lapidibus obruerunt: quorum domus pro ſcelere euerſæ ſunt. *ibidem.*

Reſtitutus quidam in regione Hipponenſi, Donatiſtarum Presbyter fuerat: qui cùm ad Catholicam pacem, veritatis ratione permotus, manifeſtâ voluntate tranſiſſet; è domo ſua raptus eſt à Clericis & Circumcellionibus: luce palàm in caſtellum proximum ductus, & multitudine ſpectante, nihilque reſiſtere audente, ad furentium arbitrium fuſtibus cæſus, in lacuna lutulenta volutatus, amictu iunceo dehoneſtatus: poſteaquam ſatis excruciauit oculos dolentium, ridentiumque ſatiauit; inde ductus ad alium locum (quò nemo Catholicorum audebat accedere) duodecimo die vix dimiſſus eſt.

Auguſtinus, in cuius hoc Diœceſi contigerat, Donatiſtarum Hipponenſi Epiſcopo Proculiano conqueſtus eſt, municipalibus ſiue publicis geſtis; ne ſi quid agere eſſet neceſſe, negaret ad ſe fuiſſe perlatum. Quid verò Proculianus? Primùm ab inquirenda cauſſa diſſimulauit: iterumque conuentus, nihil ſe dicturum amplius, geſtis expreſſit. *l. 3. cont. Creſc. cap. 48. Epiſt. 38.*

Quare tantum abest vt huius facinoris auctores aliquando puniti sint; quin potiùs cùm essent Clerici, Presbyteri sint effecti: in eo gradu Catholicos insuper territantes, & sicut poterant persequentes. *Epist 68.*

Adeo autem, quotquot ad Catholicos accedebant, Donatistæ persequebantur; vt multi vel ideo non venirent, quia persecutionem ab eis pro veritate perpeti metuebant. *l.3.cont.Crescon.cap.*48.

§. III.

Caussa tanti Donatistarum furoris.

CVr furorem autem suum liberiùs nunc diriusque laxarent, hæc erat caussa: quòd cùm receptos ab eis Maximianenses, quos damnauerant, Catholici palàm cognouissent; & id quaquaversum poterant, iuxta Carthaginensis Synodi decretum, feruenti instantia diffamarent: Donatistæ rebus tam recentibus, & tantâ manifestatione clarentibus, quid respondere possent non inuenientes; solitò crebriùs & audaciùs, Circumcellionum violentiis, turbisque furentibus, Catholicos à prædicandâ veritate, suaque fallaciâ conuincendâ, deterrere cœperunt. *libr.*3. *cont. Crescon.cap.*45. Inde tot insolentiæ & cædes.

CAPVT V.

DONATISTÆ A CATHOLICIS EPISCOPIS AD AMICAM COLLATIONEM INVITATI.

§. I.

Aliud Carthaginense Concilium in quo decernitur conueniendos Donatistas.

IAm verò quia multi, erroris Donatistarum laqueis implicati, quoties cum eis vt inde liberarentur Catholici agere consueuerant, respondebant, Hoc eos cum Episcopis suis agere debere: collationem partis vtriusque se vehementer optare; vbi possent videre, quibus asserentibus superaret veritas falsitatem: *l.3. cont. Crescon. cap. 45.* Cùmque pridem ab vrbe Româ legati rediissent, qui ad Patrum Carthaginensium nuperas preces, Anastasij Papæ assensum attulerant, vt suprà memorauimus; Concilium generale Carthagine Aurelius indixit, octauo Kalendas Septembris, Theodosio & Rumorido Coss. a. C. 403

Interfuerunt ex omnibus Africæ Prouinciis (id est ex Bizacenâ, Mauritaniâ Sitiphensi, Mauritaniâ Cæsariensi, & Tripolitanâ) Legationes: quæ licet mitti ex Numidiâ non potuit, ob tumultuantes in ea Tyrones; præsentes nihilominùs fuerunt, Alipius, Augustinus, & Possidius.

Hîc quid actum decretumque sit, aperit Concilium Carthaginense VII. canone 58. 59. & 60. Nempè, Vt Catholici Episcopi, regionis quisque suæ Donatistas conuenirent, & ad amicam collationem inuitarent; vt compositis, quæ inter ipsos erant, controuersiis, Ecclesiæ pax & vnitas sarciretur, deque initâ concordiâ omnes in commune gauderent.

Eadem, pauculis immutatis, Augustinus repetit his verbis: Facto

 Concilio

Concilio placuit, vt pacificè conueniremini, quò si fieri posset, haberetis inter nos collationem, &, errore sublato, fraterna charitas pacis vinculo lætaretur. *Epist.68.* plura *lib.3.cont. Cresc.cap.45.*

Est & in eodem Concilio præscripta formula petendæ Collationis. Quid igitur? factum est: conuenti sunt: recusarunt. Quibus verbis, quo dolo, maledictione, amaritudine plenis, nunc longum est demonstrare. *eod.l & c.*

§. II.

Conuenitur à Possidio Crispinus: atque huius friuola responsio.

INterea Crispinus Calamensis Episcopus Donatistarum, à Possidio in eâdem ciuitate apud Acta conuentus, ad Concilium eorum primò distulerat; pollicens cum collegis suis ibi se visurum, quid respondere deberet. Deinde post non paruum tempus, repetitâ conuentione, rursus apud Acta respondet, (Cyprianum vt apparet imitari gestiens, libri ad Demetrianum initio.) *Verba viri peccatoris ne timueris.* Et iterùm: *In aures imprudentis, caue ne quidquam dixeris, ne cùm audierit, irrideat sensatos sermones tuos.* Postremò: *Hanc responsionem meam, Patriarchali sermone definio: recedant à me impij: vias eorum nosse nolo. l.3. cont. Cresc. c.46.* Atque ita Crispinus apud Acta, vesica potiùs quàm homo.

Quamobrem prosequitur Augustinus: Hanc eius responsionem cùm docti indoctique riderent: quippè hominis dicentis, Verba viri peccatoris se non timere, cui respondere minimè auderet: &, In aures imprudentis nolle se aliquid dicere, quasi aliquod secretum fuerit imprudentis auribus temerè commissurus, cùm ea quæ diceret, multi possent prudentes audire, qualium causâ & Dominus Christus tanta Pharisæis, quamuis imprudentibus, loquebatur: &, Nolle se nosse vias impiorum, quasi vias suas eum docere vellent, quos impios putabat; ac non potiùs ipse, si teneret vias Dei, etiam impios docere deberet, sicut scriptum est, Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur, &c. *eod. l. & c.*

§. III.

§. III.

Crispini in Possidium violentia per suos.

CVm ergo facilè intelligeretur ab omnibus, quàm nihil ad rem faceret ista Crispini responsio, imò quàm esset maledica & amara: adeoque palàm appareret, quantum doctissima eius, vt ferebatur, annositas vinceretur à veritate, quando cum tyrone Possidio congredi formidabat: non ex Scripturis aut ratione manu consertum, sed ferro & plagis victoriam repetiit.

Post paucos dies iter agenti Possidio ad fundum Figulinensem, vt pauci qui illic erant visitarentur, & audito verbo Dei, ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur; alius Crispinus prioris Presbyter, &, vt dicebatur, propinquus, more latronum tetendit insidias armatorum: in quas penè iam Possidius inciderat, nisi eis prospectis atque nuntiatis, ad fundum Liuetensem fugiens, diuertisset: vbi ille nihil auderet, vel non præualeret, vel si quid etiam fecisset, negare non posset.

Quo comperto, continuò consecutus est, tantâ cæcus insaniâ, vt iam latère turpe arbitraretur. Tunc domum, in qua cum suis se Possidius incluserat, sepire armatis, lapidibus circumtundere, ambire flammis, aditum ex omni parte moliri. Quæ verò aderat incolentium multitudo, memor periculi sui, si in eo loco aggressum tantum facinus impleretur; partim illum deprecabatur vt parceret, quem resistendo non audebat offendere; partim verò ignes suppositos extinguebat: Id enim vsque tertiò fecerunt: cumque interim Crispinus nihilo segniùs cœptis feruidus atque inexoratus instaret; cessit aliquando ictibus ianua: ingressi sunt: sauciatisque cæde iumentis, quæ in inferiore domûs parte compererant, de superioribus Episcopum deposuerunt, afficientes plagis & contumeliis.

Vbi, ne grauiùs sæuirent, intercessit ipse Crispinus, velut aliis rogantibus flexus: quorum non tam videbatur in irâ suâ curare deprecationem, quàm in facinore testimonium formidare.

Hæc posteaquam nota facta sunt in oppido Calamensi, exspectabatur

Crispinus Episcopus quemadmodum in suum Presbyterum vindicaret. Accessit etiam protestatio, municipalibus gestis expressa: cuius vel timore, vel pudore cogeretur exercere Ecclesiasticam vindictam. Quod cum omninò contemneret: tantusque fieret Donatistarum tumultus, vt, quia veritati prædicandæ respondere non poterant, itinera clausuri putarentur, imò verò iam etiam cernerentur; Leges (quæ non deerant, sed quasi deessent, in Catholicorum manibus quiescebant) aduersus Crispinum Episcopum commotæ sunt: magis vt Catholica mansuetudo demonstraretur, quàm vt Donatistarum puniretur audacia. l. 3. *contra Crescon. c.* 46. *&* 47. *Epist.* 166.

§. IV.

Congressus Posidij & Crispini. Victor Posidius: damnatur Crispinus.

AVgustino igitur omnibus modis instante, ad controuersiæ discussionem ambo ipsi Calamenses Episcopi venerunt, Catholicus Possidius, & Crispinus Donatista: & de communione ipsâ tertio cõflictu simul egerunt, magnâ populorum Christianorum multitudine caussæ exitum & apud Carthaginem, & per totam Africam exspectante: eo successu, vt Crispinus Proconsulari & libellari sententiâ sit pronuntiatus hæreticus. Verumtamen pro illo apud Cognitorem, Catholicus Episcopus intercessit: & ne auraria multa exigeretur, ei est beneficium impetratum, vt testatur ipsemet Possidius *cap.* 12. sed suo nomine (quod Augustinus prodidit) suppresso: tantæ modestiæ fuit.

Hâc interim mitissimâ sententiâ non contentus Crispinus; nescio quo consilio (quod displicuisse Donatistis omnibus ferebatur) ad filios Theodosij, qui decem librarum auri multam in hæreticos constituerat, prouocandum putauit: vt excitaret vniuersæ parti Donati, quod solus perpeti nec volebat, nec cogebatur; potiùs quàm vnius sui Presbyteri audacissimum & inuidiosissimum facinus, solâ degradatione puniret. *l.* 3. *cont. Crescon. cap.* 47. *&* 48. Quid hanc prouocationem consecutum sit, mox dicemus.

§. V.

§. V.

Tentat idem cum Proculiano Augustinus: sed detrectat Proculianus.

QVod Possidius Calamæ fecerat cum Crispino, tentauit Augustiuus facere cum Proculiano Hippone: quem testabatur Euodius alicubi dixisse, paratum se bonis viris sedentibus, collatione agere. Scripsit ad illum Augustinus, petiuitque vt sedentibus, quos ipse Proculianus delegerit (dummodò verba vtrimque non inaniter ventilentur, sed stylo excipiantur: vt & tranquilliùs & ordinatiùs differant, & si quid fortè ab eis dictum de memoria lapsum fuerit, recitatione reuocetur) rem tam magnam, & ad salutem omnium pertinentem, cum concordia requirant.

Aut sanè nullo medio interposito, priùs inter se siue per epistolas, siue per collocutionem atque lectionem, vbi Proculiano placuerit, conferant: ne fortè intemperantes nonnulli auditores malint eorum exspectare certamen, quàm de communi salute in eorum collocutione cogitare: vt quod fuerit inter eos terminatum, postea per eos ipsos populus nouerit. Aut si per epistolas agi placet; ipsæ plebibus recitentur: vt aliquando non plebes, sed plebs vna dicatur. Prorsus sicut volueris, inquit, sicut iusseris, sicut tibi placuerit, libenter amplector: & de animo beatissimi & venerabilis mihi Patris Valerij, nunc absentis, totâ securitate polliceor, hoc eum cum magnâ lætitiâ cogniturum. *Epist.* 147.

Eiuscemodi verbis Proculianus, quem in fronte & calce litterarum, Dominum honorabilem & dilectissimum vocauerat, tametsi fibras corneas habuisset, adduci sanè in collationem debuisset: modò quid ei fiduciæ fuisset in Donatismo repositum. Verumtamen nihil vltrà respondit suo suorumque nomine, quàm quòd Concilium facturi essent, illicque visuri quid respondere deberent. Deinde postea, cùm propter suam promissionem denuò conuentus esset; pacificam collationem prorsus recusauit: vt ipsa Acta gestaque testari asserunt Clerici Hipponenses. *Epist.* 68.

§. VI.

Idem sed frustrà, faciunt alij Episcopi.

SEd neque aliud opinor quã hîc Proculianus, ceteri Donatistarum Episcopi, inuitati ad collocutionẽ mutuam, fecerunt: quod eis exprobrans Augustinus, ait: Nihil in nos aliquãdo probare potuistis. Vestri Episcopi conuenti à nobis, numquàm nobiscum pacificè conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui Quis ferat istam superbiam? Quasi Paullus Apostolus non contulerit cum peccatoribus, & cum valde sacrilegis. Legite Actus Apostolorum & videte. Quasi ipse Dominus non cum Iudæis, à quibus crucifixus est, sermones de lege habuerit, eisque congruenter responderit. Postremò diabolus est primus omnium peccatorum, qui conuerti ad iustitiam numquam poterit: & tamen nec ipse Dominus de lege dedignatus est ei respondere: vt intelligatis, istos ideo nobiscum nolle conferre, quia caussam suam perditam norunt. *Epist.* 166.

Igitur vt ante dixerat ibidem, Quid vobis vultis faciamus: qui, quando vobis dicimus, vt caussam nostram & vestram patienter audiatis, non nostis nisi superbire & insanire? *ead. Epist.* Vnde & minas addebant, dicentes: Recedite à plebibus nostris, nisi vultis vt interficiamus vos. *ibid.* Nam quantùm Donatistarum Antistites collationem omnem auersabantur; tantum eam populus desiderabat: vt idcirco ægrè ferrent, si Catholici Episcopi miscerent cum plebe sermones.

Interclusâ igitur Collationis viâ, litteris tũ priuatis tum publicis, quæ etiamnum exstant, studuit Augustinus Donatistas vniuersim, tam summos quàm infimos ad vnitatem Ecclesiæ reducere: vt dum coràm disputare aut colloqui nollent, saltem priuatim litteris responderent. Enumerat hasce Litteras Possidius. *Indic. cap. 3.* nos suprà meminimus: & singularis est Epistola 162.

CAPVT

CAPVT VI.

PELAGIVS INNOTESCIT.

§. I.

Quis, qualis Pelagius, & Celeſtius?

EOdem hoc anno Pelagius cum Celeſtio doctrinæ ſuæ peſtilentiam ſpargere cœpit. *Onuph. in Chron.* Vnde Auguſtinus ipſe: Pelagianorum, inquit, eſt hæreſis hoc tempore omnium recentiſſima, à Pelagio Monacho exorta: quem magiſtrum Celeſtius ſic ſecutus eſt, vt ſectatores eorum, Celeſtiani etiam nuncupentur. *l. de hæreſ. hær.* 88. Quapropter non immeritò Pelagium Celeſtiumque, Goliath cum armigero ſuo appellat Auctor Apologetici pro lib. arbitrio.

Ambos è Britannia prodiiſſe certum eſt: vt non vno loco teſtatur Proſper, qui nunc Colubrum Britannum, nunc Auctorem Britannum Pelagium vocat, & Britannicum Auctor loco cit. ſicut Britonem Auguſtinus, vt ab altero Pelagio diſtinguat, cui Tarenti cognomen: *Epiſt.* 106. Genere fuit obſcuro, vt apparet ex Apologetici Auctore, qui dum eum ſugillat, quòd ſcribens ad Demetriadem puellam ſacram & ſanctam, mulieris Ægyptiæ Ioſephum ſollicitantis ad ſtuprum inopportunam hiſtoriam, obſceniſſimo ſermone contexuiſſet; hæc ſubdit: Quamquam hoc, quòd neque aptè, neque decorè dicitur, tibi imputare non debeamus, cui neque natales dederunt vt honeſtioribus ſtudiis erudireris, neque naturaliter prouênit vt ſaperes: ſed illis dictatoribus tuis, qui miſerum ſenſum miſerrimo ſermone conſcribunt, & te legendum cachinnis, quaſi titulum confuſionis, exponunt. *Apol. pro lib. arbit.*

Quandoquidem verò quotquot eius meminerunt, Monachum fuiſſe affirment, qui tum plerumque laïci erãt; conſectarium eſt nullo Eccleſiaſtico Ordine inſignitum fuiſſe: alioquin ab eis vocandus Presbyter,

Diaconus, &c. Incertum autem è quo Monaſterio prodierit: dum alij Hibernico, ad ſinum Ferguſij ſito; alij veriſimiliùs Britannico prope Ceſtriam, quorum vtrumque Bonchorium vocabatur, adſcribunt. *Camden.*

Sanè in Monaſterio Bonchorienſi Britanniæ, antiquiſſimo & celeberrimo, tantus fuit Monachorum numerus, vt cùm in ſeptem portiones cum præpoſitis ſibi rectoribus diuiſum eſſet; nulla harum minùs quàm trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum ſuarum viuere ſolebant. *Beda.* Deſtructum eſt irrumpentibus in Britanniam Normannis: teſtaturque vicinus illorum temporum Malmesburienſis, tot ibi ſuperfuiſſe antiquitatis indicia, tot ſemirutos parietes Eccleſiarum, tot amfractus portarum, tantam turbam ruderum, quantam vix alibi cernas.

De Hibernico ſimiliter agens Bernardus: Monaſterium, ait, nobiliſſimum extiterat ante, ſub primo patre Congello, multa millia Monachorum generans, multorum Monaſteriorum caput. *in vita S. Malach.*

Quamquam fortaſſe non ſit egreſſurus Hiſtoriæ curriculum, qui in Palæſtina alicubi vel Ægypto, vbi frequens fuit, Monachum induiſſe Pelagium dixerit, propter hæc quibus inconſtantiam ipſius, & „ gulæ ventriſque ſtudium, Iſidorus Peluſiota caſtigat: Rigidum at„ que inflexum animum habes, ex alio ad aliud Monaſterium ſubinde „ migrans, atque omnium menſas perſcrutans atque explorans. Quam„ obrem ſi tibi carnium nidor, atque obſoniorum condimentum cu„ ræ eſt; iis qui Magiſtratum gerunt, potius blandire, atque vrbium „ caminos veſtiga. Neque enim homines Eremitæ facultates eas ha„ bent, vt te, quemadmodum tibi gratum eſt, excipere valeant. *l.* 3. „ *Epiſt.* 314.

Sanè Pelagium, cibi potûſque delicias, ceteraſque corporis commoditates, cùm hæreſin ſuam parturiret, nimiopere fuiſſe ſectatum, fidem liquidò facere poſſunt, quæ Apologeticus habet, qui hominem „ in Palæſtina norat; dum ait: Agnus Dei, filius Dei, vt accipiat li„ brum de manu patris, præfert ſtigmata paſſionis: non iudicans per„ petratam, niſi in morte atque in reſurrectione victoriam: & Ana„ marticus meus, venire ſibi poſſe perfectionem vitæ immaculatæ, „ manducanti, bibenti, dormientique confirmat? *Apol. pro lib. arbit.* „ Et paullò pòſt: Vnde fieri poteſt, vt iudicio ſuo ſe arbitretur, ſpiritu

ritu ſapientiæ refertum, præcipuè cùm dicat, facilia Dei eſſe mandata: & ſpiritu timoris Dei cohoneſtatum, qui poſt multam crapulam nouiſſimè expergefactus, adiungit, poſſe hominem ſine peccato eſſe? *ibidem.*

Atque hinc, quod ſequi ſolet, vaſtum corpus traxiſſe ſecum videtur, ſignificante eodem, dum ait: Sed tibi ſpecialis inde portandi oneris fortaſſe fiducia eſt, quod balneis epuliſque nutritus, latos humeros geſtas, robuſtamque ceruicem: præferens etiam in fronte pinguedinem, ſicut ſcriptum eſt: Tetendit enim aduerſus Deum manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt: cucurrit aduerſus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt. *Apol. pro lib. arb.*

Porrò Celeſtium, ne quid à Magiſtro ſuo degeneraret, ex cauſſis opinor iiſdem, abnormi corpore, latâque aluo fuiſſe, indicat Hieronymus dum ait: Latrat (Pelagius) per Alpinum canem (Celeſtium) grandem & corpulentum: habet enim originem Scoticæ gentis de Britannorum viciniâ. *Præfat. in l. 3. in Hierem.*

§. II.

Eorum ingenia, & hypocriſis.

QVod eorum ſpectat ingenia, quibus à ſe excogitata dogmata tuerentur, tametſi Hieronymus ſæpè deprimat, Auguſtinus vocat magna & acuta: *Epiſt.* 106. fortiſſima & celeberrima: *l. de nat. & grat. c.* 6. &, quamuis nefando errore peruerſa, non tamen contemtibilia: *l.* 2. *cont. duas Epiſt. Pelagianor c.* 3. ipſumque Pelagium, acutiſſimum: *l. de nat. & grat. c.* 35. Celeſtium, hominem acerrimi ingenij. *l.* 2. *cont. duas Epiſt.* Pelag. *c.* 3.

Quod conuerſationem vitæque modum attinet: Nec tales ſunt, inquit, quos facilè contemnas; ſed continenter viuentes, atque in bonis operibus laudabiles. *Epiſt.* 120. *c.* 37. quod de Pelagianis dici, colligitur ex fine periodi: tametſi more hypocritarum, ſpeciem & laruam virtutis potiùs, quàm ipſam habuerint virtutem, vt Iuliano reponebat Auguſtinus, his verbis: Dolus eſt in ore veſtro, ſiue peccatores vos eſſe dicatis, & iuſtos credi velitis: ſiue profiteamini perfectio-

nem iustitiæ, quam profectò in vobis non esse sentitis. Item: Dolus abundat in ore vestro. Vbi enim virtus non est, & tanta iactantia est, hypocrisis est: & vbi hypocrisis, vtique dolus. *l. 2. cont. Iul. c.*8. Videndus l. 3. eiusdem operis *c.*201 *& seqq.* Vbi Iuliani præconium libidinis exagitat, quam præco ipse expugnare nihilominus debebat: quod vtrùm fecerit, & laudabilem hostem habuerit, viderit Iulianus.

§. III.

Pelagij ac Celestij errores & hæreses.

HI duo igitur, Gratiæ Dei (quâ prædestinati sumus in adoptionem filiorum, per Iesum Christum in ipsum; & quâ eruimur de potestate tenebrarum, vt in eum credamus, atque in regnum ipsius transferamur, propter quod ait, ***Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo***; & quâ diffunditur charitas in cordibus nostris, vt fides per dilectionem operetur) in tantùm erant inimici, vt sine hâc crederent hominem posse facere omnia diuina mandata: cùm, si hoc verum esset, frustrà Dominus dixisse videretur, Sine me, nihil potestis facere. *l. de hæres. hær.* 88. Quapropter hoc suum dogma, increpatus à fratribus Pelagius, quòd nihil tribueret adiutorio gratiæ Dei ad eius mandata facienda, mitigauit: vt eam non libero arbitrio præponeret, sed callidè supponeret, dicens, ad hoc eam dari hominibus, vt quæ facere per liberum iubentur arbitrium, faciliùs possint implere per gratiam. Quod dicendo (*vt faciliùs possint*) voluit credi, etiamsi difficiliùs, tamen posse homines sine gratiâ diuinâ, facere iussa diuina.

Porrò Dei gratiam sine qua nihil boni possumus facere, nihil esse dicebant præter liberum arbitrium, quod, nullis suis præcedentibus meritis, ab illo accepit nostra natura: ad hoc tantum existimantes Deum adiuuare per suam legem atque doctrinam, vt discamus quæ facere, & quæ sperare debeamus: non autem ad hoc, vt quæ didicerimus esse facienda, per donum Spiritûs sancti faciamus. Et quidem hoc pacto, diuinitus nobis scientiam dari confitebantur, quâ ignorantia pellitur: sed charitatem dari negabant, quâ piè viuitur: vt scilicet cùm sit Dei donum scientia, quæ sine charitate inflat; non sit Dei donum ipsa charitas, quæ, vt scientia non inflet, ædificat.

Destruc-

Destruebant etiam Orationes, quas facit Ecclesia, siue pro infidelibus & doctrinæ Dei resistentibus, vt conuertantur ad Deum; siue pro fidelibus, vt augeatur in eis fides, & in eâ perseuerent. Hæc quippe non ab ipso accipere, sed à seipsis homines habere contendunt: dicentes Gratiam Dei qua liberamur ab impietate, secundum merita nostra dari. Quod quidem Pelagius in Episcopali iudicio Palæstino, damnari metuens, damnare compulsus est: sed in posterioribus suis scriptis, hoc inuenitur docere.

In id etiam progrediebantur, vt dicerent, Vitam iustorum in hoc sæculo nullum omninò habere peccatum: & ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, vt sit omninò sine maculâ & rugâ: quasi non sit Christi Ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat ad Deum, Dimitte nobis debita nostra.

Paruulos etiam negabant secundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquæ primâ natiuitate contrahere. Sic enim eos, sine vllo peccati originalis vinculo asserebant nasci, vt prorsus non sit, quod eis oporteat secundâ natiuitate dimitti: sed propterea baptizari, vt regeneratione adoptati, admittantur ad regnum Dei, de bono in melius translati, non istâ renouatione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam etiamsi non baptizentur; promittebant eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam & beatam quamdam vitam suam.

Ipsum quoque Adam dicebant, etiamsi non peccasset, fuisse corpore moriturum: neque mortuum merito culpæ, sed conditione naturæ.

Obiiciuntur eis & alia nonnulla, sed ista sunt maximè, ex quibus intelliguntur etiam illa, vel cuncta, vel penè cuncta pendere. *l. de hæres. hær.* 88.

Hos errores hæresesque, simul atque in vulgus spargi cœperunt, non quidem libris conscriptis, sed sermonibus & collocutionibus (vti debebat & poterat) conuellere Augustinus aggressus est: donec missis sibi ab Carthagine quæstionibus respondit (vti pòst dicemus) eademque operâ necessarium duxit, Pelagianam hæresin oppugnare. *l. 2. Retract. c.* 33.

CAPVT VII.

LEGES HONORII CONTRA DONATISTAS.

§. I.

Catholici Legationem ad Honorium decernunt.

Anno 404.

QVoniam autem Crispinus Calamensis à Proconsulari sententiâ, quâ propter hæresin denis auri libris multatus erat, ad Imperatorem prouocauerat, vt mox dictum est: auctoritate Synodi Carthaginensis (habitæ sexto Kalendas Iulias, Honorio VI. & Aristineto Coss.) ad Honorium decreta legatio est, proficiscentibus Theasio & Euodio.

Mandatum Legatis, de renouandis Theodosij Legibus pecuniariis contra hæreticos, quas Crispinus prouocatione suâ frustrà facere conabatur: deque tollendâ facultate, siue ex donationibus, siue testamentis capiendi aliquid vel relinquendi: quarum Legum contra hęreticos olim latarum meminit Augustinus *l.1. cont. Parm. c.12. & Epist.* 48. Exponerent deinde, mutuâ pacificâque Collatione (quam schismati tollendo, ex mandato Anastasij Papæ, Catholici Episcopi indixerant) nihil esse effectum: interea furorem Donatistarum accipere indies robur & audaciam, neque parcere vlli hominum ordini, tametsi legibus atque edictis sæpenumerò repressum. Meminit huius Legationis Augustinus *Epist.* 50. & 68.

§. II.

§. II.

Preces Legatorum mitigat Augustinus.

SEd quoniam in annum sequentem Legatorum ad Comitatum profectio dilata est; preces quas ad Imperatorem contra Donatistas deferebant, Episcopi Catholici, auctore præsertim Augustino (vt patet eadem Epistolâ 50) ita mitigarunt: vt quamuis Donatistarum rabies vsquequaque sæuiret, non tamen peteretur ab Imperatoribus, vt ipsam hæresin iuberent omninò non esse, pœnam constituendo eis qui in illâ esse voluissent; sed hoc potiùs constituerent, vt eorum furiosas violentias non paterentur, qui veritatem Catholicam vel prædicarent loquendo, vel legerent constituendo.

Id eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabantur, si legem piissimæ memoriæ Theodosij (quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit: vt quisquis eorum Episcopus vel Clericus, vbilibet esset inuentus, decem libris auri multaretur) expressiùs in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent; vt non omnes eâ multâ ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias à Clericis vel à Circumcellionibus, vel populis eorum, Ecclesia Catholica pateretur. Vt scilicet post protestationem Catholicorum, qui fuissent ista perpessi; iam curâ ordinum ad persoluendam multam, Episcopi siue ministri ceteri tenerentur. Ita enim existimabant territis Donatistis & nihil tale facere audentibus, posse liberè doceri, & teneri Catholicam veritatem, vt ad eam cogeretur nemo, sed eam qui vellet sine formidine sequeretur: ne falsos & simulatores Catholicos haberent. *Epist.* 50.

§. III.

§. III.

Donatistæ iterum ſanguinarij.

INtereaverò dum Legati iter ſuum vel ex cauſſa differunt, vel nauigandi tempeſtatem commodam opperiuntur;in cædes & violentias Epiſcoporum, qui mala multa perpeſſi ſunt & à ſuis ſedibus exturbati, Donatiſtarum audacia erupit.

Epiſcopus Catholicus à Thuburſicubere, Seruus nomine, cùm à Donatiſtis inuaſum locum repeteret,& vtriuſque partis Procuratores Proconſulare præſtolarentur examen:repentè ſibi in oppido memorato armatis eis irruentibus, vix viuus aufugit. A quibus pater eius, Presbyter ætate & moribus grauis,eâ cæde, quâ vehementer afflictus eſt, poſt paucos dies exceſſit è vita.

Maximianus, Epiſcopus Catholicus Bagaienſis, dictâ inter partes apud ordinarium iudicem ſententiâ, Baſilicam fundi Caluianenſis, quam Donatiſtæ illicitè aliquando inuaſam vſurparant, euicerat. Hànc cùm iure perſpicuo retineret; in eâ ipsâ ſtantem ad Altare irruentes,ſub altari quò confugerat, fuſtibus & eiuſmodi telis, lignis denique eiuſdem altaris effractis immaniter cæciderunt, pugione etiam percuſſerunt in inguine: quo vulnere ſanguis effluens eum exanimem reddidiſſet, niſi illi ad vitam maior eorum ſæuitia profuiſſet. Nam cùm membris ex ea parte nudatis, ſemiuiuus inſuper pronuſque traheretur; exundanti venæ puluis obſtruſus ſanguinem cohibuit, cuius effuſione ibat in mortem.

Deinde cùm à Donatiſtis tandem relictum,Catholici cum Pſalmis auferre tentarent: illi irâ ardentiore ſuccenſi, eum de portantium manibus abſtulerunt, malè multatis fugatiſque Catholicis, quos ingenti multitudine ſuperabant, & facilè ſæuiendo terrebant.

Inde in quandam turrem leuatum, iam defeciſſe arbitrantes, cùm adhuc viueret,noctu præcipitarunt. Sed quodam molli aggere ſubter, cinere ſtercoris nimirum exceptus iacebat, ſenſu amiſſo vix extremum ſpiritum tenens. Ibi eum tranſiens quidam pauper inuenit, cùm ventris exonerandi cauſsâ ad eum diuertiſſet locum. Agnouit autem

aurem, & pauidus suam coniugem accersiit, quam procul verecundia dimouerat, lucernam ferentem. Tunc eum ambo peruexerunt domum, vel miserantes, vel aliquid etiam lucelli sperantes, cùm siue viuus siue mortuus, collectus tamen Catholicis ostenderetur.

Post multos dies, magnâ mirabilique adhibitâ curâ, sanatus est: vt in cuius corpore plures tum cicatrices, quàm membra licebat numerare. Interim ad transmarinas terras occisum à Donatistis fama nuntiauerat: quò posteaquam ipse secutus est, recentissimæ cicatrices eius famæ illud mendacium defenderunt.

Hîc verò cùm inuenisset collegam Thubursicensem, & alios nonnullos, similia vel non multò inferiora perpessos, nec eis ad propria reuertendi vlla facultas patere videretur: auxilium petiuit ab Imperatore Christiano, non tam sui vlciscendi causâ, quàm tuendæ Ecclesiæ sibi creditæ.

Accedebat Circumcellionum nobilis furor, qui iam vsquequaque odiosissimè innotuerat: in flammas item redacta Basilica Bagaiensis, quæ sicuti apparet Maximiani fuerat; immissique in ignem codices sacri, quod Donatistis postea Catholici obiecerunt. *Epist.50. l.3.cont. Crescon.cap.45. Collat.3.cap.11.*

§. IV.

Honorij aliud in Donatistas decretum & leges.

HInc ergo factum est, vt Imperator Honorius, religiosus & pius, perlatis in notitiam suam talibus caussis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omninò corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem Catholicam terrendo & coërcendo redigere; quàm sæuiendi tantummodò auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. *Epist.50.*

Quapropter aduersarios Catholicæ fidei extirpare volens, vt in Edicto suo loquitur, interdicendam specialiter eam sectam nouâ constitutione censuit, quæ cùm hæresis vocaretur, appellationem schismatis præferebat. Atque hinc sub pœnis grauissimis, puta facul-

tatum omnium publicatione, vetuit iterari Baptismum: adhæc non testandi solùm, verumetiam adipiscendi aliquid sub specie donationis, vel agitandorum contractuum, in perpetuum copiam Donatistis denegauit: loca seu prædia, quæ feralibus sacrilegiis constiterit præbuisse secretum, fisci viribus applicuit, vt videri potest *l. 4. Ne sanct. bapt. iter. Cod. Theod.* Rauennæ pridiè Idus Februarij, Stilicone II. & Anhtemio Coss. Aliâ deinde lege, non Donatistarum dũtaxat, sed & Manichæorum memoriam, quos præcipuè furere compererat, iubet aboleri: *l. 39. de hæret. Cod. Theod.* Vnam postremò veramque Dei omnipotentis fidem Catholicam, per Africanas regiones proponi atque retineri. *l. 39. de hæret. Cod. Theod.*

Ergo, vt ait Augustinus, non habebat iam Catholicorum Legatio quod ageret, cùm, priusquam Legati Rauennam aduenissent, ad grauissimas Episcoporum querelas promulgata Lex esset, vt tantæ immanitatis hæresis Donatistarum (cui crudeliùs parci videbatur quàm ipsa sæuiebat) non tantùm violenta esse, sed omninò esse non sineretur impunè: non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianam; sed pecuniariis damnis propositis, & in Episcopos vel ministros eorum exilio constituto. *Epist. 50.*

Sanè & Aurariam Legem decem librarum, quam in hæreticos omnes maior Theodosius constituerat, ab Honorio (tametsi intercciderit) renouatam fuisse, vel inde manifestum est; quod qui nuper ad Imperatorem appellauerat Crispinus, eiusdem tali responso damnatus sit: Nullo prorsus loco hæreticos Donatistas esse debere, & eos ad vim legum omnium contra hæreticos latarum, vbique teneri: vt adeo & Iudex propter officium, & idem Crispinus quod minimè fuerat exactus, iussi sint denas auri libras fisci iuribus inferre: quamquam protenus per Catholicos Episcopos opera sit data, præcipuè per Augustinum, vt illa amborum condemnatio Principis dimitteretur indulgentiâ. Et Domino, inquit Possidius, adiuuante perfectum est; quâ diligentiâ & sancto studio, multum creuit sancta Ecclesia. *Possid. cap. 12.*

§. V.

§. V.

Disputatio Augustini cum Felice Manichæo: atque huius conuersio.

DAmnatis, vt vidimus, per id tempus Manichæis, commodùm accidit vt Augustinus cum Felice, biduo in Ecclesia (sed quinque diebus interrupto) populo præsente disputaret. *l. de gest. cum Felice cap.* 1. Hipponem quippè Felix venerat, eundem seminaturus errorem: cùm esset vnus è Doctoribus eorum, siue, vt inquit Possidius, Electis: *cap.* 16. & quamuis ineruditus liberalibus litteris, attamen versutior Fortunato. *l.* 2. *Retract. cap.* 8.

Dicta vtrimque, Notariis excipientibus, conscripta sunt: *Possid. cap.* 16. confectumque velut Gestorum Ecclesiasticorum publicum instrumentum: *l.* 2. *Retract. cap.* 8. additâ anni & diei notâ, Honorio sexies Consule: septimo idus Decembris: *l.* 1. *de Act. cum Felice cap.* 1. adeoque anno Christi CCCC.IV. vt certè Onuphrius in Chronico, ætatis Augustini quinquagesimo iam completo.

Anno 404.

Post secundam vel tertiam collationem Felix Manichæus, relictâ vanitate & errore illius sectæ, ad Catholicam fidem & Ecclesiam conuersus est: *Poss. c.* 16. postquam præeunte Augustino, Manichæum, & doctrinam ipsius, & spiritum seductorem qui in illo fuit, solemni formulà coram adstante populo anathematizasset. *l.* 2. *de Act. cum Fel. cap.* 22.

§. VI.

Legum Honorij effectus.

SAluberrimas Imperatoris leges, Ecclesiæ Africanæ pax & vnitas subsecuta est: non eo quidem successu, vt Donatistæ omnes ad Catholicam conuerterentur, sed vt foris manentibus obstinatis, ma-

Anno 405.

 gna

gna fieret ex omni Donatiſtarum genere ad Eccleſiam acceſſio.

Id teſtatur Auguſtinus, vbi ait: Iam verò cùm ipſæ leges veniſſent in Africam, præcipuè illi qui quærebant occaſionem, aut ſæuitiam furentium metuebant, aut ſuos verecundabant offendere, ad Eccleſiam continuò tranſierunt. Multi etiam, qui ſolâ illic à parentibus traditâ conſuetudine tenebantur; qualem verò cauſſam ipſa hæreſis haberet, numquam antea cogitauerant, numquam quærere & conſiderare voluerant; mox vbi cœperunt aduertere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tanta damna paterentur, ſine vllâ difficultate Catholici facti ſunt.

Docuit enim eos ſollicitudo, quos negligentes ſecuritas fecerat. Iſtorum autem omnium præcedentium auctoritatem & perſuaſionem ſecuti ſunt multi, qui minùs idonei erant per ſeipſos intelligere, quid diſtaret inter Donatiſtarum errorem & Catholicam veritatem. Ita cùm magna agmina populorum, vera Mater in ſinum gaudens reciperet; remanſerunt turbæ duræ, & in illa peſte infelici animoſitate ſiſtentes. *Epiſt.* 50.

Hiſce ſimilia ſunt, quæ ad Vincentium, Rogatiſtarum Epiſcopum Cartennenſem ſcribens, inquit: Donatiſtæ nimiùm inquieti ſunt, quos per ordinatas à Deo poteſtates cohiberi atque corrigi, mihi non videtur inutile. Nam de multorum iam correptione gaudemus, qui tam veraciter vnitatem Catholicam tenent atque defendunt, & à priſtino errore ſe liberatos eſſe lætantur; vt eos cum magnâ gratulatione miremur. *Epiſt.* 48.

Quare paullò pòſt: O ſi poſſem tibi oſtendere, ex ipſis Circumcellionibus quàm multos iam Catholicos manifeſtos habeamus, damnantes ſuam priſtinam vitam & miſerabilem errorem, quo ſe arbitrabantur pro Eccleſia Dei facere, quidquid inquietâ temeritate faciebant! qui tamen ad hanc ſanitatem non perducerentur; niſi legum iſtarum, quæ tibi diſplicent, vinculis, tamquam phrenetici ligarentur. *Ibidem.*

Etenim Vincentius, ex eo, vt apparet, Donatiſtarum numero, quibus ferocia Circumcellionum haud placebat, ſcriptis litteris (in quibus ſigillatim fiebat Auguſtini mentio, quem aliquando Carthagine nouerat, adoleſcentem quietis auidum & petentem) ſuperedictis legibuſque Cæſareis, cum Catholicis expoſtulauerat: ſed cui eleganter & fortiter Auguſtinus reſpondit. *Epiſt.* 48.

Atque

Atque hanc Ecclesiæ vnitatem quia Pămachius, Senatorij Ordinis (cui cum Hieronymo arcta familiaritas intercessit) adductis ad eam colonis suis, quos habebat constitutos ibi terrarum vnde Donatistarum furor exortus erat, hoc est in media Consulari Numidiâ, strenuè promouerat; gratulatus est ei, & gratias amantissimè Augustinus egit. *Epist.* 134.

§. VII.

Sententiam suam depœnis hæreticorum, mutat Augustinus.

AVgustinus quidem cùm contra partem Donati duos Libros (qui interierunt) pridem edidisset; in eorum primo dixerat: Non sibi placere, vllius potestatis impetu Schismaticos ad communionem violenter arctari. nondum scilicet expertus vel quantùm mali eorum auderet impunitas, vel quantum eis in meliùs mutandis conferre posset diligentia disciplinæ: *l.* 2. *Retract. cap.* 5. Hoc verò circiter tempore, exemplis partim à Collegis sibi propositis, partim experientiâ cognitis cessit. Eius primitùs sententia erat, neminem ad vnitatem Christi esse cogendum: verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum: ne scilicet fictos Catholicos haberent, quos apertos hæreticos nouerant. sed hæc, vt dixi, opinio ipsius, non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis.

Nam primò ei opponebatur ciuitas Hipponensis; quæ cùm tota esset in parte Donati, ad vnitatem Catholicam timore legum Imperialium conuersa est, tantumq; detestata Donatisticæ animositatis perniciem, vt in eâ nunquam fuisse crederetur. *Epist.* 48. Et fuerat tamen olim adeo tenaciter; vt iam tum viuerent adhuc, qui meminissent Faustinum Donatistam regni sui tempore præcepisse, quoniam Catholicorum ibi paucitas erat, vt nullus eis panem coqueret: ita vt cuiusdam Diaconi Catholici furnarius inquilinus, domini sui panem incoctum abiecerit. *l.* 2. *cont. Petil. c.* 83. Ita aliæ multæ ciuitates Augustino commemorabantur, vt ipsis rebus agnosceret, etiam in hac caussa rectè intelligi posse: Da sapienti occasionem, & sapientior erit, &c. *Epist.* 48.

§. VIII.

Praxim pœnalem Donatistæ damnant: sed Scripturis sacris consonam probat Augustinus.

ET quamquam hanc praxim implorandi Imperatoriam auctoritatem, pro sanciendâ Ecclesiæ pace,& euadendâ improborum molestiâ, Donatistæ reprehenderent; Paulli tamen Apostoli exemplo, sæpiùs postea confirmat Augustinus. Neque enim, inquit, Apostolus Paulus vitæ suæ transitoriæ consulebat, sed Ecclesiæ Dei; quando contra illos,qui eum occidere conspirauerant, consilium eorum Tribuno vt proderetur effecit: vnde factum est, vt eum ad locum, quo fuerat perducendus, deduceret eum miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Romanas etiam leges implorare minimè dubitauit, Ciuem Romanum se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemque, ne Iudæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem Principis, sed non Christiani. Vbi satis ostendit, quid facere deberent postea Christi dispensatores, quando Imperatores Christianos periclitante Ecclesiá reperirent. *Epist.* 50. Vt iam nihil de Donatistis dicamus, qui tum Catholicis, tum Schismaticis suis persequendis, omnia in Africâ & extra eam tribunalia fatigarunt.

Quapropter lapsu temporis eis contigit, quod accusatoribus sancti Danielis. Sicut enim in illos, Leones; sic in istos conuersæ sunt Leges, quibus innocentem opprimere voluerunt. Nisi quod propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersæ: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos atque ab illa furiosa pernicie liberatos, gratias agunt, &c. *Epist.* 50.

Iam & eandem praxim Euangelicis historiis latè Augustinus confirmat, & præsertim Apostoli Pauli,quem ceteris omnibus spontaneè adductis plus laboraturum, à Iudaismo ad Euangelium Christus coëgit: vt adeo Ecclesia imitetur in cogendis hæreticis Dominum suum, quæ priùs vt neminem cogeret exspectauit, vt quod de fide Re-

gum

gum & Gentium Prophetæ prædixerant compleretur.

Hinc enim non absurdè intelligitur & illa Apostolica sententia, vbi Paulus dicit : *Parati vlcisci omnem inobedientiam, cùm completa fuerit prior obedientia vestra.* Vnde & ipse Dominus, ad magnam cœnam suam (quâ Augustinus intelligit vnitatem corporis Christi) priùs adduci iubet conuiuas, postea cogi. Nam cùm ei serui respondissent : *Domine factum est quod iussisti, & adhuc est locus; Exite,* ait, *in vias & sepes*, (per quas accipit hæreses & schismata) *& quoscumque inveneritis, cogite intrare.* In illis ergo qui leniter priùs adducti sunt, completa est prior obedientia: in iis autem qui coguntur, inobedientia coërcetur, &c. *Epist.* 50. videri quoque potest *Epist.* 204. *in fine.*

Quod si salubriter agere Donatistæ, ac primùm eorum Episcopi voluissent; cùm viderent per leges in Africam missas non ad malum, sed ad bonum sese vrgeri: debuissent & ipsi iam mittere ad Episcopos Catholicos, vt quomodo eos ipsi conuenerant, sic conuenirentur ab eis : factâque pacificâ collatione, veritas appareret. *Epist.* 68. Verumtamen non fecisse, postea videbimus.

CAPVT VIII.

CRESCONIVS GRAMMATICVS AB AVGVSTINO REFVTATVS.

§. I.

Cresconius calamum in Augustinum stringit.

SVb id tempus (vt patet *l.* 3. *cont. Crescon. cap.* 47. vbi de Crispino Calamensi Donatistarum Episcopo agens, inquit : Et tunc cùm inter ipsas etiam recentissimas leges, proscriptionem vestris Episcopis comminantes, in re propriâ securus sedeat, &c.) Grammaticus quidam Donatista Cresconius nomine, cùm inuenisset Epistolam Augustini, quâ primas partes Epistolæ Petiliani redarguit; putauit Cresconius Anno 406.

ei

ei esse respondendum: & hoc ipsum per litteras Augustino significauit. *libr. 2. Retract. cap. 26.*

Atque vt hic fuerit quæsitus à Cresconio bellus aliquis siue color, siue prætextus; longè tamen verisimilius est, inuidiâ vnitatis Ecclesiæ indies proficientis, auctore præsertim Augustino (cùm eius libris & litteris nihilum opponi poterat) calamum strinxisse. Id manifestè cõstat ex iis, quę Cresconius scripserat, refertq; Augustinus his verbis, Cresconium alloquens: Dicis, quòd intolerandâ arrogantiâ credam, me solum terminare posse, quod aliis velut inexplicabile visum, iudici Deo dimissum est: cùm paullò superiùs dixeris, hoc me velle finire post tot annos, post tot iudices & arbitros, quod apud Principes, tot discrepantibus litteratis, ab vtriusque partis Episcopis finiri non potuit. *libr. 1. cont. Crescon. cap. 3.*

Cui voci, temeritatis plenissimæ, hominis Donatisticæ communionis, quamuis nullâ functione Clericatui adstricti, *eod. l. cap. 1.* respondens, subdit: Certè solus hinc satago, certè solus quæstionem illam finiri disceptando desidero? Puto enim si solos nostros id conatos culpare voluisses, non etiam vestros in eo conatos fuisse fatereris. Quia ergo illum conatum, illam voluntatem & instantiam, saltem propter vestros improbare non potes; nolo esse à tam bono opere alienus. Quid arguis? quid reprehendis? An inuides? *eodem lib. cap. 3.* Et post pauca eandem obiectionem repetit, eique respondet his verbis: At enim, quod inter tot ac tales finitum non est, intolerabilis arrogantia est per se solum finiri posse præsumere. Ne quæso mihi soli hoc tribuendum putes: plurimi sumus, qui hoc vt finiatur, imò iam vt finitum esse innotescat, instamus. *eod. l. c. 4.* neque hoc sine fructu, vt existimas. Nam si posses videre, quàm longè lateque Africam error iste peruaserit, & quàm pauca eius remanserint, quæ nondum in pacem Catholicam correcta transierunt; nullo modo assertorum Christianæ pacis & vnitatis, infructuosam & inanem arbitrareris instantiam. Quamuis etiam, si cui diligentia medicinæ eius impensæ non prodest; sufficit ad rationem Deo reddendam, quod non cessaret impendi. *eod. lib. cap. 5.*

Ex quibus manifestiùs adhuc apparet, procurrentis Vnitatis impetus.

§. II.

§. II.

Libri Augustini contra Cresconium.

CResconij Operi, libris quatuor respondit: ita sanè vt tribus peragerct, quod vniuersa responsio flagitabat. Sed cùm videret de solâ Maximianensium caussâ, quòd suos schismaticos damnauerunt, & eorum aliquos rursus in suis honoribus receperunt, Baptismumque ab eis extra suam communionem datum non repetiuerunt, responderi posse ad cuncta quæ Cresconius scripserat; Quartum librum addidit: in quo idipsum diligenter, atque euidenter ostendit. *libro 2. Retract. c. 26.*

Cresconium autem, non indagandæ desiderio veritatis, sed solâ inuidiâ, vt diximus, siue digitorum prurigine, ad scribendi cacoëthes animum applicuisse, fidenter Augustinus pronuntiat, dum inter alia inquit: Audi Cresconi, dum breuiter & hoc demonstro, nihil te dixisse per totam Epistolam tuam, quo refelleres meam: nisi fortè quod me nomina deriuare vel declinare docueris, & à Donato Donatianos potiùs, quàm Donatistas dicere: quam tamen Græcam saltem declinationem esse concedis, videlicet quod ita Donatistæ à Donato, vt Euangelistæ ab Euangelio nominentur. Quo te delectari dicis, vt vestris Euangelium prædicantibus, à simili mutuata sit vocabuli declinatio. *l. 2. cont. Cresc. c. 1. & seqq.*

Studium certè contentionis in Cresconio notant hæc Augustini ad illum verba: Nimirum tibi hæc animi subrepsit affectio, quòd contradicendi studio perhibuisti nos eloquentes, & vituperasti eloquentiam. Nam quomodo te hoc ex animo fecisse credam, cùm sciam quemadmodum prædicare soleatis eloquentiam Donati, Parmeniani, aliorumque vestrorum? Tu de te ipso nónne aperuisti, quàm non ex animo, sed ex contentione vituperator fueris eloquentiæ; cùm & cetera quæ scripsisti, per eloquentiam suadere, & eandem ipsam eloquentiam eloquenter accusare conatus es? *l. 1. cont. Cresc. c. 2.*

Dixerat quoque Cresconius, caussam susceptæ scriptionis prætexens: Instare semper & prouocare Augustinum, vt ad dignoscen-

dam veri quæstionem cum eo Donatistæ disceptent: sed hos prudentiùs ac patientiùs facere, qui in Ecclesiâ, tantùm quæ in Lege mandata sunt, populos doceant, nec Augustino respondere curent, &c. Sed hoc telum argutè in ipsum retorquet Cresconium: Quid tibi ergò, inquit, respondere visum est, vt aduersus nos illis tacentibus tu loquaris? Nam si benè faciunt, cur non imitaris? si malè, cur laudas? *eod. lib. cap.* 3.

§. III.

Argutiæ Cresconianæ.

ADhæc Cresconius Grammaticus, callidus examinator appensorque verborum, docere volebat Augustinum, quid valeat Comparatiuus gradus: & tamquam victor exultabat, quòd non posset dicere traditionem diuinorum librorum *probabiliùs* se obiicere Donatistis; nisi confiteretur, Donatistas eandem *probabiliter* obiicere Catholicis. Si enim vos, inquiebat, probabiliùs; ergo nos probabiliter. Quia sic est probabiliter & probabiliùs, vt si dicas, verè & veriùs. Et quia gradus iste, quod antè positum est auget, & non quod antè dictum est improbat.

Adiungebat alia verba, quibus hoc euidentiùs intelligeretur, ac dicebat: Sicuti est benè & meliùs: malè & peiùs: horribiliter & horribiliùs; ita esse probabiliter & probabiliùs. Quapropter colligebat: Si vos probabiliùs; ergo nos probabiliter. *l. 3. cont. Cresc. c. 72. & l. 4. c. 55.* Qua in re Cresconius, disputandi formulam hæreticis præiuit: qui, sicuti etiamnum hodie plus operæ collocare solent in percipiendis mitioribus litteris, quàm sacris & Diuinis; ita earum plerumque sunt peritiores.

§. IV.

§. IV.

Eas obterit Augustinus, & Cresconium proprio mucrone iugulat.

NOluit verò Augustinus, hisce Cresconij ineptiis ineptè respondere, recriminando quòd in quæstione vel disputatione Ecclesiasticâ, artificiali illum Grammaticâ docere conaretur: licet id Cresconius antea fecisset, quando ei anticategoriam, veluti ex arte Rhetoricâ obiiciendam putauit. *l. 3. cont. Cresc. c. 26.* Quod genus quæstionis nihilominus, etiam in auctoritate Propheticâ Cresconio demonstrauit.

Considera, inquit, diligenter, ne fortè inuenias in Latinæ Locutionis auctoribus, quibus Grammaticorum artificialia seruiunt, non semper istum gradum, quod antè positum est augere, sed aliquando contrario superferri. Quod primùm ex Apostolo ad Hebræos ostendit, qui cùm priùs de terrâ dixisset, *Proferens autem spinas & tribulos, reproba & maledictioni proxima est, cuius finis in vstionem*; mox subiecit, *Confidimus autem de vobis meliora.* Attendis certè, inquit, quomodo dixerit *meliora*: non quia bona erant quæ suprà dixerat, proferre spinas & tribulos; sed magis quia mala erant, vt illis deuitatis meliora eligerent, hoc est, bona tantis malis contraria. *l. 3. c. Cresc. c. 73.* Subiungit deinde: Quod si & ego iam his Litteris assuefactus, & illas, quas puer didici, oblitus, sic dixi: *Obiicitis traditionem, hanc ipsam multò probabiliùs nos vobis obiicimus*: non quia vos probabiliter, sed magis quia improbabiliter: sicut ille *meliora*, non quia illa erant bona, sed magis quia mala: tu quare tam temerè concludis, ex hoc confirmasse me, vos probabiliter, quia nos probabilius? *ibid.*

Deinde nec secundùm Grammaticos in verbo se errasse probat ex illo Virgilij. l. 3. Georg.

Dij meliora piis, erroremq; hostibus illum.

tum ex ipsâ Donatistarum phrasi, quâ vsi sunt in sententia Concilij Bagaiensis, contra Maximianistas, cuius partem refert, *l. 4. cont. Cresc. c. 4.* Quibus omnibus locis, Comparatiuus gradus non semper auget

quod comparat, ſed aliquando improbat cui comparatur. *l.* 3. *cont. Creſc. c.* 73. *&* *l.* 4. *c.* 55.

Iam & retorquet in Creſconium proprium telum : qui, docendo regulas comparatiui gradûs, quia id quod antè poſitum eſt auget, non quod antè dictum eſt improbat ; neſciens, plurimùm Catholicis fauebat.

Nam cùm dixiſſet Creſconius : *Tot documenta legalia, quod meliùs & veriùs eſt, Catholicis perſuadere non poſſe*; colligit ſecundùm aſſignatam à Creſconio regulam Auguſtinus, Catholicos verum & bonum tenere, ſi, quod verius & melius eſt, eis perſuaderi non poſſit. Quapropter cùm nos, inquit, non reſcindamus verius & melius Baptiſma veſtrum, quare vos reſcinditis verum & bonum noſtrum ? &c. *libro* 3. *cont. Creſcon. c.* 77.

Plura erant, etiam ineptiora præteritis, quæ Creſconius obiecerat : quem proinde pueris puerilia ſeruare potiùs iubet.

§. V.

Tuetur ſe à ſcribendi acerbitate, & Manichaiſmum ſibi obiectum diluit.

Reprehenderat Creſconius quòd promiſſam in exordio reſponſionis ad Petiliani litteras, pacem & lenitatem non tenuiſſet, quia Petilianum Satanam appellauerit. Sed reſpondet: Ego non Petilianum, nec quemquam hominem in parte Donati, ſed ipſum errorem partis Donati, Satanæ comparaui : ex cuius laqueis homines quos diligo, cupio liberari. Lege conſideratiùs, inuenies. *l.* 3. *cont. Creſc. c.* 78. *&* *l.* 4. *c.* 64.

Denique Manichæiſmum (in quem licet adoleſcens, laïcus, & Catechumenus incidiſſet, tamen hunc illi Creſconius ex obliquo obiiciendum putauerat) purgatiſſimè diluit : nec non fabricatam à Megalio calumniam, cùm ad Epiſcopatum poſtularetur. *l.* 3. *cont. Creſc. cap.* 78. *&* *l.* 4. *c.* 64.

Vnam denique his omnibus ſpongiam adhibet, his vſus verbis : Deſine talibus : vnus homo ſum : Eccleſiæ inter nos agitur cauſſa, non

non mea, Ecclesiæ, inquam, quæ in nullo homine ſpem ponere, à ſuo didicit redemtore. Quamquam nec de meipſo vobis, etiamſi meam conuerſationem noſſetis, rectè crederetur inimicis mihi. Ad exiſtimationem hominum, magna teſtium, qui me nouerunt, ſuppetit copia; ad Dei verò conſpectum, ſola conſcientia: quam contra veſtras criminationes cùm intrepidam geram; non me tamen ſub oculis omnipotentis Dei iuſtificare audeo: magiſque ab illo effluentem miſericordiæ largitatem, quàm iudicij ſummum examen exſpecto. *l.* 3. *cont. Creſc. c.* 80.

In quam ſententiam pridem antè Secundino Manichæo reſponderat: Senti de Auguſtino quidquid libet: ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet. *l. cont. Secund. cap.* 1. Etenim cùm falſa crimina audimus ab eis, quos offendimus prædicando eloquia veritatis, & erroris vaniloquia conuincendo; habemus abundantiſſimam conſolationem. Nam ſi in eis quibus me criminantur, teſtimonium conſcientiæ meæ non ſtat contra me in conſpectu Dei, quò nullus oculus mortalis intenditur; non ſolùm contriſtari non debeo, verumetiam gaudere & exultare, quia merces mea multa eſt in cælis. Neque enim intuendum eſt, quàm ſit amarum, ſed quàm falſum quod audio: & quàm verax, pro cuius nomine hoc audio, &c. inquit *l.* 3. *cont. Petil. cap.* 6.

§. VI.

Donatiſtarum aduerſus Auguſtinum calumniæ.

NEque ſanè temerè contra calumniantium ſpicula ſe Auguſtinus piâ conſcientiæ fiduciâ obarmat: quandoquidem Petilianus, totam ſuam, quâ turgebat bilem, in eum impudenter effuderat.

Inde fabricata à Megalio calumnia, quam dixi, de amatorio cuidam mulieri porrecto, pluries repetita. *l.* 3. *cont Petil. c.*16. Inde obiectus ei ſæpenumerò, non tantùm ſimplex Manichæiſmus; *l.* 3. *cont. Petil. c.* 16. *&* 10. verumetiam quod Manichæorum Presbyter fuerit: *eod. l. c.*17. obque hanc cauſſam eiectus ex Africa. *eod. l. c.* 25.

Inde Tertulli nomine appellatus, à quo fuit accusatus Paullus, quia excellebat in arte Rhetorica: & crimini data Dialectica, veluti si ipsa esset mentiendi artifex. *l. 3. cont. Petil. c. 16.* Inde verborum suorum furem Petilianus appellabat, quòd codice mendoso vsus fortasse, vnum alterumve vocabulum, quod nihil ad rem faciebat, ignoranter omisisset: *eod. l. c. 17.* Inde labi dicebat lubricum, sed teneri: nec destruere, nec infirmare, quod obiiciebat: incerta pro certis excogitare: non permittere legentes, quæ vera sunt credere, sed facere vt altiùs dubia suspicentur: denique, Academici damnabile ingenium habere Carneadis. *eod. l. c. 21.*

Obiecta præterea vita Monastica, &, quòd esset eius instituti auctor: *l. 3. cont. Petil. c. 40.* sed quorum neutrum negauit Augustinus: contentus aduersus alia, veritatis, vitæ, conuersationis & innocentiæ clypeo se munire. *l. 3. cont. Petil. c. 2. 10. 11. 12.*

Horum plerisque quæ enumerauimus Augustino obiectis oblectatus Cresconius, repetenda existimauit, vt diximus: verùm nullo maiori atque Petilianus præmio: vt in Libris contra eum scriptis videre est. Vniuersim verò Donatistis omnibus Augustinus maximo odio fuit, quod ipse testatur *l. 3. cont. Petil. cap. 11.* atque ex iis quæ aliàs retulimus, constare potest, dum Lupum & seductorem appellarunt, adeóque pro gregis ipsorum defensione, mactandum censuerunt: quod dispositis aliquando insidiis moliti sunt, vt suprà retulimus. *Possid. c. 9. & 12.*

Ceterùm inter Augustini Epistolas exstat vna ad Cresconium: *Epist. 229.* testaturque Possidius, vnam Cresconio Grammatico directam: *Indic. c. 3.* quæ vtrùm cum præcedente sit eadem, penes Lectorem esto iudicium: mihi non videtur.

§. VII.

Epistolæ & opuscula tunc edita.

POst latas ab Honorio leges, Epistolas plures ad alios & alios Donatistas dedit, nominatim ad Emeritum, vt suprà indicauimus. Prodiit etiam Liber probationum, & testimoniorum contra Donatistas:

tiſtas: *l.* 2. *Retract.* *c.*27. (fortè ad imitationem beati Cypriani, cuius exſtant ſub eodem titulo aliquot libri ad Quirinum) Et alius deinde, Contra quem neſcio Donatiſtam: *ibid.* *c.* 28. Et Admonitio Donatiſtarum de Maximianiſtis, cuius fit mentio *l. eod. cap.* 29, ſed qui reperiri hactenus non potuerunt.

CAPVT IX.

AVGVSTINVS PAGANISMO EXTIRPANDO STVDET.

§. I.

Liber de Diuinatione dæmonum.

PEr idem tempus accidit ei ex quadam diſputatione neceſſitas, vt de Diuinatione dæmonum, libellum ſcriberet, *l.* 2. *Retract.* *c.* 30. Quodam enim die, in diebus ſanctis Octauarum, cùm manè apud illum adeſſent multi fratres laïci Chriſtiani, & in loco ſolito conſediſſent; ortus eſt ſermo de Religione Chriſtiana, aduerſus præſumtionem, & tamquam miram & magnam ſcientiam Paganorum. Quem recordatum atque completum, litteris mandandum putauit, non expreſſis contradicentium perſonis, quamuis Chriſtiani eſſent, & magis contradicendo quærere viderentur, quid Paganis reſponderi oporteret.

Cùm ergo de Diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur, prædixiſſe neſcio quem, (Antoninum Philoſophum opinor) euerſionem templi Serapis, quæ in Alexandriâ facta eſt; reſpondit non eſſe mirandum, ſi iſtam euerſionem templi Simulachris ſuis imminere, dæmones & ſcire & prædicere potuerunt, ſicut alia multa, quantum eis noſſe & prænuntiare permittitur. *l. de diu. dæmon.* *c.* 1.

§. II.

§. II.

Explosa Hermetis Ægyptij vaticinia.

ANnosus Hermes iste Ægyptius doluit aliquando tempus esse venturum, quo Idola auferrentur in Ægypto: quæ nihilominus fatebatur, à multum errantibus & incredulis, & à cultu diuinæ religionis auersis, esse instituta. atque inter cetera ait: *Tunc terra ista sanctissima, sedes delubrorum atque templorum, sepulchrorum erit mortuorumq; plenissima.* Quasi verò si illa non auferrentur, non essent homines morituri: aut alibi essent mortui ponendi quàm in terra. Et vtique quantò plus volueretur temporis & dierum, tantò maior esset numerus sepulchrorum, propter maiorem numerum mortuorum.

Sed hoc videbatur dolere, quod memoriæ Martyrum nostrorum, Idolorum templis delubrisque succederent: vti videlicet qui hæc erant lecturi, animo à nobis auerso atque peruerso, putarent à Paganis Deos cultos fuisse in templis, à Christianis autem coli mortuos in sepulchris. *l.8. de Ciuit. Dei c.26.* Dolor dæmonum per eum loquebatur, qui suas futuras pœnas apud sanctorum Martyrum memorias imminere mœrebant. In multis enim talibus locis torquentur, & confitentur, & de possessis corporibus hominum eiiciuntur. *eod. l. &c.*

§. III.

Martyres à Christianis non adorari: licitè nihilominus inuocari.

NEc tamen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum, nobis est Deus.

Honoramus sanè memorias eorum, tamquam sanctorum hominum Dei: qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio, falsis religionibus fictisque conuictis:

victis: quod etiam si qui antea sciebant, timendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquando fidelium, stantem Sacerdotem ad Altare, etiam super sanctum Martyris corpus ad Dei honorem cultumque cōstructum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane? cùm apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos homines & Martyres fecit, & sanctis suis Angelis cælesti honore sociauit: vt eâ celebritate, & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.

Quæcumque igitur adhibentur religiosorum obsequia, in Martyrum locis; ornamenta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia mortuorum, tamquam Deorum, &c. *eod. l. cap. 27.*

Inuocari interim posse sanctos Martyres, eorumque nos orationibus apud Deum iuuari, patet *libr. 5. de Bapt. cap. 17. & l. 7. cap. 1. & libr. 9. Conf. cap. 3.*

Quò facit, quod ait de suo apud Deum aduocato & Memoriæ à se exstructæ patrono: Date veniam, quia diuturnum non reddo sermonem. Nostis enim fatigationem meam: vt heri ieiunus tanta agere possem & non deficere, & vt hodie vobiscum loquar; Orationes sancti Stephani præstiterunt. *serm. 29. de diuers.*

§. IV.

Maximum hermetizantem Augustinus vrbanè refellit.

Paganus etiam, Maximus nomine, scripserat ad Augustinum, indignatus vt apparet, Mortuos homines specie gloriosæ mortis (Martyres existimo) haberi pro diis: vbi à Paganis è contra tantummodò coleretur vnus, tametsi variis nominibus appellatus. *Epist. 43.*

Homini respondens Augustinus, interrogat: Seriumnè aliquid inter se agant, an iocari libeat? Nam sicut tua, inquit, Epistola loquitur, vtrùm caussæ ipsius infirmitate, an morum tuorum comitate sit fa-

 ctum,

ctum, vt malles esse facetior quàm paratior, incertum habeo. *Epist.* 44.

Dein vbi Paganicas quasdam ineptias reprehendisset ac perstrinxisset, quòd homo Afer scribens Afris, cùm ambo ipsi in Africâ forent, Punica nomina exagitanda existimaret: Si ridere delectat, ait, habes apud vos magnam materiam facetiarum, Deum Stercutium, Deam Cloacinam, Venerem Caluam, Deum Timorem, Deum Pallorem, Deam Febrem, & cetera innumerabilia huiuscemodi, quibus Romani, antiqui Simulachrorum cultores, templa fecerunt, & colenda censuerunt, *&c.* In summâ, vanissimi capitis Epistolam totam doctè robusteque confutat: & scire iubet, à Christianis Catholicis nullum coli mortuorum, nihil denique vt Numen adorari, quod sit factum & conditum à Deo; sed vnum ipsum Deum qui fecit & condidit omnia. Quæ latiùs se demonstraturum ait, cùm grauiter eum velle agere cognouerit. *ead. Epist.*

§. V.

Contra Paganos Quæstiones sex. Augustinus erga eos benignus & affabilis.

INter hæc, adeoque inter arctissimas occupationes ipsius, missæ sunt ei à Carthagine Quæstiones sex, quas proposuerat amicus quidam quem cupiebat fieri Christianum, vt contra Paganos soluerentur. *l.* 2. *Retract. cap.* 31. Proposuerat, inquam, non ipsi Augustino, sed Deogratias Presbytero Carthaginensi, qui eas deinde Augustino delegauit. *Epist.* 49.

Harum quæstionum disputationes, in vnum librum contulit non prolixum, cuius est titulus: Sex quæstiones contra Paganos expositæ: *l.* 2. *Retr. cap.* 31. misitque ad Deogratias, vt haberet cum ceteris, quorum studio sciret conuenire: iubens vt ipse breuiter Pagano ad interrogata respondeat, quod & antè facere poterat. Caussa enim subesse videbatur, cur Paganus ille nihil sibi ab Augustino scribi voluerit, tametsi foret aliàs amicus. *Epist.* 49.

Alioquin nonnullos alios qui in eodem luto hærebant, magno salutis eorum zelo & profectu, præclaris litteris affatus est.

Cum

Cum Longiniano enim Philoſopho Pagano, pluribus vltrò citroque egit, vt, quem tamquam in ſpeculo ſermocinationis inſpexerat, nihil eſſe malle, quàm virum bonum; demonſtrando quæ ſit optima ad felicitatem via, Chriſtianæ fidei lucraretur. *Epiſt.20.21.& 22.*

Idem præſtitit cum Voluſiano, *Epiſt.1.& 3.* vt pòſt dicemus. Cetera huiuſce argumenti, vide à Poſſidio recenſita, *Indic.cap* 1.

§. VI.

Varios ritus Paganiſmum ſapientes abolere conatur.

I. PVGNAM CIVILEM. Nam libro 4. de Doctrinâ Chriſtianâ, agens de tribus dicendi generibus, Submiſſo, grandi, ac temperato, Eccleſiaſtæ non minùs quàm Oratori neceſſariis, narrat ſe aliquando apud Cæſaream Mauritaniæ diſſuaſiſſe populo pugnam ciuilem, imò pluſquàm ciuilem, quam CATERVAM vocabant. Neque enim ciues tantummodò, verùm etiam propinqui & fratres, poſtremò parentes ac filij lapidibus inter ſe, in duas partes diuiſi, per aliquot dies continuos, certo tempore anni, ſolemniter dimicabant, & quiſque vt quemque poterat occidebat.

Egit tunc quidem quantùm valuit, grandi orationis charactere, vt tam crudele atque inueteratum malum de cordibus & moribus eorum euelleret, pelleretque dicendo: quamquam non priùs ſe peregiſſe aliquid putauit, quàm videret flentes. Acclamationibus quippè, ſe doceri; flecti autem, lacrymis indicabant. Quas vbi aſpexit; immanem illam conſuetudinem, à patribus & auis, longeque à maioribus traditam, quæ pectora eorum hoſtiliter obſidebat vel potiùs poſſidebat, deuictam credidit.

Nec fefellit eum ſagacitas. Siquidem iam tum cùm hiſtoriam hanc deſcriberet, fermè octo vel amplius anni erant, ex quo illic nihil tale tentatum eſt: vt non fruſtrà poſt finitum Sermonem, ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerterit. *l.4.de Doct.Chriſt.cap.24.*

II. COMMESSATIONES AD SEPVLCHRA. Atque has quidem quod attinet, Presbyter adhuc Auguſtinus cùm eſſet, vehementer in-

ſtitit & ſuaſit, vt commeſſationes & ebrietates (quæ in honorem beatiſſimorum Martyrum, non ſolùm per dies ſollemnes, ſed etiam quotidie celebrabantur) ſi non in luxu & labe domeſticâ, & eorum conuiuiorum quæ priuatis parietibus continentur; ſaltem de Sanctorum corporum ſepulchris, ſaltem de locis Sacramentorum, de domibus Orationum arcerentur, *Epiſt* 64. de qua re videri etiam poteſt *l.* 8. *de Ciuit. Dei cap.* 27.

Etenim iam olim Manichæos ad reſipiſcentiam exhortans, dixerat: Nolite conſectari turbas imperitorum, qui vel in ipsâ verâ religione ſuperſtitioſi ſunt; vel ita libidinibus dediti, vt obliti ſint quidquid promiſerint Deo. Noui multos eſſe ſepulchrorum, & picturarum adoratores. Noui multos eſſe qui luxurioſiſſimè ſuper mortuos bibant: & epulas cadaueribus exhibentes, ſuper ſepultos ſeipſos ſepeliant, & voracitates ebrietatesque ſuas deputent religioni. *l. de mor. Ecc. Cath. cap.* 24.

Quæ omnia quaſi Parentalia, ſuperſtitioni Gentilium eſſe ſimillima, obque id prohibita olim ac Epiſcopo Ambroſio, teſtatur *libr.* 6. *Conf. cap.* 2. neque perinde â Chriſtianis melioribus fieri, *libr.* 8. *de Ciuit. Dei cap.* 27.

III. VARIAS SVPERSTITIONES. Iam enim Epiſcopus adhortari, ſeriòque monere non deſiſtebat ſuos, quos ab omni ſuperſtitione cupiebat eſſe alienos, vt quoties aliqua infirmitas ſuperuenerit, Corpus & ſanguinem Chriſti, ille qui ægrotat accipiat: & inde corpuſculum ſuum vngat, vt illud quod ſcriptum eſt impleatur in eo: *Infirmatur aliquis; inducat Presbyteros, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei.* Videte fratres, quia qui in infirmitate ad Eccleſiam cucurrerit; & corporis ſanitatem recipere, & peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Cùm ergo duplicia bona poſſint in Eccleſiâ inueniri; quare per præcantatores, per fontes & arbores, & Diabolica phylacteria, per characteres, & Aruſpices, & diuinos, & ſortilegos, multiplicia ſibi mala miſeri homines conantur inferre? *Serm.* 215. *de Temp.*

Monet deinde pôſt, vt vnuſquiſq; linguam ſuam attētiſſimè frænet ne fortè detrahendo, malè loquendo, & in ſanctis feſtiuitatibus choros ducendo, cantica luxurioſa & turpia proferendo, de linguâ ſua, vnde debuerant Deum laudare, inde ſibi vulnera videantur infligere. Iſti enim infelices & miſeri homines, qui balationes, & ſaltationes, ante ipſas

te ipſas Baſilicas Sanctorum, exercere nec metuunt, nec erubeſcunt; etſi Chriſtiani, inquit, ad Eccleſiam venerint, Pagani de Eccleſiâ reuertuntur: quia iſta conſuetudo balandi, de Paganorum obſeruatione remanſit. *eod. ſerm.*

Et licet credam quòd illa infelix conſuetudo, iam nobis caſtigantibus, de locis iſtis fuerit Deo inſpirante ſublata; tamen ſi adhuc agnoſcatis aliquos, illam ſordidiſſimam turpitudinem de Hinnicula vel Ceruula exercere, ita duriſſimè caſtigate, vt eos pœniteat rem ſacrilegam commiſiſſe. Et, ſi aliquando Luna obſcuratur, adhuc aliquos clamare cognoſcitis; & ipſos admonete: denuntiantes eis quod graue ſibi peccatum faciunt, quando Lunam, quæ Deo iubente certis temporibus obſcuratur, clamoribus ſuis à maleficiis, ſacrilego auſu ſe defenſare poſſe confidunt.

Et ſi adhuc videtis aliquos, ad fontes, aut ad arbores vota reddere; &, ſicut iam dictum eſt, Sortilegos etiam & diuinos, vel præcantatores inquirere: phylacteria etiam diabolica, & characteres, aut herbas, vel ſuccos ſibi aut ſuis appendere; duriſſimè tanta eorum peccata increpantes, dicite: quia quicumque fecerit hoc malum, perdit Baptiſmi Sacramentum.

Et quia audiuimus, quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumueniat; vt quintâ feriâ nec viri opera faciant, nec mulieres lanificiũ: coram Deo & ſanctis Angelis eius conteſtamur, quia quicumque hoc obſeruare voluerint, niſi per prolixam & duram pœnitentiam tale ſacrilegium emendauerint; vbi arſurus eſt diabolus, ibi & ipſi damnandi ſunt. Iſti enim infelices & miſeri, qui in honorem Iouis in quintâ feria opera non faciunt; non dubito quod ipſa opera die Dominico facere nec erubeſcunt, nec metuunt. Et ideo quoſcumque tales eſſe cognoueritis, duriſſimè caſtigate: & ſi emendari noluerint; nec ad colloquium, nec ad conuiuium veſtrum eos venire permittite. Si verò ad vos pertinent, etiam flagellis cædite: vt vel plagam corporis timeant, qui de animæ ſuæ ſalute non cogitant. *eod. ſerm.* 215.

Tt 3 §. VII.

§. VII.

Dehortatur à cultu Idolorum. Horum origo, ab ignorantiâ Creatoris.

DE Idolis porrò agens: Quamuis (inquit Idololatris) Deum nostrum carnalibus oculis vestris non possimus ostendere, quem per opera intelligere debuistis, nolite tamen seduci vanitatibus vestris, quia vos ea quæ colitis, digito potestis ostendere. Multò quippè honestiùs non haberetis quod possetis ostendere; quàm vt in eo, quod istis oculis à vobis ostenditur, vestri cordis cæcitas ostendatur.

Quid enim ostenditis, nisi aurum & argentum? Habent quidem ærea, & lignea, & fictilia simulachra, & huiuscemodi alterius alteriusque materiæ; sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus sanctus: quia, cùm in eo quisque quod illi charius est erubuerit, multò faciliùs auertitur à veneratione viliorum, &c. *Enarr. in psal 113. conc. 2.* Nam licet Deus aureus, & Deus ligneus, ad pretium dispares sunt; ad habere oculos & non videre, pares sunt, fratres sunt. *serm. 29. de verb. Dom. cap. 9.*

Huius generis plurima passim apud Augustinum exstant. Atque in primis Simulachrorum originem & exordium (quandoquidem Varrone teste, antiqui Romani, plusquam annos centum & septuaginta, Deos sine simulachris coluerint; *lib. 4. de Ciuit. Dei cap. 31.*) Deorumque natales & incunabula, libris de Ciuitate Dei exsequitur, præsertim 4. 5. 6. 7. & 8. quorum postremo Hermes Trismegistus, patenter etiam maiorum suorum circa Deos errorem confitetur, tametsi doleret aliquando destructum iri. *l. 8. de Ciuit. Dei cap. 24.*

Quæ cuncta eò tandem euadunt, quod cùm, teste Apostolo, huius mundi sapientes ex creaturâ Creatorem, ex arte artificem, siue, inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, conspicere intellectu possent; non sicut Deum honorificauerint, aut gratias egerint: sed euanuerint in cogitationibus suis, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sint. quoniam immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.

tium. Figuras enim istorum animalium, sibi Deos Pagani fecerunt, &c. *serm*. 55. *de verb. Dom.* videri quoque potest *l.* 1. *de cons. Euangel. cap.* 7. *& seqq.*

§. VIII.

Vnius Deitatis, ac Christianæ fidei professionem inculcat.

HÆc est igitur Religio Christiana, quæ prædicatur per totum mundum, horrentibus inimicis, & vbi vniuntur murmurantibus, vbi præualent sæuientibus: hæc est Religio Christiana, vt colatur vnus Deus, non multi dij: quia non facit animam beatam nisi vnus Deus. *Tract.* 25. *in Ioann.*

Iam verò quos legere potui, inquit, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, diuinorum librorum veterum & nouorum Catholici tractatores, hoc intẽderunt secundùm Scripturas docere, quod Pater & Filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdemque substantiæ inseparabili æqualitate, diuinam insinuent vnitatem. Ideoque non sint tres dij, sed vnus Deus: quamuis Pater Filium genuerit, & ideo Filius non sit qui Pater est: Filiusque à Patre sit genitus, & ideo non sit Pater qui Filius est: Spiritusque sanctus nec Pater sit nec Filius, sed Patris & Filij Spiritus, Patri & Filio etiam ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem.

Non tamen eandem Trinitatem, natam de Virgine MARIA, & sub Pontio Pilato crucifixam & sepultam, tertio die resurrexisse, & in cælum ascendisse; sed tantummodò Filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie columbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes sonitu facto de cælo, quasi ferretur flatus vehemens, linguis diuisis velut ignis, sedisse super vnumquemque eorum; sed tantummodò Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem, dixisse de cælo: *Tu es filius meus*, siue cùm baptizatus est à Ioanne, siue in monte quando cum illo erant tres discipuli, aut quando sonuit vox dicens: *Et clarificaui, & iterùm clarificabo*; sed tantummodò Patris vocem fuisse ad Filium factam: quamuis Pater & Filius & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles

sunt;

ſunt; ita inſeparabiliter operentur. Hæc etiam mea fides eſt, quoniam hæc eſt Catholica fides. *lib. 1. de Trinit. cap. 4.*

§. IX.

Exponit Epiſtolam S. Iacobi.

LVcubrationum ordine ſuccedit, Expoſitio Epiſtolæ Iacobi Apoſtoli: ſed quam mauult Annotationes in eandem appellari, quòd expoſitio perpetua non ſit, ſed quorumdam locorum, in vnum librum à fratribus redacta. *l. 2. Retract. cap. 32.*

Exſtabat ætate Caſſiodori, qui ait: Sanctus quoque Auguſtinus, Epiſtolam Iacobi Apoſtoli ſolita diligentiæ ſuæ curioſitate tractauit: quam vobis in membranaceo codice ſcriptam reliqui. *l. 1. de diuin. lect. cap. 8.* Nunc intercidit, aut latet.

CAPVT X.

DONATISTÆ ITERVM REPRESSI.

§. I.

Anabaptiſmus omni tempore in horrore fuit.

Anno 407.

HOnorij Imperatoris Edicto vetitum iterari ſacrum Baptiſma, idque occaſione Criſpini Calamenſis, paullò antè commemorauimus. Etenim ſi libet altiuſculè materiam Anabaptiſmi eruere; ea res iam ab ipſo ſui exordio mirificè omnes offenderat. Atque in primis Cyprianus hinc nihil non agebat, vt ſicuti poſſet repetiti Baptiſmi crimen declinaret: *Epiſt. ad Quint. & Iubaian.* candemque inuidiam conabatur auertere in Concilio Carthaginenſi Adelphius à Thasbalte. *l. 6. de bapt. cap. 42.*

Sed & antiquissimis Imperatorum legibus, erat hoc Donatistarum sacrilegium repressum : vt non ob aliud scripserit Optatus lib. primo, Contra leges fuisse, quòd Donatistæ iterarent Baptismum. Harum legum vniûs Augustinus meminit, (quæ putatur esse Constantini magni,) dum ait, alloquens Donatistas : Attendite quàm manifestissimâ veritate per cor Regis, quod in manu Dei est, ipse Deus dixerit in istâ ipsâ lege, quam contra vos prolatam dicitis, est autem, si intelligitis, prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba Principis : *Nam si in eis, qui primò initiati sunt, idcircò religio Baptismatis indicatur infirma, quòd ij, à quibus accipitur, peccatores putentur; toties renouari necessum erit traditum Sacramentum, quoties indignus fuerit inuentus collati Baptismatis administrator : & fides nostra, non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratiâ, sed ex meritis Sacerdotum & Clericorum qualitate pendebit.* Faciant mille Concilia Episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeant, &c. *Epist.* 166. Similes porrò tulit Valentinianus Imperator, itemque Valens & Gratianus, vt vel inde constare potest, quod ad Magistratus Africanos sint scriptæ, sicuti exstant. *l. 16. Cod. Theod. tit. 6.*

Accedit œcumenici Concilij Nicæni Canon : cuius auctoritatem sæpenumerò Augustinus contra Donatistas allegat : *l. 2. de bapt. c. 4. 9. &c.* quando ipsi Imperatorum legibus aut se, aut Christianos vllos in caussa religionis teneri, rotundè negabant. *l. 1. cont. Parm. c. 9.*

Facit huc præterea, quod sic homines, occultâ nescio quâ inspiratione Dei, detestarentur, si quis iterum Baptismum accipiat, quem vbicumq; iam accepisset; vt iidem ipsi hæretici, cùm inde disputant, frontem confricent: & propè omnes eorum laïci, qui apud eos inueterauerunt, & animosam pertinaciam aduersus Catholicam conceperunt, hoc solùm illic sibi displicere fateantur: & multi qui propter adipiscenda aliqua commoda sæcularia, vel incommoda deuitanda, transire ad eos volunt; occultis conatibus ambiant, vt hoc eis quasi peculiari & domestico beneficio præstetur, ne rebaptizentur: & nonnulli, ceteris eorum vanis erroribus, & falsis criminationibus aduersus Catholicam Ecclesiam credentes, hoc vno reuocentur, vt eis sociari nolint, ne rebaptizari cogantur : vt testatur ipse Augustinus. *l. 5. de bapt. c. 5.*

§. II.

Ob id, pridem Augustino refutatus.

HVnc itaque Anabaptismum, tantoperè contrarium innatæ omnium Christianorum affectioni, ipse refellere iam tum occeperat, cùm Presbyter dũtaxat Maximino Episcopo Donatistæ, qui Diaconum Ortodoxum rebaptizasse ferebatur, aiebat: Dolui vehementer, & illius miserabilem lapsum, & tuum frater inopinatum scelus. Noui enim quæ sit Ecclesia Catholica: gentes sunt hereditas Christi, & possessio Christi termini terræ. Nostis & vos. Aut si non nostis, aduertite, facillimè à volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina; omninò peccatum est: rebaptizare autem Catholicum, immanissimum scelus est. *Epist.* 203.

Id probat deinde exemplo hominis Samaritani, qui apud suos circumcisus semel, conuersus ad Iudaismum, non equidem vice alterâ circumcidebatur. & addit: Quod si in carne circumcisi hominis non inuenirem locum, vbi circumcisionem repeterem, quia vnum est illud membrum; multò minùs inuenitur locus in vno corde, vbi Baptismus Christi repetatur. Ideo qui duplicare Baptismum vultis; necesse est omninò, vt corda duplicia requiratis. *eâd. Epist.*

Alio tempore Macrobium, Donatistarum item Episcopum, simile sacrilegium in quodam Subdiacono facere molientem, instantissimè & dehortatus est, & ipsorum Donatistarum exemplo, qui baptizatos ab illis quos antè damnauerant, non rebaptizarunt; facere haud posse ostendit. *Epist.* 265.

§. III.

§. III.

Anabaptiſmum à ſe amouere conatur Petilianus: cui reſpondet Auguſtinus.

QVamobrem & Petilianum etiam, amoliendi huiuſce ſacrilegij ſtudium vehementer anteà torſit, vt patet, cùm ait: *Bis Baptiſma nobis obijciunt, qui ſub nomine Baptiſmi animas ſuas reo lauacro polluerunt.* Demonſtrare volens, inquit Auguſtinus, Catholicos baptiſmum non habere: & ideo ſe non repetere, quod iam erat; ſed dare, quod non erat. *l.* 1. *cont.* Petil. *c.* 1. *l.* 2. *c.* 2. *l.* 3. *c.* 14. Nunc verò, quoniam opinor impietatem hanc nupero Edicto Honorius Imperator compeſcuerat, duxit eam maculam planè diluendam, libro edito: De Vnico Baptiſmo.

Hunc, non niſi verborum ſtrepitu inflatum, & calumnioſis criminibus aſperatum, cùm amicus Auguſtini Conſtantinus, à neſcio quo Donatiſtâ Presbytero acceptum (indicante quod Petilianus Epiſcopus eorum Conſtantinienſis eum ſcripſiſſet) dum ſimul ruri eſſent, protuliſſet; vehementer vt ei reſponderet, rogauit. Factum eſt: Librumque ſuum in quo reſpondit, eumdem titulum habere voluit, hoc eſt, De Vnico Baptiſmo. *l.* 2. *Retract. c.* 34. *l. de vn. bapt. c.* 1. Cuius hæc ſumma eſt (nequicquam æſtuante, atque per varias Scripturas obluctante Petiliano) quòd, cùm Chriſti ſit vnica hominis in Baptiſmo conſecratio, nulla debeat iteratione violari. *l. de vn. Bapt. c.* 2.

Niſi fortè (inquit alio loco Auguſtinus) quemquam prudentium permouebit, quod de Baptiſmo ſolent dicere; Tunc eſſe verum Baptiſmum Chriſti, cùm ab homine iuſto datur. Cùm & hinc teneat orbis terrarum, euidentiſſimam & Euangelicam veritatem vbi Ioannes ait: *Qui me miſit baptizare in aqua, ipſe mihi dixit; ſuper quem videris Spiritum deſcendentem quaſi columbam, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.* Vnde ſecura Eccleſia ſpem non ponit in homine, ſed ſpem ſuam ponit in Chriſto: qui ſic accepit formam ſerui, vt non amitteret formam Dei, de quo dictum eſt, *Ipſe eſt qui baptizat.* Proinde homo quilibet miniſter Baptiſmi eius,

qualem-

qualemcumque ſarcinam portet, non iſte, ſed ſuper quem columba deſcendit, *ipſe eſt qui baptizat.*

Illos autem (Donatiſtas) vana ſentientes, tanta abſurditas ſequitur, vt, quò ab eâ fugiant, non inueniant. Cùm enim fateantur, ratum & verum eſſe Baptiſmum, quando baptizat apud eos aliquis criminoſus, cuius crimina latent; dicimus eis, Quis tunc baptizat? Nec habent quod reſpondeant, niſi, Deus. Neque enim poſſunt dicere, quod homo adulter quemquam ſanctificet. Quibus reſpondemus: Si ergo cùm baptizat homo iuſtus manifeſtus, ipſe ſanctificat: cùm autem baptizat homo iniquus occultus, tunc non ipſe, ſed Deus ſanctificat; optare debent qui baptizantur, ab occultis malis hominibus potiùs baptizari, quàm à manifeſtis bonis. Multò enim eos meliùs Deus, quàm quilibet homo iuſtus ſanctificat.

Quod ſi abſurdum eſt, vt quiſque baptizandus optet ab occulto adultero potiùs baptizari, quàm à manifeſto caſto; reſtat vtique vt quilibet miniſtrorum hominum acceſſerit, ideo ratus ſit Baptiſmus, quia ſuper quem deſcendit columba, Ipſe eſt qui baptizat. *Epiſt.* 167. Videri etiam poteſt *l.* 2. *cont. Parm. cap.* 11. *l.* 1. *cont. Petil. cap.* 5. 6. *& ſeqq. l.* 3. *cap.* 18. *& ſeqq.*

§. IV.

Liber Auguſtini de Schiſmate Maximianiſtarum.

LIbrum quoque contra Donatiſtas ſe ſcripſiſſe teſtatur, non breuiſſimum ſicut anteà, ſed grandem, multòque diligentiùs: in quo apparet, quemadmodum eorum aduerſus Eccleſiam Catholicam impium ac ſuperbiſſimum errorem, ſola funditùs Maximianiſtarum cauſſa ſubuertat: quod Schiſma factum eſt ex ipsâ parte Donati, *l.* 2. *Retract. cap.* 35.

Atqui hoc opus prolixum, vt ait; ſicut & alterum eiuſdem argumenti, quod breuiſſimum nuncupat, meminitque *l.* 2. *Retract. cap.* 29. non exſtat hactenus. Ex cauſſa interim Maximianiſtarum (quam refert *l. de Geſt. cum Emer. & Enarr. in Pſ.* 36. *conc.* 2.) acriter in Donatiſtas

natiſtas paſſim inuehitur: puta *l. de vnit. Eccl. c.* 20. *l.* 3. *cont. Creſcon. c.* 12. *l.* 4. *cont. eumdem toto. Epiſt.* 162. 165. 207. 265. 255. *breuic. Collat. die* 3. *cap.* 11. *&c.*

§. V.

Morte Stiliconis, ad libertatem Donatiſtæ aſpirant: ſed fruſtrà.

STilicone interea ſublato (qui Romani Imperij proditor, id Eucherio filio ſuo, tantùm Chriſtianis infeſto quantùm Paganorum ritibus dedito, aſſerere conabatur, operâ Alarici Gothorum regis, qui Vrbem paullò pòſt occupauit; aliorumque Barbarorum, qui per id tempus tranſito Rheno, Gallias deuaſtarunt ad Oceanum & Pirenæos vſque) iactabant falſo rumore Donatiſtæ, atque etiam Pagani, Leges contra ſe latas, nequaquam ex voluntate Honorij Imperatoris extitiſſe: ſed arte dumtaxat Stiliconis fabricatas, cuius perinde morte pariter exſpiraſſent.

Ob hanc cauſſam non diſtulit Auguſtinus ad Olympium litteras dare, virum egregiè Chriſtianum, & Auguſtini in primis cultorem: quem, quia proditionem Stiliconis præcipuè detexerat, Imperator Magiſtrum officiorum recenter crearat. Cùm igitur non potuiſſet, vt ait, perturbatâ grauiter Eccleſiâ, cum profectis collegis ſuis ac penè fugientibus ad Comitatum, vllum communicare conſilium; oblatam tamen occaſionem nactus, & ſalutare & admonere Olympium voluit, vt opus ſuum diligentiſſimâ inſtantiâ acceleret: quò nouerint inimici Eccleſiæ, Leges illas quæ de Idolis confringendis, & hæreticis corrigendis, viuo Stilicone in Africam miſſæ ſunt, ex voluntate Imperatoris piiſſimi & fideliſſimi conſtitutas: quo neſciente vel nolente factum, ſiue doloſè iactabant, ſiue libenter putabant Donatiſtæ, atque hinc animos imperitorum turbulentiſſimos reddebant, & Catholicis periculosè ac vehementer infeſtos. *Epiſt.* 129.

Iam enim Donatiſtarum furor hucuſque iterum erat progreſſus, vt ſub eo quem dixi prætextu, Seuerus & Macarius occiſi ſint: Euodius, Theaſius, & Victor Epiſcopi, cæſi: nouaque idcirco ad Hono-

rium decreta legatio, obeuntibus Restituto & Florentio Episcopis.

Verùm quod monuerat Augustinus, non fuisse insuper habitum ab Olympio; satis constat, quando Honorius Imperator extemplò rescripsit: Quæcumque aduersus Donatistas, aliosque hæreticos atque Gentiles statuta essent; id ex sua sententia factum, firmum ratumque in omnibus esse velle. *l. 43. de hæret. Cod. Theod.* Plura eiusmodi Basso & Philippo Coss. data, extant eodem Codice, aliis libris & titulis.

Sed quoniam inter eas leges, *Cælicolarum*, veluti hæreticorum, facta mentio est (quorum etiam meminit Augustinus, *Epist.* 163.) cogitaui nonnumquam vtrùm per eos non fuerint designati Rogatistæ, Donatistarum frustum, de maiore, vt suprà diximus, frusto præcisum: non ob aliam fortasse caussam, quàm quod meliores se ceteris, iustioresque existimarent. Huius opinionis radicem referebam ad Augustinum, qui de Rogatistis agens, inquit, Vos estis qui non ex totius orbis communione, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum atque omnium Sacramentorum, tenetis Catholicam fidem: in quibus eam solis inuenturus est, cùm venerit Filius hominis, quando non inueniet fidem in terrâ: quia nec terra estis, nec in terrâ, sed CÆLESTES in CÆLO habitatis, &c. *Epist.* 48. Etenim & hos Cælicolas rebaptizasse, patet ex citatâ antè Epistola 163. Sed penes alios esto huius rei iudicium.

§. VI.

Pelagius interea Romæ sibilat.

Anno 408.

AGebat per id tempus Romæ Pelagius, cumque Celestio suo Babyloniam fundabat, quam totis postea viribus & armis Augustinus aggressus, funditùs euertit. Erroris ipsius rudimenta planxerat ante plusculos annos Chrysostomus his verbis: De Pelagio Monacho, magno dolore affectus sum. Cogita igitur quot quantisque coronis digni sint, qui forti animo in acie steterunt; cùm viros tam piè ac sanctè, tantaque cum tolerantiâ viuentes, abripi, atque in fraudem impelli videamus; *Epist. 4. ad Olympiad.* At verò nunc magnis passibus procurrebat in deterius. Absque hoc errore alioquin fatebatur

fatebatur Augustinus, absentis, & Romæ constituti Pelagij nomen, cum magnâ eius laude se cognouisse. *l. de Gest. Pelag. c.* 22. Verumtamen didicisse postea potuit, non virtutes, sed earum imagines fuisse, quibus tum virus hæreticum tegebatur.

Quò facit quod de Pelagio refert Hieronymus, quidquid scilicet aduersarium sententiæ Catholicæ Pelagius docuerat, negare postea solitum. Sed & aliam eiusdem versutiam detegit, cùm ait: Sola hæc « hæresis est, quæ publicè erubescit loqui, quod secretò dicere non me- « tuit. Magistrorum silentia profert rabies discipulorum: quod audie- « runt in cubiculis, in tectis prædicant: vt si placuerit auditoribus « quod dixerint, referatur ad gloriam Magistrorum: sin displicuerit; « culpa sit discipuli, non Magistri. *Epist. ad Ctesiph.* Quapropter sub alieno nomine veluti argumentationes, aliorumque obiectiones, praua sua dogmata, in libris à se editis Pelagius per id tempus occuluit: quibus dissoluendis peculiarem librum, puta Tertium de Peccatorum meritis & remissione, Augustinus postea opposuit (fraudis tum istius ignarus) quando annorum aliquot deinde lapsu eadem Pelagius pertinacissimâ animositate defendit. *l.* 2. *Retract. c.* 33.

Non igitur immeritò Pelagianos, sicuti nouos sui temporis hæreticos, ita disputatores callidos, & arte magis subtili quàm nimirum ceteri faciant hæretici, noxia scribentes: & vbicumque poterant, publicè & per domos loquentes (contra quos per annos totidem Augustinus laborauit, librorum multa condens edensque volumina, & in Ecclesia populis frequentissimè disputans) perstringit Possidius. *cap.* 12.

Romæ autem Pelagius in contentionibus & disputationibus diutissimè versatus, occasionem vndique captare non destitit hæresis propagandæ & propugnandæ. Scripsit ibidem, sed paullò ante hunc annum, ad sanctum virum Paullinum Episcopum Nolanum Epistolam, quam Augustinus testatur se legisse, & fermento Pelagiani erroris, vt & cetera eius posteriora opera, esse corruptam. *l. de pecc. Orig. c.* 21. *& l. de Grat. Christi c.* 35. Eodem loco dum Episcopus quidam, inter sermocinandum cum Pelagio, citaret Augustini verba, è libris Confessionum: *Da quod iubes, & iube quod vis*; ipse ea ferre non potuit, & contradicens aliquantò vehementiùs, penè cum eo, qui ea commemorauerat, litigauit. *l. de dono perseu. c.* 20.

Sed perperàm atque peruersè. Nam cùm iubet Deus, dicens nobis;

bis; *Conuertimini ad me & ego conuertar ad vos*: nosque illi dicimus; *Conuerte nos Deus sanitatum nostrarum*, &, *Deus virtutum conuerte nos*: quid aliud dicimus, quàm, Da quod iubes? Cùm iubet dicendo, *Intelligite ergo qui insipientes estis in populo*: & nos illi dicimus; *Da mihi intellectum vt discam mandata tua*: quid aliud dicimus, quàm, Da quod iubes? Cum iubet dicendo: *Post concupiscentias tuas non eas*: nosque dicimus, *Scimus, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det*: quid aliud dicimus, quàm Da quod iubes? Cùm iubet dicendo, *Facite iustitiam*: nosque dicimus, *Doce me iustificationes tuas*: quid aliud dicimus, quàm Da quod iubes? *l. 2. de pecc. mer. & remiss. c. 5.*

Edidit Pelagius & alia quædam, siue hâc circiter tempestate, siue post eam: de quibus Augustinus *lib. de Grat. Christi cap. 35.*

CAPVT XI.

AVG. DIVITIARVM CONTEMTOR, ET ERGA PAVPERES BENIGNVS.

§. I.

Cupiditatis etiam suspicionem à se remouere studet.

Anno 409.

PINIANVS, vir clarissimus & copiosus, metu inhiantis Romanis opibus Alarici, agris prædiisque primùm diuenditis, vnà cum Melaniâ seniore, & Melaniâ iuniore coniuge, atque socru Albinâ hoc anno in Africam aduenit. Hos, simul atque appulerant, litteris Augustinus peramanter salutauit: quibus etiam excusat, quòd propter ingruentem duram hyemem, & statum Hipponensis Ecclesiæ titubantem, ad eos inuisendos (erant autem Tagastæ apud Alipium) accurrere minimè potuisset. *Epist. 227.*

Cùm verò Hipponem deinde ipsi aduenissent ad inuisendum Augustinum;

gustinum; occasione munificentiæ Piniani in Ecclesiam Tagastensem, populus Hipponensis postulabat tantumnon violenter Ecclesiæ suæ presbyterum Pinianum ordinari, contra fidem quam ei Augustinus promissione firmauerat, se illum inuitum non ordinaturum. *Epist.* 225. Quo etiam facit Epistola 124. ad Alipium: qui iuxtà cum Albinâ fuerat nonnihil sinistrè de Augustino suspicatus, quasi illo conscio Hipponenses, non clericatûs (vt aiebat Albina) sed pecuniæ caussâ, hominem diuitem & largitorem apud se tenere voluissent. Cui suspicioni (vtpote hominum de hominibus, licet falsa, non tamen incredibilia suspicantium) sicuti irascendum non putauit, ita eam sibi duxit necessariò diluendam. adeò vt, vnde sæpe alias in similibus solatium petere solitus erat, conscientiæ bonæ testimonium hîc ei non suffecerit. Nec nobis, inquit, sufficiat nostra conscientia, quia non talis caussa est vbi debeat sola sufficere. Si enim serui Dei non reprobi simus, si aliquid viget in nobis illius igniculi quo charitas non quærit quæ sua sunt; Prouidere vtique debemus bona, non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. *Eâdem Epist.* 124.

Hinc & aliâ Epistolâ satis prolixâ se apud Albinam purgat, eiusque suspicionibus temerè conceptis non solùm sese (quem tantùm ex obliquo tangebant) sed etiam populum suum Hipponensem liberare satagit. Vbi sic inter alia: Sicut enim plebs Tagastensis, de his quæ consuluistis Ecclesiæ Tagastensi, non habet nisi gaudium boni operis vestri: sic & Hipponensis, & cuiuslibet alterius loci, vbi de Mammonâ iniquitatis Domini præcepta fecistis, vel estis vbicumque facturi. Non ergo populus, vt de tanto viro Ecclesiæ consuleret suæ ardentissimè flagitans, suum pecuniarium quæsiuit commodum à vobis: sed vestrum pecuniæ contemtum dilexit in vobis. *Epist.* 225. Quod postremum probabile reddere conatur exemplo suo, quem, cùm ciuis esset Tagastensis, Hipponenses tamen ob eandem caussam apud se retinendum, atque Episcopo quamuis reluctantem præsentandum putarunt: Nam si in me, inquit, dilexerunt, quod audierant paucis agellulis paternis contemtis, ad Dei liberam seruitutem me fuisse conuersum; quanto flagrantiùs in nostro Piniano amare potuerunt, tantam mundi cupiditatem, tantas opes, tantam spem tantâ conuersione superatam atque calcatam? &c. *ibid.*

§. II.

Opum affluentiam reijcit.

SAnè si volumus fateri quod res est, plurimumque ad excellentiam Augustini facit; numquam habuit animum vir iste, opum abundantiæque cupidum: neque eo quidem fine, vt Ecclesiam cui præerat, ditaret. Id euadit manifestum inde, quod cùm aliquando ipse Alipiusque consultassent, quota pars bonorum adducenda foret ab iis, qui ad religionem se conuerterent; Alipius dimidiam saltem adducendam existimarit: Augustinus verò hac in parte benignior, omninò nullam: ne videretur scilicet Ecclesiastica cura, nihil aliud quàm pecuniaria fuisse. *Epist.* 239.

Quapropter Leporium, hominem generis nobilitate opibusque conspicuum (vt non immeritò fortasse Piniano possit comparari) non priùs in domum suam Clerumque recepit; quàm erogatis omnibus bonis, inopem prorsus redditum viderit. Quod vt expeditissimè fieret, audi quid egerit Augustinus. Ego, inquit, illi iniunxi: ego iussi: vt nimirum Monasterium, vnaque Xenodochium erigeret. Obtemperauit mihi libentissimè, &, sicut videtis, operatus est. Quomodo etiam meo iussu, Basilicam ad octo Martyres fabricauit, de his quæ per vos Deus donauit. Cœpit enim de pecunia, quæ data erat Ecclesiæ propter Xenodochium: & cùm cœpisset ædificare, vt sunt religiosi desiderantes opera sua in cælo scribi, adiuuerunt prout quisque voluit, & fabricauit. *serm.* 50. *de diuers.*

Hunc Leporium esse alium ab eo, qui fuerat aliquando conuersus ab hæresi Pelagiana, Gallus origine, vt infrà dicemus, alij affirmant, vt *Baronius*: negant alij, vt *Biuarius*.

§. III.

Non heredipeta.

ISthuc facit etiam, quòd, cùm Ianuarius Presbyter, & inter Domesticos Clericos vitam communem professus, iam morti propinquus facto per nefas testamento, filiam filiumque, illam cum laude, istum cum elogio, id est cum vituperatione exheredasset, institutâ Ecclesiâ herede; planè recusauerit Augustinus hereditatem adire: tametsi nonnulli eius in hac re constantiam damnarent. Dicebant enim: *Ecce quare nemo donat Ecclesiæ Hipponensi aliquid: ecce quare non eam faciunt, qui moriuntur heredem: Quia Episcopus Augustinus de bonitate sua (laudando enim mordent; labiis mulcent, dentem figunt) donat totum, non suscipit.*

Sed respondet: Planè suscipio, profiteor me suscipere oblationes, oblationes sanctas. Si quis autem irascitur filio suo, & moriens exheredat eum; si viueret, non eum placarem? non ei filium suum reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo volo vt habeat pacem, cuius appeto hereditatem? Sed planè, si faciat, quod sæpe hortatus sum. Vnum filium habet? putet Christum alterum. Duos habet? putet Christum tertium. Decem habet? Christum vndecimum faciat, & suscipio.

Quia ergo feci hoc; in quibusdam rebus iam volunt bonitatem meam, vel commendationem famæ meæ in aliud vertere, vt alio modo me reprehendant, quia oblationes deuotorum hominum nolo suscipere. Considerent quàm multa susceperim. Quid opus est ea numerare? Ecce vnum dico. Filij Iuniani hereditatem suscepi. Quare? Quia sine filiis defunctus est. Bonifacij hereditatem suscipere nolui, non misericordiâ, sed timore, &c. In summa, Nemo ibi me laudet, inquit, sed nemo etiam vituperet. Planè quando donaui filio quod iratus pater abstulit, bene feci. Laudent qui volunt, parcant qui laudare nolunt. Quid plura fratres mei? Quicumque vult exheredato filio, heredem facere Ecclesiam; quærat alterum qui suscipiat, non Augustinum: imò Deo propitio, neminem inueniat.

Quàm laudabile factum sancti & venerandi Episcopi Aurelij Carthagi-

thaginensis, quomodo impleuit eos omnes qui sciunt laudibus Dei? Quidam enim cùm filios non haberet, neque speraret; res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit Ecclesiæ. Nati sunt illi filij, & reddidit Episcopus nec opinanti, quæ ille douauerat. In potestate habebat Episcopus non reddere: sed iure fori, non iure poli. *serm.* 49. *de diuers. c.* 2. 3. *&* 4.

Nam cùm de Ecclesia siue dotanda siue ditanda hîc ageretur, non tuendâ; maiorem existimauit Aurelius Liberorum, quàm Ecclesiæ fauorem esse. Neque enim existimo, rescriptum Constantini & Constantij ad Orphitum, quo susceptis liberis reuocari Donationes aiunt, ad eas extendi, quæ factæ sunt Ecclesiis.

§. IV.

Neque donationum auarus apprehensor.

EOdem accedit quod totidem verbis Possidius narrat, postquam confusè præteritam historiam attigisset:

Quidam ex honoratis Hipponensium, apud Carthaginem viuens, Ecclesiæ Hipponensi possessionem donare voluit: & confectas tabulas, sibi vsufructu retento, vltrò misit Augustino. Cuius ille oblationem libenter accepit: congratulans ei, quòd æternæ suæ memor esset salutis.

Verùm post aliquot annos, nobis cum eodem Augustino constitutis, ecce ille donator litteras per filium suum mittens, rogauit vt illæ donationum tabulæ filio suo redderentur: pauperibus verò erogandos direxit solidos centum. Quo ille sanctus cognito, ingemuit hominem vel finxisse donationem; vel eum de bono opere pœnituisse: & quanta potuit Deo suggerente cordi eius, condolente animo ex eadem refragatione dixit, in illius scilicet increpationem & correctionem.

Et tabulas quas ille sponte miserat, nec desideratas, nec exactas, confestim reddidit: pecuniamque illam respuit: atque rescriptis eumdem sicut oportuit & arguit, & corripuit: admonens vt de sua simulatione vel iniquitate, cum pœnitentiæ humilitate Deo satisfaceret,

ceret, ne cum tam graui delicto de sæculo exiret.

Frequentiùs verò dicebat, magis securè ac tutò Ecclesiam Legata à defunctis dimissa debere suscipere, quàm hereditates fortè sollicitas & damnosas: ipsaque Legata, magis offerenda esse, quàm exigenda. *Possid. cap.* 24.

§. V.

Augustini obuia benignitas.

IAm & aliud est Christianæ benignitatis ipsius luculentum exemplum. Lex erat Theodosij Imperatoris, lata Arcadio Augusto II. & Ruffino Coss. Constantinopoli xv. Kalend. Nouemb. quâ debitores publicos, si ad Ecclesias confugerint, illicò extrahi decernit: aut pro his ipsos, qui eos occultare probantur, Episcopos exigi.

FASTIVS quidam, cùm debito decem & septem solidorum ab oppignoratoribus vrgeretur vt redderet; quòd ad præsens, vnde explicaret se non inueniebat, ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium sanctæ Ecclesiæ conuolauit. Eum secuti exactores cùm proficisci cogerentur, & ideo dilationem dare non possent; grauissimis Augustinum querelis onerauerunt, postulantes aut sibi Fastium tradi, aut prouideri vnde acciperent quod debebatur.

Collectam pro se in populo fieri Fastius nolebat. Quapropter Augustinus à Macedonio quodam mutuò sumsit, quantum Fastius debebat, decem & septem solidos. Quos & in caussam eius continuò dedit: promittente illo quod ad certum diem cum eis reddendis occurreret: & consentiente, vt si non faceret, commendari se populi liberalitati pateretur.

Non fecit. Atque ideo Augustinus ne pollicitationi suæ deesset de repræsentandis totidem solidis Macedonio, quia iam dies ad quem promiserat se occursurum, erat transactus: quoniam die Pentecostes non meminerat inde facere sermonem, absens nunc litteras ad plebem suam Hipponensem, & Ecclesiæ ministros scripsit, quibus petit vt pro supplendâ necessitate Christiani & Catholici fratris, faciant quod Dominus imperat, sine tristitiâ & murmuratione, cum lætitiâ

lætitiâ & hilaritate. Nam & Presbyteris significasse se ait, vt si quid minus fuerit post collationem plebis; compleant ex eo quod habet Ecclesia: dum tamen ipse populus, secundum quod placet, hilariter offerat. Quia siue de vestro, inquit, siue de Ecclesiâ detur, omnia Dei sunt: & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesiæ sicut Apostolus dicit: Non quia quæro datum, sed requiro fructum. *Epist.* 215.

§. VI.

Clericalium possessionum curam aliis relegat. Eiusdem securitas in fide alterius.

CVras porrò temporales non minùs spreuit, quàm res ipsas. Hinc Possidius: Domûs, inquit Ecclesiæ curam omnemque substantiam, ad vices valentioribus Clericis delegabat, & credebat: numquam clauem, numquam annulum in manu habens: sed ab eisdem domûs præpositis cuncta & accepta & erogata notabantur. Quæ anno completo, eidem recitabantur: quò sciretur quantum acceptum, quantumque dispensatum fuisset, vel quidquid indispensatum, vel dispensandum remansisset: & in multis titulis, magis illius præpositi domûs fidem sequens, quàm probatum manifestumque cognoscens.

Domum verò, vel agrum seu villam numquam emere voluit. Verùm si fortè Ecclesiæ, à quoquam sponte tale aliquid vel donaretur, vel titulo Legati dimitteretur, non respuebat, sed suscipiebat. *Possid. c.* 24.

Et dum Clericis fortè, vt assolet, de possessionibus ipsis inuidia fieret; alloquebatur plebem Dei: Malle se ex collationibus plebis Dei viuere; quàm illarum possessionum curam vel gubernationem pati: & paratum se esse illis cedere, vt eo modo omnes Dei serui & ministri viuerent, quo in veteri Testamento leguntur Altari deseruientes de eodem participare. Sed numquam id laïci suscipere voluerunt. *Possid. c.* 23.

In iis quoque quæ Ecclesia habebat & possidebat; intentus amore, vel implicatus cupiditate non erat: sed maioribus, magisque spiritualibus

libus suspensus & inhærens rebus, vix aliquando seipsum ad ista temporalia, ab æternorum cogitatione, relaxabat & deponebat, &c.

Nam fabricarum nouarum, numquam studium habuit, deuitans in eis implicationem animi sui, quem semper liberum habere volebat ab omni molestiâ temporali. Non tamen illa volentes & ædificantes prohibebat, nisi tantùm immoderatos. *Possid. c.* 24.

§. VII.

Erga pauperes beneficus.

PAuperum semper memor erat, eisque inde erogabat, vnde & sibi suisque omnibus secum habitantibus erogabatur: hoc est vel ex reditibus possessionum Ecclesiæ, vel etiam ex oblationibus fidelium. *Possid. c.* 23. Vox eius erat: Non est Episcopi seruare aurum, & reuocare à se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi gemunt, tam multi nos inopes interpellant, vt plures tristes relinquamus, quia quod possimus dare omnibus, non habemus. *serm.* 49. *de diuers. c.* 4.

Interea dum Ecclesiæ pecunia deficeret, hoc ipsum populo Christiano denuntiabat, non se habere quod indigentibus erogaret. Nam & de vasis Dominicis propter captiuos, & quamplurimos indigentes frangi, & conflari iubebat, & indigentibus dispensari. Et hoc ipsum etiam venerabilis memoriæ Ambrosius, in talibus necessitatibus indubitanter esse faciendum & dixit & scripsit, hâc vtique sententiâ: Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget.

Sed & de neglecto à fidelibus gazophylacio & secretario, vnde Altari necessaria inferuntur, aliquando in Ecclesia loquens, admonebat: quod etiam beatissimum Ambrosium se præsente in Ecclesia tractasse, nobis aliquando retulerat. *Possid. c.* 24.

Denique quod huic tú potissimùm tempori, quo interitus Romani timebatur Imperij, admodum congruebat: Hipponenses suos, quos absens acceperat in eleëmosynarum erogatione refrixisse, Epistolâ scriptâ redarguit. Nuntiatum est, ait, mihi, quod morem vestrum de vestiendis pauperibus, fueritis obliti. Ad quam misericordiam cùm præsens

præſens eſſem vos exhortatus ſum, & nunc exhortor, ne vos vincat & pigros faciat contritio huius mundi, cui talia videtis accidere, qualia Dominus & redemtor noſter, qui mentiri non poteſt, ventura prædixit.

Non ſolùm ergò non debetis minùs facere opera miſericordiæ, ſed etiam debetis ampliùs quàm ſoletis. Sicut enim ad loca munitiora feſtinantiùs migrant, qui ruinam domûs vident contritis parietibus imminere: ſic corda Chriſtiana, quantò magis ſentiunt mundi huius ruinam, crebeſcentibus tribulationibus, propinquare; tantò magis debent bona, quæ in terrâ recondere diſponebant, in theſaurum cæleſtem impigrâ celeritate transferre: vt ſi aliquis humanus caſus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoſo emigrauit: ſi autem nihil tale fuerit ſubſecutum, non contriſtetur, qui quandoque moriturus immortali Domino, ad quem venturus eſt, bona propria commendauit, &c. *Epiſt.* 138.

CAPVT XII.

COLLATIO CARTHAGINENSIS CVM DONATISTIS.

§. I.

Furor Donatiſtarum reſtibilis.

Anno 410.

HOc tempore circiter cùm Victorianus presbyter cladem calamitateſque per litteras nuntiaſſet, quibus paſſim & vbique Barbari per Europam, è Galliis in Hiſpanias tranſlati, ſolitâ feritate deſolantes omnia, graſſabantur: petiſſetque prolixo aliquo opere ad ſuas litteras ab Auguſtino reſponderi; accepit in primis reſponſum, Talibus malis prolixos magis gemitus & fletus, quàm prolixos libros deberi. Totus quippe mundus, inquit, tantis affligitur cladibus, vt penè nulla pars terrarum ſit, vbi non talia, qualia ſcripſiſti, committantur atque plangantur. Verum-

Verumtamen, vt longiùs non exeat, breuiter ſtrictimque enumeratis quæ per Barbaros Ægyptus, Italia, Galliæ & Hiſpaniæ paſſæ ſunt; Ecce, inquit, in regione noſtrâ Hipponenſi (quoniam eam Barbari non attigerunt) Clericorum Donatiſtarum & Circumcellionum latrocinia ſic vaſtant Eccleſias, vt Barbarorum fortaſſe facta mitiora ſint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod iſti, vt in oculos Clericorum noſtrorum calcem & acetum mitterent: quorum membra etiam cetera plagis horrendis vulneribusque ſauciarunt?

Deprædantur etiam domos aliquas & incendunt: fructus aridos diripiunt, humidos fundunt: & talia ceteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm iſta ad te dictarem, ex vno loco per eiuſmodi terrores, quadraginta & octo animæ mihi rebaptizatæ nuntiatæ ſunt. *Epiſt.* 122.

§. II.

Romanæ vrbis excidium per Alaricum.

ET hæc quidem, ſi calculum ponimus, eo anno gerebantur, quo Romam nono Kalend. Septembris, vt propiùs vero eſt, Gothi occuparunt, puta CCCC. X. Varane V.C. Coſ. de qua clade ænigmaticòs, Hieronymus Auguſtino ſcribebat: Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonozor, nec Ieremiæ vult audire cõſilia: quin potiùs Ægyptum deſiderat vt moriatur in Taphnes, & ibi ſeruitute pereat ſempiternâ. *Epiſt.* 26. Quo loco Hieronymus, per Ieremiam intelligit Innocentium Papam, qui tum Petri Cathedram ſanctiſſimus inſidebat.

Exſtat etiam Auguſtini Tractatus, De Excidio vrbis *Tomo IX.* vbi contra aduerſitates plurium hodie Regnorum & Prouinciarum, præſens remedium propinat, dum ad extremum ait: Vnam tribulam ſentit area, vt ſtipula concidatur, granum mundetur: vnum ignem patitur fornax aurificis, vt palea in cinerem pergat, aurum ſordibus careat. Sic & vnam tribulationem Roma pertulit, in quâ vel emendatus liberatus eſt pius, impius autem damnatus eſt: ſiue ab hac vita raptus ſit, vbi magis pœnas iuſtiſſimas lueret; ſiue hîc remanſerit, vt

damnabiliùs blaſphemaret; *Tract. de excid. vrb. cap.* 8.

Nam & infideles etiam, ſi quid rectè ſaperent, deberent illa quæ ab hoſtibus aſpera & dura perpetiuntur, illi diuinæ Prouidentiæ tribuere: quæ ſolet corruptos hominum mores bellis emendare atque conterere; itemque vitam mortalium iuſtam atque laudabilem talibus afflictionibus exercere: probatamque vel in meliora transferre, vel in his adhuc terris propter vſus alios detinere. *l. 1. de Ciuit. Dei c.* 1.

Quæ cùm ita ſint, quicumque boni malique pariter afflicti ſunt, non ideo ipſi diſtincti non ſunt, quia diſtinctum non eſt quod vtrique perpeſſi ſunt: manet enim diſſimilitudo paſſorum, etiam in ſimilitudine paſſionum: &, licet ſub eodem tormento, non eſt idem virtus & vitium. Nam ſicut ſub vno igne aurum rutilat, palea fumat; & ſub eâdem tribulâ ſtipulæ comminuuntur, frumenta purgantur; nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem præli pondere exprimitur: ita vna eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat; malos damnat, vaſtat, exterminat. Vnde in eâdem afflictione, mali Deum deteſtantur atque blaſphemant: boni autem precantur & laudant. Tantùm intereſt non qualia, ſed qualis quiſque patiatur. Nam pari motu exagitatum, & exhalat horribiliter cœnum, & ſuauiter fragrat vnguentum. *eod. l. cap.* 8.

Exſtat alius Sermo inſignis, cùm allato in Africam cladis nuntio Roma funditùs euerſa periiſſe diceretur, inter nouiſſimè editos à Sirmondo 33.

§. III.

Hanc ob rem leges in Africâ laxatæ. Legatio Catholicorum ad Honorium.

CEterùm obſeſsâ adhuc Vrbe, Priſcus Attalus, quem Imperatorem Barbari deſignari fecerant, totus in eo erat, vt Africam in primis ſubigeret, vnde omnis frumenti copia in Italiam aduentabat. Sed cùm omnes Attali conatus, Heracliani Africæ Comitis robur & induſtria anteuertiſſet; idem ipſe Heraclianus effecerat apud Honorium, vt tantiſper quoad rerum confuſio duraret, leges aduerſus Donatiſtas latæ ſilerent.

Quam-

Quamobrem furere illi iterùm & sæuire, sicut videre est *Epist.68.§. Ecce interim*: donec Attalo exauctorato (in quo nimirum Imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, vt Orosius loquitur, citiùs his omnibus actis penè quàm dictis, Alaricus mimum risit, & ludum spectauit Imperij) Episcopi Africani, quòd viderent postremum Honorij rescriptum Catholicorum rebus graue detrimentum inferre, habitâ Carthagine Synodo, decimoseptimo Kalend. Iulij, Legationem ad Honorium rursus decreuerunt. Hâc non tantùm abolitum est edictum, cuius iam meminimus; sed ratio inita, Legatis poscentibus, penitùs exstirpandi Donatistas, & remedio indicendæ Collationis publicæ per Imperialia iussa: quam toties rogati Donatistæ, semper obstinatè defugerant; auctore Primiano iactitantes, indignum esse vt in vnum conueniant filij Martyrum & progenies Traditorum. *Collat. 3. cap. 4.*

Profecti sunt ad Honorium Episcopi quatuor: Florentius, Possidius, Pręsidius, & Benenatus: aut vt alij volunt tres; Florentius, Possidius & Melanthius. Quibus, tametsi in mediis fluctuantis Imperij vndis eâ tempestate versaretur, tam commodam nihilominus Imperator mentis auriumque operam præstitit, atque si solùm id agere videretur. Imitatus hac in parte Theodosium patrem, quem aiebat Ambrosius magis de Ecclesiæ, quàm animæ suæ salute sollicitum fuisse.

Virorum igitur bonorum secutus consilium Honorius existimauit Altare contra Altare erigi continenter in Africâ, maiorem Ecclesiæ deformitatem esse, quàm tum erat in Vrbis euersione atque vastitate. Vt non frustrà videatur Deus tam piis Honorij consiliis fauisse: quando triduo tantùm versatus in Vrbe victâ Alaricus, non aliter porrò excessit, atque si fugam & exitium maturasset.

Et Româ quidem in Campaniam profectus cùm Nolam inuasisset, Paullinum Episcopum vinculis onerauit. de quo Augustinus: Paullinus, inquit, noster, Nolanus Episcopus, quando ipsam Nolam Barbari vastauerunt, cùm ab iis teneretur, sic in corde suo, vt ab eo postea cognouimus, precabatur: Domine, non excrucier propter aurum & argentum: vbi enim sint omnia mea, tu scis. *l.1.de Ciuit.Dei cap.20.*

Inde per vniuersam Campaniam circumducens populabundum exercitum Alaricus, paullò pòst apud Cosentiam ciuitatem morbo correptus interiit. Sepultus autem est à suis in medio Basentij amnis alueo, quem captiuorum operâ tantisper deriuauerant: ne quis

 scilicet,

ſcilicet, amne poſteà ad ſolitum alueum reducto, locum ſepulturæ eius ſcire poſſet. Planè vt olim Decebalus Dacorum rex: qui à Traiano ſubactus manus ſibi attulit, poſtquam antea theſauros omnes ſuos in Sargetiâ flumine, captiuorum etiam operâ auerſo, ſed fruſtrà, abdidiſſet.

§. IV.

Collationem Honorius indicit. Ab eâ reiecti Maximianiſtæ.

IGitur Honorius, pridie Idus Octobris anno captæ Vrbis, in annum ſequentem, Collationem Carthagine indixit inter Catholicos & Donatiſtas: cui Flauium Marcellinum V. C. Tribunum & Notarium, Cognitorem præfecit. *Poſſid. cap.* 13. Id per Auguſtinum (qui adhuc aliquid opinionis ſuæ priſtinæ, Hæreticos videlicet diſputatione vincendos eſſe, &c. retinuerat) conſentientibus tamen Epiſcopis & pariter ſatagentibus, cœptum & perfectum eſſe, diſertè tradit Poſſidius, *ibidem.*

Cur autem ſic agendi conſilium ſuggeſſerit, ſecutuſque ſit Auguſtinus, ſatis ipſe declarat his verbis: Illorum enim furor (Donatiſtarum) occupauerat Africam totam: nec prædicari à Catholicis veritatem contra ſuum patiebantur errorem: violentis aggreſſionibus, latrocinationibus, itinerum obſidionibus, rapinis, ignibus, cædibus multa vaſtantes, cuncta terrentes. Cum quibus apud Epiſcopos, quos communes non habebamus, nihil agere poteramus: quod verò ante centum fermè annos maiores noſtri cum eis egerant, iam populorum memoria non tenebat. Hæc igitur neceſſitas compulit, vt ſaltem geſtis noſtrâ Collatione confectis, eorum contunderemus inuerecundiam, & reprimeremus audaciam. *l. 3. cont. Iul. cap. 1.* Cum quibus profectò conueniunt, quæ ſuperiùs ad Victorianum ab Auguſtino ſcripta retulimus.

Verumtamen ſicut diligentiâ ſummâ procuratum eſt, vt Donatiſtæ, tametſi inuiti, ad Collationem adducerentur; ita dum eandē Maximianiſtæ peroptabant, à Catholicis repulſi ſunt. Etenim de his, dum illis

illis Pelagianos comparat, Augustinus agens: Similes, inquit, estis potiùs Maximianistis: qui cupientes exiguitatem suam nomine saltem certaminis consolari; & ideo videri aliquid apud eos quibus contemtibiles erant, quia nobiscum inire sinerentur examen: interpellantes eos, & libellum dantes, prouocantesque contemsimus. Magis enim de certamine nominari desiderabant, quàm formidabant in certamine superari. Nec sperabant victoriæ gloriam; sed famam requirebant Collationis, quia multitudinis non habebant. *l. 3. cont. Iul. cap. 1.*

§. V.

Marcellinus Collationis Cognitor: eiusq; edictum.

Marcellinus itaque caussæ Cognitor & iudex, qui iam antè in Africa agebat, viso Imperatoris rescripto, Actuarios in hoc deputatos ad singulas Africæ Prouincias destinauit, vniuersis Episcopis Cæsaris voluntatem intimaturos. Anno 411.

Edidit præterea aliud ipse Edictum, cuius tenore cunctos per Africam, tam Catholicæ, quàm partis Donatianæ Episcopos commonuit: vt intra tempus Lege præscriptum, id est intra quatuor menses (qui dies intra diem Kalendarum Iuniarum sine dubio concludetur, inquit) ad ciuitatem splendidam Carthaginensem, Concilij faciendi gratiâ, conuenire non differant: Ne eam partem de merito propriæ fidei appareat iudicasse, quàm defuisse constiterit. *Gest. 1. Cognit. cap. 5.*

In eodem Edicto Marcellinus, Basilicas, sine iussione Imperatoris, reddidit Donatistis qui se venturos pollicerentur: vt hoc modo eos ad conferendum etiam beneficiis inuitaret. Denique eis obtulit, vt quem vellent alium cum illo iudicem constituerent: iurauitque per mysterium Trinitatis, per incarnationis Dominicæ Sacramentum, nihil se aliud iudicaturum, nisi quod allegationes partium & veri fides inuenerit. *ibid. & Coll. 1. cap. 3.* Datúm est hoc Edictum, post Consulatum Varanis: Anno Christi CCCC. XI. Ætatis Augustini quinquagesimo septimo.

§. VI.

Conueniunt Donatistæ & Catholici Episcopi.

HIs ita habentibus, Donatistarum Episcopi sic à Primate suo per Tractatorias à Marcellino concessas euocati sunt, iussique prætermissis omnibus properare Carthaginem; vt scirent se decepisse quod haberent optimum in caussâ, quicumque venire noluissent. *l. post Collat. cap.* 24.

Congregantur igitur ex vniuersa Africa tot Episcopi Donatistæ: ingrediunturque Carthaginem cum tantâ speciosi agminis pompâ, vt tam magnæ Ciuitatis oculos in se, intentionemque conuerterent. *eod. l. cap.* 25. Id contigit decimo quinto Kalendas Iunias, vt ipsimet in Notoria sua fassi sunt: *gest. Cognit.* 1. *cap.* 14. vbi etiam affirmabant vsque adeo se omnes venisse Carthaginem, vt (eis solis exceptis, quos vel in propriis sedibus, vel in itinere tenuit corporis ægritudo) nec grauissimos senes annositas, nec labor prolixi itineris potuerit impedire. *ibid. & l. post Collat. cap.* 24.

Conuenerunt etiam Catholici, plures vtique Donatistis: tametsi ad euitandam ostentationem non simul omnes, sed seorsum, prout quisque poterat, vrbem ingressi sint. *Coll.* 1. *cap.* 11. Quam ab caussam pauciores adesse rati Donatistæ; non priùs sciuerunt quod res erat, quàm Catholicorum numerum constare, suum quem perhibuerant, errasse conspexerunt.

§. VII.

Collationis Locus & Leges.

AMbabus partibus Carthagine præsentibus, cùm declarassent coràm Donatistæ, interrogante Marcellino, non decere eos Cognitorem eligere alterum, qui non petiuerant primum: alio Edicto Marcel-

Marcellinus, quod & ipse Imperator Honorius decreuerat, statuit, monuitque vtriusque partis Episcopos, Non ampliùs quàm septenos hinc & inde, qui communi omnium suffragio nominarentur, mutuæ inter se disceptationis habituros esse colloquium: totidem præterea qui consilio, si opus esset, adhiberentur: & quaternos alios, qui gestis custodiendis & conscribendis præessent: in vniuersum triginta sex. Id fiebat eo fine, vt quietè & tranquillè omnia, ac sine turbis & strepitu peragerentur, ob quod etiam omnem populi conuentum arcuerat: eâque lege, vt reliqui vtriusque partis Episcopi signatis ad se litteris promitterent, ratum habituros, quidquid à septenis fuisset actitatum.

Locum etiam futuræ Collationi Thermas Gargilianas destinauit: quod Franc. Balduinus ait, videri fuisse nobile aliquod Carthagine auditorium. *gest.Cognit.* 1. *cap.*10. *Epist.*152. Exstat l.2. Veterum Epigramm. quæ Pithæus collegit, Epigramma de Thermis Gargilianis, à Thrasamundo Rege renouatis, vti primæ postremæque versuum litteræ indicant, THRASAMVNDVS VOTA SERENANS.

Instante nunc igitur Collatione, aiebat pro concione Augustinus: Ad Collationis locum nullus vestrûm irruat, fratres mei. Prorsus si fieri potest, etiam per illum locum transitum deuitate, ne fortè aliquis contentionis & litis aditus inueniatur, vel occasio præbeatur, & inueniant ipsam occasionem, qui quærunt occasionem. Maximè quoniam qui parum Deum timent, aut admonitionem nostram paruipendunt, vel quia præsentia diligunt, debent saltem terrenæ potestatis seueritatem venerari. Edictum viri illustris publicè propositum legistis: quod quidem non propter vos propositum est, qui Deum timetis & commonitionem Episcoporum vestrorum non contemnitis; sed ne quis ista non curet, ne quis ista contemnat. *serm.* 36. *inter nouiss.* Ita nimirùm Catholici Episcopi Cognitori obtemperabant, qui moneri plebes iusserat per singulas Ecclesias, vt à die disputationis ac loco omnis se multitudo contineret.

Ceterùm cùm partis Donati Episcopi exigerent proponi sibi ab aduersariis, quâ de caussa fuissent congregati; Cognitor distulit: vt ex ordine priùs omnia recitarentur, quæ ante diem Collationis acta fuerant. Et recitata est Notoria Donatistarum, in qua dixerunt, Non sibi placere, vt hi soli ex Episcopis conuenirent ad Collationis locum, quos ad ipsam caussam peragendam reliqui delegissent: sed petiuerunt se omnes potiùs qui venerant adesse debere, vt eorum numerus appareret

reret: dicentes, quod eos aduersarij paucos esse mentiti sint. *Coll. I. cap.* 4. Verùm absque confusione fieri istud haud poterat. Nam cùm patientia disputandi, quæ soli amica silentio est, omnem cateruatim agminis strepitum perhorrescat; nihil interest vtrùm eam congestio populorum, an Episcoporum turba præpediat: dixerat Marcellinus in Edicto suo. *gest. Col.* I. *cap.* 10.

Sed vti Donatistæ admirabiles erant pragmatici, magisque versipelles & versuti calumniatores, quàm vlli vnquam fuerint in suo foro caussidici: qui videbantur eo dumtaxat fine Carthaginem venisse, vt redirent: ita quoque erant gladiatores magis sanguinarij, quàm vlli in castris educati milites, qui manu potiùs quàm verbo pugnare voluissent. Et verò ni Marcellinus aliquis cum suâ apparitione adfuisset, periculum erat ne Collationem efficerent, qualis post mortem Augustini fuit Ephesina illa Synodus, quæ λῃστρική appellata est. Certè non dubitassent Augustinum tractare, vt in ea Synodo Flauianum tractarunt Nestoriani.

Credo propter has caussas, Honorium voluisse vt Marcellinus cum armata apparitione adesset huic Collationi: alioquin sanè voluisset Augustinus tale præsidium abesse. Nam cùm Donatistas prouocat alio tempore: Cessabit, inquit, à nostris partibus timor temporalium potestatum: cesset etiam à vestris partibus terror congregatorum Circumcellionum. *Epist.* 203. Prouocansque iam antea Crispinum Donatistam: Mapalienses, inquit, ambos nos audiant, ita vt scribantur quæ dicemus: & à nobis scripta, eis Punicè interpretentur; &, remoto timore Dominationis, eligant quod voluerint. *Epist.* 173.

§. VIII.

Catholicorum admiranda moderatio.

Recitatâ, vt diximus, Donatistarum Notoriâ, recitatæ sunt litteræ Catholicorum quas Cognitori rescripserant sicuti Edicto commonuerat: quibus insinuant consentire se ad omnia, quæ illo Edicto fuerant ordinata. In eisdem litteris etiam se obstrinxerunt & polliciti sunt, quòd si in parte Donati veritas eis demonstraretur Ecclesiæ;

clesiæ; non se illic Episcopalem honorem quæsituros, sed consilium eorum secuturos pro salute Christianâ: si autem in sua communione potiùs veritas ostenderetur Ecclesiæ; honores Episcopales eis non se negaturos: & hoc à se fieri bono pacis, vt intelligerent hi quibus hoc præstaretur, quòd in eis Catholici non Christianam consecrationem, sed humanum detestarentur errorem. Quòd si plebes, duos in vna Ecclesia Episcopos ferre non possent; vtrisque de medio recedentibus, singuli constituerentur Episcopi, ab eis Episcopis ordinandi qui in suis plebibus singuli inuenirentur. *Col.1.cap.5.* Exstant hæ litteræ in Actis Collationis *c.10. & l.de Gest.cum Emer.*

Porrò non modò obtulerunt Catholici Donatistis conditionem, quam iam dixi; sed etiam liberaliter addiderunt alteram, quam Augustinus ibidem refert, vnaque memorabile aliquid contigisse, quando de ea proponenda Catholici inter se deliberabant. Cùm ante ipsam Collationem, inquit, inter nos aliqui fratres de hac re colloqueremur, Quia pro pace Christi Episcopi debent esse, aut debent non esse; quod vobis fatendum est: circumspicientes omnes fratres coëpiscopos nostros, non facilè nobis occurrebant, qui hoc vellent suscipere, & de hac humilitate Domino sacrificare. Dicebamus, vt fieri solet, Ille potest, ille non potest: ille consentit hoc, ille non tolerat: loquentes magis pro suspicionibus nostris, qui corda illorum minimè videre poteramus.

Quando autem ventum est, vt hoc palàm fieret in Concilio vniuersorum tam frequenti, penè trecentorum Episcoporum; sic placuit omnibus, sic exarserunt omnes, vt parati essent Episcopatum pro Christi vnitate deponere, & non perdere, sed Deo tutiùs commendare. Duo ibi vix inuenti sunt, quibus displiceret. Vnus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberiùs ausus est: alter, voluntatem suam tacito vultu significauit. Sed pòsteaquàm illum liberiùs hoc dicentem obruit omnium fraterna correptio; illo mutante sententiam, vultum etiam ille mutauit. *l. de gest. cum Emer.*

Ex quo patet, quàm non Donatistarum res Catholici concupiuerint, quamque verè pòst Augustinus dixerit: Veniant ad Ecclesiam Christi veram, hoc est matrem Catholicam: sint in illâ Clerici, sint Episcopi vtiliter, qui contra illam fuerunt hostiliter. *Epist.50.* Tametsi hoc non fieret (quoniam reuera quod fatendum est, fieri non deberet) nisi pacis ipsius compensatione sanaretur. *eâd. Epist.* Vetus enim

Ecclesiæ disciplina fuit, vt qui ex Clero in hæresin, schisma, vel idololatriam lapsi essent; resipiscentes, ad pœnitentiam quidem admitterentur; à Cleri tamen ordinatione & sacerdotali honore prohiberentur, etiam quem priùs habuissent. Cuius rei testis quoque Augustinus est, *l. de vn. bapt. c.* 12. Verumtamen, vt iam ex eo diximus, contrarium pacis nomine sanabatur.

Neque verò nouum hoc fuit exemplum. Nam Arrianis, qui iam aliquot annis Ecclesiæ gubernationem in Oriente occupauerant, & de ea possessione, si sanari nollent, decedere abs Theodosio iubebantur; non dissimilis conditio fuit oblata. Sed & eodem tempore Melatius Episcopus Antiochenus, pacis retinendæ caussâ, Paullino (qui separatos alioquin habebat suos cœtus) obtulit, vt conciliatio fieret, societatem sui Episcopatus: eâ lege, vt altero mortuo, alter qui superstes esset, in solidum Episcopus maneret.

Denique testatur Augustinus, cùm Melchiades Romanus Episcopus ex sententiâ suorum Collegarum damnaret Donatum; Donatistis qui resipiscere vellent, ita pepercisse, vt sanitatis recuperandæ, inquit Augustinus, optionem liberam eis fecerit: paratus communicatorias litteras mittere etiam iis, quos à Maiorino ordinatos esse constaret: ita vt quibuscumque locis duo essent Episcopi, quos dissensio geminasset; eum confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior: alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur. De hac Melchiadis sententia loquens Augustinus, exclamat: Quàm innocens! quàm integra! quàm prouida & pacifica! O virum optimum! ô filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis! *Epist.* 162. quod suo loco suprà retulimus.

§. IX.

Alia modestiæ Catholicorum indicia. Totius controuersiæ capita breuiter ab iisdem proposita.

ACceptis iam Donatistarum & Catholicorum litteris, Marcellinus, quidquid vtraque pars scripserat, in publicam populi notitiam transmisit, vti se facturum spoponderat. *Acta Cogn. 1. cap.* 17. eo fortasse

fortasse consilio, vt gnarus omnium populus, obstinatos in schismate Donatistas tãtò faciliùs desereret, quò sciret manifestiùs, quàm æquas aduersariis, sibi iniquas, Catholici, conditiones pacis obtulissent.

Adhæc consenserunt Catholici per litteras, vt (quod Donatistæ petiuerant) vniuersi qui venerant præsentes essent, eo loco vbi erat futura Collatio: cùm tamen illic ex Catholicis Episcopis illi soli adessent, quos Edicto suo Cognitor definierat: vt si aliquis tumultus exsisteret (quod Catholici valde metuebant) non illis imputaretur qui paucissimi adessent, sed eis potiùs qui multitudinem suam præsentem esse voluissent.

Iisdem litteris Catholici puncta totius futuræ controuersiæ breuiter complexi sunt: putà, Ecclesiam Christi per vniuersum terrarum orbem esse diffusam, non compactam in vnum aliquem mundi angulum, aut gentem: Cæcilianum à traditionis crimine innocentem fuisse, aut saltem de eo minimè conuictum: Iussiones Imperatorias, quas pro se contra Donatistas Catholici nonnumquam impetrauerint, adeo non esse damnandas, vt ipsi quoque Donatistæ hostes suos Maximianistas publicis aliquando iudiciis sint insectati. *Collation. 1. capite 7.*

Hinc enim sæpenumerò solebant facere Catholicis inuidiam, quòd in materia religionis Imperatoriam auctoritatem implorarent: post Primianum repetentes; *Illi portant multorum Imperatorum Sacras, nos sola portamus Euangelia. l. post Collat. cap. 31.* Sacrum quippè sicut & diuinum, eo tempore dicebatur, ait Franc. Balduinus, quidquid erat Principis. Hinc sacræ Principum Epistolæ, Leges, Mandata, Rescripta. Et *vice sacrâ iudicare* dicebatur, qui vice Principis iudicabat, sicut Marcellinus in hac Collatione. Itaque dici etiam poterat, *Sacer Cognitor:* & *sacrarum Cognitionum iudex*, vt eius temporis leges loquuntur.

§. X.

Donatistæ tergiuersari incipiunt.

CVm ergo quod antè Cognitor edixerat inquisisset, vtrùm sicut à Catholicis, ita etiam à parte Donati electi iam essent, qui suf-

ceptam caussam peragerent; cœperunt Donatistæ non obscurè tergiuersari. Accusabant in primis Catholicos propter præteritas litteras, quòd iam esset ab eis acta caussa, antequam esset confligentium statuta persona. Instabant deinde, vt priùs ageretur De tempore, De mandato, De personâ, De causâ: tunc ad negotij merita veniretur. Nam quod tempus attinebat, iam id esse præterlapsum: & cetera de genere hoc calumniosè & declinatoriè, quæ neque in foro iure agerentur: hoc vnum nimirum agere incipientes, vt agant nihil. *Collat.* 1. *cap.* 8.

Respondit Cognitor, eiusmodi cauillos non Episcopalis, sed forensis potiùs obiectionis esse. Siquidem de tempore, licet esset suggerente Officio quartodecimo Kalendas Iunias completum; partem nihilominùs vtramque in Kalendas ipsas consensisse: imò etsi pars quælibet adhuc vsque non occurrisset; duos alios menses superesse potuisse, quos Imperator adiunxerat trinis Edictis fuisse seruandos.

Cùm viderent Donatistæ, hanc sibi declinationem esse peremtam, intulerunt: Nihil ergo secum agi publico iure debere, sed tantùm diuinis Scripturis. Qua de caussa cùm quæsisset Cognitor, quid vtrique parti de hac re placeret? Responderunt Catholici, Iam mandato suo, vbi electis disputatoribus agendi modus iniunctus est, istud declarari. ibi posse meliùs apparere, quòd non forensibus tergiuersationibus, sed magis diuinis testimoniis ageretur: instantes, tametsi reclamantibus aduersariis, vt legeretur; quod denique factum est. *Collat.* 1. *cap.* 8. 9. & 10.

Sed hîc rursus habebant Donatistæ quod arroderent: neque priùs quieuerunt, quàm coràm adesse Catholicos omnes Episcopos, qui mandato subscripserant, impetrarunt: quia non existimabant Carthaginem tot Catholicos conuenisse, quot fuerant subscriptiones ostensæ. *Coll.* 1. *cap.* 12.

§. XI.

§. XI.

Catholicorum & Donatiſtarum Epiſcoporum in Collatione numerus. Inter Catholicos diſputat Auguſtinus.

Recenſitis eapropter & recognitis præſentibus Catholicis, qui ſubſcripſerant; Cognitor obtulit petens, Vt conſidentes potiùs agerent, quàm ſtantes. Donatiſtæ recuſauerunt: gratias tamen agentes, quòd talibus ſenibus obtuliſſet conſeſſum. *ibid. cap.* 13. Iuſto ſanè Dei iudicio: quòd eſſent honore ſibi oblato indigni. De quo paullò pòſt plura.

Inde mandato Donatiſtarum prolato & recitato (quo iubebantur hi, quos elegerant, agere velut aduerſus traditores, & perſecutores ſuos) recitata ſunt nomina eorum: vt conſtaret non ſolùm petentibus Catholicis, vtrùm apud Carthaginem præſentes ſubſcripſiſſent; verumetiam ad ipſorum Donatiſtarum inſtantiam, vt appareret quanto numero veniſſent.

Fuit ergo omnium ex parte Donati numerus, ducenti ſeptuaginta nouem, annumeratis etiam illis pro quibus abſentibus alij ſubſcripſerant, computato & vno defuncto, de quo videnda eſt Epiſtola 152. Catholicorum verò apud Carthaginem præſentium, ducenti octoginta ſex. Etenim in ipſo loco Collationis, ex his Catholicis qui mandato ſubſcripſerant, & qui præſentes geſtis mandauerant, hi ſoli defuerunt qui illic apud Carthaginem incommodâ valetudine tenebantur. Ex his autem quorum nomina Donatiſtarum ſubſcriptio continebat, non ſolùm illi deerant, quos apud Carthaginem ægrotare reſponderant; ſed etiam illi pro quibus abſentibus, id eſt apud Carthaginem non conſtitutis, alij ſubſcripſerant.

Quoniam itaque ſe Donatiſtæ de numeroſitate iactabant: excepto eo quòd Catholicos plures veniſſe Carthaginem conſtitit; dictum eſt à Catholicis, alios Epiſcopos centum viginti non veniſſe Carthaginem, quòd quidam eorum ſenectute, quidam infirmitate, quidam di-

 uerſis

uersis necessitatibus essent impediti. Quod cùm audissent Donatistæ; responderunt, etiam suos multò plures non venisse: & multas apud se esse cathedras viduatas Episcopis: cùm tamen in Notoriâ suâ quam Cognitori dederant, apertissimè dixissent, vsqueadeò se omnes venisse Carthaginem, vt nec grauissimos senes ætas, nec labor potuerit deterrere: eosque solos non venisse, quos aduersa valetudo in suis sedibus, vel in itinere tenuisset, &c. Sanè propter cathedras, quas Episcopis vacuas apud se esse dixerunt; responsum est etiam à Catholicis, sexaginta esse, quibus successores Episcopi nondum fuerant ordinati. *Collat.1.cap.* 14.

Quod si libet inquirere, quo tandem euaserit numerus eorum, quem habuerint à sedecim circiter annis in Concilio Bagaiensi: (in quo præter Maximianistas, qui propè centum antea Cebarsussi conuenerant, numerati sunt trecenti nonaginta quatuor Episcopi Donatistæ) deprehendere licebit quantùm iam inde, auctore præsertim Augustino, Ecclesiæ Catholicæ vnitas profecerit.

Quod demum spectat ad eos, qui vtrimque pro disputatione sunt electi: à parte Catholicorum nominantur in Actis Collationis à Papir. Massono editis: Aurelius Carthaginensis, Alipius Tagastensis, Augustinus Hipponensis, Vincentius Colusitanus, Fortunatus Constantiniensis (cuius, sub nomine Cirtensis, meminit Augustinus *l.de vn. bapt.c.16.& l.2.cont.Petil.cap.99.*) Fortunatianus Siccensis, & Possidius Calamensis, Episcopi.

A parte verò Donatistarum: Primianus Carthaginensis, Petilianus Constantiniensis, Emeritus Cæsariensis, Protasius N. Montanus Zamensis, Gaudentius Thamugadensis, & Adeodatus N. Episcopi. Ita tamen, vt sicut hinc veluti Princeps fuit Petilianus; ita Augustinus illinc: vt & antea hi scriptis aduersariis conflictati inter se fuerant, & erat in suo quisque ordine præstantissimus. Ceteris loco digressis, & remanentibus solummodò necessariis, in perendinum diem Collatio dilata est, vtrorumque consensu: quoniam præsens tum dies videbatur emensus. *Collat.1.cap.15.*

§. XII.

§. XII.

Acta secundæ diei: & Donatistarum in sedendo scrupulus.

REuersis tertio Nonas Iunij, & ingressis Collationis locum, puta Secretarium Thermarum Gargilianarum; obtulit consessum iterùm Cognitor: deprecans vt fieret. Et mox Catholici consederunt: Donatistæ autem recusauerunt. In qua recusatione inter cetera id quoque dixerunt, quod scriptum sibi esset cum talibus non sedere. Ad quod Catholici, ne moræ fierent, tunc non responderunt: sed opportuniore loco, in tertij diei collatione. *Coll. 2. cap. 1.*

Nam cùm regessissent illud psalmi 25. *Non sedi in Concilio impiorum*; corporaliter eum locum interpretantes: à Catholicis responsum est; Non ergo cum eis vel intrare in locum Concilij debuisse, quandoquidem in eodem psalmo sequatur: *Et cum iniqua gerentibus non introibo. Coll. 3. cap. 9. & l. post Coll. c. 5.*

Quamobrem Donatistas, nimiùm profectò morosos, super hoc facto taxans Augustinus, inquit: Medicus bonus, ægros non solum præsentes sanabat, sed & futuros etiam præuidebat. Futuri erant homines qui dicerent: Ego peccata dimitto, ego iustifico, ego sanctifico, ego sano quemcumque baptizo. Ex isto numero & isti sunt, qui dicunt, Noli me tangere. Vsqueadeo ex ipso numero sunt, vt nuper in Collatione nostra, quod etiam in gestis ipsi loqui poterimus, cùm eis à Cognitore esset consessus oblatus vt sederent nobiscum; respondendum putarent: Scriptum est nobis cum talibus non sedere. Scilicet ne per contactum subselliorum, ad eos velut nostra contagio perueniret. Vide si non est: *Noli me tangere, quia mundus sum.*

Alio autem die, vbi opportuniùs erat, commemorauimus eos huius miserrimæ vanitatis, cùm ageretur de Ecclesiâ, quia mali in eâ non contaminant bonos: respondimus eis, quia ideo nobiscum sedere noluerunt, & dixerunt, se Scripturâ Dei fuisse commonitos, quia videlicet scriptum est: *Non sedi in Concilio vanitatis.* diximus, si ideo nobiscum

biſcum ſedere noluiſtis, quia ſcriptum eſt, Non ſedi in Concilio vanitatis, quare nobiſcum ingreſſi eſtis, cùm conſequenter ſcriptum ſit: *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* &c. *homil.* 23. *cap.* 8.

Et quamquam hac Donatiſtarum hypocriſi ſtimulatus, eò ciuilitatis ſe demiſerit Cognitor, vt diceret, Stando ſe cogniturum; *Coll.* 2. *c.* 1. adeoque obſtinatio eorum non Catholicos ſolùm, ſed ipſum etiam iudicem, conſidere ſtantibus Epiſcopis detrectantem, ſtando fatigarint: mirum tamen eſt, tam fuiſſe ineptè moroſos, vt ſtare quàm ſedere maluerint: cùm illud reorum, hoc iudicum ſit. Nam cùm reus ſedere iubebatur, abſolutus eſſe intelligebatur: neque aliâ abſoluendi formulâ vſi erant eorum maiores in primo illo ſuo Cirtenſi Concilio, quod ſuperiori Libro exhibuimus.

Fuit profectò incredibilis quidam faſtus horum hypocritarum. Nam ſicuti, Optato referente, indignè olim tulerant, quòd *Fratres* à Catholicis appellarentur; ita quoque vocari in Collatione renuerunt. Vbi oſtendiſtis, inquit Auguſtinus, nos eſſe quibus Dominus præcepit per Prophetam: *Dicite, Fratres noſtri eſtis, iis, qui vos oderunt, & qui vos deteſtantur*: vos verò in numero eorum eſſe, qui iſtos, quibus hoc Dominus dicit, oderunt & deteſtantur. *l.* 2. *cont. Gaud. cap.* 11.

Eſa. 66.

Cùm autem Catholici exiſtimarent, ipſam controuerſiæ arcem nunc petendam; in varias & multiplices tergiuerſationes Donatiſtæ abierunt. Ac primùm petiuerunt, vt ſibi ederetur Mandatum Catholicorum: quo conſiderato, poſſent in diem conſtitutum inſtructi adeſſe: eò quòd Exceptores cum conſcriptione Geſtorum occurrere non valerent.

Et quamquam Catholici, de ſubſcribendis proſecutionibus ſuis, iam annuiſſent; Donatiſtæ ſe multùm moueri dixerunt, quòd hoc conſuetudo non haberet. Denique cauſſantes multa, iterumque reuomentes aliquid de tempore præterlapſo, vnde iam fuerat primo die tranſitum; cùm in eo hærerent, vt progredi nollent niſi editis ſibi geſtis; ſex dierum dilationem impetrarunt. *Collat.* 2. *c.* 2. & 3.

§. XIII.

§. XIII.

Donatiſtarum moræ atque effugia, Die tertio.

SExto Idus Iunias, tertio Die Collationis, ingreſſis, ac fatentibus partibus tradita ſibi Geſta; iuſſit Cognitor principale negotium iam proponi.

Id erat, vt crimina, quæ ſolebant Donatiſtæ obiicere in Eccleſiam toto orbe diffuſam, ſi poſſent, probarent. *Coll.* 3. *c.* 1. *&* 2. Etenim duo omninò erant inter Catholicos & Donatiſtas quæſtionis controuerſæ capita: primum Iuris, alterum Facti. De illo quærebatur, Vbi eſſet Eccleſia, an apud Donatiſtas, an apud Catholicos? Et quidem tanto difficilior diiudicatio fuit, quòd vtrobique ferè eadem ſonaret doctrina, & forma ſimilis conſpiceretur: *Optat. l.* 5. adeoque opus eſſet aliis indiciis, quàm Doctrinæ & Sacramentorum. De hoc: Vtrùm à Traditoribus Cæcilianus fuiſſet ordinatus: atque ipſemet Traditor?

Hæ enim fuerant ab initio cauſſæ ſuſcitati Schiſmatis. Primò, quòd Cæcilianus Traditor fuiſſet, tum, quòd cibum Martyribus in carcere exhiberi vetuiſſet. *Collat.* 3. *cap.* 14. Deinde, quod à Traditore Felice Aptungitano ordinatus eſſet. *ibid. & Pſ. cont. Donatiſt. litt. D.* Præterea, non exſpectauerit, vt Princeps à Principe ordinaretur. *Coll.* 3. *c.* 16. Quintò, quòd ab eis vocatus in Concilio comparere contemſerit. *Coll.* 3. *c.* 14. *&* 16. Denique, obiecta ſibi in eo Concilio crimina tacendo confeſſus ſit. *l. poſt Coll. c.* 23.

Quare ob eiuſmodi figmenta, totius orbis Eccleſias quæ Cæciliano communicabant, commercio ſcelerum & ſocietate criminum inquinatas aiebant, omneſque de populo Dei periiſſe, ſe ſuiſque tantummodò exceptis. Atque hinc erat, quòd *Traditorum progeniem* Catholicos appellarent, negarentque penes eos Eccleſiam eſſe, vt paullò pòſt latiùs dicemus.

Cumque iam tum iuberentur ea crimina, quæ paſſim Catholicis obiiciebant, probare; moras extemplò iniicere cœperunt: neque cauſſam agere, ſed eam vagando circumcurrere. Contendebant, vt priùs

quæreretur, Qui essent, qui agerent? & flagitabant vt exprimerentur, qui petissent ab Imperatore istam fieri Collationem. Volebant enim vt constaret, Catholicos esse petitores: vt ex forensi scilicet iure possent discutere personas petitorum: cùm mandato tamen suo Catholici declarassent, non se petitores esse, sed defensores, aduersus ea crimina quæ Donatistæ Ecclesiæ obiiciebant: imò ipsimet petiuissent, ne caussa hæc forensibus technis, sed solis diuinis Scripturis ageretur.

Post multam altercationem cùm recitato tandem Imperiali præcepto id vnicum pateret, Catholicos petiuisse Collationem, eamque esse concessam; cœperunt postulare preces, quibus esset Collatio petita. Hic cùm eis ipse Cognitor respondisset, In pragmatico Rescripto preces inseri non solere; mandatum saltem Legatorum, eorumque nomina sibi edi volebant: non alio vtique fine, quàm vt moras necterent & tempus tererent. *Collat.* 3. *c.* 2.

Inter hæc fatentibus Catholicis, Collationem se petiuisse; responderunt è contrà Donatistæ, se esse Catholicos. Sed Marcellinus interlocutus est, Catholicos eos appellandos, quos appellauit Imperator: Donatistarum nimirum aduersarios. *Coll.* 3. *c.* 3.

Atque hæ de personis, tum Petitorum tum Legatorum, tum de mandato eorumdem, &c. tergiuersationes, sæpissimè recruduerunt: donec sic est à Catholicis responsum, vt confiteri iam cogerentur Donatistæ, quòd sensim inducerentur in caussam: siue ad caussæ interna, vt alibi exponitur, deducerentur: quod fieri sanè nolebant. *Collat.* 3. *c.* 3. 4. *&* 5. *& l. post Collat. c.* 25. Etenim mirabiliter factum est, vt, cùm propterea quærerent Petitoris personam, ne perueniretur ad caussam; ipsa inquisitio petitoris, subitò in medium mitteret caussam. *Collat.* 3. *cap.* 3.

§. XIV.

Ingressus ad caussam.

QVare lectâ relatione Anulini Proconsulis ad Imperatorem Constantinum, quâ Petitores olim Donatistas fuisse constabat; rogarunt vnde foret accepta? Et respondentibus Catholicis, si dubitarent,

tarent, in Archiuo Proconsulis esse quærendum; futiles aliquot argutiolas obiecerunt: ac tandem etiam nescio quâ de caussâ quæsierunt, Quis ordinasset Augustinum? nisi quod pronum sit suspicari, veteres calumnias (de quibus suprà) in promtu habuisse: sed quoniam erat telum imbelle sine ictu proiectum, cùm intrepidè respondisset Augustinus, à Megalio se ordinatum; qui tunc fuerit Primas Episcoporum in Numidiâ Ecclesiæ Catholicæ; intentionem suam in alia detorserunt. *Coll.* 3. *c.* 7.

Iusserunt Litteras legi, quibus respondebant mandato Catholicorum, sibi primâ & secundâ Collatione exhibito: ac conabantur probare, penes se esse Catholicam: quandoquidem vt aiebant, Catholica constare non possit commixtione malorum hominum: nihil interim respondentes ad testimonia ex Lege & Prophetis, & Psalmis, & Apostolicis atque Euangelicis litteris deprompta; quibus ostendebatur Ecclesia Catholica per totum mundum ab Hierusalem, atque etiam in Africam diffusa.

Nam quemadmodum contendebant Catholici, Ecclesiam esse debere *Catholicam*; ita Donatistæ obiiciebant debere esse *Sanctam*: adeò vt cùm illi vrgerent vaticinia Prophetarum, quæ Catholicam promittunt, & Euangelica atque Apostolica scripta, quæ asserunt; Donatistæ opponerent vaticinia, quæ Ecclesiam sanctam describunt, vt videri potest quamplurimis apud Augustinum locis, præter quàm in Actis.

§. XV.

Donatistarum Capitalis error.

IGitur inter eos quibus pertinaciter adhærebant errores, hic erat caput quodammodò ceterorum: Ecclesiam solis constare bonis, malos omnes extra eam esse. Contra tot Christi, vt cetera taceamus, parabolas, quibus futuram in Ecclesia bonorum malorumque ad sæculi vsque finem permixtionem, euidenter significauit. Sed quibus eludendis, hâc dogma suum correctione temperabant; vt occultos tantùm in Ecclesiâ malos, eosque solos reperiri posse faterentur. *l.* 2. *cont. Gaud. c.* 4.

 Quasi

Quaſi nimirum in areâ Dominicâ non ſit manifeſta palea, atque ita conſpicua, vt vel ſola ferè appareat; triticum ita tegens & opprimens, vt videri vix poſſit.

Addebant alterum quod ſuprà indicauimus: Externâ ſocietate & communi Sacramentorum vſu, veluti contagione quâdam, pollui à malis bonos & contaminari: ideoque corporalem etiam à malis ſeceſſionem eſſe faciendam: neque vllum cum eis habendum commercium, communionem, colloquium. Hinc Scripturas, quæ de ſpirituali malorum ſocietate vel fugâ, & animorum coniunctione aut ſeparatione agunt, detorquebant ad corporalem. *Coll. 3. c. 9. l. 2. cont. Gaud. c. 5.*

Quaſi non olim Prophetæ & Apoſtoli, & ſancti quique viri atque Eccleſiæ Paſtores (interque illos Cyprianus Epiſtolâ de Lapſis) de ſæculi huius moribus grauiſſimè queſti ſint, vehementer in eos declamantes: qui tamen Salomonis aut Chriſti Templum, & Sacramentorum illic vſum habuere communem, *Epiſt. 163.* nullâ plebis ſeparatione diuiſioneque factâ, donec conſeruaretur ſanæ fidei integritas.

Sed ſtolidum prorſus erat, quod ipſa Templa, Altaria, totamque Eccleſiæ ſupellectilem, eodem veluti contagio infici contaminarique dicerent. Hinc Templa Catholicorum cremarent: Altaria ſuffoderent: ſacros Codices in ignem mitterent: aut, dum maiore compendio agere humaniùs vellent, aras raderent, eaſque cum pauimento & parietibus Baſilicarum, aquâ ſalsâ non ſine exorciſmis abluerent: exiſtimantes hoc pacto omnem ſe immunditiam ſordeſque luſtrare.

Horum teſtis eſt Optatus *l. 2. & 6.* quos meritò irridens, lauare etiam publicas plateas iubebat, quippe Catholicorum pedibus calcatas, maculataſque: quin & templi teſtudinem, imò verò & cælum ipſum & aſtra, ſi ſolus vtique contactus atque aſpectus profanare & contaminare res poſſit.

§. XVI.

§. XVI.

Alij eorumdem errores aperiuntur, ac refutantur.

ET quoniam non incommodo loco Donatiſtarum errores, vbi omnes propè delibati ſunt, attigimus: quandoquidem eos cognoſcere plurimùm Hiſtoriæ interſit, ceteros proſequemur.

Talibus ædificij ſui iactis veluti fundamentis, ſuperſtruebant denique ea, quibus ab initio hæc omnia deſtinabantur: Eccleſias tranſmarinas Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ, ceteraſque deinde quotquot erant in eâdem cauſâ ſiue ſcienter, ſiue inſcienter coniunctæ, Cæciliani & Collegarum eius criminibus (quia illius potius quàm ſuam communionem præferendam putarent) veluti quodam contagio pollutas infectaſque eſſe: imò eidem Traditionis crimini redditas dicebant obnoxias, atque idcirco à fide & Chriſto defeciſſe: &, quod eſt conſectarium, vitandam eſſe omnibus eorum communionem.

Erant perinde hæc ipſorum, è talibus principiis educta Paradoxa: *In reliquo terrarum orbe toto, Eccleſiam defeciſſe: Tranſmarinam Eccleſiam lupanar & meretricem effectam: Eccleſiam Chriſti in ſolâ remanſiſſe Africâ: Solam Donati partem & communionem, veram eſſe Chriſti Eccleſiam: Se ſolos ſanctos & impollutos, & Martyrum eſſe filios; ceteros omnes pollutos, impios & traditores effectos: nihil propterea commune ſibi cum eis habendum.*

Et licet hæc eſſent contra tot manifeſtas atque euidentes Scripturas, quæ Catholicam fore Eccleſiam, perque totum diffundendam orbem, liquidò promittebant; attamen præter alia reſpondere conſueuerant, eam iam pridem promiſſionem impletam: *l. de Agon. Chriſt. c.* 29. *l. de vnit. Eccl. c.* 13. ſed hominum peruerſitate effectum, vt ampliſſimum aliquando Chriſti regnum, in arctum nunc & anguſtum, adeoque paucitatem ſit redactum: quæ tamen paucitas, non minùs ſit in Scripturis prædicta & commendata, atque vniuerſalis ipſa, vt ſic dicam, amplitudo. Quamobrem ſolebant paucitatem interdum ſuam miro præconio iactare. *l. de vnit. Eccl. c.* 7. *l.* 3. *cont. Creſc. c.* 66. Qua in re Pelagianis præiuerunt, quibus idem poſtea placuit. *l.* 2. *cont. Iul. c.* 10. *& l.* 5. *c.* 1.

 Iam

Iam verò Catholicum nomen, quâ veluti perpetuâ notâ designari vera Ecclesia solet, nòn à gentium, locorum, & temporum vniuersitate, sed à Doctrinæ & Sacramentorum plenitudine atque integritate, præceptorumque Dei omnium obseruatione, inditum esse dicebant. *Epist.* 48. *Coll.* 3. *c.* 3. Hanc autem rationem bellè sibi suisque conuenire. Vt nihil iam de Gaudentio dicam Episcopo Thamugadensi, qui cùm premeretur à Catholicis, aliam esse huius vocis significationem adstruentibus; tandem eò recidit, vt indignabundus exclamaret: Catholicam Ecclesiam, humanum esse figmentum. *l.* 1. *cont. Gaudent. cap.* 23.

Porrò fatuum erat, quod vitandæ communionis prætextu (si non potiùs imperitiæ suæ, malæque caussæ conscientiâ) omnem semper cum Catholicis congressum, disputationem, imò litterarum pro eliquandâ veritate commercium, detrectarint: (vt testatur *Optat. l.* 1. *August. l.* 1. *cont. Parm. c.* 8. super quâ proteruiâ, falsè admodum Petilianum pungit Augustinus. *l.* 1. *cont. Petil. c.* 19.) vel cum Primiano iactitantes, Indignum esse, vt in vnum conueniant filij Martyrum & progenies Traditorum: aut furiosum illud intonantes: Disputare nolumus & rebaptizare volumus: *Epist.* 169. Cùm tamen Paullus non cum Iudæis tantùm; sed Gentilibus etiam, Stoïcis & Epicureis contulerit: imò & Christus Diabolo de Scripturis respondere non sit dedignatus, vt superiùs ex Augustino verbotenus retulimus, ipsique Clerici Hipponenses iterarunt, *Epist.* 68.

Ceterùm quàm stulta fuerit & impia, hæc de communionis contagione sententia, vel hinc potest intelligi; quòd stante eâ, iam inde à Cypriani, imò Apostolorum temporibus, necesse fuerit Ecclesiam periisse: quandoquidem eos cum probè sibi cognitis malis in easdem conuenisse Basilicas, eisdemque communicasse Sacramentis, constet: quin & Christum ipsum, qui Iudam in ipsâ maximi sui Sacramenti institutione admittere, eiusque non dubitauit facere participem. *Psal. cont. Donat. litt. V. l. de Vnit. Eccl. c.* 14. *Coll.* 3. *c.* 8. *Epist.* 48.

Quorum si scelere alienisque peccatis, quibus minimè consentiebant, contaminati sunt boni; iam tum ergo, Donatistarum sententiâ, adeoque in ipso suo exordio Ecclesia periit: atque ita, iuxta erroris eorum proprij sequelam, Ecclesiam habere neque ipsi poterant: quandoquidem vnde orirentur, nulla esset; nisi dixerint, ex seipsis genitos se esse atque cœpisse, aut se primos Ecclesiam ædificasse: quod non opinor

opinor fuiſſe auſuros. *l.3. de Bapt. c.2. l.de vn. Bapt. c.14. l.2.cont.Creſc. c.36. l.poſt. Collat. c.29. l. 2. cont. Gaud. c.8. Epiſt.48.*

§. XVII.

Donatiſtarum Capitalis error ſecundus.

ALterum errorum caput, circa Sacramenta verſabatur: quod ſicuti à ſuperiori pendebat, ita pulchrè ſubſeruiebat toti Donatiſtarum fabulæ.

Dicebant ergo: ***Sacramentorum veritatem, extra Eccleſiam non reperiri: Solos eſſe bonos, à quibus verè valideq́; conferri poſſint: A malis ea pollui, vitiari, atque profanari; ideoq́; non modò hæreticorum & ſchiſmaticorum, ſed nec reliquorum quidem malorum, & criminoſorum Sacerdotum, verum eſſe qui ab eis adminiſtretur, aut conſecretur, Baptiſmum, Chriſma, Eucharistiam, Ordinationem.***

Hinc porro educebant, quotuſquiſque vllum ab eiuſcemodi miniſtris Sacramentum accepiſſet; quia vanum id atque irritum eſſet, denuò ab Eccleſia baptizandum, confirmandum, ordinandum, conſecrandumque eſſe: imò verò non ius tantùm ac poteſtatem dandi Sacramenti; ſed ipſum quoque, ritè licet priùs acceptum, perire per peccata atque deperdi.

Quare & in Cæciliani communione, cunctiſque tranſmarinis Eccleſiis, inanes tantummodò exiſtere Sacramentorum vmbras: eorum veritatem in ſolâ reperiri parte Donati. Hinc ſi quis relictâ Traditorum, quos vocabant Eccleſiâ, ſociari eis deſideraret; abſque ipſorum Baptiſmate recipiendum non eſſe: cuius tamen contrarium in Feliciano & Prætextato (quondam Maximianiſtis) omnibuſque ab eis baptizatis, ipſimet fecerant, ſuoque ſe mucrone iugularant.

Ob eandem cauſſam, *fratres* à Catholicis, tamquam nondum baptizatis, vocari minimè ſuſtinebant, Ethnicos eos & paganos appellantes. Quos deceptos, facere ſuos poterant; denuò baptizabant: pœnitentiam eis imponebant: infideles ſe hactenus, & nequaquam Chriſtianos fuiſſe, fateri compellebant. *l.2. cont. Creſc. c.5. l.2. de bapt. c.7.*

Adhæc Sacerdotibus, qui ad ipſos defeciſſent, poſt repetitum Baptiſmum

ptiſmum capita radebant: &, quaſi abolitâ priori ordinatione, nullam fuiſſe indicantes, ſuam deinde conferebant. Sacris Virginibus, quæ ad ipſos tranſiiſſent, rebaptizatis, velum detrahebant, capita nudabant: nudatis, cineres inſpergebant, capillos ſoluebant, aquâ ſalsâ perfundebant, nouam extorquebant profeſſionem, nouoque impoſito velo, mirabili prȩſtigiarum choragio, ab initio conſecrabant. Nullum denique Sacramentum inuiolatum relinquebant: ſimili ſacrilegio Baptiſteria Catholicorum profanantes, Chriſma effundentes, ſacroſanctam Euchariſtiam (dictu horrendum) canibus obiicientes.

Procul ſanè à beati Cypriani, quem auctorem iſti ſuum laudare ſolebant, modeſtiâ recedentes: qui de legitimis Sacramentorum miniſtris diuerſum à ſe ſentientes damnare, & à ſuâ communione ſubmouere non eſt auſus: neque quibuſcumque illorum peccatis, ſed ſolâ hæreſi aut ſchiſmate vitiari, atque irrita fieri Sacramenta cenſuit: legitimè verò acceptum ſemel Baptiſmum, nullo pacto docuit iterandum. *Cyprian. Epiſt. ad Iubai. Auguſt. l. 3. de Bapt. c. 10.*

§. XVIII.

Refellitur hic eorum error.

ET quamuis anteà ſubinde, ipſius Auguſtini verbis offucias eiuſmodi nebulaſque diſcuſſimus; operæ pretium nihilominus fuerit, breuiter hoc loco in gratiam Lectoris recenſere.

Atque in primis, ſi à miniſtri ſanctitate, Baptiſmi ceterorumque Sacramentorum veritas & ſanctitas pendet; ſpes nobis non tam in Chriſto, quàm in homine collocanda erit: quod profectò maledictioni Prophetarum obnoxium eſt. Si deinde per miniſtrorum iuſtitiam, Sacramentorum in nos ſanctificatio, & iuſtificationis tranſit effectus; tantò meliorem deterioremuè neceſſe eſt eſſe, quantò qui adminiſtrauit, magis minuſuè ſanctus fuerit.

At verò tota nobis hoc pacto incerta redditur ſalus, quando de miniſtri ſanctimoniâ conſtare certò numquam poteſt: fierique non rarò videamus, vt qui vir bonus exiſtimatur, improbus maluſque ſit. Imò verò toties neceſſe erit Baptiſmum repeti, quoties alicuius baptizantis crimen occultum detegi contigerit.

Et

Et quidem hinc expedire se visi sunt Donatistæ, si dicerent, Bonam vnicuique famam sufficere: *l.3.cont.Petil.c.30.& l.2.cont.Cresc.c.17.18.& seqq.* sed amplius se intricarunt. An enim fama mendax & falsa Baptismum dantis, abluere conscientiam potest accipientis? Quis hoc nisi dementissimus dixerit? Restat ergo vt aut certus sit ibi Baptismus; aut non ei obstent ministrantium peccata. Vide *libr. 4. cont. Crescon. cap. 12.*

Nisi fortè eò refugiendum putent, vt quoties ignoratur occulta Baptizãtium prauitas, secretiùs tum vel Angelus, vel Deus ipse Baptizet. Quod si ita est; satiùs erit ab occultè malo baptizari, quàm verè & apertè bono: quandoquidem hîc homo; ibi Angelus, aut Deus ipse sit baptizaturus: Sacramento vtique, iuxta erroris Donatistici consequentiam, tantò meliore, quantò sanctior homine Angelus bonus, aut Deus est. Et cùm sibi occulta suorum peccata præiudicare omninò nollent; neque iis vel se, vel Sacramenta sua contaminari aut vitiari; totum nihilominùs terrarum orbem, ignotis, imò confictis Cæciliani criminibus, reum esse contendebant: pollui item & extingui apud omnes Sacramenta: nolentes equidem suffragari ceteris, quod sibi sufficere mordicùs volebant.

Atque hoc satis est ad refellendum proprium Donatistarum errorem. Generaliter enim, & contra Cypriani sententiam, vnum ac breue, sed inuictum argumentum est: quod Sacramenta ex Christi valeant instituto, non ex conferentium dignitate ac merito. In quibus perficiendis, manûs quidem illi ac linguæ ministerium; sed nudum solumque exhibent: Deus verò est, qui per Christi meritum spiritalem interiùs secretiusque operetur effectum. Sic Sacramenta per se sancta sunt, vim sanctificandi à Christo sortita: cui obstare non potest vlla ministrantium conditio aut qualitas. Nam sicuti in Baptismo, de Christo verissimè dicitur: *Hic est qui baptizat.* per qualemcumque tandem ministrum, siue bonum, siue malum, siue hæreticum siue schismaticum, modò formâ legitimâque intentione vtatur; ita & in ceteris Sacramentis: vt nec melius sit neque efficacius, quod per meliorem; nec deterius, quod ab improbo magis ministro collatum est. *libr.3.cont.Crescon.cap.6.*

§. XIX.

Tertius Donatistarum error Capitalis proponitur & destruitur.

TErtium errorum caput erat, Persecutio. Dicebant in primis, Neminem inuitum cogendum ad eam religionem esse, quam non probet. Hæreticorum nimirum commune dogma: sed vti impium, ita errori obnoxium.

An enim quod verum rectumque est, nemo vmquam impugnat? An non magnoperè pertinet ad salutem, vt sit sana omnium de religione sententia? Omninò, aiebant: dummodò neque ficta neque simulata sit; non tam volentibus persuadeatur, quàm imponatur nolentibus, & ab inuitis siue metu, siue terrore extorqueatur. Rectè. Neque enim aliud legibus agitur, quàm vt ex nolente voluntarius quisque fiat: non, vt inuitus manens veritatem confiteatur, aliud pectore clausum, aliud ore promtum gerens; sed vt metu suppliciòque admonitus, depositâ prauitate quod rectum est sapiat, atque ex malo verè bonus reddatur. *l. 2. cont. Petil. c. 84.*

Quod cùm fieri vnicuique saluberrimum sit atque iustissimum; quidni & reluctantes, malo quidem aliquo, sed maiore tamen eorumdem bono, liceat adigere? Phrenetico quippè, vt sanetur, manus alligamus etiam repugnanti: & lethargico non absque molestiâ excutimus letiferum somnum. Iam quæ peior mors animæ, quàm libertas erroris? *Epist. 167.* Nam de ereptâ liberi arbitrij potestate; communis est furibus, latronibus, & malesanis omnibus querimonia.

Imperitiùs adhuc erat, quod ex dicto nunc principio colligebant: verissimam eam Christi Ecclesiam esse, eiusque peculiares filios; persecutionem quæ pateretur, non quæ faceret. *l. post Collat. c. 25.*

Quasi nimirum laudabiliter inferri, & perferri nequiter, persecutio non possit. An enim luxuriosum filium non rectè pater ad frugem vitamque meliorem, minis & verberibus compellit? Qui si iustam persequentis iram plagasque ferre malit, quàm pessimè deamatas voluptates relinquere; an ideo Ecclesiæ hic filius erit, pater non erit?

Quod,

Quod, si in flagitiis criminibusque absurdum est; cur non in hæresi ac schismate, peccatis multò grauioribus?

Beatos quidem pronuntiat Christus, qui persecutionem patiuntur; sed propter iustitiam. Refert prætereà plurimum, vbi persecutionem quisque patiatur. Nam si hæreticus aut schismaticus aliquis, pro Catholico dogmate fortasse, aut iustitiâ, quam tenere sibi videatur, mortem etiam extra Ecclesiam appetat; non idcirco bonus extemplò Ecclesiæ filius, aut Christi Martyr futurus est, quemadmodum docere illos Cyprianus poterat. *l.1.Epist.1.l.2.Epist.8.l.4.Epist.2.* Non ergo nuda & simplex persecutio, certa esse potest Ecclesiæ nota: quando & laudabiliter inferri à bonis, & nequiter ab obstinatis perferri possit. Imò verò neque illaudabiliter, licet infructuosè tolerari queat, etiam ab iis, qui sunt à Catholica Ecclesia alieni. videri potest *Epist.204.*

Sed hæc crassè forsitan, atque imperitè dicta, deplorabantur in eis. istud erat immaniter nefarium, quòd excusandi furoris sui caussâ non vererentur adiungere: Ad euadendas persequentium manus, fas esse sibi mortem consciscere. Non sic Christus docuit, qui contra persecutores, fugæ nobis, non mortis, præsidium reliquit: mortemque ab aliis, pietatis potissimùm intuitu illatam sustineri fortiter iussit: sed vt sibi quisquam inferret, nusquam permisit, imò vetuit etiam cùm dixit, Non occides. *Epist.61.*

Denique sacrilegio plenum erat vltimum dogma: Pro Martyribus habendos colendosque qui sic fortiter oppetiissent. Non enim fortitudinis id, sed est potiùs formidinis, atque impatientiæ indicium: adeoque non Martyres Christi sunt, qui fieri hoc prohibet; sed Satanæ, cui suggerenti nefariè obtemperant.

Haud defuere quidem inter Donatistas, qui hanc sui perimendi insaniam vehementer improbarent, aut improbare saltem videri vellent: vtque deinceps non fieret, Conciliis habitis vetitum esse dicerent: *l.3.cont.Cresc.cap.49.* sed quorum verba adeo non consentiebant cum iis quæ facere tum ipsi solebant, vt ad totius reliquæ multitudinis exemplum colerent tamquam Martyres, qui seipsos interemissent. Neque eos dumtaxat, qui instante istùc persecutione videbantur adacti; sed & eos è Circumcellionibus, qui post multam cum mulierculis, & sanctimonialibus (quibus comitantibus per agros & villas, lymphatis similes, vagabantur) crapulam & lasciuiam, de præruptis montium saxis præcipites se dabant. Quamobrem obiicit eis Augustinus

non ſemel, præcipitatorum vltrò cadauerum ſacrilegos cultus. *lib.1. cont.Petil.cap.24.Epiſt.162.* Certè Gaudentius præclaræ hoc mortis genus, Raziæ exemplo de libris Machabæorum, tueri non dubitauit. *l. 1. cont.Gaud.cap.28. & ſeqq.Epiſt.61.* ſicuti & eorum ſupplicia, qui pro violentiis ac latrociniis ſuis iuſtas legibus pœnas dediſſent.

Atque hi ferè ſunt Donatiſtarum errores, quibus non tantummodò ſchiſma cumularunt, verumetiam videri volebant adeo iuſtè inchoaſſe; vt ne propter eos quidem, licet graues admodum & pernicioſos, dici hæretici ſuſtinerent. *l.2.cont.Creſc.c.4.* Ioannes Damaſcenus, & eum ſecutus Theod. Balſamon, hunc eis quoque impingunt: vt neminem exiſtimarent ſanctorum myſteriorum fieri poſſe participem, niſi os manu tenens priùs id ſalutaret, quàm communicaret. Sed proculdubiò Hiſtoriæ ſunt ignoratione lapſi, ex priuato Lucillæ facto (de quo Optatus l.1.& nos ſuprà l.2.c.1.§.9.egimus) generale totius gregis dogma ſtatuentes. Ad Collationem redeamus.

§. XX.

Eccleſiam & Sanctam, & Catholicam eſſe.

CVm vti diximus ſuſtinerēt Donatiſtæ, Eccleſiam malos permixtos habere non poſſe: ad Cypriani auctoritatem, l.3. Epiſt.3. ſibi à Catholicis obiectam, & Maximianiſtarum factum, quos cum honoribus & dignitatibus, abſque vlla luſtratione inter ſuos receperunt, nihilum reſpondere potuerunt. *Collat.3.c.8.l.poſt Collat.c.29.* Erant vtroque hoc ariete ad terram deiecti.

Quod perpendentes Patres in quinta Synodo, ex Actis Collationis recitarunt hoc fragmentum: Ex geſtis quæ apud Marcellinum V.Cl. „Tribunum & Notarium acta ſunt, c. CLXXXVII. Auguſtinus Epiſ„copus Eccleſię Catholicæ, dixit: Neque ſi mali ſunt, iudicanda eſt Dei „Eccleſia periiſſe. Sed tamen ipſorum cauſſam, tamquam fratrum no„ſtrorum ſuſcipimus: & ſi nobis oſtendi poterunt criminoſi, hodie illos „anathematizamus, non tamen propter illos Eccleſiam à Deo promiſ„ſam & exhibitam deſerimus aut relinquimus. *hæc ibi.* quæ totidem verbis continentur ſub eodem numero capitis, in Actis tertiæ Collat.

Verum-

Verumtamen nihil eſt,quod frequentiùs Auguſtinus exſequitur libris & Epiſtolis contra Donatiſtas. Atqui Donatiſtæ obtinebāt,quod etiamnum hodie hæretici: qui vt omnia miſceant, tranſiliunt inter diſputandum, intempeſtiuè admodum,ab ipsâ controuerſiâ, ad criminationem perſonarum. Nam quòd Pelagiani olim facerent idem; hæc in eos Auguſtini verba ſunt: Quod ad mores pertinet noſtros, quemadmodum viuamus, in promtu eſt eis,cum quibus viuimus. Nunc de Catholico agitur dogmate. *l.3. cont. Iul. ca.21.* Iulianus alioquin Auguſtinum taxarat, dixeratque Epicuri vias gradientem, habenas omnes,quibus cupiditates frænantur,incidere.

Poſtquam igitur,quæ iam diximus, taciti Donatiſtæ præteriiſſent, & alia pleraque quæ vel non intellexerant,vel ne ab aliis intelligerentur, verbis ſuis obſcurare voluerunt: imò tandem aliquando compulſi eſſent fateri, contra Eccleſiam Catholicam,quæ toto terrarum orbe diffunditur,nihil ſe habere quod dicerent; (quia diuinis ſanctarum Scripturarum teſtimoniis oppreſſi erant, quibus Eccleſia deſignatur incipiens ab Hieruſalem creuiſſe per loca, in quibus Apoſtoli prædicauerunt, & nomina eorumdem locorum in ſuis Epiſtolis & Actis conſcripſerunt,& inde diffundi per ceteras Gentes; *Epiſt.152.*) voluit Cognitor, vt ea quæ Catholici recitanda dederant, ſimiliter legerentur.

Verùm intercedentibus Donatiſtis, ad eorum potiùs litteras reſponderunt, quas contra bonorum & malorum in Eccleſiâ permixtionem produxerant. Quod dum Catholici faciunt, & aduerſarios nequicquam obſtrepentes vrgent: eò tandem Catholicorum reſponſio euaſit, vt oſtenderent nihil inter ſe diſſidere Scripturas, quas pro Eccleſiæ ſanctitate, contra eius vniuerſalitatem, vt ſic loquar, Donatiſtæ protulerant: adeoque hâc ſaluâ & integrâ, bonis malos, vſque ad extremæ ſeparationis tempus, manere permixtos: in cælis tantummodò ſine rugâ & maculâ futuram. *Collat.3. cap.9.*

Quod tametſi iam demonſtratum liquidò eſſet; attamen reuoluentibus multa Donatiſtis,& inter alia: ***Mundum non bene intelligi Eccleſiam, in qua ſimul & triticum & zizania iuſſa ſunt creſcere***, & plura talia replicantibus quæ erant antè ſoluta: eò peruentum eſt, vt iam ſatis inſtructus Cognitor diceret, de iis quæ audiſſet, extremâ ſententiâ ſe iudicaturum: hoc interlocutus, vt ad primam Schiſmatis cauſſam ſermo decurreret. *Coll.3. cap.9. & 10.*

Sed hîc aduersarij obsistere, dicentes: *Huius caussæ Christum iudicem esse debere:* & inuidiam facientes Catholicis, *quòd hominem iudicem petiissent.* At verò neque in causâ Maximianistarum nuper hoc eos fecisse, neque in Cæciliani, vt eas scilicet Christo iudici seruarent; fidenter à Catholicis responsum est Hanc enim detulerunt ad Constantinum Imperatorem: illam ipsimet terminarunt.

Istud ridiculum, quod cùm persecutionis procuratæ inuidiam à se Catholici amouerent, vbi Donatistarum Circumcelliones, ducibus Clericis, tam horrenda mala committerent, vt fidelium oculos calce & aceto excæcarent: dicerentque Donatistas hac crudelitatis inuentione superasse Diabolum, qui, cùm à Deo potestatem in corpus Iob accepisset, non ei tamen oculos eruit: reposuerunt Donatistæ, quod diabolum Catholici defendissent, quem constaret non ob aliud oculos huic Prophetæ reliquisse, quàm vt malorum omnium faceret testes: adeoque misericorditer, quibus eruuntur, auferri, &c. *Collation. 3. cap. 11.*

Post hæc cùm protraheretur vltro, citroque de persecutionibus conflictatio; maluit Cognitor hæc omnia cohibere: promittens de his iudicium, posteriore sententiâ. Sic peracta est caussa Ecclesiæ, quam magnoperè Catholici curauerant à Cæciliani causâ distinguere, quæ iam cœpit agitari. *ibidem.*

§. XXI.

Prima Schismatis caussa discuti cœpta.

Recitatæ sunt igitur Anulini Proconsulis relationes ad Constantinum: quibus patuit Cæciliani per Donatistas accusatio, & per eos quos Constantinus dederat caussæ Cognitores (puta Romanum & Arelatense Concilium) absolutio. In quo cùm iudicij ordinem peruerti Donatistæ quererentur, ideo quòd Cæcilianum nondum à se accusatum dicerent: responderent autem Catholici, plurimùm interesse vt fieret, ad cognoscendam Petitoris personam; vt nimirùm appareret eos primitùs hominem iudicem postulasse: tandem Cognitori extorserunt, vt, priusquàm Acta Cæciliani absoluerentur, legeren-

legerentur litteræ Mensurij, Cæciliani præcessoris, ad Secundum Tigisitanum: nec non litteræ Secundi Tigisitani ad Mensurium, de quibus nos suprà *l. 2. c. 1. Aug. Coll. 3. c. 12. & 13.*

Quod dum fuisset executioni mandatum, tametsi ambæ litteræ nihil ad caussam pertinerent: cupientibus pergere Catholicis, in iis quæ antè legi cœperant; impetrarunt Donatistæ, vt priùs legeretur Concilium ferè septuaginta Episcoporum contra Cæcilianum & Felicem eius ordinatorem, in quo vtriusque crimina, quorum superiori libro facta mentio est, continebantur. *Coll. 3. c. 14.*

Sed contrà exhibuerunt Catholici Cirtense Concilium sub Secundo Tigisitano: è quo non solùm claruit, plures inter eos, qui Cæcilianum damnauerant, Traditores fuisse; verumetiam ipsum Secundum: eo enim fine erat Concilium istud à Catholicis productum, vt palàm esset, quales homines in absentem Cæcilianum sententiam dixissent. *Collat. 3. c. 15.* Responderunt deinde ad Carthaginense Concilium, quod erat à Donatistis productum, Non magis præiudicare Cæciliano, qui postea fuit absolutus; quàm Concilium Maximianistarum præiudicarit Primiano, quem Donatistæ etiam postea absoluerant.

Hîc cùm se Maximianistarum caussâ premi viderent Donatistæ; responderunt, *Nec caussam caussæ, nec personam præiudicare persona*: suo se nimirum gladio iugulantes: vt quibus postea, cùm Cæciliani criminibus totum mundum vellent aspergere, & suam defendere separationem; Catholici semper responderint: Nec caussa caussæ, nec persona præiudicat personæ. *Coll. 3. c. 16.*

§. XXII.

Pressi Donatistæ suis se telis induunt.

HIs enim paucissimis verbis totam Catholicorum caussam, quâ cum eis antè conflixerant, omninò inuictam esse firmarunt. Quid enim aliud agebamus, inquit Augustinus, tot testimoniis sanctorum eloquiorum, tantâ auctoritate Prophetarum, Apostolorum, Episcoporum, ipsorumque aduersariorum, demonstrantes bonos à malis,

malis Sacramentorum communione non pollui, si corde, voluntate, moribus, operibus, diuersas habeant caussas, gerantque personas? Quid enim aliud laborabamus, nisi vt appareret, Nec caussam caussæ, nec personam præiudicare personæ? Hoc ipsi breuiter, compulsi summâ necessitate, dixerunt: quia cùm à nobis diu diceretur, veritati cedere noluerunt. *l. post Collat. c.* 30.

Et aliubi: Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt: & quia non potuerunt efficere, vt caussa non ageretur; hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficilè legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere: ne propter nescio quæ, nescio quorum hominum crimina, oderitis vnitatem Ecclesiæ Catholicæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt: Nec caussa caussæ præiudicat, nec persona personæ, inquit, *Epist.152. ad Cirtenses.* Videri potest *l. post Collat. cap. 2. & seqq.* vbi validissimè Donatistas exagitat, hoc suometipsorum præiudicio.

§. XXIII.

Caussam peremtam frustrà Donatistæ erigere tentant.

VOlebant porrò Donatistæ, ex aliis eiusdem Concilij Carthaginensis Actis demonstrare, damnatum fuisse Cæcilianum, sed Catholici negarunt id inde confici posse, quandoquidem tota Cæciliani caussa fuerit per eos posteà ad Imperatorem delata: adeoque ipsimet iudicauerint, Concilium istud ad eius damnationem non sufficere. Quare legenda illa potiùs esse, & Cæciliani innocentiam luce clariùs apparituram.

Quod vt fieret, Donatistæ omninò nolebant: *Collat.3.c.16.* sed aliam quæstionem interposuerunt, conantes ostendere, Cirtense Concilium à Catholicis suprà exhibitum, falsum esse. Primò, quòd Concilium illud habeat diem & Consules: contra, vt aiebant, consuetudinem Ecclesiasticam. Secundò, quòd persecutionis tempore non potuisset Concilium congregari: vide *l. 1. cont. Gaud. c.* 37. Quod vtrumque Catholici soluentes; recitari interea iusserunt gesta apud Melchiadem

Melchiadem habita: quibus apparuit, omnium qui tunc consederant Episcoporum sententiis, & ipsius Melchiadis; Cæcilianum absolutum atque purgatum: Donatum à Casis nigris, qui præsens fuerat, damnatum. *Coll.* 3. *c.* 17.

Ad quod proinde tum Donatistæ conuersi, ipsum Melchiadem cœperunt crimine Traditionis arguere, & dicere, Maiores suos propterea illius iudicium refugisse, quòd Traditor fuisset. Quod iussi probare, futiles reperti sunt. *Ibid. c.* 18.

Tum recitato iudicio Imperatoris Constantini pro Cæciliano, in quo & fiebat mentio, Cæcilianum in conuentu Arelatensi similiter fuisse absolutum; interrogauit Donatistas Cognitor, quid contrà dicerent? Libenter tenuissent, *Imperatorias aures prauis suggestionibus fuisse inflatas*: nisi respondisset Cognitor, se attentissimè aduertisse inter partes fuisse iudicatum: sicuti, dum illis exigentibus & annuente Cognitore iudicium relegitur, clarissimè constitit.

Ergò ne prorsus obmutescerent, cœperunt de Consule, memoratis Imperialibus litteris calumniari, *quod sine Consule fuerant recitatæ*: vbi tamen anteà Concilium Cirtense, quod à Catholicis proferebatur, repudiare ipsi voluissent, quia Consulem habebat. Verumtamen Cognitor interlocutus est, euidentissimis legibus definitum, Imperialia Constituta, etiamsi Consules non legerentur, in dubium non vocari. *Coll.* 3. *c.* 19.

Interim feruente conflictatione, in aliâ chartâ illarum Imperialium litterarum inuentus est Consul: quod cùm esset suggestum, Donatistæ dixerunt: Certè Consulem habere non debuit. *Ibid. c.* 20.

§. XXIV.

Iterum iterumque concidunt.

HInc igitur repulsi, velut aliquid validissimum prolaturi, petierunt Optatum legi: vnde se probaturos dicebant, Cæcilianum ab Imperatore damnatum. Cuius cùm contrarium potiùs inter lectionem Optati appareret, Cæcilianum videlicet omnium in Concilio Romano Episcoporum sententiis, innocentem esse pronuntiatum;

Donatistæ dixerunt, *hoc se non petiisse recitari*: stomachantes aduersus eos, qui risum tenere non potuerant, cùm audissent quàm apertam contra semetipsos paginam protulissent. *Ibid. c.20.l. post Collat. cap.31.* Sed quia ipse risus non potuit ab exceptoribus excipi; verbis suis apud Acta risos se esse testati sunt. *Epist.152.*

Etenim cùm Catholicorum risum veluti reprehendere volentes dixissent; *Audiant qui riserunt*: lectus est Cognitoris iussu paullò altiùs Optatus: qui cùm nihil ampliùs scripsisset, quàm Cæcilianum bono pacis Brixiæ detentum; iis verbis damnationem eiusdem contineri volebant, sed quam Optatus extenuasset, imò exprimere noluisset: qui nihilominus apertissimè scripserat, Cæcilianum fuisse purgatum. *l. post Coll. c.31.*

Vt dicamus interim quod res est, aliud intendebant Donatistæ, aliud ridebant Catholici. Hi exultabant legi in Optato, purgatum fuisse Cæcilianum, licet id minimum spectaret ad iudicium Constantini, de quo apud Optatum nihil exstat: illi verò cupiebant inde demonstrare damnatum, quòd bono pacis Brixiæ detentum Optatus scripsisset. Quod etsi profectò sonet, aliam retentionis, quàm damnationis caussam fuisse, quod Catholici opponere debuissent; attamen neglectâ dialecticâ fortasse nodum, quod friuolus esset, risu potiùs scindere, quàm responsione soluere maluerunt.

Hîc iam Petilianus, perpetuâ vocis exercitatione lassus, impedimento raucedinis agere se non posse dixit. *Act. Coll. 3. c. 541.* Verùm interlocutus est Cognitor, cùm septem adstarent, de vnius defectu querelam esse non posse. *Ibid. c. 543.*

Iussi itaque à Cognitore proferre, si quid haberent contra iudicium Constantini pro Cæciliano; petiuerunt recitari supplicem libellum, Constantino à Maioribus suis oblatum. Quo libello tantùm abest vt probauerint aliquid; quin potiùs apertissimè monstrauerunt, quàm falsum dixerint de damnatione Ceciliani apud Brixiam. *Collat. 3. c. 21.* Historiam suprà retulimus, l. 2. c. 3. §. 6. quæ cùm reperiri repetique absque maiori molestia queat, non duximus geminandam.

Quapropter cùm Catholici dixissent, hoc eos contra semetipsos recitasse: dum videlicet Cæcilianum, quem à Constantino condemnatum probare vtique volebant, ipsius Constantini dicebant Antistitem: idemque ipse Cognitor esset interlocutus; *Coll. 3. c. 22.* protulerun

tulerunt litteras eiusdem Constantini ad Verinum Vicarium datas, vbi eos grauiter detestatur, ac propterea dicit de exilio relaxandos, & furori suo dimittendos: quia iam Deus cœperat in illos vindicare.

Verumtamen illis etiam Imperatoris litteris confirmauerunt se falsum dixisse, quod Cæcilianus ab Imperatore damnatus sit: cùm potiùs Imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehementer execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterentur, vt à Deo iudice sicut iam cœperant punirentur. *Collat.* 3. *c.* 22. *Epist.* 152. *l. post Collat. c.* 31.

Quod cùm Catholici aduertissent, imò Cognitor etiam fuisset interlocutus; contendebant Donatistæ, liberum saltem arbitrium earum sibi litterarum auctoritate permittendum. Sed cùm Cognitor aliud sibi esse à præsentis temporis Imperatore præceptum respondisset; ierunt in aliud, quod contra se itidem protulerunt. *Coll.* 3. *c.* 22.

§. XXV.

Denuò lapsi, tandem condemnantur.

Recitarunt litteras Constantini Imperatoris ad Probianum Proconsulem, absque Consulum notâ, quod antea reprehenderant.

His litteris iubebatur ad Comitatum Ingentius mitti, cuius confessione, in iudicio Proconsulis Æliani, Felix Aptungensis, Cæciliani ordinator, à Traditionis crimine fuerat absolutus. Conficiebant ex eis, caussam Cæciliani vsque ad Ingentij aduentum indecisam mansisse: adeoque non ita habere vt Catholici dixerant, Cæcilianum antea à Constantino fuisse absolutum. Atqui recitatis ipsius Constantini ad Probianum litteris, aliud omninò constitit. *Coll.* 3. *c.* 23.

Opportunitate hâc arreptâ, Catholici recitandam protulerunt ipsius Æliani Proconsulis relationem ad Constantinum: quâ se caussam Felicis audisse & finisse commemorat, aliaque quibus innocens comprobatus Felix, absolutus est. Quod vbi actum fuit, interogauit Cognitor, quid contrà Donatistæ haberent? Qui cùm nihil proferrent,

rent, præter caducum istud de Ingentio: rogantes demonstrari, quid postea esset gestum: & arguentes Proconsularia gesta, tamquam gratiâ Iudicis, vel corruptelâ personarum infecta, & cetera quæ solent homines contra ea quibus vincuntur, suspiciosâ querimoniâ iactitare; cùm responderent Catholici, firmam permanere vtriusque Cæciliani & Felicis absolutionem: quam contra si quid haberent, proferrent: *Collat.* 3. *c.* 24. idemque Cognitor vrgeret; cùm non cessarent Donatistæ, eadem sæpiùs repetere atque reuoluere, neque nouum aliquid producerent: Catholici verò vt omnibus iam auditis, Cognitor ferret sententiam: iussis secedere partibus, postquam vtique subscripsissent (quod tandem Donatistæ ex pacto facere compulsi sunt; *l. post Coll. c.* 11.) sententiam scripsit, quam intromissis rursus partibus recitauit: *Confutatos à Catholicis Donatistas, omnium documentorum manifestatione*, pronuntians. *Collat.* 3. *c.* 25.

§. XXVI.

Actorum Collationis auctoritas.

ET hocquidem Collationis vniuersæ breuiarium est, ex Augistini Breuiculo desumtum: quo breuiter commemorauit quæ gesta sunt, litterisque comprehendit, secundùm tres dies, quibus cum Donatistis Catholici contulerant. *l.* 2. *Retr. c.* 39.

Sanè quod attinet id opus, fatetur Augustinus satis sibi operosum fuisse: cùm videret neminem se velle tanto aggeri litterarum legendo committere. *Epist.* 158. Donatistæ enim, qui caussam bonam non se habere sciebant; id egerant primùm quantum potuerant, vt ne ipsa Collatio fieret, & vt prorsus caussa ipsa non ageretur. Sed quia hoc obtinere minimè potuerunt; id effecerant multiplicitate gestorum, vt, quod actum erat, non facilè legererur. *Præfat. Coll.* 1.

Tantæ interim auctoritatis olim hæc gesta fuisse refert Augustinus, vt solita fuerint annis singulis, apud diligentiores celebrioresque Ecclesias, per dies ieiunij Quadragesimalis (quando ieiunante populo plus vacabat audire) vniuersa per ordinem de loco edito recitari, nominatim Carthagine, Constantinæ, Tagastæ & Hippone: quod

vt

vt etiam in Cæfarienfi Mauritaniæ Ecclefiâ fiat, Deuterium eius loci Epifcopum obftringit. *l. de Geft. cum Emer.*

Et licet eo tempore diligentiffimè excepta, confcripta, collataque forent, ac fubfcriptionibus partis vtriufque munita: imò verò Marcellino mortuo, cùm de eorum robore dubitari à quibufdam cœpiffet, Honorius editâ lege, quæ extat Cod. Theod. l. 16. tit. 5. l. 55. rata firmaque effe iuffiffet (dum Iuliano Proconfuli fcribens, ait: Notione & follicitudine Marcellini fpectabilis memoriæ viri, contra Donatiftas gefta funt ea, quæ tranflata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem. Neque enim morte Cognitoris, perire debet publica fides. Dat. III. Kalend. Septemb. Romæ, Conftantio & Conftante Coff.) adeoque diuulgata & ad Orientales Ecclefias transfufa fint, vt patet ex iis quæ fuprà citauimus ex Actis Conftantinopolitani Concilij quinti, quod Iuftiniani Imperatoris tempore coiit: edacis tamen æui iniuriâ periiffent, nifi præterito feculo Franc. Balduinus bonam eorum partem beneficio Ioann. Tilij Epifcopi Meldenfis affecutus, poft editam in lucem Carthaginenfis Collationis Hiftoriam, edere pariter ftatuiffet; fed morte prohibitus, eam fpartam reliquiffet Pap. Maffono: qui eadem Angeli Vergetij Græci hominis, fed Latinè doctiffimi, operâ reproducta, typis mandari curauit, Anno Domini 1588. fed magnâ fui parte ad calcem mutila.

In horum igitur locum, Auguftini quam diximus Breuiculus fiue Epitome fucceffit: de qua fcribens ad Bonifacium Africæ Comitem, Quemadmodum, inquit, in ipfa Collatione omnibus modis victi funt Donatiftæ, quoniam valde prolixa funt gefta, & tibi aliis rebus Romanæ paci neceffariis, occupato, multum eft vt legantur; Breuiarium eorum tibi legi forfitan poterit, quod credo habere fratrem & Coëpifcopum meum Optatum: aut fi non habet, poteft facillimè accipere de Ecclefiâ Sitifenfi, quando liber ifte iam fuâ prolixitate curis tuis forfitan onerofus eft. *Epift.* 50.

§. XXVII.

Collationis fructus.

PRonuntiatâ contra Donatistas sententiâ, Marcellinus, licet fidem eis publicam seruari iusserit, quâ tutò domos quisque suas repetere posset; attamen, non posse diutiùs se differre legum contra eos latarum executionem, professus est: iubens idcircò vt eorum cœtus dissoluantur, & Basilicæ quas occupauerant, Catholicis restituantur. Meminit huius Possidius, qui rebus interfuit, dum ait, Donatistas sententiâ Cognitoris notatos esse: & post eorum appellationem, vti mox dicemus, piissimi Regis responso iustè inter hæreticos esse condemnatos. *cap.* 13.

Porrò quis Collationis fructus fuerit, idem Possidius prodit, dum per eam potissimùm effectum ait, vt palmam Deus Augustino dederit: & indies augeretur pacis vnitas, & Ecclesiæ confraternitas, & multi Donatistarum Episcopi ad pacem Catholicam redierint, & quiduis eo nomine à Donatistis passi sint. *Possid c.* 13.

Idem Augustinus confirmat, vbi de hac Collatione loquens: Donatistas, inquit, in nomine Christi, in gremium Catholicum magnâ iam ex parte suscepimus: ita vt penè omnes communioni Catholicæ sociatos esse gaudeamus. *l. de Gest. cum Emer.* Hos inter fuere Circumcelliones quamplurimi, vt vìderi potest *l.* 1. *cont. Gaudent. c.* 29. *&* *Epist.* 50. Sed quoniam plures eorum insanabiles erant, vti paullò pòst dicemus, quibus nihiladeò Collatio profuit, vt etiam reddiderit duriores; dicendum de Donatistis, quod de Luciferianis eorum propè sociis, Hieronymus ait: Vinci posse, persuaderi non posse. *Dial. cont. Lucifer. in fine.*

Etenim qui omni rationis præsidio destituti, tam turpiter victi damnatique fuerant; haud acquieuêre iudicio Marcellini, sed ab eo appellauere, calumniantes iudicem à Catholicis fuisse corruptum: sicuti olim, cùm ad Constantinum duorum Conciliorum sententiâ damnati prouocassent, & is Cæcilianum quoque absoluisset, damnassetque Donatum; cauillati sunt corruptum fuisse Imperatorem. Plura deinde alia, magisque friuola aggesserunt: de quibus erit opportunior postea dicendi locus.

CAPVT

CAPVT XIII.

QVÆ POST COLLATIONEM EVENERVNT.

§. I.

Librorum de Ciuitate Dei occasio.

EOdem hoc Anno, sub ipsum Collationis tempus (vt apparet *Epist.* 102.) inchoauit Augustinus opus illud celeberrimum, cui titulum fecit, De Ciuitate Dei. Occasionem Roma dedit, cuius euersionem, Gothorum sub Rege Alarico agentium irruptione anno præterito factam, deorum multorum falsorumque cultores, quos vsitato nomine Paganos vocamus, in Christianam religionem referre conantes, solitò acerbiùs & amariùs Deum verum blasphemare cœperant.

411

Vnde exardescens ipse zelo domûs Dei aduersus Paganorum blasphemias vel errores, libros de Ciuitate Dei conscripsit, in vniuersum viginti duos. Qui tametsi duarum ciuitatum, quarum vna est Dei, altera huius mundi, exortum, excursum, debitosque fines contineant, nominatim duodecim postremi; titulum tamen à meliore acceperunt, vt de Ciuitate Dei potiùs vocarentur. Hoc opus per aliquot annos eum tenuit: eo quòd multa alia intercurrerent, quæ differri non poterant, eumque priùs ad soluendum occupabant. *lib.2. Retract. cap.* 43.

Sanè cùm tribus prioribus libris de Ciuitate Dei, duos alios paullò pòst addidisset; quibus quinque satis disputarat aduersus eos, qui propter præsentis vitæ felicitatem Deos colendos putabant, eamque felicitatem à Christianis impediri opinantes, Christiano nomini infesti erant: deinceps agere instituit aduersus eos, qui proprer vitam post mortem futuram, necessarium existimabant cultum deorum suorum, propter quam vitam nos Christiani sumus. *Epist.* 102. Dum igitur primis

mis decem libris, hoc agit, aliis duodecim istud quod diximus, duarum scilicet ciuitatum, exortum excursum & fines: constat vtique, quod & quale sit omnium argumentum.

§. II.

Paganorum vanitas, Romæ excidium in Christi cultum referentium. Barbaricæ ibi continentiæ exemplum.

SEd quis interim non videt, quanta fuerit ista Paganorum temeritas, vt Romanæ vrbis cladem transfunderent in Christianos, quia veri Dei cultum falsorum numinum sacris prætulissent. Quidquid enim vastationis, trucidationis, deprædationis, concremationis, afflictionis, in ista recentissimâ Romanâ clade commissum est; fecit hoc consuetudo bellorum. Quod autem nouo more factum est, quod inusitatâ rerum facie immanitas barbara tam mitis apparuit, vt amplissimæ Basilicæ implendæ populo, cui parceretur, eligerentur & decernerentur, vbi nemo feriretur, vnde nemo raperetur; quò liberandi multi à miserantibus hostibus ducerentur: hoc Christi nomini, hoc Christiano tempori tribuendum quisquis non videt, cæcus; quisquis videt nec laudat, ingratus; quisquis laudanti reluctatur, insanus est. Absit vt prudens quisquam, hoc feritati imputet Barbarorum. Truculentissimas & sæuissimas gentes ille terruit, ille frænauit, ille mirabiliter temperauit, qui per Prophetam tantò antè prædixit: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eis. *l. 1. de Ciuit. Dei c. 7.*

Ps. 88.

Atque his inter alia profectò responsum est eis, qui hæc bella quibus mundus iste conteritur, maximeque Romanæ Vrbis recentem à Barbaris vastationem, Christianæ religioni tribuebant, quâ prohibentur nefandis sacrificiis seruire dæmonibus: cùm potiùs hoc deberent tribuere Christo, quod propter eius nomen, contra institutum moremque bellorum, eis, quò confugerent, religiosa & amplissima loca Barbari libera præbueruat: atque in multis famulatum debitum Christo,

Christo, non solùm verum, sed etiam timore confictum, sic honorauerunt; vt quod in eos belli iure fieri licuisset, illicitum sibi esse iudicarent. *l. 2. de Ciuit. Dei. c. 2.*

Huiusce rei vnicum tantummodò exemplum adscribam ex Orosio. Discurrentibus, inquit, per vrbem Barbaris, fortè vnus Gothorum, idemque potens & Christianus, sacram Deo virginem, iam ætate prouectam, in quadam Ecclesiasticâ domo reperit. Cumque ab eâ aurum argentumque honestè exposceret; illa fideli constantiâ, apud se esse plurimum, & mox proferendum spopondit ac protulit.

Dumque expositis opibus, attonitum Barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine, ignotâ etiam vasorum qualitate, intelligeret Virgo Christi, ad barbarum ait: Hæc Petri Apostoli sacra ministeria præsume, si audes. De facto tu videris. ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.

Barbarus verò ad reuerentiam religionis, timore Dei, & fide virginis motus; ad Alaricum hoc per nuntium retulit. Qui continuò reportari ad Apostoli Basilicam, vniuersa vt erant vasa imperauit. Virginem etiam, simulque omnes qui se adiungerent Christianos, eodem cum defensione deduci. Ea domus à sanctis sedibus longo (vt ferunt) & medio interiectu vrbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium, disposita per singulos singula, & super capita elata, palàm aurea atque argentea vasa portantur: exsertis vndique ad defensionem gladiis pia pompa munitur. Hymnus Deo, Romanis Barbarisque concinentibus, publicè canitur. Personat latè in excidio vrbis, salutis tuba: omnesque etiam in abditis latentes inuitat ac pulsat. Concurrunt vndique ad vasa Petri, vasa Christi: plurimi etiam Pagani Christianis, professione, si non fide admiscentur: & per hoc tamen ad tempus, quò magis confundantur, euadunt. Quantò copiosiùs aggregantur Romani confugientes; tantò auidius circumfunduntur Barbari defensores. O sacra & ineffabilis diuini iudicij discretio! &c. *l. 7. cap. 39.*

§. III.

Alarici irruptio, opus Diuinæ misericordiæ.

IAm, si Rhadagaisus, Gothorum item Rex, adeò Paganus, vt Ioui aliisque Diis, quotidie immolaret, qui paullò antè (anno videlicet 406.) agmine ingenti & immani, in vrbis viciniâ constitutus, Romanis ceruicibus imminebat: si ille inquam tam impius, cum tantis & tam impiis, Romam fuisset ingressus; cui (inquit Augustinus) pepercisset? quibus honorem locis Martyrum detulisset? in qua persona Deum timeret? cuius non sanguinem effusum, cuius pudicitiam vellet intactam? Quas autẽ isti pro Diis suis voces haberent? *&c.* At verò vno die tantâ celeritate sic victus est, vt ne vno quidem non dicam extincto, sed nec vulnerato Romanorum, multò amplius quàm centum millium prosterneretur eius exercitus: atque ipse cum filiis mox captus, pœnâ debitâ necaretur. Cùm nihilominus Deus statuisset, irruptione Barbarorum grauiore, dignos mores hominum castigare: indignationem suam tantâ mansuetudine temperauit; vt Rhadagaisum primò faceret mirabiliter vinci, ne ad infirmorum animos euertendos gloria daretur dæmonibus, quibus eum supplicare constabat: deinde cùm ab Alarico Roma caperetur, qui contra omnem consuetudinem bellorum antè gestorum, ad loca sancta confugientes Christianæ religionis reuerentiâ tueretur: ipsisque dæmonibus, atque impiorum sacrificiorum ritibus, de quibus Rhadagaisus præsumserat, sic aduersaretur pro nomine Christiano, vt longè atrociùs bellum cum eis, quàm cum hominibus gerere videretur: ita verus Dominus gubernatorque rerum, & Romanos cum misericordiâ flagellauit, & tam incredibiliter victis supplicatoribus dæmonum, saluti rerum præsentium necessaria non esse illa sacrificia monstrauit. *l.* 5. *de Ciuit. Dei c.* 23. videri etiam potest. *serm.* 29. *de verb. Dom. cap.* 9. *&* 10.

§. IV.

§. IV.

Operi de Ciuitate Dei finis impositus, quando ?

CEterum si diligenter inquiramus, quo tandem anno supremam manum huic operi de Ciuitate Dei imposuerit Augustinus; deprehendemus vndetrigesimum fuisse huius sæculi : quia à Consulatu Manlij Theodori, qui incidit in annum CCC. XCIX. vsque ad id tempus quo scribebat, numerat annos fermè triginta. *l.* 18. *de Ciuit. Dei cap. vlt.*

Quo interim tempore libros de Ciuitate Dei inchoauerat, quintumque compleuerat, dictauit etiam trium Psalmorum Expositionẽ, non paruis voluminibus: Sexagesimi septimi : Septuagesimi primi : Septuagesimi septimi. reliqui nondum tractati neque dictati, vehementer tum etiam exspectabantur, atque flagitabantur. *Epist.* 102.

Neque enim labore continuo Psalmos exposuit;sed pro occasione, nunc hunc, nunc illum: quorum deinde collatæ expositiones, in vnum volumen compactæ sunt.

§. V.

De Collatione edoctus à Marcellino Imperator, leges contra Donatistas condit.

QVidquid Collatione gestum fuerat, cùm Marcellinus Cognitor ad Honorium Imperatorem retulisset; insequente Anno, Marcellini sententiam Imperatoria Lex consecuta est, data Rauennæ Kalendis Februarij, Honorio IX. & Theodosio V. Augustis Coss. ad Seleucum Præfectum Prætorio. *l.* 52. *de hæret. Cod. Theod.*

412

Hâc Lege, diuersis pœnis Donatistas multauit. Ac primum Ecclesias, earumque bona, indulgentiâ Principis, anno superiori priusquàm

Collatio sumeret initium, ad demulcendos eorum animos, permissas, Catholicis restitui mandauit. Laïcos pecuniariis pœnis, pro conditione cuiusque, puniuit: Clericis exilium irrogauit; eisque Legata, Ecclesiæ Catholicæ deberi præcepit.

Ad hanc legem, respicere videtur Augustinus dum ait: Quidquid nomine Ecclesiarum partis Donati possidebatur, Christiani Imperatores legibus religiosis ad Catholicam transire iusserunt. *Epist.* 50. Et quod spectat irrogatum exilium: Mitiora, inquit, in vos constituit Imperator, propter mansuetudinem Christianam: exilium vobis voluit inferre, non mortem. Sed vos homines docti, considerantes quid debeatur merito, & quid minus sit in supplicio; non de iudicio illius, sed de vestro additis mortem. *l.* 1 *cont. Gaud. c.* 19. Alludens ad consuetudinem Donatistarum, quâ, legibus repressi, spontaneas sibi mortes conciebant: quod post Collationem facere signanter conatus est Donatus Presbyter Mutugennensis, tametsi non habuerit furor hominis successum: quem ab errore, præclaris litteris Augustinus sollicitè liberare tentauit. *Epist.* 204.

Ad hanc Legem referendum quoque est, quod Donatistas post Appellationem, piisimi Regis responso inter hæreticos condemnatos esse, ex Possidio suprà retulimus.

§. VI.

Neque Collatione, neque Legibus emendati Donatistæ.

Sed vti Collatio non omnibus; ita neque Leges, pæneque profuerunt. Testatur Augustinus tantam quorumdam duritiam fuisse, vt dicerent se inde non recessuros, etiam demonstratâ sibi Catholicâ veritate, & Donatistarum peruersitate. *Epist.* 158.

Atque hinc Circumcelliones, & Clerici nonnulli partis Donati, pristino furore & rabie insani, in diœcesi Hipponensi Restitutum Presbyterum Catholicum, exceptum insidiis trucidarunt: vti & Innocentium Presbyterum è domo raptum, oculo effosso, digitoque amputato, truncauerunt. *Epist.* 159.

Marcelli-

Marcellinus Tribunus, cui caussæ Ecclesiasticæ erant iniunctæ, habitâ in reos quæstione moderatâ; non extendente equuleo, non sulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, sed virgarum verberibus (qui modus coërcitionis & à magistris Artium liberalium, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in iudiciis solet ab Episcopis adhiberi) confessionem scelerum eruerat. *Epist.* 159. Nihil restabat, quàm vt censeret tantâ legum seueritate reos plectendos, vt, qualia fecerant, talia paterentur. *ead. Epist.* Idem porrò visum iri Donato Proconsuli, pronum erat formidare: quamquam esset Christianus, &, quantum aduerti poterat, non ad hæc cruenta procliuis. *Epist.* 158.

§. VII.

Augustinus pro Donatistis intercedit: Acta tamen iudicialia publicari petit.

AVgustinus autem, cui non placebant atrocia vlla, præcipuèque mortis supplicia, instanter admodum per litteras apud Marcellinum, Donatum, & Apringium iudicem (sub cuius securis iura rei venturi erant) egit instantissimè: vt pœna sanè illorum, quamuis de tantis, quæ iam retulimus, sceleribus confessorum, & propter conscientiam suam, & propter Catholicam mansuetudinem commendandam, intra mortis supplicium consisteret. *Epist.* 158. 127. *&* 160.

Non quò scelestis hominibus, inquit, licentiam facinorum prohibeamus auferri: sed hoc magis sufficere volumus, vt viui & nullâ corporis parte truncati, vel ab inquietudine insanâ ad sanitatis otium, legum coërcitione dirigantur; vel à malignis operibus, alicui vtili operi deputentur. *Post pauca*: Imple, Christiane iudex, pij patris officium: sic succense iniquitati, vt consulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem, &c. *Epist.* 159. *ad Marcellin.*

Apringium verò iudicem affatur his verbis: De vobis quidem dixisse Apostolum legimus, quod non sine caussa gladium geratis; & ministri Dei sitis, vindices in eos qui malè agunt. sed alia caussa est

Prouinciæ, alia Ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio: huius clementer commendanda est mansuetudo, &c. *Epist.* 160. *Paullò post*: Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani, membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant, &c. *ead. Epist.*

Pro iisdem Donatum, Proconsulem Africæ, ita rogat: Vnum est quod in tua iustitiâ pertimescimus, ne fortè, quoniam quidquid mali contra Christianam societatem ab hominibus impiis ingratisque committitur, profectò grauius & atrocius est quàm si in alios talia committantur; tu quoque pro immanitate facinorum, ac non potiùs pro lenitatis Christianæ consideratione censeas coërcendum: quod te per Iesum Christum ne facias, obsecramus. Neque enim vindictam de inimicis in hac terrâ requirimus: aut verò ad eas angustias animi nos debent coarctare quæ patimur, vt obliuiscamur quid nobis præceperit, pro cuius veritate ac nomine patimur, qui diligimus inimicos nostros, & oramus pro eis. *Epist.* 127.

Potissima cur sic instaret, caussa erat, quòd nollet passiones Seruorum Dei, quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, quasi vice talionis, paribus suppliciis vindicari. *Epist.* 158. & 160. Quapropter si nec litteris suis Proconsul consenserit; rogat, vt saltem hoc præstet, vt in custodiam recipiantur rei: impetraturum se de clementiâ Imperatoris, ne passiones Seruorum Dei, quæ debent esse in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine dehonestentur. Sciebat enim in caussa Clericorum Anaunensium (qui occisi à Gentilibus Anno 400. tunc Martyres honorabantur) Imperatorem rogatum, facilè concessisse, ne illi qui eos occiderant, & capti iam tenebantur, pœnâ simili punirentur. *Epist.* 158.

Et hoc quidem à Proconsule, per Marcellinum desiderabat impetrare: ab ipso verò Marcellino exigit Augustinus, vt Acta publica, quæ erant super confessis Donatistarum criminibus digesta, populo exponerentur, ad eorum ignominiam & confusionem, dum ait: Gesta, quæ promisit Præstantia tua, vehementer exspecto, & in Ecclesiâ Hipponensi iamiam cupio recitari, ac si fieri potest, per omnes Ecclesias etiam in nostrâ diœcesi constitutas: vt audiant homines, pleneque agnoscant confessores iniquitatis, non Dei timore extorquente pœnitentiam, sed iudiciariâ diligentiâ crudelissimorum pectorum aperiente

riente duritiam : siue illorum, qui de homicidio & de excæcato ac debilitato Presbyteri corpore, confessi; siue, &c. *Epist.* 158.

Agens enim paullò pòst de publicatione eorumdem Actorum per Marcellinum faciendâ, inquit: Quod scripsit Eximietas tua, dubitare te, vtrum in Theopropiâ (locus vt videtur, vnde solebant Edicta Imperatoria promulgari) debeas eadem Gesta iubere proponi; fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior prouidendus est, non tamen vllo modo prætermittendum. *eâd. Epist.*

Nam quantâ impudentiâ, nullâque suæ dignitatis habitâ ratione, Donatistæ grassarentur; aperit Augustinus iisdem litteris, dum ait: Modò Macrobius Episcopus eorum, stipatus cuneis perditorum vtriusque sexûs, hâc atque illâc circumiit, aperuitque sibi Basilicas, quas possessorum quantuluscumque timor clauserat. *Et paucis interiectis*: Cum ipso etiam est ille Donatus, Diaconus rebaptizatus: qui cum fuerit colonus Ecclesiæ, versatus est in illâ cæde præcipuus. *Epist.* 158.

Sed non potuit tanta criminum enormitas Christianam Augustini mansuetudinem, quæ omnem animi turbulentiam præueniebat, expugnare.

§. VIII.

De lenitate iudicum, consilium Augustini.

CVm verò non vnus modò Augustinus, sed alij quoque Ecclesiæ Catholicæ Antitistes, solerent nonnumquam pro facinorosis, vltimo supplicio afficiendis, apud Iudices intercedere; Macedonius, & ipse iudex ius gladij habens, eumdem Augustinum per litteras interrogauit, Vtrum sit acquiescendum precibus Episcoporum, reis pœnam dimitti postulantium : præsertim si probabiliter coniici possit, eosdem in deterius prolapsuros? *Epist.* 53. Cui non minori sanè elegantiâ, quàm vbertate, respondit. *Epist.* 54. declarans, sacerdotes piè intercedere pro promittentibus pœnitentiam Ecclesiasticam: quin & profani iudicis seueritatem clementiâ temperatam esse debere.

Adhæc eiusdem Macedonij lenitatem in promulgandis aduersus Dona-

Donatiſtas Edictis vehementer commendat, dum eum refert (ad illos in vnitatem Chriſti pacemque redigendos) ſic eſſe præfatum : Pro vobis hoc agitur, pro vobis Sacerdotes incorruptæ fidei : pro vobis Imperator Auguſtus, pro vobis nos quoque eius iudices laboramus: & alia multa, quæ in eodem Edicto ita poſuiſti, vt te appareat in terreni iudicis cingulo, non parua ex parte cæleſtem Rempublicam cogitare. *Epiſt.* 52. *ad Macedonium.*

Atque ita per id tempus non Epiſcopis tantùm, ſed Iudicibus etiam commendata lenitas fuit, maximè in hæreticis puniendis: adeoq; non fruſtrà ab ipſis Donatiſtis prædicata beatæ memoriæ Genethlij Epiſcopi (Carthaginenſis, ante Aurelium opinor) manſuetudo; quòd neſcio quam conſtitutionem datam contra illos compreſſerit, & effectum habere non ſiuerit. *Epiſt.* 163.

CAPVT XIV.

PELAGIANÆ HÆRESIS INCREMENTVM.

§. I.

Pelagius in Africam venit.

HÆreſes ſuas dum Romæ Pelagius cum Celeſtio ita diſſeminat, vt iam in publicum earum peruerſitas non dubio rumore dimanaret; ſuperueniens, vt paullò antè diximus, ab Alarico Vrbis excidium, ambos hæreſiarchas in Africam fugauit.

Et quidem Pelagius tum Hipponenſi littore exceptus eſt, Auguſtino abſente: ſed cuius poſtmodum faciem ſemel atque iterum vidit, quando curâ Collationis, quam erant Catholici cum hæreticis Donatiſtis habituri, occupatiſſimus fuit. *l. de Geſt. Pel. c.* 22.

§. II.

§. II.

Celestij Carthagine doctrina.

INterea Celestius, Magistro suo tantò apertior & liberior, quantò pertinacior, doctrinæ suæ hæreseosque virus spargere Carthagine cœpit: ob quod omnis ibi Ecclesia disputationibus agitabatur. Vix dubitem occasione vsum fuisse, quæ rebus Donatisticis Episcopos omnes implicauerat.

Erant hæc eius dogmata, sicuti ab Augustino referuntur: Adam mortalem factum: qui siue peccaret, siue non peccaret, moriturus esset: quoniam peccatum Adæ ipsum solum læserit, & non genus humanum. Quod Lex sic mittit ad regnum, quemadmodum Euangelium: quoniam ante Aduentum Christi fuerunt homines sine peccato. Quoniam infantes nuper nati, in illo statu sunt, in quo Adam fuit ante præuaricationem. Quoniam neque per mortem, vel præuaricationem Adæ, omne genus humanum moriatur: neque per resurrectionem Christi, omne genus hominum resurgat. *l. de Gest.Pel.c.*11.

§. III.

Damnatus cum Pelagio Celestius Africâ excedit.

VT verò talia maiori auctoritate & pondere, auribus omnium animisque Celestius inculcaret; ad Presbyterij gradum clàm surrepere conabatur: fecissetque, nisi vnus præcipuè obstitisset Paullinus nomine: qui Christianâ fiduciâ, ad Episcoporum Carthagine iudicium hominem suspectæ doctrinæ detulit.

Res acta coram Aurelio, aliisque Africæ Episcopis, Augustino absente: cuius Synodi vt gesta perierint; fragmentum tamen aliquod exstat ab Augustino citatum, *l.2.de pecc.Orig.cap.2.& 3.*vt qui nimirum

 ea,

ea,cùm venisset Carthaginem,gesta recensuerit: *l.de gest. Pel.cap.*11. eo demum successu, vt à Concilio Episcoporum damnatus Celestius, reportaret dignam suâ peruersitate sententiam, quam alibi Excommunicationem appellat. *l.de gest Pel.c.*22.*l.*2. *Retract.c.*33.

Ita Carthagine pulsus, sed nihilo melior effectus(magis enim conuictus, inquit Augustinus, & ab Ecclesia detestatus, quàm correctus & paratus abcessit: *Epist.*89.) in Siciliam, vbi à biennio circiter Ruffinus Celestianorum dogmatum delineator satis concesserat, venisse putatur.

§. IV.

Pelagianam hæresin scriptis oppugnat Augustinus.

TAntùm verò abfuit, vt fugatus ex Africâ Celestius, vnaque profectus inde Pelagius, pristinam religionis doctrinæque pacem Africæ restituerint; vt quotidianis omnia quæstionibus perstreperent: & Marcellinus in primis (vir non tantummodò prudens & industrius, vt constat ex iis quæ retulimus; sed animi religiosi: nec iuris solùm, sed omnium bonorum studiorum appetentissimus, vt testatur Oros. *l.*7.*cap.*42.) Pelagij Celestiique asseclas, molestissimos quotidie disputatores pateretur.

Is Augustinum scriptis litteris compellauit: qui perinde necessitate coactus fuit, contra Pelagianam hæresin scribere: quam priùs, cùm opus fuerat, non scriptis, sed sermonibus & collocutionibus, quilibet ibi Episcoporum oppugnarat, prout debebat & poterat. *libr.*2.*Retract. cap.* 33.

Sanè cum post damnatum Celestium, vt diximus, Carthaginem venisset Augustinus, & recensuisset ea, quæ contra illum gesta ibi antea fuerant; Aurelio iubente, in Basilicâ Cathedrali, manu gestans Epistolam gloriosissimi Martyris Cypriani, & de hac re verba eius recitans atque pertractans, sermonem habuit, vt error iste nefarius de quorumdam cordibus auferretur: *l.de gest.Pel.cap.*11. quod & reipsâ factum fuisse, testatur *Epst.*89.*q.*3. *ante fin.* Exstat ille sermo *de verb. Apostoli*

lioli 14. Carthagine habitus. Videri & alij poſſunt, *l. de Continent. c.* 14. *homil.* 23. *inter* 50. *c.* 6. *ſerm.* 49. *de Temp. c.* 5. *& c.*

Porrò quæſtiones quas Marcellinus miſerat, erant ipſa puncta hæreſeſque Celeſtij, ſuper quibus Auguſtinum interrogandum duxerat. Videlicet.

I. Vtrum ſic creatus fuerit Adam, vt etiam ſine peccati merito moreretur, non pœnâ culpæ, ſed neceſſitate naturæ? *l. 1. de peccat. mer. & rem. cap. 2. & ſeqq.*

II. Vtrum ex eius peccato quidquam ad eius poſteros propagando tranſierit, quod Sacramento Baptiſmi foret diluendum? *eod. l. cap.* 10. *& ſeqq.*

III. Vtrum poſſit, vel vtrum ſit, fuerit, futuruſve ſit homo ſine peccato in hac vitâ, excepto illo qui dixit: Ecce venit Princeps mundi, & in me nihil inueniet? *eod. l. cap.* 39.

Has igitur quæſtiones Auguſtinus vt ſcribendo diſſolueret, ſcripſit primùm Libros tres: quorum titulus eſt, De peccatorum meritis & remiſſione. Vbi maximè de Baptiſmo diſputatur paruulorum, propter Originale peccatum: & de Gratiâ Dei, quâ iuſtificamur, hoc eſt iuſti efficimur: quamuis in hac vitâ nemo ita ſeruet mandata iuſtitiæ, vt non ſit ei neceſſarium, pro ſuis peccatis orando, dicere: *Dimitte nobis debita noſtra.* Contra quæ omnia ſentientes Pelagiani, nouam hæreſin condiderant. *l. 2. Retract. cap.* 33.

Tertio libro, reſpondet argumentis Pelagij contra Peccatum Originis: quæ in expoſitionibus breuiſſimis Epiſtolarum Apoſtoli Paulli Pelagio auctore, legerat. *libr. 3. de peccat. mer. cap. 1. v. Caßiodor. lib. de diuin. Lect. cap.* 8.

§. V.

Pelagij & Celeſtij nomina adhuc premit.

IN his autem Libris, tacenda adhuc arbitratus eſt nomina eorum, ſic eos faciliùs poſſe corrigi ſperans: *l. 2. Retract. cap.* 33. quinimò non obſcurè laudat, cùm ſint caſtâ, ait, vitâ, moribuſque laudabiles: nec

 dubi-

dubitent facere quod illi diuiti, pro consequendâ vitâ æternâ, consilium requirenti, asserentique se iam omnia Legis impleſſe mandata, præcepit Dominus, Si vellet eſſe perfectus, venderet omnia quæ haberet, & daret pauperibus, theſaurumque transferret in cælum. *l.2. de peccat. mer. & rem. cap.16.*

Hinc & in tertio eiuſdem argumenti libro (quæ eſt Epiſtola, ſed in Libris habita, propter duos quibus eam connectendam putauit) Pelagij ipſius nomen non ſine laude aliquâ poſuit, quia vita eius à multis prædicabatur: *l.2. Retract. cap.33.* appellauitque virum ſanctum, & non paruo prouectu Chriſtianum. Denique cum aduertiſſet, quòd Pelagius non omninò aſſereret Animam eſſe ex traduce; vocat eum virum circumſpectum: vt qui rectiſſimè de re tam obſcurâ, de quâ nulla in Scripturis ſanctis certa & aperta teſtimonia poſſumus inuenire aut difficillimè poſſumus, cunctanter loquatur potiùs quàm fidenter. *l.3. de pecc. mer. & rem. cap.1. 3. & 10.*

§. VI.

Celeſtius in Siciliâ.

Allatus in Siciliam Celeſtius, turbare mox inſulam cœpit nouitate doctrinæ. Cuius rei certior mox redditus ab Hilario Auguſtinus; quæ circa Celeſtium euenerant Carthagine, compendio admonuit: coactum nimirum confiteri propter baptizandos paruulos, quod & ipſis redemtio ſit neceſſaria: & quamquam ibi noluerit de Originali peccato aliquid expreſſius dicere; tamen ipſo redemptionis nomine, non parum ſibi præſcripſiſſe, &c. *Epiſt.89.qu.3.ante fin.*

Cumque eaſdem propè quæſtiones, quas Marcellinus propoſuerat, (imò quas Hieronymo Cteſiphon in Oriente) Hilarius ſoluendas exhibuiſſet; accuratiſſimè ad omnes Auguſtinus reſpondit. *Epiſt.89.* niſi quod plures adhuc accumulat è turbido Pelagij lacu, *Epiſtolâ 88.*

§. VII.

§. VII.

In Palæstinâ Pelagius.

DVm in Sicilia tantisper Celestius obhæret: vbi,vt verisimile est, breues definitiones istas, vel potiùs ratiocinationes conscripsit, ob quas dicebatur suis,per Syllogismorum spineta decurrere;quasque Augustinus libro de Perfectione iustitiæ, petentibus Eutropio & Paullo Episcopis, postea dissoluit:dum,inquam,ibi obhæret; Pelagius in Palęstinam euasit.

Hîc dum paria cum Celestio, vel peiora etiam facit;litteras ad Augustinum scripsit, adulationis plenas: magnoperè prædicans raras animi dotes virtutesque,quibus erat instructus, ac præcipuè iustitiam:eo arbitror fine, vt virum, cuius ingenium stilumque formidabat,in suas partes his artibus pelliceret. Fortè enim sciebat, sicuti à Paullino olim, ita ab Augustino nunc, in pretio se haberi, vt videre est. *Epist.* 106. *in princip.*

Vtut est, Pelagij litteris hasce reposuit Augustinus: ***Domino dilectissimo & desideratissimo fratri Pelagio, Augustinus in Domino salutem. Gratias ago plurimùm, quod me litteris tuis explorare dignatus sis, & certum facere de salute vestra. Retribuat tibi Dominus bona, quibus semper sis bonus: vt cum illo æterno viuas in æternum, Domine delectissimè & desideratissimè frater. Ego autem etsi in me non agnosco præconia de me tua, quæ tuæ benignitatis Epistola continet; beneuolo tamen animo erga exiguitatem meam ingratus esse non possum: simul admonens vt potiùs ores pro me, quò talis à Domino fiam, qualem me iam esse arbitraris.*** Et aliâ manu. ***Memor nostri incolumis Deo placeas, Domine dilectissime & desideratissime frater.*** Libro *de gest. Pel. cap.* 26.

Atque hæ Augustini litteræ sunt, quas, triennio circiter postquàm datæ fuerant, non absque ambitione, in Synodo Diospolitanâ Pelagius produxit, vt impietatem suam hâc veluti laruâ obtegeret: quas tamen exponendo postea, Augustinus, declarauit non alio fine fuisse scriptas,quàm vt ab errore Pelagium reuocaret.

CAPVT XV.

AVGVSTINI MODESTIA, MINIME OMNIVM PHILODOXI.

§. I.

Scribit ad Volusianum & Marcellinum, laudesque suas reiicit.

Anno 412.

INter hæc apparet scripsisse Augustinum, Epistolas duas, non breues, vt ait: vnam ad Marcellinum, alteram ad virum illustrem Volusianum: *Epist.* 158. suntque in Epistolarum ordine (admodum certè inordinato) tertia, & quinta.

Erat Volusianus summo loco natus, Melaniæ iunioris siue patruus siue auunculus: Marcellino per id tempus Carthagine familiaris, quo in Africam proficiscente, Volusiani mater obnixè ab eo contendit, daret operam vt Augustinus illic scriptis suis ac doctrinâ (toto iam orbe celebratis) filium Volusianum ad amplexandam fidem Christianam adduceret: vtpotè iam vergentem in senectam, atque Apollonij Thyanæi & Appuleij magorum, aliorumque Philosophorum, hactenus studiosum.

Quàm verò nihil huius materni desiderij, tum operæ Marcellini, & Volusiani capacitatis, neglexerit Augustinus, vt eum (quod tandem effectum est, *Baron. anno Dom.* 420.) ad Christi fidem adduceret; citatis antè litteris constare potest: quarum vnam eliciens ἐγκυκλίους Augustini Marcellinus, rursus expetebat, vt huic obiectioni respondeat: Cur sub Christianis Principibus, tot tantaque mala Romanum Imperium inuaserint? *Epist.* 4. quæstionem nimirum, quam tum Augustinus libris de Ciuitate Dei, Marcellino inscriptis, strenuè agitabat.

Et licet tanti fecerit Volusianus Augustinum, vt diceret, equidem non immeritò: *Vtcumque absque detrimento cultûs diuini, in aliis Sacerdoti-*

bus

bus toleratur inscitia: at cum ad Antistitem Augustinum venitur; Legi deest, quidquid contigerit ignorari: ideoque famæ ipsius interesse, vt respondeat: *Epist.* 2. Ipse tamen humillimus, neque solitus flare inanes glorias, rescribens rogauit, vt hanc de se opinionem facilè præsumptam Volusianus deponat: eumque animum quamuis erga se beneuolentissimum, soluat atque exuat: neque, si dilectionis vicem rependat, magis vlli alteri, quàm sibi de se credat. *Epist.* 3.

§. II.

Idem facit Epistolâ ad Audacem.

EXstant sanè plura eiuscemodi animi demissionis in Augustino testimonia: cuius est nihilominus rara concordia cum eruditione tam excellenti.

Atque inter alia, cùm Audax, vir nec mentis, vt apparet, neque oris inops, Augustinum (flagitâs eius scripta) ita affatus esset: *Thesaurum sapientiæ desideraui, sed minùs accepi quàm volui. licet minùs non debet dici, sed munus, quod Oraculum legis contulerit Augustinus, sacrator iustitiæ, instaurator spiritalis gloriæ, dispensator salutis æternæ*; Epist. 139. Respondit Augustinus: Thesaurum sapientiæ te desiderasse dixisti, sed minùs accepisse quàm voluisti, cùm ego ex illo thesauro mendicabundâ prece quotidianam stipem rogem, vixquè impetrem. Oraculum autem Legis quomodo sum, de cuius latis atque abditis penetralibus nescio longè plura, quàm scio: eiusque multiplices sinus opacosque secessus adire ac penetrare non valeo sicut volo, & me non aliud quàm minùs dignum esse cognosco? Porrò sacrator iustitiæ quis ego, cui me sacratum esse permagnum est? Iam verò quod instauratorem spiritalis gloriæ me appellas, da veniam; multum cui loquaris ignoras. ipse quippè adhuc in hâc gloriâ sic instauror, vt de die in diem non solùm quantum accedam, sed vtrum omnino aliquid accedam, latere me fatear. Dispensator planè salutis æternæ, cum cæteris innumerabilibus conseruis meis sum, &c. *Epist.* 140.

§. III.

§. III.

Item Epiſtolâ ad Darium.

DArius Comes, vir nobiliſſimus, luculentâ Epiſtolâ comiter Auguſtinum laudauerat. *Epiſt.* 263. Tanto in ſe tanti viri & Chriſtiano affectui, eleganter comiterque ſuas repoſuit Auguſtinus: & poſtquàm oſtendit, quatenus accipiendæ ſint laudes, vt nulli ſiue vitio, ſiue vituperio ſint obnoxiæ; ſubiungit, humilitatis vtique indicio non paruo: Sume itaque, fili mi, ſume vir bone, & non in ſuperficie, ſed Chriſtianâ charitate Chriſtiane: ſume inquam libros, quos deſideraſti, Confeſſionum mearum: ibi me inſpice, ne me laudes, vltrà quàm ſum. ibi non aliis de me crede, ſed mihi: ibi me attende, & vide quid fuerim in meipſo per meipſum: & ſi quid in me tibi placuerit; lauda ibi mecum, quem laudari volui de me: neque enim me; quoniam ipſe fecit nos, & non ipſi nos, nos autem perdideramus nos, ſed qui fecit, refecit. Cum autem ibi me inueneris; ora pro me ne deficiam, ſed perficiar: ora fili, ora.

Sentio quid dicam, ſcio quid petam: non tibi videatur indignum, & quaſi vltra merita tua. Fraudabis me magno adiutorio, ſi non feceris non ſolùm tu, ſed etiam omnes qui ex ore tuo me dilexerint. Orate pro me: hoc eis, me petiuiſſe indica: & ſi multum nobis tribuitis, iuſſiſſe nos exiſtimate quod petimus: & tamen date petentibus, vel obtemperate iubentibus: Orate pro nobis. *Epiſt.* 264.

§. IV.

Ad Macedonium.

MAcedonius, Iudex Cæſareus, quantoperè afficeretur Auguſtini ſapientiâ, teſtantur hæc eius verba de Libris quibuſdam quos ad eum Auguſtinus miſerat: *Explicui tuos libros: (neque enim tam languidi aut inertes erant, vt me aliud quàm ſe curare paterentur) iniecerunt manum,* *erep-*

ereptumq̃, aliis sollicitudinum caussis, suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi Deus propitius sit, vt ego anceps sum, quid in illis magis mirer; Sacerdotij perfectionem, Philosophiæ dogmata, Historiæ plenam notitiam, an facundiæ plenam iucunditatem: quæ etiam imperitos ita illicere potest, vt donec explicent, non desistant; & cum explicauerint, adhuc requirant. Epist. 51.

Hos libros, fuisse primos quinque de Ciuitate Dei, si quis attentè Macedonij litteras perpendat; poterit haud de nihilo suspicari.

Sed Macedonio non benignè magis, quàm humiliter, respondit Augustinus: Quamuis sapientiam quam mihi tribuis, in me non agnoscam; tantæ tamen erga me beneuolentiæ tuæ, tamque sinceræ, gratias ago debeoque plurimas: & meorum studiorum labores tali ac tanto viro placuisse, delector. Multò verò ampliùs, quòd animum tuum charitate æternitatis & veritatis, atque ipsius charitatis affectum diuinæ illi cælestique reipublicæ, cuius regnator est Christus, agnosco inhiantem, video propinquantem, eiusque potiundæ amplector ardentem. *Epist.* 52.

§. V.

Ad Ianuarium.

IAnuarius etiam, quia *nihil Augustinum latêre* existimabat, pluria eum interrogauerat. Cumque prolixè satis, duobus libris ad ipsius interrogationes Augustinus respondisset, subdit denique: Hæc tibi, si satis esse ad ea quæ requisisti, non putaueris; nimis ignoras & vires, & occupationes meas.

Tantùm enim absum ab eo, quod putasti nihil me latere; vt nihil in Epistolâ tuâ legerim tristius. quia & apertissimè falsum est; & miror quia hoc te latet, quod non solùm in alijs innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis Scripturis multò nesciam plura, quàm sciam. *Epist.* 119. *cap.* 21.

§. VI.

Multa à se ignorari affirmat: atque inter hæc Animæ originem.

Qvænam autem ista sint, non puduit eum clarè nonnumquam & signatè confiteri. Nam cùm ait Apostolus, *Siue Sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates*: esse quidem Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in cælestibus apparatibus, firmissimè credo, inquit, & differre inter se aliquid, indubitatâ fide teneo. Sed, quò me contemnas quem magnum putas esse Doctorem, quænam ista sint, & quid inter se differant, nescio. Nec eâ sanè ignorantiâ periclitari me puto, sicut inobedientiâ, si Domini præcepta neglexero. *l ad Oros. cap. 11. l. Enchirid. cap. 57.*

Licet deinde persuasum habuerit, animam hominis immortalem & incorpoream esse: *l. 4. de orig. an. c. 12.* omni præterea animæ, etiam paruuli infantis, necessariam esse liberationem ex obligatione peccati; eamque nullam esse, nisi per Iesum Christum, & hunc Crucifixum: attamen Animæ originem (licet eò propendeat quod Hieronymus sentiebat, singulas animas singulis nascentibus facere Deum) à se quærentibus fatebatur, sicut multa alia, & hoc se ignorare. *Epist. 28.*

Qua in re, cùm idem sæpenumerò repetisset; *Epist. 7. 99. & 157.* grauiter offendisse visus est apud Vincentium Victorem, Laicum, iam tum iuuenem; (de quo nos suprà lib. 2. cap. 8. §. 5.) qui nihilominùs ipse non tantummodò imperitè, verum impiè etiam de Animæ origine sentiebat. *l. 3. de orig. anim. c. 2. & l. 4. cap. 1.*

Vincentius ergo cùm scire vellet, quod se nescire toties Augustinus fassus erat, puta Animarum originem, quæ post primum hominem datæ sunt, vel dantur hominibus; licet in principio libri sui, se imperitiæ suæ admodum conscium, & doctrinæ adminiculo destitutum dixisset; attamen non tantùm senem iuuenis, & Episcopum Laicus, verumetiam hominem suo iudicio doctissimum & petitissimum non dubitauerat reprehendere.

Sed mansuetè respondit & humiliter Augustinus: Ego me doctissimum

mum ac peritissimum, nescio: imò verò me non esse, certissimè scio. Et fieri posse non ambigo, vt aliquid imperito & indocto cuipiam scire contingat, quod aliquis doctus & peritus ignorat. Et in hoc te planè laudo, quod veritatem, etsi numquam percepisti, certè quam putasti, homini prætulisti: ideo quidem temerè, quia existimasti scire te, quod nescis; sed ideo liberè, quia personam non veritus, elegisti aperire quod sentis. *l.4. de Orig. An. c.1.*

Porrò autem cum suam ipsi Vincentio Victori ineptiam demonstrasset, vt qui nesciret quomodo soleat vtrem homo inflare; (quem naturâ ipsius hominis existimabat inflari, & naturam hominis inde nihil minus habere: quem errorem Augustinus confutauerat *l.3. c.4.*) subdit denique: Quomodo tibi committam, vt me doceas de origine Animarum, quod me nescire confiteor; qui, quod tuis naribus atque ore sine intermissione facis, vnde facias ignorabas? Et post pauca:

Proinde ignorantiam meam de Origine Animarum, te corripientem atque obiurgantem non molestè ferrem; imò insuper & gratias magnas agerem: si eam mihi non solùm duris percuteres conuitiis, sed veris etiam excuteres dictis. Si enim me posses docere quod nescio; non solùm te verbis, sed & pugnis cædentem deberem patientissimè sustinere. *l.4. de Orig. Anim. cap.3.*

§. VII.

Doceri senex à iuuene cupit.

Auxilius Episcopus, sed ætate iuuenis, Classicianum virum spectabilem, ob culpam (quæ si erat, sola erat Classiciani) cum omni domo suâ, anathematis sententiâ percusserat. A quo interpellatus Augustinus, scripsit ad Auxilium, vt si haberet de hac re sententiam certis rationibus vel Scripturarum testimoniis exploratam; docere se quoque dignetur, quomodo rectè anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor; aut pro Domini, seruus; aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata, nascatur, nec ei possit per lauacrum regenerationis in mortis periculo subueniri.

Id enim præterquam quod Scripturis aduerſari videatur, quas citat; numquam ſe auſum facere teſtatur, tametſi de quorumdam facinoribus aduerſus Eccleſiam perpetratis grauiſſimè permoueretur. Verumtamen ſi tibi, quàm iuſtè fiat (Auxilium alloquitur) Dominus reuelauit; nequaquam iuuenilem ætatem tuam, & honoris Eccleſiaſtici rudimenta contemno. En ad ſum: ſenex à iuuene coëpiſcopo, & Epiſcopus tot annorum à collegâ necdum anniculo, paratus ſum diſcere: quomodo vel Deo vel hominibus iuſtam poſſimus reddere rationem, ſi animas innocentes pro ſcelere alieno, ex quo non trahunt ſicut ex Adam (in quo omnes peccauerunt) originale peccatum, ſpiritali ſupplicio puniamus. *Epiſt. 75.*

Etenim ob hanc cauſſam fiebat, vt, quid alij ſentirent in re difficili, libenter exquireret, ſuo numquam ingenio præfiſus. Atque hinc inſtitit apud Paullinum, vt paullò vberius exponeret, quomodo diuinæ voluntati humana ſubdatur: *Epiſt. 65.* faceturque in Expoſitione loci cuiuſdam ſancti Paulli, malle ſe audire intelligentiores atque doctiores, quàm aperire quid ſentiat. *l. de fid. & oper. cap. 16.*

§. VIII.

Interrogantem ſe, ipſe interrogat.

INter ceteras quæſtiones quas Auguſtino per Epiſtolam ſoluendas proponit Euodius, vna eſt: Quomodo eſſet intelligendum, quod in Epiſtolâ ſuâ dicit Apoſtolus Petrus, de Chriſto: ***Mortificatus carne, viuificatus ſpiritu: in quo & eis qui in carcere erant ſpiritibus, veniens prædicauit:*** hoc inſerens quod in inferno fuerunt, & deſcendens Chriſtus omnibus Euangelizauit, omneſque à tenebris & pœnis per gratiam liberauit. *Epiſt. 98.* Huius difficultatis angulos poſtquàm Auguſtinus diligenter admodum rimatus eſſet, nihil alicubi temerè pronuntians, propter loci ipſius obſcuritatem; per ***mortuos*** autem quibus euangelizatum eſſe Petrus ait, infideles & iniquos intellexiſſet, iuxta illud, ***Dimitte mortuos vt ſepeliant mortuos ſuos;*** denique ſubiungit:

Hæc Expoſitio verborum Petri, cui diſplicet; vel cui etiamſi non diſplicet, non tamen ſufficit; quærat ea ſecundum inferos intelligere.

Qui

Qui si valuerit illa, quibus me moueri suprà commemoraui, ita soluere, vt eorum auferat dubitationem; impartiat & mihi. *Epist.99.* Nam priùs in capite Epistolæ suæ dixerat: Quæstio quam mihi proposuisti ex Epistolâ Apostoli Petri, solet nos (vt te latere non arbitror) vehementissimè commouere. Quomodo illa verba accipienda sint tamquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eandem quæstionem: vt siue ipse potueris, siue aliquem qui possit inueneris; auferas de illâ atque finias dubitationem meam. *ibid.*

Non enim pudebat eum, vndecumque posset, addiscere aliquid. Vnde & quæstionibus Dulcitij respondens: Quod attinet, inquit, ad quæstionem Resurrectionis, propter illos qui creduntur non esse morituri, sed ex hac mortalitate ad immortalitatem sine morte mediâ transituri; inquisitio diligentior adhibenda est: &, si quid hinc absolutum ac definitum disputatione rationabili atque perfectâ vel audisti, vel legisti; vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris: peto mihi mittere non graueris. Ego enim, quod confitendum est charitati tuæ, plus amo discere, quàm docere, &c. *lib. de quæstionib. Dulcitij, qu.3.* quod idem repetit in fine libri.

§. IX.

Mauult discere, quàm docere.

IPsius iterùm verba sunt: Credant qui volunt, malle me legendo, quam legenda dictando, laborare. Qui autem hoc nolunt credere, experiri autem & possunt & volunt; denique legendo vel meis inquisitionibus respondeant, vel interrogationibus aliorum, quas (pro meâ personâ quam in seruitio Christi gero, & pro studio quo fidem nostram aduersum errorem carnalium & animalium hominum munire inardesco) necesse est me pati: & videant, quàm facilè ab isto labore me temperem, & quanto etiam gaudio stilum possim habere feriatum. *Proœm. II. de Trinit.*

Hinc in omnibus litteris suis, non solùm pium Lectorem, sed etiam desiderabat liberum correctorem: Quamquàm sicut Lectorem meum, inquit, nolo mihi esse debitum; ita correctorem nolo sibi. Ille

me non amet ampliùs, quàm Catholicam fidem: ille se non amet ampliùs, quam Catholicam veritatem. Sicut illi dico, Noli meis litteris quasi Scripturis Canonicis inseruire: sed in illis, & quod non credebas, cùm inueneris incũctanter crede; in istis autem quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmiter retinere: Ita illi dico, Noli meas litteras ex tuâ opinione vel contentione, sed ex diuinâ lectione vel inconcussâ ratione corrigere. Si quid in eis veri comprehenderis, existendo non est meum: at intelligendo & amando, & tuum sit & meum. Si quid autem falsi conuiceris; errando fuerit meum: sed iam cauendo, nec tuum sit, nec meum. *eod. loco.*

§. X.

Existimat, multa à se tradita culpari posse.

NEque enim negare debeo, sicut in ipsis moribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possint iusto iudicio & nullâ temeritate culpari; dicebat Vincentio Victori scribens: *lib. 4. de Orig. Animæ c. 1.* ad Simplicianum vero: Siue in iis, quibus me exercere benignè paterneque voluisti: siue in aliis, quæcumque nostra in tuas sanctas manus fortè peruenerint: quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco; non solùm curam legentis impendas, sed etiam curam corrigentis assumas. *Epist. proœm. ll. ad Simpl. T. 4.*

Ego quippè fateor, me ex eorum numero esse conari, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel incautiùs vel indoctiùs à me positum est, quod non solùm ab aliis qui videre id possunt, meritò reprehendatur, verum etiam à me ipso: quia & ego saltem videre debeo postea, si proficio: nec mirandum est, nec dolendum, sed potiùs ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis peruersè seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat, &c. *Epist. 7.*

Quamobrem ait ad Paullinam: Nolo auctoritatem meam sequaris, vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere, quoniam à me dicitur: sed aut Scripturis Canonicis credas, si quod nondum quàm verum sit vides; aut interiùs demonstranti veritati, vt hoc planè videas. *Epist. 112. proœm.*

§. XI.

§. XI.

Catholici omnes ſcriptores, haud Canonici.

SIcuti Libris Canonicis Auguſtinus ſummam auctoritatem ac venerationem deferebat; ita non omnia omnium ſcripta in eorum numero collocanda eſſe ſciebat: à quibus ſi quando diſſentiret, ſummâ id faciebat humanitate ac reuerentiâ.

Neque enim, inquiebat, quorumlibet diſputationes quamuis Catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas diuinas habere debemus, vt nobis non liceat ſaluâ honorificentiâ quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum Scripturis improbare atque reſpuere; ſi fortè inuenerimus quòd aliter ſenſerint, quàm veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta vel à nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorum: tales volo eſſe intellectores meorum, &c. *Epiſt.* 111.

Ego enim fateor Charitati tuæ (ſcribebat Hieronymo) ſolis eis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, vt nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid erraſſe, firmiſſimè credam. Ac ſi aliquid in eis offendero litteris, quod videatur contrarium veritati; nihil aliud quàm vel mendoſum eſſe codicem; vel interpretem non aſſecutum eſſe, quod dictum eſt; vel me minimè intellexiſſe non ambigam. Alios autem ita lego; vt quantâlibet ſanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum puto, quia ipſi ita ſenſerunt; ſed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat perſuadere potuerunt. *Epiſt.* 19. *cap.* 1. & 3.

§. XII.

Alios ante ſe ſcriptores citat. Ab iis quos ſcribendo offenderat, ſibi ignoſci poſtulat.

QVaprópter ſicuti non iis tantùm libris, quos antea poſteaque conſcripſit, citat Patres tempore priores: (puta *li. de Doctrinâ Chriſtianâ:*

stianâ : l. de Baptismo contra Donatistas : l. 1. contra Iulianum cap. 3. & seqq. lib. 2. cap. 2. & seqq. libr. 4. contra duas Epistolas Pelagianorum cap. 4. & 8. vbi partim allegat, partim meminit Irenæi, Rheticij, Olympij, Ambrosij, Innocentij, Gregorij, Basilij Magni, Ioannis Constantinopolitani, Hieronymi, Hilarij, &c.) ita eo libro, quem de videndo Deo circa hoc tempus elucubrauit ad Paullinam; meminit Ambrosij sæpiùs, atque etiam Hieronymi, eorumq; auctoritatē sequitur. *Epist. 112.*

Ceterùm eiusdem argumenti De videndo Deo, exstat Epistola ad Fortunatianum: in quâ dum rogare iubet Episcopum quemdam (qui sentiebat nos Deum oculis corporeis visuros) vt ei ignoscat, si quid durius & asperius in se dictum accepit Epistolâ illâ quam dederat; præbuit iterùm insigne humilitatis Christianæ exemplum.

Vbi sic inter cetera: Deum, talem non esse (nempè corporalem, membrisque per loca diuisibilem) omnino non ambigo, &, ne talis esse crederetur, illam Epistolam scripsi: in quâ dum essem in admonendo sollicitus, in corripiendo nimius atque improuidus fui: nec fraternam & Episcopalem personam sicut frater & Episcopus, quemadmodum fuerat dignum, cogitaui: hoc non defendo, sed reprehendo: hoc non excuso, sed accuso. Indica ei, cum quanto & quàm vero dolore de offensione animi eius fuerim collocutus. Nouerit, quàm non eum contemnam, & quantum in illo Deum timeam, & cogitem caput nostrum in cuius corpore fratres sumus. *Epist. 111.*

CAPVT XVI.

SCRIPTA HOC ANNO CONTRA PELAGIANOS ET DONATISTAS.

§. I.

Respondet ad quæstiones Honorati.

QVo interim tempore, Marcellini clementiæ reos homicidij in Restituto Presbytero patrati commendabat; *Epist. 158. & 159.* tot

tot & tantis occupationibus erat implicatus, vt Marcellino dicat: Si rationem omnium dierum & lucubrationum aliis necessitatibus impensarum, tibi possem reddere; grauiter contristatus mirareris, quanta me distendant, quæ differri omninò non possunt: nec agere illa permittant, in quæ me, petendo & admonendo vrges volentem, & ineffabiliter, quia non possum, dolentem. Cum enim ab eorum hominum necessitatibus aliquantulum vaco, qui me sic angariant, vt eos nullo modo liceat euitare, nec contemnere oporteat; non desunt quæ dictanda præpono, sic in articulis temporum constituta, vt dilationem non ferant. *Epist.* 158.

Hæc quæ fuerint, tum eâdem Epistolâ, tum alibi exponit, vbi ait: Eodem ipso tempore, quo contra Donatistas vehementer exercebamur, & contra Pelagianos exerceri iam cœperamus; amicus quidam (Honoratus) misit mihi à Carthagine quæstiones: & rogauit vt eas illi scribendo exponerem. *l.2. Retract. cap.* 36. Fecit: intuensque suprà dictam hæresim nouam, inimicam Gratiæ Dei; sextam sibi Quæstionem proposuit, de Gratia noui Testamenti: de qua disputans interpositâ expositione Psalmi XXI. (in cuius capite scriptum est quod Dominus exclamauit in cruce, quod ille amicus in primis ei proposuerat exponendum) omnia alia quinque dissoluit: non hoc ordine quo erant proposita, sed sicut ei differenti de Gratiâ noui Testamenti, tamquam suis locis congruenter occurrere potuerunt. *eod. l. & c.*

Quid caussæ fuerit, cur tum priùs Honorato, quam Marcellino, satisfacere respondendo voluerit, tametsi hic illi videretur præferendus; ipsemet exponit his verbis: Charitas enim quæ tamquam nutrix fouet filios suos, non ordine amandi, sed ordine subueniendi, infirmiores (neque enim per id tempus Honoratum fuisse baptizatum l.1. diximus) fortioribus anteponit: quos tales vult esse, quales iam illi sunt, quos non contemnendo, sed de his confidendo interim præterit. &c. *Epist.* 158. *ad Marcellin.* Nam, vti apparet, aliis dictationibus, quibus erat Marcellino satisfacturus, magis inardescebat: Cùm alioquin non eâ tantùm, quam familiariter vni alicui, sed etiam quam matri Ecclesiæ vniuersaliter debebat, charitate ac seruitute compellebatur, si quid per operam ipsius, Dominus, quos illi fratres fecit adiuuari iuberet, nullo modo recusare, sed potiùs promtâ & deuotâ voluntate suscipere. vt de se loquitur, *l. de Catechiz. rud. c.* 1.

§. II.

Liber de Spiritu & Littera.

MArcellinus, ad quem tres libros, quorum titulus est De Peccatorum meritis & remiſſione, ſcripſerat; reſcripſit Auguſtino, ſe fuiſſe permotum, quòd libr. 2. cap. 6. dixerit, Fieri poſſe vt ſit homo ſine peccato, ſi voluntas eius non deſit, ope adiuuante diuinâ: quamuis nemo tam perfectæ iuſtitiæ in hac vitâ vel fuerit, vel ſit, vel futurus ſit. Quæſiuit enim, Quomodo dixerit poſſe fieri, cuius rei deſit exemplum.

Propter hanc eius inquiſitionem, ſcripſit Librum cuius eſt titulus De Spiritu & Littera: pertractans Apoſtolicam ſententiam vbi ait, *Littera occidit, Spiritus autem viuificat.* In quo Libro, inquit, quantum Deus adiuuit, acriter diſputaui contra inimicos gratiæ Dei, quâ iuſtificatur impius. *l.2.Retract.c.*37.

Et quidem Marcellini ſcrupulo reſpondens, ait: Cùm ſicut credo, non dubites numquam eſſe factum, vt per foramē acûs camelus tranſiret, & tamen ille hoc quoque dixit Deo eſſe poſſibile: legas etiam, duodecem millia legiones Angelorum pro Chriſto, ne pateretur, pugnare potuiſſe; nec tamen factum: legas, fieri potuiſſe vt ſemel gentes exterminarentur à terrâ quæ dabatur filiis Iſraël; Deum tamen id paullatim fieri voluiſſe: & alia ſexcenta poſſunt occurrere; quæ fieri vel potuiſſe vel poſſe fateamur, & eorum tamen exempla, quod facta ſint, proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri poſſe vt homo ſine peccato ſit, quia nullus eſt hominum (præter illum qui non tantum homo, ſed etiam naturâ Deus eſt) in quo id perfectum eſſe, demonſtrare poſſimus. *l. de Spir. & litt.c.*1.

Hic fortaſſe reſpondeas, Iſta, quæ commemoraui facta non eſſe & fieri potuiſſe, opera eſſe diuina: vt autem ſit homo ſine peccato, ad opus ipſius hominis pertinere: idque opus eſſe optimum, quo fiat plena & perfecta, & ex omni prorsùs parte abſoluta iuſtitia: & ideo credendum non eſſe, neminem vel fuiſſe, vel eſſe, vel fore in hac vita, qui hoc opus impleuerit, ſi ab homine impleri poteſt. Sed cogitare

tare debes, quamuis ad hominem id agere pertineat, hoc quoque munus esse diuinum: atque ideo non dubitare, opus esse diuinum. Deus est enim, qui operatur in vobis, ait Apostolus, & velle & operari, pro bona voluntate, &c.

Sed illis acerrimè ac vehementissimè resistendum est, qui putant sine adiutorio Dei, per se, ipsam vim voluntatis humanæ, vel iustitiam posse perficere, vel ad eam tendendo proficere. *eod. l. c. 2.* Nam neque liberum arbitrium quidquam, nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via: & cùm ad id quod agendum & quò nitendum est, cœperit non latére; nisi etiam delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non bene viuitur. Vt autem diligatur; Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris: non per arbitrium liberum, quod surgit ex nobis; sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *eod. l. c. 3.* Doctrina quippè illa, quâ mandatum accipimus continenter rectèque viuendi; Littera est occidens, nisi adsit viuificans Spiritus. *eod. l. cap. 4.* Quoniam Legis littera, quæ docet non esse peccandum; si Spiritus viuificans desit, occidit: sciri enim facit peccatum potiùs quàm caueri, & ideo magis augeri quàm minui: quia malæ concupiscentiæ etiam præuaricatio legis accedit. *eod. l. c. 5.*

Nam quod ait Apostolus: *Littera occidit, Spiritus autem viuificat*; non de figuratis locutionibus dictum (quamuis & illic congruenter accipiatur) sed potiùs de lege, apertè quod malum est prohibente. *eod. l. & c.* vt adeo per Spiritum non equidem aliud tunc intelligatur, quàm Spiritus gratiæ, qui diffundit charitatem in cordibus nostris, quâ & facere velimus & faciamus quod bonum est.

Atque ex his porrò Marcellino demonstrat, quandoquidem & ipsa humana iustitia operationi Dei tribuenda sit, quamuis non fiat sine hominis voluntate; eius perfectionem etiam in hac vitâ esse possibilem, tametsi careat exemplo: sicut exemplo caret transitus Cameli per foramen acûs. Colligitur deinde dixisse verissimè, hoc se libro acriter contra inimicos Gratiæ Dei, quâ iustificatur impius, disputasse; neque tantum contra Academiæ Pelagianæ vniuersitatem, sed pro fidei & scholæ Catholicæ articulis, firmissima fundamenta iecisse. videri etiam potest. *l. 2. cont. Aduers. leg. & Proph. c. 7.*

§. III.

Epistola Octogesima nona.

NE quis enim arbitretur, diuinæ gratiæ adiutorio, humani liberique Arbitrij momenta subuerti; vt dicat, non esse hominis opus, quod quia munere fit Dei, etiam Dei est; Desinant, inquit, sic insanire: & ad hoc se intelligant habere quantum possunt liberum arbitrium, non vt superbâ voluntate respuant adiutorium; sed vt piâ voluntate inuocent Dominum. Hæc enim voluntas libera, tantò erit liberior quantò sanior; quantò diuinæ misericordiæ, gratiæque subiectior. *Epist.* 89.

Etenim iubet Deus continentiam, & dat continentiam. Iubet per legem, dat per Gratiam: iubet per litteram, dat per Spiritum. Lex enim sine gratiâ, facit abundare delictum: & littera sine Spiritu, occidit. Nam voluntatis arbitrium non ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Qui enim Deo dicit: *Adiutor meus esto*; confitetur se velle implere, quod iussit: sed ab eo qui iussit adiutorium poscere, vt possit. *eâd. Epist.* Iam adiuuari non potest, nisi qui etiam aliquid sponte conatur: quia non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in eis, in quorum naturâ rationem voluntatemque non condidit; salutem nostram Deus operatur in nobis. *l. 2. de peccat. mer. & remiss. c.* 5.

Nouerat ille legem Dei, qui dicebat, *Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem*: & tamen adiungebat, *Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Cur non dixit potius, per meum liberum arbitrium? nisi quia libertas sine gratiâ, non est libertas, sed contumacia. *Epist.* 89. Quæ Epistola quia cum Libro de Spiritu & litterâ tantum non gemella est; paullò ante aut post eam, vt diximus, scripta est.

§. IV.

§. IV.

Liber de Fide & Operibus.

INterea missa sunt ei à quibusdam fratribus, Laicis quidem, sed diuinorum eloquiorum studiosis, scripta nonnulla: quæ ita distinguerent à bonis operibus Christianam fidem; vt sine hac non posse, sine illis autem posse peruenire suaderetur ad æternam vitam.

Quibus respondens, librum scripsit cuius nomen est, De Fide & Operibus. *Tom.*4. In hoc disputauit non solùm, quemadmodum viuere debeant gratiâ Dei regenerati; verumetiam quales ad lauacrum regenerationis admitti. *l.*2.*Retract.c.*38. Tota autē libri huius disputatio tribus potissimum difficultatibus, siue quæstionibus enodandis destinata est. quarum vna est, Quomodo peccantes corripiendi sint; quandoquidem in Ecclesiâ bonis mali, tamquam tritico zizania, siue mundis animalibus immunda, iuxta Domini prædictionem permixti sunt, eruntque vsque in finem? Altera quæstio est, in quâ quibusdam visum est, Fidem solam baptizandis esse tradendam: postea verò iam baptizatos docendos esse de moribus. Tertia periculosissima, quâ parum consideratâ educi posse videbatur, solam fidem in Christum, licet scelestissimè turpissimeque viuatur, sufficere ad salutem.

De his tribus quæstionibus, inquit, satis quantùm existimo disputaui: demonstrauique, sic tolerandos in Ecclesiâ malos, vt non negligatur Ecclesiastica disciplina: sic Catechizandos eos qui Baptismum petunt, vt non solùm audiant atque suscipiant quid credere, verumetiam qualiter viuere debeant: sic promitti fidelibus vitam æternam, vt non per fidem mortuam, quæ sine operibus saluare non potest, ad eam se quisque peruenire posse arbitretur; sed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur. *l. de fid.& oper.cap.*27.

§. V.

Donatiſtarum contra Collationem calumniæ ab Auguſtino deſtructæ.

Librum etiam ſcripſit grandem, ſatis quantum exiſtimat diligenter, ad ipſos Donatiſtas, poſt Collationem quam cum Epiſcopis eorum habuerant, ne ab eis ſeducerentur vlteriùs. *l.2. Retract. cap.* 40. Eius libri meminit *Epiſt.* 158. eoque reſpondit, quibuſdam illorum vanitatibus, quas victi, vbi potuerant & quomodo potuerant, iactabant. *l.2. Retract. c.*40.

Calumniabantur in primis, Iudicem præmio fuiſſe corruptum: *l. poſt Coll. cap.*1. cumque Catholicæ communionis eſſet, ſuæque Eccleſiæ fauens; non permiſerit, vt omnia pro ſuis partibus aduerſarij dicerent: *Poſſ.c.*14. quos adeo poteſtate potiùs oppreſſerit, quam veritate. *l. de Geſt. cum Emer.*

Verùm impudentiam tantam, non minore veritatis ſpiritu Auguſtinus diſcuſſit, dum calumniam reſumens: Obiiciunt, ait, nobis, vt adhuc vos ſeducant, quòd aurum iudici dederimus, vt pro nobis contra illos ſententiam diceret. Vos dicite ſi poteſtis, quantum dare debuerimus electis defenſoribus Epiſcopis veſtris, vt tanta contra ſe pro nobis vel dicerent vel proferrent? vt ſic agerent cauſſam noſtram, ſic perimerent ſuam? Quanti emere debuimus, vt poſt verba Primiani, quibus dixerat, ***Indignum eſt vt in vnum conueniant filij Martyrum & progenies Traditorum***; venirent tamen, & in vnum nobiſcum, quod indignum eſſe dixerant, conuenirent?

Quanti emere debuimus, vt more forenſium Aduocatorum, de temporibus, & diebus, de perſonis etiam, nobis præſcribere conarentur: & ſic omnibus hominibus, etiam illis qui noſtras diſputationes intelligere non poſſent, ſatis apertè monſtrarent, quàm malam cauſſam haberent, quam proferre & agere ſic timerent apud eum iudicem, cuius erga ſe benignitatem atque iuſtitiam tanto præconio laudauerant, & cuius motum aduerſus ſe nullum adhuc ſenſerant?

Quanti emere debuimus, vt ipſi deinde exigerent, non ſecum agi debere

debere forensibus formulis, sed Diuinis potiùs testimoniis, & de Scripturis sanctis similiter se responsuros esse promitterent? &, cùm mandatum Concilij Catholici, quod obtuleramus, recitatum esset, atque in eo ipsis etiam confitentibus claruisset, nos Ecclesiæ Catholicæ caussam testimoniis sanctarum Scripturarum agere voluisse; rursus tamquam obliti quid sibi placere dixissent, ad easdem forenses præscriptiones perplexis & odiosis contentionibus remearent? Et plura eiuscemodi: quibus ostendit, cùm pessimam caussam Donatistæ haberent, eam malè agendo prodidisse potiùs, & Catholicis arma dedisse quibus ipsi oppugnarentur, idque nullo ab eis præmio siue petito siue accepto; quàm gnauiter defendisse. *l. post Coll.c.23.24.& 25.*

Nam postquam id euidenter demonstrauit: Quid adhuc, inquit, exspectatis, quid pro vobis pronuntiauerit Cognitor; cùm videatis, quid contra seipsos Episcoporum vestrorum pronuntiauerit timor? Dederat certè ipse Cognitor potestatem, vt alium cum ipso quem vellent iudicem constituerent. Quod illi recusarunt. Quoniam, si aliquem delegissent, mentiri vobis non possent, etiam à nobis ipsum fuisse corruptum. Sed fecerunt, quod recusauerunt. Constituerunt prorsus cum illo alium Iudicem: non quemlibet extraneum, sed intimum suum. Ecce ipse timor eorum, alius iudex fuit: certè ipse à nobis nihil accepit, & pro nobis liberè iudicauit. Non gratificatus est eorum personæ, quibus internus hærebat, de quorum secreto cubiculo procedebat. Et antequam caussa diceretur, prior iudicauit, quia eam prior in ipsorum corde cognouit, &c. *eod.l.c.26.*

Sanè si quid aduersus iudicem habuissent; proponendum id erat antè disputationis exordium: neque erat tam prolixè laudandus, atque fecerant non semel. Denique friuolum omnino fuisse, quòd potestate potiùs quàm veritate fuerint ab eo oppressi, vt qui, quod loquebantur, haud acceperit: constare inde potest, quia præterquam quod clepsydrâ abiectâ dicere permiserit quidquid voluissent; non piguerit aliquot pòst annis Augustinum, cum Emerito Cæsariensi Episcopò (ex septemuiris disputatoribus vno) populo coràm inspectante & auscultante, nullâ potestate præsente, caussam reuoluere, si acceptare aduersarius voluisset. *l.de Gest.cum Emerito.*

§. VI.

§. VI.

Altera calumnia ab eodem refutata.

Porrò autem calumnia altera, ſententiam impetebat: quam dicebant eſſe nullam, quia noctu latam. *l. poſt Collat. cap.* 12. Mirum verò ſi non fabricauerit hanc Petiliani ingenium, in forenſi rabie, & eiuſcemodi captionibus egregiè ſubactum: quique cùm collegis ſuis, totum diem cauillando eâ fraude conſumſerat, vt in tenebris omnes pariter effugerent.

Hæc igitur inter alia Auguſtinus ad Donatiſtas: Quis ferat victos homines conqueri, quòd nocte contra eos eſt prolata ſententia? quaſi non ſæpe iudices audiendi neceſsitas teneat, vt vſque ad multam partem noctis ſedere cogantur. Aut ideo non eſt verum quod dicitur, quia per noctem dicitur? *l.poſt.Coll.cap.*12.

Nam licet priſcis olim legibus cautum extiterit, ne iudicia noctibus agerentur, iuxta illud: *Sol occaſus, ſuprema tempeſtas eſto*: & Senatûs Conſultum, ſcribente Gellio, neque ante exortum, nec poſt occaſum Solem factum, ratum fuerit; attamen non omnium decretorum eadem ratio fuit, neque ſemper illa lex ſeruata eſt. Nam & ſæpè iudices Romani imitati ſunt Areopagitas, qui non niſi noctu iudicabant: & ipſe Iuſtinianus in Nou.82. iubet pedaneos ſuos iudices, ſedere pro tribunali à ſummo diluculo, vſque ad veſpertinum crepuſculum, ſiue vt loquitur, εἰς δείλην ὀψίαν. Neque quidquam obſtat, quin, ſi cauſſa poſtulet, iudex poſſit diutius etiam ſedere. Deniq; & teſtamenta & contractus, noctu poſſe fieri dubitandum non eſſe, lex ait, l.22.§ pænult. de Teſtam. l. non minorem, Cod. de Tranſact. *Franc.Bald. hiſt. Coll. Carth.*

Ergo poſt multa quæ ſuperiùs dixerat Auguſtinus, O ferreã, inquit, frontem! O furoris tenebras, nocturnam ſententiam iudici obiicientes, & in ſui cordis nocte palpantes, offendentes, cadentes, contra nos rabidè litigantes, & pro nobis tanta dicentes! *l.poſt Collat.cap.*19. quæ nimirum prioribus capitibus enumerauerat. Ad extremum itaque: Nocte cauſſa finita eſt, ſed vt nox finiretur erroris: nocte dicta ſententia eſt, ſed fulgens lumine veritatis. *eod.l.cap.*35.

Ceterùm

Ceterùm quod Donatistæ vim sibi caussarentur illatam, eo quòd Secretario Thermarum Gargulianarum, Collationis tempore fuissent conclusi; ita redarguit: Inclusos, & tamquam in carcere se fuisse, conquesti sunt. Ibi & nos eramus. Aut vtrisque facta est iniuria, aut vtrisque adhibita diligentia. Sed quomodo dicemus iniuriam, quando in tam spatioso & lucido & refrigerante loco nos fuisse recolimus? Aut quomodo erat carcer, vbi erat & iudex? Postremò clausos fuisse nos nesciebamus, qui simul intùs eramus: ipsi vnde sciunt, nisi quia fugere fortasse voluerunt? Sed quis non videat, quòd ista inania, & ridenda potiùs quàm refellenda, de tali Cognitore non dicerent; si pro suâ caussâ possent validum aliquid inuenire quod dicerent? *Eod. l. &c.*

§. VII.

Cirtense Catholicorum Concilium.

ADeò interim hæc Donatistarum calumniandi audacia proteruiaque increuit; vt de remedio apponendo Patres Africani in commune consuluerint, congregati in synodo Cirtensi Numidiæ ciuitate, anni post Collationem mense Iunio. Huius quidem Synodi acta, sæculorum edacitas absumsit, relictâ tamen superstite Epistolâ Augustini, Patrum congregatorum nomine editâ ad Donatistas, *Epist. 152.*

Attingit in eâ præteritas calumnias (quibus Collationis vires, iudiciumque Marcellini frustrà facere moliebantur) tantâ acrimoniâ & sale, vt non fuerit otiosum audire. Non ergo vobis dicant, inquit, quia præmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud solent victi homines dicere? Aut si aliquid dedimus iudici, vt contra illos pro nobis pronuntiaret; ipsis quid dedimus, vt contra se pro nobis tanta non solùm dicerent, verumetiam recitarent? An fortè volunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cùm dicunt iudicem præmio à nobis esse corruptum; ipsi tamen multa quæ pro nobis contra seipsos dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præstiterunt? Aut certè, si propterea dicunt quod nos vicerint, quia meliùs egerunt Caussam

Cæciliani, quàm nos; hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus, illi autem quatuor protulerunt. *Epist.* 152.

§. VIII.

Cirtenses, per Augustinum conuersi à schismate.

Anno 413.

VT Synodi huius, sicut diximus, Acta perierint; constat tamen primùm ciues Cirtenses per Augustinum, à schismate ad Vnitatem Ecclesiæ conuersos: vt videre est *Epist.* 130. quamquam ipse pro solitâ humilitate & gloriæ diuinæ zelo, nihilum huius operis, id est conuersionis, sibi arroget: sed, quantumquantum est, refundat in Deum. Iam enim ad suos redierat Augustinus, quando conuersionem istam populi sui Cirtenses nuntiauerant.

Porrò cùm Cirtam, ad Synodum fortè, proficisceretur cum collegis suis; placuit Fortunium Tubursicensem Episcopum Donatistam, in transitu alloqui: cetera moderatum satis & benignum. Discussa hic sunt Schismatis præcipua capita, De Ecclesiæ per totum terrarum orbem diffusione: De Persecutionis tolerantia: De Baptismi repetitione; & talia eius generis: adeoque conuersionis ipsius iacta veluti fundamenta, donec proximâ occasione altiùs promoueretur, licet de successu nihil exploratum inueniam. *Epist.* 163.

§. IX.

Iulianæ & Demetriadi Augustinus antidotum propinat, contra pestiferam Pelagij Epistolam.

INter alias feminas, quarum salutis curam nonnumquam Augustinus gessit, Iulianam & Demetriadem nobilissimas, matrem & filiam

liam fuisse, suprà lib. 1. c.4. confusè memorauimus. Hæ,post Alarici formidine relictam Romam, propè iam tertium Carthagine agebant annum, cùm Demetrias sponso nuptiisque valefactis (quibus tum opulentissimis destinabatur) mutato habitu Sanctimoniam professa est, toto pœnè admirante (vt colligi potest ex Epistola 8. Hieronymi) orbe terrarum.

Id contigit operâ potissimùm Augustini, qui Carthagine, eo fortè tempore quo cum Donatistis Collationi erat intentus, verbi illis ministerium impertierat: cuius ministerij, adiuuante gratiâ & misericordiâ Saluatoris, in domo Iulianæ tantus fructus exortus est; vt humanis nuptiis iam paratis, sancta Demetrias spiritalem Sponsi illius præferret amplexum, cui specioso præ filiis hominum, ad habendam (vt loquitur Augustinus) spiritûs vberiorem fecunditatem, nec ad amittendam carnis integritatem, virgines nubunt. *Epist.* 143.

Quam rem cum Proba & Iuliana, auia & mater Demetriadis, per litteras significassent; eâdemque operâ velationis apophoretum, id est, munus in gratiam tantæ sollemnitatis, ad Augustinum misissent: id se gratissimè accepisse vti respondit, ita gaudij sui magnitudinem tantæ rei nuntio percepto, testatus est. Generosiùs quippe elegit Aniciana (inquit) posteritas, tam illustrem familiam beare nuptias nesciendo, quàm multiplicare pariendo: & in carne iam imitari vitam Angelorum; quàm ex carne adhuc numerum augere mortalium. *Epist.* 179.

Sicut verò anteà, vt existimo, Probam præstantissimam feminam orare docuerat, edito commentario de Orando Deum; *Epist.* 121. ita sub hoc tempus Iulianam monuit, serpens Pelagiani dogmatis venenum fugere: quando datâ in Oriente ad Demetriadem Pelagius hoc anno Epistolâ, *l.* 1. *cont. Pelag. & Celest. c.* 37. hæreseos suæ virulenta semina sparsisset.

Spiritales diuitias (scripserat Pelagius c. 11. Epistolæ suæ) *nullus tibi præter te, conferre poterit. In his ergo iure laudanda: in his meritò ceteris præferenda es, quæ, nisi ex te, & in te esse non possunt.* Contrà quem Augustinus ad Iulianam: Cernis quanta in his verbis, sit cauenda pernicies. Nam vtique quod dictum est: Non possunt esse ista bona, *nisi in te*; optimè & verissimè dictum est: iste planè cibus est. Quod verò ait, *Non nisi ex te*; hoc omninò virus est. Absit vt hæc libenter audiat

virgo Christi, quæ piè intelligit propriam paupertatem cordis humani: & ideo illic nisi Sponsi sui donis, nescit ornari, &c. *Epist.* 143.

Quamobrem illius Pelagij Epistolæ pestiferas plerumque sententias, pluribus aliis locis, *l.* 1. *cont. Pelag. & Celest. c.* 22. 27. 37. sollerter Augustinus destruxit. Hanc verò Epistolam se Pelagius conscripsisse iactabat, petente sanctâ Matre Demetriadis, imò iubente, & à se in Transmarinis posito, miro cum desiderio animi, flagitante. *Epist. Pel. c.* 1. In qua perinde hæreseos adeò suæ, facundiæque vela pandit; vt eam lucubratissimam appellet Auctor Apolog. de libero Arbit. Vnde & inter Hieronymianas locum diu habuit: at nunc meritò reiecta.

CAPVT XVII.

DONATISTARVM SYNODVS, TRIBVNO IN AFRICA DVLCITIO.

§. I.

Dulcitius Marcellino sufficitur.

MArinus, dux exercitûs Romani aduersus Heraclianum tyrannum, traiiciens in Africam ad persequendos Imperij perduelles, Marcellinum, Tribunum illic Notarium, & Collationis supranarratæ Cognitorem, occidi iussit: instigantibus haud dubiè Donatistis. Vnde is titulo Martyrij in fastos Ecclesiasticos relatus est, VIII. Idus Aprilis: meminitque illius cum sanctâ & religiosâ memoriâ Augustinus *lib. de Nat. & Grat. c.* 23. *& Epist.* 28. Hâc Marcellini morte cùm non obscurè Donatistæ triumpharent, sibi persuadentes vnà cum illo extincta aut breui extinguenda Acta publica, coram eo aduersus se confecta: Honorius Imperator non solùm Marcellini Acta edito Rescripto, vt supra retulimus, confirmauit; sed recentibus etiam pœnis (quæ exstant *Cod. Theod. l.* 55. *& l.* 54. *de hæret.*) Donatistas,

tam

tam laïcos, quàm Episcopos eorumque ministros, coërcendos statuit: eisque pariter exsequendis DVLCITIVM Tribunum & Notarium, qui demandatam priùs Marcellino Prouinciam exciperet, in Africam destinauit. *l. 2. Retract. cap. 59.*

§. II.

Vnus, an plures Dulcitij? & , Tribuni Notarij qui?

SEd dubitari merito potest, vtrùm Dulcitius hic Imperialium iussionum exsecutor, idem sit cum eo ad quem exstat Augustini liber De octo Dulcitij quæstionibus: in quo meminit se ante ea tempora scripsisse Enchiridion ad Laurentium, vrbis Romæ Primicerium, Dulcitij fratrem. *qu. 1. ad Dulcit. & l. Enchir.* Affirmat Baronius: non existimat Henr. Grauius Annotat. ad præfat. Breuiculum Collat.

Vt hoc autem de Tribunis-Notariis dicamus, non exiguam eorum dignitatem fuisse, constare potest ex iis quæ Franc. Bald. habet in delibatione Historiæ Africanæ. Nã & Ambrosius Epist. 32. ait, missum ad se ab Imperatore Valentiniano iuniore Dalmatium, Tribunum & Notarium, qui ad consistorium euocaret Ambrosium in caussa religionis, puta ad disputandum cum Auxentio Arriano: & Claudianus Poëta eius temporis, Tribuni & Notarij titulo ornatur in Epitaphio, quod Romæ in foro Traiani prostabat. Exstat etiam l. 12. Cod. Titulus VII. de Primicerio & Notariis: vbi & de Tribunis Notariis agitur.

In Theodosij præterea Lege scriptum est: *Præcipua est nostra pietatis intentio, circa Notariorum nomen.* In lege deinde Leonis Imp. *Præclaram nobilemq; militiam spectabilium Tribunorum Notariorum, diuersis beneficiorum titulis muniendam credimus & augendam.* Quare sicut Tribunatus, militaris est dignitas; ita Notarij fuisse videntur, qui nunc Secretarij Regum in Galliâ, inquit Balduinus: adeò vt eiuscemodi, non Sagi tantummodò, sed & Togæ consultos liceat existimare.

§. III.

Donatistarum Synodus.

PRomulgatis iam memoratis Honorij Edictis, repentè coäluit Donatistarum Episcoporum supra triginta conciliabulum: vbi & Petilianus fuit, qui persecutionis tempore nec duodecim conuenire potuisse, in Collatione clamauerat. l. *1. cont. Gaud. c.* 37. Atque hi quidem consilium inire cupiebant, quo tandem modo Edictis (quibus adeò premebantur, vt se dicerent numquam eiusmodi persecutionem passos) obuiam venirent: cùm viderentur pristinis se potiùs ignibus daturi (imò id reapse facerent, spe potiundi nominis Martyrum apud suos) quàm laturi, vt in insulas deportarentur: quod de Donatistarum Episcopis & Presbyteris, Honorius edixerat.

Hanc enim Synodi partem fuisse, colligi ex Augustino potest loco citato. vbi & aliud ab eis statutum refert: nempe, Vt qui Catholicis inuiti communicauerint vel Episcoporum vel Presbyterorum; tantùm si sacrificium non obtulerint, aut in populo non tractauerint, (id est eius temporis phrasi, sermonem habuerint) ad veniam pertineant, & in suis honoribus recipiantur. Vbique nimirum suâ se sententiâ damnantes, vt ibidem Augustinus ostendit.

Atque hâc Legum seueritate, Imperator, quia damna quoque patrimonij, pœnasque pecuniarias viris ac mulieribus, singulis pro conditione & dignitate sua, vsque ad seruos & colonos verberibus coërcendos, multandosque bonis omnibus receptores & occultatores quorumlibet Donatistarum, imposuerat: sicuti Dulcitij Executoris curâ atque vigilantiâ innumeri ex schismate, ad Ecclesiam Catholicam proximo tempore reuersi sunt; (vt constat ex Augustino *Epist.* 61.) ita iam tum etiam non vno mortis genere non pauci in semetipsos grassabantur: & Catholicorum inuidiâ & odio, quas erant iussi restituere, Basilicas incendebant, Carthagine signanter, vt testatur Augustinus. *l.1. cont. Gaud. c. 6.*

Verùm hæc omnia, & quàm impigrè scilicet mandatum sibi ab Imperatore munus Dulcitius obiuerit, & quæ inde occasio Augustino oblata scribendi contra Gaudentium Donatistam; latiùs infra persequemur. Lib. IV.

CAPVT XVIII.

OROSIVS AVGVSTINI DISCIPVLVS.

§. I.

Orosij profectio ex Hispania in Africam, eiusquè caussæ.

PAVLVS OROSIVS, Flauij Orosij filius fuit: sanguine iunctus Flauio Dextro, qui Chronicon suum post Hieronymi mortem ei inscripsit, genere nimirum virtute atque eruditione clarissimo. De huius aduentu in Africam ita Augustinus ad Hieronymum scribens: Ecce venit ad me religiosus iuuenis, Catholicâ pace frater, ætate filius, honore conpresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellandas falsas perniciosasque doctrinas, quæ animas Hispanorum multò infeliciùs quàm corpora Barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos vsque ab Oceani littore properauit, famâ excitus, quòd à me posset de his quæ scire vellet quidquid vellet audire. *Epist.* 28.

Baronius hanc Orosij profectionem refert in annum Christi 414. censetque eum cupiditate discendi anno vno apud Augustinum mansisse, priùs quàm Hierosolymam ad Hieronymum nauigauit. At Biuarius *Commentario ad Chron. Dextri ad ann.* 140. altiùs repetit, putatque aliquot annos apud Augustinum egisse. Deinde censet Baronius missum Orosium ab Eutropio & Paulo in Hispaniâ Episcopis ad Augustinum: At Biuarius vult eum missum ab Herote, Lazaro & Prudentio Episcopis ad Concilium Carthaginense, non quasi Conciliarem Patrem sed vt internuntij vices gereret: quod cùm ille ætatis excusatione defugeret; atque nihilominus instarent Episcopi, cupientes

pientes eius capax ingenium Augustini disciplinâ ac contubernio excoli, ac contra succrescentes hæreses muniri; desiderio tanti magistri allectum Orosium in Africam nauigasse. Nos hæc in medio relinquimus.

Caussa porrò huius profectionis erui potest tum ex Augustini verbis suprà allatis; tum ex ipsius Orosij ad Augustinum: Per te, inquit, beate pater, per te Dominus Deus noster quos castigauit in gladio, emendet in verbo. Ad te per Deum missus sum, de te per eum spero, dum considero qualiter actum est, quòd huc venirem. Agnosco cur venerim, sine voluntate, sine necessitate, sine consensu. De patriâ egressus sum, occulta quadam vi actus, donec in istius terræ littus allatus sum. Hîc demum in eum resipui intellectum, quòd ad te venire mandabar. Fac me ad dilectum Dominum meum idoneum negotiatorem inuentâ margaritâ, non fugitiuum seruum euersâ substantiâ, reuerti. Dilacerati grauiùs à doctoribus prauis, quàm à cruentissimis hostibus sumus. *Orosius Coonsultus, vlt. ad August.* & ipse *Aug. Epist.* 102. Quæ sanè verba plurimum sibi suffragari, neque immeritò, existimat Biuarius.

Errores porro, de quibus quæritur Orosius, erant Priscilliani dogmata, Manichæis affinia: quæ videri possunt *l. de hæres. hær.* 70. & *Epist.* 253. & nouissimè à duobus Auitis in Hispanias allata Origenis perniciosa doctrina. In hanc enim veluti desierant Priscilliani nugamenta: vtque de Trinitate, & rerum omnium Creatore Deo, aliisque temperanter Hispani saperent; supererat tamen palmaris controuersia de Animâ: quam tametsi persuasum esset credere; persuaderi non poterat, factam esse de nihilo, eo quod durum & impium videretur, voluntatem Dei dicere nihil esse, quo volente creata est. *Oros. in Consult. August. l. ad Oros. cap.* 2.

§. II.

Liber Augustini ad Orosium, contra Priscillianistas.

AVgustinus non defuit officio, sed Orosij consultationi siue commonitorio de Priscillianistis, & de quibusdam Origenis sensibus,

bus quos Catholica fides improbat, quantâ potuit breuitate ac perſpicuitate reſpondit, Opuſculo cui titulus eſt: Ad Oroſium, contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas. *l. 2. Ret. c. 44.*

Alia plura erant, quæ ex Origenis operibus deſumpta commonitorio ſuo Oroſius comprehenderat: puta, ignem æternum quo peccatores puniantur, neque eſſe ignem verum, neque æternum: ſed dictum eſſe ignem, propriæ conſcientiæ punitionem: *æternum* autem iuxta etymologiam Græcam, non eſſe perpetuum, etiam Latino teſtimonio adiecto, quia dictum ſit *in æternum*, & in ſæculum ſæculi poſtpoſuerit æterno: ac ſic omnes peccatorum animas poſt purgationem conſcientiæ, in vnitatem corporis Chriſti eſſe rediturás.

Voluerunt etiam de diabolo aſſerere, ſed non præualuerunt: eo quòd cùm ſubſtantia in eo bona facta, perire non poſſit; exuſtâ in totum malitiâ diaboli, aliquando ſaluandam eſſe ſubſtantiam. &c. *Oroſ. ibid.* Vide *Hieronymum Epiſt. ad Auitum.* Sed quæ omnia Auguſtinus ipſe pòſt diſtinctiùs refert: teſtaturque de vaniſſimâ iſtâ impietate, aduerſus Philoſophos beatitudinem in omni rationali creaturâ alternantes (à quibus iſta didicerat Origenes) in libris de Ciuitate Dei, ſe diligentiſſimè diſputaſſe. *l. de hæreſ. hær. 43.*

Quapropter quæ libro ad Oroſium breuiter refutata ſunt; latiùs validiuſque reiecta Lector inueniet *l. 21. de Ciuit. Dei, toto.* Eos verò qui ad detegendos Priſcillianiſtas, homines è mendaciis periuriiſque conſutos, fas eſſe dicerent ſimulare atque mentiri, contra Scripturæ ſacræ doctrinam; validè repreſſos *l. cont. mendacium*: de quo ſuo loco dicturi ſumus.

§. III.

Oroſius pro diſcendâ Animæ origine in Palæſtinam mittitur.

OROſius interim, qui ſolo ſanctarum Scripturarum ardore inflammatus in Africam ſiue nunc, ſiue pridem aduenerat; *Epiſt. 102.* tantiſper apud Auguſtinum manſit: cumque de Animæ origine (de quâ pariter Origenes prolixè delirauerat, docens Animas non ſe-

cus atque Angelos in cælo peccasse: & in corpora ad luenda supplicia, veluti in carcerem esse detrusas: quam perinde Animæ originem Augustinus ignorare ita se fatebatur, vt in quamcumque se partem verteret, fluctus inueniret) plures vltrò citroque sermones habuissent, sicuti colligi clarè potest *l. ad Oros. c* 11. *&* 12. occasionem amittere noluit, paullò pòst ad Hieronymum illum mittendi: rogaturum quænam de Origine Animarum eius esset sententia: quam nimirum quæstionem, Orosij ad Augustinum consultatio resuscitasset. *Epist.* 102. Vide infrà Cap. XIX. §. VIII.

Hinc videas nihil temerè à priscis Patribus, nihil calidè in re dubiâ effusum: siquidem à Marcellino viro clarissimo pulsatus olim Hieronymus super hâc quæstione, pulsantem delegauit ad Augustinum: vbi iam Augustinus ipse, alterâ vice pulsantem, remittit ad Hieronymum.

§. IV.

Auctor est Orosio Augustinus scribendi contra Paganos.

CVm libro vndecimo operis sui de Ciuitate Dei, iam tum Augustinus insisteret, vt testis est ipse Orosius, *præfat. in Orchest. mundi*: imò cùm profecturo in Palæstinam Orosio, duos libros scripsisset ad Hieronymum Presbyterum sedentem in Bethleem: vnum de Origine Animæ hominis; alterum de sententiâ Iacobi Apostoli, vbi ait; *Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*: de vtroque consulens eum: ita quidem vt priorem quæstionem quam proposuerat, non solueret; de posteriore autem quid sibi dicendum videretur, aperiret; *l.* 2. *Retr. c.* 45. *Epist.* 28. *&* 29. auctor extitit Orosio Historiæ scribendæ contra Paganos: quâ vanitatis damnatur ea demum opinio, quæ non aliam malorum per id tempus Imperio Romano incubantium caussam adferebat, quam cultûs Deorum pertinacem contemtum.

Etenim non ob aliud quàm vt hanc conuelleret, animum ad scribendum appulisse testatur Orosius, præfatione operis sui ad AVRELIVM AVGVSTINVM, vt quidem habet inscriptio (neque enim hactenus

hactenus Aurelium appellatum reperi) dum ait: Præceptis tuis parüi beatissime Pater Augustine : atque vtinam tam efficaciter quàm libenter, *&c. Post pauca.* Præceperas mihi vt aduersus vaniloquam prauitatem eorum,qui alieni à Ciuitate Dei, ex locorum agrestium compitis & pagis, Pagani vocantur siue Gentiles, quia terrena sapiunt:qui cùm futura non quærant, præterita autem aut obliuiscantur aut nesciant; præsentia tantùm tempora, veluti malis extra solitum infestissima ob hoc solùm quòd creditur Christus & colitur Deus, Idola autem minùs coluntur, infamant. Præceperas ergo vt ex omnibus qui haberi ad præsens possunt, Historiarum atque Annalium fastis, quæcumque aut bellis grauia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum sæua, vel etiam parricidiis flagitiisque misera, per transacta retrò sæcula reperissem; ordinato breuiter voluminis textu explicarem : maximè cùm reuerentiam tuam, perficiendo aduersum hos ipsos Paganos vndecimo libro insistentem (quorum iam decem orientes radij, mox vt de speculâ Ecclesiasticæ claritatis elati sunt, toto orbe fulserunt) leui opusculo occupari non oporteret: & sanctus filius tuus Iulianus Carthaginensis seruus Dei, satisfieri super hac re petitioni tuæ eâdem fiduciâ quâ poposcisti exigeret: dedi operam, & meipsum in primis confusione pressi, cui plerumque reputanti, supra modum exæstuauisse præsentium clades temporum videbantur. *Oros. præfat. Oper.*

Quapropter Orosius septem libris suis, vt inquit Gennadius, totius penè mundi temporis calamitates & miserias, ac bellorum inquietudines replicans; ostendit magis Christianæ obseruantiæ esse, quòd contra meritum suum res Romana adhuc duraret, & pace, culturâ Dei, pacatum retineret Imperium. *l. de Scriptor. Eccl.*

Ceterùm triennio circiter hoc opus suum Orosius absoluit, vt erui non difficilè potest ex iis quæ subiicit ad calcem Libri 7. cap. 43.

§. V.

Idem fecere Arnobius, & ante eum Tertullianus & Cyprianus.

ID idem solum duxerat iam pridem aratrum suum Arnobius, & ipse Afer: vt constat ex libris septem disputationum contra Gen-
„ tes, quarum primum orditur his verbis: Quoniam comperi nonnul-
„ los, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bac-
„ chari, & velut quiddam promtum ex Oraculo dicere; postquam esse
„ in mundo Christiana gens cœpit, terrarum orbem periisse, multifor-
„ mibus malis affectum esse genus humanũ, ipsos etiam Cælites dere-
„ lictis curis sollemnibus, quibus quondã solebant inuisere res nostras,
„ terrarũ ab regionibus exterminatos; statui pro captu ac mediocritate
„ sermonis, contraire inuidiæ, & calumniosas dissoluere criminationes:
„ ne aut illi sibi videantur popularia dum verba depromunt, magnum
„ aliquid dicere; aut si nos talibus continuerimus à litibus, obtinuisse
„ se caussam putent, victam sui vitio, non assertorum silentio destitu-
„ tam, &c.

Et quia Deorum cultum, plusculis ante hæc annis (puta temporibus Valentiniani & Theodosij) postliminiò reuocare voluerat Symmachus Vrbi Præfectus, missâ ad Imperatores relatione aduersus Christianos, pro veteri Deorum cultu, contra quam Ambrosius primùm, pòst Prudentius (postrato nimirum Rhadagaiso) duobus carminum libris egit; nunc cum Orosio Augustinus, eandem Paganorum calumniandi audaciam fortiter repulerunt. Sed ante hos Tertullianum, & Cyprianum vetustiores hisce Patres, in eodem campo cucurrisse palàm est. *Iustin. Mart. quæst. & respons. l. 1. qu. 126. Tertull. in Apolog. Cyprian. ad Demetrian.*

CAPVT

CAPVT XIX.

PELAGII FRAVDES. SYNODVS DIOSPOLITANA, &c.

§. I.

Augustinus scribit de Natura & Gratia ad Timasium & Iacobum.

DVo erant religiosi adolescentes, serui Dei, in Africâ opinor, quos profugus isthuc à Gothorum Romæ furore Pelagius, non tantùm exhortatione suâ, ad relinquendam spem quam habebant in sæculo, continenterque viuendum, verumetiam in erroris sui nassam pellexerat. Erant inquam Timasius, & Iacobus: qui cùm Pelagiano errore tandem aliquando per Augustini operam, Domino inspirante, caruissent; protulerunt librum quendam, Pelagij esse dicentes: *Epist.* 95. vbi hominis naturam contra Dei gratiam, quâ iustificatur impius & quâ Christiani sumus, quantâ potuit argumentatione defendit. *l.2. Retract. cap.*42. Et quoniam impendiò rogauerant, vt ei ab Augustino responderetur; factum est: *Epist.*95. librumque quo huic respondit (defendens gratiam, non contra naturam, sed per quam natura liberatur & regitur) De naturâ & Gratiâ nuncupauit. *l.2. Ret. cap.*42.

Anno 415.

Sanè tantam in hoc suo De naturâ libro Pelagius vehementiam prodiderat, vt dicat de illo Augustinus: Vidi hominem zelo ardentissimo accensum aduersus eos, qui cùm in suis peccatis humanam voluntatem debeant accusare, naturam potiùs accusantes hominum, per illam se excusare conantur. Nimis exarsit (Pelagius) aduersus hanc pestilentiam, quam etiam litterarum sæcularium auctores grauiter arguerunt, exclamantes: *Falsò queritur de naturâ suâ genus humanum.* Saluſt. Hanc enim prorsus iste sententiam, quantis potuit ingenij viribus aggerauit. *l. de Nat. & Grat. cap.*1.

Cùm hunc Pelagij fœtum Augustinus postea cum refutatione suâ ad Innocentium Pontificem Maximum misisset, vt, quid esset Pelagius, euidenter iudicaret; *Epist. 95.* eo perlecto atque euoluto, respondit Innocentius: In illo multa blasphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displiceret, à quouis damnandum atque calcandum: cui similia, nisi qui ista scripserat, nemo alter in mentem reciperet atque sentiret. *Epist. 96.*

Quidquid sit, Pelagij nomen neque hoc saltem volumine Augustinus expressit, ne offensus insanabilior redderetur: faciliùs se existimans profuturum, si seruatâ amicitiâ adhuc eius verecundiæ parceret, cuius litteris iam parcere non debebat. *Epist. 106.* Verumtamen istius eum postea consilij pœnituit: quòd vidisset se, dum Pelagio dolorem addere formidasset, tumorem silentio auxisse. *l. de gest. Palæst. cap. 23. & 25.*

§. II.

Timasius & Iacobus Augustino gratias agunt.

TImasius interim & Iacobus, opere Augustini recepto quod ad eosdem miserat, agentes gratias, rescripserunt, *Epist. 95.* quorum Epistolæ exemplar tale est:

Domino verè beatissimo, & meritò venerabili Episcopo Augustino, Timasius & Iacobus in Domino Salutem.

„ ITA nos refecit & recreauit gratia Dei, ministrata per verbum „ tuum; vt prorsus germanè dicamus, *misit verbum suum & sanauit eos,* „ Domine beatissime & meritò venerabilis pater. Sanè eâ diligentiâ „ ventilasse Sanctitatem tuam textum eiusdem libelli reperimus; vt ad „ singulos apices responsa reddita stupeamus: siue in his quæ refutare, de„ testari, ac fugere deceat Christianum; siue in illis, in quibus non sa„ tis inuenitur errasse: quamuis nescio quâ calliditate, in ipsis quoque

que Gratiam Dei credidit supprimendam.

Sed vnum est quod nos in tanto beneficio afficit, quia tardè hoc " tam præclarum Dei munus effulsit: siquidem contigit absentes fieri " quosdam (Pelagium ipsum Celestiumque) quorum cæcitati tam præ- " cipuæ veritatis illustratio deberetur: ad quos, etsi tardiùs, non diffi- " dimus propitio Deo eandem gratiam peruenire, qui vult omnes ho- " mines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Nos verò etsi olim spiritu charitatis qui in te est, docti, subiectio- " nem eius abiiceremus erroris; in hoc etiam nunc gratias agimus, " quòd hoc quod ante credidimus, nunc aliis aperire didicimus, viam " facilitatis vberiore sanctitatis tuæ sermone pandente. *Et alia manu*: Incolumem beatitudinem tuam, nostrique memorem, misericordia Dei nostri glorificet in æternum. *L.de Gest.Palæst.c.24.*

Meminit eiusdem operis à se compositi Augustinus, *Epist.* 102. vbi id Librum grandem appellat, aduersus Pelagij hæresin: vnaque cum aliis, quæ tum ediderat, offert Euodio, si quem miserit qui cuncta describat: nec non *Epist.*252. quâ idem ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum (post Synodum Diospolitanam) Pelagio tum adhuc fauentem, transmisit: hâc fini, vt tortuosus coluber, qui nunc aientis, nunc negantis, ad elabendum, formam assumebat; capi priùs, deinde caueri posset: non Romæ tantùm, vbi priusquam à Gothis occuparetur, nidulatus fuerat, sed non vltra rediit; verum etiam Hierosolymæ.

Idem denique hoc opus existimatur esse de quo Hieronymus, postquam recensuerat editas ab Augustino contra Pelagianos commentationes, (puta ad Marcellinum tres numero: quartam ad Hilarium) hæc subdit: Alios quoque (commentarios) tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in nostras venere manus. Vnde supersedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatij, In siluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex superfluo: aut si noua voluerimus dicere, à clarissimo ingenio occupata sunt meliora. *Hieron. lib.3. cont. Pelag.* Hoc namque elogium est, de quo alibi Hieronymus Augustino scribens ait: Certè in Dialogo quem nupe redidi, tuæ beatitudinis, vt dignum fuerat, recordatus sum. *Epist.* 30. *apud August.*

§. III.

§. 111.

Donatistæ vitilitigatores perpetui.

Donatistas non cessasse à studio calumniandi, sed replicuisse continenter veteres nugas, quas suprà retulimus, istud indicio est, quod inquit Augustinus: Ad Emeritum Donatistarum Episcopum, qui in Collatione nostra, quam cum illis habuimus, eorum caussam maximè agere videbatur; aliquantò post eandem Collationem, scripsi Librum satis vtilem: quoniam res quibus vincuntur, vel victi esse monstrantur, commodá breuitate complectitur. *libr. 2. Retract. cap.* 46.

Quare tametsi constet Emeritum hunc, insigniter fuisse pertinacem in schismate & hæresi Donatistarum, vt dicturi infrà sumus; quia tamen hic Augustini liber intercidit, impresse affirmare non possumus, ex quo capite, Collationis robur hic Emeritus voluerit eneruare; vt necesse habuerit Augustinus, singulari libro prosequi res, quibus vincuntur, & victi esse monstrantur.

Neque enim puto tam stolidum fuisse Emeritum, (quem Augustinus aiebat & bono ingenio præditum, & liberalibus disciplinis eruditum; *Epist.* 164.) vt diceret quod Donatus Presbyter Mutugennensis: Posse se cum Catholicis, de ipsis Gestis aliquid agere, si omittere voluerint verba Episcoporum partis Donati, vbi dixerunt: *Nec caussa caussæ, nec persona personæ præiudicat.* Illi enim respondens Augustinus ait: Hæc verba vis omittamus, vbi per eos nescientes veritas locuta est. Sed tu dicturus es, hîc eos errasse, & in falsam sententiam incautiùs cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse, & hoc per teipsum facillimè probamus. Si enim Episcopi vestri, electi ab vniuersâ parte Donati qui caussam omnium sustinerent, & si quid egissent, gratum & acceptum ceteri haberent; tamen in eo quod illos temerè & non rectè dixisse arbitraris, non vis vt tibi præiudicent: verum ergo dixerunt, *quia nec caussa caussæ,*

caussæ, nec persona personæ præiudicat. Et ibi debes agnoscere, quia si persona tot Episcoporum tuorum, in illis septem constitutorum, non vis vt præiudicet personæ Donati Mutugennensis Presbyteri; quantò minus non debet præiudicare Cęciliani persona, etiamsi mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersæ vnitati Christi, quæ non in vna villâ Mutugennâ concluditur, sed toto terrarum orbe diffunditur? &c. *Epist.* 204.

§. IV.

Heros & Lazarus Gallicani Episcopi Pelagium detegunt ac deferunt.

DVm sic Donatistis partim, partimq; Pelagianis exstirpandis Augustinus in Occidente incumbit; Pelagius in Oriente à viris bonis, qui disputationibus eius offensi fuerant, ad Episcopale iudicium perductus est. Nam sicuti ante triennium Paullinus Diaconus, Celestium in Africa agentem, Christianâ libertate detulit; ita nunc Heros & Lazarus Gallicani Episcopi, admirabili zelo Christianæ fidei & doctrinæ impulsi, in Palæstinam (vbi tum degebat Pelagius) itinere suscepto, eumdem accusare decreuerunt. Fecissentque fructu multò maximo, nisi propter grauem vnius eorum ægritudinem, ad diem Synodi occurrere, & præsentes esse minimè potuissent. *l. de Gest. Palæst. c. 1. & 35.*

Ob hanc caussam euênit, vt accusationis capita complecti libello debuerint, quem porrò Eulogio Episcopo Cæsariensi, eius Prouinciæ Primati, transmiserunt: qui ceteris Episcopis conuocatis Lyddam, quæ alio nomine Diospolis vocatur, Synodum indixit. Conuenerunt præter Eulogium, Ioannes, Ammonianus, Porphyrius, Eutonius, Porphyrius, Fidus, Zozymus, Zoboënus, Nymphidius, Chromatius, Iouinus, Eleutherius & Clematius, *l. 1. cont. Iul. cap. 5. & 7.* numero omnes quatuordecim: inductoque in consessum Pelagio, obiecta sunt ei plurima, quæ accusationis libello continebantur.

Erant, vt diximus, absentes Heros & Lazarus: adeoque adstabat

nemo, qui Pelagium respondentem vel mendacij vel fraudis argueret: aut verborum Latinorum vim, quæ ex Pelagij libris decerpta legebantur, accuratiùs Græcis Episcoporum auribus interpretaretur. Quapropter ad singula, quæ proposita fuerant, Pelagius veteratoriè respondit. Cumque aliud mente, aliud ore circumferens, haberet in Episcoporum numero quosdam quorum gratiâ fruebatur; alij verò quod erat obiectum penitiùs non perspicerent; absolutionem, & Ecclesiæ filij testimonium, subdolus impostor suffuratus est.

Hâc de caussâ placuit Hieronymo, eam Synodum, miserabilem appellare: *Epist. 24. apud August.* quæ quidem, quod tempus spectat, habita est Honorio x. & Theodosio vi. AA. Coss. mense Decembri præcipite (vt patet ex Luciani Presbyteri libello, de Inuentione Reliquiarum S. Stephani) inciditque in Annum cccc. xv. ætatis Augustini sexagesimum secundum, paullò ante inchoatum.

De eâdem Synodo ita cecinit Prosper:

——— Non segnior inde Orientis
Rectorum cura emicuit, captumq; nefandi
Dogmatis auctorem constrinxit lege benignâ
Commentum damnare suum, ni corpore Christi
Abiungi, & sancto mallet grege dissociari.
Lene quidem hoc, nimiumq; malos tolerasse videtur
Iudicium: sed sancta fides examine in illo
Vicit aborturam dira de semine prolem.
Prospectum namq; est, diuino & munere cautum,
Vt licet instantem declinans bestia pœnam,
Perfidia secum sensus tenuisset eosdem;
Ipsa tamen proprium germen damnando necaret:
Ore malam extinguens sobolem, quam protulit ore.
L. de Ingrat. c. 2.

§. V.

§. V.

Acta Synodi Diospolitanæ nudè exhibita, absque Augustini Commentario.

VErumtamen erit operæ pretium, Gesta illius Synodi summatim exhibere: vt magis perspicuè tum illa Prosperi intelligantur, tum præsertim clarè cernantur, quæ per id tempus Pelagio Celestioque obiecta sunt.

Cùm Synodus Diospolin conuenisset, inducto, vt dixi, in consessum Pelagio, inter ea quæ libello comprehensa eidem obiecta sunt, illud fuit primum, quod in Libro quodam suo scripsisset: *Non posse esse sine peccato, nisi qui legis scientiam habuerit.* Quo recitato Synodus dixit: Tu hoc edidisti Pelagi? At ille respondit; Ego quidem dixi, sed non sicut illi intelligunt. Non dixi, Non posse peccare, qui scientiam legis habuerit; sed adiuuari per legis scientiam, ad non peccandum, sicut scriptum est: Legem in adiutorium dedit illis. Hoc audito Synodus dixit: Planè aliena non sunt quæ respondit. *libro de Gest. Palæst. cap. 1.*

Adiecit Episcopalis Synodus & ait: Legatur aliud Capitulum. Et lectum est in eodem Libro suo posuisse Pelagium: *Omnes voluntate propriâ regi.* Quo lecto Pelagius respondit: Et hoc dixi propter Liberum arbitrium, cui Deus adiutor est eligenti bona: homo verò peccans, ipse in culpâ est quasi liberi arbitrij. Quo audito Epispopi dixerunt: Neque hoc alienum est ab Ecclesiastica doctrina.

Item recitatum est, quod in Libro suo Pelagius posuit: *In die iudicij iniquis & peccatoribus non esse parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos.* Sed cum respondisset Pelagius, hoc, secundum Euangelium se dixisse, vbi dicitur de peccatoribus, Isti ibunt in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam; addidit: Si quis aliter credit, Origenista est. Hoc ergo Synodus dixit, alienum non esse ab Ecclesia. *eod. l. c. 3.*

Obiectum est & illud Pelagio, tamquam in Libro suo scripserit: *Malum nec in cogitationem venire.* Respondit autem, Hoc non ita posuimus, sed diximus debere studere Christianum, ne malè cogi-

tet. Quod ſicut decuit, Epiſcopi approbarunt. *eod. l. cap. 4.*

Recitatum eſt & aliud, quod in ſuo libello ſcripſerat: *Regnum cælorum etiam in veteri Teſtamento promiſſum.* Ad quod Pelagius: Hoc & per Scripturas probari poſſibile eſt. Hæritici autem in iniuriam veteris Teſtamenti, hoc negant. Ego verò Scripturarum auctoritatem ſecutus, dixi, quoniam in Propheta Daniele ſcriptum eſt: Et accipient ſancti regnum Altiſſimi. Quâ eius acceptâ reſponſione, Synodus dixit: neque hoc alienum eſt à fide Eccleſiaſtica. *eod. l. c. 5.*

Poſt hæc obiectum eſt, quod Pelagius in eodem libro ſuo ſcripſerit: *Poſſe hominem, ſi velit, eſſe ſine peccato.* Et quod ſcribens ad Viduam, adulatoriè dixit: *Inueniat apud te pietas, quæ nuſquam inuenit locum. Inueniat vbique peregrinans ſedem iuſtitia. Veritas, quam iam nemo cognoſcit, domeſtica tibi & amica fiat. Et lex Dei, quæ ab omnibus propè hominibus contemnitur, à te ſolâ honoretur.* Et iterum ad ipſam: *O! te felicem & beatam, ſi iuſtitia quæ in cælo tantùm eſſe credenda eſt, apud te ſolam inueniatur in terris.* Et alio ad ipſam Libro, poſt Orationem Domini & Saluatoris noſtri, docens quemadmodum debeant ſancti orare, ait: *Ille ad Deum dignè eleuat manus, ille orationem bonâ conſcientiâ effundit, qui poteſt dicere: Tu noſti Domine, quàm ſanctæ & innocentes & mundæ ſunt ab omni malitiâ & iniquitate & rapinâ, quas ad te extendo manus: quemadmodum mundæ & iuſta labia, & ab omni mendacio libera, quibus offero tibi deprecationem, vt mihi miſerearis.*

Ad hoc autem Pelagius reſpondens, ait: Poſſe quidem hominem ſine peccato eſſe, & Dei mandata cuſtodire ſi velit, diximus: hanc enim poſſibilitatem Deus illi dedit. Non autem diximus, quod inueniatur aliquis ab infantia vſque ad ſenectam, qui numquam peccauerit: ſed quoniam à peccatis conuerſus, proprio labore & Dei gratiâ, poſſit eſſe ſine peccato: nec per hoc tamen in poſterum inconuertibilis. Reliqua verò quæ ſubiecerunt; neque in libris noſtris ſunt, neque talia vnquam diximus. His auditis, Synodus dixit: Quoniam negas te talia ſcripſiſſe, anathematizas illos, qui ſic tenent? Pelagius reſpondit: Anathematizo quaſi ſtultos, non quaſi hæreticos: ſiquidem non eſt dogma. Deinde iudicauerunt Epiſcopi dicentes: Nunc quoniam anathematizauit Pelagius inſertum ſtultiloquium, rectè reſpondens hominem cum adiutorio Dei & gratia, poſſe eſſe ſine peccato; reſpondeat & ad alia capitula. *eod. l. c. 6.*

Quapropter obiecta Pelagio ſunt, quæ in Doctrinâ Celeſtij diſci-

puli

puli eius referuntur inuenta. *Adam mortalem factum; qui siue peccaret siue non peccaret, moriturus esset: quoniam peccatum Adæ, ipsum solùm læserit, & non genus humanum. Quoniam lex sic mittit ad regnum, quemadmodum Euangelium. Quoniam ante aduentum Christi, fuerunt homines sine peccato. Quoniam infantes nuper nati, in illo statu sunt, in quo fuit Adam ante præuaricationem. Quoniam neque per mortem vel præuaricationem Adæ, omne genus hominum moriatur: neque per resurrectionem Christi, omne genus hominum resurgat.* Hæc ita obiecta sunt, vt etiam apud Carthaginem ab Aurelio & aliis Coëpiscopis dicerentur audita, atque damnata, absente tum Augustino.

Deinde obiecta sunt & alia quædam capitula, commemoratione nominis Augustini interpositâ, quæ missa ei de Siciliâ fuerant, cùm ibi fratres Catholici huiusmodi quæstionibus turbarentur: quibus & respondit scripto ad Hilarium Libro, à quo erat consultus. Ista sunt autem: *Posse hominem sine peccato, si velit esse. Infantes etsi non baptizentur, habere vitam æternam. Diuites baptizatos, nisi omnibus abrenuntient, si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis, neque regnum Dei posse eos habere.* Ad hæc sibi obiecta, Pelagius ita respondit: Posse quidem hominem sine peccato esse, dictum est superiùs. De eo autem quod fuerint ante aduentum Domini homines sine peccato, dicimus & nos, quoniam ante aduentum Christi vixerunt quidam sanctè & iustè, secundùm Scripturarum sanctarum traditionem. Reliqua verò & secundùm ipsorum testimonium à me dicta non sunt, pro quibus ego satisfacere non debeo: sed tamen ad satisfactionem sanctæ Synodi, anathematizo illos qui sic tenent, aut aliquando tenuerunt. Post hanc eius responsionem, Synodus dixit: Ad hæc prædicta Capitula sufficienter & rectè satisfecit præsens Pelagius, anathematizans ea quæ non erant eius. *eod. l. c. 11.*

Obiectum est Pelagio quod diceret, *Ecclesiam hîc esse sine maculâ & rugâ.* Ad quod respondit: Dictum est à nobis scilicet ita, Quoniam lauacro, ab omni maculâ & rugâ purgatur Ecclesia, quam velit ita Dominus permanere. Ad quod Synodus dixit: Hoc & nobis placet. *eod. l. c. 12.*

Deinde obiecta sunt de Libro Celestij, quid in vnoquoque capitulo contineatur, magis secundùm sensum, quàm secundùm verba: quæ quidem ille latiùs exsequitur; sed tunc subiicere omnia, qui libellum aduersus Pelagium dederant, se non potuisse dixerunt. Ergo in primo

mo Capitulo Libri Celestij, hoc scriptum esse posuerunt: *Quoniam plus facimus, quàm in lege & Euangelio iussum est.* Ad quod Pelagius respondit: Hoc quasi nostrum posuerunt: dictum est verò à nobis secundùm Apostolum de Virginitate, de qua Paullus dicit: Præceptum Dei non habeo. Synodus dixit: Hoc & Ecclesia recipit. *eod. l. cap. 13.*

Hinc iam obiecta sunt Pelagio alia Celestij capitula capitalia, & sine dubitatione damnanda: quæ nisi anathematizasset; cum his sine dubio fuisset damnatus, inquit Augustinus: & superioribus versibus adstipulatur Prosper. Primùm, in tertio Capitulo scripsisse Celestium: *Gratiam Dei & adiutorium, non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrinâ.* Et iterum: *Dei Gratiam secundùm merita nostra dari: quia si peccatoribus illam det, videtur esse iniqum.* Et his verbis intulisse: *Propterea & ipsa Gratia in mea voluntate posita est, siue dignus fierem siue indignus. Si enim per gratiam omnia facimus; quando vincimur à peccatis, nos non vincimur, sed Dei gratia, qua voluit nos adiuuare omnimodò, & non potuit,* Et iterum ait: *Si gratia Dei est quando vincimus peccata; ergo ipse est in culpâ, quando à peccato vincimur: quia omnino custodire nos aut non potuit, aut noluit.* Ad ista Pelagius respondit: Hæc vtrum Celestij sint, ipsi viderint qui dicunt ea Celestij esse: ego verò numquam sic tenui, sed anathematizo, qui sic tenet. Synodus dixit: Recipit te sancta Synodus, ita verba reproba condemnantem. *eod. l. c. 14.*

Deinde cùm de quinto Capitulo libri Celestij Pelagio fuisset obiectum, quod affirment, *Vnumquemque hominem, omnes virtutes posse habere & gratias: & auferant diuersitatem gratiarum, quam Apostolus docet;* Pelagius respondit: Dictum est à nobis, sed malignè & imperitè reprehenderunt. Non enim auferimus gratiarum diuersitatem; sed dicimus donare Deum ei, qui fuerit dignus accipere omnes gratias, sicut Apostolo Paullo donauit. Ad hoc Synodus dixit: Consequenter & Ecclesiastico sensu & ipse sensisti de dono gratiarum quæ in sancto Apostolo continentur. *eod. l. & cap.*

In sexto Capitulo Celestij libri positum, obiectum est: *Filios Dei non posse vocari, nisi omnimodò absque peccato fuerint effecti.* In septimo: *Obliuionem & ignorantiam, non subiacere peccato: quoniam non secundùm voluntatem eueniunt, sed secundùm necessitatem.* In decimo Capitulo: *Non esse liberum arbitrium, si indigeat auxilio: quoniam in propria voluntate habet vnusquisque aut facere aliquid, aut non facere.* In duodecimo

cimo Capitulo: *Victoriam nostram non ex Dei esse adiutorio, sed ex libero arbitrio.* Quod inferre dictus est his verbis: *Nostra est Victoria, quoniam propriâ voluntate arma suscepimus: sicut è contrario nostrum est quando vincimur, quoniam armari propriâ voluntate contemsimus.* Et de Apostolo Petro posuit testimonium: *Diuinæ nos esse consortes naturæ.* Et syllogismum facere dicitur: *Quoniam si anima non potest esse sine peccato; ergo & Deus subiacet peccato, cuius pars, hoc est anima, peccato obnoxia est.* In decimo tertio Capitulo dicit: *Quoniam pœnitentibus venia non datur secundùm gratiam & misericordiam Dei, sed secundùm merita & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint misericordiâ. eod. l. c. 18.*

His recitatis, Synodus dixit: Quid ad hæc quæ lecta sunt capitula, dicit præsens Pelagius Monachus? Hoc enim reprobat sancta Synodus, & sancta Dei Catholica Ecclesia. Pelagius respondit: Iterum dico; quia hæc secundùm ipsorum testimonium non sunt mea, pro quibus, vt dixi, satisfactionem non debeo. quæ verò mea esse confessus sum, hæc recta esse affirmo: quæ autem dixi non esse mea; secundùm iudicium sanctæ Ecclesiæ reprobo, anathema dicens omni contrauenienti & contradicenti sanctæ Ecclesiæ Catholicæ doctrinis. Ego enim in vnius substantiæ Trinitatem credo, & omnia secundùm doctrinam sanctæ Catholicæ Ecclesiæ: si quis verò aliena ab hac sapiat, Anathema sit. *eod. l. c. 19.*

Synodus dixit: Nunc quoniam satisfactum est nobis, prosecutionibus præsentis Pelagij Monachi; qui quidem piis doctrinis consentit, contraria verò Ecclesiæ fidei reprobat & anathematizat; communionis Ecclesiæ eum esse Catholicæ confitemur. *eod. l. c. 20.*

Atque ita Synodus: magis vtique attendens ad verba coràm loquentis Pelagij, quàm scripta ipsius: aut certè non tam discutiens quid scripsisset, quàm quomodo se diceret sensisse. Verùm postea claruit eum fuisse mentitum, Synodumque circumuenisse, dum aliud linguâ promeret, aliud mente tegeret, vt patet de hisce Actis legenti Commentariolum Augustini: è quo hoc saltem manifestè liquet, quod ipsa hîc hæresis damnata fuerit: *eod. l. c. 35.* & Prosper citatis antea versibus testatur: quamuis eius seminator auctorque Pelagius, subdolè exierit absolutus.

§. VI.

§. VI.

Pelagius in Synodo absolutus, litteris Augustini se iactitat: quas pòst Augustinus exponit.

PElagius igitur, vt iam non purgatus tantummodò, sed splendidus etiam videri posset, præclarorum virorum Litteras ad se scriptas, non sine fastu in Synodo exhibuit: atque inter eas Augustini, quas suprà produximus: quibus ne quis vllo pacto posset offendi, sic aliquando eas Augustinus interpretatus est.

Ego quidem, inquit, in Epistola meâ quam protulit, non solùm ab eius laudibus temperaui; sed etiam quantum potui sine eius commotione, quæstiones de Dei gratiâ rectè sapere admonui. Dixi enim in salutatione ***Dominum***, quod Epistolari more etiam non Christianis quibusdam scribere solemus. Nec id mendaciter: quoniam omnibus ad salutem quæ in Christo est consequendam, debemus quodammodò liberam seruitutem.

Dixi ***dilectissimum***, quod nunc dico, &, si iratus fuerit, adhuc dico: quoniam nisi erga eum dilectionem tenuero illo irascente; ipse mihi magis nocebo. Dixi ***desideratissimum***: quoniam valde cupiebam cum præsenti aliquid colloqui: iam enim audieram contra Gratiam quâ iustificamur, quando hinc aliqua commemoratio fieret, apertâ eum contentione conari. Denique litterarum ipsarum breuis textus hoc indicat. Nam cùm egissem gratias, quòd me scriptis suis exhilarasset, certum faciendo de suâ salute ac suorum (quos vtique si correctos volumus, etiam corporali salute saluos velle debemus) mox ei bona optaui à Domino retribui, non ad salutem corporis pertinentia, sed ea potiùs quæ putabat esse, vel fortè adhuc putat, in solo arbitrio voluntatis & propriâ voluntate posita: simul optans & propter hoc vitam æternam. Deinde quia litteris suis, quibus respondebam, talia quædam in me bona multùm benignèque laudauerat; etiam ibi petiui ab eo, vt pro me oraret, quò potius à Domino talis fierem, qualem me esse iam crederet: vt eum sic admonerem, contra quod ille sapiebat, ipsam quoque iustitiam, quam in me laudandam putauerat,

rat,

rat, non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei.

Hoc est totum quod breuis illa Epistola continet, eâque intentione dictata est. Et post recitatam Epistolam: In ipsa quoque subscriptione quod posui, *vt Domino placeat*: magis hoc esse significaui in eius gratia, quàm in solâ hominis voluntate: quando id nec hortatus sum, nec præcepi, nec docui, sed optaui. Quemadmodum verò si hortarer, aut præciperem, vel docerem pertinere hoc, & ad liberum arbitrium demonstrarem, nec tamen Dei gratiæ derogarem: ita, quia optaui; Dei quidem commendaui gratiam, non tamen arbitrium voluntatis extinxi.

Vt quid ergò in iudicio protulit hanc Epistolam? secundùm quam, si ab initio sapuisset, nullo modo fortassis, licet à bonis fratribus, sed tamen peruersitate disputationum eius offensis, ad Episcopale iudicium vocaretur. *l. de gest. Palæst. c.26. & 28.*

Quæ libentiùs ideo descripsi, quòd opusculum de Gestis Palæstinis (potius quàm de gestis Pelagij) ab hinc annis paullò amplius triginta, è Bibliothecâ Fesulanâ S. Bartholomæi Canonicorum Regularium Lateranensium erutum, nondum vulgò exstet.

§. VII.

Alia quæ post Synodum à Pelagio gesta sunt.

SParsit & alia nonnulla, quibus si posset, innocentiam suam toto orbe testatam faceret. Gestorum enim Synodalium tarditate procuratâ, scripsit epistolam ad amicum quemdam suum Presbyterum, à quo fuerat per litteras benignè admonitus, ne per eius occasionem se aliquis à corpore Ecclesiæ separaret. Ibi inter cetera, ait: Quatuordecim Episcoporum sententiâ definitio nostra comprobata est, quâ diximus: *Posse hominem sine peccato esse, & Dei mandata facilè custodire si velit.* Quæ sententia, inquit, contradictionis os, confusione perfudit: & omnem in malum conspirantem societatem, ab inuicem separauit. *l. de Gest. Palæst. c.30.* Sed mentitus est impostor. Siquidem de facilitate non peccandi, quam nunc aggerebat, nulla fuerat in hoc

iudicio quæstio, quasi iudicibus etiam de hoc verbo placuisset: de Gratia verò Dei, quam confitendo & addendo, pœnam Ecclesiasticæ damnationis euaserat, omninò nunc tacebat. *eod. l. c.31.*

Ex quo coniici potest, quàm veraciter in Synodo Dei Gratiam (quæ neque natura est cum libero arbitrio; neque legis scientia; neque tantùm remissio peccatorum: sed ea, quæ singulis nostris actibus necessaria est) fuerit confessus: quámque veraciter anathematizauerit eos, qui talia sentirent. *eod. l. & c.* Quare non est de nihilo, quòd Pelagij discipuli, Magistro postea suo propter eiuscemodi astutarum interpretationum nebulas (quarum nonnullas Augustinus refert *l. 1. cont. Iulian. c. 5.*) toto capite annuentes; iudicium illud Diospolitanum illusum, ac tot Episcopos ab eo irrisos esse riserint: ipse verò fraudes fraudibus pertexerit, ne quando, aut repentè viderentur.

Nam & in chartula defensionis suæ, quam ad Augustinum direxit per quemdam Hipponensem ciuem & Diaconum Orientalem, fecit aliquid, quod aliter se haberet, quàm gestis Episcopalibus (vti postea deprehendit Augustinus) contineretur. *l. de gest. Palæst. c. 32.* Quod licet videri exiguum posset; attamen hanc chartulam ita concinnauerat, vt aliquarum sententiarum Celestij, quas in gestis anathematizasse perspicuum erat, reseruasse sibi defensionem videri nihilominus posset. Alios denique nonnullos articulos ita congesserat, ac si post Synodum licita adhuc eorum defensio esset: cùm videlicet non dixisset id modò se sentire ac sapere, quod Ecclesia iudicasset; sed quod in posterum fuisset iudicatura. *eod. l. c. 33.*

Vtque eiuscemodi strophis parum esset erepsisse iudicio, & lubrici tantùm ac degeneris animi dedisse signum; cœpit mox libris quatuor de Libero arbitrio editis, cuncta quæ in Palæstinâ Synodo damnauerat, adstruere: *Epist. 106.* tantâ impudentiâ; vt & apertè peccatum Originale tolleret, & simul de gestis Palæstinæ Synodi gloriaretur. *l. 2. de pecc. Orig. c.14.* Et quamquam eodem opere Dei gratiam videri voluerit vehementer commendasse, sicuti postea iactitauit in litteris ad Innocentium Papam, quæ successori ipsius Zozymo traditæ sunt, vt pòst dicemus: attamen cum ad legem doctrinamque, & alia externa adminicula, aut Christianis Ethnicisque communia, eandem retulit; sustulisse potiùs, quàm sanxisse dicendus est. Quare post absolutam Synodum, cum repetente Africam Orosio rectè scribebat

bebat ad Augustinum Hieronymus: Magis demus operam, vt per- « niciosissima hæresis de Ecclesiis auferatur: quæ semper simulat pœ- « nitentiam, vt docendi in Ecclesiis habeat facultatem: ne, si apertâ « se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. *Epist.* 20. *apud August.* Quo « in loco pœnitentiam videtur appellare Hieronymus, eam Pelagij hypocrisin quâ Palestinis iudicibus absolutionem extorsit.

Ceterùm aduersus Hieronymum (cui non obscurè erat infensus, ob Dialogorum libros, quibus plerosque amfractus hæreseos Pelagianæ patefecerat) apertâ vindictâ, ipse, vel ipsius asseclæ arserunt. Historiam Augustinus attigit, ad calcem Libri De gestis Palæstinis, vnde eam breuiter commemorabimus.

De his, inquit, quæ post hoc iudicium ibi, nescio à quo cum eo perditorum, qui valdè in peruersum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audaciâ perpetrata dicuntur, vt Dei serui & ancillæ ad curam sancti Hieronymi Presbyteri pertinentes, sceleratissimâ cæde afficerentur: Diaconus occideretur: ædificia Monasteriorum incenderentur: vix ipsum (Hieronymum) ab hoc impetu atque incursu impiorum, in Dei misericordiâ turris munitior tueretur: tacendum nobis potiùs video, & exspectandum, quid illic fratres nostri Episcopi, de his tantis malis agendum existiment, quibus eos dissimulare posse quis credat? Impia quippe dogmata eiuscemodi hominum, à quibuslibet Catholicis, etiam qui ab illis terris longè absunt, redarguenda sunt, ne vbicumque nocere possint, quò peruenire potuerint: impia verò facta, quorum coërcitio ad Episcopalem pertinet disciplinam, vbi committuntur, ibi potissimùm à præsentibus, vel in proximo constitutis, diligentiâ pastorali, & piâ seueritate plectenda sunt. *Ita August. lib. cit. in fine.*

Quare cum super hisce malis Hieronymus, tum Eustochium & Paulla, generosæ sanctæque virgines, questæ Innocentio Papæ essent, nominibus hominum caussaque suppressis; seuerâ Ioannem, Hierosolymitanum Episcopum, Innocentius monitione perstrinxit. Ioannem enim dilexisse Pelagium, satis ex Augustino colligitur, Epistolâ 252. quâ Ioannem instruit, quid de Dei gratia Pelagius sentiat: sicque monet diligendum; vt ne ab eo quem diligit, homines qui Pelagium norunt & audierunt, falli Ioannem putent. Nam & firmæ cum Pelagio amicitiæ Ioannis indic[illegible] est, quòd in eodem ipso Palæ-

stino Concilio, in absentes accusatores Pelagij, tamquam calumniatores, Ioannes videatur inuectus. *libro de gest. Pal. c.16.*

§. VIII.

Argumentum Litterarum Augustini ad Hieronymum, ab Orosio allatarum.

Appulerat interea in Palæstinam Orosius, nequaquam tamen Synodo præsens, vt ex Augustino patet. *l. de Gestis Palæst. c. 15.* & sanctum Hieronymum adiens, quas habebat ab Augustino litteras porrexit. Erant vti diximus, de Animæ origine, & Iacobi Apostoli sententia, Qui peccat in vno, &c.

Non erit iniucundum, candorem & humilitatem Augustini, in tanta eruditione, audire paucula loquentem. Infit igitur: Deum nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriam, & rogaui & rogo, vt hoc quod ad te scribo, sancte frater Hieronyme, consulens te de his quæ nescio, fructuosum esse nobis velis. Quamquam enim te, multò quàm ego sum ætate maiorem, tamen etiam ipse iam senex consulo. sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senes magis decet docere, quàm discere; magis tamen discere, quàm quid doceant ignorare.

Nihil equidem molestiùs fero in omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quæstionibus, quàm in tam longinqua tuæ charitatis absentia, vt vix possim meas dare, vel recipere litteras tuas, per interualla non dierum, non mensium, sed aliquot annorum: cùm si fieri posset, quotidie præsentem te habere vellem, cum quo loquerer, quidquid vellem. Nec ideo tamen non debui facere quod potui, si non potui totum quod volui.

Ecce venit ad me religiosus iuuenis, Compresbyter noster Orosius, vtile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quæ animas Hispanorum multò infeliciùs quàm corpora, barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos vsque ab Oceani littore properauit, famâ excitus quod à me posset de his quæ scire vellet, quidquid vellet audire. Neque

Neque nullum cepit aduentûs sui fructum. Primò, ne de me multùm famæ crederet: deinde docui hominem quod potui: quod autem non potui, vnde discere posset admonui, atque vt ad te iret, hortatus sum. Qua in re consilium vel præceptum meum, cum libenter & obedienter acciperet; rogaui eum, abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam eius pollicitationem tenens, occasionem mihi credidi à Domino esse concessam, qua tibi scriberem de his, quæ per te scire cupio. Quærebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facilè occurrebat idoneus, & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Vbi ergo istum iuuenem expertus sum; eum ipsum esse, qualem à Domino petebam, dubitare non potui. *Epist.* 28. Et hæc quidem de Orosio, eiusque itinere.

Post quæ, cùm quæstionem de Anima ingessisset, atque exposuisset ordine quæ firmissimè tenebat ipse; retulisset præterea varias de hac re opiniones; ad Hieronymum rediens: Ne longum faciamus, inquit, hoc certè sentis quod singulas animas, singulis nascentibus, etiam modò Deus faciat. *eâd. Epist.* & paucis interiectis: Ecce volo, vt illa sententia etiam mea sit: sed nondum esse confirmo. *ibid.* Ac postea:

Doce quod teneam: & dic mihi, si animæ sigillatim in singulis nascentibus fiunt; vbi in paruulis peccent, vt indigeant in sacramento Christi remissione peccati, peccantes in Adam ex quo caro est propagata peccati? Aut si non peccant; quâ iustitiâ Creatoris ita peccato obligantur alieno, cùm exinde propagatis membris mortalibus inseruntur, vt eas, nisi per Ecclesiam subuentum fuerit, damnatio consequatur, cùm in earum potestate non sit, vt eis possit gratiâ Baptismi subueniri? &c. *eâd. Epist.*

Hæc quippe sola ratio erat, quæ procurrentem in eamdem sententiam cum Hieronymo Augustini animum sufflaminabat. Poterat alia soluere, quæ aduersus hanc opinionem dicebantur: Sed cum ad pœnas ventum est paruulorum, inquit, magnis, mihi crede, coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus inuenio. Non solùm eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quò necesse est trahantur, si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ Sacramento; sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos: quas enumerare si velim, priùs tempus quàm exempla deficient. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame & siti crucian-

 tur,

tur, debilitantur membris, priuantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est vtique, quomodo ista, sine vlla sua mala caussa, iustè patiantur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante Deo fieri: aut eum non posse resistere facientibus: aut iniusta illa vel facere vel permittere. *ibidem*: viderique potest. *l. 1. de peccat. mer. & remiss. c.* 35. 36. 37. *& seqq.*

Et post nonnulla: Sed vt omittamus & contemnamus ea, quæ breui tempore patiuntur, nec transacta reuocantur; numquid similiter contemnere possumus, quòd per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Per hanc enim Apostolicam, diuinam, claramque sententiam, satis euidenter elucet, neminem ire in mortem nisi per Adam: neminem ire in vitam æternam, nisi per Christum. Hoc est quippe *omnes* & *omnes*. Quia sicut omnes homines per primam; hoc est per carnalem generationem, pertinent ad Adam; sic omnes homines per secundam, id est per spiritualem generationem veniunt, quicumque ad Christum perueniunt, &c. *ead. Epist.*

Deinde: Huius igitur damnationis in paruulis, caussam requiro. Quia neque animarum, si nouæ fiunt singulæ singulis, video esse vllum in vlla ætate peccatum: nec à Deo damnari aliquam credo, quam videt nullum habere peccatum. *ead. Epist.* Et aliis quibusdam interiectis:

Quæ cum ita sint, quærenda caussa est atque reddenda, quare damnentur animæ quæ nouæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi Sacramentum paruuli moriantur. Damnari enim eas si sic de corpore exierint, & sancta Scriptura, & sancta est testis Ecclesia. Vnde illa de Animarum nouarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit & mea: si oppugnat, non sit & tua. *ibidem*. Post quædam:

Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui iam existentes alibi animas, & ab initio diuinorum operum præparatas, à Deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idem quæritur: Si animæ inculpatæ, obedienter veniunt quò mittuntur; cur in paruulis, si non baptizati vitam istam finierint, puniuntur? *ead. Epist.* Denique:

Illam verò opinionem, quòd ex vnâ fiant omnes animæ, nec discutere volo, nisi necesse sit: atque vtinam ista, de qua nunc agimus,

mus, si vera est, sic abs te defendatur, vt hoc iam necesse non sit. Quamuis autem desiderem, rogem, votis ardentibus exoptem & exspectem, vt per te mihi Dominus huius rei auferat ignorantiam; tamen si, quod absit, minimè meruero, patientiam mihi petam à Domino Deo nostro, in quem sic credimus, vt si aliqua nobis non aperiat etiam pulsantibus, nullo modo aduersus eum murmurare debeamus, &c. *Epist.* 28.

Vt enim indicat Epistolâ sequenti ad Hieronymum, Potiùs hoc inquirendum est, quod ad agendam præsentem vitam attinet, quàm quod est de perscrutandâ præteritâ, quam penitus demersit obliuio. Eleganter enim dictum esse, narratur, inquit, quod huic rei satis aptè conuenit. Cum quidam ruisset in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eum magis exciperet ne moreretur, quàm suffocaret ne loqueretur; accessit alius, & eo viso admirans, ait: quomodo huc cecidisti? At ille: obsecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur, & fide Catholicâ tenemus, de reatu peccati, tamquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Christi gratiâ liberandam; satis est ei quod modum quomodo salua fiat nouimus, etiamsi numquam quomodo in malum illud deuenerit, nouerimus, &c. *Epist.* 29.

§. IX.

Ad litteras Augustini, non respondit Hieronymus.

HAnc interim quæstionem, pro D. Hieronymi sententiâ (in quam porrò Augustinus iuit) tandem Ecclesia, licet serò definiuit: Gregorij enim magni æuo adhuc pependisse indecisam, patet apud eumdem. *l.* 7. *Epist.* 33. *ad Secundin.* Quapropter neque eandem Hieronymus respondendo asseruit, qua de caussa incertum. Rescripsit quidem per Orosium, vehementer laudans duos Augustini libellos, quos non eruditissimos solum, sed omni eloquentiæ splendore fulgentes appellat: mox subdens: Quidquid dici potuit, & sublimi ingenio de Scripturarum sanctarum hauriri fontibus, à te positum atque dissertum est. *Epist.* 30. *apud August.* Ex

Ex quibus perinde litteris apparet, tum respondendi forsitan otium non habuisse: quod & Augustinus existimauit: *l. 2. Retract. c. 45.* vel, propter gliscentes nunc Pelagianos, noluisse eam quæstionem attingere: ne, si fortè in sensum ab Augustino contrarium in quibusdam abiisset; ipsi gauderent, partium Catholicarum duces inter se commissos.

Vt vt est, donec in corpore Hieronymus esset, hosce libros edere noluit Augustinus, sperans aliquando responsurum: tuncque cum ipsa eius responsione, potiùs ederentur. Sed cum non fecisset; defuncto Hieronymo edidit priorem librum: vt qui legit, admoneatur aut non quærere omninò quomodo detur anima nascentibus: aut certe de re obscurissima eam solutionem quæstionis huius admittere, quæ contraria non sit apertissimis rebus, quas de Originali peccato fides Catholica nouit in paruulis, nisi regenerentur in Christo, sine dubitatione damnandis. Posteriorem verò ad hoc, vt quæstionis de qua ibi agitur, etiam quæ visa sit ei solutio, ipsa noscatur. *libro 2. Retract. cap. 45.*

CAPVT XX.

STVDIVM AVGVSTINI CONTRA PELAGIVM.

§. I.

Synodus Carthaginensis, in caussa Pelagij.

Anno 416.

ANno post Synodum Diospolitanam, aperiente se mari, soluit ex Palæstina Orosius, deferens secum Reliquiarum partem Protomartyris Stephani recenter inuentarum, ab Auito Presbytero acceptam: & vti fuerat Augustino pollicitus, applicuit in Africam.

Reperit

Reperit Carthagine, ex diuersis caussis congregatam Synodum sexaginta octo Episcoporum, quibus litteras porrexit Herotis & Lazari: *Epist.* 90 edentes, sicuti par est credere, Synodi Diospolitanæ successum, & in ea absolutum Pelagium: quod & ipse Orosius poterat ex ordine narrare.

Pelagius alioquin perniciosè vigilans, pro ipsis gestis scriptum quoddam, per quemdam Orientalem Diaconum, ciuem Hipponensem miserat in Africam, ad Augustinum, vt antea diximus: in quo, cum nihil minus esset quàm gesta Synodi; digesserat defensionem suam, qua se dixit obiectis respondisse Gallorum. Nam & huic scripto per Epistolam Augustinus respondit, quam ad Innocentium Pontificem, post Synodum Mileuitanam misit, Pelagio destinandam. Sic enim eam legere potiùs, non dedignabitur, inquit: magis in illâ eum qui misit, quàm qui scripsit attendens. *Epist.* 95. *&* 252.

Lectis Herotis & Lazari litteris, quarum formam ad Synodales suas, Innocentio Pontifici paullò pòst directas, subdendam curarunt Patres Carthaginenses, Pelagium & Celestium, auctores nefarij prorsus, & ab omnibus anathematizandi erroris, itidem aduerterunt. Vnde factum est vt recensendum peterent, quod ante fermè quinquennium, super Celestij nomine apud Ecclesiam Carthaginensem fuisset actitatum. Quo recitato, quamuis iudicatio manifesta constaret, quod illo tempore Episcopali iudicio excisum hoc vulnus tantum ab Ecclesia videretur; attamen id communi deliberatione censuerunt, & eiusmodi persuasionis auctores, quamuis in Asia alicubi ad Presbyterium idem Celestius postea peruenisse diceretur, nisi hæc apertissimè anathematizauerint, ipsos anathematizari oportere: vt si ipsorum non potuerit; saltem eorum qui ab eis decepti sunt, vel decipi possunt, cognitâ sententiâ quæ in eos lata est, sanitas procuretur.

Hoc ita gestum Innocentio summo Pontifici intimandum duxerunt: vt statutis Synodi ab se habitæ, Sedis etiam Apostolicæ adhiberetur auctoritas, pro tuenda salute multorum, & quorumdam peruersitate corrigenda. Ea propter pòst addunt: Si Pelagius Episcopalibus gestis, quæ in Oriente confecta dicuntur, Sedi Apostolicæ iustè visus fuerit absolutus; errorem tamen ipsum & impietatem, quæ tam multos assertores habet per diuersa dispersos, etiam auctoritate eiusdem Sedis anathematizandum esse. *Epist.* 90. Hanc enim hæresin, fundamenta Christianæ fidei euertere conari, non dicunt solùm, sed demonstrant, eâdem Epistolâ.

§. II.

Synodus item Mileuitana.

PEr idem tempus,atque ob caussam eandem, Synodus quoque Mileuitana conuênit, cui Augustinus, alijque sexaginta Episcopi interfuerunt: qui imitantes Carthaginensis Prouinciæ coëpiscopos suos, exposuerunt & ipsi per litteras, quàm sit illa hæresis perniciosa, quamque maturè obuiam eundum, ne latiùs proserpat. Nam vt alia omittamus, aiunt, quæ contra sanctas Scripturas plurima disserunt (Pelagiani;) hæc duo,quibus omninò totum quod Christiani sumus, nituntur euertere, quæ fidelia corda sustinent: Non esse rogandum Deum, vt contra peccati malum, atque ad operandam iustitiam, sit noster adiutor: &, Non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam, Christianæ gratiæ Sacramentum? Hæc, inquiunt, tanta sunt, vt omninò dissimulari non possint. *Epist.* 92.

§. III.

Pelagius ab Innocentio damnatur.

VTriusque Synodi litteras, cum aliis item quinque Episcoporum, quæ Carthagine scriptæ sunt (vt istuc è ciuitate Mileuitana, debuerit Augustinus mox aduenisse) Iulius Episcopus, ad Innocentium Pontificem maximum, Romam detulit: quibus omnibus anno sequente, Honorio & Constantio Coss. quinto & sexto Kalend. Februarij, Innocentius per eumdem Iulium respondit: & collaudatâ Synodorum vigilantiâ, doctrinam nefariam cum auctoribus suis manifestè damnauit.

Damnationis formula sic habet: Pelagium Celestiumque, id est inuentores vocum nouarum, quæ sicut dixit Apostolus, ædificationis nihilum, sed magis vanissimas consueuerunt parere quæstiones,

Eccle-

Ecclesiasticâ communione priuari, Apostolici vigoris auctoritate censemus, donec resipiscant de Diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundùm ipsius voluntatem : eosque interim Dominico ouili non recipi, quoad ipsi peruersæ viæ secuti tramitem, deserere noluerint. *Epist.* 93. Et paullò pòst: Hæc igitur fratres carissimi, in supradictos maneat fixa sententia. Absint atriis Domini: careant custodia pastorali: ne duarum ouium dira contagia, serpant forsitan per vulgus incautum, rapacique lupus corde lætetur, intra ouile Dominicum tantas ouium fusas cateruas, dum à custodibus dissimulanter habetur vulnus duarum. *ead. Epist. itemq;* 91. 95. 96. 97.

Quod verò iudicium attinet Palæstinum, sententiam suam aperit Innocentius, dum ait: Nobis nec persuaderi potest, eum esse purgatum, quamuis ad nos, à nostris quibusdam laicis, sint gesta perlata, quibus ille auditum se crederet & absolutum. Quæ vtrum vera sint, dubitamus : quòd sub nulla illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re litteras, apud quos istius rei iste præstitit caussas. *Epist.* 96.

Sic Pelagius Celestiusque damnati sunt ab Innocentio, instantiâ Synodorum Africanarum, quarum se ferulæ profugus vterque & in Oriente agens, subduxerat, vt propterea imploranda fuerit Sedes Apostolica, toto præsidens orbe terrarum. Quò facit, quod Prosper cecinit :

——— Pestem subeuntem prima recidit,
Sedes Roma Petri : quæ Pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possides armis,
Relligione tenet. Poëm. de Ingrat. c. 2.

Deque Synodis Africanis, quarum iam ante meminimus:

Tu caussam fidei flagrantiùs Africa nostra
Exsequeris : tecumq; suum iungente vigorem
Iuris Apostolici solio, fera viscera belli
Conficis, & lato prosternis limite victos.
Conuenere tui de cunctis vrbibus almi
Pontifices, geminoq; senum celeberrima cœtu,
Decernis quod Roma probet, quod regna sequuntur.
eod. l. & c.

Hæc dum aguntur, dedit Augustinus litteras ad Hilarium, quibus pessimam Pelagij doctrinam, breuiter licet, distinctissimè contraxit:

 traxit:

traxit: *Epist.* 94. meminitque bini Prouincialis Concilij, de quo hactenus, tum ibi, tum *Epist.* 47. & 106. faceturque ad omnia, quæ Innocentio Pontifici missa fuerant, eo illum modo rescripsisse, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ Sedis antistitem. *Epist.* 106.

Eodem accedit sermo 2. de Verb. Apost. vbi ad extremum ait: Quod ergò dictum est de Iudæis, hoc omnino in istis (Pelagianis) videmus. Zelum Dei habent. Testimonium illis perhibeo quia zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam. Quid est non secundùm scientiam? Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Fratres mei compatimini mecum. Vbi tales inueneritis, occultare nolite. Redarguite contradicentes, & resistentes ad nos perducite. Iam enim de hac caussa, duo Concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam. Inde etiam rescripta venerunt. Caussa finita est: error vtinam aliquando finiatur. Ergo vt aduertant, monemus: vt instruantur, docemus: vt mutentur, oremus. *cit. serm. cap.* 10.

§. IV.

Augustino cura data Pelagij peßumdandi.

CVmque sagaciter animaduertissent Synodorum Carthaginensis & Mileuitanæ Patres, Pelagianam hæresin clam serpendo, magna quotidie incrementa sumere; ad reprimendum illius impetum, communibus suffragiis Augustinum designarunt, qui, vt erat perspicacissimo ingenio, deligeret è Scripturarum sanctarum armamentario validissimas machinas, quibus istorum humani arbitrij decomtorum, Gratiæque diuinæ contemtorum superbiam, solo æquaret.

Id testantur Ecclesiastica gesta, quæ pòst confecta sunt, dum coram Clero populoque Hipponensi, Eradium sibi successorem Augustinus nominauit. Dixit enim: Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permisistis. Placuit mihi & vobis, propter curam Scripturarum, quam mihi fratres & patres mei coëpiscopi, duobus Conciliis, Numidiæ & Carthaginis, imponere dignati sunt, vt per quinque dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt: placuit: acclamastis: Recitatur placitum vestrum, & acclamatio vestra: paruo tempore

tempore seruatum est circa me, & postea violenter irruptum est: & non permittor ad quod volo vacare. Ante meridiem, & post meridiem, occupationibus hominum teneor. *Epist.* 110.

Atque ex his quadamtenus patet, quot & quanta sanctissimo viro negotia, caput & latus circumsilierint: quando eo ne quidem casu & negotio, permissus est diebus pauculis esse otiosus. Libet idcirco in hanc messem nonnihil excurrere, vt pauculas saltem spicas colligamus.

CAPVT XXI.

AVGVSTINI VARIÆ OCCVPATIONES.

§. I.

Ægrè à Diuinis ad sæcularia negotia abstrahitur.

ERat tum moris deriuati ab Apostolis, & non vnâ Christianorum Imperatorum lege firmati: imò nouissimè Honorio Aug. IV. & Eutichiano Coss. *l. 7. de Episcopal. Audient. Cod. Iustinian.* vt caussas suorum Episcopi audirent atque deciderent. Ea res Augustinum tantumnon obruit. Nam quantum inde tædij hauserit, paret, dum ait:

Maligni exercent ad facienda mandata, à scrutandis autem auocant, non solùm cum persequuntur, aut litigare nobiscum volunt; verumetiam cum obsequuntur & honorant: & tamen suis vitiosis & negotiosis cupiditatibus adiuuandis vt occupemur, & eis nostra tempora impendamus efflagitant: aut certè infirmos premunt, vt caussas suas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus: dic homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos? Con-

ſtituit enim talibus cauſſis, Eccleſiaſticos Apoſtolus cognitores, in foro prohibens iurgare Chriſtianos. Ne illis quidem, qui non aliena rapiunt, ſed ſua cupidè repetunt, dicimus: Cauete ab omni cupiditate: conſtituentes eis ante oculos hominem, cui dictum eſt, Stulte, hâc nocte auferetur à te anima tua: quæ præparaſti, cuius erunt? Quia & quando dicimus, non recedunt, nec declinant à nobis: ſed inſtant, vrgent, tumultuantur, extorquent, vt ipſis potiùs ad iſta quæ diligunt; quàm ſcrutandis Dei mandatis, quæ diligimus, occupemur.

O! quanto tædio turbarum turbulentarum, & quanto deſiderio Diuinorum eloquiorum, dictum eſt, *Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.* Ignoſcant obedientes fideles, qui pro ſuis ſæcularibus cauſſis nos raro quærunt, & iudiciis noſtris facillimè acquieſcunt, nec nos conterunt litigando, ſed obtemperando potiùs conſolantur. Certè propter eos qui & inter ſe pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, noſtra iudicata contemnunt: faciuntque nobis perire tempora, rebus eroganda diuinis; certè inquam, propter iſtos, & nobis liceat exclamare, in hac voce corporis Chriſti: Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei. *ſerm.* 24. *in Pſalm.* 118.

Ob eiuſmodi quotidianas moleſtias, alibi dicebat: Dominum Ieſum in cuius nomine ſecurus hæc ago, teſtem inuoco ſuper animam meam, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multò mallem per ſingulos dies, certis horis, quantùm in bene moderatis monaſteriis conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, & certas horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de Diuinis litteris agendum, liberas; quàm tumultuoſiſſimas perplexitates cauſſarum alienarum pati de negotiis ſæcularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis quibus: nos moleſtiis idem affixit Apoſtolus, non vtique ſuo, ſed eius, qui in eo loquebatur arbitrio. *l. de op. Monach. cap.* 29.

§. II.

§. II.

Cauſſas audit, & dirimit.

QVid de his rebus prodat Poſſidius, audiamus. Nam poſtquam Apoſtoli Paulli ſententiam retuliſſet, cuius vigore decretum eſt, vt ſi quis fidelium aduerſus alterum negotium haberet, id potiùs decidi apud ſanctos pateretur, quàm apud iniquos: (ex quâ deinde iudicandi poteſtas, ad Epiſcopos peruenit; *Bar. anno* 57.) ſubdit: Interpellatus Auguſtinus à Chriſtianis, vel à cuiuſcumque ſectæ hominibus, cauſſas audiebat diligenter ac piè: cuiuſdam ſententiam ante oculos habens, dicentis ſe malle inter incognitos, quàm inter amicos cauſſas audire: eo quòd de incognitis, pro quo arbitratâ ęquitate iudicaretur, amicum poſſet acquirere: de amicis verò vnum eſſet, contra quem ſententia proferretur, perditurus.

Et eas aliquando vſque ad horam refectionis, aliquando autem totâ die ieiunans, ſemper tamen noſcebat & dirimebat: intendens in eis Chriſtianorum momenta animorum, quantum quiſque vel in fide, boniſque operibus proficeret, vel ab iis deficeret. Atque compertis rerum opportunitatibus, diuinæ legis veritatem partes docebat, eamque illis inculcabat: & eos quo adipiſcerentur vitam æternam, edocebat & admonebat: nihil aliud quærens ab iis, quibus ob hoc vacabat, niſi tantùm obedientiam & deuotionem Chriſtianam, quæ & Deo debetur & hominibus: peccantes coram omnibus arguens, vt ceteri timorem haberent.

Et faciebat hoc, tamquam ſpeculator à Domino conſtitutus Domui Iſraël: prædicans verbum, atque inſtans opportunè importunè: arguens, hortans, increpans, in omni longanimitate & doctrina: præcipuèque operam dans inſtruere eos, qui eſſent idonei & alios docere. *Poſſid. c.* 19.

§. III.

§. III.

Charitas Augustini erga suos.

QVantâ enim erga omnes, sed potissimum Hipponenses suos, charitate flagraret, nimisquàm manifestè patet, vbi ait: Quid autem volo? quid desidero? quare loquor? quare hic sedeo? quare viuo, nisi hac intentione vt Christo simul viuamus? Cupiditas mea ista est, honor meus iste est, gloria mea hæc est, gaudium meum hoc est, possessio mea ista est. Sed si me non audieritis, & tamen ego non tacuero; animam meam liberabo: sed nolo saluus esse sine vobis. *homil.* 28. *inter* 50. *c.* 2. Quamobrem cum admonuisset populum suum, abstinere à lacerandis Dei seruis, quorum merces falsis detractionibus crescit, sed crescit etiam pœna detrahentibus; subiungit: Nolumus cum detrimento vestro magnam habere mercedem. Minùs ibi habeamus, & tamen vobiscum ibi regnemus. *serm.* 50. *de diuers.*

Ad beatitudinem æternam omnes adducere, iam ab initio conuersionis vnicum ipsius desiderium fuit, ideoque pridem dixerat: Domine Deus meus, intende orationi meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum, quoniam non mihi soli æstuat, sed vsui vult esse fraternæ charitati: & vides in corde meo quia sic est, vt sacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ, & da quod offeram tibi. *l.* 11. *Conf. c.* 2. Quò facit, quod adhuc altiùs ante hæc tempora dixerat Nebridius: Itane est, mi Augustine, fortitudinem ac tolerantiam negotiis ciuium præstas? Necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? Quæso qui te tam bonum homines interpellant, credo nesciunt quid ames, quid concupiscas. Nullúsne tibi est amicorum, qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus, nec Lucinianus? me certè audiant: ego clamabo, ego testabor, te Deum amare, illi seruire, atque inhærere cupere. *Epist.* 114. Id autem tum iudicauit perfectiùs fieri, si cum vtilitate proximi esset coniunctum: aliòquin sibi soli vixisset in deserto loco, non & aliis: vt superiùs demonstrauimus, *ex l.* 10. *Conf. c.* 43. Ceterum quis Lucinianus hic fuerit, fateor me ignorare: quamquam eum esse putem, cuius adhuc meminit *l.* 2. *cont. Academ. c.* 3. *& Epist.* 116.

Atque

Atque ob hanc indubiè caussam, bonorum omnium profectibus & studiis fauens erat, & exultans: indisciplinationem piè ac sanctè tolerans fratrum, ingemiscensque super iniquitatibus malorum, siue illorum qui intra Ecclesiam, siue eorum qui extra Ecclesiam sunt constituti: Dominicis lucris semper gaudens, & damnis mœrens. *Possid. c.* 18.

Rogatus quoque à nonnullis, in eorum temporalibus caussis Epistolas ad diuersos dabat. Sed hanc suam à melioribus rebus occupationem, tamquam angariam deputabat, suauem semper habens de iis quæ Dei sunt, vel allocutionem, vel collocutionem fraternæ ac domesticæ familiaritatis. *Possid. c.*19. Inter eiuscemodi Epistolas censeri possunt, *Epist.* 215. 219. 228. 229. 230. 231. 235. 241. *&c.*

§. IV.

Neque omnium caussas suscipit: neque alicuius inuerecundè agit.

SEd neque interim promiscuè ac temerè suscipiebat in suam curam, alieni cuiuslibet negotij suffragium. Nouimus enim, inquit Possidius, à suis eum carissimis litterarum intercessum apud sæculi potestates postulatum, non dedisse: dicentem cuiusdam sapientis seruandam esse sententiam, de quo scriptum esset, quòd multa suæ famæ contemplatione amicis non præstitisset. Et illud nihilominus suum addens: Quoniam plerumque potestas quæ præstat, premit.

Cum verò intercedendum esse, rogatus videbat; tam id honestè ac temperatè agebat, vt non solùm onerosus ac molestus non videretur, verumetiam mirabilis existeret. Nam dum exortâ necessitate, suo more apud quemdam Africæ Vicarium, nomine Macedonium, pro supplice litteris interuenisset, atque ille paruisset; hoc modo respondit: Miro modo afficior sapientiâ tuâ, & in illis quæ edidisti, & in iis quæ interueniens pro reis, mittere non grauaris. Nam & illa tantum habent acuminis, scientiæ, & sanctitatis, vt nihil supra sit: & hæc tantum verecundiæ, vt nisi faciam quod mandas, culpam penes

me remanere, non in negotio esse diiudicem, Domine meritò venerabilis, & suspiciende pater.

Non enim instas, quod plerique homines istius loci vi faciunt, vt quodcumque sollicitus petitor voluerit, extorqueas; sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones, & rogas subseruiente verecundiâ, quæ maxima difficilium inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desiderij tribui: nam sperandi viam, antè patefeceram. *Epist.* 51. *Poss.* c.20.

§. V.

Matrimonium & Militiam, numquam aut rarò suadet.

ET quamquàm beatum Ambrosium imitatus, tria hæc seruanda non tantummodò diceret, sed ipse quoque exactè seruaret: Vt Vxorem nulli vmquam posceret: vt militare volentem, militiæ ducibus haud commendaret: vt ne conuiuium adiret inuitatus in patria: redditâ singulorum caussâ, cur sic agendum existimaret; *Possid.* c. 27. attamen vbi procurandæ salutis alicuius aut publici boni ratio poposcisset, dabat non inuitus in ea materia salubre consilium.

Sic puellam quandam Christianam, quæ tum in ea erat ætate, vt, si voluntatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet; Pagano adolescenti tradi non probat: *Epist.* 233. & 234.

Sic Bonifacium virum spectabilē, elatâ coniuge, omnes actus publicos, quibus tum occupatus erat, relinquere cupientem, & se in otium sanctum conferre, atque in ea vita viuere, in qua serui Dei Monachi viuunt; vnà cum Alipio reuocauit à proposito, ostendendo quantum prodesset Christi Ecclesiis quod Bonifacius agebat, si eâ solâ intentione ageret, vt defensæ ab infestationibus barbarorum quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus, in omni pietate & castitate. Ipse autem ex hoc mundo nihil quæreret, nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ, suæ ac suorum: accinctus balteo castissimæ continentiæ, & inter arma corporalia spiritualibus armis tutiùs fortiusque munitus. *Epist.*70.

Bonifacium enim licitè militare posse, iam antè securum reddiderat,

erat, instruxeratque Augustinus, dum ait: Noli existimare neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio, qui Domino dixit, Non sum dignus, vt intres sub tectum meum, sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade & vadit, & alij veni & venit, & seruo meo fac hoc & facit. De quo & Dominus: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël, &c.

Maioris quidem loci sunt apud Deum, qui omnibus istis sæcularibus actionibus derelictis, etiam summâ continentiâ castitatis ei seruiunt; sed vnusquisque sicut Apostolus dicit, proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orando, pugnant contra inuisibiles inimicos: vos pro eis pugnando, laboratis contra visibiles barbaros, &c.

Ornet mores tuos pudicitia coniugalis: ornet sobrietas & frugalitas. Valde enim turpe est, vt, quem non vincit homo, vincat libido: & obruatur vino, qui non vincitur ferro. Diuitiæ sæculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo: si autem adsunt, per bona opera seruentur in cælo. Animum virilem & Christianum nec debent, si accedunt, extollere: nec debent frangere, si recedunt, &c. *Epist.* 205.

Verumtamen vt fateamur quod res est, consilij istius Bonifacio dati, postea, visis euentis, pœnituit Augustinum, vt colligi potest *eád. Epist.* 70. vbi sic inter cætera: Si coniugem non haberes, dicerem tibi quod & Tubunis diximus, vt & in sanctitate continentiæ viueres: adderem, quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te ab istis rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate Sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates & spiritualia nequitiæ, id est, diabolum & angelos eius, *&c.*

CAPVT XXII.

S. STEPHANI RELIQVIÆ ET MIRACVLA.

§. I.

Oratoria S. Stephano ab Augustino aliisq; Episc. exstructa.

ALlatas ab Orosio in Africam S. Stephani Proto-martyris reliquias, præeuntibus Episcopis, populus Christianus summopere veneratus est. Recondendis iis, Euodius in primis Vsali, Possidius Calamæ, Augustinus Hippone Oratoria siue Altaria excitarunt. *l.* 22. *de Ciuit. Dei c.*8. Ea tum Memoriæ vocabantur: quòd eorum opinor nomina quæ gerebant, æternitati consecrarent. Videri potest. *l. de Cura pro mort. c.* 4. Pluribus aliis locis, eadem Protomartyris religio propagata est: à Proiecto, ad Aquas Tibilitanas: à Lucillo, in Castello Synicensi: in agro etiam Anduritano: exstatque Augustini Epistola ad Quintianum, qua significat easdem reliquias, deferentibus Dei famulabus Gallâ & Simpliciolâ se mittere, vt pariter honorentur. *l.* 22. *de Ciuit. Dei c.*8. *Epist.* 103.

Pietatem populi, magna repente Miraculorum multitudo subsecuta est: quæ tum Augustinus descripsit, tum iis libris continentur, qui de Miraculis S. Stephani, Euodij nomen præferunt, siue ab eo, siue, quod magis apparet, ad eum conscripti. *Append. Tom.* 10.

In horum aliquot recitandis, libet Augustini verbis vti, ita scribentis: Quid faciam? Vrget huius operis implendi promissio: non hic possum omnia commemorare quæ scio: & proculdubio plerique nostrorum cum hæc legent, dolebunt me tam multa prætermisisse, quæ vtique mecum sciunt. Quos iam nunc vt ignoscant rogo: & cogitent

gitent quàm prolixi laboris sit facere, quod me hîc non facere suscepti operis necessitas cogit. Si enim miracula sanitatum (vt alia taceam) ea tantummodò velim scribere, quæ per hunc Martyrem, id est, gloriosissimum Stephanum, facta sunt in coloniâ Calamensi, & in nostrâ; plurimi conficiendi sunt libri, nec tamen omnia colligi poterunt, sed tantùm de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis. Id namque fieri voluimus, cùm videremus antiquis similia diuinarum signa virtutum, etiam nostris temporibus frequentari, & ea non debere multorum notitiæ deperire. *l. 22. de Ciuit. Dei cap.* 8. Recitat interim nonnulla, quæ diuersis locis edita sunt.

§. II.

Miracula Vsali patrata.

Atque in primis Vsali, quæ colonia Vticæ vicina est, vbi Proto-martyri Stephano memoria ante alias omnes, ab Episcopo Euodio videtur erecta; cum multa præclara per eumdem Martyrem facta essent, etsi libellorum dandorum non fuisset ibi hactenus consuetudo; tum recenter Petronia clarissima femina, magno atque diuturno, in quo Medicorum adiutoria cuncta defecerant, languore, mirabiliter sanata erat: cuius rei Petronia, hortante Augustino ibi tunc præsente, ex voluntate Euodij, libellum qui in populo recitaretur, obedientissimè dedit.

In quo posuit etiam, quod non reticet Augustinus & sanationis miraculo attexitur. A quodam Iudæo dicebat sibi persuasum, vt annulum capillatio cingulo insereret, quo sub omni veste ad nudá corporis cingeretur: qui annulus haberet sub gemma lapidem, in renibus inuentum bouis. Hoc alligata quasi remedio, ad sancti Martyris limina veniebat. Sed profecta à Carthagine, cum in confinio fluminis Bagradæ, in sua possessione mansisset; surgens vt iter perageret, ante pedes suos illum iacentem annulum vidit: & capillatiam zonam quâ fuerat alligatus, mirata tentauit. Quam cum omninò suis nodis firmissimis, sicuti fuerat, comperisset adstrictam; crepuisse atque exsiliisse annulum suspicata est: qui etiam ipse cum integerrimus fuisset inuentus; futuræ salutis quodammodò pignus, de tanto miraculo se

 acci-

accepisse præsumsit: atque illud vinculum soluens, simul cum eodem annulo proiecit in flumen. *eod. l. & c.* Plura Vsali patrata, videri possunt *ll. de Mirac. S. Stephani*, quos paullò antè citauimus.

§. III.

Miracula Calamæ patrata.

Calamæ, vbi & ipsa memoria priùs quàm Hippone esse cœpit, crebriùs tum dabantur Miraculorum libelli, & incredibili multitudine Hipponenses superabant.

Eucharius Presbyter ex Hispania, Calamæ habitans, veteri morbo calculi laborabat: per memoriam supradicti Martyris, quam Possidius illò aduexit Episcopus, saluus factus est.

Fuit ibi vir in ordine suo primarius, nomine Martialis, æuo iam grauis, & multum à religione abhorrens Christianâ. Habebat sanè fidelem filiam, & generum eodem anno baptizatum. Qui cùm eum ægrotantem multis & magnis precibus & lacrymis rogarent, vt Christianus fieret, prorsus abnuit, eosque à se turbida indignatione submouit. Visum est genero eius, vt iret ad memoriam S. Stephani, & illic pro eo quantum posset, oraret, vt Deus illi daret mentem bonam, quâ credere non differret in Christum. Fecit hoc ingenti gemitu & fletu, & sinceriter ardente pietatis affectu. Deinde abcedens, aliquid de altari florum quod occurrit, tulit, eique cùm iam nox esset, ad caput posuit. Tunc dormitum est: & ecce ante diluculum clamat, vt ad Episcopum curreretur, qui tum fortè erat apud Hipponem. Cùm ergo audisset eum absentem; venire Presbyteros postulauit. Venerunt, & statim se credere dixit. Admirantibus atque gaudentibus omnibus baptizatus est. Hic, quamdiu vixit, in ore habebat: Christe accipe Spiritum meum: cum hæc verba beatissimi Stephani, quando lapidatus est à Iudæis, vltima fuisse nesciret, quæ huic quoque vltima fuerunt. Nam non multò pòst etiam ipse defunctus est.

Sanati sunt illic per eundem Martyrem etiam Podagrici duo, vnus ciuis, peregrinus vnus. Sed ciuis omnimodò: peregrinus autem per reuelationem, quid adhiberet quando doleret, audiuit: & cùm hoc fecerit, dolor continuò conquiescit. *l. 22. de Ciuit. Dei. c. 8.*

§. IV.

Miracula Hippone patrata.

CVmque hæc ſcriberet Anguſtinus, nondum biennium erat, ex quo apud Hipponem Regium cœperat eſſe S. Stephani memoria: & multis, quod certiſſimum erat, non datis libellis, de iis quæ mirabiliter erant facta; illi ipſi qui tum dati erant, ad ſeptuaginta fermè numerum peruenerant. videri poteſt *ſerm.* 29. 30. *&* 31. *de diuerſ.* præterquam *l.* 22. *de Ciuit. Dei c.* 8. quem cum circa vitæ ſuæ finem perfecerit, ut alibi diximus, colligi poteſt quantillo tempore pro tanto miraculorum numero, S. Stephani memoria apud Hipponenſes fuerit.

Igitur apud Hipponem, Baſſus quidam Syrus, ad memoriam eiuſdem Martyris orabat pro ægrotante & periclitante filiâ, eoque ſecum veſtem eius detulerat: cùm ecce pueri de domo cucurrerunt, qui ei mortuam nuntiarent. Sed cùm orante illo, ab amicis eius exciperentur; prohibuerunt eos illi dicere, ne per publicum plangeret. Qui cum domum rediſſet iam ſuorum eiulatibus perſonantem, & veſtem filiæ quam ferebat, ſuper eam proieciſſet; reddita eſt vita.

Rurſus ibidem apud nos Irenæi, cuiuſdam collectarij, filius, ægritudine extinctus eſt. Cumque corpus iaceret exanime, atque à gementibus & plangentibus exequiæ pararentur; amicorum eius quidam inter aliorum conſolantium verba ſuggeſſit, vt eiuſdem Martyris oleo corpus perungeretur. Factum eſt: & reuixit.

Itemque apud nos vir Tribunitius Eleuſinus, ſuper memoriam Martyris, quæ in ſuburbano eius eſt, ægritudine exanimatum poſuit infantulum filium ſuum: & poſt orationem quam cum multis lacrymis ibi fudit, viventem leuauit.

Denique vnum eſt, quod apud nos factum, non maius quàm illa quæ dixi, ſed tam clarum atque illuſtre Miraculum, vt nullum arbitrer eſſe Hipponenſium, qui hoc non vel viderit, vel didicerit: nullum qui obliuiſci vllâ ratione potuerit. Decem quidam fratres, quorum ſeptem ſunt mares, tres feminæ, de Cæſarea Cappadociæ, ſuorum ciuium non ignobiles, maledicto Matris (recenti Patris eorum obitu

obitu destitutæ) quæ iniuriam sibi ab eis factam acerbissimè tulit, tali pœnâ sunt diuinitus coërciti, vt horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum. In qua fœdissima specie, oculos suorum ciuium non ferentes, quaquauersum, cui ire visum est, toto pœnè vagabantur orbe Romano.

Ex his etiam ad nos venerunt duo, frater & soror, Paullus & Palladia, multis aliis locis miseriâ diffamante iam cogniti. Venerunt autem ante Pascha fermè dies quindecim: Ecclesiam quotidie, & in ea memoriam gloriosissimi Stephani frequentabant: orantes vt iam sibi placaretur Deus, & salutem pristinam redderet. Et illic, & quacumque ibant, conuertebant in se Ciuitatis aspectum. Et nonnulli qui eos alibi viderant, caussamque tremoris eorum nouerant, aliis, vt cuique poterant indicabant.

Venit & Pascha: atque ipso die Dominico manè, cùm iam frequens populus præsens esset, & loci sancti cancellos, vbi Martyrium erat, idem iuuenis orans teneret; repentè prostratus est, & dormienti simillimus iacuit: non tamen tremens, sicut etiam per somnium solebat. Stupentibus qui aderant, atque aliis pauentibus, aliis dolentibus, cum eum quidam vellent erigere, nonnulli prohibuerunt, sed potiùs exitum exspectandum esse dixerunt. Et ecce surrexit, & non tremebat, quoniam sanatus erat: stabat incolumis, intuens intuentes. Quis ergo intuentium se tenuit à laudibus Dei? Clamantium, gratulantiumque vocibus Ecclesia vsquequaque completa est.

Inde ad me curritur vbi sedebam iam processurus: irruit alter quisque post alterum: omnis posterior, quasi nouum, quod alius prior dixerat nuntiantes. Meque gaudente, & apud me gratias Deo agente, ingreditur etiam ipse cum pluribus: inclinatur ad genua mea, erigitur ad osculum meum. Procedimus ad populũ: plena erat Ecclesia: personabat vocibus gaudiorum: Deo gratias, Deo laudes, nemine tacente, hinc atque hinc clamantium. Salutaui populum, & rursus eadem feruentiore voce clamabat. Facto tandem silentio, Scripturarum Diuinarum sunt lecta solemnia. Vbi autem ventum est ad mei sermonis locum, dixi pauca pro tempore, & pro illius iucunditate lætitiæ. Magis enim eos in opere diuino quandam Dei eloquentiam, non audire, sed considerare permisi. Nobiscum homo prandit, & diligenter nobis omnem suæ ac maternæ fraternæque calamitatis indicauit historiam. Sequenti itaque die post Sermonem redditum,

tum, narrationis eius libellum in crastinum populo recitandum promisi: *l.22. de Ciuit. Dei c.* 8. Exstat hic Paulli libellus, post Sermonem 31. de diuers.

Quod cùm ex Dominico Paschæ die tertio fieret in gradibus exedræ, in qua de superiore loquebar loco; feci stare ambos fratres, cum eorum legeretur libellus. Intuebatur populus vniuersus sexûs vtriusque, vnum stantem sine deformi motu: alteram membris omnibus contrementem. Et qui ipsum non viderant, quid in eo diuinæ misericordiæ factum esset, in eius furore cernebant. Videbant enim quid in eo gratulandum, quid pro illâ esset orandum.

Inter hæc recitato eorum libello, de conspectu populi abire eos præcepi: & de tota ipsa caussâ, aliquantò diligentiùs cœperam disputare: cum ecce me disputante, voces aliæ de memoria Martyris, nouæ gratulationis audiuntur. Conuersi sunt eò qui me audiebant, cœperuntque concurrere. Illa enim vbi de gradibus descendit in quibus steterat; ad sanctum Martyrem orare perrexerat. Quæ mox vt cancellos attigit; collapsa similiter velut in somnum, sana surrexit. Videri potest etiam *sermo 33. de diuers.*

Dum ergo requireremus quid factum fuerit, vnde iste strepitus lætus exstiterit; ingressi sunt cum illa in Basilicam vbi eramus, adducentes eam sanam de Martyris loco. Tum verò tantus ab vtroque sexu admirationis clamor exortus est, vt vox continuata cum lacrymis, non videretur posse finiri. Perducta est ad eum locum, vbi paullò antè steterat tremens. Exultabant eam similem fratri factam, cui doluerant remansisse dissimilem. Et nondum fusas preces suas pro illa; iam tamen præuiam voluntatem, tam citò exauditam esse cernebant. Exultabant in Dei laudem voces sine verbis, tanto sonitu, quantum aures nostræ ferre vix possent. Quid erat in cordibus exultantium, nisi fides Christi, pro quâ Stephani sanguis effusus est? *l.22. de Ciuit. Dei c.* 8. Quæ aliis locis patrata sunt, refert ibidem.

§. V.

Miracula alibi patrata.

I. ANDVRI. Andurus, nomen est fundi, vbi Ecclesia est, & in eâ memoria Stephani Martyris. Puerum quendam paruulum, cum in area luderet, exorbitantes boues qui vehiculum trahebant, rotâ obtriuerant, & confestim palpitauit exspirans. Hunc mater arreptum, ad eandem memoriam posuit: & non solùm reuixit, verumetiam illæsus apparuit.

Sanctimonialis quædam in vicina possessione, quæ Caspaliana dicitur, cùm ægritudine laboraret ac desperaretur; ad eandem memoriam tunica eius allata est: quæ antequam reuocaretur, illa defuncta est. Hâc tamen tunicâ operuerunt cadauer parentes, & recepto spiritu, salua facta est.

II. AQVIS TIBILITANIS. Hîc Episcopo afferente Proiecto reliquias Martyris gloriosissimi Stephani, ad eius memoriam veniebat magnæ multitudinis concursus & occursus. Ibi cæca mulier, vt ad Episcopum portantem pignora sacra duceretur, orauit: flores quos ferebat dedit, recepit, oculis admouit, protenus vidit. Stupentibus qui aderant præibat exultans, viam carpens, & viæ ducem vlteriùs non requirens.

III. PAGO SYNICENSI. Memorati memoriam Martyris, quæ posita est in Castello Synicensi, quod Hipponensi Coloniæ vicinum est, eiusdem loci Lucillus Episcopus, populo præcedente atque sequente, portabat: fistula, cuius molestiâ iam diu laborauerat, & familiarissimi sui medici qui eam secaret, oppericbatur manus; illius piæ sarcinæ vectatione repente sanata est. Nam deinceps eam in suo corpore non inuenit. *l.22. de Ciuit. Dei. c.8.*

Et quandoquidem occupatus ibi est enarrandis Miraculis, quæ vt mundus in Christum crederet, facta sunt, & fieri mundo credente non desinunt; plura alia recitat quæ nos prætcrimus: qui tantummodò hæc deligenda putauimus, ad panegyrin Reliquiarum S. Stephani ab Orosio allatarum.

§. VI.

Quid de Miraculis senserit Augustinus.

SEd neque isto tantummodò libro meminit talium operum, ast sæpiùs alibi: *l.* 9. *Conf. c.* 7. *l. de Vnit. Eccl. c.* 19. vt non de nihilo limitandum putarit & declarandum, quod libro de Vera Religione, iam olim conscripto, dixerat his verbis, c. 25. *Nec Miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne anima semper visibilia quæreret: & eorum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit.* Cùm verum id quidem esse asserat: (non enim nunc vsque cùm manus imponitur baptizatis, sic accipiunt Spiritum sanctum, vt loquantur linguis omnium gentium: aut nunc vsque ad vmbram transeuntium prædicatorum Christi, sanantur infirmi: & si qua talia tunc facta sunt, quæ postea cessasse manifestum est) sed non sic tamen accipiendum est quod dixit, vt nunc in Christi nomine fieri Miracula nulla credantur. Nam & ego ipse, inquit, quando istum ipsum librum scripsi, ad Mediolanensium corpora Martyrum, in eadem ciuitate cæcum illuminatum fuisse iam noueram: & alia nonnulla, qualia tam multa etiam istis temporibus fiunt, vt nec omnia cognoscere, nec ea quæ cognoscimus enumerare possimus. *libro* 1. *Retract. cap.* 13.

Referri namque huc potest, quod eo tum tempore siue in more siue in religione positum erat, vt, si quis criminis accusatus, non adeò plenè conuinceretur, vt posset damnari; neque probaretur iustus, vt absolui: mitti consueuisse huiuscemodi tum reum, tum actorem, ad sepulchra sanctorum Martyrum, quæ per id tempus Miraculis clarebant: præstito ibidem iuramento, ius suum aut innocentiam palàm edituros. Id enim Augustinus ipse fieri iussit in caussâ tum perplexâ, neque satis ad excutiendum liberâ, quæ continetur *Epist.* 137. meminitque ibidem similis Mediolani consuetudinis.

§. VII.

Aliquot Historiæ memorabiles, ex Augustino desumtæ.

SEd & profert exempla nonnumquam, quæ vicem supplere miraculi possunt, sui raritate atque excellentiâ. Nos è multis paucula eius verbis adducemus.

PRIMA. Dicam quid fecerit pauperrimus homo, nobis apud Mediolanum constitutis: tam pauper, vt proscholos esset Grammatici, sed planè Christianus: quamuis ille esset Paganus Grammaticus, melior ad velum quàm ad Cathedram. Inuênit sacculum, nisi fortè me numerus fallit, cum solidis fermè ducentis. Memor legis, proposuit pittacium publicè: reddendum enim sciebat, sed cui redderet ignorabat. Proposuit pittacium publicè: Qui solidos perdidit, veniat ad locum illum: & quærat hominem illum. Ille qui plangens circumquaque vagabatur, inuento & lecto pittacio venit ad hominem: &, ne fortè quæreret alienum, quæsiuit signa, interrogauit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum. Et cùm omnia illi fideliter respondisset; reddidit quod inuenerat. Ille autem repletus gaudio & quærens vicem rependere, tamquam decimas obtulit solidos viginti: qui noluit accipere. Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogauit vel quinque acciperet: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit sacculum: nihil perdidi, ait. Si non vis aliquid à me accipere, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen, fratres mei, quale certamen! qualis pugna, qualis conflictus! theatrum mundus, spectator Deus. Victus tandem ille, quod offerebatur accepit. Continuò totum pauperibus erogauit: vnum solidum in domum suam non dimisit. *Serm. 19. de verb. Apost. c. 7.*

II. Vtrùm quod ait Apostolus, *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir; similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier*; possit in tantum valere, vt permittente vxore quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum alterâ, quæ nec aliena vxor sit, nec à viro disiuncta, concumbere? Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam

etiam femina, viro permittente facere posse videatur, quod omnium sensus excludit.

Quamquam nonnullæ caussæ possint existere, vbi & vxor mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur: sicut Antiochiæ factum esse perhibetur, ante quinquaginta ferme annos, Constantij temporibus. Nam Acindinus tunc Præfectus, qui etiam Consul fuit, cùm quemdam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio vnde commotus (quod plerumque in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere) comminatus est iurans & vehementer affirmans, quod si certo die quem constituerat, memoratum aurum non exsolueret, occideretur.

Itaque cùm ille teneretur immani custodiâ, nec se posset debito illo expedire; dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et fortè habebat vxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, quâ subuenire posset viro. Cuius mulieris pulchritudine cùm quidam diues esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum; misit ad eam, pollicens pro vna nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum.

Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum; pertulit ad eum, dicens, paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis Dominus, cui tota illa castitas deberetur, tamquam de re suâ vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt fieret imperauit: nullo modo iudicans adulterinum esse concubitum, quod & libido nulla, & magna mariti charitas, se volente & iubente, flagitaret.

Venit mulier ad villam illius diuitis: fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, vt solet, sed viuere cupienti. Accepit aurum. Sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat: & posuit simile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iam domi posita, inuenit; prosiluit in publicum, eâdem mariti charitate clamatura quod fecerat, quâ facere coacta est: Interpellat Præfectum: fatetur omnia: quam fraudem passa esset, ostendit.

Tum verò Præfectus primò se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronuntiat: tamquam in alium sententiam diceret, de Acindini bonis auri libram fisco inferendam: illam verò mulierem, Dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepisset, induci.

Nihil hîc in alteram partem disputo: liceat cuique æstimare quod velit. Non enim de diuinis auctoritatibus depromta historia est: sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere, viro iubente commissum est; quemadmodum anteà, cùm sine vllo exemplo res ita poneretur, horruimus. *l. 1. de serm. Dom. in Mont. c. 16.*

III. Pro certo, cùm Mediolani essemus, audiuimus, quod cùm debitum repeteretur à quodam, defuncti patris cautione prolatâ, quod filio nesciente, à patre iam fuerat persolutum: contristari homo grauissimè cœpit atque mirari, quòd ei pater moriens non dixerit quid deberet, cùm fecisset etiam testamentum.

Tunc ei nimis anxio apparuit idem pater in somnis, & vbi esset repositum, quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit. Quo inuento iuuenis atque monstrato, non solùm falsi debiti calumniam propulsauit, sed etiam paternum recepit chirographum, quod pater non receperat quando est persoluta pecunia.

Hîc itaque putatur anima hominis curam gessisse pro filio, & ad eum venisse dormientem: vt docens quod ignorabat, à magnâ eum molestiâ liberaret. *l. de cur. mort. ag. c. 16.*

IV. Quartum est, quo monet hortaturque Christianos, vt pro eis qui grassante bellorum tumultu, ab hostibus aut barbaris in captiuitatem abducuntur, ac potissimum sanctis, non cessent ingemiscere ad Deum, & quærere quantum possunt, quantumque Deus permittit, quid de illis sit factum, vel quæ possint accipere solatia?

Nam Sitifensis ante paucos annos, Seueri Episcopi neptis sanctimonialis, à barbaris ducta est, & per mirabilem Dei misericordiam, cum honore magno suis parentibus restituta est. Domus enim illa barbarorum, vbi captiua ingressa est; subitâ cœpit dominorum infirmitate iactari: ita vt omnes ipsi barbari, tres nisi fallor, vel amplius, fratres, periculosissima infirmitate laborarent.

Quorum mater animaduertit puellam Deo deditam, & credidit quòd eius orationibus, sui filij possent ab imminentis iam mortis periculo liberari. Petiuit vt oraret pro eis: pollicens, quòd si salui facti essent, eam suis parentibus redderent.

Ieiunauit illa & orauit, & exaudita continuò est. Ad hoc enim factum erat, quantùm exitus docuit. Ita illi tam repentino Dei beneficio salute perceptâ, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater promiserat impleuerunt. *Epist. 122.* V. De-

V. Denique vt ostendat non rectè existimari Saram, ideo ab Abimelecho corruptam, quoniam somnio est ab eius commixtione prohibitus: quasi nonnisi post concubitum dormire potuisset, (de qua re videri etiam potest *quæst.* 26. *in Gen.*) dicam, inquit, quod factum est in Mauritaniâ Sitiphensi: neque enim Deus sanctorum, non est ipse etiam nunc Deus.

Viduam in proposito continentiæ constitutam, Celtichius quidam Catechumenus, iuuenis rapuit, vt haberet vxorem. Antequam concumberet pressus somno, & territus somnio, Sitifensi Episcopo eamdem vehementissimè requirenti, reuocauit intactam. Viuunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus, & ipso in se facto miraculo conuersus ad Dominum, ad Episcopatum mirabili probitate peruenit: illa, in sanctâ viduitate persistit. *l. de octo Dulcit. quæst. q.* 7. Hisce contentus, pluribus supersedeo.

§. VIII.

Vsus panis Eulogiæ *Augustino aliisq́; probatus, & frequentatus.*

NOlo tamen omittere vel in transitu dicere, quod affectum charitatis inflammat, frequentatum fuisse iam olim ab Augustino morem, mittendi ad absentes, & vicissim recipiendi Eulogias, siue Panem benedictum. Etenim Paullinus Nolanus Episcopus, & Augustinus Alipiusque, ex Africâ in Campaniam, & ex Campaniâ in Africam, Eulogias sibi transmiserunt.

Et quidem Paullinus: Panem vnum, quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuæ; rogamus accipiendo benedicas. *Epist.* 31. Et Augustinus ad Paullinum: Panem quem misimus, vberior benedictio fiet dilectione accipientis vestræ benignitatis. *Epist.* 34. Rursus Paullinus ad Alipium: Panem vnum sanctitati tuæ, Vnitatis gratiâ, misimus, in quo etiam Trinitatis soliditas continetur. Hunc Panem, Eulogiam esse tu facies, dignatione sumendi. *Epist.* 35. Idem ad Romanianum: Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato (*Biscotto* vulgo) Christianæ expeditionis, in cuius procinctu

cinctu quotidie ad fragilitatis annonam militamus; Panes quinque tibi, pariter & filio nostro Licentio misimus: non enim potuimus à benedictione secernere, quem cupimus eâdem nobis gratiâ penitùs annectere. *Epist.* 36.

Ceterùm Eulogiæ, seu Panis benedicti, in quem nunc occasione rerum variarum & miraculorum incidimus, ipse quoque, Augustinus alibi meminit, dum ait: Non vniusmodi est sanctificatio. Nam & Catechumenos, secundùm quemdam modum suum, per signum Christi & orationem manûs impositionis puto sanctificari: &, quod accipiunt, quamuis non sit Corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius quàm cibi quibus alimur: quoniam sacramentum est. *l. 2. de Pecc. mer. & rem. cap. 26.*

CAPVT XXIII.

DAMNATI PELAGIVS ET CELESTIVS, PRÆSIDIVM A FRAVDIBVS QVÆRVNT.

§. I.

Augustini Epistola ad Paullinum: & ad Aurelium de Gestis Palæstinis liber.

Anno 417.

ET quoniam ad Paullinum Episcopum lapsa nunc oratio est; Innocentio Pontifice ad meliorem vitam translato (quod contigit Anno quadringentesimo decimoseptimo, quinto Kal. Augusti) scripsisse videtur eam Paullino Epistolam Augustinus, quæ est ordine Centesima sexta: in qua contra Pelagium luculentè demonstrat, Gratiam non secundùm merita nostra dari, quæ ipsa sunt Dei dona gratuita, sed solâ Dei misericordiâ: eâque fieri, vt paruulus vnus Baptismo regeneretur, alius relinquatur in massâ perditionis: inscrutabili quidem, sed iusto Dei iudicio.

Sic

Sic enim ostenditur, quid vasis misericordiæ per non debitam, sed veram gratiam, hoc est gratuitam, conferatur. Nam cùm per liberum arbitrium primi hominis, in condemnationem vniuersa massa defluxerit; proculdubio, quòd ex eâ fiant vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit; sed Dei misericordiæ: quòd verò in contumeliam; non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.

In eâdem enumerat, quidquid in nuperâ Palæstinâ Synodo Pelagio est obiectum: de quâ is damnatus exiisset, nisi, quæ obscurare non potuit, ipse damnasset. Ex quibus colligitur Acta Synodi Palæstinæ, quæ pridem summopere Augustinus desiderauerat, iam tum fuisse assecutum: vt perinde exactè doceat quid Pelagium fateri necesse sit, vt cum Catholicâ Ecclesiâ in primis, & Episcopalis illius auctoritate iudicij consentiat. *Epist.* 106.

Cùm ergo, vti iam diximus, in Augustini manus, Concilij Palæstini quatuordecim Episcoporum gesta venissent; scripsit de his librum: ne Pelagio veluti absoluto, eadem quoque dogmata putarentur iudices approbasse, quæ ille nisi damnasset, nullo modo ab eis, nisi damnatus, exisset. *l.* 2. *Retract. c.*47.

Librum hunc Aurelio Carthaginensi Episcopo inscripsit: *l. de pecc. Orig. c.* 14. qui tametsi nuncupari vulgo soleat, De Gestis Pelagij; aptiùs tamen inscribitur, De Gestis Palæstinis, vt ipse Augustinus loco citato nominat: è quo corrigendus Possidij descriptor, Indiculi c. 4. vbi habet: Contra Gesta Pelagij.

§. II.

Celestius Romam venit, vt se purget.

PElagius interea & Celestius nihil non agebant, vt vbique Catholici haberentur. Et hic quidem iam in Asia, vti diximus, Presbyter factus, Romam venit, vbi Innocentio Zozymus successerat. Ibi tum Celestius non tam de Concilij Carthaginensis contra se iudicio (à quo ante quinquennium damnatus prouocauerat) quàm nouissimo Innocentij, querebatur. Nempe:

In eo omnia, Herote & Lazaro auctoribus, calidè peracta. Nullum sibi de quibus accusabatur, vmquam fuisse cum prædictis sermonem: neque antequàm de se scriberent visu fuisse compertos. Lazarum iam in transitu cognitum: Herotem verò etiam satisfactione interpositâ, quòd secùs de ignoto & absente sensisset, à se cum gratia recessisse.

Quibus perinde Zozymus acceptis, licet maioribus vinculis Ecclesiasticorum, vt ait, negotiorum distraheretur, ne diutiùs tamen caussæ Celestij exspectatio penderet; posthabitis omnibus, in Basilica S. Clementis cognitione habitâ, omnia quæ priùs fuerant Acta discussit.

Et primùm intromisso Celestio, libellum, quem is obtulerat, fecit recitari. Huius libelli exstant tantummodò quædam fragmenta, apud Augustinum: *l. de pecc. Orig. c.* 5. in quibus licet manifestè negaret peccatum Originale; ne propterea tamen haberetur hæreticus, sic fuerat præfatus: Si fortè vt hominibus quispiam ignorantiæ error obrepserit, vestrâ sententiâ corrigatur. *eod. l. c.6.*

Quam eius prælocutionem tenens Venerabilis Papa Zozymus, egit cum homine, quem falsæ doctrinæ ventus inflauerat, vt ea, quæ illi à Paullino Diacono fuerant obiecta, damnaret: atque vt Sedis Apostolicæ litteris, quæ à sanctæ memoriæ suo præcessore manauerant, præberet assensum. *eod. l. c.7.* Erant obiecta Paullini, propter quæ in iudicio Episcopali, habito Carthagine anno post Collationem cum Donatistis (vbi non interfuit Augustinus) excommunicationem Celestius meruerat: quæque quadriennio pòst in Carthaginensi item Synodo recensita, caussam Innocentio dederant vt eum damnaret.

Is Paullinus, fuit Mediolanensis Ecclesiæ quondam Lector: qui à Venerio Simpliciani in cathedrâ Episcopali successore in Africam destinatus, vt deficientis ibi Cleri numerum augeret, Carthagine apud Fortunatum Diaconum consedit, & rogatu Augustini, Ambrosij Episcopi vitam conscripsit, vt ipsemet in eâ testatur. ac primus doctrinæ sagacitate, Celestiani erroris toxicum odoratus, hominem apud Episcoporum tribunal accusatum Carthagine atque conuictum, anathematis sententiâ feriri procurauit. *Baron. Anno* 401.

Porrò iam Celestius, cùm Originale peccatum, de quo antea Carthagine dubitauerat, in libello suo apertè destrueret; vt videri potest

test *l. de Pecc. Orig. c. 6.* idcirco Innocentij litteris, Anni quadringentesimi decimi septimi initio datis ad Patres Synodi Carthaginensis & Mileuitanæ, vrgebatur assentire. Quid fit? Noluit Celestius Paullini Diaconi obiecta damnare: sed, cùm beati Papæ Innocentij litteris non esset ausus obsistere, *se omnia quæ Sedes illa damnaret, damnaturum esse* promisit. *eod. l. & c.* videri etiam potest *l. 2. ad Bonif. c. 3.*

§. III.

Audit Celestium Zozymus Papa: & in Africam scribit.

OB hoc Zozymus, plus in Celestium potuisse calumniam, quàm innocentiam ratus; quæcumque gesserat, Africanis Episcopis per litteras transfudit: eâdemque illos operâ non perfunctoriè perstrinxit, quòd aures tam faciles Heroti & Lazaro, factiosis hominibus, præbuissent: qui nimirum contra fas in Galliâ sibi sacerdotia vindicassent, vnde porrò fuerant, non secus atque communione, submoti. Subiungit: vt intra secundum mensem, aut veniant qui præsentem redarguant aliter sentire quàm libellis & confessione contexuit; aut nihil, post hæc tam aperta & manifesta quæ protulit, dubij, Sanctitas vestra resedisse cognoscat. *Ita Zozymus in Epistola ad Episcopos Africæ.* Denique Paullinum Diaconum adesse iubet: quem fugâ sibi consuluisse, fama per Celestium sparsa vulgauerat.

Vt verò ex his appareat, clementer admodum & leniter cum Celestio Zozymum egisse; à vinculis tamen Excommunicationis, inquit Augustinus, nondum est creditus esse soluendus: sed interposito duorum mensium tempore, donec rescriberetur ex Africa, resipiscendi locus sub quâdam medicinali sententiæ lenitate, concessus est. Quoniam reuera, si, depositâ peruicaciæ vanitate, quod promiserat vellet attendere, & easdem litteras, quibus se consensurum esse responderat, diligenter legeret; sanaretur, *l. de pecc. Orig. c. 7.*

§. IV.

Pelagius absens se purgare satagit.

IAm & ipse Pelagius, in Synodo Palæstina absolutus, cùm percepisset quid contra se in Africa gereretur; quoad potuit conatus est, vt quemadmodum Palæstinos iudices præsentes, ita & Innocentium falleret absentem: sicque vtriusque Concilij Africani vim eluderet, quam sciebat ab Innocentij supremo solio pendere. Optimum itaque consilium existimauit, congerronis Celestij astutiam imitari: imò superare astu maiore.

Romam litteras suas mittere satis arbitratus, personam Orienti reseruauit: vnde vniuerso orbi doctrinæ lucem, qui tunc in Palæstinam frequens aduentabat, veluti phosphorus aliquis radiaret. Adiunxit & libellum fidei, non minori, quàm fuerant eius Litteræ, fraude consutum: ex quo perinde ater an albus fuerit, haud facile queas dignoscere. Hunc Librum cum Litteris præfatis ad Innocentium Pontificem destinauit; quem cum in corpore non inueniret, sancto Papæ Zozymo datus est. *l. de pecc. Orig. c.* 17 *&* 21.

Vt verò hic fidei libellus exstet (quem impostores nonnulli fecerunt Epistolam decimamseptimam Hieronymi, sub titulo: Symboli Explicatio ad Damasum: immò quod magis admireris, capite calceque immutatis, sermonem Augustini centesimum nonagesimum primum de Tempore) ita Litteræ vel interierunt, vel alicubi etiamnum latent. Licet tamen ex fragmentis, quæ producuntur ab Augustino, sensum earum quadamtenus eruere.

§. V.

Litterarum Pelagij fragmenta.

,, SVnt, inquit Pelagius, de quibus me homines infamare conantur:
,, vnum, quòd negem paruulis Baptismi Sacramentum: & absque redem-

redemtione Christi, aliquibus regna cælorum promittam. *l. de grat. Christi c.* 30. Numquam verò vel impium aliquem hæreticum audiui, qui hoc de paruulis diceret. Quis enim ita Euangelicæ lectionis ignarus est, qui hoc non modò affirmare conetur, sed qui vel leuiter dicere, aut etiam sentire possit? Deinde quis tam impius, qui paruulos exsortes regni cælorum esse velit, dum eos baptizari, & in Christo renasci putat? Scripturâ dicente: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quis ille tam impius, qui cuiuslibet ætatis paruulo interdicat communem humani generis redemtionem, & in perpetuam certamque vitam renasci vetet eum, qui natus est ad incertam? *l. de pecc. Orig. c.* 18.

Aliud est: Quòd ita dicam posse hominem vitare peccatum, vt Dei excludam auxilium: & in tantum libero confidam arbitrio, vt gratiæ repudiem adiutorium. *l. de Grat. Christi c.* 30. Hîc interpositis inuidiosis contra suos inimicos querelis, ita loquitur: Ecce ad beatitudinem tuam Epistola ista me purget, in qua purè atque simpliciter, ad peccandum & ad non peccandum, integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus diuino semper adiuuatur auxilio. *eod. l. c.* 31.

Hîc cum quædam de hominis conditione, & ad peccandum & non peccandum naturali eius potestate interposuisset, adiunxit: Quam liberi arbitrij potestatem dicimus in omnibus esse generaliter, in Christianis, Iudæis, atque Gentilibus. In omnibus est liberum arbitrium æqualiter per naturam: sed in solis Christianis iuuatur à gratiâ. In illis nudû & inerme est conditionis bonum; in his verò quæ ad Christum pertinent, Christi munitur auxilio. Illi ideo iudicandi atque damnandi sunt, quia cùm habeant liberum arbitrium, per quod ad fidem venire possent, & Dei gratiam promereri; malè vtuntur libertate concessâ: hi verò remunerandi sunt, qui bene libero vtentes arbitrio, merentur Domini gratiam, & eius mandata custodiunt *eod. l. & c.*

Deinde cum ad librum fidei suæ, iussisset transire Lectorem; de aliis Opusculis sic subiungit: Legant illam Epistolam, quam ad sanctum virum Paullinum Episcopum ante duodecim ferè annos scripsimus, quæ trecentis fortè versibus nihil aliud quàm Dei gratiam & auxilium confitetur: nosque nihil omninò facere posse sine Deo. *eod. l. c.* 35.

Legant etiam ad sanctum Constantium Episcopum: vbi breuiter,

 quidem,

non posse : & cum Iouiniano, Nos non posse peccare; *l. 1. oper. imp.* vt duos fidei articulos clam subuerteret : vnum quo Augustinus docuerat, Non omnia peccata in hac vita nos posse vitare : alterum, Gratiam ita agere voluntatem, vt non peccet.

Hominem fatetur & peccare posse, & non peccare : *eod. l.c.* 48. *& seqq.* eumque semper esse liberi arbitrij ; *l. de gest. Pal. c.* 18. *& l.* 1. *ad Bonif. c.* 15. vt eo quasi duplici telo, quo hæresis ista semper vsa est, omnem adiutorij diuini necessitatem euerteret. Has enim Pelagij fraudes, tum citatis locis, tum alijs pluribus, detexit Augustinus & refellit.

§. VII.

Pelagio Hypocrisis sua tantumnon succedit.

HIsce innocentiæ Pelagij sonantibus bullis, Praylij (Episcopi Hierosolymitani, qui Ioanni successerat) litteræ præibant: quibus caussæ ipsius adstipulator enixiùs interueniebat. Quamobrem lectis Pelagij litteris, tanta est Romæ orta lætitia ; vt dicat Zozymus in Epistola ad Africanos, datâ vndecimo Kalendas Octobris : Vtinam vllus vestrum, dilectissimi fratres, recitationi litterarum interesse potuisset! Quod sanctorum virorum, qui aderant, gaudium fuit! quæ admiratio singulorum ! Vix fletu quidam se & lacrymis temperabant. Talem etiam absolutæ fidei, infamari potuisse ! Estnè vllus locus, in quo Dei gratia vel adiutorium prætermissum sit ? *&c.*

Deinde grauiter inuehitur in Herotem & Lazarum, quos, tamquam improbos iam olim calumniatores fratrum suorum Episcoporum, & communione submotos accusat : quòd, vbi de Episcopatu Brixij Turonensis abdicando ageretur, maria terraque lustrarentur, nec vlla suffragia prætermitterent : vbi verò innocentium (vt quidem existimabat Zozimus) Pelagij atque Celestij fama percelleretur; otiosi ac delicati siue accusatores siue testes, (in vtroque enim fallentibus, nomen infame est) in cubilibus & lectulis, suis litteris abuterentur : & totam Africam, vniuersumque tranquillum Catholicæ serenitatis, duæ istæ pestes ad suas libidines obnubilarent.

Magnæ quoque Africanos Episcopos leuitatis arguit, quòd famæ dum-

dumtaxat, & litteris Herotis ac Laxari, itemque Timaſij & Iacobi ſcripta quædam tamquam Pelagij Auguſtino tradentium, aſſertionibus credidiſſent: quòd non deceret Epiſcopalem auctoritatem, ad leuium ſuſurronum ſcripta pendére. Hæc & alia Zozymus apud Baron. Anno 417. circumuentus ſcilicet à nequiſſimis impoſtoribus: quorum calliditatem, ſimulatam profeſſionem, & mendacia, aliud corde aliud ore geſtantium, nondum penitùs nouerat.

Cumque his ſuis litteris Zozymus, illas etiam Pelagij, formulamque fidei ipſius, in Africam tranſmiſiſſet: quantumcumque ſe ſpecioſá orthodoxæ fidei laruâ, & ſimulatæ ſubiectionis in omnibus quæ ſentiebant, ipſe Pelagius Celeſtiuſque induiſſent; non tamen antè iudicati ſunt Excommunicationis vinculo, quo fuerant per Innocentium innodati, poſſe exſolui, quàm Africanum Epiſcoporum Concilium reſcripſiſſet.

Quæ tum igitur gerebantur ab hoc pari verſipellium hæreticorum, non abſque cauſſa Poſſidium impulerunt, vt diceret, conatos fuiſſe perfidiam ſuam Sedi Apoſtolicæ per ſummam ambitionem perſuadere. *Poſsid. c.* 18.

§. VIII.

Pelagius detegitur ab Africanis Patribus: & damnatur.

ALlatis interea in Africam Zozymi ſignificationibus, vnâ poſt alteram; Patres Africani non immeritò turbati, ſub finem Anni vt apparet Quadringenteſimi decimiſeptimi Carthaginem confluxerunt: datiſque ad Zozymum litteris obteſtati ſunt, vt in priſtino ſtatu omnia permitteret, donec accuratiùs de ſummâ rei tantæ perſcriberent. Miſſis paullò pôſt per Marcellinum Subdiaconum litteris, ſubinfenſo ſe animo tuliſſe indicant, quòd nimis credulus, fidem in omnibus Celeſtio Zoſymus commodaſſet.

Anno 418. De quo Zozymus quamquàm per litteras Anni ſequentis Martio menſe datas, ſe purgaret; ipſi nihilominus eiuſdem anni initio, Honorio XII. & Theodoſio VIII. AA. Coſſ. Carthagine congregati

gati (numero ducenti quatuordecim, vt testatur Prosper l. *cont. Collat. c.* 10.) omnibus circa Celestium & Pelagium diligenter riteque discussis; eas litteras conscripserunt, quas deinde Pelagianæ hæresis damnatio consecuta est.

Sanè præter ea verba aut sensum, quem litteris fuisse comprehensum testatur Augustinus, (puta: Non sufficere hominibus tardioribus & sollicitioribus, quòd se generaliter Innocentij Episcopi litteris consentire Celestius fatebatur; sed apertè eum debere anathematizare, quæ in suo libello praua posuerat: ne, si id non fecisset, multi parum intelligentes, magis in libello eius illa fidei venena à Sede Apostolica crederent approbata, propterea quòd ab illa dictum erat, eum libellum esse Catholicum: quàm emendata propter illud, quòd se Papæ Innocentij litteris consentire ipse responderat: *l.* 2. *ad Bonif. c.* 3.) detectam præterea in iisdem Pelagij fraudem, quâ sensus suos in libello texerat, dum ait, Baptismum iisdem Sacramenti verbis in infantibus, quibus & in maioribus esse celebrandum; *l. de pecc. Orig. c.* 21. refert Prosper ita demum fuisse decretum: Constituimus in " Pelagium atque Celestium, per Venerabilem Episcopum Innocen- " tium, de beatissimi Apostoli Petri sede prolatam manere senten- " tiam, donec apertissimâ confessione fateantur, gratiâ Dei per Iesum " Christum Dominum nostrum, non solum ad cognoscendam, ve- " rumetiam ad faciendam iustitiam, nos per actus singulos adiuuari: " ita vt sine illa nihil veræ sanctæque pietatis habere, cogitare, dice- " re, agere valeamus. *l. cont. Collat. c.* 10. "

Neque immeritò. Etenim:

An alium in finem posset procedere sanctum
Concilium, cui dux Aurelius, ingeniumq́;
Augustinus erat? quem Christi gratia, cornu
Vberiore rigans, nostro lumen dedit æuo,
Accensum verò de lumine. Nam cibus illi
Et vita & requies, Deus est, omnisq́; voluptas
Vnus amor Christi est, vnus Christi est honor illi:
Et dum nulla sibi tribuit bona; fit Deus illi
Omnia, & in sancto regnat sapientia templo.
Prosper Poëm. de Ingrat. c. 2.

In hoc eodem Africano Concilio præter iam dictas litteras, Constitutiones aliquot siue Canones conditos fuisse, quibus sigillatim

damnata sunt Pelagij Celestijque dogmata; testis est idem Prosper *in Chronico, & l. cont. Collat. c.* 10. quos esse octo illos, quos nonnulli Concilio Mileuitano ante biennium habito adscripserunt, propè manifestum est.

§. IX.

Afrorum sententiam Zozymus suâ confirmat.

PLeniùs iam perfectiùsque Africanorum Antistitum studio & litteris Zozymus instructus, cùm ad damnanda quæ à Paullino Diacono olim obiecta fuerant, suoque libello Celestius inseruerat, vrgeretur; examini se subtraxit: *l.* 2. *ad Bonif. c.* 2. eoque sanè pacto ostendit, quantâ sinceritate professus esset se corrigi paratum. Cumque per idem tempus, nonnulla Pelagij scripta in Vrbe Româ (vbi diutissimè vixerat: atque in his fuerat priùs sermonibus contentionibusque versatus) curâ fidelium fratrum prolata patuissent, ex quibus eius peruersitas euidenter innotuit; *l. de pecc. Orig. c.* 21. Zozymus nihil morandum ratus, tametsi mitiùs antè benigniusque cum eis egisset, repetitâ nunc auctoritate damnauit: *l.* 2. *ad Bonif. c.* 3. & 4. damnauit, inquam:

Sic moderante suam legem bonitate seuerâ,
Vt qui damnato vellent de errore reuerti,
Acciperent pacem, pulsis qui praua tenerent.
Prosp. Poëm. de Ingrat. c. 2.

Damnationis porrò sententiam (cui vt eius ouibus iustitia patesceret, Zozymus, Augustino teste, quasdam Pelagij blasphemias attexuit, *l. de pecc. Orig. c.* 22.) ad totius orbis Episcopos misit: quam simul atque Synodus Carthaginensis, nondum dissoluta, accepisset; eandem protenus damnationem mensis Maij initio conclamauit. Quamobrem Episcopi Africani, ad Papam Zozymum rescribentes, „cumque in sententiæ huius salubritate laudantes, dixerunt: Illud „verò quod in litteris tuis, quas ad vniuersos curasti esse mittendas, „posuisti dicens: *Nos tamen instinctu Dei (omnia enim bona ad Auctorem* suum

suum referenda sunt, vnde nascuntur) ad fratrum & Coëpiscoporum nostro- "
rum conscientiam vniuersa retulimus: sic accepimus dictum, vt illos qui "
contra Dei adiutorium extollunt humani arbitrij libertatem, di- "
strictæ gladio veritatis, velut cursim transiens amputares. *Prosp.* "
l. cont. Collat. cap. 10.

§. X.

Sixtus Presbyter, primus Romæ Pelagio anathema dicit.

PElagio sic Celestioque damnatis, Sixtus Presbyter Romanus (qui Celestino postea in Petri Cathedra successit: perque id tempus magni momenti patronus suæ doctrinæ, à Pelagianis ferebatur; *Epist.* 104.) prior anathema eis, in populo frequentissimo, pronuntiauit: *Epist.* 105. & , vt iactatam de se famam dilueret, quâ summus esse Pelagianis amicus ferebatur, litteras ad Aurelium Carthaginensem dedit: breues quidem, sed quæ vigorem eius contra pestem illam satis eloquerentur. Descripserunt eas alacriter Episcopi Africani, & circumquaque quibus poterant, magno studio prælegebant. *Epist.* 104.

Dissecuit postea Sixtus prolixiore scripto perniciosissimum dogma. Quod scriptum cum in Africam venisset: adeò Augustinus, cæterique Episcopi sunt affecti, vt non solum illud omne tristitiæ nubilum, quod mendax fama adduxerat, de cordibus eorum fugerit; sed tantum ibi etiam lætitiæ lumen infulserit, vt nihil in eis egisse videretur ille mœror & timor, nisi successurorum flagrantiam gaudiorum. Quamobrem paullò pòst Augustinus Sixto Epistolam reposuit: quæ sicuti Pelagianum errorem radicitùs conuellit; ita Catholicæ de Gratia & Prædestinatione doctrinæ solidissima continet fundamenta: admonens vt nunc docendis instet, quibus terrendis satis institerat. Erant enim quidam, qui iustissimè damnatas impietates, adhuc liberiùs defendendas putarent: quique occultiùs domos penetrabant, & quod in aperto iam clamare metuebant, non cessabant in secreto seminare. *Epist.* 105.

§. XI.

Impietatis Pelagianæ exemplum.

HViusce rei vnicum saltem exemplum, ex Augustino referemus. Illa duo, inquit, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: &, *Ne nos inferas in tentationem*: quando Pelagianis obiiciuntur, quid eos putatis respondere? Horrui, fratres mei, quando audiui. Ego quidem non audiui auribus meis; sed sanctus frater & Coëpiscopus meus Vrbanus noster, qui hic Presbyter fuit, & modò est Siccensis Episcopus, cùm remeasset ab Vrbe Roma, & ibi cum quodam talia sentiente confligeret, vel se conflixisse referret: cùm vrgeretur pondere orationis Dominicæ, vrgebat eum & dicebat: Si in nostra potestate est non peccare; & in nostra potestate est omnes peccatorum tentationes, solis voluntatis nostræ viribus superare; quare Deo dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*?

Quid eum putatis respondisse? Rogamus, inquit, Deum, ne nos inferat in tentationem: ne aliquid mali patiamur, quod non habemus in potestate. Ne ruam de equo, & ne frangam pedem: ne latro me interficiat, & quid huiusmodi. Hæc enim, inquit, non habeo in potestate. Nam vincere tentationes peccatorum meorum, si volo, & possum, nec Dei adiutorio possum.

Videtis fratres, quàm maligna hæresis. Videtis quemadmodum omnes horretis. Cauete ne capiamini. Noui enim calliditates, & tergiuersationes hominum impiorum, auersorum à veritate: &, quia iam in suas sententias ceciderunt, vinci nolentium. Videte obsecro vos. Ecce inuênit quod diceret: ideo nos dicere, *Ne nos inferas in tentationem*; ne aliquid nobis contingat, quod non habemus in potestate, secundùm corporis tentationem.

Inde ergò dicebat Dominus: Vigilate, & orate ne intretis in tentationem? Hoc dicebat, vigilate & orate ne pedem frangatis, aut ne caput doleatis, aut ne in damnum incurratis? Non hoc dicebat. Sed quid dicebat? Quod Petro dixit: *Rogaui*, inquit, *pro te, ne deficiat fides tua*. Rogaui, inquit, pro te dicit, Deus homini, Dominus seruo, Magister discipulo, medicus ægroto. Rogaui pro te. Quid? ne deficiat. Quid?

Quid? manus tua? pes tuus? oculus tuus? lingua tua? aliquâ paralysi, id est dissolutione membrorum? Non, sed ne deficiat fides tua. Secundùm istos, in potestate habemus, ne deficiat fides nostra. Quare pro nobis rogatur Deus, vt concedat rogare nobis quod isti dicunt nos non debere petere à sempiterna maiestate, sed habere in potestate? &c. *Tom. 10. fragm. 1.* Videri etiam potest. *Epist. 95.*

§. XII.

Pelagius ab Imperatore, sed & aliis damnatur.

VBi Romanæ Ecclesiæ contra Pelagianos sententiam Honorius Imperator audiuit; eam absque mora secutus est Imperiali edicto, dato Rauennæ pridie Kalendas Maias, ad Palladium Præfectum prætorio, Honorio XII. & Theodosio VIII. AA. Coss. quo pulsis ab vrbe capitibus dogmatis execrandi, Celestio atque Pelagio, sancit, vt quicumque sectatores eorum de eadem hæresi sermones facere deprehenderentur; ad iudicium à quocumque deferantur & accusentur: ita vt probationem, inquit, conuicti criminis stilus publicus insequatur, ipsis inexorati exilij deportatione damnatis.

Iubet deinde hanc suam sanctionem per omne Imperium promulgari. Quod dum repente factum est, cunctis Prouinciis & Vrbibus pelli cœperunt. Siciliâ in primis, Ephesо, Constantinopoli, vt colligi ex Prospero potest *Poëm. de Ing. c. 2.* Testatur autem Possidius, hac seueritate factum esse, vt nonnulli ex eis ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium, vnde desciuerant, redierint: & innotescente ac præualescente aduersus illum detestabilem errorem rectæ fidei veritate, plures tum quotidie redirent. *Possid. c. 18.*

§. XIII.

Damnati Pelagij querimoniam Augustinus refellit, libris de Gratia Christi & Peccato Originali.

PElagius (qui Palæstinos iudices præsens fefellerat) vbi accepit absenti nihilum profuisse dolos, quibus Romanam Ecclesiam ductare conatus fuerat; grauissimè conquestus est apud Albinam, Pinianum, & Melaniam, olim Augustini hospites, vt supra commemorauimus lib. 3. cap. 11. §. 1. per id tempus Hierosolymis agentes: qui pro familiaritate, quam cum Pelagio ibidem contraxerant, id egerunt, vt quæcumque aduersus eum dicerentur, scripto damnaret. Fecit hoc Pelagius tanto rursus artificio, Gratiam Dei non solùm per singulas horas, aut per singula momenta, sed etiam per singulos actus nostros necessariam confessus; vt eum Catholicum existimarent.

Quare Pinianus, tum suo, tum matris vxorisque nomine, ad Augustinum mox istud per litteras retulit: qui adhuc Carthagine existens (an productæ Synodi caussâ, an redux è Mauritaniâ, incertum) inter plurimas occupationes, multum festinante perlatore, aduersus Pelagium & Celestium duos Libros, vnum de Gratia Christi, alterum De Peccato Originali dictando conscripsit. *l. de Grat. Christi c. 1. & 2. & l. 2. Retract. c.* 50. Ostendit in his quàm sit fraudulenta & simulata Pelagij omnis confessio: quanta in verbis ipsius ambiguitas: quàm nihil fidendum homini fallaci, qui scriptis editisque opusculis postea docuerit, quod oretenùs antea in Palæstina Synodo damnauerat.

Etenim Pelagium & Celestium, quod erant, remansisse, testatur Augustinus, dum ait: Qui recenti iudicio Dei, per diligentes & fideles seruos eius etiam Catholicâ communione priuati sunt: & propter cor impœnitens, adhuc in sua damnatione persistunt. *Epist.* 200.

§. XIV.

§. XIV.

Pelagij damnatione, Hieronymus gratulabundus exultat.

VBi verò Hieronymus certior est redditus, siue Alipij siue Augustini litteris, de prolata in vtrumque damnationis sententia; non vltrà domi continens calamum, in hunc modum Alipio & Augustino rescripsit: Mihi omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ Reuerentiæ: testem inuocans Deum, quòd, si posset fieri, assumtis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum; sed nunc maximè quia cooperatoribus & adiutoribus vobis, hæresis Celestina iugulata est: quæ ita infecit corda multorum, vt, cùm superatos damnatosque esse se sentiant, tamen venena mentium non omittant: &, quod solùm possunt, nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. *Epist.* 24.

Sanè Pelagij, sub Zozymo Papa dum meminit Prosper in Chronico; testatur Afrorum vigore, & maximè Augustini Episcopi scientiâ, itum illi obuiam fuisse.

§. XV.

Liber Augustini de Præsentia Dei, ad Dardanum.

ET quoniam inter illa, quæ hâc circiter tempestate composuit; meminit libri à se conscripti, De Præsentia Dei; qui est Epistola 57. (vbi intentio ipsius, contra hæresin Pelagianam maximè vigilat, quamquam non expresse nominatam: in eo præterea de præsentia naturæ, quem Deum verum & summum dicimus, & de templo eius operosè ac subtiliter disputatur) planum est coniicere, hoc anno siue hâc æstate confectum: ad Dardanum, virum & sæculi dignitate, & Christi charitate illustrem. *l.* 2. *Retract. c.* 49. *& Epist.* 57.

CAPVT

CAPVT XXIV.

DONATISTÆ ET PELAGIANI ITERVM AB AVGVSTINO EXAGITATI.

§. I.

Augustinus, à Zozymo Papa in Mauritaniam missus, Emeritum ibi Donatistam conuenit.

A Pelagianis ad Donatistas operam sollertiamque suam tantisper transtulit optimus Antistes. Hoc enim eodem anno, iniuncta ei aliisque Episcopis à Zozymo Romano Pontifice Legatio est, in Mauritaniam Cæsariensem.

Meminit ipse ad Optatum, his verbis: Quamuis tuæ sanctitatis, nullas ad meipsum datas, acceperim litteras; tamen quia illæ, quas ad Mauritaniam Cæsariensem misisti, me apud Cæsaream præsente venerunt, quò nos iniuncta nobis, à venerabili Papa Zozymo, Apostolicæ Sedis Episcopo, Ecclesiastica necessitas traxerat factum est, &c. *Epist.* 157.

Testatur porrò Possidius, non Augustino soli, sed & aliis Episcopis commissam fuisse hanc Legationem. *Possid. c.* 14. quorum nomina recitantur in exordio Gestorum cum Emerito.

Et quamquam præcisè non constet, quænam caussa fuerit, cur tot Episcopos istuc Zozymus destinarit, cum tantummodò prodat Augustinus, ortam sibi necessitatem eò pergendi committente Zozymo; attamen quid per occasionem ibi egerit, ipsemet refert his verbis:

Apud ipsam Cæsaream, Emeritum Donatistarum Episcopum vidimus: vnum scilicet eorum septem, quos pro caussæ suæ defensione delegerant: & qui in eadem caussa maximè laborauerat. Quæ cum illo egerimus præsentibus Episcopis eiusdem Prouinciæ, & plebe Cæsarien-

Cæſarienſis Eccleſiæ, in qua ciuitate & ciuis & memoratorum hæreticorum Epiſcopus fuit; Eccleſiaſtica geſta teſtantur, quæ in meis habentur opuſculis. Vbi non inueniens quid reſponderet, totum ſermonem meum, quem de ſolis Maximianiſtis, in auribus eius, & omnium qui aderant explicui, tamquam mutus audiuit. *l.* 2. *Retract. cap.* 51.

Exſtant ipſa Acta integra, conſignata Honorio XII. & Theodoſio VIII. AA. Coſſ. XII. Kalend. Octobris, ætatis Auguſtini ſexageſimo tertio: eo vtique fine conſcripta, vt cum Actis Carthaginenſis Collationis coniungerentur.

Meminit rei eiuſdem Poſſidius qui interfuit, dum ait: Poſtea in Cæſarienſi Mauritaniæ Ciuitate conſtitutus venerabilis memoriæ " Auguſtinus: quò eum venire cum aliis eius coëpiſcopis, Sedis Apo- " ſtolicæ litteræ compulerant, ob terminandas videlicet aliquas Eccle- " ſiæ neceſſitates. Hac ergo occaſione prouénit, vt Emeritum, eiuſdem " loci Donatiſtarum Epiſcopum, quem ſuæ ſectæ præcipuum in illa " Collatione habuerant defenſorem, videret: & cum eodem publicè " in Eccleſia, populo adſtante diuerſæ communionis, ex hoc ipſo diſpu- " taret, & prouocaret Geſtis Eccleſiaſticis: vt quod fortè, ſicut dicebat, " proſequi potuit in Collatione, ſed permiſſus non fuerat; in præſenti, " ſine alicuius poteſtatis prohibitione aut potentiâ, ſecurus dicere mi- " nimè dubitaret: & in ſua ciuitate, ſuis omnibus præſentibus ciuibus, " fiducialiter propriam defendere communionem non denegaret. "

Iſte nec hac hortatione, nec ſuorum parentum & ciuium inſtanti " petitione, id facere voluit: qui ei pollicebantur ſe ad eius redituros " communionem, etiam cum diſcrimine patrimoniorum ſalutiſque " ſuæ temporalis, ſi modò Catholicam ſuperaret aſſertionem. At ille " amplius dicere illis geſtis nihil voluit, nec valuit, niſi tantum, Iam " illa inquit geſta continent, apud Carthaginem inter Epiſcopos con- " fecta, vtrum vicerimus an conuicti fuerimus. Et dum à Notario, aliò " loco vt reſponderet admoneretur, & reticeret; eius cunctis manife- " ſtatâ diffidentiâ, Eccleſiæ Dei augmenta ac firmamenta prouene- " runt. *Poßid. c.* 14.

Paria ſunt quæ Auguſtinus ipſemet refert, agens contra Gaudentium, concilij quoque Donatiſtici ſeptemvirum: quibus apertiſſimè conuincit huius generis hominum vanitatem, qui cum poteſtate vetitos ſe dicerent in Collatione Carthaginenſi cauſſæ ſuæ merita proferre;

ferre; nunc domi, & apud cineres patrios, vbi absque vllius metu regnabant, interrogati & pressi ad respondendum, siue loquendum, muti equidem magis quam pisces desederunt.

Quia autem rem prout gesta est, explicatiùs ob oculos ponunt;non grauabor ipsa Augustini verba proferre. Venit, inquit, Emeritus Cæsaream, illic positis ac præsentibus nobis. Venit autem non apprehensus cuiusquam sagacitate: non adductus alterius potestate: sed excitatus propriâ voluntate videre nos voluit. Vidimus eum: ad Ecclesiam Catholicam pariter venimus: adfuit maxima multitudo: nihil pro sua, seu vestra defensione, dicere potuit: communicare noluit: dilatus perseuerauit: conuictus obmutuit: illæsus abcessit.

Quid fieri potuit pro nostra mansuetudine lenius? quid pro veritate Catholica inuictius? quid pro vestra, si sapitis, correctione salubrius? Cum enim sponte ad nos, nisi pro vobis contra nos dicturus aliquid, conuenisset; profectò dixisset, si quod diceret inuenisset. *Post pauca*: Nunc verò, quandoquidem vltrò venit; quòd tacuit, non linguâ, sed caussâ defecit. *l. 1. cont. Gaudent. c.14.*

§. II.

Emeritus conuictus, ne μὺ dixit.

EMERITVS hic ab infantiâ sacris imbutus Donatisticis, Catholicus numquam fuerat: auctorque extitit sententiæ contra Maximianistas in Concilio Bagaiensi latæ, quam ipsemet dictauerat: *l. de Gest. cum Emer.* tam exquisitâ phrasi; vt per eam se Augustinus, (cuius Cresconius eloquentiam criminatus fuerat) expurget his verbis: Ecce eloquentia, quam vituperasti, quam velut seditiosam, & Græco etiam nomine malitiosè artificiosam, detestandam, vitandamque monuisti, tantùm permulsit tot Episcopos tuos; vt in plenario Concilio suo nollet suam quisque proferre sententiam, sed vnam, quæ ab vno dici disertiùs ornatiusq; potuit, eam cuncti facerent suam. Liceat igitur nobis sine inuidia, non vsquequaque impolitè contra errores hominum disputare: si licuit tot ac tantis Episcopis vestris, ipsos homines tam disertè ornatèque damnare: *l. 4. cont. Creſcon.*

Crescon. c.2. Nihilominus hic iam Emeritus, suadæ olim medulla, quiquè totâ Collatione non eloquentem tantùm sed insigniter loquacem se ostenderat; ab Augustino inuitatus ad amicam & priuatam Collationem, atque id in Vrbe suâ cui Episcopus præerat; veluti linguâ captus, emarcuit: Emeritus, inquam, inimicus, & mutus fuit.

Nam tametsi fama eum, ad Vnitatem rediisse vulgauerat; obstinatus tamen in hæresi & schismate permansit: Donatistarum Cæsareæ Episcopus, vbi tum Catholicam Ecclesiam Deuterius, Emerito genere sociatus, gubernabat. *l. 1. cont. Gaud. cap. 14. & libro de gest. cum Emer.*

Cum verò fateatur Augustinus, hoc circiter tempore librum à se scriptum ad Bonifacium Comitem, De Correctione Donatistarum, propter eos qui nolebant illos legibus Imperialibus corrigi; l. *2. Retract. cap.* 48. *& Epist.* 50. fieri potest, vt aliqua scripti occasio fuerit tam supina Donatistarum vanitas & pertinacia.

§. III.

Augustinus variis infirmitatibus prohibitus longinqua subire itinera.

HOc iter in Mauritaniam sicuti Augustinus, imponente Zozymo, alacriter ingressus est, qui neque quampluribus Conciliis in Africa habitis præsentiam suam subduxit: ita eum non indeuotio mentis, sed minùs idonea valetudo corporis aliàs excusauit, à subeundis marinis & transmarinis laboribus; quos necessaria seruitus sanctos eius collegas sæpe compulit in legationibus ex Synodis sustinere. *Epist.* 138. Neque enim infirmitas ipsius sufficiebat omnibus curis, quas ab eo exigebant membra Christi: quibus seruire Dei timor & charitas eum cogebant. *ead. Epist.* Atque hinc infirmitate corporis se pridem senuisse, iam tum per ætatem senex pronuntiauit. *serm.* 49. *de diuers. c. 4. in fine.*

Nimirum Rhagadis, vel Exochadis dolore & tumore, cùm nec ambulare, nec stare, nec sedere posset, lecto aliquando decubuit.

 Epist.

Epist. 149. quod contigisse apparet, aliquot annis ante quinquagesimū ætatis ipsius: quandoquidem eâ Epistolâ de Megalij, senis siue Primatis Numidiæ, morte, Profuturum certiorem reddat: quem oportebat ante annum quadringentesimum secundum obiisse, quo Numidarum Episcoporum Synodo Mileuij Xantippus præsedit, per id tempus senex siue Primas, si credimus Baronio.

Exstat ad eumdem Xantippum, in caussâ Abundantij Presbyteri, scripta Augustini Epistola: quam existimari potest eodem adhuc morbo languens dedisse. *Epist.* 236. Sunt verò Rhagades, vt Medici docent, exigua quædam, sed oblonga circa anum vlcera, ex acri humore, sicco & salso, quæ calore suo, tametsi citra inflammationem, sphincteris rimas aperiunt ac findunt. *Pigræus l.* 5. *c.* 12.

Eodem, vel alio morbi genere laboranti, medicamentum Darius Comes transmisit: *Epist.* 263. febris verò, quâ grauiter laborauerat, meminit *Epist.* 56. in fine: denique aut languoris alicuius ex morbo, aut infirmitatis nouæ ex annorum accessione, Epistolâ 217. & 251. sed mente atque animo continenter sanus.

§. IV.

Pelagiani Augustinum traducunt. Eâ occasione scribit De Nuptiis & concupiscentiâ librum primum.

DAmnatis Pelagianis non Ecclesiæ tantum, verumetiam Imperij censurâ: cùm præter iniustas querimonias, & futiles cauillos nihilum restaret; accepit Augustinus, eos nescio quid scripsisse de se Valerio Comiti viro illustri: quòd scilicet asserendo peccatum Originale, nuptias damnaret. Id inde conficiebant, quòd diceret eos qui de tali commixtione nascuntur, trahere Originale peccatum, de quo Apostolus ait, *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt*: adeoque eos, de qualibuscumque parentibus nascantur, non negaret adhuc esse sub Diabolo, nisi renascantur in Christo: & per eius gratiam, de potestate eruti tenebrarum, in regnum illius, qui

ex

ex eâdem ſexus vtriuſque commixtione naſci noluit, transferantur. *l. 2. Retract. c. 53. & l. 1. de nupt. & concupiſc. c. 1.*

Et quamuis litteras eiuſmodi ad ſe conſcriptas, robuſtiſſimâ fide Valerius Comes irriſiſſet; attamen quia bonum eſt vt nouerint Antiſtites defendere quod credunt: (iuxta Apoſtolum Petrum, qui paratos eos eſſe præcipit ad ſatisfactionem, omni poſcenti rationem de fide & ſpe) præſertim cùm idem Valerius ſicuti obſeruantiſſimus erat pudicitiæ coniugalis, ita profanis hæreticorum nouitatibus, quibus alij reſiſtunt diſputando, ipſe poteſtate curando & inſtando, efficaciter reſiſteret; compulſus eſt Auguſtinus, aliquo volumine cum Valerio habere ſermonem: quo oſtenderet carnalis concupiſcentiæ malum, propter quod homo, qui per illam naſcitur, trahit originale peccatū, diſcernendum eſſe à bonitate nuptiarum. Haud alioquin ſolitus, vt de ſe ipſe teſtatur, cuiquā illuſtri viro, & tantâ quantâ erat ipſe Valerius ſublimitate conſpicuo (præſertim non otioſâ dignitate iam fruenti, ſed adhuc actibus publicis eiſdemque militaribus occupato) aliquid ſuorum opuſculorum legendum haud à ſe petenti, non tam diligenter, quàm impudenter impingere. *l. 1. de Nupt. & Concup. c. 1. & 2.*

Scripſit igitur ad Valerium Comitem, librum in primis vnum, cuius eſt titulus; De Nuptiis & Concupiſcentia. bonitatem quippe defendit nuptiarum, ne putaretur earum eſſe vitium concupiſcentia carnis, & lex in membris, repugnans legi mentis: quo malo libidinis, inquit, benè vtitur ad filios procreandos pudicitia coniugalis. *l. 2. Ret. c. 53.*

Quâ deinde occaſione ſecundus Liber acceſſerit, pòſt dicemus. Sed hic primus, ſcriptus apparet hoc anno, puta CCCC. XVIII. quòd hunc librum anno ſequente Iulianus, inter Pelagianos longè acerrimus, adorſus ſit refutare: teſteturque Auguſtinus à ſe conſcriptum, poſt Pelagij Celeſtiique damnationem. *l. 1. ad Bonif. c. 5.*

Ex quibus perinde colligi poteſt, hunc ipſum annum, ſicuti Auguſtino grauis laborum fuit, ita fructuum quoque feracem extitiſſe: adeoque nihil non egiſſe ſanctiſſimùm virum, vt pacem Eccleſiæ cum ſalute omnium procuraret.

§. V.

Iulianus Augustinum oppugnat.

Anno 419. PORRò Iulianus iste, cuius iam mentionem iniecimus, iuuenis erat acris ingenij: in diuinis Scripturis doctus; Græcâ & Latinâ linguâ Scholasticus, priusquàm impietatem Pelagij in se aperiret. *Gennad. l. de Script. Eccl. c.* 45. *August. l.* 1. *cont. Iul. c.* 6. Patre Memore siue Memorio Episcopo natus, qui cum Augustino non paruam inierat amicitiam colloquio litterarum, ac filium Iulianum ei carissimum fecerat. *l.* 1. *cont. Iul, c.* 4.

Nam cum Memorius pro Iuliano suo, per id tempus Diacono, poposcisset ab Augustino librum sextum de Rithmo siue Musicâ; Memorio rescribens Augustinus, Iuliani mentionem facit his verbis: Quem quidem non audeo dicere, plus amo quàm te; quia nec veraciter dico: sed tamen audeo dicere, plus desidero quàm te. Mirum videri potest, quemadmodũ quem pariter amo, ampliùs desiderem: sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum. puto enim quòd si ad nos, te iubente vel mittente, venerit; & hoc faciet quod adolescentem decet, maximè quia nondum curis maioribus detinetur; & teipsum mihi expeditiùs apportabit. *Epist.* 131.

Fuit primùm legitimo matrimonio copiunctus cum Iã virgine, accinente Epithalamium elegantissimum Paullino Episcopo Nolano, quod in huius operibus legitur Poëmate 14. Hominum deinde Ecclesiasticorum ordini adscriptus: *l.* 5. *cont. Iul. c.* 5. & Episcopus, *l.* 4. *c.* 11. Capuanus, vt vult Gennadius; Eclanensis, vt Prosper in Chronico ad annum 443. nisi quis alterutrum existimet de patriâ loqui.

Hic Iulianus, librum Augustini nactus De Nuptiis & Concupiscentia; voluit ei specietenus saltem videri respondisse: cùm tamen libris suis quatuor (totidem enim reposuit) ne quartam quidem partem vnici Augustini libri tetigisset: eosque saltus in prætereundis ipsius disputationibus fecisset, quasi omninò desperasset vtriusque operis quemquam posse esse Lectorem, qui istud deprehenderet. Illa ipsa deinde pauca, in quibus vix erat (vt dixi) quarta pars voluminis Augustini, quæ veluti infirmiora existimans Iulianus, quatuor suorum

ſuorum grandiorum voluminum ſtrepitu, quaſi quadrigarum impetu proſternere & conculcare cogitauerat; conſideratione multò plurium ceterorum quæ attingere timuerat, adhuc inconcuſſa permanebant. *l. 1. cont. Iul. cap. 1.*

§. VI.

Tumor & arrogantia Iuliani.

TAntâ nihilominus arrogantiâ hanc palæſtram ingreſſus eſt, vt diceret, maioris ſibi eſſe apud Deum gloriæ, deſtitutam veritatem tueri. Ipſis nimirũ Pelagio & Celeſtio, omnium ſectatorum ſuorum ductoribus, ſeſe anteponens: quaſi & illi iam ceſſiſſent, & ſolus remanſerit Iulianus qui deſtitutam tueatur, quam putat, veritatem. *l. 2. cont. Iul. c.* 10.

Id confirmare videtur, vbi monomachiam fingens & ſibi vindicans cum Auguſtino, imitatus Virgilium, ait: *Oblato placuit componi fœdere bellum, vt pugnas omnium contentio noſtra dirimeret.* Atqui modeſtiſſimè reſpondit Auguſtinus: Abſit vt mihi apud Catholicos arrogem, quod tibi apud Pelagianos arrogare non pudet. Vnus ſum è multis, qui profanas veſtras nouitates, vt poſſumus, refutamus, ſicut vnicuique noſtrûm Deus partitus eſt menſuram fidei. Antequam eſſem natus huic mundo, & antequam eſſem renatus Deo, multa Catholica lumina veſtras futuras tenebras redarguendo præuenerunt. *l. 6. cont. Iul. c.* 8.

Adhæc Iulianus, non in hiſce tantummodò quatuor voluminibus, ſed & aliis octo, quæ libro ſecundo de Nuptiis & Concupiſcentia oppoſuit, tot conuitiorum plauſtris Auguſtinum onerauit; vt contra prima quatuor ſcripturus Auguſtinus, non immeritò ordiatur his verbis: Contumelias tuas, & verba maledica, Iuliane, quæ ardens iracundiâ, libris quatuor anhelaſti; ſi me contemnere dixero, mentiar. *l. 1. cont. Iul. c. 1.*

Porrò autem Chriſtianum populum propè vniuerſum, quòd eum cerneret paribus ſtudiis & animis Pelagij dogmata execrari, vt ſcoriam Iulianus contemſit: dum eſſe aſſerit de plebeiâ fæce ſellulariorum opificum, qui in ſuam inuidiam eſſent concitati: Milites: Scholaſticos

lasticos auditoriales: nautas: tabernarios: cetarios: coquos: lanios: adolescentes ex Monachis dissolutos: de qualiumcumque Clericorum turbâ. *l.2. cont. Iul. c* 10.

Iam & Zozymum ipsum, Apostolicæ Sedis Episcopum (qui licet à prædecessore suo Innocentio non recesserit; egit tamen primitùs cum Celestio leniùs, quoniam se dixerat, si quid displiceret in sensibus suis, paratum corrigi, & Innocentij litteris præbere assensum) ausus est præuaricationis accusare. *l.6. contra Iul. c.*12.

Eò nimirum collimabat Iuliani intentio, vt, cùm diceret omnia quæ contra Pelagium Celestiumque gesta erant, per subreptionem gesta esse ab eis qui priùs caussam odisse cœperant, quàm nosse; ad incudem reuocarentur vniuersa: nouumque, atque Oecumenicum subirent Episcorum examen. *l. 2. cont. Iul. c.*1. *l.* 3. *c.*1. *l.*1. *oper. imperf. c.* 11. *l.*4. *ad Bonif c.* 12. Familiaris hæreticis omnibus cupido, quâ solent ab aliis semper ad alios iudices prouocare, ac tandem ad generale Concilium: neque tamen illius stare sententiâ.

Hosce quatuor libros Iulianus Turbantio, suæ sectæ per id tempus Episcopo, dedicauit: *l.* 3 *cont. Iul. c.* 17. quem sic tamen ab eodem errore postea liberatum testatur Augustinus; vt eum proponat Iuliano imitandum. *l.*1. *op. imp. c.*2.

§. VII.

Binæ Iuliani Epistolæ.

PRæter hæc, scripsit duas Epistolas Iulianus, maledicentiâ rursus & calumniis non solùm in Augustinum, sed orthodoxos omnes Romanamque Ecclesiam, ad exuberantiam plenas: sicuti videri est Libris quatuor ad Bonifacium, quibus ad obiecta Iuliani respondet Augustinus. Harum alteram, Romam misit ipse Iulianus, vt per illam, quos posset, suos aut inueniret aut faceret: alteram decem & octo velut Episcopi participes Pelagiani erroris, non ad quoslibet, sed ad loci Episcopum, Rufum vocabulo, suâ calliditate tentandum & ad suas partes, si posset fieri, traducendum, ausi sunt Thessalonicam scribere. *l.* 1. *ad Bonif. c.* 1.

Cum verò initio illius Epistolæ fateatur Iulianus, se quatuor iam libellis,

libellis, vni Augustini (puta De Nuptiis & Concupiscentia) respondisse; *l. 2. de nupt. & concup. c. 2. & l. 1. ad Bonif. c. 5.* consectarium est, vt eodem fermè tempore, & quatuor suos libros & binas has litteras ediderit, primo circiter anno Bonifacij Papæ, id est Christi CCCC.XIX.

Destinauerat quidem antea duas ad Zozymum Epistolas, super quæstionibus quæ tum agitabantur: sed istæ sunt ab his diuersæ. *l. 1. op. imp. c. 19.* Edidit & alia nonnulla, vt Commentarium in Cantica Canticorum, cui libellum de Amore præmisit: itemque de Bono Constantiæ: è quibus aliqua citat & refutat Beda, itidem in Cantica, cathedram pestilentiæ Pelagianæ, in liberi arbitrij viribus & laudibus, redolentia. Verum hæc nihil ad Augustinum.

§. VIII.

Pelagianos Honorius exagitat.

EOdem hoc anno Rauennam, ad Imperatorem Honorium, Alipius profectus est: eo fortè fine, vt contra Pelagianos in Africâ summam auctoritatem imploraret. Erant ibidem Episcopi nonnulli, qui siue animi mollitie, siue affectu in Pelagij hæreses, eas vel tacendo asserere, vel non oppugnando fouere videbantur: insuper habitis Conciliorum Africanorum, & Innocentij ac Zozymi decretis.

Apparet eapropter Alipij legatione effectum, vt Monaxio & Plintâ Coss. v. Idus Iunias, Rauennæ, Imperatores Honorius & Theodosius rescriptum darent ad Aurelium Episcopum Carthaginensem: quo, vt aiunt, post expulsos nuper ab vrbe Româ Pelagium & Celestium, recenti sanctione decernunt, vt si quis eos in quacumque Prouinciarum parte latitare non nesciens, aut propellere aut prodere distulisset; præscriptæ pœnæ velut particeps subiaceret.

Præcipuè tamen, ad Episcoporum quorumdam pertinaciam corrigendam, qui prauas Pelagianorum disputationes tacito consensu asserunt, vel publicâ oppugnatione non destruunt, moneri omnes iubent, hanc definitionem esse præfixam: vt quicumque damnationi

 supra-

ſupramemoratorum ſubſcribere impiâ obſtinatione neglexerint, Epiſcopatûs amiſſione mulctati, interdictâ in perpetuum, expulſi ciuitatibus, communione priuentur. Atque hanc porrò conſtitutionem, Kalendis Auguſti Aurelius eodem hoc anno promulgauit.

Alipius Rauennâ, vbi Comitem Valerium conuenerat, Romam adductus: & paruulo licet tempore, magno tamen affectu Bonifacio Papæ conuiuens (à quo exceptus benigniſſimè ac ſinceriſſimè fuerat) mutua cum eo miſcuit dictante dilectione colloquia. Inter quæ cum haud perfunctoriè mentio Auguſtini facta eſſet, Bonifacius demum Iuliani, quas ſuprà diximus, litteras Alipio tradidit, Auguſtino ad refutandum perferendas, quòd eius nomen in illis calumnioſè atque euidenter eſſet expreſſum. *l. 1. ad Bonif. c. 1.*

§. IX.

Librum ſecundum de Nuptiis & Concupiſcentia Auguſtinus ſcribit.

NOndum Alipius Româ diſceſſerat, cùm ecce Valerius chartulam illi Rauennâ miſit, prænotatam hoc titulo: *Capitula de Libro Auguſtini quem ſcripſit: contra quæ de Libris pauca decerpſi. Libro 2. de nupt. & concupiſc. c. 2.* Vbi Libri Auguſtini ſunt ij, quos De Nuptiis & Concupiſcentiâ ſcripſerat: ij verò, ex quibus ille qui hoc ſcriptum ad Valerium direxit pauca decerpſerat, Libri ſunt quatuor Iuliani, de quibus iam egimus.

Voluerat nimirum hic decerptor, vnicâ demtâ litterâ fieri deceptor: & obnubilatis, ſi poſſet, Auguſtini rationibus, Valerium in partes Pelagianas pellicere.

Sed Valerius non armis quàm fide Catholicâ fortior, decerptorem deceptoremque aſtu meliore eluſit: chartulamque Alipio Romam miſit, per eum porrò Auguſtino tranſmittendã: quam deinde Alipius, ex legatione redux in Africam, vnà cum litteris Valerij, quibus Auguſtino gratias agebat ſuper libro ad ſe ſcripto, porrexit. *eod. l. c. 1. & 2.*

Auguſtinus verò hanc chartulam intuens, conferenſque cum litteris Iuliani quas Bonifacius Papa miſerat, in quarum vnis Iulianus fateba-

fatebatur se quatuor iam libellis, Augustini libro respondisse; id demum non vanâ coniecturâ assecutus est, ex iis libellis ista esse decerpta: ideoque meliùs fortasse facturum se, si vniuerso operi Iuliani, quod quatuor voluminibus explicuit, redarguendo & refellendo laboraret: nisi satiùs existimasset haud differre responsionem, sicuti neque transmissionem scriptorum Valerius distulerat. *eod. l. c.* 2.

Alterum itaque Librum De Nuptiis & Concupiscentia Augustinus adiunxit: quo à Iuliani calumniis, citatis ad fidem decerptoris, vindicanda suscepit quæ primo volumine dixerat. Quàm verò exinde occasionem Iulianus arripuerit, totam suam bilem fœdè euomendi in Augustinum; infrà suo loco dicemus commodiùs.

§. X.

Epistola Augustini ad Hesychium.

EIsdem quos diximus Coss. Monaxio nimirum & Plintâ, multæ Palæstinæ ciuitates, villæque, terræ motu collapsæ sunt. Ipse Dominus noster Iesus Christus super montem Olіueti, Hierosolymæ vicinum, in nube apparuit. Quamobrem multæ vtriusque sexûs vicinarum gentium nationes, tam visu quàm auditu perterritæ, in Christum credentes, sacro baptismatis fonte ablutæ sunt: inque omnium baptizatorum tunicis Crux Christi Saluatoris, diuinitatis nutu extemplò pressa, refulsit: vt testatur Marcellinus in Chronico, & adstipulatur Idatius.

Hoc ostento, sermones omnium ad diem Iudicij conuersi sunt: eò magis, quòd cogitantibus facilè occurreret quod Lucas prodidit de Christo ascendente in cælum, & à nube sublato ex oculis spectantium, in monte Olіueti: *Quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, ita veniet.*

Inter hos Hesychius Episcopus occasionem consulendi, vt apparet, Augustini accepit, super vltimâ mundi die: quæ, cùm præcessissent vt ait tot signa, iam videretur instare. *Epist.* 78.

Augustinus prolixâ admodum Epistolâ, scriptâ eodem hoc anno, (vt inde colligitur, quòd à Natiuitate Domini computari tum dicat Annos fermè quadringentos viginti: à Resurrectione autem vel

Ascensione, plus minus trecentos nonaginta) quamquam etiam agat de nouissimæ diei tempore; nihilominus curiosum nimis harum rerum exploratorem redarguit: contrà ostendens ex signis, diem illum haud posse instare, quandoquidem longè absit, vt prædicatum sit in vniuerso orbe Euangelium regni: quod futurum ante consummationem sæculi, Dominus ipse prædixit.

Sunt enim apud nos, inquit, in Africa innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum Euangelium, ex iis qui dicuntur inde captiui & Romanorum seruitiis iam miscentur, quotidie nobis addiscere in promtu est. Pauci tamen anni sunt, ex quo quidam eorum rarissimi atque paucissimi, qui pacati Romanis finibus adhærent, ita vt non habeant reges suos, sed super eos Præfecti à Romano constituantur imperio; & illi, & ipsi eorum præfecti, Christiani esse cœperunt. Interiores autem, qui sub nulla sunt potestate Romanâ, prorsus nec religione Christianâ in suorum aliquibus detinentur: neque vllo modo recte dici potest, istos ad promissionem Dei non pertinere, &c. *Epist.* 80.

Vt pertineant autem (non eis sufficere) quod Pelagiani docebant, Legis naturæ cordibus omnium inscriptæ obseruantiam, absque fide in Christum; clarissimè docet, vbi ait: Sed dico, Numquid non audierunt? *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Sed antequam hoc inciperet fieri, antequam denique vsque ad fines totius orbis terræ prædicatio ipsa perueniat, quoniam non desunt adhuc vltimæ gentes, licet vt perhibetur paucissimæ, quibus hoc nondum fuerit prædicatum; quid faciet humana natura, vel quid fecit, quæ vel ante non audierat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum; nisi credendo in Deum qui fecit cælum & terram, à quo & se factam naturaliter sentit, & rectè viuendo eius impleat voluntatem, nullâ fide Passionis Christi & resurrectionis imbuta?

Quod si fieri potuit aut potest; hoc & ego dico, quod de Lege dixit Apostolus: *Ergo Christus gratis mortuus est.* Si enim hoc ille dixit de Lege naturæ, quam accepit gens vna Iudæorum; quantò iustius dicitur de lege naturæ, quam accepit vniuersum genus humanum; Si per naturam iustitia, ergo Christus gratis mortuus est? Si autem non gratis Christus mortuus est; ergo omnis humana natura iustificari & redimi ab irâ Dei iustissimâ, hoc est vindicta, nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. *l.* 1. *de Nat. & grat. c.* 2.

§. XI.

§. XI.

Liber Augustini De Curâ pro mortuis.

DE curâ pro mortuis gerendâ ſcripſit, cùm fuiſſet interrogatus per litteras, Vtrum proſit cuique poſt mortem, quod corpus eius apud Sancti alicuius memoriam ſepeliatur? *l. 2. Retract. cap.* 64. Fuerat is interrogator Paullinus Epiſcopus Nolanus, occaſione Cynegij Floræ filij: quem defunctum Mater vidua, materno pioque affectu, deſiderauerat in beatiſſimi Felicis Confeſſoris baſilicâ ſepeliri. *l. de cur. ger. pro mort. c.* 1.

Quod autem cadauerum ſepulturam attinet; ea repetit quæ ſcripſerat contra Paganos, *l.* 1. *de Ciuit. Dei c.* 12. qui de cadaueribus Chriſtianorum, in excidio Vrbis Romanæ per Alaricum inſepultis, veluti non eis ſubueniſſet Chriſtus!, Chriſtianis inſultabant. Iſtud nimirum piam fidem non nimium reformidare, quando prædictum tenet, nihilùm obeſſe beſtias etiam reſurrecturis corporibus, quorum capillus capitis non peribit. *l. de cur. pro mort. c.* 2. Locum verò, qui ſepeliendo cadaueri deligitur; reſpondet, per ſe quidem defuncto minimè prodeſſe, ſed ſolatium aliquod facere viuentibus: niſi ad hoc, vt, dum recolunt vbi ſint poſita eorum quos diligunt corpora, ſanctis illos tamquam patronis, ſuſceptos apud Dominum adiuuandos orando commendent. *eod. l. c.* 4.

Cùm ergo fidelis mater, filij fidelis defuncti corpus deſiderauit in Baſilicam Martyris poni; ſi quidem credidit eius animam meritis Martyris adiuuari; hoc quod ita credidit, ſupplicatio quædam fuit, & hæc profuit, ſi quid profuit. Et quod ad idem ſepulchrum recurrit animo, & filium precibus magis magiſque commendat; adiuuat defuncti ſpiritum: non mortui corporis locus; ſed ex loci memoriâ viuus matris affectus. *eod. l. c.* 5.

§. XII.

Doctrina Augustini de Sacramento Eucharistiæ: Sacrificio: Altari, &c.

IN Libro iam memorato De Curâ pro mortuis, Capite 1. clarè meminit Augustinus commēdationis mortuorum, quam solet Ecclesia facere in precibus Sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius Altare funduntur. Sed & alibi mentionem facit Missæ Sacrificij non obscurè: *l. 16. de Ciuit. Dei c. 22.* imò & materiæ ipsius, Panis nimirum & Vini, *l. 20. cont. Faust. c. 13.* ob quæ existimabant olim nonnulli, Christianos Cererem & Liberum colere.

Porrò memoriam Sacrificij, & Victimæ quam Christus obtulit, celebrare nunc Christianos ait, sacrosanctâ oblatione & participatione Corporis & Sanguinis Christi: quam vtique nuncupat Sacrificium Christianorum. *eod. l. c. 18.*

Et alibi: Corpus & Sanguinem Christi dicimus, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mysticâ consecratum, ritè sumimus ad salutem spiritalem, in memoriam Dominicæ Passionis. *l. 3. de Trinit. c. 4. vide etiam l. 20. cont. Faust. c. 13.*

Esse autem Sacrificium istud propitiatorium defunctis; hisce verbis exprimit nimis quàm luculentè: Cum ergo sacrificia siue Altaris, siue quarumcumque Eleëmosynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur; pro valde bonis gratiarum actiones sunt: pro non valde malis, propitiationes sunt: pro valdè malis, etsi nulla sint adiumenta mortuorum, qualescumque viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt; aut ad hoc prosunt vt sit plena remissio, aut certè tolerabilior fiat ipsa damnatio. *l. Enchirid. c. 110.*

Quapropter pro filio Presbyteri Armeni Melonitani (qui Euodio à manibus fuerat) anno vigesimo & secundo ætatis corpore soluto, exsequias se præbuisse satis honorabiles & dignas tantæ animæ (Nam per triduum, inquit, hymnis Dominum collaudauimus super sepulchrum ipsius, & redemptionis Sacramenta tertio die obtulimus) Euodius ipse testis est, *Epist. 258.* Similiter sublato ex humanis Augustino,

gustino, pro eius commendandâ corporis depositione Sacrificium Deo oblatum esse se præsente, scribit Possidius, *cap.* 31. vti nimirum factum olim fuerat, in beatæ Monicæ sepulturâ. *libro* 9. *Conf. cap.* 12.

Iam verò cùm Corpus ipsum & Sanguinem Domini, Augustinus, vnicum ait esse Sacrificium pro salute nostrâ, *l.* 1. *cont. Cresc.* c. 25. satis insinuat propitiari quoque viuis. Hinc etiam tum solebant offerri pro impetrandis iis rebus, quibus humana nonnumquam necessitas indiget. Cuius rei alibi adducit exemplum: Vir, inquit, Tribunitius Hesperius qui apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundum Zubedi appellatum: vbi cùm afflictione animalium & seruorum suorum, domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset; rogauit nostros me absente Presbyteros, vt aliquis illorum eò pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit vnus: obtulit ibi sacrificium Corporis Christi, orans quantum potuit vt cessaret illa vexatio: Deoque protenus miserante cessauit. *l.* 22. *de Ciuit. Dei c.* 8.

Quæ autem requiratur suscepturo Corpus & Sanguinem Domini, tum animi tum corporis dispositio; docet his verbis: Quam multi de Altari accipiunt, & moriuntur: & accipiendo moriuntur! Vnde dicit Apostolus, *Iudicium sibi manducat & bibit.* Nonne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? & tamen accepit: & cùm accepit, in eum inimicus intrauit: non quia malum accepit; sed quia bonum malè malus accipit. Videte ergo, fratres: Panem cælestem spiritaliter manducate: innocentiam ad Altare apportate. Peccata etsi sunt quotidiana, vel non sunt mortifera; antequam ad Altare accedatis, attendite quòd dicatis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* &c. *Tract.* 26. *in Io.* Et alibi:

Liquidò apparet, quando primùm acceperunt discipuli Corpus & Sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos. Numquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ, quòd à ieiunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani priùs Dominicum Corpus intraret, quàm ceteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur, &c. *Epist.* 118. *c.* 6.

Quod denique eiusdem Sacramenti vsum spectat; quoniam iam tum Augustini ætate quibusdam videretur, non quotidie accipiendam

dam Eucharistiam, alij verò contra sentirent: Faciat, inquit, vnusquisque quod secundùm fidem suam piè credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhonorat Corpus & Sanguinem Domini, si saluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt. Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando non audet vllo die prætermittere. *ead. Epist. c.3.*

Iam & ex Liturgiâ sui temporis recitat subinde nonnulla, quæ etiamnum in eâ continentur. De Sacrificio enim Christianorum agens: Nosti, inquit, in quo Sacrificio dicatur, Gratias agamus Domino Deo nostro. *Epist.57.* & alibi sæpiùs. *l. de Dono perseu. cap. 13. l. de bono Viduit. c. 16. Epist. 156. serm. 29. de verb. Dom. l. 10. de Ciuit. Dei c. 4. & l. 14. c. 13. &c.* Videri de eadem re Cyprian. potest l. de Orat. Dom. post, Sed libera nos à malo: & ad eum Pamelij notæ.

Porrò Altare, in quo Sacrificium offerri solet, de consuetudine Græca fuisse appellatum MENSAM *ex serm.113. de diuers.* palàm est, dum ait: Sicut nostis quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco vbi propter nomen Christi sanguis fusus est Cypriani, mensa Dei constructa est. Tamen mensa dicitur Cypriani. Non quia ibi est vnquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus, & quia ipsa immolatione suâ parauit hanc mensam: non in qua pascat siue pascatur; sed in qua Sacrificium Deo, cui & ipse oblatus est, offeratur. *Hæc ibi*, Ad quam perinde mensam S. Cypriani, habiti sunt sermones 94. & 137. *de Temp. nec non Tract. in Psalm.38.*

§. XIII.

Liber de Octo Dulcitij quæstionibus.

SEquitur de Octo Dulcitij quæstionibus. quem librum hoc anno scriptum esse patet ex eo, quòd post editum librum de Cura pro mortuis gerenda (quem tum nuper scripserat, vt ait quæst.3. ad Dulcitium) Dominicus Paschæ fuerit tertio Kalendas Aprilis: id autem hoc anno euenisse, constet ex computo Paschali. Nam cum circa eam solemnitatem, Dulcitij litteras, à Carthagine

gine missas, accepisset; paulloque pòst Carthaginem ipse esset profectus: adeò vt ciuitate Hipponensi totis tribus mensibus abfuerit, occasione fortassis Legationis in Mauritaniam: eò demum reductus, id est quarto mense post Pascha, Dulcitio rescribere non distulit, & abs illo missis quæstionibus, quas iam per diuersa sua opuscula pertractauerat, ex eisdem reddere vel solutionem, vel certè disceptationem nouam. *Præfat. l. ad Dulcit.*

Ob hanc enim solam caussam, quòd videlicet aliquid disputationis nouæ, quæ tunc potuit occurrere, huic libro sit interpositum, annumerauit illum inter alios à se confectos: omittendum alioquin, veluti fabricatum ex iis, quæ iam erant antea conscripta. *l. 2. Retract. c. 65.*

Sitnè autem Dulcitius hic idem cum eo, qui iussionum Imperialium contra Donatistas executor Marcellino successit, an alius ab eo; suprà diximus. quamquam haud existimem fratre suo Laurentio, vrbis Romæ Primicerio (ad quem datus est Liber Enchiridij, *q. 1. ad Dulcit.*). siue pietate, siue doctrinâ inferiorem fuisse.

Finis Libri Tertij.

VITÆ DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER QVARTVS.

SIc in acie contra hæreticos continenter positus Augustinus; meritò dubitari potest, vtrùm aliquod otium reperire potuerit, cuius tranquillitate, intricatum magnopere animum ad alias exercitationes, horis saltem subcesiuis transferret. Fecisse tamen, neque vllum temporis momentum studiis deperire passum; tum quæ mox fine præteriti libri retulimus, tum quæ dicturi sumus, affatim ostendunt.

CAPVT PRIMVM.

AVGVSTINVS COMMVNIS OMNIVM MAGISTER, ET IN DVBIIS PERFVGIVM.

§. I.

Enchiridium de Fide, Spe & Charitate, ad Laurentium Vrbis Romæ Primicerium.

ROgauerat Laurentius, (cuius ſuprà meminimus) per litteras, vt aliquod haberet Auguſtini opuſculum, de ſuis manibus non receſſurum: quod genus Græci Enchiridion vocant. *l.* 2. *Retract. cap.* 63.

Huius poſtulatis Auguſtinus obtemperans, ſcripſit Librum de Fide, Spe & Charitate. Vis enim tibi, inquit, librum à me fieri quem Enchiridion habeas, & de tuis manibus non recedat: continens poſtulata, id eſt, quid ſequendum maximè, quid propter diuerſas principaliter hæreſes ſit fugiendum: quid primum, quid vltimum teneatur: quod certum propriumque fidei Catholicæ fundamentum. Hæc autem quæ requiris proculdubio ſcies, diligenter ſciendo, Quid credi, quid ſperari debeat, quid amari, &c. *Enchirid. ad Laurent. cap.* 4.

Ante duo proxima opuſcula, aut hæc inter editum fuiſſe Enchiridium, iam indicauimus: ſed meritò putamus diſquiri poſſe, vtrùm Laurentius hic, ſit is, qui diſputationis Auguſtini cum Paſcentio Ariano, ſiue iudex, ſiue Arbiter ſedit? *Epiſt.* 178. In re dubia, nihil pronuntiamus.

Eo interim Libro Catholicum dogma, de infirmitate liberi arbitrij ad faciendum bonum abſque adiutorio gratiæ, enucleatè tradit: *cap.* 30. ipſamque fidem à Deo eſſe: *c.* 31. denique & bonam ad cre-

dendum & agendum voluntatem: *c.* 32. totidem locis, hydræ Pelagianæ totidem ſecans capita. Nam ſi nullus Chriſtianus dicere audebit, Non miſerentis eſt Dei, ſed volentis eſt hominis, ne Apoſtolo apertiſſimè contradicat; reſtat vt propterea rectè dictum intelligatur, *non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei*, vt totum Deo detur: qui hominis voluntatem bonam & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, ſed non omnia: quæ autem non præcedit ipſa, in eis ėſt & ipſa, &c. *Enchirid. c.* 32.

Omninò autem granditer & euidenter in Ieſu Chriſto Domino noſtro, Dei gratia commendatur. Quid enim, inquit, natura humana in homine Chriſto meruit, vt in vnitatem perſonæ vnici filij Dei ſingulariter eſſet aſſumta? Quæ bona voluntas: cuius boni propoſiti ſtudium: quæ bona opera præceſſere, quibus mereretur iſte homo, vt vna fieret perſona cum Deo? Numquid antea fuit homo, & hoc ei ſingulare beneficium præſtitum eſt, vt ſingulariter promereretur Deum? Nempè ex quo homo eſſe cœpit; non aliud cœpit eſſe homo quàm Dei filius, & hoc vnicus: & propter Deum Verbum, quod illo ſuſcepto Caro factum eſt; vtique Deus: vt quemadmodum eſt vna perſona quilibet homo, anima ſcilicet rationalis & caro; ita ſit Chriſtus vna perſona, Verbum & homo. Vnde naturæ humanæ tanta gloria, nullis præcedentibus meritis, ſine dubitatione gratuita; niſi quia magna hic & ſola Dei gratia, fideliter & ſobriè conſiderantibus, euidenter oſtenditur: vt intelligant homines per eandem gratiam ſe iuſtificari à peccatis, per quam factum eſt vt homo Chriſtus nullum habere poſſet peccatum? *l. Enchir. c.* 36. Quod idem argumentum ponderat & tractat. *l. de Corrept. & grat. c.* 11. *& l. de Prædeſt. Sanctor. c.* 15. *& l. de Don. Perſeu. c.* 24. *& l.* 13. *de Trinit. c.* 17.

Quibus perinde verbis Neſtorianam hæreſin, priuſquam pullulare cœpiſſet, ad viuum reſecuit: vt haud fuerit opus præſente Auguſtino in Epheſina Synodo, qui ſententiam ſuam tam antè pridem pronuntiauerat: præſagus quantam ſecurim Chriſtianæ fidei Pelagiana impietas eſſet inflictura, ſi ſineretur adoleſcere. Sublatâ etenim gratiâ, tolli Chriſtum neceſſe eſt.

§. II.

§. II.

Eiusdem Libri doctrina cælestis Pelagianismum iugulat.

EOdem libro, tametsi non admodum grandi, totam conditæ, lapsæ, redemtæque naturæ œconomiam, quantum ſcire homini fas eſt, complexus videri poteſt: de qua tam conſtanter & categoricè, licet ineffabili ſublimitate ſermocinatur; atque ſi Dei ipſius arcana præſens oculis inſpexiſſet. Et verò inſpexit, in oraculis Scripturarum. Quamobrem docet abſque vlla fluctuatione, Nequaquam dubitari debere, rerum quæ ad nos pertinent bonarum cauſſam, non eſſe niſi bonitatem Dei: malarum verò, ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem: priùs Angeli, hominis poſtea. *l. Enchir. c. 23.*

Etſi autem condito homine, peccatum in ſolo libero arbitrio erat cõſtitutum;non tamen iuſtitiæ retinendæ ſufficiebat liberũ arbitrium, niſi participatione immutabilis boni, diuinum adiutorium præberetur. Sicut enim mori eſt in hominis poteſtate, cùm velit: (nemo eſt enim qui non ſeipſum, vt nihil aliud dicam, vel non veſcendo poſſit occidere) ad vitam verò tenendam, voluntas non ſatis eſt, ſi adiutoria ſiue alimentorum, ſiue quorumcumque tutaminum deſint: ſic homo in paradiſo ad ſe occidendum relinquendo iuſtitiam, idoneus erat per voluntatem: vt autem ab eo teneretur vita iuſtitiæ, parum erat velle, niſi illum, qui eum fecerat adiuuaret. *lib. Enchir. cap. 106.*

Iam verò libero arbitrio malè vtens homo,& ſe perdidit & ipſum. Sicut enim qui ſe occidit, vtique viuendo ſe occidit; ſed ſe occidendo non viuit, nec ſeipſum poteſt reſuſcitare cùm occiderit: ita cùm libero peccaretur arbitrio, victore peccato amiſſum eſt & liberum arbitrium. A quo enim quis deuictus eſt; huic & ſeruus addictus eſt. Petri certè Apoſtoli eſt iſta ſententia: quæ cùm vera ſit; qualis quæſo poteſt ſerui addicti eſſe libertas, niſi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim ſeruit, qui ſui Domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt. Vnde

ad iustè faciendum liber non erit; nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœperit seruus. Ipsa est vera libertas, propter rectè facti licentiam: simul & pia seruitus, propter præcepti obedientiam. Sed ista libertas ad benefaciendum, vnde erit illi homini addicto & vendito, nisi redimat ille, cuius illa vox est: Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis? *l. Enchirid. c.* 30.

Quod cùm Deus facit, per misericordiam facit: cùm autem non facit, per iudicium non facit. *l. eod. c.* 98. Miseretur scilicet magnâ bonitate, obdurat nullâ iniquitate: vt nec liberatus, de suis *meritis* glorietur; nec damnatus, nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim Gratia redemtos discernit à perditis, quos in vnam perditionis concreuerat massam ab origine ducta caussa communis. *Enchirid. c.* 99.

Deus igitur omnipotens, siue per misericordiam cuius vult misereatur, siue per iudicium quem vult obduret; nec iniquè aliquid facit, nec nisi volens quidquam facit, & omnia quæcumque vult facit. *l. Enchir. c.* 102. Ac per hoc cùm audimus, & in sacris Litteris legimus, quòd velit omnes homines saluos fieri: quamuis certum sit nobis, non omnes homines saluos fieri; non tamen ideo debemus omnipotentissimæ Dei voluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est, *Qui vult omnes homines saluos fieri*, tamquam diceretur: nullum hominem fieri saluum, nisi quem saluum fieri ipse voluerit. Non quod nullus sit hominum, nisi quem saluum fieri velit; sed quod nullus fiat, nisi quem velit: & ideo sit rogandus vt velit, quia necesse est fieri, si voluerit.

De orando quippe Deo agebat Apostolus, vt hoc diceret. Sic enim intelligimus, id quod in Euangelio scriptum est: *Qui illuminat omnem hominem*: non quia nullus est hominum, qui non illuminetur; sed quia nisi ab illo nullus illuminatur. Aut certe sic dictum est, *Qui omnes homines vult saluos fieri*, non quod nullus hominum esset, quem saluum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecisset: sed vt omnes homines, omne genus humanum intelligamus, per quascumque differentias distributum: Reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, feminas, infantes, pueros, adolescentes, iuuenes, seniores, senes: in linguis omnibus, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in volunta-

luntatum & conſcientiarum varietate innumerabili conſtituros, & ſi quid aliud differentiarum eſt in hominibus.

Quid eſt enim eorum, vnde non Deus per Vnigenitum ſuum Dominum noſtrum per omnes gentes ſaluos fieri homines velit, & ideo faciat, quia omnipotens velle inaniter non poteſt quodcumque voluerit? Præceperat enim Apoſtolus, vt oraretur pro ſingulis hominibus, & ſpecialiter addiderat, pro Regibus, & iis qui in ſublimitate ſunt: qui putari poterant, faſtu & ſuperbiâ ſæculari à fidei Chriſtianæ humilitate abhorrere. Proinde dicens, *Hoc enim bonum eſt coram Saluatore noſtro Deo*, id eſt, vt etiam pro talibus oretur; ſtatim vt deſperationem tolleret, addidit: *Qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Hoc quippe Deus bonum iudicauit, vt orationibus humilium dignaretur ſalutem præſtare ſublimium. Quod vtique iam videmus impletum. *l. Enchirid. c.*103.

Quibus dum ſimilia, pluribus aliis locis, conſtantiſſimè tradit: puta *l.* 2. *de pecc. mer. & remiſſ. c.* 18. *Epiſt.* 107. *l.* 4. *cont. Iul. c.* 8. *& l.* 6. *c.* 5. *& l. de Corrept. & grat. c.* 14. *&* 15. *& l. de dono perſ. c.* 11. quid aliud fecit quàm, tum veteris Semipelagianiſmi è Maſſilia, tum hodierni neruos incidere? cuius hic vnus eſt è melioribus, quòd poſt Adami lapſum ſtatuerit Deus vnicuique dare ſufficiens auxilium perueniendi ad ſalutem: idque ideò, quod Apoſtolus perſpicuè dicat, Deus vult omnes homines ſaluos fieri. De Enchiridio iſta ſufficiant.

§. III.

Libri Locutionum Scripturæ Scripturæ.

EDidit & ſeptem Libros Locutionum Scripturæ Sacræ: id eſt, de Moyſi quinque, & vno Ieſu Naue, & altero Iudicum: notatis locutionibus ſingulorum, quæ minùs vſitatæ ſunt linguæ noſtræ, id eſt, Latinæ: quas parum aduertendo, inquit, ſenſum quærunt, qui legunt, diuinorum eloquiorum, cùm ſit locutionis genus: & nonnumquam exſculpunt aliquid, quod à veritate quidem non abhorreat; non tamen id ſenſiſſe auctor à quo ſcriptum eſt inuenitur,

ſed

ſed genere locutionis hoc dixiſſe credibilius apparet. Multa autem, vt idem ait, in Scripturis ſanctis obſcura, cognito locutionis genere dilucescunt. Propter quod, cognoſcenda ſunt eadem genera locutionum, vbi ſententiæ patent: vt etiam vbi latent, cognitio ipſa ſuccurrat, caſque intentioni legentis aperiat. *l. 2. Retract. cap.* 54.

Quibus profectò libris oſtendit, quanta ei fuerit Græcæ linguæ ſcientia: cuius ſe tamen perparum aſſecutum fuiſſe, locis aliis ingenuè fatetur, quæ alibi deſignauimus.

§. IV.

Libri Quæſtionum, de ſeptem Libris eiuſdem Scripturæ.

PRodierunt & libri Quæſtionum, de Libris eiſdem diuinis ſeptem: quos ideo appellare ſic voluit, quia ea quæ ibi diſputantur, magis quærenda propoſuit, quàm quæſita diſſoluit. Quamuis multò plura in eis videantur ita pertractata, vt poſſint etiam ſoluta & expoſita non immeritò iudicari. Regnorum quoque Libros, eodem modo tum conſiderare cœperat: ſed non multum progreſſus, in alia quæ magis vrgebant, animum intendit. *libro 2. Retract. cap.* 55.

Quanti ſint faciendi hi libri, non alterius quàm Caſſiodori, vti integerrimi, ita maximè oculati Iudicis, verbis aperiam: Quæſtio-„nes, ait, quæ in voluminibus ſacris, arduâ difficultate poterant ape-„riri; libris ſeptem, neceſſariâ nimis & ſyllogiſticâ probatione de-„clarauit: eniſus Magiſter optimus & veracis ingenij, vt quod ad ſalu-„tem animarum conſtat eſſe conceſſum; nequaquam indiſcuſſum mor-„tiferâ negligentiâ linqueretur.

„ Scripſit etiam de modis Locutionum, ſeptem alios mirabiles „Libros: vbi & ſchemata ſæcularium Litterarum, & multas alias „locutiones diuinæ Scripturæ proprias, id eſt, quas communis vſus „non haberet, expreſſit: conſiderans ne compoſitionum nouitate re-„pertâ, legentis animus nonnullis offenſionibus angeretur: ſimulque

vt

vt illud oſtenderet Magiſter egregius, generales locutiones, hoc eſt «
ſchemata Grammaticorum atque Rhetorum, exinde fuiſſe progreſſa: «
& aliquid tamen illis peculiariter eſſe derelictum, quod adhuc nemo «
Doctorum ſæcularium præualuit imitari. *Caſſiod. l. de diuin. lect. c. 1.* «

Primùm omnium ſatis conſtat, perpetuo ſtudio non eſſe compoſitos hoſce libros: Sed cùm, inquit, Scripturas ſanctas, quæ appellantur Canonicæ, legendo, & cum aliis Codicibus ſecundùm Septuaginta interpretationem conferendo percurreremus; placuit eas quæſtiones quæ in mentem venirent (ſiue breuiter commemorando, vel etiam pertractando tantummodò proponerentur, ſiue etiam qualitercumque tamquam à feſtinantibus ſoluerentur) ſtylo alligare, nè de memoriâ fugerent. *Initio lib. 1. Quæſtion.*

Quo factum eſt vt ſtudioſiùs nonnulla, quæ memoratis libris comprehenſa fuerant, & veluti in tranſitu effuſa; melioribus occurrentibus retractarentur. Nam quantum in illo ſcripti genere emendando momenti habere ſoleat, temporum ſtudiique lapſus; facile de ſe quiſque iudicare poteſt, qui operam in eo non ſegniter collocare propoſuit.

§. V.

Scholam Theologicam in Epiſcopeio habuit.

COlliges autem ex hâc Auguſtini legendi ſtudendique ratione (quam & aliàs ſecutum cõſtat ex iis quæ pridem diximus) Scholam Theologicam in domo Epiſcopali, ſiue Clericorum Monaſterio tenuiſſe: in quâ ad erudiendos fideles, regendamque Eccleſiam miniſtros idoneos formaret. Hinc tametſi agnoſcere facilè poſſint, quàm ſanæ fidei, Spei & Charitatis Sacerdos in Eccleſia Catholica ipſe fuerit, qui eundem de diuinis ſcribentem legunt; arbitratur nihilominùs Poſſidius, plus ex eo proficere potuiſſe, qui eum & loquentem in Eccleſia præſentes audire & videre potuerunt, & eius præſertim conuerſationem inter homines non ignorauerunt.

Erat non ſolùm eruditus ſcriba in regno cælorum, de theſauro ſuo proferens noua & vetera: & vnus negotiatorum qui inuentam pretioſam margaritam, venditis quæ habebat, comparauit; verumet-

iam ex iis ad quos ſcriptum eſt, Sic loquimini, & ſic facite. Et de quibus Saluator dicit: Qui fecerit & docuerit ſic homines, hic magnus vocabitur in regno Cælorum. *Poſſ.cap.31.*

Nimirum haud fuit de nihilo, quod tantò ante Poſſidium dixerat
„ de Auguſtino Alipius: Exſpectationem, ſocij, veſtram, quâ me ad
„ reſpondendum prouocatis, certiore ſpe mecum ad diſcendum con-
„ uertite: habemus ducem qui nos in ipſa veritatis arcana, Deo iam
„ monſtrante, perducat. *l. 3. cont. Acad cap. 20.* & Licentius:

An Te voce vocem, clari quem Rector olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita iuſsit
Vbertate animi longè ructare fluenta?
Ferto Magiſter opem, ac tu ne deſere vires
Inualidas, mecumq; ſacras ſubuertere glebas
Incipe: tempus enim, niſi me mortalia fallunt,
Labitur, in ſeniúmque trahit. Tibi noſter Apollo
Corda replet, patrémque ſuum, patrémque Deorum
Conciliat, legemq; bonam, pacemq; cruentam
Monſtrat, & abducto velamine ſingula pandit. Epiſt. 39.

Ob hæc namque Paullinus poſtea ſcripto ad Licentium, qui per id tempus Romæ agebat cum patre Romaniano, Poëmate Elegiaco, eum hortabatur, vt aulæ militiæque faſtu contemto ad cæleſtis vitæ exercitationem ſe conferret; reducens ante oculos præceptoris Auguſtini & Cognati Alipij, tum recenter ad Epiſcopatum aſſumtorum, exempla, dum ait:

Frater Alipius eſt, Auguſtinusq; Magiſter,
Sanguinis hic conſors, hic ſator ingenij.
Tanto fratre vales, & præceptore, Licenti,
Et dubitas pennis talibus aſtra ſequi?
Quidquid agas (nam te nec ſperat mundus amicum)
Non daberis terra debita Chriſto anima.
Tu thalamos licet, & celſos mediteris honores
Nunc; olim Domino reſtituere tuo.
Credo vnum vincent Iuſti duo peccatorem,
Et tua fraterna vota preces abigent.
Ergo redi, quà voce parens, quà ſanguine frater,
Ambo Sacerdotes te remeare iubent. Epiſt. 36

§. VI.

§. VI.

Quos bene volebat instructos, cupit secum conuiuere.

IAm & ipse Augustinus, quos natalibus indoleque suâ dignè cupiebat instructos edoctosque esse, desiderauit sibi præsentes.

Inter hos & IVLIANVS fuit, Memorij filius, vt patet ex verbis Augustini quæ suprà adduximus Lib. III. Cap. XXIV. §. v. Qui si in Augustini disciplinam datus fuisset; aliis eum artibus liberalibus imbuisset, atque imbutus fuit: iis videlicet, quibus à se imbutum fuisse Possidium testatur Epistolâ 131.

Neque enim (vt ibidem inquit) illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina Poëtarum, vllo modo nostræ consonant libertati: non Oratorum inflata & expolita mendacia: non denique ipsorum Philosophorum garrulæ argutiæ, qui vel Deum prorsùs non cognouerunt, vel cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et immutauerunt gloriam incorrupti Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum atque quadrupedum & serpentium: vel qui istis simulachris non dediti, aut non nimis dediti; coluerunt tamen & seruierunt creaturæ potiùs, quàm creatori.

Absit omninò vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ, ac superbus error, rectè liberales litteræ nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Iesum Christum Dominum nostrum, quâ solâ liberamur de corpore mortis huius, non cognouerunt, nec in eis ipsis quæ vera sunt senserunt, &c. *Epist.* 131.

Quæ si Memorius quemadmodum ab Augustino dicebantur excepisset, atque in suo Iuliano executioni mandasset; vno hæretico Tulliano minor fortasse fuisset omnium turba. Non enim propter aliud, desiderasse Augustinum præsentiam Iuliani, quàm vt bonum eius ingenium ab amœnitate sæcularium litterarum, ad sacras adduceret, propè euidens est.

Consentium deinde præclaro virum ingenio, quoniam opusculis eius delectabatur, non procul positum optauit: quo posset quædam à se edita Augustinus tradere legenda: & ea quæ fortè minùs intellexisset Consentius, non difficulter præsens interrogare: sicque ex mutuo coloquio emendare, quod ipse Consentius anteà scripsisset. *Epist.* 222.

Erat & Avdax, omnigenâ eruditione conspicuus, qui litterarum cum Augustino commercium ideo affectabat, vt ex eis haurire, inquit, posset sapientiæ vniuersæ thesaurum. *Epist.* 139. Sed cui respondens Augustinus, litterarium colloquium excusauit per Ecclesiasticas curas suas, quibus occupatissimus detinebatur: hortaturque ad ea euoluenda quæ iam ediderat: aut sanè, cùm ab omni munere liber Audax esset; ad se vtique veniret: sumturus in præsentia quod poposcerat, tamdiu atque ei visum fuisset. *Epist.* 140.

Ex his fuerunt & Monachi Adrvmetini: inter quos Cresconius, Felix, & alius Felix hallucinabantur, neque rectè de Gratia sentiebant, vt mox dicemus: turbato quoque ob id, nonnullâ dissensione Monasterio. Ad se venientes Augustinus tenuit aliquantò diutiùs, vt instructiores redirent ad suos, aduersus nouos hæreticos Pelagianos: imò legit & exposuit, quidquid hactenus fuerat ad repellenda Pelagianæ hæreseos venena editum ab Ecclesia Catholica. *Epist.* 46. & 47.

§. VII.

Vincentium Victorem sibi præsentem optat: eiusq; errores Petro Presbytero detegit.

Anno 420.

Vincentivs Victor, hoc circiter anno, in Mauritaniâ Cæsariensi inuenerat apud Hispanum quemdam Presbyterum Petrum, nonnullum Augustini opusculum, vbi quodam loco (hoc est vel libro 2. de Peccatorum meritis, cap. vltimo: vel Epistolâ 157. vel 28. aut certè libro 3. de lib. Arbitrio cap. 21.) de Origine Animæ hominum singulorum, vtrùm ex illâ vnâ primi hominis, ac deinde ex parentibus propagentur; an, sicuti illi vni, sine vlla propagatione sin-

ſingulæ ſingulis dentur; ſe neſcire Auguſtinus confitebatur: ſcire tamen, Animam non eſſe corpus, ſed ſpiritum. Cùm illico Vincentius contra hæc omnia ad eundem Petrum duos libros ſcripſit. Quos vbi Auguſtino de Cæſaria Renatus Monachus miſiſſet, iis perlectis reſpondens Auguſtinus quatuor Libros reddidit: Vnum ad Renatum Monachum, alterum ad Presbyterum Petrum, & duos ad eundem Vincentium Victorem. In quibus cùm multa neceſſaria diſſerantur; tum de Origine Animarum quæ ſingulis hominibus dantur, cunctationem ſuam defendit, multosq́; errores & prauitates Vincentij oſtendit: *l.2.Retract. c.56.* atque ad extremum, emendationis ipſius cupidus (quod huic noſtro propoſito congruit:) Vtinam, inquit, tua ſcripta tecum legere poſſem: & colloquendo potiùs quàm ſcribendo, quæ ſint emendanda, monſtrarem. Faciliùs hoc negotium perageretur, noſtrâ inter nos ſermocinatione, quàm litteris: quæ ſi ſcribenda eſſet; multis voluminibus indigeret. *l.3.de Orig. Anim.c.14.*

Ceterùm tantâ prudentiâ tantaque lenitate hunc Vincentium tractauit; (quem lectis libris viderat hominem, in ſermone quidem non ſolùm vſque ad ſufficientiam, verumetiam vſque ad redundantiam profluentem: ſed in rebus, de quibus loqui voluit, nondum ſicut oportebat inſtructum; *l.2. de Orig. Animæ c.1.*) vt reſcripta ab eo correctionis acceperit. *l.2. Retract. c.56.*

Quamobrem ſicuti ab errore Vincentium ad ſanam mentem reduxit; ita Petrum Hiſpanum Presbyterum (de quo conſuli Chronicon Dextri poteſt, Anno 424.) ad quem libros ſuos Vincentius miſerat, inſtruendo perſtrinxit: quòd libris iiſdem recitatis adeo lætitiâ exſiliiſſet, vt caput Vincentij, iuuenis & laici, Presbyter oſculatus, didiciſſe ſe quod ignorabat, gratias egerit. Nam licet humilitatem Petri non improbet, imò etiam laudet, quòd honorauerit Doctorem ſuum; nec hominem, ſed ipſam, quæ per illum loqui dignata eſt, veritatem: (ſi tamen demonſtrare potuerit, quid per illum veritatis acceperit.) Vellem, tamen inquit, reſcriptis tuis, quid te docuerit, me doceres. Abſit enim vt erubeſcam à Presbytero diſcere, ſi à laico tu non erubueris prædicandâ & imitandâ humilitate, vera didiciſſe. *l.2. de Orig. An. ad Petrum Presbyt. cap. 1.*

Ergo & Petro, ſicuti anteà Renato, varios craſſoſque Vincentij errores aperuit: eò denique collimans, vt neque Petrus permittat ſe induci in errantis errores; neque aſſentatione indecente adulantis, & decep-

deceptoriâ lenitudine blandientis, ipsos errantis errores siue foueat siue tueatur. *ibid.cap.*17. Eiuscemodi enim erant hi errores, vt si pertinaciter singuli defenderentur; tot hæreses facere possent, quot errores numerabantur. *l.* 3. *de Orig. An.c.*15.

Atqui in eo potissimùm Victor putauerat Augustinum repræhendendum, quod firmiter crederet animam incorpoream esse, quam ipse asserebat corpoream: docens eam flatum esse Dei, qui intra hominis corpus veluti vaginam inclusus, ibidem gelasceret, efficeretque aliud corpus, quod est Anima: cumque sine spiritu anima esse non possit; intra inania sua spiritum ipsa contineret, sicut eam corpus continet. Ita enim fieri, vt quemadmodum corpus per interiora concaua sua recipit aliud corpus, quod est anima; sic & anima credatur habere interiora inania, qua corpus tertium, receperit spiritum: atque ita totus homo constet ex tribus, exteriore, interiore, intimo. *l.* 4. *de Orig. An.c.*12. *&* 14.

Præclarum ædepol commentum, quo nos instar allij aut cepæ, ex corporibus veluti tessellis, aut caliculis, ineptissimo artificio fabricabat: vt nihil dicamus de Augustini dissertatione, quâ halitum illum siue flatum Dei, tenui lenique spiritu in auras difflauit. *l.* 3. *de Orig. Animæ cap.* 3. 4. *&* 5.

§. VIII.

Hilarius, aliiq; ab Augustino præsentes edocti.

SEd neque HILARIVS, magnus Pelagianæ hæreseos antagonistes, obliuioni tradiderat, quantum profecisset in schola & disciplina Augustini, dum ait scribens ad eundem: „ Sufficiat mihi pœna mea, „ quod à præsentiæ tuæ deliciis exulatus, vbi salubribus tuis vberibus „ nutriebar, non solùm absentiâ tuâ crucior; verumetiam peruicaciâ „ quorumdam qui non tantùm manifesta respuunt, verùm etiam non intellecta reprehendunt. *Epist. ad August.*

Dubitari in hoc Hilario solet, fueritne Antistes an laicus? Laicum fuisse existimat Petauius. *lib.*7.*Ration.cap.*18. Episcopum Arelatensem, Grauius

Grauius in Annotat. ad Tom. VII. August. Sed & de Prospero Hilarij Collegâ affirmant nonnulli, Episcopum numquam fuisse. *Miraus Auctarij cap. 99.*

Inter alios qui docentem Augustinum audierunt, censeri possunt, PROFVTVRVS, ad quem exstat Epistola 149. quemque Calamiensem (Episcopum vt opinor) vocat auctor vitæ S. Paullini. PAVLLVS deinde Cataquensis Episcopus, de quo infrà *cap.3.§.4.* prætereà BONIFACIVS qui Paullo successit, cuiusque meminit *Epist.* 59. VRBANVS Episcopus Siccensis, cuius mentio fit *Tomo* 10. *Fragm.* 1. ANTONIVS Fussalensis, de quo pòst: ERADIVS: QVODVVLTDEVS, DEO GRATIAS.

§. IX.

Manichæi hoc tempore Carthagine detecti.

SVprà diximus, Vrso Tribuno satagente, in Manichæos inquisitum Carthagine fuisse: qui nequicquam prohibiti, secretò sua conuenticula agebant. Detecti ex eis nonnulli, quos Electos Electasque nuncupare solent, atque in Ecclesiam introducti; ibidem ab Episcopis, Augustino præsente, omnium propè mysteriorum eius sectæ gnaro, ad tabulas auditi sunt: & confessionem earum tum blasphemiarum, tum sordium ediderunt, quas ipse recitat *libro de hæres. hær.* 48.

Id hoc Anno contigisse Baronius tradit: vt adeo illis quæ nuper commemorauimus (præter hâc temporis notationem: & Commonitorium sub nomine Augustini ad vniuersam Ecclesiam destinatum, Quâ cautelâ Manichæi si conuersi fuerint, suscipi debeant: quod exstat ad finem Tomi 10. post vndecim Homilias nouas) nihil addendum existimemus. Nam quod Theodosium attinet, qui à Manichæismo ad Catholicam conuersus Manichæos nonnullos prodiderat, iuxta quod facere debebat: (de quo Quodvultdeum Diaconum Carthaginensem Augustinus interrogat, quemadmodum tum ipse, tum alij qui ab eo proditi erant, atque vt putabat correcti, in fide Catholica perseuerent;) aliquot post hæc annis contigisse certum est. *Epist.* 2. *ad Quodvultdeum. Tom.* 6.

§. X.

Celestius vrbe Româ pulsus.

VTi verò Carthagine Manichæi, ita Romæ eodem anno exagitatus est Celestius: qui cùm in Vrbem clanculùm irrepsisset; Imperatorio edicto ad Præfectum Vrbi Volusianum, cuius suprà meminimus, destinato, cedere extemplò iussus est. ***Baron.*** Quò respexit indubiè Prosper dum ait: Sanctæ memoriæ Bonifacius, piissimorum Imperatorum Catholicâ deuotione gaudebat: & contra inimicos gratiæ Dei nō solùm Apostolicis, sed etiam regiis vtebatur edictis. ***l. cont. Coll. cap. 41.***

§. XI.

Contra Donatistas Dulcitius agit.

INterea Dulcitius in Africa Imperialium iussionum contra Donatistas executor, munus suum impigrè obibat. Declarabat ***intestabiles, & nullam potestatem alienius*** [hæreditatem] ***ineundi habere: sed perpetuâ inustos infamiâ à cœtibus honestis, & conuentu publico segregandos.*** Loca deinde In quibus dira superstitio eo vsque seruata erat, Catholicæ Ecclesiæ sociabat: & spoliatos facultatibus Episcopos, eorumque ministros, in singulas quasq; insulas atque prouincias exulatum dirigebat, ***&c.*** iuxta edictum Imperatoris Honorij anteà datum, quod exstat ***l. 54. de hæret. Cod. Theodos.***

Ad Basilicas quod spectat, quibus vsi ad superstitiones suas Donatistæ fuerant; Carthagine quandam deserere coacti sunt: quæ quoniam Catholicorum priùs fuerat (ad quos postliminiò rediuit) RESTITVTÆ deinceps cognomen accepit: vt testatur Euodius, ***l. 1. de miracul. S. Stephani cap. 7.*** in qua habitus ab Augustino sermo 102. de Diuers. & alij: Carthaginenses autem, Cathedræ suæ munia Episcopi obibant. ***Victor Vticens. l.*** 1. Verùm hoc tempore id contigisse haud affirmo: quandoquidem in Concilio Carthag. II. quod hisce vetustius est, non tantùm appelletur Restituta; sed duplici nomine, PERPETVA RESTITVTA.

Quod verò ad ablatas facultates attinet; si melioribus vsi consiliis resipis-

resipiscerent, restitui solitas fuisse constat Augustino teste, dum ait: Verùm de his pecuniariis laboribus, facilior caussa est. Ecce quotidie si quis ad nos transitum facit, cùm etiam illi, quorum erant, ad pacem Catholicam transeunt, reddimus pecuniam, vestem, fructus, vasa, rura, tecta vestrorum: *l. 1. cont. Gaud. cap. 38.* Ad omne enim hominum genus è Donatistis, Edictum loquebatur vt alibi indicauimus.

Legum porrò seueritate, quamplurimi ad Ecclesiæ Vnitatem siue accesserunt, siue redierunt: *Epist. 61.* (interque hos Gabinus, cuius fit specialis mentio *l. 1. cont. Gaud. c. 12.*) aliis in peruicaciâ suâ remanentibus, & frequentantibus veterem ludum irruendi in spontaneam mortem, spe vtique nominis Martyrum. De iisdem enim agens Augustinus, paullò antè Bonifacio Comiti scribebat: Qui nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modò seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem Legum istarum, quæ pro vnitate sunt constitutæ, tanti populi liberantur: qui autem sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant; non eorum mirantur mortes, sed recordantur mores, &c. *Epist. 50.*

Nam cùm in illos mitiora constituisset Imperator propter mansuetudinem Christianam, & exilium illis voluisset inferre, non mortem; ipsi homines docti, considerantes quid deberetur merito, & quid minus sit in supplicio; non de iudicio Imperatoris, sed de suo addebant mortem: vt eis exprobrat August. *libro 1. contra Gaudent. cap. 19.*

§. XII.

Gaudentius Donatista scribit ad Dulcitium.

CVm malorum eiuscemodi vox atque fax esset Gaudentius, Thamugadensis in Numidia Donatistarum Episcopus, vnus illorum septem, quos in Collatione auctores suæ defensionis elegerant; dedit ad eum litteras Dulcitius, agens, vt oportebat cum furentibus, mansuetè: atque exhortans eum ad Vnitatem Catholicam, & dissuadens

incendium, quo se ac suos, cum ipsâ in qua erat Ecclesiâ Gaudentius consumere minabatur: addens, Vt, si se iustos putarent, fugerent potiùs secundùm præceptum Domini Christi, quàm nefandis sese ignibus cremarent.

Respondit Gaudentius Dulcitio, Epistolis duabus: breuiore vnâ, festinante vt asserebat perlatore: aliâ prolixâ, quasi pleniùs diligentiusque (vt arbitrabatur) ipsis sacrosanctæ legis diuinæ verbis respondens. *l. 2. Retract. c. 59. & l. 1. cont. Gaud. c. 1. & 11.*

§. XIII.

Dulcitius ad Augustinum confugit: is Gaudentium refutat, Dulcitium instruit.

DVlcitius Tribunus ambas Gaudentij litteras existimauit Augustino mittendas, vt eas potiùs ipse refelleret: *l. 2. Retract. c. 59.* adhæc territus voluntariis hominum fanaticorum mortibus, consuluit per litteras eundem: doceri cupiens, quemadmodum sit istis hæreticis respondendum. *Epist. 61.*

Augustinus autem quamquam esset & occupatissimus, & plurimis huius generis opusculis multos iam libros impleſſet; in gratiam nihilominus Dulcitij & Thamugadensium, refutationem pollicitus, *Epist. 61.* ambas Gaudentij litteras vno Libro redarguit: *l. 2. Retract. c. 59.* ad litterarum verò Dulcitij argumentum respondens, Non debui, ait, contemnere petitionem tuam, quâ desiderasti à me institui, quemadmodum te oporteat hæreticis respondere: quorum salus Domini misericordiâ, instantiâ quoque tuæ strenuitatis, inquiritur.

Quamuis enim ingentes eorum multitudines, vnde plurimùm gratulamur, quid sibi beneficij conferatur intelligant; quidam tamen eorum & Deo & hominibus miserabili instinctu furoris ingrati, si suis cædibus nos vastare non possunt, suo nos exitio terrere se credunt; aut lætitiam suam quærentes de mortibus nostris, aut tristitiam nostram de mortibus suis.

Sed non debet tot tantorumque populorum salutem, furiosus error

ror hominum impedire paucorum. Quid eis velimus, non solùm Deus & prudentes homines; verumetiam ipsi cùm sint nobis inimicissimi, sentiunt. Cùm enim suâ pernicie terrendos putant; non dubitant nos timere ne pereant. Sed quid faciamus, videntes quòd multi adiuuante Domino, per occasionem vestram, viam pacis inueniant? Numquid prohibere nos possumus vel debemus ab hac Vnitatis instantiâ, dum metuimus ne quidam durissimi, & in seipsos crudelissimi, non nostrâ, sed propriâ voluntate se perdant? *Epist.* 61. Et post pauca.

Proculdubio meliùs, incomparabili numerositate plurimis ab illa pestifera diuisione redintegratis atque collectis, quidam suis ignibus pereunt; quàm pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarum, merito sacrilegæ dissensionis ardebunt. &c. *eâd. Epist.* Videri in eandem rem potest *l. 1. cont. Gaud. c. 22.*

§. XIV.

Replicat Gaudentius: iterum respondet Augustinus.

AVgustini liber, quo binas illas Gaudentij redarguit, cùm in eius manus peruenisset; rescripsit quod ei visum est, nè, si tacuisset, conuictus esse videretur: nullâ certè ratione respondens; sed magis se nec respondere, nec tacere potuisse, declarans.

Quod etsi posset satis intelligenter legentibus & conferentibus vltrò citroque scripta, apparere; noluit tamen Augustinus sine rescripto relinquere, quidquid illud Gaudentij fuit: ideoque factum est, vt duo sint contra Caudentium Libri. *l. 2. Retract. c.* 59. *l. 2. cont. Gaudent. c.* 1.

Hunc autem ordinem temporisque indicem, aliter atque Baronio ad Annum 414. visum est, eis dedimus; quòd scriptos esse constet post congressionem cum Emerito, vt liquet *l. 1. cont. Gaudent. cap.* 14. 32. & 39.

§. XV.

Libri duo de Adulterinis coniugiis, ad Pollentium.

Anno 421.

PRæter-propter hunc Annum, POLLENTIVS vir studiosus, sed nullâ vt apparet Ecclesiasticâ dignitate eminens, quòd eum fratrem dilectissimum tantummodo nominet Augustinus; propositâ illum quæstione pulsauit: Vtrùm id Apostoli, dum ait, *Hu qui sunt in coniugio, præcipio non ego, sed Dominus, mulierem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*: Et *vir vxorem non dimittat*; ita sit accipiendum, vt eam quæ sine caussa fornicationis discessit à viro, intelligatur prohibuisse nubere, quod Pollentius sentiebat: an verò etiam prohibuerit eam, quæ à viro suo recesserit eâ causâ quæ sola permissa est, id est, fornicationis: quod ipse olim Augustinus docuerat, dum sermonem Domini in Monte Presbyter explanaret. *l. 1. de adult. coniug. c. 1.*

Ob hoc scripsit duos Libros, De Coniugiis adulterinis; quantum potuit, secundùm Scripturas cupiens soluere difficillimam quæstionem. Quod nescire se ait, vtrùm enodatissimè fecerit: imò verò se non peruenisse ad huius rei perfectionem sentit, quamuis multos sinus eius aperuerit: vti iudicare poterit quisquis intelligenter legerit. *l. 2. Retract. c. 57.*

Hoc interim docet, Coniugis à coniuge discessum, nullâ, præterquam fornicationis causâ, concedi: qui si fuerit sub tali vtique caussa permissus; ad secundas attamen nuptias transitum vetari, non tantummodò verbis Christi apud Matthæum c. 5. sed etiam Apostoli 1. ad Corinth. 7. qui quamuis nullam discedendi caussam alleget, non tamen nisi ad fornicationis, discessum permittit.

Neque enim præcepisset, si à viro discesserit, innuptam manere mulierem; nisi eam, cui discedere licuisset, illâ vnâ videlicet causâ, quæ ibi propterea tacita est, quia notissima est, hoc est, fornicationis. Hanc enim solam Deus magister excepit, cùm de dimittendâ loqueretur vxore: deditque intelligi, talem formam etiam in viro esse seruandam:

uandam: quoniam non solùm mulier, non habet potestatem corporis sui, sed vir; sed & vir, non habet potestatem corporis sui, sed mulier. *l. de adult. coniug. cap. 5.* videri potest *l. 83. qq. quæst. vlt.*

Quapropter tum eodem, tum sequenti libro, pluribus conficit, par esse vtriusque ius, parem vtriusque pœnam: imò tametsi femina peccauerit; non debere idcirco virum plumbeas iras gerere, vt nullo tempore reconciliationem admittat, quam cupit ipse fidei violator ab vxore obtinere. Operæpretium est audire ipsum sapientissimum Antistitem, hac de re disserentem.

Cùm hoc eis dicimus, inquit, non solùm nihil volunt detrahere seueritati; sed irascuntur insuper veritati: & loquuntur atque respondent, Sed nos viri sumus. An verò sexûs nostri dignitas hanc sustinebit iniuriam, vt cum aliis feminis præter vxores nostras si quid admittimus, in luendis pœnis mulieribus comparemur? Quasi non propterea magis debeant illiçitas concupiscentias viriliter frænare, quia viri sunt. Quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis huius exemplum se præbere, quia viri sunt. Quasi non propterea minùs debeant à libidine superari, quia viri sunt. Quasi non propterea minùs debeant lasciuienti carni seruire, quia viri sunt.

Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis pœnas: cùm tantò grauiùs eos puniri oportuerit, quantò magis ad eos pertinet, & virtute vincere & exemplo regere feminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt: *Caput mulieris Vir:* vbi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere. Et ideo cauendum est viro illàc ire viuendo, quà timet ne sequatur vxor imitando.

Sed isti quibus displicet, vt inter virum & vxorem par pudicitiæ forma seruetur: & potiùs eligunt, maximeque in hac caussâ, mundi legibus subditi esse quàm Christi: quoniam iura forensia non eisdem quibus feminas, pudicitiæ nexibus viros videntur obstringere: legant quid Imperator Antoninus, non vtique Christianus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterij crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum: ita vt ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse conuicerit.

Nam supradicti Imperatoris hæc verba sunt, quæ apud Grego-

,, rianum leguntur: Sanè, inquit, meæ litteræ, nullâ parte caussæ præ-
,, iudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit, vt Matrimonium sol-
,, ueretur, & secundùm legem Iuliam Eupasia vxor tua nuberet; pro-
,, pter hoc rescriptum meum adulterij damnata erit, nisi constet esse
,, commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cùm tu
,, pudicè viueres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Per-
,, iniquum enim mihi videtur esse, vt pudicitiam vir ab vxore exigat,
,, quam ipse non exhibet: quæ res potest & virum damnare, non ob
,, compensationem mutui criminis rem inter vtrumque componere,
,, vel caussam facti tollere.

Quibus subdit Augustinus: Si hæc obseruanda sunt propter decus terrenæ ciuitatis; quantò castiores quærit cælestis patria, & societas Angelorum? *l. 2. de adult. coniug. c. 8.*

§. XVI.

Libri contra Aduersarium legis & Prophetarum.

INterea liber quidam cuiusdam hæretici, siue Marcionistæ, siue cuiuslibet eorum quorum error opinatur, quod istum mundum Deus non fecerit: nec Deus legis quæ data est per Moysen, & Prophetarum ad eandem legem pertinentium, verus sit Deus; sed pessimus Dæmon: (cuiusmodi plures recensentur libro de hæresibus) cùm hic, inquam, Liber apud Carthaginem multis confluentibus, & attentissimè audientibus, in plateâ maritimâ legeretur: peruenerunt fratres ad eum studiosissimè Christiani, eumque Augustino redarguendum sine vlla dilatione miserunt: multùm rogantes, vt nec ipse respondere differret.

Refellit eum libris duobus: quos ideo prænotauit, Contra Aduersarium legis & Prophetarum; quia codex ipse qui missus erat, nomen Auctoris non habebat. *l. 2. Retract. c.* 58.

Huius verò Auctoris, quicumque is fuerit, vestigia, sicuti adeò premunt hodie Athëi & Libertini, vt eorum blasphema nugamenta iam tum strangulata dici haud immeritò possint; ita Manichæus ille imita-

imitatus eſt, qui commentarium ſuum De duobus principiis, Iuſtiniano Imperatore in viam publicam proiecerat: quem à ſe repertum, breui ſyntagmate Zacharias Epiſcopus Mitylenes mox refutauit: quod exſtat apud Caniſium Tom. 5. Lect. Antiq.

§. XVII.

Auguſtinus, Gratiæ diuinæ Vnicus ac perpetuus aſſertor.

SI cuiquam non negligenter Auguſtinum legenti obſeruare libet, reperiet eum in omnibus penè operibus quæ poſt damnatam Pelagij hæreſin conſcripſit, Pelagianiſmi dogmata tacitè plerumque, vbi ſe occaſio offert, perſtringere: huncque vnicum fuiſſe Auguſtini ſcopum, Dei gratiam, quæ fidei & vitæ Chriſtianæ fundamentum ac robur eſt, ſartam tectam conſeruare. Vt inter alia videre eſt in Opere memorato *cont. Aduerſ. leg. & Prophet. l. 2. cap.* 7. & 8.

Adeò vt, quantum contra Valentinianos & Gnoſticos, Irenæo; contra Arrianos, Athanaſio & Hilario; contra Neſtorianos, Cyrillo; contra Eutychianos Leoni Pontifici, Eccleſia Catholica tribuere conſueuit; tantum debeat Auguſtino in huius argumenti arenâ.

Nam quemadmodum iſti aduerſus memoratos hæreticos diuinitùs ſunt excitati; ita Auguſtinus, ſingulari Dei prouidentiâ, contra Gratiæ Dei inimicos: cuius auſpiciis & ductu Catholica acies pugnaret, ac vinceret. Vnde ipſius tametſi defuncti auctoritatem & famam, aduerſus tum eius, tum Gratiæ Dei oppugnatores, Cæleſtinus Pontifex tuendam ſuſcipiens, tantum illi perhibet ſcientiæ teſtimonium; vt non modò illum dicat, Neceſſarium in ſcribendo non exceſſiſſe modum, neque vllo vmquam ſiniſtræ ſuſpicionis vel rumore ſaltem fuiſſe aſperſum; verumetiam inter optimos Eccleſiæ Magiſtros à ſuis ſemper anteceſſoribus habitum, qui proinde cunctis & amori & honori fuerit, meminiſſe ſe affirmet. *Epiſt. ad Epiſcopos Gall. c.* 2. & 3. *Proſp. l. cont. Collat. c.* 42. Sed hæc extra callem: redeamus.

§. XVIII.

§. XVIII.

Liber contra Mendacium, ad Consentium.

ERant Priscillianistæ vti impij, ita sordidissimi omnium hæretici: in quorum videlicet sectam, aliarum sordes, tamquam in sentinam quandam horribili effusione confluxerant. Cùm essent, vt inquit Hieronymus, pars de turpitudine Manichæi, soli cum solis clauduntur mulierculis: & illud eis inter coïtum amplexusque decantant,

> *Tum Pater omnipotens fecundis imbribus æther*
> *Coniugis in gremium lætæ descendit: & omnes*
> *Magnus alit, magno commixtus corpore fætus.*
> *Epist. ad Ctesiph.*

Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines suas, habebant in suis dogmatibus & hæc verba:

> *Iura, periura, secretum prodere noli.*

Aug. l. de hæres. hær. 70. Vt qui hæresin suam non solùm negando atque mentiendo, verumetiam peierando existimabant occulendam. *l. 2. Retract. c. 6.*

Visum idcirco fuit quibusdam Catholicis, Priscillianistas se debere simulare: vt sic eorum latebras penetrarent. *ibid.* Quamobrem Consentius (ad quem Presbyter adhuc Augustinus librum De Mendacio scripserat) vir apprimè Catholicus & eruditus, ex zelo quo aduersus etiam latentes hæreticos frendebat, multis super hoc Augustinum, per Leonam quemdam Dei famulum, consuluerat: eò vt apparet propendens, vt cum eis sentiret quibus videbatur non esse illicitum, Priscillianistam se simulare; ad eorum penetrandos errores.

Verùm euolutis atque perlectis omnibus, & quantâ potuit consideratione perpensis, quæ Consentius miserat; id Augustinus fieri prohibet pluribus sanè de caussis, quas pari robore atque elegantiâ adducit: modumque designat, quo contra Priscillianistas disputare oporteret. Atque ita librum Contra Mendacium condidit, quem Consentio destinauit. *l. 2. Retract. c. 60. l. cont. Mendac. c. 1.*

Exstant

Exſtant ad eundum nonnullæ Auguſtini Epiſtolæ, & viciſſim Conſentij ad Auguſtinum: quem vtique Conſentius tanti faciebat, vt inter cetera præconia quibus excellentiam ipſius luculentè proſequitur, libelli à ſe compoſiti præfatiunculam conſcripſerit his verbis: *Placuit fluctuantem fidei noſtræ cymbam, beati Auguſtini Epiſcopi ſtabilire ſententiâ. Epiſt.* 221. E qua Epiſtola coniicere licet, Inſulam Sardiniam inhabitaſſe.

CAPVT II.

ARIANI IN AFRICA: PELAGIANI IN ITALIA.

§. I.

Boniſacius, & cum eo Gothi: qui Ariani.

INtereà cum Bonifacio (quem bellicis artibus præclarè inſtructum, Caſtinus, dux exercitûs contra Vandalos in Hiſpaniam miſſi, inepto & iniurioſo imperio, ab expeditionis ſuæ ſocietate auerterat) Gothi in Africam irrepſere, Arianâ hæreſi pridem infecti. Anno 422.

Refert quippè Oroſius, Gothos petiiſſe quondam ad ſe mitti Epiſcopos, à quibus Chriſtianæ religionis doctrinam diſcerent: Valentem verò Imperatorem eis miſiſſe Doctores Arianos: atque ita Gothos primæ ſuæ fidei rudimenta ab Arianis accepta, in poſterum retinuiſſe. Cuius perinde rei præmium, iuſto Dei iudicio, Valens tulit: à Gothis, quorum ille animis peſtiferum erroris virus infuderat, concrematus.

Nam cùm bello in Thracia geſto, in quo Romanæ Legiones à Gothis ad internecionem vſque cæſæ ſunt, Valens ſagittâ ſaucius fugeret, atque ob dolorem ſæpiùs equo delaberetur; ad cuiuſdam villulæ caſam deportatus eſt: vbi ab inſequentibus Barbaris deprehenſus, igne conſumtus eſt. *Oroſ. l. 7. cap.* 33. videri quoque poteſt *Ammian. Marcell. lib.* 31.

§. II.

Liber Augustini Contra sermonem Arianorum.

ET quandoquidem Augustinus, postquàm ea recensuit quæ contra Pelagianos & Donatistas hactenus elucubrauerat, dicat venisse in manus suas quemdam Sermonem Arianorum, sine nomine Auctoris sui: cui, petente atque instante qui eum miserat, quantâ potuit breuitate ac celeritate respondit; *l. 2. Ret. cap 52.* existimari haud temerè potest, eumdem librum hâc circiter tempestate, quâ & Sermo prodierat, edidisse.

Liceat idcirco subiicere haud ineptè hoc loco, tametsi alio fortasse tempore & occasione pronunciatum, quod inquit: In illo populo, fratres, in quo multa signa faciebat Moyses per virgam, exsurrexerunt magi Pharaonis, facientes & ipsi prodigia contra famulum Dei Moysen. Sed ad hoc quædam mira facere permissi sunt, vt mirabiliùs vincerentur.

Magi Pharaonis quid aliud significabant, nisi omnes hæreticos ministros diaboli, qui sub nomine Christi deuorare cupiunt populum Christi? Scatent nunc hæreses in hanc terram, tamquam serpentes Magorum, quos deuorauit & deuorat ille serpens exaltatus in ligno. Sed quoniam non est temporis ire per multos; singulorum capita conterantur: quomodo exsurgunt, sic deuorentur.

Fuit hic vt nostis, dilectissimi, viperea doctrina Donatistarum: contrita est, consumta est. Manichæorum venenum aspidis surrepserat: contritum est, consumtum est. Pelagianorum nouum dogma à ministris diaboli, tamquam à magis Pharaonis excitatum, illi nostro serpenti certamen indixit: conteritur, consumitur.

Cùm tot serpentum capita, Catholica doctrina contriuerit, dissipauerit, cõsumserit; ecce nobis vnus anguis Arianus, olim mortuus, insultat, caput erigit, veluti viuum se demonstrare conatur, quem iam olim constat occisum. *Serm. de Cataclys. c. 5 tom. 9.*

Sanè libro illo, quem contra Sermonem Arrianorum conscripsit, destruit carnales & blasphemas cogitationes eorum, pondere diui-

narum

narum Scripturarum: ostendens nullam esse in Trinitate naturæ diuersitatem: nullam in personis inæqualitatem; Deum in Essentia vnum, in Personis Trinum: quarum vna alteram neque tempore, neque Maiestate, neque operatione præcedat, excedat, aut succedat.

Eandem hæresim alibi quoque frequenter oppugnat, *quæst.* 50. *&* 69. *inter* 83. *l.* 4. *de Cons. Euang. c.* 10. *Orat. cont. Iudæos, Paganos & Arianos. Epist.* 66. vt iam de disputationibus nihil dicamus, quas cum Pascentio, Maximino, & Feliciano habuit: de quibus suo loco agemus posteà.

§. III.

Bonifacius Augustino charus.

ERat Bonifacius, de quo dixi, genere Thrax, Sebastiani Comitis (cuius multa cum laude meminit Victor Vticens. l. 1.) socer: pietate insignis, multarumque rerum scientiâ: charus idcircò Augustino: cuius ad illum exstant, præter Librum de Correctione Donatistarum, & Epistolam 70. ac 205. aliæ plures: quas, quia contra morem scribendi Augustini breuiculæ sunt, in Appendicem relatas, abiudicant ei nonnulli: alij vindicant, germanasque esse volunt; si non ab Augustino, ab Alipio saltem, vel Aurelio Carthaginensi conscriptas. *Baron. Anno* 422. Continentur iis quædam ad hunc annum referenda: quæ videre Lector potest in Appendice Tom. 2. *Epist.* 1. 2. 3. *&* 6.

Porrò aliis quibusdam ea significantur, quæ biennio circiter pòst euenerunt: quando Castinus, è Consule priuatus effectus, & apud Bonifacium (quem priùs oderat) in Africâ cum exercitu Gothorum agentem, profugus; salutem ab eo, mutatâ rerum facie quæsiuit, & Augustini interuentu tantisper inuenit. *Epist.* 10. *&* 11.

§. IV.

Libri Augustini contra duas Epistolas Pelagianorum, ad Bonifacium Papam.

Anno 423.

SEquuntur Libri quatuor, quos contra duas Epistolas Pelagianorum, ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ Bonifacium scripsit. Miserat enim eas Augustino Bonifacius, vt suprà memorauimus: quia inuenerat in illis calumniosè interpositum Augustini nomen: *l.2. Retract.c.61.* quasi is diceret, Nuptias quæ modò aguntur, à Deo institutas non fuisse. *l.1. ad Bonif c.5.*

Opus erant Iuliani, feruentissimi Pelagianorum. Inq; eis Orthodoxorum dogmata, Pelagianis erroribus contraria, in alienũ sensum Iulianus detorserat, ob quem inuidiosissimè Catholicam Ecclesiam traducebat. Videri singula possunt Libris præfatis Augustini, quibus Pelagianorum binis Epistolis respondit, & ad Bonifacium direxit (quem iam antè famâ celeberrimâ prædicante nouerat: magis autem tunc, cùm eum Alipius Româ rediens reportauit in animo suo, atque se & Augustinum animo Bonifacij vicissim transfudit) non tam discenda, quæ libris illis continebantur, quàm examinanda: &, vbi forsitan aliquid displicuisset, emendanda. *l.1 ad Bonif.c.1.* Fuisse enim Bonifacium doctissimum Pontificem, testatur Prosper *l.cont. Coll.c.41.*

Ceterùm vel amicâ istâ commentatione, Pelagiani penitùs obtriti sunt. Nam postquam tribus prioribus libris respondisset ad illa, quæ Catholicis veluti perperàm sentientibus obiiciebant; quarto demum refellit, quæ sentire se ipsi affirmabant, plena superbiæ & tumoris. Quamobrem non hîc immeritò repetiuerim, quod de Augustino cecinit Prosper:

Istius ergò inter cunctos qui de grege sancto
Insanas pepulere feras, industria maior,
Maius opus, totum præstantiùs imbuit orbem.
Nam quòcumque gradum conuertit callidus hostis,
Quàque per ambages anceps iter egit opertas;
Huius ab occursu est præuentus, mille viarum

Insidiis,

Insidiis aditum non repperientibus vllum.
Cúmque foris rabies auidorum exclusa luporum
Frenderet, inque omnes mendacia verteret artes;
Ne mentes vllarum ouium corrumpere posset,
Neu dubia obliquis turbaret corda querelis;
Istius ore viri fecit Deus: istius ore
Flumina librorum mundum effluxere per omnem,
Quæ mites humiléjque bibant, campísque animorum
Certent vitalis doctrinæ immittere riuos. Poëm.de Ingrat.cap.3.

Iam verò Iulianus in Epistolâ suâ Catholicos, per calumniam appellauerat Manichæos. Sed enim Manichæos non esse, Catholicos; ostendit Augustinus: vt qui liberum arbitrium adeo non negent in homine restare; vt per illud peccent maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet quod eis libet. Quare nemo Catholicorum dicit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere. Libertas quidem periit per peccatum; sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Propter quod natura humana diuinâ indiget gratiâ, dicente Domino: *Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis*: vtique liberi ad benè iusteque viuendum. *l.1. ad Bonif.c.2.*

Porrò neminem, nisi Dominum Deum, dici à Catholicis nascentium conditorem: neque à diabolo, sed ab ipso nuptias institutas: omnes tamen sub peccato nasci, propter propaginis vitium: & ideo esse sub diabolo, donec renascantur in Christo. Neque sub nomine Gratiæ fatum asserimus, inquit: quia nullis hominum meritis Dei gratiam dicimus antecedi. Si autem quibusdam Omnipotentis Dei voluntatem placet Fati nomine nuncupare; profanas quidem verborum nouitates euitamus, sed de verbis contendere non amamus, &c. *l.2. ad Bonif.c.5.* Pelagianos deinde sic alloquitur:

Itáne verò, filij superbiæ, inimici Gratiæ Dei, ô noui hæretici Pelagiani, quisquis dicit Gratiâ Dei omnia hominis bona merita præueniri; nec gratiam Dei meritis dari, nè non sit gratia, si non gratis datur, sed debita merentibus redditur; Fatum vobis videtur asserere? Nónne etiam vosipsi quâlibet intentione, *necessarium baptismum omnibus ætatibus* dicitis? Nónne in hac ipsâ Epistolâ vestrâ, istam de Baptismo sententiam & de Gratiâ, iuxtà posuistis? Cùr non vos Baptismus

ptismus qui datur infantibus, ipsâ vicinitate commonuit, quid sentire de Gratiâ debeatis? *eod. l. c. 6.*

Nam si fato quodammodò bona faciant homines; eodem ad Baptismum paruulos peruenire, dicendum esse ostendit, quem ipsi eis *necessarium* fatebantur: adeoque in idem incidere, quod Catholicis obiectabant. Videri quoque potest *l. 4. cont. Iul. c. 8.*

Monstrat deinde Deum homini aut inuito aut reluctanti non inspirare boni cupiditatem, dum efficit suâ Gratia, vt iam non sit reluctans, non sit inuitus, sed consentiens bono & volens bonum: vbi ipsi (contra quod Pelagius in Palæstinâ Synodo damnauerat, tum apertissimas Scripturas quas magnâ copiâ allegat) volebant in homine, ab ipso homine incipere cupiditatem boni; vt huius cœpti meritum, etiam perficiendi gratia consequatur. *eod. l. c. 8.*

Iam, sicut legum coërcitiones, quibus à malo abduci & ad bonum adduci homines solent, non auferunt liberum arbitrium: ita dum eosdem attrahit Pater ad Filium, credendo beneque operando; in libero nihilominus dimittit arbitrio: vt contra Petilianum *l. 2. c. 84.* olim docuerat, priusquàm Pelagiana hæresis caput ab inferis extulisset: professus tamen, quod intellectu penetrare pauci id valeant. Verumtamen numquid ideo negandum est quod apertum est; quia comprehendi non potest quod occultum est? *l. de bon. perseuer. c. 14.* videndus Prosper *l. 2. de Vocat. gent. c. 27.*

Quapropter voluntatem, quæ diuinâ Gratiâ roborata agit, nullam ab eâ violentiam pati, satis constat: adeoque liberam à coactione esse. Vtrùm verò dum præcisè agit, eodem robore viribusque munita, possit non agere, aut malè agere; quid attinet inquirere? Sicut enim satis liquet quodlibet agens, dum agit, non posse vtique non agere; ita quoque pronam in bonum virtute Gratiæ voluntatem; eatenus aut malè, aut non agere non posse. Manet ergò neque per peccatum Adami, liberum arbitrium periisse: neque per gratiam cogi, sed sanari. Si quidem voluntas libera (vt ait Aug. Epist. 89.) tantò erit liberior, quantò sanior: quantò diuinæ misericordiæ, gratiæque subiectior. Videndus *lib. 5. de Ciuit. Dei c. 10.*

Nam si voluntas ideò non putanda est nostra, quia formatur, regitur, ordinatur, imbuitur; Spoliantur libertate Filij Dei, qui aguntur spiritu Dei: perdunt vigorem rationalis animi, & omni voluntariæ deuotionis laude priuantur, quibus datur spiritus sapientiæ & intelle-

ctus,

ctus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis ac timoris Domini. Vt certè argumentatur Prosper *lib.4e. Responsionum pro D.August. cap.6.*

§. V.

Scopus Iuliani in duabus Epistolis.

ET quoniam harumcè Iuliani Litterarum scopus erat, vt in Oecumenicâ Synodo quod peractum iam erat, agi rursus ab initio inciperet: cùm dixisset de simplicibus Episcopis, sine congregatione Synodi in locis suis sedentibus, exortam subscriptionem esse; respondet Augustinus: Numquid beatissimis, & in fide Catholica excellentissimis viris, Cypriano & Ambrosio, ante istos, aduersus istos, extorta subscriptio est, quâ eorum impia dogmata tantâ manifestatione subuertunt; vt quæ contra eos manifestiora dicamus, vix nos inuenire possimus? Aut verò congregatione Synodi opus erat, vt aperta pernicies damnaretur?

Quasi nulla hæresis aliquando, nisi Synodi congregatione, damnata sit: cùm potiùs rarissimæ inueniantur, propter quas damnandas necessitas talis extiterit: multoque sint atque incomparabiliter plures, quæ vbi extiterunt, illic improbari damnarique meruerunt: atque inde per ceteras terras deuitandæ innotescere potuerunt.

Verùm istorum superbia, quæ tantum se extollit aduersus Deum, vt non in illo velit, sed potius in libero arbitrio gloriari; hanc etiam gloriam captare intelligitur, vt propter illos Orientis & Occidentis Synodus congregetur. Orbem quippè Catholicum quoniam, Domino eis resistente, peruertere nequeunt, saltem commouere conantur: cùm potiùs vigilantiâ & diligentiâ Pastorali, post factum illis competens sufficiensque iudicium, vbicumque isti lupi apparuerint, conterendi sint: siue vt sanentur atque mutentur; siue vt ob aliorum salutem atque integritatem vitentur, adiuuante Pastore Pastorum, qui ouem perditam & in paruulis quærit: qui oues sanctas & iustas gratis facit: qui eas quamuis sanctificatas & iustificatas, tamen in ista fragilitate atque infirmitate, pro quotidianis peccatis (sine quibus hîc non viuitur, etiam cum benè viuitur) quotidianam remissionem & vt petant prouidenter instruit, & petentes clementer exaudit. *l.4. ad Bonif. c.12.*

§. VI.

Pelagius & Celestius in Britanniam secedunt.

HAnc indicendi Generalis Concilij serram diu multumque Pelagiani reciprocarunt, vt patet *l. 2. cont. Iul. c.* 10. *& l.* 6. *c.* 4. *&* 9. ipseque Celestius paullò pòst vrgere idem cœpit, hæretico sed irrito „conatu. Si quidem venerabilis memoriæ Pontifex Cælestinus, cui ad „Ecclesiæ Catholicæ præsidium, multa Dominus gratiæ suæ dona „largitus est (inquit Prosper) sciens damnatis non examen iudicij, sed „solum pœnitentiæ remedium esse præstandum; Celestium quasi non „discusso negotio audientiam postulantem, totius Italiæ finibus iussit „extrudi: adeo & prædecessorum suorum statuta, & decreta Synodalia immobiliter seruanda censebat, vt quod semel meruerat abscin„di, nequaquam admitteret retractari. *Prosper. l. cont. Coll. c.* 41.

Atque hic finis fuit commorationis Celestij in Italia: quem coniiciunt nonnulli, cum Pelagio magistro suo in Britanniam deinde concessisse: quam cùm hæreseos suæ disseminatione deprauant, Anno circiter CCCC. XXIX. idem Pontifex Cęlestinus, nõ segniore curâ ab hoc eodem morbo liberauit: quando quosdam inimicos gratiæ, solum suæ originis occupantes, etiam ab illo secreti exclusit Oceani: & ordinato Scotis Episcopo, dum Romanam insulam studet seruare Catholicam; fecit etiam barbaram Christianam. *Prosper eod. l. & c.* Qui & videri in Chronico potest, sub Florentio & Dionysio Coss. vbi distinctiùs idem commemorat.

Quo tempote autem, quove loco obierint tandem ambo hæresiarchæ, habetur incompertum.

CAPVT

CAPVT III.

AVGVSTINVS SVOS CORRIPIT. IVLIANO RESPONDET.

§. I.

Disciplina Augustini domestica.

NOn alius domi, atque in Ecclesia siue populo, Augustinus fuit: vbique gnauus & sollers: Dei gloriæ, salutisque proximi cupidus. Cum ipso semper Clerici, vnâ etiam domo ac mensâ, sumtibusque communibus alebantur & vestiebantur. Et ne quisquam facili iuratione ad periurium decideret; ne quis omninò iuraret, & in Ecclesia populo prædicabat, & suos instituebat domi. Exstat Epistola ad Alipium, quantopere vitandum sit periurium: *Epist.* 224. viderique potest *Epist.* 89. in fine. Quod si quis prolapsus fuisset; vnam de statutis perdebat potionem: erat enim commorantibus cum eo atque conuiuantibus, numerus poculorum præfixus.

Indisciplinationes quoque & transgressiones suorum à regula recta & honestate, & arguebat & tolerabat, quantùm decebat & oportebat: in talibus præcipuè docens, nè cuiusquam cor declinaret in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis. *Possid. c.*25.

Qui & ibidem refert sedulò suos admonuisse præcepti Euangelici, irreconciliato fratre non esse accedendum ad Altare: totiesque remittendas culpas, quoties in aliquem committi contigerit, non tantùm septies, sed septuagesies septies.

§. II.

Antonij Episcopi Fussalensis exauctoratio.

SVb illa sanctissimi Magistri domestica ferula, Antonius à paruula ætate vixerat: quem Fussalensibus, Hipponensi territorio

vicinis (quos à Donatiſtarum errore, cum nullus ibi Catholicus eſſet, Dei miſericordiâ fauente ad vnitatem Eccleſiæ adduxerat) magnis ſuis laboribus & periculis, dari Epiſcopum à Primate obtinuit. Erat tum Antonius adoleſcens, præter Lectoris officium nullis Clericatûs gradibus & laboribus notus.

Factus Epiſcopus, non à Fuſſalenſibus quidem, ſed ab aliis quibuſdam, plurium grauiumque flagitiorum accuſatus eſt: quæ tametſi minimè probari potuiſſent; efficiebant nihilominus, vt Fuſſalenſibus diutiùs præeſſe non poſſet: cum quibus ſic egerat, vt eum, iuſto dolore commoti, haud toleraturi viderentur: quin potiùs ſuo illiuſque periculo in aliquod ſcelus erupturam impatientiam ſui doloris oſtenderent. *Epiſt.* 261.

Auguſtinus, cui non erat tam in oculis clementia vt in Antonio ſuo obliuiſceretur iuſtitiæ, puniendum eum duxit: ſic temperatâ ſententiâ, vt dignitatem quidem Epiſcopalem retineret, cederet tamen muniis illius apud Fuſſalenſes. Ea tum pœna nihil apud Afros noui continebat.

Damnatus Antonius, à Primate ſuo litteras extorſit: quibus illi credulus, veluti omnimodis inculpatum, Papæ Bonifacio commendauit: ad quem ab Epiſcoporum Afrorum ſententiâ prouocauerat.

Reſcribit pro Antonio Bonifacius: hâc moderatione, ſi, veluti ipſe expoſuerat, cauſſa haberet.

§. III.

Ad Sedem Apoſtolicam cùm Antonius appellaſſet, Auguſtinus Cæleſtino Papæ ſcribit.

MOrtuo interea Bonifacio, Anno 423. præcipite; ad ſucceſſorem eius Cæleſtinum, (quòd vulgò ferretur, adfore mox ſtipatos apparitura publicâ executores Apoſtolicæ Sedis, qui Antonium in cathedram ſuam reſtituerent) Auguſtinus ſcripſit; idque ne fieret, humil-

humillimè obſecrauit. Iuuat ipſiuſmet verba ponere:

Non ſinas iſta fieri, obſecro te per Chriſti ſanguinem: per Apoſtoli Petri memoriam: qui Chriſtianorum præpoſitos populorum monuit, ne violenter dominentur inter fratres, &c. *Epiſt.* 261. Nam quid Auguſtinus ipſe animo concepiſſet, ſi peſſimum hominem contingeret in ſedem ſuam reſtitui; declarat his verbis:

Me ſanè, quod confitendum eſt beatitudini tuæ, in iſto vtrorumque periculo tantus timor & mæror excruciat, vt ab officio cogitem gerendi Epiſcopatum abſcedere: ſi per eum, cuius Epiſcopatui per imprudentiam ſuffragatus ſum, vaſtari Eccleſiam Dei; &, quod Deus auertat, etiam cum vaſtantis perditione perire conſpexero. Recolens enim quod ait Apoſtolus, *Si noſmetipſos iudicaremus, à Domino non iudicaremur*; iudicabo meipſum, vt parcat mihi qui iudicaturus eſt viuos & mortuos.

Si autem & membra Chriſti, quæ in illa regione ſunt, ab exitiali timore & triſtitia recreaueris; & meam ſenectutem hâc miſericordiâ iuſtitiæ fueris conſolatus; retribuet tibi & in præſenti & in futura vitâ, qui per te nobis in iſtâ tribulatione ſuccurrit, & qui te in illâ Sede conſtituit. *Epiſt.* 261.

§. IV.

Videtur Auguſtinus à Cæleſtino obtinuiſſe quod popoſcit.

ET ita quidem Auguſtinus ad Cæleſtinum, cui in litterarum exordio gratulatus fuerat, quod in Sede Petri Dominus illum ſine vlla plebis diſſciſſione, qualis nimirum in electione Bonifacij facta fuerat, conſtituiſſet: vt inde appareat Pontificatûs Cæleſtini initio datas eſſe. Ac licet nullo alicubi veſtigio conſtet, voti compotem Auguſtinum effectum: quia tamen, vti ſtatuerat, Epiſcopatu non ceſſit; ipſeque Cæleſtinus, qui in laudes Auguſtini poſtea prolixè iuit, iam tum habebat eum in æſtimio & cultu; facilè præſumitur tanti Antiſtitis humiles preces fruſtra facere noluiſſe. — Anno 424.

Didicit interim hoc Antonij, à ſe quodammodo educati exem-

 plo,

plo, tamquam experimento Augustinus, quod superiùs scriptum ab eo commemorauimus: Quantumlibet vigilet disciplina domûs meæ, homo sum, & inter homines viuo, &c. *Epist.* 137. Imò non in Antonio solùm id expertus, sed & in Paullo Episcopo pridem Cataquense: de quo cap. sequenti.

§. V.

Paullum Cataquensem obiurgat.

FVerat & ipse ex Augustini contubernio ad Ecclesiæ Cataquensis regimen assumtus. In quo cùm ita se gereret, vt semetipsum curis & sarcinis sæcularibus implicando, etiam res, quibus anteà renuntiauerat, post renuntiationem resorberet; atque ita viueret, vt ei frugalitas Ecclesiæ suæ sufficere non posset; hominem tam acriter Augustinus corripuerat, vt se putaret ab admonentis communione excidisse.

Sed non eousque irarum peruenerat vir mansuetus: qui in re manifestâ diligenter vtique cauerat; ne aliis prædicans, ipse reprobus inueniretur: aut ita velle eiicere stipulam de oculo fratris, vt trabem nutriret in suo. Sed vt tibi (inquit ad Paullum scribens) non communicem, nulla caussa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim maximè debeo (quia in Christo Iesu per Euangelium ego te genui) salubrem mordacitatem charitatis, veraciter obiurgando. Cùm autem in ea professione viuere dicaris, cui frugalitas Ecclesiæ tuæ sufficere non possit; vt quid quæris communionem meam, cùm audire numquam volueris admonitionem meam? &c. *Epist.* 226. videri potest & *Epistola* 124. *&* 129. quibus Olympio Bonifacium commendat, Paulli in Episcopatu Cataquensi successorem, obsecratque vt quæ debita Paullus contraxerat, Bonifacio condonentur, &c.

§. VI.

§. VI.

Scribit contra IV. *Libros Iuliani.*

QVatuor interea libros Iuliani, quos primo Augustini de Nuptiis & Concupiscentiâ opposuerat, Claudio Episcopo mittente Augustinus accepit. *Epist. prælim. ad ll. cont. Iul.* Comperit in iis illa, quæ ex eis decerpserat collector, qui ea Comiti Valerio miserat, suprà l. 3. cap. 24. §. 9. non omnia eo modo quo à Iuliano dicta fuerant, ad eundem Comitem scripta; sed nonnulla eorum aliquantum fuisse mutata. *l. 2 Retract. c. 62.*

Vnde quia videri Iuliano poterat vel cuilibet Pelagianorum, mentitum potius fuisse Augustinum: quia non vtique sicuti hi quatuor libri Iuliani, ita illa quæ de his excerpta & memorato Comiti missa sunt, innotescere potuerunt; *Epist. prælim. ad ll. cont. Iul.* scripsit Augustinus sex libros aduersus illos quatuor. In horum duobus primis; testimoniis Sanctorum qui fidem Catholicam post Apostolos defenderunt, Iuliani impudentia redarguitur: qui tamquam Manichæorum dogma Catholicis obiiciendum putauit, quia ex Adam trahi dicunt Originale peccatum, quod per lauacrum regenerationis non solùm in maioribus, verumetiam in paruulis soluitur. Quantum autem Iulianus ipse quibusdam sententiis suis adiuuet Manichæos; in primi sui libri parte posteriore monstrauit. *l.1.c.8.* Ceteri verò quatuor libri totidem redduntur Iuliani, singulis singuli. *l. 2. Retract. c.62.*

Quemadmodum auguratus fuerat Augustinus, ita euenit. Quia Iulianus accepto illo secundo libro de Nuptiis & Concupiscentia, quem Augustinus excerptis ex opere Iuliani reposuerat; tantam ei concitauit inuidiam, quantam fecisset si datâ operâ, & ex mera obstinataque malitia, librorum aduersarij sui corruptor esse voluisset. Hinc conuiciorum plaustra in eum euomuit: impudentiam Augustini se mirari satis non posse: induratam esse Numidæ frontem: turpissimâ leuitate concitatum, in certamen maximum luminibus inuolutis Andabatarum more procedere: falsitate & malignitate eius, excerpta

esse illa composita: & Ciceronis verbis, in Catilinam declamatis, quasi in publicum parricidam debacchatus est. *l. 1. op. imp. cap. 17. 20. & 23.*

Verùm vti libris quatuor anteà editis ad Bonifacium contra duas Epistolas Pelagianorum, prorsus eos Augustinus suppeditauit; ita hos sex aduersus Iulianum, opus elaboratum ipse nuncupat: *l. 2. Retract. c. 62.* cui proinde neque Iulianus, neque Pelagianorum vllus, quidquam reperit quod opponeret: Claudio Episcopo dedicatum, à quo sibi volumina ista quatuor Iuliani missa fuerant. Quare hallucinati sunt, qui existimarunt hosce sex libros, aliis octo Iuliani oppugnatos fuisse, cùm iis octo nihil aliud sibi refutandum Iulianus sumserit, quàm secundum librum de Nuptiis & Concupiscentia, vt testatur ipse Augustinus *l. 1. op. imp. c. 1.*

Ita quidquid Iulianus, magno studio & laboriosâ totiloquentiâ vndequaque exsculpserat, quidquid alicuius momenti & roboris videbatur; maiori eloquentiæ, rationum, ac Scripturarum pondere Augustinus prostrauit.

CAPVT IV.

ADRVMETINI AB ERRORE CVRATI PER AVGVSTINVM.

§. I.

Errores Adrumetinorum qui fuerint, & quando cœperint.

Anno 425.

ADRVMETVM, Bizacij, vnius ex Africæ regionibus, ciuitas est, inter Aphrodisium & Leptim paruam. Ab eâ monachi quidam ADRVMETINI dicti, in Gratiæ doctrinâ errare cœperunt, Anno circiter CCCC. XXV. Id longè verisimilius est, quàm quod

quod opinatur Baronius, accidisse circa Annum istius sæculi decimumoctauum, septem nimirum antea.

Etenim ad eos Monachos scripsit Augustinus ante Pascha: vt patet *Epist.* 46. *&* 47. quo tempore Anno decimo octauo, occupatus erat in Synodo Carthaginensi rebus aliis: vt colligi ex iis potest, quæ suprà retulimus. Vtrumque præterea volumẽ ad Monachos scriptum, postremo loco recensetur in Opere Retractationum: quod sanè opus Anno sequente scribere aggressus est postquam successorem Eradium designauerat: vt mox dicemus.

Porrò Adrumetinorum error in eo versabatur: quòd quidam inter eos quinque numero (vt fatetur Valentinus *Epist.* 256.) sic prædicarent Gratiam, vt negarent hominis esse liberum arbitrium: quodque grauius est, dicerent, in die iudicij non redditurum Deum vnicuique secundùm opera eius. *Epist.* 46.

Eduxerant hunc errorem ex Epistolâ Augustini ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ Presbyterum: quam, prælegente siue dictante Floro, malè intellexerant. Dum enim in eâ Augustinus contra Pelagianos agit, qui dicebant Gratiam Dei secundùm merita nostra dari; (vt qui gloriatur, non in Domino, sed in seipso glorietur, hoc est, in homine, non in Domino) ostenderat probaueratque per testimonia Scripturarum, id esse falsissimum: adeoque & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem, nullo modo in nobis esse posse; nisi hæc omnia acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum*: haud interim excludens vel bonum piorum meritum, vel malum impiorum, ob quod vtrumq; Deus saluat & iudicat mundum: quodque dici minimè posset, si non esset liberum arbitrium. Nam, Si non est (inquit) Dei Gratia, quomodo saluat mundum? Et si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum? *Epist.* 46.

Cùm igitur Monasterium Adrumetinum esset ob hanc dogmatis nouitatem nonnullâ dissensione turbatum; ad Augustinum profecti Cresconius & Felix ex eâdem congregatione, litteras ab eo obtinuerunt ad Valentinum monasteriarcham, quibus Epistolæ suæ (cuius iam meminimus) sensum declarat. Subditque: Meliùs autem facitis (quod multum rogo) si ipsum à quo dicunt se fuisse turbatos, ad me mittere non grauemini. Aut enim non intelligit librũ meum, aut fortè ipse non intelligitur, &c. *Epist.* 46. Ad eumdem, atque iisdem

iisdem ex caussis, compellente (vt ait) mutuâ charitate, scripsit librum cui titulus est, De Gratia & libero arbitrio. *eiusd. libri cap.* 1. *&* 2. *Retract. cap.* 66.

§. II.

Gratiam & Liberum arbitrium Augustinus iuncta voluit.

LVctatus ergo hactenùs sanctus Antistes cum iis qui Dei gratiam, sublato in thronum & imperium libero arbitrio, abolere & supprimere nitebantur; nunc hoc ipsum, propter alios errantes, stabiliendum duxit: vt cum Gratiâ liberoque simul arbitrio rectam tenere viam edocti, neque in dexteram nimiùm, neque in sinistram exorbitemus.

Hinc postquam prioribus Libri iam memorati capitibus ostendisset Scripturarum testimoniis sanctarum, ad bene viuendum & rectè agendum esse in homine liberum voluntatis arbitrium; ostendit deinceps similibus testimoniis necessitatem gratiæ, sine quâ nihil boni agere possumus. *libro de grat. & lib. arb. cap.* 4. 5. *&* 6. Neque hoc solùm, sed eâdem opus esse etiam ad credendum, imò ad credendi voluntatem: Apostolo, qui licet dixisset, *fidem seruaui*, liberum insinuans arbitrium; addente, *misericordiam consecutus sum, vt fidelis essem.* Non enim dixit, Misericordiam consecutus sum, quia fidelis eram; sed, vt fidelis essem: hinc ostendens etiam ipsam fidem haberi, nisi Deo miserante, non posse: & esse donum Dei. *eod. l. c.* 7. *&* 14.

Nec obstat quod scriptum est: *Si volueris, conseruabis mandata.* Ad hoc enim valet istud, vt homo qui voluerit & non potuerit, nondum se plenè velle cognoscat: & oret vt habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adiuuatur, vt faciat quod iubetur. *eod. l. c.* 15.

Magnum, inquit, aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt: Non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo iubet aliqua quæ non possumus, vt nouerimus quæ

quæ ab illo petere debeamus. Certum enim eſt, nos mandata ſeruare, ſi volumus: ſed quia præparatur voluntas à Domino; ab illo petendum eſt vt tantum velimus, quantum ſufficiat vt volendo faciamus. Certum eſt nos velle cùm volumus; ſed ille facit vt velimus bonum, de quo dictum eſt, *Præparatur voluntas à Domino*: de quo dictum eſt, *A Domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet*: de quo dictum eſt, *Deus eſt qui operatur in nobis & velle*. Certum eſt nos facere cùm facimus; ſed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficaciſſimas voluntati, qui dixit: *Faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis*. Cum dicit, faciam vt faciatis; quid aliud dicit, niſi, auferam à vobis cor lapideum, vnde non faciebatis; & dabo cor carneum, vnde faciatis? Et hoc quid eſt niſi auferam cor durum, vnde non faciebatis: & dabo cor obediens, vt faciatis? Ille facit vt faciamus, cui dicit homo, *Pone Domine cuſtodiam ori meo*: quod beneficium Dei iam fuerat conſecutus, qui dixit, *Poſui ori meo cuſtodiam. eod. lib. c. 16.*

§. III.

Summa Libri De Grat. & Lib. arbitrio: & Paræneſis ad Adrumetinos.

Atque his, aliiſque pluribus ita habentibus ſubiungit: Satis me diſputaſſe arbitror aduerſus eos, qui gratiam Dei vehementer oppugnant, quâ voluntas humana non tollitur, ſed ex malâ mutatur in bonam, & cùm bona fuerit, adiuuatur: & ſic diſputaſſe; vt non magis ego, quàm Diuina ipſa Scriptura vobiſcum locuta ſit, euidentiſſimis teſtimoniis veritatis.

Quæ Scriptura Diuina, ſi diligenter inſpiciatur; oſtendit non ſolùm bonas hominum voluntates quas ipſe facit ex malis, & à ſe factas bonas, in actus bonos & in æternam dirigit vitam; verumetiam illas quæ conſeruant ſæculi creaturam, ita eſſe in Dei poteſtate, vt eas quo voluerit, quando voluerit faciat inclinari, vel ad beneficia quibuſdam præſtanda, vel ad pœnas quibuſdam inge-

rendas ſicut ipſe iudicat; occultiſſimo quidem iudicio, ſed ſine vlla dubitatione iuſtiſſimo. *eod. l. c.* 20.

Quapropter ad Monachos poſtremò conuerſus; Repetite, inquit, aſſiduò librum iſtum: & ſi intelligitis, Deo gratias agite: vbi autem non intelligitis, orate vt intelligatis: dabit enim vobis Dominus intellectum. Mementote ſcriptum eſſe: Si quis veſtrum indiget ſapientia; poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei. *eod. l. c.* 24. Semel lectum, nullo modo arbitremini, ſatis vobis innoteſcere potuiſſe. Si ergo eum fructuoſiſſimum habere vultis; non vos pigeat relegendo habere notiſſimum: vt dilucidiſſimè ſciatis, quibus & qualibus quæſtionibus ſoluendis atque ſanandis non ibi humana, ſed diuina occurrat auctoritas: à quâ recedere non debemus, ſi volumus peruenire quò tendimus. *l. de corrept. & grat. cap.* 1.

§. IV.

Adrumetini à priore errore curati, in alium mox deuoluuntur.

Liber Auguſtini vbi Adrumetum delatus eſt, ingenti gaudio Valentinum, totamque Monachorum ſocietatem perfudit: vt ſicut Apoſtoli Dominum poſt reſurrectionem prandentem ſecum, non audebant interrogare quis eſſet, ſciebant enim quia Ieſus eſt; ita nec nos voluimus, inquit Valentinus, nec auſi ſumus interrogare de libro, vtrum tuæ Sanctitatis eſſet: cùm ipſa fidelium gratia in eo liberaliter commendata nobis, tuis, Domine ſancte Papa, eloquiis viuaciſſimis conteſtetur. *Epiſt.* 256.

Narrat deinde vt eo libro, tamquam medicamento, curati ſint omnium animi: vt gratiam ſimul & liberum arbitrium, non alterum ſine altero, ad bona opera concurrere faterentur.

Denique adiungit: Ora Domine Pater, vt non vrgeat ſuper nos puteus os ſuum, vt ſaluemur à deſcendentibus in lacum, vt non pereat cum impiis anima noſtra per ſuperbiam noſtram, ſed ſanetur per Domini gratiam. *Poſt paucula.* Ora Domine & dulciſſime

ſime Pater, vt fugiat Diabolus de congregatione noſtra: & amotâ omni alienarum quæſtionum procellâ, nauis propoſiti noſtri, epibatis quietis onuſta, intra ſtationem tutiſſimi portûs ſecurè conſiſtat: & dum nauigat per hoc mare magnum & immenſum, in illo portu, intra quem iam non erit metuendum vitæ naufragium, mercium indiſcrepans accipiat pretium placitarum. *eâd. Epiſt. 256.*

Sed non fuit hæc diuturna tranquillitas, quando in alium mox errorem præcipitati ſunt. Nam cùm vnus iſthic Gratiam ſecundum appellationem ſuam, à gratuitâ Dei beneuolentiâ dependere intellexiſſet; repentè commentus eſt, Neminem corripiendum, ſi Dei præcepta non facit; ſed tantummodò, vt faciat, pro illo orandum. *l. 2. Retract. c. 67.*

§. V.

Et ab hoc errore eos liberat Auguſtinus libro De Corrept. & Gratiâ.

HAnc opinionem falſam ſedulus Antiſtes vt ab vnius errantis, & quorumuis aliorum animis eriperet; ad eoſdem Monachos Adrumetinos alterum librum conſcripſit, quem De Correptione & Gratia prænotauit. *l. 2. Ret. c. 67.* In eo oſtendit, neque Gratiâ prohiberi correptionem, neq; correptione negari gratiam: ideoq; ſic præcipiendam iuſtitiam; vt à Deo gratia, quâ id quod præcipitur fiat, fideli oratione poſcatur: & hoc vtrumque ita eſſe faciendum, vt iuſta nullatenus correptio negligatur. *l. de corrept. & grat. c. 16.*

In hanc rem cùm multa elegantiſſimè ac ſolidiſſimè diſputaſſet: Patiantur, inquit, homines ſe corripi quando peccant: nec de ipſa correptione contra gratiam argumententur, nec de gratia contra correptionem: quia & peccatis iuſta pæna debetur, & ad ipſam pertinet iuſta correptio quæ medicinaliter adhibetur, etiamſi ſalus ægrotantis incerta eſt. Vt, ſi is qui corripitur, ad prædeſtinatorum numerum pertinet, ſit ei correptio ſalubre medicamentum; ſi autem

non pertinet, sic correptio pœnale tormentum, &c. *l. de Corrept. & Grat. cap. 14.*

Corripiantur itaque à præpositis suis subditi fratres, correptionibus de charitate venientibus, pro culparum diuersitate diuersis, vel minoribus vel amplioribus. *eod. l. c. 15.* Nescientes enim quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non pertineat; sic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus saluos fieri. Hoc quippe fit, cùm singulos quosque vt occurrerint cum quibus id agere valeamus, ad hoc conamur adducere, vt iustificati ex fide, pacem habeant ad Deum. *eod. l. & c.*

Ad nos ergo, qui nescimus quisnam sit filius pacis aut non sit, pertinet, nullum exceptum facere, nullumque discernere, sed velle omnes saluos fieri, quibus prædicamus hanc pacem. Neque enim metuendum est nè perdamus Deum, si ille, cui prædicamus, non est filius pacis ignorantibus nobis. Ad nos enim reuertetur, id est, nobis proderit hæc prædicatio, non & illi: si autem super eum pax prædicata requieuerit; & nobis, & illi. Quia ergo nos, qui salui futuri sunt, nescientes, omnes, quibus prædicamus hanc pacem, saluos fieri velle Deus iubet; & ipse in nobis hoc operatur, diffundendo istam charitatem in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Potest enim sic intelligi, quod omnes homines Deus vult saluos fieri, quoniam nos facit velle: sicut misit spiritum filij sui, clamantem Abba pater, id est, nos clamare facientem. *eod. c. 15.*

Quem huius loci sensum iam allegat, licet præcedenti capite assignasset hunc (multis enim modis intelligi hic locus potest, vt ibidem fatetur) vt per particulam *Omnes*, intelligantur omnes prædestinati: quia omne genus hominum in eis est: sicut dictum est Pharisæis, *Decimatis omne olus*: vbi non est intelligendum nisi omne olus quod habebant: neque enim omne olus quod erat in toto orbe terrarum, decimabant, &c. *eod. l. c. 14.*

Verum quidem est quia nemo perit, nisi filius perditionis; sed ait Deus per Ezechielem Prophetam: *Ille quidem in peccato suo morietur; sanguinem verò eius de manu speculatoris inquiram.* Proinde quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc omnes saluos fieri velle debemus; omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est à no-

à nobis medicinaliter seuera correptio : Dei est autem illis eam facere vtilem , quos ipse præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij sui. *eod. libro cap.* 16. Videri potest *libro Enchirid. cap.* 32. vbi hunc errorem attingit, priusquam nasceretur. Adrumeti itaque protenus pacata sunt omnia.

CAPVT V.

AVGVSTINVS A SE EDITA RECOGNOSCIT.

§. I.

Iam pridem id agitauerat.

STatuerat pridem sanctus Doctor (cùm haud difficulter aduertisset ex eorum se numero esse , qui proficiendo scribunt & scribendo proficiunt) omnium quæcumque aliquando scripserat edideratque, inire examen: &,si quid in iis reperisset vel incautiùs vel indoctiùs à se positum;siue confugere,siue emendare,siue in meliorem sensum interpretari. Hinc enim Marcellino ante plures annos scribens , dixerat : Si mihi Deus quod volo præstiterit , vt omnium librorum quæcumque mihi rectissimè displicent, opere aliquo ad hoc ipsum instituto , colligam atque demonstrem ; tunc videbunt omnes homines , quàm non sim acceptor personæ meæ. *Epist.* 7. Ac paucis interiectis :

Anno 426.

Romani, inquit, maximus auctor Tullius eloquij, de quodam refert, nullum vmquam verbum emisisse, quod reuocare vellet. Verùm laus hæc, quamuis præclarissima videatur; credibilior tamen est de nimium fatuo, quàm de sapiente perfecto. Nam & illi quos vulgò Moriones vocant, quanto magis à sensu communi dissonant, magisque absurdi & insulsi sunt; tantò magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint : quia dicti mali, vel stulti, vel

 incom-

incommodi pœnitere, vtique cordatorum eſt. Sed ſi in bonam partem accipiantur, & quempiam talem fuiſſe credamus, qui, cùm ſapienter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet emiſit: hoc potiùs de hominibus Dei, qui Spiritu ſancto acti locuti ſunt; quàm de illo quem ſic Cicero laudat, ſaluberrimâ pietate credendum eſt.

Ab hac ergo excellentiâ tam longè abſum, vt ſi nullum verbum quod reuocare vellem protulero, fatuo ſim quàm ſapienti ſimilior. Illius quippe ſcripta ſummâ ſunt auctoritate digniſſima, qui nullum verbum, non quod reuocare vellet, ſed quod reuocare deberet, emiſit. Hoc quiſquis nondum eſt aſſecutus, ſecundas habeat partes modeſtiæ, quia primas non potuit habere ſapientiæ: quia non valuit omnia non pœnitenda, diligenter dixiſſe; pœniteat, quæ cognouerit dicenda non fuiſſe

Cùm ergo non ſicut quidam chariſſimi mei putant, nulla, vel pauca, ſed potiùs plura fortaſſe quàm etiam maledici opinantur, verba dixerim, quæ mallem reuocare ſi poſſem; non mihi Tulliana illa blanditur ſententia, quâ dictum eſt: Nullum vmquam verbum quod reuocare vellet, emiſit: ſed angit me planè Horatiana ſententia: Neſcit vox miſſa reuerti. *ead. Epiſt.* 7. Quò facit, quod & alibi aiebat: Sicut laudabile eſt, à verâ ſententiâ non amoueri; ita culpabile, perſiſtere in falsâ: quam numquam tenere, prima laus eſt; ſecunda mutare: vt aut ex initio vera permaneat, aut mutatâ falsâ vera ſuccedat. *l.* 3. *cont. Creſcon. cap.* 3.

§. II.

Coadiutorem adſciſcit Eradium Presbyterum.

QVod igitur tam diu ſerioque agitauerat, opere nunc complere ſtatuit. Obſtabant Epiſcopalis dignitatis munia, quæ ad hoc agendum, otium haudquaquam permittebant. Id ſanè experimento didicerat, quando quinque ſaltem diebus vacare aliquando permiſſus non eſt, vt Scripturas tantiſper erueret quibus falſitas demonſtraretur Pelagiani erroris.

Ea-

Eapropter occurrit recens Seueri Episcopi Mileuitani exemplum: vt, ſicuti hic morte inſtante ſucceſſorem nominauit, quem deinde accepit; ita iam id ætatis Auguſtinus coadiutorem deſignet, in cuius humeros transferat occupationes, quibus admodum diſtrahebatur: donec peracto operum ſuorum luſtro, quidquid offendere poterat, caſtigaſſet.

Id ipſum vt reliqui Patrum effeciſſent, vti vehementer optamus; ita prorſus neceſſarium plures ob cauſſas in Auguſtino fuit: cui hanc perinde cogitationem non alius, quàm pater ipſe luminum ſuggeſſit: & perficiendi ex parte otium, vires, vitamque indulſit. Videamus quomodo id agere ſit aggreſſus.

"Glorioſiſſimo Theodoſio duodecies, & Valentiniano Auguſto iterum Conſule, ſexto Kalendas Octobris, cùm Auguſtinus Epiſcopus, vnà cum Religiano & Martiano Coëpiſcopis ſuis, conſediſſet in Eccesia Pacis Hipponenſium Regiorum (erat illa vt exiſtimo Cathedralis) præſentibus Saturnino, Leporio, Barnabâ, Fortunatiano, Ruſtico, Lazaro, & Eradio Presbyteris, adſtante Clero & frequente populo, Auguſtinus Epiſcopus dixit:

"Quod heſterno die promiſi charitati veſtræ, propter quod vos volui frequentiùs conuenire, & video frequentiùs conueniſſe, morâ omni poſtpoſitâ hoc agendum eſt. Si enim aliud velim loqui; in illud ſuſpenſi, minùs auditis. Omnes in hac vitâ mortales ſumus, & dies huius vitæ vltimus, omni homini eſt ſemper incertus. Verumtamen in infantiâ ſperatur pueritia, & in pueritiâ ſperatur adoleſcentia, & in adoleſcentia ſperatur iuuentus, & in iuuentute ſperatur grauitas, & in grauitate ſperatur ſenectus. Vtrum contingat, incertum eſt: eſt tamen quod ſperetur. Senectus autem aliam ætatem quam ſperet, non habet. Incertum eſt enim, ipſa ſenectus quamdiu ſit homini. Illud tamen certum eſt, nullam remanere ætatem, quæ poſſit ſuccedere ſenectuti.

"Quia voluit Deus, ad iſtam ciuitatem cum vigore ætatis aduéni: & tamen iuuenis fui, & ſenui. Scio poſt obitum Epiſcoporum, per ambitioſos aut contentioſos ſolere Eccleſias perturbari: &, quod ſæpe expertus ſum & dolui, debeo quantum ad me attinet, ne contingat huic proſpicere ciuitati. Sicut nouit charitas veſtra, in Mileuitana Eccleſia modò fui: petierant enim me fratres,

& maxi-

„ & maximè serui Dei qui ibi sunt, vt venirem: quia post obi-
„ tum beatæ memoriæ fratris & coëpiscopi mei Seueri, nonnul-
„ la ibi perturbatio populi timebatur. Veni, & quomodo volui,
„ Dominus adiuuit nos pro sua misericordia, vt cum pace Episco-
„ pum acciperent, quem viuus designauerat Episcopus eorum. Hoc
„ enim eis cùm innotuisset; voluntatem præcedentis & decedentis
„ Episcopi sui libenter amplexi sunt. Minùs tamen aliquid factum
„ erat, vnde nonnulli contristabantur: quia frater Seuerus credidit
„ posse sufficere, vt successorem suum apud Clericos designaret, a-
„ pud populum inde non est locutus: & erat inde aliquorum non-
„ nulla tristitia. Quid plura? Deo placuit: tristitia fugata est: gau-
„ dium successit: Ordinatus est Episcopus, quem præcedens Episco-
„ pus designauerat.

„ Ergo nè aliquis de me queratur, voluntatem meam, quam credo
„ Dei esse, in omnium vestrûm notitiam perfero: Presbyterum Era-
„ dium mihi successorem volo. A populo acclamatum est: DEO GRA-
„ TIAS, CHRISTO LAVDES, dictum est vicies ter. EXAVDI CHRI-
„ STE: AVGVSTINO VITA, dictum est sexies decies: TE PATREM,
„ TE EPISCOPVM, dictum est octies.

„ Cumque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Non opus est
„ me de laudibus eius aliquid dicere: fauco sapientiæ, & parco vere-
„ cundiæ: sufficit, quia nostis eum: & hoc me velle dico, quod vos
„ velle scio: & si ante nescirem, hodie probarem. Hoc ergo volo, hoc à
„ Domino Deo nostro nunc etiam in ætate frigidâ votis feruentibus
„ posco: hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omnium
„ in pace Christi collatis & conflatis mentibus, confirmet Deus quod
„ operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet incolumem, seruet
„ sine crimine: vt qui facit gaudium viuentis, locum suppleat mo-
„ rientis.

„ A Notariis Ecclesiæ sicut cernitis, excipiuntur quæ dicitis: &
„ meus sermo, & vestræ acclamationes in terram non cadunt. Aper-
„ tiùs vt dicam, Ecclesiastica nunc gesta conficimus. Sic enim hoc esse,
„ quantum ad homines attinet, confirmatum volo. A populo accla-
„ matum est trigesies sexies, DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES.
„ EXAVDI CHRISTE, AVGVSTINO VITA, dictum est tredecies.
„ TE PATREM, TE EPISCOPVM, dictum est octies. DIGNVS ET
„ IVSTVS EST, dictum est vicies. BENE MERITVS, BENE DIGNVS,
„ dictum est quinquies.

Cumque

Cumque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit. Scio, quod scitis & vos: sed nolo de illo fieri, quod de me factum est. Quid autem factum sit, multi scitis. Illi soli nesciunt, qui tunc aut nondum nati erant, aut nondum habebant ætatem sciendi. Adhuc in corpore posito, beatæ memoriæ Patre & Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo: quod Concilio Nicæno prohibitum fuisse nesciebam: nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est. DEO GRATIAS, CHRISTO LAVDES, dictum est tredecies.

Cumque reticeretur; Augustinus Episcopus dixit: Erit Presbyter, vt est: quando Deus voluerit, futurus Episcopus. Sed planè modò facturus sum, adiuuante misericordiâ Christi, quod adhuc non feci. Nostis ante aliquot annos, quid facere voluerim, & non permisistis. Placuit mihi & vobis, propter curã Scripturarum, quam mihi fratres & patres mei Coepiscopi duobus Conciliis, Numidiæ & Carthaginis, imponere dignati sunt, vt per quinque dies nemo mihi molestus esset, Gesta confecta sunt. Placuit: acclamastis. Recitatur placitum vestrum, & acclamatio vestra. Paruo tempore seruatum est circa me, & postea violenter irruptum est: & non permittor ad quod volo vacare. Ante meridiem & post meridiem, occupationibus hominum teneor. Obsecro vos & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic Presbytero Eradio, quem hodie in nomine Christi designo Episcopum successorem mihi, patiamini me refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatum est IVDICIO TVO GRATIAS AGIMVS, dictum est vigesies sexies.

Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Ego charitati & beneuolentiæ vestræ, apud Dominum Deum nostrũ gratias ago: imò de illâ, Deo gratias. Ergo, fratres, quidquid est quod ad me perferebatur, ad illum perferatur. Vbi necessariũ habuerit consilium meum, non negabo auxilium. Absit vt me subtraham. Tamen quicquid illud est, quod ad me perferebatur ad illum perferatur. Ipse me consulat, si fortè non inuenit quid facere debeat: aut poscat adiutorem, quem nouit patrem: vt & vobis nihil desit, & ego tandem aliquando, si quantulumcumque spatium mihi huius vitæ donauerit Deus, ipsam meam quantulamcũque vitam non dem segnitiei, nec donem inertiæ, sed in sanctis Scripturis, quantum ipse permittit & largitur, exerceam. Hoc & ipsi proderit, & per ipsum etiam vobis. Nemo ergo inuideat otio

 meo;

„ meo; quia meum otium, magnum habet negotium.
„ Video me de hac re, propter quam vos inuitaui, omnia vobiscum
„ egisse quæ debui. Hoc ad vltimum rogo, vt gestis istis dignemini
„ subscribere, qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est: teneam
„ responsionem vestram. De hac assensione aliquid acclamate. A po-
„ pulo acclamatum est: FIAT FIAT, dictum est vicies quinies. DI-
„ GNVM ET IVSTVM EST, dictum est vicies octies. FIAT FIAT, di-
„ ctum est quaterdecies. OLIM DIGNVS, OLIM MERITVS, dictum
„ est vicies quinquies. IVDICIO TVO GRATIAS AGIMVS, dictum
„ est tredecies. EXAVDI CHRISTE, ERADIVM CONSERVA, dictum
„ est octies decies.
„ Cumque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Bene habet, vt
„ ea quæ Dei sunt circa sacrificium eius agere valeamus; in qua hora
„ supplicationis nostræ maximè commendo charitati vestræ, vt omnes
„ vestras caussas & negotia intermittatis: & pro ista Ecclesia, & pro me,
„ & pro Presbytero Eradio, Domino precem fundatis.

Atque hæc sunt gesta Ecclesiastica, à Notariis excepta: quæ sub titulo Epistolæ centesimæ decimæ continentur Tomo II. vel idcirco à capite ad calcem exhiberi digna; quod præter historiam, plura habeant scitu lectuque iucunda.

§. III.

Augustinus quot annis cum Valerio sederit?

Ætat. 72.

QVoniam memorati in principio Gestorum quæ iam retulimus, Consules incidunt in Annum CCCC. XXVI; agebat tum Augustinus ætatis septuagesimum secundum: cumque specialiter mentionem faciat, in Actis, erroris circa se à Valerio commissi, de quo anteà egimus lib. 1. cap. 3. §. 1. dicam tantummodò quot circiter annis vnà cum Valerio sederit in Cathedra Hipponensi.

Ac Valerius quidem tum adhuc supererat, cùm Augustinus inuitauit Proculianum, Hipponensem Donatistarum Episcopum, ad mutuam collationem, sicuti patet *Epistolâ* 147. vbi ait: De animo beatissimi & Venerabilis mihi patris Valerij, nunc absentis, totâ securitate pol-

te polliceor, hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Ea verò inuitatio cùm sit facta post Concilium Carthaginense, habitum Theodosio iuniore & Rumorido Coss. qui incidunt in Annum CCCC. III. ipseque Augustinus creatus sit Episcopus Anno CCC. XCV. Olybrio & Probino Coss. vt ex Prospero suprà retulimus; colligitur octo saltem aut nouem annis cum Valerio sedisse : aut etiam pluribus, quando mortis Valerij annus, postea secutæ, ignoratur.

§. IV.

Augustinus orditur Libros Retractationum.

CVrâ igitur Episcopalis oneris in Eradium Presbyterum translatâ, Operum suorum Retractationem auspicatus est, hoc exordiò :

Iamdiu istud facere cogito atque dispono, quod nunc adiuuante Domino aggredior, quia differendum esse non arbitror : vt opuscula mea, siue in libris, siue in Epistolis, siue in Tractatibus, cum quâdam iudiciariâ seueritate recenseam : & quod me offendit, velut censorio stylo denotem. Neque enim quisquam nisi imprudens, ideo quia mea errata reprehendo, me reprehendere audebit.

Sed si dicit, non ea debuisse à me dici, quæ postea mihi etiam displicerent; verum dicit, & mecum facit. Eorum quippè reprehensor est, quorum ego. Neque enim ea reprehendere deberem, si dicere debuissem. Sed qui primas non potuit habere sapientiæ; secundas habeat partes modestiæ : vt qui non valuit omnia impœnitenda dicere; saltem pœniteat, quæ cognouerit dicenda non fuisse.

Sed vt volet quisque accipiet hoc quod facio; me tamen Apostolicam illam sententiam & in hac re oportet intueri, vbi ait : *Si nos ipsos iudicaremus, à Domino non iudicaremur.* Illud enim quod scriptum est, *Ex multiloquio non effugies peccatum*; terret me plurimum : non quia multa scripsi; vel quia multa etiam quæ dictata non sunt, tamen à me dicta, conscripta sunt : (absit enim vt multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantâlibet sermonum multitudine ac prolixitate dicantur;) sed istam sententiam Scripturæ sanctæ propter-

ea timeo, quia de tam multis disputationibus meis, sine dubio multa colligi possunt, quæ si non falsa, at certè videantur, siue etiam conuincantur non necessaria. Quem verò Christus fidelium suorum non terruit, vbi ait: *Omne verbum otiosum quodcumque dixerit homo, reddet pro eo rationem in die iudicij?* &c. *Prol. ll. Retract.*

§. V.

Possidij hac de re testimonium.

MEminit eiusdem rei Possidius, dum ait: Ante proximum diem obitûs sui, à se dictatos & editos recensuit libros: siue eos quos primo tempore conuersionis suæ adhuc laicus, siue quos Presbyter, siue quos Episcopus dictauerat: & quæcumque in his recognouit, aliter quàm sese haberet Ecclesiastica regula, à se fuisse dictata vel scripta, cùm adhuc Ecclesiasticum vsum minùs sciret, minusque intelligeret; ab ipsomet & reprehensa & correcta sunt. Vnde etiam duo scripsit volumina, quorum est titulus: De recensione librorum.

Præreptos etiam sibi quosdam libros, ante diligentiorem emendationem, à nonnullis fratribus, conquerebatur: licet eos postmodum emendasset. Imperfecta etiam quædam librorum suorum, præuentus morte reliquit. *Possid. cap.* 28.

Sanè inter præreptos ante emendationem, testatur Augustinus ipse fuisse libros de Trinitate: *l. 2. Retract. c. 15 Epist. prælim. ad ll. de Trin.* quos alioquin, quòd essent (vti & libri de Genesi) periculosissimarum quæstionum, diutiùs tenebat quàm ferret desiderium eos habere volentium: vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ meritò reprehenderentur; saltem pauciora essent, quàm esse possent, si præcipiti festinatione inconsultiùs ederentur, &c. *Epist.* 7.

Hinc etiam contigit, vt, licet ad hoc vsque tempus De Genesi ad litteram libri vndecim essent compositi; nunc adiecerit duodecimum: in quo diligentiùs de Paradiso disputatum est: in toto verò opere, plura quæsita, quam inuenta: & eorum quæ inuenta sunt; pauciora firmata sunt: cetera ita posita, velut adhuc requirenda. *lib. 2. Retract. cap. 24.* Huius nihilominùs operis præclarum elogium Cassiodorus

dorus contexit, vbi ait: De iisdem principiis sanctus quoque Augustinus, disertus atque cautissimus disputator, duodecim volumina conscripsit, quæ doctrinarum penè omnium decore vestiuit: hæcque vocauit De Genesi ad litteram. *Cass. l. 1. de diu. lect. cap. 1.*

Ergo quos iuuenis de Trinitate inchoauerat, senex edidit: emendatos tamen non vt voluit, sed vt potuit: ne ab illis qui subrepti iam in manus hominum exierant, plurimum discreparent. *Epist. prælim. ad ll. de Trinit.*

§. VI.

Librorum numerus. Speculum ab Augustino compositum.

Recensione paullò pòst finitâ, opera nonaginta tria, in libris ducentis triginta duobus, à se dictata recoluit quando hæc retractabat; antequam scilicet Epistolas ac Sermones ad populum, alios dictatos, alios à se dictos, retractare cœpisset: totamque recensionem in duobus libris, fratribus vrgentibus edidit: vtrùm adhuc aliquos esset dictaturus, ignorans. *Epilog. ll. Retract.*

Quod licet ita tum haberet; attamen prodesse omnibus volens, & volentibus multa librorum legere & non valentibus, ex vtroque diuino Testamento Veteri & Nouo, præmissa præfatione, præcepta diuina seu vetita ad vitæ regulam pertinentia, excerpsit: atque ex his vnum Codicem fecit: vt qui vellet legeret: atque in eo quàm obediens Deo, inobediensve esset, agnosceret: & hoc opus voluit Speculum appellare. *Possid. cap. 28.* Exstat Tomo III.

Nam cùm constet in Scripturis sanctis quædam sic esse proposita, vt tantùm scirentur & crederentur: vt est, quod in principio Deus fecit cælum & terram, & quod in principio erat Verbum, &c. quædam verò sic esse iussa, vt obseruarentur & fierent; vel prohibita, ne fierent: vt est, Honora patrem & matrem: &, Non mœchaberis. Horum autem quæ iubendo & vetando scripta sunt; alia esse Sacramentorum velata mysteriis, quæ à populo veteris Testamenti mandata sunt fieri, sicuti est Sabbatum, ad visibilem vocationem: sicut azy-

ma, in pane sine fermento, &c. quæ soli nunc Iudæi obseruant. Alia verò etiam nunc facienda esse, si facienda præcepta sunt; nec facienda, si prohibita: qualia sunt quæ dixi, Honora patrem & matrem: &, non mœchaberis; idcirco de his quæ ita sunt posita in litteris sacris, vel iubendo, vel vetando, vel sinendo, vt etiam nunc, id est tempore Noui testamenti, ad vitam piam exercendam, moresque pertineant; hoc opus componere aggressus est: vt quantum Deus adiuuisset, omnia talia de Canonicis libris colligeret; vtque facilè inspici possent, in vnum tamquam Speculum congereret. *Præfat. Speculi.*

Atqui ad componendum hoc opus, vel oportuit eum memoriâ vniuersam propè Scripturam tenere; vel mirabili sollertiâ & attentione ab initio ad finem legendo decurrere. Et quia omnium hic saluti, atque vtilitati spiritali sudauit; quò vicinior fuit patriæ cælesti, eò flagrantiori charitate, quæ numquam excidit, arsit.

§. VII.

Non omnia recognouit.

DVm sic omnia perlustrat; quia Epistolas & Sermones ad populum retractare non cœperat: euenit vt neque Commentariorum siue Enarrationum in Psalmos: neque Tractatuum in Epistolam primam & Euangelium Ioannis, aliorumque meminerit.

De his tamen Cassiodorus agens, atque in primis de Psalmorum codice: Hunc, inquit, in quibusdam Psalmis beatus Hilarius, beatus Ambrosius, & beatus Hieronymus; in omnibus tamen beatus Augustinus, studiosè nimis latiusque tractauit: ex quibus iam duas decadas, Domino præstante, collegi: à quo vt fieri solet, mutuans lumen de lumine, aliqua de ipso, Domino largiente conscripsi. *l. diuin. lect. cap.* 4.

De Euangelio verò Ioannis: Ioannem beatus, ait, Augustinus, copiosâ & insigni expositione lucidauit. *eod. l. cap.* 7. In Epistola prima beati Ioannis, sanctus Augustinus decem sermonibus multa & mirabiliter de charitate disseruit. *ibid. cap.* 8. denique meminit quæstionum quarumdam, & sermonum de locis quibusdam obscurioribus librorum

rum

rum Regum: *eiusd. l. c. 2.* sed quæ iam non exstant: vti neque Sermones septem, de septem diebus Genesis. *ibid. cap. 1.*

Et quamuis, vt dixi, rem posteris omninò necessariam Augustinus exegerit, dum quæcumque olim scripserat, recensenda suscepit; attamen si quod est fateri volumus, tam feliciter ipse, absque vllo Magistro seu Doctore, Theologiam vniuersam exantlauit; vt vnico errore Semipelagiano excepto (in quem aliquando ante Episcopatum inciderat, vt pòst dicemus: sed mox Scripturarum luculentiâ conuictus emersit, vt patet ex Libris ad Simplicianum) nihil docuerit tradideritvè tam infinitis lucubrationibus, quod quemquam posset iure meritoque offendere.

Atque hinc duo, de quibus agimus, Retractationum libri, magis in explicandâ doctrinâ ipsius, ac præcauendis alienis erroribus, & castigando phrasium quarumdam aut vocabulorum vsu; quàm in propriis erroribus, vel rebus alicuius momenti corrigendis versantur.

Mirum verò alicui videri possit, quòd à morte ipsius tam multa sint edita, quæ nomen eius mendaciter præferunt, vt videri potest ad calcem cuiuslibet Operum ipsius Tomi: sed mirari desinet, si cogitauerit id adhuc viuente Augustino actitari cœpisse, vti ipsemet testatur vbi ait: Mihi quidam fratres nostri nonnulla opuscula, sub meo nomine in Hispaniam venisse dixerunt: quæ quidem ab eis qui alia nostra legissent, non agnoscerentur, ab aliis tamen nostra esse crederentur: *l. de gest. Palest. cap. 6.* Vt ideo minùs mirari debeamus, si plura partim ei supposita sint, partim ab incauta posteritate falsò tributa.

§. VIII.

Librorum numerus quem init Possidius: de iisdem Cassiodori, aliorumq; iudicium.

TEstatur verò Possidius, qui Operum ipsius indiculum concinnauit, fecisse ad instructionem animarum in Ecclesia Catholica libros, Tractatus, Epistolas, numero mille triginta: exceptis quæ numerari non possunt: quia nec numerum designauit ipsorum. *Epil. Indic.* Vide eumdem *c. 18.*

vide

Vti autem duos aut tres libros, quos adolescens conscripserat De Pulchro & Apto, nescire se ait quomodo sic aberrauerint, vt ne ipse quidem eos haberet, *l.4.Conf.c.13.* ita existimandum est Panegyricum periisse, quem Bautoni Consulatum ineunti dixerat Kalendis Ianuariis Mediolani. *l.3.cont. Petil.cap.25.*

Sed & Cassiodorus aliquod pronuntiat de eis iudicium, & librorum Retractationum meminit his verbis: Vtiles sunt ad instructionem Ecclesiasticæ disciplinæ, Sancti Ambrosij de Officiis melliflui libri tres: nec non & beati Augustini de vera Religione liber vnus: & de Doctrina Christiana libri quatuor. Item eiusdem liber vnus, quem de Agone Christiano composuit, maximè vobis necessarius, qui calcato sæculo, desudatis in certamine Christiano. Similiter etiam liber eiusdem, quasi Philosophiæ Moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis ex diuina auctoritate collegit, Speculumque nominauit, magnâ intentione legendus est.

Iam & Sancti Augustini viginti duos libros quos de Ciuitate Dei confecit, infastidibili sedulitate percurramus: vbi & Babylonia confusa, ciuitas diaboli, & splendida Hierusalem vrbs Domini Christi, in hominum conuersatione, competenti diuersitate monstratæ sunt. Scripsit etiam quinque Quæstiones de Nouo Testamento ad Honoratum Presbyterum: & octoginta tres alias, mirificâ deliberatione formatas.

Si quis autem dicta sua diligenti cupit examinatione purgare, nec incautâ temeritate delinquere; duos libros Retractationum Sancti Augustini, studiosâ lectione percurrat: vnde & se comat imitando, & agnoscat quantam sapientiæ copiam beatissimo patri indulgentia diuina contulerit: vt quem nemo poterat fortasse reprehendere, ipse se videatur cautissimâ retractatione corrigere. *l.diu.lect.c.16.*

Est igitur Aurelius Augustinus & acumine ingenij, & rerum multitudine, & operis mole, veluti quidam Chrysippus argumentandi virtute, aut Zenon sensuum subtilitate, aut Varro noster voluminum magnitudine, inquit Claudianus Mamercus *l.2.de Statu Animæ cap.10.* Quamobrem ipsius Augustini tam altè visa in omnibus fermè disciplinis est auctoritas, vt extra omnem sit aleam posita: sic vt ab ea iam ne transuersum quidem, quod dicitur, vnguem recedi fas habeatur. Etenim tantâ ingenij constat eum celeritate viguisse; vt quidquid de arte loquendi & disserendi, quidquid de dimensionibus figurarum,

de Musicis, de Numeris præcipitur; etiam sine magna difficultate, nullo hominum tradente perceperit: tanto deinde acumine præstitisse disputandi, vt iure in vno isto potissimum totius veritatis niti patrocinium videatur. *Angel. Politian. l. Miscellan. cap. 1.*

CAPVT VI.

PELAGIANORVM ANALECTA.

§. I.

Alipius in Italiam adfert Librum secundum de Nuptiis & Concupiscentia: cui Iulianus libris octo respondere voluit.

VEnerat Anno huius sæculi CCCC.XXVII. circiter, Alipius iterum in Italiam: quam ob caussam, incertum: nisi forte, vt Pelagianam impietatem recenti iussione coërceri procuraret. Hanc verò fuisse itineris caussam, coniectare licet ex petulanti Iuliani dicacitate, qui in id inuectus paullò pòst, tantum esse garriebat Catholicorum pauorem, vt contra Pelagianorum sanguinem pecuniarum effusione, hereditatum largitione, equorum transmissione, populorum seditione, potestatum corruptione pugnantes, fidem suam erubescerent profiteri. *l. 1. operis imperf. cap. 75.*

Anno 427.

Eiuscemodi confictis logis sugillari videtur Alipij in Italiam aduentus, de quo paullò superiùs Augustino improperauerat: Vereor ne frangaris: &, si Philosophorum ego senatum aduocauero, tu continuò sellularios opifices, omneque in nos vulgus accendas: vociferans cum feminis cunctisque calonibus & tribunis, quibus octoginta ampliùs equos, totâ Africâ saginatos, collega tuus nuper adduxit Ali-

pius, nequaquam re acquiescere eruditorum sententiis: sed, quod intellectui tuo congruit dixisse Apostolum, quia stultam fecit Deus sapientiam mundi. *l. 1. op. imp. cap* 42. 43. 44.

Quidquid sit; Alipius, qui contra primum Augustini librum de Nuptiis & Concupiscentiâ excerpta in Africam attulerat; hac vice in Italiam rediens, librum Augustini secundum, ad Comitem Valerium attulit: cui perinde mox octo suos opposuit Iulianus, non atramento, sed indignatione & superbiâ suffragante, atrâ potiùs bile conscriptos.

Eiusce rei testis ipse Iulianus est, dum Florum Episcopum quemdam, cui postremum hoc opus dedicauerat, compellans ait: Quia id impendio poposcisti, imò indixisti auctoritate patriâ; vt libro Tractatoris Pœni, quem ad Valerium Comitem vernula peccatorum eius Alipius nuper detulit, obuiarem; hinc mihi est longior facta responsio. *l 1. op. imp. c.* 8. Sed de his postea pluribus.

§. II.

Leporij conuersio per Augustinum.

FVerat Leporius, Pelagiani dogmatis sectator hactenus non instrenuus. At resipuit circiter hoc tempore, vt nonnulli volunt, (alij altiùs referunt, ad annum CCCC. XXIII. nam de CCCC. VI. errorem puto) operâ potissimùm Augustini, ad quem in Africam appulerat. Testatur Gennadius dum ait: Leporius adhuc Monachus, „ posteà Presbyter, præsumens de puritate vitæ, quam arbitrio tan„ tùm & conatu proprio, non Dei se adiutorio obtinuisse crediderat; „ Pelagianum dogma cœperat sequi. Sed à Gallicanis Doctoribus ad„ monitus, & in Africâ per Augustinum à Deo emendatus; scripsit „ emendationis suæ libellum, in quo & satisfacit de errore, & gratias „ agit de emendatione. Simul & quod malè senserat de Incarnatione „ corrigens, Catholicam sententiam tulit: dicens manentibus in Chri„ sto duabus naturis, vnam reddi Filij Dei personam. *libr. de Vir. Illustr. cap.* 59.

Inter

Inter eos à quibus in Gallia admonitus fuit Leporius, extitit Ioannes Cassianus, vt ipsemet prodit lib. 1. de Incarnat. Christi, adeoque Leporij correctionem commendat, vt non minùs penè admiranda sit, quàm illæsa multorum fides: Quia primum est, inquit, errorem non incurrere; secundum, benè repudiare.

Is ergo (Cassiani verba sunt) non solùm in Africa, vbi tunc erat atque nunc est; tam errorem suum cum dolore, quàm sine pudore confessus est; sed etiam ad omnes Galliæ ciuitates, admodum flebiles confessionis ac planctûs sui litteras dedit. Scilicet vt vbi deuiatio eius priùs cognita erat; illic etiam emendatio nosceretur: & qui testes erroris anteà fuerant; iidem posteà correctionis essent. *ita Cassianus.*

Sanè quod litteras attinet, quæ libello Emendationis adhærent quo Nestorianum errorem potissimùm retractat; Augustini fuisse, indicat stilus: quæ perinde cum ipso Leporij libello, & aliis quibusdam Capreoli Carthaginensis Episcopi, Victorini Afri, & aliorum opusculis, Lutetiæ prodierunt Anno 1630.

Vt verò Leporius hic (cuius etiam meminerunt Ioannes II. Papa, Epistolâ ad Auienum, Senatorem, Liberium & alios: Facundus Hermianensis Episcopus. *libr. 1. ad Iustinian. Imp. cap. 4.*) alius est ab illo, qui pridem Augustini contubernalis fuit, nominaturque in Actis Ecclesiasticis quæ mox præmisimus: ita an omninò sit idem cum eo, de quo Dexter in Chronico, his verbis: *Anno ab V. C. M. C. LV. Leporius Vticensis in Betua* (Episcopus) *priùs Monachus ex familia Augustini, mutat suam perditam priorem sententiam, admonitus ab Augustino præceptore suo*: penes alios esto examen atque iudicium.

In annis enim conditæ Vrbis apud Dextrum, manifestus irrepsit error: quem si quis fecerit M. C. LXXV; is quidem incidet in sæculi Christiani CCCC. XXIII. sed non concidet cum Catalogo Episcoporum Vticensium, Hispali edito: qui Leporium sedisse Anno CCCC. X. tradit, vt refert. *Crusen. Monast. August. 1. p. c. 15.*

§. 111.

Augustinus Vitalem ab errore reuocare studet.

VTi Leporium, ad meliorem sententiam & mentem Augustinus reduxit; ita non minorem adhibuit diligentiam, in corrigendo quodam Vitale Carthaginensi: qui docere cœperat, Non aliter esse diuini muneris, vt prædicato Euangelio consentiamus; quàm quia credere non possumus, nisi prædicatio externa veritatis antecesserit.

Quapropter interrogatus Vitalis, quid sit quod ait Apostolus: *Deus operatur in nobis & velle & perficere?* Respondebat, per legem suam, per Scripturas suas Deum operari vt velimus, quas vel legimus vel audimus: sed eis consentire, vel non consentire; ita nostrum esse, vt, si velimus, fiat: si autem nolimus; nihil in nobis operationem Dei valere faciamus. Operatur quidem ille, dicebat, quantum in ipso est vt velimus, cùm nobis nota fiunt eius eloquia: sed si eis acquiescere nolumus, nos, vt operatio eius nihil in nobis prosit, efficimus. *Augustinus Epist.* 107. *ad Vitalem.* Volebat nimirum Vitalis, fidei initium ex nobis esse: istâque credulitate tamquam inquisitione & pulsatione, ex vi liberi arbitrij profectis, quemlibet mereri gratiam Dei: eam perinde merito nostro dari.

Atqui huius Pelagianismi partem iugulauerat pridem Augustinus, *libro de Grat. Christi cont. Pelagian. & Celest. cap.* 7. *& seqq.* vbi ad extremum ait: Ergonè vt perueniatur ad adiutorium Dei, ad Deum curritur sine adiutorio Dei? Et vt Deo adhærentes adiuuemur à Deo, à Deo non adiuti adhærebimus Deo? Quid homini maius, quidve tale poterit gratia ipsa præstare, si iam sine illà vnus cum Deo spiritus effici potuit, non nisi de arbitrij libertate? *eod. lib. cap.* 23.

Verumtamen eundem nunc euertit, ex Orationibus Ecclesiæ: quæ non tantùm pro eis funduntur, qui prædicatione veritatis carent; sed & pro eis qui veritati prædicatæ agnitæque obstinatè reluctantur. *Epistolâ* 107. perquam accuratâ atque exactâ. Quapropter

pter ſentientem aliter Vitalem compellans, ait: Exerce contra orationes Eccleſiæ diſputationes tuas: & quando audis Sacerdotem Dei, ad altare exhortantem populum Dei, orare pro incredulis, vt eos Deus conuertat ad fidem; & pro Cathecumenis, vt eis deſiderium regenerationis inſpiret; & pro fidelibus, vt in eo quod eſſe cœperunt, eius munere perſeuerent: ſubſanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur, id eſt, Deum pro infidelibus, vt eos fideles faciat, non rogare, eo quòd non ſint iſtæ diuinæ miſerationis beneficia, ſed humanæ officia voluntatis, &c. *ibid.*

Etenim opus eſt hoc gratiæ: quam qui accipiunt, doctrinæ ſalutari Scripturarum Sanctarum, etſi fuerint inimici, fiunt amici: non opus eiuſdem doctrinæ; quam qui audiunt & legunt ſine gratia Dei, peiores eius efficiuntur inimici. *ead. Epiſt.* Non ergo Gratiam dicamus eſſe doctrinam; ſed agnoſcamus gratiam, quæ facit prodeſſe doctrinam: quæ Gratia ſi deſit; videmus etiam obeſſe doctrinam. *ibid.*

§. IV.

Epiſtola Auguſtini ad Vitalem, Semipelagianiſmi neruos incidit.

EA ſanè Epiſtolâ veluti compendio, doctrinam Eccleſiæ Catholicæ contra Pelagianos Auguſtinus complexus eſt, quoad illa, quæ tum ipſe firmiſſimè ſciebat ita eſſe: adeoque ſic in illis vnicuique ambulandum exiſtimabat, donec Deus aliud reuelauerit; vt ab eis nullo modo deuiare poſſimus. Eſt inquam, complexus, atque exorientis paullò pòſt, vel eodem potiùs tempore in Gallia Semipelagianiſmi (ab eis qui delicato hominis arbitrio, ferre non poterant rigidam, atque in Scripturarum petra ſolidatam doctrinam: hancque proptereà ſanctiſſimi Doctoris, cœperant arrodere) radices penitùs incidit.

Nam cum dicerent, Omnes homines Gratiam fuiſſe accepturos, ſi non illi quibus non donatur, eam ſuâ voluntate reſpuerent, quoniam Deus vult omnes homines ſaluos fieri; rogat Auguſtinus,

V. Prosp. l. de Ingrat. cap. 30. & seqq.

Quomodo id esse possit, quandoquidem multis non detur paruulis; & sine illâ plerique moriantur, qui non habent contrariam voluntatem: & aliquando cupientibus festinantibusque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente non detur, cùm repente antequam detur expirat, pro quo vt acciperet currebatur?

Vnde manifestum est, eos, qui huic resistunt tam perspicuæ veritati, non intelligere omninò, quâ locutione sit dictum, quod *Omnes homines, vult Deus saluos fieri*, cum tam multi salui non fiant: non quia ipsi, sed quia Deus non vult, quod sine vlla caligine manifestatur in paruulis. Sed sicut illud quod dictum est, *Omnes in Christo viuificabuntur*, cùm tam multi æternâ morte moriantur; ideò dictum est, quia omnes quicumque vitam æternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo: ita quod dictum est, *Omnes homines vult Deus saluos fieri*, ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt: & si quo alio modo illa verba Apostoli intelligi possunt, vt tamen huic apertissimæ veritati, in qua videmus tam multos volentibus hominibus, sed Deo nolente, saluos non fieri, contraria esse non possint. *Epist.* 107.

Dicere enim, Tales paruulos ideo non permitti ad Baptismum peruenire, quia vel non credituros, vel non perseueraturos in gratiâ, idque propriæ voluntatis vitio siue defectu, Deus præuiderit; tantumnon est ridiculum: vt ostendit posteà, *l. de dono perseu. cap.* 9. Scimus enim paruulos, etiam secundùm ea quæ per corpus gesserunt, recepturos vel bonum vel malum: gesserunt autem non per seipsos; sed per eos, quibus pro illis respondentibus & renuntiare diabolo dicuntur, & credere in Deum, vnde & in numero fidelium computantur, &c. non secundùm ea, quæ, si diu hic viuerent, gesturi fuerant. *Epist.* 107.

CAPVT

CAPVT VII.

EXCIDII AFRICÆ INITIA.

§. I.

Bellum Bonifacio Comiti illatum.

Bonifacius Africæ hac tempestate Comes, cùm apud eos populos potentiâ gloriâque indies augeretur; multorum inuidiam, sed Aëtij potissimum militum Magistri, incurrit. Imperatoris iussu nuper in Hispanias Bonifacius profectus, affinem ibi Vandalorum Regibus vxorem duxerat: hocque nuptiarum fœdere Barbaros sibi deuinxerat. Ea res inuidiæ veluti tectorium fuit, quando Aëtius ob id tantummodò Bonifacium accusabat tamquam Imperij in Libyâ insidiatorem, quia Barbarorum amicitiam affectauerat.

Hiscè susurris postquam Placidiæ, matris Valentiniani Imperatoris, aures animumque Aëtius implesset; tum Bonifacio summâ perfidiâ scripsit, succensere illi grauiter Imperatores: ideoque, tametsi vocari eum contingeret; caueret equidem adesse: doloso cineri ignes suppositos iacére. Aëtio, seruo quondam suo, Bonifacius fidem commodauit, fabulæ totius ignarus: adeoque ab Imperatoribus accersitus, distulit venire. Quapropter cùm gratiam, Aëtij perfidia; iram, Bonifacij simplicitas apud Cæsares inuenisset; publico ei nomine bellum illatum est, ducibus Mauortio, Galbione, & Sinoce: sed cuius denique fortuna (occisis primùm Sinocis proditione Mauortio & Galbione, isto demùm per Bonifacium interemto) in eundem inclinauit. *Prosp. in Chron. Paull. Diac. hist. misc. lib.* 14. Huc faciunt Epistolæ nonnullæ, quæ continentur in Append. Tom. 11. *Epist.* 12. 13. 14. 15. 16. quibus vltrò citroque Bonifacius & Augustinus scribunt.

§. II.

§. II.

Vandalos in auxilium Bonifacius vocat.

VErumtamen non hic extitit belli finis:cuius prosequendi curam cùm in Comitem Sigisuultum Bonifacius translatam vidit; atque innocentiam suam obstinato consilio peti; è Libya in Hispaniam nauigans, Vandalorum auxilia certis legibus poposcit, neque difficulter obtinuit: cùm Vandali vndique conclusi, Gothorum (quibus anteà Honorius, deliberato cum suis consilio, Gallias Hispaniasque ratâ confirmatione donauerat) timore æstuarent. Vnde factum est, vt rerum suarum & innocentiæ tutandæ desperatione, vir alioqui pius, sibi totique Africæ perniciem, & sæculi propè vnius iugum Religioni in eâ Catholicæ, fatali imprudentiâ excidium accersiuerit.

Quâ viâ modoque Africam ingressi sint, describit Victor Vticensis, his verbis: Sexagesimus nunc agitur annus, quo populus ille crudelis ac sæuus Vandalorum gentis, Africæ miserabiles attigit fines: transuadens facili transitu per angustias maris, quo inter Hispaniam Africamque, æquor hoc magnum spatiosumque, bissenis millibus, angusto limite se coarctauit.

„ Transiens igitur quantitas vniuersa, calliditate Genserici ducis, vt „famam suæ terribilem faceret gentis, illicò statuit omnem multitudi- „nem munerari, quam huic luci ad illam vsque diem vterus profude- „rat ventris. Qui reperti sunt senes, paruuli, serui vel domini, octo- „ginta millia numerati. Quæ opinio diuulgata vsque in hodiernum „anceps gentibus, armatorum tantus numerus æstimatur, cùm sint „nunc exiguus & infirmus.

„ Inuenientes igitur pacatam quietamque Prouinciam; speciosi- „tatem totius terræ florentis quaquauersum impietatis agminibus „impetebant, deuastando depopulabantur incendio atque homici- „diis totam exterminantes. Sed nec arbustis frugiferis omnimo- „dè parcebant: ne fortè quos antra montium, aut prærupta ter- „rarum, vel seclusa quæque occultauerant, post eorum transitum, illis

illis pabulis nutrirentur. Et sic tali crudelitate furentibus ab eorum „ contagione nullus remansit locus immunis. Præsertim in Ecclesiis, „ Basilicisque Sanctorum, Cæmiteriis vel Monasteriis, sceleratiùs sæ- „ uiebant: vt maioribus incendiis domos orationis magis, quàm vrbes, „ cunctaque oppida concremarent, &c. *Vict. Vticen. l. 1. de persec. Vand.*

§. III.

Augustini ad Bonifacium paranesis.

PRiusquàm ista quæ diximus, Bonifacius designaret; litteras ad eum Augustinus dedit: quibus iam tum in deterius prolabentem sistere conatus (cùm dolorem suum Bonifacius moderari haud sineret) nihilum profecit. Operæpretium est nonnulla saltem proferre; vt quilibet intelligat, quàm habuerit Antistes noster ab adulatione, & huiusce sæculi moribus, quos Politicos hodie vocant, animum purum & auersum.

Scio, inquit, non deesse homines, qui te secundùm vitam mundi huius diligunt: & secundùm ipsam tibi dant consilia, aliquando vtilia, aliquando inutilia, quia homines sunt, & sicut possunt ad præsens sapiunt, nescientes quid contingat sequenti die. Secundùm Deum, ne pereat anima tua, non facile tibi quisquam consulit: non quia desunt qui hoc faciant; sed quia difficile est inuenire, quando tecum ista possint loqui. Nam & ego semper desideraui, & numquam inueni locum vel tempus, vt agerem tecum, quod me agere oportebat cum homine quem multum diligo in Christo. Scis autem qualem me apud Hipponem videris, quando ad me venire dignatus es: quia vix loquebar, imbecillitate corporis fatigatus.

Nunc ergo, fili; audi me saltem per litteras tibi sermocinantem, quas in periculis tuis, numquam tibi mittere potui, periculum cogitans perlatoris: & cauens ne ad eos quos nollem, mea Epistola perueniret. Vnde peto vt ignoscas, si me putas plus timuisse, quàm debui. Audi ergo me, imò Dominum nostrum per ministerium infirmitatis meæ. Recole qualis fueris, adhuc in corpore constitutâ religiosæ memoriæ priore coniuge tuâ: & recenti eius obitu, quomodo

tibi vanitas huius sæculi horruerit, & quomodo concupieris seruitutem Dei. Nos nouimus, nos testes sumus, quid nobiscum apud Tubunas, de animo & voluntate tua fueris collocutus. Soli tecum eramus, ego, & frater Alipius. Non enim existimo tantum valuisse terrenas curas quibus impletus es, vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in otium sanctum conferre: atque in eâ vitâ viuere, in qua serui Dei Monachi viuunt.

Vt autem non faceres, quid te reuocauit, nisi quia considerasti, ostendentibus nobis, quantùm prodesset Christi Ecclesiis quod agebas, si eâ solâ intentione ageres, vt defensæ ab infestationibus Barbarorum quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus, in omni pietate & castitate: tu autem ex hoc mundo nihil quæreres, nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ, tuæ, ac tuorum: accinctus baltheo castissimæ continentiæ, & inter arma corporalia spiritualibus armis tutiùs ac fortiùs munitus.

Cùm ergò te esse in hoc proposito gauderemus; nauigasti, vxoremque duxisti. Sed nauigasse, obedientiæ fuit, quam secundum Apostolum debebas sublimioribus potestatibus: vxorem autem non duxisses, nisi susceptam deserens continentiam concupiscentiâ victus esses. Quod ego cùm comperissem; fateor, miratus obstupui: dolorem autem meum ex aliqua parte consolabatur, quod audiui te illam ducere noluisse; nisi priùs Catholica fuisset facta: & tamen hæresis eorum, qui verum Dei filium negant, tantùm præualuit in domo tuâ, vt ab ipsis filia tua baptizaretur.

Iam verò si ad nos non falsa perlata sunt, quæ vtinam falsa sint, quòd ab ipsis hæreticis etiam ancillæ Deo dicatæ rebaptizatæ sint: quantis tantum malum plangendum est fontibus lacrymarum! Ipsam quoque vxorem non tibi suffecisse; sed concubinarum nescio quarum commixtione pollutum loquuntur homines, & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patent, & tot & tanta mala, quæ te, posteaquam coniugatus es, consecuta sunt. Quid dicam? Christianus es: cor habes: Deum times: tu ipse considera quæ volo dicere, & inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam: propter quam tibi credo Dominum parcere, & à periculis omnibus liberare, vt agas eam sicut agenda est: sed si illud audias quod scriptum est: *Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem.*

Iustam

Iustam quidem dicis te habere caussam: cuius iudex ego non sum, quoniam partes ambas audire non possum. Sed qualiscumque sit caussa tua (de qua modò credere vel disputare non opus est) numquid coram Deo potes negare, quod in istam necessitatem non peruenisses, nisi bona sæculi huius dilexisses? quæ tamquam seruus Dei, quem te ante noueramus, contemnere omninò, & pro nihilo habere debuisti: & oblata quidem sumere, vt eis vtereris ad pietatem: non autem negata, vel delegata sic quærere, vt propter illa, in istam necessitatem perducereris, vbi cùm amantur vana, perpetrantur mala: pauca quidem à te; sed multa propter te: & cùm timentur quæ ad exiguum tempus nocent, (si tamen nocent) committuntur ea quæ verè, & in æternum noceant.

De quibus vt vnum aliquid dicam, quis non videat quod multi homines tibi cohæreant, ad tuendam tuam potentiam vel salutem: qui etiamsi tibi omnes fideles sint, nec ab aliquo eorum vllæ timeantur insidiæ; nempe tamen ad ea bona, quæ ipsi quoque non secundùm Deum, sed secundùm sæculum diligunt, per te cupiunt peruenire: ac per hoc qui refrænare & compescere debuisti cupiditates tuas, explere cogeris alienas. Quod vt fiat; necesse est multa, quæ Deo displicent, fiant: nec sic tamē explentur tales cupiditates. *Epist.*70. Et paullò pòst:

Quando ergò poteris tot hominum armatorum (quorum fouenda est cupiditas; timetur atrocitas) quando, inquam, poteris eorum concupiscentiam, qui diligunt mundum non dico satiare (quod fieri nullo modo potest) sed aliqua ex parte pascere, ne vniuersa plebs pereat; nisi tu facias, quæ Deus prohibet & facientibus comminatur? Propter quod vides tam multa contrita, vt iam vile aliquid quod rapiatur, vix inueniatur.

Quid autem dicam de vastatione Africæ, quam faciunt Afri Barbari, resistente nullo, dum tu talis, tuis necessitatibus occuparis, nec aliquid ordinas, vnde ista calamitas auertatur? Quis autem crederet, quis timeret, Bonifacio Domesticorum & Africæ Comite in Africa constituto, cum tam magno exercitu & potestate, qui Tribunus cum paucis fœderatis, omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat; nunc tantùm fuisse Barbaros ausuros, tantùm progressuros, tanta vastaturos, tanta rapturos, tanta loca quæ plena populis fuerant deserta facturos? Qui non dicebant, quandocumque tu Comitiuam sumeres potestatem, Afros Barbaros non solùm domitos; sed etiam

tributarios futuros Romanæ reipublicæ ? Ex nunc quàm in contrarium versa sit spes hominum, vides: nec diutiùs hinc tecum loquendum est, quia plus tu potes ea cogitare, quàm nos dicere.

Sed fortè ad ea respondes, Illis hoc esse imputandum, qui te *læ*serunt: qui tuis officiosis virtutibus non paria, sed contraria reddiderunt. Quas caussas ego audire & iudicare non possum. Tuam caussam potius aspice & inspice, quam non cum hominibus quibuslibet, sed cum Deo habere te cognoscis: quia in Christo fideliter viuis, ipsum timere debes, nè offendas. Nam ego caussas superiores potiùs attendo: quia vt Africa tanta mala patiatur, suis debent homines imputare peccatis. Verumtamen nolim te ad eorum numerum pertinere, per quos, malos & iniquos Deus flagellat pœnis temporalibus quos voluerit. Ipsis namque iniquis, si correcti non fuerint, seruat æterna supplicia, qui eorum malitiâ iustè vtitur, vt aliis mala ingerat temporalia.

Tu Deum attende: Iesum Christum considera: qui tanta bona præstitit, & tanta mala pertulit. Quicumque ad eius regnum cupiunt pertinere, & cum illo, ac sub illo semper beatè viuere; diligunt etiam inimicos suos: benefaciunt illis, qui eos oderunt: & orant pro eis, à quibus persecutionem patiuntur. Et, si quando adhibent pro disciplinâ molestam seueritatem; non tamen amittunt sincerissimam charitatem.

Si ergo tibi bona sunt præstita, quamuis terrena & transitoria, ab Imperio Romano; quia & ipsum terrenum est non cæleste, nec potest præstare nisi quod habet in potestate: si ergo bona in te collata sunt; noli reddere mala pro bonis. Si autem mala tibi irrogata sunt; noli reddere mala pro malis. Quid istorum duorum sit; nec discutere volo, nec valeo iudicare: ego Christiano loquor, Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala pro malis.

Dicis mihi fortasse: In tanta necessitate quid vis vt faciam ? Si consilium à me secundùm hoc sæculum quæris, quomodo ista salus tua transitoria tuta sit, & potentia atque opulentia vel ista seruetur quam nunc habes, vel etiam maior addatur; quid tibi respondeam nescio. Incerta quippe ista, certum consilium habere non possunt. Si autem secundùm Deum me consulis, ne anima tua pereat; & times verba Veritatis, dicentis, ***Quid prodest homini si totum mundum lucretur, anima autem sua detrimentum patiatur***; habeo planè quod dicam: est apud me.

me consilium quod à me audias. Quid autem opus est vt aliud dicam, quàm illud quod suprà dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt? &c. Et post paucula:

Hîc appareat si vir fortis es. Vince cupiditates, quibus iste diligitur mundus: age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus, per desideria non bona trahebaris. Hoc consilium si acceperis, si tenueris atque seruaueris; & ad bona illa certa peruenies, & cum salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis.

Sed fortè iterum quæris à me, quomodo ista facias, tantis mundi huius necessitatibus implicatus? Ora fortiter, & dic Deo quod habes in Psalmo: *In necessitatibus meis erue me.* Tunc enim finiuntur istæ necessitates, quando vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tantisque periculis visibilium corporaliumque bellorum, vbi sola ista vita quandoque finienda periclitatur, anima uerò non perit, si non malignis cupiditatibus captiua teneatur: ipse te exaudiet, vt interiores & inuisibiles hostes; id est, ipsas cupiditates, inuisibiliter & spiritaliter vincas: & sic vtaris hoc mundo, tamquam non vtaris: vt ex bonis eius bona facias, non malus fias. Quia & ipsa bona sunt: nec dantur hominibus, nisi ab illo qui habet omnium cælestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel summa bona, dantur & malis. Itemque auferuntur ista & bonis, vt probentur; & malis, vt crucientur. *Ac deinde.*

Salus verò animæ, cum immortalitate corporis vtriusque iustitiæ; & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum; non dantur nisi bonis. Propter hæc acquirenda & obtinenda, fac eleëmosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere, quantalibet tibi abundent. Sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt: sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis pereuntibus fiunt. Si enim coniugem non haberes; dicerem tibi, quod & Tubunis diximus, vt in sanctitate continentiæ viueres. Adderem, quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te, quantum rerum humanarum saluâ pace potuisses, ab istis rebus bellicis abstraheres: & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas: vbi in si-

lentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines; sed vt expugnent principes & potestates, & spiritalia nequitiæ, id est, diabolum & angelos eius, *&c.*

Sed vt te ad istam vitam non exhorter, coniux impedimento est: sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere. Quia etsi tu eam, post illa tua verba Tubunensia ducere non debebas; illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocenter & simpliciter nupsit. Atque vtinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimento redderes Deo, quod te debere cognoscis. Sed si cum illâ agere non potes; serua saltem pudicitiam coniugalem: & roga Deum, qui te de necessitatibus eruit, vt quod non potes modò, possis aliquando. Verumtamen vt Deum diligas, non diligas mundum: vt in ipsis bellis (si adhuc in eis versari opus est) fidem teneas: pacem quæras. Vt ex mundi bonis facias bona opera; & propter mundi bona, non facias opera mala; aut non impedit coniux, aut impedire non debet.

Hæc ad te, fili dilectissime, vt scriberem charitas iussit, quâ te secundùm Deum, non secundùm hoc sæculum diligo: quia & cogitans quod scriptum est, *Corripe sapientem, & amabit te, corripe stultum, & adiiciet odisse te*; non te vtique stultum, sed sapientem debui cogitare. *Epist.* 70.

Atque ita Augustinus ad Bonifacium, procul omni fuco & palpo: adeò vt sicuti optandum est calidissimis votis, plures eiuscemodi sermones ad eos fieri, qui Prouincias hodie militiamque gubernant; ita vtinam tum saltem Bonifacius audiuisset! quod quia non est factum; sic vtique malum increuit, vt neque ipse resistendo fuerit: licet Imperatoribus reconciliatus (vt mox dicemus) magnam auri vim recessuris Vandalis obtulisset.

CAPVT

CAPVT VIII.

AVGVSTINVS ARIANOS IN AFRICA REFELLIT.

§. I.

Arianiſmus in Africa.

CVm Sigiſuulto Comite, militiæ contra Bonifacium Præfecto, venerat in Africam Maximinus, Arianorum Epiſcopus. Id enim ipſe profitetur initio collationis, quam Hippone habuit, de qua dicere aggredior. Ego, inquit, in hanc ciuitatem miſſus à Comite Sigiſvulto (ſic enim legendum) contemplatione pacis aduení. *l. prim. cont. Maxim. initio.*

Hic tantæ temeritatis extitit, vt ad diſputationem Auguſtinum prouocauerit : licet impar congreſſus Achilli, vti docuit euentus. Vnde & eum Auguſtinus compellat his verbis: Quid tibi viſum eſt, ô homo Ariane, tam multa dicere, & pro cauſsâ quæ inter nos agitur nihil dicere: quaſi hoc ſit reſpondere poſſe, quod eſt tacere non poſſe? *Præfat. lib. 2. contra Maximin.*

Imò non ipſe ſolum; ſed & Paſcentius, Comes domûs Regiæ in Africa, exactor rerum fiſcalium, idem auſus eſt: homo ſimpliciter impudens, neque ad certamen vllatenus inſtructus: & fiſci opinor ſui, quàm Chriſti peritior. De vtroque Poſſidius, atque in primis Paſcentio, ita narrat.

§. II.

Diſputatio Auguſtini cum Paſcentio Ariano.

CVm quodam Paſcentio (inquit Poſſidius) Comite domûs regiæ Ariano, qui per auctoritatem ſuæ perſonæ, fiſci vehementiſſimus

„ tiſſimus exactor, fidem Catholicam acriter ac iugiter oppugnabat & „ perturbabat; præſentibus honoratis & nobilibus viris apud Carthaginem ab illo prouocatus, idem ſanctus Auguſtinus coram contulit.

„ Verum hæreticus, tabulas atque ſtylum, quod Magiſter noſter & „ ante congreſſum & in congreſſu inſtantiſſimè fieri volebat, ne adeſſent, omninò recuſabat. Et dum id pernegaſſet, dicens quòd metu „ legum publicarum, periclitari tabulis ſcriptis nollet: atque interpoſitis, id placere Auguſtinus Epiſcopus, cum ſuis qui aderant „ conſacerdotibus videret; vt abſque vlla ſcriptura priuatim diſputarent, collationem ſuſcepit: prædicens vt poſtmodum contigit, quod „ poſt ſolutum conuentum, eſſe cuiquam poſſet liberum arbitrium fortè dicere, nullo ſcripturæ documento ſe dixiſſe, quod fortè non dixerit: vel non dixiſſe, quod dixerit.

„ Et miſcuit cum eodem ſermonem atque aſſeruit quid crederet, & „ ab illo quid teneret audiuit: & verâ ratione, & auctoritate Scripturarum probata docuit & oſtendit noſtræ fidei firmamenta: illius autem aſſerta, nullâ veritate, nullâ Scripturarum ſacrarum auctoritate „ ſuffulta docuit, & fruſtrauit.

„ Et vt à ſe inuicem partes digreſſæ ſunt; ille magis magiſque iratus „ & furens, mendacia multa, pro fide ſuâ falsâ iactabat: & victum eſſe „ à ſeipſo proclamans multorum ore laudatum Auguſtinum.

„ Quæ cum venerabilem virum minimè laterent; coactus eſt ad ipſum ſcribere Paſcentium, propter illius metum omiſſis nominibus „ conferentium: & in eis litteris, quidquid inter partes dictum vel geſtum fuerit, fideliter intimauit: ad ea ſi negarentur, probanda, magnam teſtium habens copiam, clariſſimos ſcilicet atque honorabiles „ qui tunc aderant viros.

„ Atque ille ad duo ſibi directa ſcripta, vnum vix reddidit reſcriptum: in quo magis iniuriam facere, quàm ſuæ ſectæ rationem valuit „ declarare: quod à volentibus & valentibus legere, comprobabitur. *Poſſid. cap.* 17.

Sunt autem illa Auguſtini ſcripta ad Paſcentium, Epiſtola 174. 175. 177. 178. Vbi & Paſcentij mendacia, de quibus Poſſidius, licebit aduertere: deinde etiam hypocriſim, qui cùm Anathema Ario dixiſſet, nominando Auxentium virum laudabiliter ſanctum, & omnis ſcientiæ; quod fuit, videri equidem noluit. *Epiſt.* 178.

§. III.

§. III.

Diſputatio Auguſtini cum Maximino.

DE hoc Auguſtini cum Maximino congreſſu, ita idem Poſſidius: Cum ipſorum quoque Arianorum Epiſcopo Maximino, cum Gothis in Africam veniente, apud Hipponem quampluribus volentibus atque petentibus, & præclaris interpoſitis viris, contulit: & quid ſingulæ aſſeruerint partes, ſcriptum eſt. Quæ ſi ſtudioſi legere voluerint; proculdubio indagabunt, & quod callida & irrationabilis hæreſis, ad ſeducendum & ad decipiendum profiteatur; & quod Eccleſia Catholica, de diuina teneat Trinitate.

Sed quoniam ille hæreticus, de Hippone rediens Carthaginem de ſua multa in Collatione loquacitate, victorem ſe de ipſa Collatione receſſiſſe, iactauit & mentitus eſt: quæ vtique non facile à diuinæ legis ignaris, examinari & diiudicari poſſent: à venerabili viro Auguſtino, ſequenti tempore ſtilo, & illius totius Collationis, de ſingulis obiectis & reſponſis, facta eſt recapitulatio: & quàm ille nihil obiectis referre potuerit, nihilominùs demonſtratum eſt: additis ſupplementis, quæ tempore Collationis anguſto, cuncta inferri & ſcribi minimè potuerunt.

Id enim egerat nequitia hominis, vt ſuâ nouiſſimâ proſecutione multùm longiſſimâ, totum quod remanſerat diei ſpatium occuparet. *Poſsid. cap.* 17.

Exſtat illa cum Maximino diſputatio tempore ſuccedente (vt iam ex Poſſidio retulimus, ipſeque Auguſtinus in fine teſtatur) conſcripta, ſubiunctis libris duobus contra Maximinum, quos ſupplementa diſputationis vtique Poſſidius appellat: vt nihil mirum ſit, horum omnium in libris Retractionum nullam fieri mentionem, cùm liquidò appareat, libris Retractionum hos contra Maximinum poſteriores eſſe. Atque hinc Agatho Pontifex, in Sexta Synodo Actione 4. citat quædam Auguſtini contra Maximinum, quæ habentur *l.* 3. *c.* 20. meminit & Beda *in cap.* 8. *ad Romanos.*

Oſtendit verò hoc in Opere Auguſtinus, primò, non potuiſſe Maxi-

minum refellere sibi in disputatione obiecta : deinde quæ ipse obiecerat Maximinus, vberiùs iterum liquidiusque refellit. Quàm autem essent nihili, quæ latè licet exspatiatus Maximinus attulerat, ostendit his ad eum verbis Augustinus: Si oras & petis, vt dicis, discipulus esse diuinarum Scripturarum, ad rem pertinentia testimonia diuina considera. Noli per multa quæ te nihil adiuuant, euagari. Elige prudenter tacere, quàm inaniter loqui, quando non inuenis quid respondeas manifestæ veritati. Timere te ostendis, nè te nudem discipulis tuis. Vtinam in Christo sic induaris, vt discipulos tuos magis ipsius velis discipulos esse, quàm tuos. Nam me non pœnitet, quantum Dominus donat, operam dare; vt tu & discipuli tui, sub vno magistro, sitis condiscipuli mei. *lib. 3. contra Maximin.*

Verùm sicuti Pascentius, maluit Auxentij, quàm Arij discipulum se profiteri; ita Maximinus pressus ab Augustino, illam se fidem tenere asseruit quæ Arimini à trecentis & triginta Episcopis, non solùm exposita, sed etiam subscriptionibus firmata est: *l.1. cont. Maxim. init.* in qua nimirum Synodo testatur Hieronymus Valentis & Vrsatij fraudibus effectum, vt ingemiscens orbis terrarum Arianum se esse miratus sit.

§. IV.

Disputatio cum Feliciano.

VErisimile est cum Feliciano, eiusdem sectæ hæretico, circa idem tempus fuisse congressum : quam disputationem deinde, prænotatis propter personarum discretionem, principalibus nominum litteris in libellum contulit : *l. cont. Felician. cap. 1.* amico quodam sollicitè petente : fortè Terentiano, cuius meminit Possidius. *Indic. c. 5.*

Cum autem Felicianus in exordio disputationis offendi se diceret, quòd à Catholicis præcepta fidei non tam rationis, quàm sanctarum Scripturarum pondere munita traderentur (quod tametsi in rudibus hominibus videretur aliqua excusatione dignum; in Augustino, cui eloquentia pariter cum scientiâ fidei non deerant, haud se perpeti posse) respondit Feliciano Augustinus : Non se vsque adeò laudibus

laudibus duci, vt iniuriam faciat præcedentibus sanctis: neque præsumere vmquam in sapientiâ verbi, ne euacuetur Crux Christi: sed Scripturarum sanctarum auctoritate contentum, simplicitati potiùs obedire velle, quàm tumori.

Quam enim rationem afferre potes, inquit, si partum prædicas Virginis: si redditos oculos non negas cæcis: si sepultos rediisse ostendis à mortuis? Si ergo horum est incomprehensibilis ratio, veritas prompta est: faciliùs in negotiis fidei testimoniis creditur, quàm ratio inuestigatur. *l. cont. Felician. cap.* 2.

Quibus verbis sicuti ostendit se discipulum reuera Christi, eiusque verbi, esse; (quod iam olim initio Conuersionis suæ dixerat, dum quia valentiorem auctoritatem non reperiebat, negabat se ab eâ velle discedere; *lib. 3. cont. Academ. cap.* 20.) ita prorsus Ioannem Baptistam imitatus, adeo non fuit arundo, vt tantillâ laudationis aurâ, qualem Felicianus afflabat, moueretur.

§. V.

Digressio ad Augustini modestiam, & Gloriæ fugam.

VAnitates profectò eiuscemodi habuit penitùs exosas. Quapropter tulit aliquando ægriusculè, quod ad Concilium quoddam Numidiæ à Victorino per tractoriam vocatus, inter ipsos Episcopos Numidas ita perturbato & neglecto ordine scriptum repererit nomen suum, vt loco tertio esset positum: quæ res (cum nosset vtique, quàm post multos factus esset Episcopus) & aliis iniuriosa satis est, inquit, & mihi inuidiosa. Quamobrem suspicatus, ne Tractoria quam receperat, vitio falsitatis laboraret; tum eâ, tum aliis de caussis, à Concilio se excusat. *Epist.* 217. Quam Epistolam se misisse signatam ait, annulo qui exprimit faciem hominis attendentis in latus: si quis hinc fortasse sigilli ipsius imaginem velit curiosè ruspari.

Eodem referri possunt eius Verba de Vitæ genere siue otioso, siue actuoso, & ex vtroque composito inter Christianos: ex quibus liquet, eum non fuisse honoris & dignitatum admodum appetentem. Quamvis,

uis,inquit,ſaluâ fide quiſque poſſit in quolibet eorum vitã ducere, & ad ſempiterna præmia peruenire; intereſt tamen quid amore teneat veritatis, quid officio charitatis impendat. Neque enim ſic quiſque debet eſſe otioſus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi: nec ſic actuoſus, vt contemplationem non requirat Dei.

In otio non iners vacatio delectare debet; ſed aut inquiſitio aut inuentio veritatis: vt in ea quiſque proficiat,& quod inuenerit teneat, & alteri non inuideat. In actione verò non amandus eſt honor in hac vita, ſiue potentia; quoniam omnia vana ſub Sole: ſed opus ipſum, quod per eundem honorem vel potentiam fit, ſi rectè atque vtiliter fit: id eſt, vt valeat ad eam ſalutem ſubditorum, quæ ſecundùm Deum eſt.

Propterea quod ait Apoſtolus, *Qui Epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat*; exponere voluit quid ſit Epiſcopatus: quia nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim atque inde ductum vocabulum, quòd ille qui præficitur, eis, quibus præficitur, ſuperintendit: curam eorum ſcilicet gerens. ἐπὶ quippè, *ſuper*: σκοπὸς verò *intentio* eſt: ergo ἐπισκοπεῖν, ſi velimus, Latinè *ſuperintendere* poſſumus dicere: vt intelligat non ſe eſſe Epiſcopum; qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe.

Itaque à ſtudio cognoſcendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium: locus verò ſuperior, ſine quo regi populus non poteſt, etſi ita teneatur atque adminiſtretur, vt decet; tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium ſanctum quærit charitas veritatis, negotium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis. Quam ſarcinam ſi nullus imponit; percipiendæ atque intuẽdæ vacandum eſt veritati: ſi autem imponitur, ſuſcipiẽda eſt propter charitatis neceſſitatem. Sed nec ſic omnimodò veritatis delectatio deſerenda eſt, ne ſubtrahatur illa ſuauitas, & opprimat iſta neceſſitas. *l.19. de Ciuit. Dei c.19.*

§. VI.

Auguſtini doctrina Arianiſmum ſtirpitùs excîdit.

AD Arianos vt redeamus, illius hæreſis radices penitùs incidiſſe videri non immeritò Auguſtinus poteſt. Nam cùm hactenus

tota

tota Patrum Vetustiorũ, quotquot Augustinum antecesserant, Schola, eosque secutus Arius ipse, crebras illas Dei in Veteri Testamento apparitiones, non de Patre (quòd esset inuisibilis) sed de Filio intellexissent: continuò exsculpsit Arius ex istorum etiam auctoritate, Filium Patre esse minorem: quia visibilis factus, internuntij munere per tot sæcula ad homines functus esset. Etenim, testante Ambrosio, hæc est caussa erroris, hæc origo hæresis Arianæ. *l. de Filij diuinit. cap.* 8. Iam, non filium Abrahæ visum, vel cum Iacob luctatũ esse, sed Deum innascibilem siue Patrem asserentibus, Concilium Sirmiense anathema dixit, apud Hilar. *l. de Synodis.*

Hanc igitur erroris Ariani scaturiginem, cùm, magistro suo Ambrosio commonstrante, Augustinus reperisset; non dubitauit ire contra veterum nubem, melioribusque auspiciis fontem hæreseos occludere: docens omnes illas prioris Testamenti apparitiones ne Filio quidem, sed Angelo siue creaturæ esse tribuendas. tantumque adduxit in hanc sententiam Scripturarum agmen, & rationum robur; vt eam deinceps nemo in dubium reuocauerit. Atque ob hanc caussam suspicantur eum nonnulli, suâ sponte librorum de Trinitate (in quorum potissimùm secundo & tertio hoc agit) editionem differre voluisse: ne cui fortè aut sententiæ nouitas displiceret, aut existimaret oscitanter hoc illi excidisse. Videri de eadem re potest, *libr. 3. cont. Maxim. cap.* 26.

Aliam Arianorum fraudem (dum ostendere cupientes Filij diuinitatem etiam in Euangelio negari, distinctione prauè collocatâ Euangelistam corrumpere ausi sunt, ita legendo: *Et Verbum erat apud Deum, & Deus erat. Verbum hoc erat, &c.*) atque hanc quoque ab Augustino detectam alij scribunt. *Galarz. l. 1. Euang. Instit. cap.* 10.

Quod itaque Arianos attinet, prorsus ad hunc articulum res colligitur: vt Deus Pater, æqualem sibi gignere filium aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed vtrumque hoc falsum est. Patri ergo Dei Filius verus æqualis est. *l. 3. cont. Maxim. cap.* 7. Iam quid inter Filium & Spiritum sanctum intersit, vnius alteriusque processionem, quantùm de illa excellentissima natura declarari potest, hoc exsequitur. *eod. l. c.* 14.

§. VII.

Collatio Orthodoxorum cum Arianis, mortuo Augustino.

CEterùm quia Patrem & Filium vnius esse substantiæ, & personarum tantummodò proprietate distinctos (vt tum contra Pascentium, tum Maximinum & Felicianum, Augustinus docuit) Catholici fatebantur; (ad quod iuuabit legere Epist. 178. ante citatam) ob eam rem dicti sunt Arianis *Homousiani*. Ariani verò cùm Hunerico in Africa dominante regnum etiam aliquod obtinerent, ad Collationem Catholicos prouocarunt, vt hi anteà Donatistas fecerant. Historiam Victor Vticens. describit. *l.* 2. *&* 3.

Mandatum ergo suum cùm Hunericus edidisset; Eugenius Episcopus Carthaginensis, tam suo, quàm suorum in Africa Catholicorum nomine respondet, se minimè recusare refugeréve Collationem, quam imperabat Hunericus: sed petere, vt etiã aduocentur transmarini Catholici: quia sine eis non possit agere communem caussam, præsertim talem tantamque. Id autem obtendebat; vt, cùm transmarini adessent (in quos sæuire non auderet Hunericus, ne Imperatorem eorum offenderet) tantò liberior esset disputatio.

Et verò Eugenius cum suis ad diem venit, vt iuxta Hunerici mandatum cum Arianis conferret. Sed cum tyrannus in suo edicto pollicitus esset Catholicis omnia tuta; fidem illicò infregit, & iis qui venerant manum iniicit: sæuit in doctissimos, eosque etiam necat. Attamen qui superstites erant, non diffugiunt: imò, vt disputatio sine tumultu transigeretur, eligunt ex suo ordine quosdam, qui pro omnibus loquantur: vt & factum fuerat in Collatione cum Donatistis.

Cumque Ariani æquo iure se ad disputationem comparare deberent; volunt vt eorum nescio quis Patriarcha Cyrillus, sit iudex: & cum magno satellitio armatum collocant in alto suggestu. Catholici conqueruntur de tali formâ iniquissimi iudicij: sed frustrà. Imò accusantur, quòd se vocent Catholicos: & magnis aduersariorum clamoribus

moribus propè obruuntur. Tum verò nostri iis vltrò largiuntur, vt Catholicorum nomen veluti suspendatur, donec quæstio definita sit: & vt ad rem veniant, edunt scriptam suæ fidei confessionem, quam tueri instituunt.

Quid Ariani? Cum vicissim suam edere deberent; tantùm clamant nostros esse seditiosos: & inflammant suum Hunericum. Qui statim contra Catholicos edicit, quod olim Christiani Imperatores in Donatistas edixerant.

Quam Historiam, tametsi post mortem Augustini euenerit, eò libuit subiunxisse, vt, dum quisque videt hæc Arianorum apud Afros initia, quæ in manibus habemus; videat vltra vitæ morumque fœditatem, alios aliis hæreticis successisse, imò indies fuisse multiplicatos, donec fatalis dies vastitasque toti propè Africæ intonaret: quod paullò pòst contigit.

CAPVT IX.

MALORVM AFRICÆ CAVSSA.

§. I.

Calamitatis quæ Africam afflixit caussa, peccata.

Nimirum, vt Augustinus dixerat Epistolâ ad Bonifacium, quòd Africa tanta mala patiatur; suis debent homines imputare peccatis. Afrorum nequitia maturuerat ad iustissimam vindictam: celestisque manus, quæ Vandalos ad punienda Hispanorum flagitia attraxerat; etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi fatebantur, non suum esse quod facerent: agi enim se diuino iussu ac perurgeri, inquit *Saluian. l. 7. de Iudic. & Prouident. Dei.*

Qui cùm deinde ostendisset non adscribendum Deo, quidquid pro peccatis nostris patimur: sicut imputari iudici non debet, quod homicida occiditur, & latro aut sacrilegus exuritur: adiungit, Vnde & quod

de iure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quidquam voluerit " vindicare. Transeatur denique propè omnium fraudum, falsitatum, " periuriorum nefas; nulla vmquam his malis Romana ciuitas caruit: " sed specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in senti- " nam profundæ nauis colluuiones omnium sordium, sic in mores eo- " rum quasi ex omni mundo vitia fluxerunt. Nullam enim improbi- " tatem scio, quæ illic non redundauerit: cùm vtique etiam Paganæ " ac ferinæ gentes, etsi habeant specialiter mala propria; non est tamen " in his, hoc corpus omnium. *Saluian. ibidem.*

Nam, vt postea subiungit: Gothorum gens perfida, sed pudica est. " Alanorum impudica, sed minùs perfida. Franci mendaces, sed ho- " spitales. Saxones crudelitate efferi, sed castitate venerandi. Omnes " denique gentes habent, sicut peculiaria mala; ita etiam quædam bo- " na. In Afris pœnè omnibus, nescio quid non malum. Si accusanda " est inhumanitas, inhumani sunt: si ebrietas, ebriosi sunt: si falsitas, " fallacissimi: si dolus, fraudulentissimi: si cupiditas, cupidissimi: si " perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum atque blasphemia, his om- " nibus admiscenda non sunt: quia illis quæ suprà diximus malis " aliarum gentium vitia; his autem, etiam sua ipsorum vicerunt. "

Ac primum vt de impuritate dicamus, quis nescit Africam totam " obscenis libidinum tædis semper arsisse: non vt terram ac sedem ho- " minum, sed vt Æthnam putes impudicarum fuisse flammarum. Nam " sicut Æthna intestinis quibusdam naturæ feruentis ardoribus; sic illa " abominandis iugiter fornicationum ignibus æstuauit. Nec volo in " hac re assertionibus meis credi, testimonium requiratur generis " humani.

Quis non omnes omninò Afros, impudicos generaliter sciat, nisi " fortè ad Deum conuersos, id est fide ac religione mutatos? Sed hoc " tam rarum est ac nouum, quàm rarum videri potest quemlibet ga- " neonem non esse ganeonem: aut quemcumque sæuum non esse sæ- " uum. Tam infrequens est enim hoc & inusitatum, impudicum non " esse Afrum; quàm nouum & inauditum, Afrum non esse Afrum. " Ita enim generale in eis malum impuritatis est; vt quicumque ex eis " impudicus esse desierit, Afer non esse videatur. *Saluian. eodem lib. 7. de Iudic. & prouident. Dei.* Quo in loco consequenter plura reperiet, qui nosse voluerit in vnâ Carthagine exuberantiam vitiorum.

Innumeris propè locis Saluiano adſtipulatur Auguſtinus, dum lubricos ſuorum mores, ſpectacula, & actus, inſectanter caſtigat: vt ex iis conſtat, quæ lib. 1. cap. 3. aliiſque locis è Sermonibus ad populum, varia retulimus.

Et quamquam alicubi ipſe teſtetur, paucos tum repertos fuiſſe qui verbis, ſed plures qui vitâ moribuſque blaſphemarent: ſolitos nihilominus blaſphemare (vt teſtatus eſt Saluianus) apparet vbi ait: Quis non ſecundùm iſtos, qui ex meritis prioris vitæ ante hoc corpus in cæleſtibus geſtæ, animas terrenis corporibus magis magiſque grauari opinantur, affirmet eas ante iſtam vitam ſceleratiùs immaniùſque peccaſſe; qui mentis lumen ſic amittere meruerunt, vt ſenſu vicino pecoribus naſcerentur: non dico tardiſſimi ingenio, (nam hoc de aliis dici ſolet) ſed ita excordes, vt etiam cirrati ad mouendum riſum, exhibeant cordatis delicias fatuitatis, quorum nomen ex Græcâ deriuatum, *Moriones* vulgus appellat? Talium tamen quidam fuit Chriſtianus, vt, cùm eſſet omnium iniuriarum ſuarũ patientiſſimus, iniuriam tamen Chriſti nominis, vel in ſeipſo religionis, quâ imbutus erat, ſic ferre non poſſet; vt blaſphemantes videlicet cordatos, à quibus hæc vt prouocaretur audiebat, inſectari lapidibus non deſiſteret, nec in ea cauſſa vel Dominis parceret: *lib. 2. de peccat. mer. & remiſſ. cap.* 22.

§. III.

Afrorum peccatis etiam Auguſtinus Africæ calamitates adſcribit.

IGitur cum ab Epiſcopis perpetuâ vigilantiâ, hæreſes, tametſi penitus exſtirpari non potuerint, corriguntur; incorrecti mores permanſerunt: dum populus monitiones quidem audit, ſed non obaudit: finemque criminis vnius, gradum alterius facit. Etenim non ob aliud Afros ſuos cladem Barbaricam pati, Auguſtinus ait: qui nimirum non iam à Vandalis dumtaxat, ſed & à Barbaris intra Africam conſtitutis, (vti patet ex Epiſtola ad Bonifacium, quam antè recitauimus) malis multò maximis afficiebantur: adeò

vt

vt ne quidem propè iam conſumti, ad pœnitentiam reſpectarent.

Id enim magnopere deplorat vir piiſſimus, Sermone de Tempore Barbarico: quem tum perinde dixiſſe (menſe vt opinor Martio) conſideratis iis quæ cap. 5. eiuſdem Sermonis Tomo IX. habet, credere vtique debemus. Paucula ex eo recitabimus.

Admonet, inquit, Dominus Deus noſter, nos non debere negligere noſtra peccata: quando talem demonſtrat iram ſuam. Ipſe quippe iuſtè punit nocentem, quia nullum inuenit pœnitentem. Quoties, dilectiſſimi, intonuerunt atque intonant tubæ diuinæ: *Agite pœnitentiam: appropinquauit enim ad vos regnum cælorum*? Et clauſis auribus cordis, magis operamur mala, & petimus vt veniant bona. *cap. 1.*

Si eſſet in nobis humanus affectus, ſi eſſet compaſſionis ſenſus; vnius hominis mortem flere, dolere, ac plangere deberemus. Quibus lacrymis, quo gemitu, quibus planctibus exagitamur; quando aut maximam partem, aut pœnè totam plangimus ciuitatem? Æger eſt carus, & vena eius malum renuntiat: omnes qui eum diligunt, ægrotant ſimul animo. Si eum in ipſa vicina morte redire viderint: quemadmodum ab eo omnem ſpem ſalutis ablatam ſentiunt; eum adhuc viuum, tamquam mortuum meritò plangunt.

Inter tantas anguſtias, & in ipſo fine rerum poſita eſt vniuerſa Prouincia, & quotidie frequentantur ſpectacula: ſanguis hominum quotidie funditur in mundo, & inſanientium voces crepitant in Circo. O planctus, omni triſtitiâ acceptior! ô planctus omni mœſtitiâ affligens cor? libet flere. Plangimus enim, dilectiſſimi, & illos, & nos: quia & nos digni ſumus, qui cum talibus meritò flagellemur. Nos enim cum alios accuſamus, omnes declinauimus: ſimul inutiles facti ſumus prorſus omnes: nullus eſt excuſatus, quia talis eſt iudex, vt omnis homo ab illo inueniatur reus. *eod. cap.*

Quiſquis malus es, quiſquis corrigi non vis; non te conſoletur altitudo tua: quia maior te exſpectat ruina, ampliorque ſuſtinet flamma, quia ſecuris hæc ad te nondum venit. Ideo putas te poſſe ſemper ſtare, cùm videas vel audias alias arbores ampliores cecidiſſe? *cap. 2.* Superbiam enim eorum caſtigat, qui fortunarum ſuarum, & potentiæ mole freti, nihilum de ſæculi inconſtantiâ cogitabant.

Dicet aliquis: Si mali meritò flagellantur; boni quare talia cum malis, & à malis patiuntur? Quare? Quia secundùm quemdam modum dicuntur boni: secundùm autem rectum verumque bonum, nemo bonus nisi solus Deus. Ergo & ipsi boni, quicumque sunt boni; non tales sunt, quales esse debent boni. Non enim sunt perfectum bonum: proficiunt enim de die in diem. Si proficiunt, vtique exercitationibus proficiunt. *cap. 3.*

Igitur patientes estote boni, vt sitis verè boni: patientes estote vsque ad aduentum Domini. Tolerate mala, quæ patimini à malis, cum malis: quia ista tentatio, vestra est examinatio. Si aurum es; quid times paleam? quid times ignem? Simul quidem eritis in fornace: sed ignis paleas in cineres vertit; tibi sordes tollit. Si frumentum es; quid times tribulam? Non apparebis, qualis antea eras in spicâ; nisi tribula conterendo à te separauerit paleas. Si oleum es; quid times pressuram præli? Non declarabitur species tua; nisi etiam pondus lapidis à te separauerit amurcam.

Verumtamen interroget se vnaquæque anima, vt videat si iniustè patitur. Proferatur statera iustitiæ: appendatur amor mundi, cum amore Dei: vide quemadmodum præponderet amor mundi. Proferatur speculum Scripturæ diuinæ. Speculum hoc neminem palpat: qualis es, talem te tibi demonstrat. Intende & vide: & si est aliquid quod te offendat; abi confusus, & redi correctus. *eod. cap.*

Cumque trium Puerorum exemplo proposito (qui, dum nolunt imaginem Regiam adorare, ignes riserunt) miraculum fugatæ ab eis flammæ in fornace Chaldaicâ plurimùm commendasset; subdit: Quid tale, dilectissimi, fecimus? imò è contrario quæ mala non fecimus? Illi nec minis, nec tormentis conuenti, dæmoniis sacrificauerunt. An non sacrificauit, qui imagines Idolorum per noctem ludentes, quod *Nocturnum* vocant, libentissimè spectauit.

Sacrificauit prorsus, sacrificauit: & quod peius est, non tauri, vel cuiuslibet pecoris aliquam victimam; sed ipsam animam hominis pretiosam. In hoc tam nefando sacrificio, non vnus, vel pauci accusantur: tota hoc ciuitas fecit, quæ tota consensit: nec ab hostibus, nec à barbaris; sed à seipso omnis homo in animâ seipsum occidit: videndo, consentiendo, non prohibendo, omnes remansimus rei. Et dum nolumus pacem ciuitatis turbari peruersam; pacem quam desideramus, non accipimus rectam. Contemnimus pacem seruare

bonorum

bonorum morum, & periit pax temporum nostrorum.

Discite vel nunc dilectissimi, quid cui rei præponere debeatis. Nolite diligere vitia in filiis, in amicis, in seruis, in omnibus notis: præponatur singularis potestas, omni potestati: honorem exhibeamus Cæsari, timorem autem Deo, &c. *cap.* 4.

Vt planè videas, veteris alicuius Paganismi ritus aut reliquias, tum adhuc superstites in Hipponensibus suis, sicuti apparet, integerrimum Episcopum flagellare voluisse.

Adhæc Martyrum adductis exemplis: Patientiâ Prophetæ Iob; Parabolâ filij Prodigi ab optimo patre in gratiam recepti, postquam in se vtique reuersus, erroris sui pœnitentiam egisset: (quæ tum sanè oportuna videbantur grassantibus malis siue solatia, siue remedia) vbi semel iterumque nefariam Arianorum hæresin, quâ erant infecti Vandali, & ob quam rebaptizare quoscumque satagebant, acriter perstrinxisset, *cap.* 3. *& præsertim* 8. memor illorum, qui bonis omnibus mediisque viuendi Barbarorum rapacitate multati, Hipponem profugerant; breuiter concludit: Reddituri estis rationem Domino Regi, boni serui: data est vobis occasio bene operandi. Abundant peregrini, captiui, exspoliati: facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, vt & ipsi recipiant vos in habitacula æterna. *serm. de temp. Barb. cap.* 8. *Tom.* I X.

§. IV.

Consilium Augustini de fugâ Episcoporum, tempore bellorum.

INterea (inquit Possidius) reticendum minimè est, cùm memorati impendérent hostes, â sancto viro Episcopo Thabennensis Ecclesiæ Honorato per litteras fuisse consultum Augustinum: Vtrumnam Barbaris aduentantibus, esset Episcopis vel Clericis recedendum ab Ecclesiis, an non? Eique rescriptis insinuasse, quid magis ab illis Romaniæ euersoribus esset metuendum. *Possid. cap.* 30. Exstat hæc Epistola *Tomo* I I. *num.* 180. Sacerdotum Dei, & ministrorum moribus vtilis, & necessaria, teste Possidio *ibidem.*

Consultus antea fuerat super eâdem re à Quodvultdeo, Episcopo tum Carthaginensi, vt testatur Victor l. 1. quique perinde Aurelio successerat. Augustinus eum Coëpiscopum vocat, eique se respondisse refert in hæc verba: Nec eos esse prohibendos, qui ad loca (si possunt) munita migrare desiderant: & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus seruire debemus, non esse rumpenda. *Epist.* 180.

Vnde sic mox concludit: Restat ergo, vt nos, quorum ministerium quantulæcumque plebi Dei vbi sumus manenti ita necessarium est, vt sine hoc eam non oporteat remanere; dicamus Domino: Esto nobis in Deum protectorem, & in locum munitum. *ibid.*

Cùm verò & Honoratus ipse, & alius quispiam Episcopus opponerent verba Christi dicentis, *Cum autem persequentur vos in Ciuitate istâ, fugite in aliam*; atque inde dicerentur quidam plebes suas deseruisse: & his & illis alio Euangelij loco occurrit. Cur enim, inquit, sibi putant indifferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendum; & *mercenarium* non exhorrent, qui *videt lupum venientem & fugit, quia non est ei cura de ouibus*? Cur non istas duas Dominicas verasque sententias, vnam scilicet vbi fuga finitur aut iubetur, alteram vbi arguitur atque culpatur, sic intelligere student, vt inter se reperiantur non esse contrariæ, sicut non sunt? Quicumque isto modo fugit, vt Ecclesiæ necessarium ministerium illo fugiente non desit; facit quod Dominus præcepit siue permisit: qui autem sic fugit, vt gregi Christi ea quibus spiritaliter viuit, alimenta subtrahantur; mercenarius ille est, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam non est ei cura de ouibus. *Eâdem Epist.*

§. V.

Digreßio. In dubiis consultus, neque aliorum facilè sententiam damnat, neque suam præfractè tuetur.

MOdestiæ hi fructus sunt, quam vti per reliquam omnem vitam tam scriptis quàm moribus constanter vbique expressit, ita neque

neque ſub extremum amatam ſibi virtutem deſeruit. In Epiſtolâ certè iam memoratâ, poſtquam ſuam de Epiſcoporum fugâ ſententiam aperuiſſet, ne ſibi plus aliis ſumere videretur, his eam verbis obſignat; Hæc tibi, quia me conſuluiſti, frater dilectiſſime, quâ exiſtimaui veritate & certâ charitate reſcripſi: ſed nè meliorem, ſi inueneris, ſequaris ſententiam, non præſcripſi. *Epiſt.* 180.

Iam verò quod attinet Eccleſiaſticas conſuetudines, quæ aliæ aliis in terris aut regionibus etiam tum ſeruabantur; de his conſultus olim ab iis qui diuerſa ſentiebant, ita ſemper reſpondit, vt nullam earum damnaret, ſi modò Fidei aut moribus non repugnaret. Vnde nec immutandam cenſebat, quando id commodè & eius Eccleſiæ ſeruatâ pace fieri non poterat. Hinc ad Ianuarium de his ſcribens: Faciat ergo quiſque, inquit, quod in eâ Eccleſiâ in quam venit, inuenerit. Non enim quicquam eorum contra Fidem fit, aut contra mores, hinc vel inde meliores. His enim cauſſis, id eſt, aut propter fidem aut propter mores, vel emendari oportet quod perperàm fiebat, vel inſtitui quod non fiebat. Ipſa quippe mutatio conſuetudinis, etiam quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat. Quapropter quæ vtilis non eſt, perturbatione infructuosâ conſequenter noxia eſt. *Epiſt.* 118. *cap.* 5. Super huiuſmodi autem rebus contendere, & ſuperfluâ quæſtione rixari, (quod ſolent, qui, niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum exiſtimant) appellat ipſe puerilem ſenſum: cauendum in nobis, tolerandum in aliis, corrigendum in noſtris. *Ibid. cap.* 2. & 4.

Apparet ex eâdem Epiſt. iam inde ab Auguſtini æuo agitatam fuiſſe quæſtionem, de accipiendâ quotidie Euchariſtiâ: aliis alia ſentientibus, atque diuerſis rationibus cauſſam ſuam ſtabilientibus. Quâ in re conſultus ipſe, ſalubri temperamento partes vtraſque conciliare ſtudens; Rectiùs, inquit, inter eos fortaſſe quiſquam dirimit litem, qui monet vt præcipuè in Chriſti pace permaneant: faciat autem vnuſquiſque, quod ſecundùm fidem ſuam piè credit eſſe faciendum. Neuter enim eorum exhonorat corpus & ſanguinem Domini. Nam & ille honorando non audet quotidie ſumere, & ille honorando non audet vllo die prætermittere. Neque enim litigauerũt inter ſe, aut quiſquam eorum ſe alteri præpoſuit Zachæus & ille Centurio: cùm alter eorum, *Gaudens in domum ſuam ſuſceperit Dominum*; alter dixerit, *Non ſum dignus vt intres ſub tectum meum*: ambo

Luc. 19.
Matt. 8.

bo saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo; ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. *ibidem cap. 3.*

§. VI.

Bello Vandalos Bonifacius aggressus, funditur. Vandalorum mores.

INductis in Africam, & per omnia effusis Vandalis: cùm amicos Bonifacij, qui hactenus officio non defuerat, ingens admiratio teneret, quænam illum intemperiæ transuersum egissent; tum nonnulli iussu Placidiæ Augustæ, Carthaginem delati sunt: vbi ostensis Bonifacius Aëtij litteris; omnem eius fraudem perfidiamque detexit. *Procop. l. 1. de bell. Vandal.* Receptus idcirco in gratiam, cum nullo pretio Vandalorum furorem redimere, abitumque cauponari potuit; bello eosdem quos acciuerat, aggressus est.

Sed fusus ipse fugatusque, Hipponem Regium, ciuitatem maritimam munitamque se recepit. Quâ tandem deditâ, abeunte in cælum Augustino (vt dicemus) Bonifacius cum Romano exercitu cui Aspar præerat, victus iterum; Romam deinde ex fuga appulsus est: vbi adepto magisterio militum, anno circiter 433. vel morbo (vt scribit Prosper) extinctus est: vel (vt Marcellinus ait) ab Aëtio sauciatus interiit: ac Pelagiæ coniugi moriens præcepit, vt ne alteri, quàm Aëtio nuberet.

Ceterùm post primam Bonifacij cladem, adeò procurrebat indies aucta calamitas; vt quadringentis ampliùs excisis per Africam Ecclesiis, tres tantummodò superessent, Carthaginensis, Hipponensis & Cirtensis. Sed de his paullò pòst.

Est sanè memorabile, eosipsos Vandalos Africæ debellatores (cùm non tantummodò Afrorum in hæresi pertinaciam, sed & luxuriam, Imperij certissimam pestem, amplexi essent) impietatis tandem pœnas dedisse. Contriti enim postea ac subacti sunt à Belisario: qui Regem eorum Gilimerem, cum Theodora coniuge filioque Hilderico, Constantinopolim ad triumphum auexit, Imperante Iustiniano: qui se Libyâ potitum scribit tertio Consulatu suo. Is autem incurrit in annum Christi IↃ.XXXIII.

Tali-

Talibus porrò vitiis obnoxios fuiſſe Vandalos, ex Procopio audiamus. Vandali, inquit, omnium ſunt quos ſciam molliſſimi, atque delicatiſſimi. Illis, quamdiu Africam tenuerunt, menſa quotidie copioſa, & rerum omnium quas fert regio, referta fuit. Geſtabant veſtem Medicam ac ſumtuoſam, quam ſericam vocant. In theatris & hippodromis, ac reliquis oblectamentis, præſertim in venationibus continuò verſabantur: ſaltatores & mimos ſpectabant: acroamatis & muſicis inſtrumentis aures demulcebant. Eorum plerique in hortis aquâ & arboribus amœnis degebant: ſympoſia, conuiuiaque celebrabant: vt nihil deeſſet, proſuſi in Venerem erant. *Procop. lib. 2. Bell. Vand.*

CAPVT X.

AVGVSTINI VLTIMVS CONTRA HÆRETICOS LABOR.

§. I.

Semi-pelagianiſmi ortus, eiusq; auctores.

Nondum obierat Auguſtinus, cùm Pelagiana hæreſis faciem nonnihil immutauit:& videri Catholica voluit,quia iam Gallicanis quibuſdam è Maſſilia Presbyteris placere cœperat. Hos ſicuti magnæ ſanctitatis atque doctrinæ, ita auctoritatis fuiſſe, Proſper & Hilarius commemorant ſcriptis ad Auguſtinum litteris: vt haud dubium ſit, quin eos inter fuerint Ioannes Caſſianus (qui peragratis Ægypti & Thebaidis variis Monaſteriis, Maſſiliæ tandem conſedit; vetus Chryſoſtomi diſcipulus, origine Schyta, exercitatione Monachus) & Vincentius, alius à Lirinenſi, Genuenſis opinor: vnum eundemque eſſe, alij aſſerunt. Hi detruncatis abs vniuerſo errorum Pelagij corpore, aliquot membris; ſolum retinuerant caput, à quo demum animaretur, quod erat præciſum.

Anno 428.

Dum libertatem arbitrij, affectumq; volendi

In naturalis motûs virtute locantes;
Tam bona quemq́, decent sectari posse suopte
Ingenio, quàm posse subest cuique in mala ferri.
Prosp. lib. de Ingrat. cap. 4.

In reliquis enim cum Catholicis sentiebant: ab illâ verò velut partitâ Pelagij hereditate, Semipelagiani appellati sunt, quos ita Prosper loquentes inducit:

Immortalem hominem factum si creditis; & nos
Credimus. Inciderit mortem peccando, suámque
Progeniem culpâ & letho deuinxerit omnem:
Nullus non egeat sacro baptismate Christi,
Infantésque etiam purgentur fonte lauacri:
Dum nostri decus arbitrij, luménque creatum
Principio, quod sponte potest insistere rectis,
Manserit illæsum; nec viribus absit ab illis,
Quas condente Deo generaliter omnis in Adam
Suscepit natura hominis: nec suppetat vlli
De non acceptâ arbitrij virtute querela:
Cùm sine delectu, seu lex, seu Gratia Christi,
Omnem hominem saluare velit: donúmque vocantis
Sic sit propositum, vt nullus non possit ad illud
Libertate suâ, proprióque vigore venire;
Sitque salus, dignis saluari, ex fonte VOLENDI. *eod. l.c.* 6.

§. II.

Semipelagiani Augustino obtrectant. Eorum dogmata fusiùs relata.

HIs veluti iactis fundamentis, scripta Augustini contra Pelagianos carpere cœperunt: ac dicere, quidquid in eis de vocatione electorum secundum Dei propositum docuerat; Patrum opinioni, & Ecclesiastico sensui esse contrarium. *Prosp. Epist. ad Augustinum.*

Et quamquam nouissimo Augustini commentario, quem de Correptione & Gratia ad Monachos Adrumetinos dederat, veluti præsentissi-

ſentiſſimo antidoto, ſanari potuiſſent: quando eâdem videlicet cachexiâ laborabant: euenit nihilominùs, vt eis non tantùm non profuerit tam excellens medicina, quin potiùs vehementer obfuerit, ſicuti latiùs ibidem Proſper enarrat: quem vt non ſufficiat, verſâ oratione loquentem audiuiſſe; proſâ repetemus. Hæc enim ipſorum, inquit, definitio ac profeſſio eſt:

OMNEM quidem hominem, Adam peccante peccaſſe: & neminem per opera ſua, ſed per Dei gratiam regeneratione ſaluari: vniuerſis tamen hominibus, propitiationem, quæ eſt in Sacramento Sanguinis Chriſti, ſine exceptione eſſe propoſitam; vt quicumque ad fidem & baptiſmum accedere voluerint, ſalui eſſe poſſint. Qui autem credituri ſunt; quive in ea fide, quæ deinceps per Dei gratiam ſit iuuanda, manſuri ſunt; præſciſſe ante mundi conſtitutionem Deum: & eos prædeſtinaſſe in regnum ſuum: quos gratis vocatos; dignos futuros electione, & de hac vita bono fine exceſſuros præuiderit. Ideoque omnem hominem, ad credendum & ad operandum diuinis inſtitutionibus admoneri: vt de apprehendenda vita æterna nemo deſperet, cùm voluntariæ deuotioni remuneratio ſit parata.

Hoc autem propoſitum vocationis Dei, quo vel ante mundi initium vel in ipſa conditione generis humani, eligendorum & reiiciendorum dicitur facta diſcretio; (vt ſecundùm quod placuit Creatori, alij vaſa honoris, alij vaſa contumeliæ ſint creati) & lapſis curam reſurgendi adimere, & ſanctis occaſionem torporis adferre: eò quòd in vtramque partem ſuperfluus labor ſit, ſi neque reiectus vllâ induſtriâ poſſit intrare; neque electus vllâ negligentiâ poſſit excidere. Quoquo enim modo ſe geſſerint; non poſſe aliud erga eos, quàm Deus definiuit accidere, & ſub incerta ſpe curſum non poſſe eſſe conſtantem: cùm, ſi aliud habeat prædeſtinantis electio, caſſa ſit annitentis intentio.

Remoueri itaque omnem induſtriam, tollique virtutes; ſi Dei conſtitutio humanas præueniat voluntates: & ſub hoc prædeſtinationis nomine, fatalem quandam induci neceſſitatem; aut diuerſarum naturarum dici Dominum conditorem; ſi nemo aliud poſſit eſſe, quàm factus ſit, &c. *Proſp. Epiſt. ad Auguſt.* Et poſt pauca:

QVIDAM verò horum in tantum à Pelagianis ſemitis non declinant, vt, cùm ad confitendam eam Chriſti gratiam quæ omnia præueniat merita humana, cogantur; (ne ſi meritis redditur, fruſtrà Gra-

tia nominetur) ad conditionem hanc velint vniuscuiusque hominis pertinere, in qua eum nihil prius merentem, quia nec existentem, liberi arbitrij, & rationalem, gratia Creatoris instituat: vt per discretionem boni & mali, & ad cognitionem Dei, & ad obedientiam mandatorum eius, possit suam dirigere voluntatem: atque ad hanc gratiam, quâ in Christo renascimur, peruenire per naturalem scilicet facultatem petendo, quærendo, pulsando: vt ideo accipiat, ideo inueniat, ideo introeat; quia bono naturæ bene vsus, ad istam saluantem gratiam, initialis gratiæ ope, meruerit peruenire.

Propositum autem vocantis Gratiæ, in hoc omninò definiunt; quòd Deus constituerit nullum in regnum suum, nisi per Sacramentum regenerationis, assumere. Et ad hoc salutis donum omnes homines vniuersaliter, siue per naturalem, siue per scriptam legem, siue per Euangelicam prædicationem, vocari: vt & qui voluerint, fiant Filij Dei; & inexcusabiles sint, qui fideles esse noluerint: quia iustitia Dei in eo sit, vt qui non crediderint pereant; bonitas in eo appareat, si neminem repellat à vita, sed indifferenter vniuersos velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. *Idem eâd. Epist.* Et paulò pòst:

Cvmqve inter hæc (inquit) innumerabilium illis multitudo obiicitur paruulorum, qui vtique excepto originali peccato (sub quo omnes homines similiter in primi hominis damnatione nascuntur) nullas adhuc habentes voluntates, nullas proprias actiones, non sine Dei iudicio secernuntur: vt ante discretionem boni ac mali de vsu vitæ istius auferendi, alij per regenerationem inter cælestis regni assumantur hæredes; alij sine baptismo, inter mortis perpetuæ transeant debitores: tales aiunt perdi talesque saluari, quales futuros illos in annis maioribus, si ad actiuam seruarentur ætatem, scientia diuina præuiderit. *ibidem.* Et paucis interiectis.

Hanc sanè de humanis meritis præscientiam Dei, secundùm quam gratia vocantis operetur, multò sibi rationabiliùs videntur adstruere, cùm ad earum nationum contemplationem venitur, quæ vel in præteritis sæculis dimissæ sunt ingredi vias suas; vel nunc quoque adhuc in veteris ignorantiæ impietate depereunt, nec vlla eis aut legis aut Euangelij illuminatio coruscauit: cùm tamen in quantùm prædicatoribus ostium apertum est & via facta est, gentium populus qui sedebat in tenebris & in vmbra mortis, lucem

viderit

viderit magnam: & qui quondam non populus, nunc autem populus Dei sit: & quorum aliquando non misertus est, nunc autem misereatur; præuisos inquiunt à Domino, credituros: & ad vnamquamque gentem ita despensata tempora, ac ministeria magistrorum; vt exortura erat bonarum credulitas voluntatum.

Nec vacillare illud, quod Deus omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: quandoquidem inexcusabiles sint, qui & ad vnius veri Dei cultum potuerint instrui intelligentiâ naturali; & Euangelium ideo non audierint, quia nec fuerint recepturi. Pro vniuerso autem humano genere, mortuum esse Dominum nostrum Iesum Christum: & neminem prorsus à redemptione sanguinis eius exceptum, etiamsi omnem hanc vitam alienissimâ ab eo mente pertranseat: quia ad omnes homines pertineat diuinæ misericordiæ Sacramentum: quo ideo plurimi non renouentur; quia quòd nec renouari velle habeant, prænoscantur.

Itaque quantum ad Deum pertinet, omnibus paratam vitam æternam: quantum autem ad arbitrij libertatem; ab his etiam apprehendi qui Deo sponte crediderint, & auxilium gratiæ, merito credulitatis acceperint.

In istam verò talis gratiæ prædicationem, hi, quorum contradictione offendimur, cum priùs meliora sentirent, ideo se vel maximè contulerunt; quia si profiterentur ab eâ omnia bona opera præueniri, & ab ipsâ vt possint esse donari; necessitate concederent, Deum, secundùm propositum & consilium voluntatis suæ, occulto iudicio & opere manifesto aliud vas condere in honorem, aliud in contumeliam: quia nemo nisi per gratiam iustificetur, & nemo nisi in præuaricatione nascatur. Sed refugiunt illud fateri: diuinoque adscribere operi, sanctorum merita formidant.

Nec acquiescunt, Prædestinatum Electorum numerum nec augeri posse, nec minui: ne locum apud infideles ac negligentes cohortantium incitamenta non habeant, ac superflua sit industriæ ac laboris indictio, cuius studium, cessante electione, frustrandum sit. Ita demum enim posse vnumquemque ad correctionem aut ad profectum vocari; si se sciat suâ diligentiâ bonum esse posse: & libertatem suam ab hoc Dei auxilio iuuandam, si quod Deus mandat, elegerit.

Ac sic, cùm in his qui tempus acceperunt liberæ voluntatis, duo sint quæ humanam operentur salutem, Dei scilicet gratia, & hominis obe-

obedientia; priorem volunt obedientiam esse, quàm gratiam: vt initium salutis ex eo qui saluatur, non ex eo credendum sit stare, qui saluat: & voluntas hominis, diuinæ gratiæ sibi pariat opem; non gratia sibi humanam subiiciat voluntatem. *ead. Epist.*

Similia sunt quæ Hilarius, olim Augustini contubernalis & discipulus, magistro per litteras significauit: binas, vt apparet ex vnis quæ exstant: quibus impresse loca quædam ex operibus Augustini pridem editis refert, per quæ nouitium suum dogma Semipelagiani firmabant.

§. III.

A Prospero & Hilario consultus Augustinus, scribit de Prædestinatione Sanctorum & Dono perseuerantiæ.

Porrò duos hosce, Prosperum & Hilarium, perpetuæ Gallorum querimoniæ, quibus vndequaque satisfacere non poterant, ad Augustini opem recurrere compulerunt: præsertim cùm inter eos quidam etiam Episcopali dignitate fulgentes, sanctitatis insuper opinione plerosque mortales in idem secum periculum doctrinæ raperent. Quare totam Semipelagianorum opinionem scripto complexi ad Augustinum miserunt, rogantes vt quid esset de eâ sentiendum, quove pacto rationibus eorum occurrendum, quantâ posset perspicuitate doceret.

Et quod Prosperum spectat; circa hoc tempus scripsisse videtur Epistolam ad Ruffinum, de libero arbitrio: quâ non tantum Semipelagianos errores strenuè confutat; verumetiam Augustini hyperaspisten, & luculentum laudatorem agit.

Augustinus verò iam vetus & multarum palmarum pugil, qui tot tantisque voluminibus Pelagianum errorem prostrauerat, vt potuerit non immeritò dici illius triumphator; acceptis amborum litteris, calamum strinxit, ad ea elucidanda quæ poposcerant, vnaque aduersariorum obiectiones confutandas. Fecit id editis duobus libris, vno De Prædestinatione Sanctorum, De dono perseuerantiæ altero: tantâ luce atque energiâ, vt non tam ingenij vires intendisse, quàm diuino afflante spiritu locutus fuisse videatur.

Ac

Ac primò quidem docet, quod fundus & ſeges eſt controuerſiæ totius, Non tantummodò incrementum fidei, ſed initium quoque ipſum, Dei donum eſſe: ideoque prædeſtinationem ex meritis, tamquam noſtris, eſſe haud poſſe.

Nam, vt inquit cum Apoſtolo: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei. quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia.* Et ipſum igitur initium fidei noſtræ, ex quo niſi ex ipſo eſt? Neque enim hoc excepto ex ipſo ſunt cætera; ſed ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. *Libr. de prædeſt. cap. 2.*

Sequenti verò capite fatetur ſummâ humilitate ſe aliquando aliter ſenſiſſe; (ante Epiſcopatum nempè) ſed reſipuiſſe, conſideratis Apoſtoli verbis vbi ait: *Quid autem habes, quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Quo præcipuè, inquit, teſtimonio etiam ipſe conuictus ſum cùm ſimiliter errarem, putans fidem quâ in Deum credimus, non eſſe donum Dei, ſed à nobis eſſe in nobis, & per illam nos impetrare Dei dona quibus temperanter & iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo. Neque enim fidem putabam Dei gratiâ præueniri, vt per illam nobis daretur quod poſceremus vtiliter; niſi quia credere non poſſemus, niſi præcederet præconium veritatis: vt autem prædicato nobis Euangelio conſentiremus; noſtrum eſſe proprium, & nobis ex nobis eſſe arbitrabar. Quem meum errorem nonnulla opuſcula mea ſatis indicant, ante Epiſcopatum meum ſcripta. *libr. de prædeſtinat. cap. 3.* Sunt autem opuſcula illa, quorum hîc meminit, præcipuè Expoſitio quarumdam propoſitionum ex Epiſtolâ ad Romanos: ex quâ errorem ſuum Semipelagiani Maſſilienſes Auguſtini verbis & auctoritate tuebantur, vt refert Hilarius Epiſtolâ ad Auguſtinum: qui olim imprudenter à ſe ſcripta, poſteà palàm retractauit *libr. 1. Retract. cap. 23.* Et iterùm *lib. de prædeſt. loco citato.* vbi ſtatim ſubdit:

Quapropter videtis certè, inquit, quid tunc de fide atque operibus ſentiebam; quamuis de commendanda Dei gratiâ laborarem. In qua ſententia iſtos fratres noſtros eſſe, nunc video: quia non ſicut legere libros meos, ita etiam in eis curauerunt proficere mecum. Nam ſi curaſſent inueniſſent iſtam quæſtionem, ſecundùm veritatem diuinarum Scripturarum, ſolutam in primo libro duorũ, quos ad beatæ memoriæ Simplicianum ſcripſi, Epiſcopum Mediolanenſis Eccleſiæ, S. Ambroſij ſucceſſorem, in exordio Epiſcopatûs mei: niſi fortè non eos nouerunt.

uerunt. Quod si ita est; facite vt nouerint. *l. de Predest. Sanct. c. 4.*

Neque enim volo quéquam sic amplecti omnia mea, vt me sequatur; nisi in iis, in quibus me non errare perspexerit. Nam propterea nunc facio libros, in quibus opuscula mea retractanda suscepi: vt nec meipsum in omnibus me secutum fuisse demonstrem, sed proficienter me existimo, Deo miserante, scripsisse, non tamen à perfectione cœpisse: quandoquidem arrogantiùs loquor, quàm veriùs; si vel nunc dico me ad perfectionem, sine vllo errore scribendi, iam in istâ ætate venisse, &c. *l. de dono perseu. cap. 21.*

Iam & respondet ad id, quod in Opusculo quodam suo contra Porphyrium, sub titulo De tempore Christianæ religionis, dixerat: sibique fauere, Semipelagiani existimabant. *l de Pred. Sanct. c. 9.*

Cùmque iidē molestè ferrent, ita diuidi gratiam, quæ vel tunc primo homini data est, vel nunc omnibus datur, vt ille acceperit perseuerantiam, non quâ fieret vt perseueraret; sed sine qua per liberum arbitrium perseuerare nō posset: nunc verò sanctis in regnum per gratiam prædestinatis, non tale adiutorium perseuerantiæ detur; sed tale vt eis perseuerantia ipsa donetur: non solum vt sine isto dono, perseuerantes esse non possint; verumetiam vt per hoc donum, non nisi perseuerantes sint: *Hilar. Epist. ad August.* latiùs idipsum lucidiusque pertractat & aperit altero Libro, quem De dono perseuerantiæ inscripsit.

Et vbi difficultates omnes, quas siue Prosper siue Hilarius proposuerant tam suo quàm errantiū in Gallia nomine, enucleatè soluisset, vt ne atomus quidem vnica dubiorum restaret; ad extremum ait: Qui legunt hæc, si intelligunt; agant Deo gratias: qui autē non intelligunt; orent vt eorum ille sit doctor interior, à cuius facie est scientia & intellectus. Qui verò errare me existimant; etiam atque etiam diligenter quæ sunt dicta considerent, ne fortassis ipsi errent.

Ego autem cùm per eos, qui meos labores legunt, non solùm doctior, verum etiam emendatior fio, propitium mihi Deum agnosco: & hoc per Ecclesiæ Doctores maximè exspecto, si & in ipsorum manus venit, dignenturque nosse quod scribo. *l. de dono perseu. c. 24.*

Ceterùm quo tempore ambo hi libri conscripti sint; colligi exinde potest, quòd, cùm Retractationū suarum duos libros absoluisset, primùm acceperit Prosperi & Hilarij scripta prolixiora, siue litteras: *l. de Predest. Sanct. c. 3.* vt perinde computari debeant inter vltima morientis verba, quæ suo funeri cælestis hic cygnus præcinuerit.

§. IV.

§. IV.

Iulianus octo Libris Augustinum oppugnat: ex his quinque Alipius ad Augustinum transmittit.

Sed neque interea omittendi sunt alij, beatissimi Antistitis præter-propter hæc tempora exantlati labores. Romæ etenim existente adhuc Alipio, vt diximus, Iulianus secundum opus suum publicauit, volumini secundo Augustini De Nuptiis & Concupiscentiâ oppositum, octo Libris. Anno 429.

Hos cùm Alipius Romæ accepisset; nondum omnes descripserat, cùm oblatam occasionem noluit prætereire, per quam quinque Augustino transmisit: promittens alios tres citò se esse missurum, & multùm instans, ne respondere differret. *Epist. ad Quodvultd. Tomo 6.*

Erant hi Iuliani libri plenissimi calumniarum, conuitiorum, & acerbissimæ bilis: tanto denique fastu tantoque tumore conscripti, vt ex eis solis planissimè liceat hæreticum in Iuliano spiritum æstimare. Vocat in primis ore contumelioso Catholicos omnes, qui confitentur Originale peccatum, Traducianos: imitatus maiores suos, qui quoties à Catholicis exierunt, nouum eis nomen imposuerunt. *l. 1. op. imp. c. 7. & 77.* & *l. 2. c. 14.* Ipsum Augustinum, Tractatorem Pœnum: fortè à Tractatibus quos ediderat in Ioannem. Sed cui paronomasticôs respondet Augustinus: Magna tibi pœna est, disputator hic Pœnus: & longè antequam nasceremini, magna pœna hæresis vestræ, Pœnus præparatus est Cyprianus. *l. 1. op. imp. c. 8.*

Nimirum cùm eodem improperio, iam antè in opere priore, Iulianus fuisset petulanter vsus; ipse verò Augustinus, auctoritate Cypriani errorem eius conuicisset: Pœnus (inquit) disputator, non ego, sed Cyprianus,

——— *Pœnus te hoc vulnere, Pœnus*
Immolat: & pœnam scelerato ex dogmate sumit.

alludens ad illud Virgilij l. 12.

—— *Pallas te hoc vulnere, Pallas*
Immolat: & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
l. 3. cont. Iulian. c. 17.

Obiicit deinde, Augustinum Manichæo, Iouiniano, aliisque pridem damnatis hæresibus affinia docere: idque verbis tam aculeatis & maledicâ phrasi; vt satyram potiùs aut inuectiuam accepto conuitiandi pretio scribere, quàm aduersario respondere, videri maluerit.

Sed neque beatæ Monicæ, arreptâ è medio vitilitigandi occasione aliquâ, pepercit homo procax: cuius perinde vindicias Augustinus suscipiens, Quod autem, inquit, etiam Matrem meam, quæ te nihil læsit, nec contra te aliquid disputauit, conuitio lacerandam putasti; victus es maledicendi libidine: non timens quod scriptum est, *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* Sed quid mirum est quod te inimicum etiam eius ostendis, cùm sis inimicus gratiæ Dei; quâ eam dixi ab illo puellari vitio liberatam? Ego verò parentes tuos, tamquam Catholicos Christianos, honorabiles habeo: eisque gratulor, quòd antè defuncti sunt, quàm hæreticum te viderent. *l. 1. op. imp. c. 69.*

§. V.

Lucubrat die noctuq; & Iuliano respondet.

HOs quinque Iuliani libros sibi Româ ab Alipio missos accepit Augustinus, retractandis quæ restabant operibus suis intentus, cùm iam emendasset Libros à se conscriptos centum triginta duos, eosque in duo volumina redegisset. Restabant autem, vt ipse testatur, Epistolæ & Tractatus populares, quos Græci Homilias vocant. Et plurimas iam Epistolarum legerat, sed nihil adhuc inde dictauerat. *Epist. ad Quodvuld. tom. 6.* Cùm verò instaret Alipius, vt Iuliani libris respondere nè differret; neque opusculorum tamen suorum retractationem (vtpote rem, vt ipse indicabat, plurimùm necessariam) omittere aut tantisper intermittere vellet; statuit vtrique operi simul incumbere, vni diebus, alteri noctibus: quando ei ab aliis occupationibus hinc inde interim venire non desinentibus parceretur. *ibid.*

Euenit

Euênit autem vt circa idem tempus Quodvultdeus, Diaconus Carthaginensis, iteratis litteris ac precibus ab Augustino posceret breue aliquod scriptum de Hæresibus, quæ ab initio prædicati Euangelij ad hæc vsque tempora exstitissent; his inter alia verbis Augustinum compellans: *Video quàm onerosus existam meliora cogitanti, & disponenti maiora sancto seni, & querelas corporu sustinenti. Sed per Christum Dominum rogo, qui te participem Sapientiæ suæ sine inuidiâ esse concessit, vt hanc gratiam dones indoctis Ecclesiæ, qui te agnoscis sapientibus atque insipientibus debitorem; merito ac iure dicturus: Videte quoniam non mihi soli laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem. Quodvultd. Epist. 1. ad August. tom.* 6. Ad has litteras respondens Augustinus, nullâ de occupationibus suis factâ mentione, tantùm difficultatem operis postulati excusat: & Quodvultdeum ad Philastrij & Epiphanij (quorum hic Cypri Episcopus, ille Brixiensis, de Hæresibus vterque scripserant) libros remittit. *Augustin. Epist. 1. ad Quod-vultd. tom.* 6.

Verùm hanc excusationem non admittens Quodvultdeus, aliis litteris quod priùs rogauerat vrget; easque finit in hæc verba: *Quamobrem ad peculiare patrocinium pietatis tuæ confugio, & voce meâ, sed vniuersali desiderio, paratum ad misericordiam sacrosanctum pietatis pectus appello: sequestratis saporibus peregrinis, panem Afrum (quem nostra prouincia solet habere præcipuum) cælesti etiam mannâ conditum, sero pulsanti & famem patienti non deneges.*

Hâc Quodvultdei instantiâ atque indefessâ importunitate permotus Augustinus, cœperat animo agitare quomodo Quodvultdeo satisfaceret: quod tamen reapse efficere non potuit, talibus (vt ipse ait) curis superuenientibus impeditus, à quibus omnino dissimulare non posset. *Epist.* 2. *ad Quodvultd.* Erant autem, vt ibidem testatur, libri Iuliani quinque, ex octo, quos suprà retulimus: quorum tunc quarto respondere se cœpisse commemorat. Additque, quod huc propriè facit: Quando id ergo explicauero, quintoque respondero; si tres non superuenerint, dispono (si Deus voluerit) & quæ poscis incipere: simul agens vtrumque & hoc scilicet, & illud de retractatione opusculorum nostrorum, nocturnis & diurnis temporibus in singula distributis. *ibid.*

Cùm autem Librum de Hæresibus, quem hîc certis conditionibus Quodvultdeo promittit, postmodum scribere aggressus sit; apparet

cum quinque Iuliani libros aliis totidem refutasse: quamquàm ex his duo tantum extant, nuper à Claudio Menardo Andium Proprætore inuenti, lucique redditi: reliqui tres vel omninò perierunt, vel cum puluere & blattis alicubi etiamnum luctantur.

§. VI.

Lacinia. contra Librorum D. Augustini aduersus Iulianum, obtrectatorem.

VErum quidem est, duos hosce posterioris Augustini contra Iulianum Operis Libros in dubium ab iis vocari, qui nouâ suorum Doctorum opinione delectati, veterem deseruerunt, & scriptis suis persecuti sunt: sed tamen conuincuntur, inprimis certissimâ facie styli & sermonis Augustini, & perpetuâ consonantis cum reliquis doctrinæ sententiâ.

Et ideo maioris audaciæ & temeritatis (ne quid amplius dicam) reus est Logicus quidam, (neque enim fas est eiuscemodi homines Theologos appellare) qui nuper in Academicis scholis, inter Augustinum & Iulianum iudicis assumptâ personâ, vtriusque obiectiones & responsiones ex primo libro Operis imperfecti, de quo agimus, dialogi in modum longo discursu foras eduxit: & ostendere voluit ad singulas earum, ob tales & tales rationes, Iuliano non satisfecisse Augustinum.

Existimo dicere voluisse, regulas argumentandi Dialecticorum, Augustinum (quem tam diu antè Dialecticum Donatistæ, propter acrimoniam disserendi & concludendi, appellauerant) aut ignorasse, aut ætatis iam & annorum auctu, obliuioni tradidisse: vt ideo Logicus hic ostendere debuerit vitium in quod impegit, & errantem reducere in viam. Nam & aliquando responsionem Diui Augustini, potuisse à Iuliano aduersùs respondentem retorqueri, acutè scilicet obseruauit. Quare miror, quòd cum Iuliano (cuius tanti ingenium facit) non comparauerit Augustinum pistillo, imò dixerit esse pistillo obtusiorem, *l. 2. oper. imp.* præsertim cùm & ipse Iulianus alibi docere voluerit (vti nunc Logicus facit) quomodo fiant à Dialecticis syllogismi. *l. 3. cont. Iul. c. 7.* Vti

Vti enim Pelagiani omnes in acumine disputandi iuxta Aristotelis methodum, mirificè sibi plauserunt; ita & Iulianus: adeò vt rerum omnium priùs inquireret rationem, cui deinde si posset auctoritatem, etiam diuinam, adaptaret: si non posset; eandem omitteret. Hinc & Apostolum alicubi dicit futurum fuisse perturbatæ mentis, si quidquam loqueretur contra rationes apertissimas à se prolatas. *l. 2. op.imp.c.*226. & alibi ita loquitur: Cùm igitur liquidò clareat, hanc sanam & veram esse sententiam, quam primo loco ratio, deinde Scripturarum muniuit auctoritas. *l.* 1 *.cont.Iul.c.*7. Præterea: Vbi verborum communitas ingerit quæstionem; adhibeatur regula rationis: ad cuius æqualitatem, quæ putabantur deflexisse, tendantur. *l.* 1 *oper. imp.*

Contra quæ & similia inquit Augustinus: Quæ tibi argumenta succurrent? quæ Aristotelis Categoriæ, quibus vt in nos velut artifex disputator insilias, videri appetis elimatus? *l.*1*.cont.Iul.c.*4. Et alibi: Vbi est acumen tuum, quo tibi videris Categorias Aristotelicas assecutus, & etiam Dialecticæ artis astutiam? *l.*3*.cont.Iul.c.*2. Et rursum: Vides nempe quàm dialecticè nihil dixeris, & nullâ quidē culpâ Dialecticæ disciplinæ, tu quantum à tramite eius exorbitaueris? Videris illius artis verbis ad hoc vti, vt eis inflatus attonitos facias imperitos, volendo videri esse, quod non es. Quod etsi esses; ad eum modum quo ista disputanda sunt, nihil esses. Sed planè nunc & ineptus & imperitus, tunc autem ineptus artifex esses: & tamen Dialecticorum quasi iaculis oneratus acutis, in certamen procedis, & iactas plumbeos pugiones. *eod. l. c.*7. Deniquè: Ideóne, inquit Augustinus, quia intellectu difficile est quod dicitur, contra Ecclesiam Matrem vestram, ratiunculis vestris, quasi paricidalibus pugiunculis, debetis armari? *l. 6. cont. Iul. c.* 7. Vt enim paulò pòst sequitur: Si vis viuere, noli amare sapientiam verbi, quâ euacuatur crux Christi. *eod.l.c.*11.

Vt interim Logicus faceret quod crabrones solent, infixo auolare aculeo: neque impingeret in Cælestini Papæ sanctissimi doctissimique de Augustino testimonium, quod recitat Prosper libro contra Collatorem extremo, his verbis: *Augustinum sanctæ recordationis virum, pro vita sua atque pro meritis, in nostra semper communione habuimus, nec vnquam hunc sinistræ suspicionis saltem rumor aspersit: quem tantæ scientiæ olim fuisse meminimus, vt inter Magistros optimos, etiam à meis semper prædecessoribus haberetur.* Vt in hunc, inquam, lapidem angularem non impingeret, Celestium Pelagij armigerum imitatus, ita denique declamationem conclusit,

clusit, vt affirmare quidem nollet, Iulianum in ea disputatione victorem euasisse; sed demonstrare solummodò, quàm sint insufficientes, intricatæ, & obscuræ D. Augustini responsiones. Siquidem & ipse Celestius, vt suprà memorauimus, cùm apud Zozymum Papam à doctrinæ fæculentia purgare se vellet, ita fuerat præfatus: vt si qua doctrinæ prauitas ei obrepsisset, integritatis Apostolicæ remedio sanaretur. vide *l. 6. cont. Iul. c. 12.*

Verumtamen interrogo, quid duo hæc intersit: vicisse Iulianum, & insufficienter respondisse Augustinum. Quorsum enim ductore Augustino triumphauit de Pelagianis Ecclesia, si eorum Achilli Iuliano aut non satisfecit, aut ambiguè solummodò respondit? debuit nimirũ post tot summos Pontifices, vt mox demonstrabimus, & doctissimos Episcopos, imò post orbis terrarum consensum, nouus aliquis repentè emergere, qui diceret Augustinum, (cum id alios fugisset) obiectionibus Iuliani, non nisi intricatas solutiones & ambiguas reposuisse: ob quas perinde etiamnùm constet robur earundem obiectionum, iudice tanto viro, qui plus operæ posuit fortasse in Aristotelicis, quàm Euangelicis & Apostolicis litteris,

Quid aliud aduersus Augustinum dicere Donatistæ potuerunt, callidissimi licet, vt suprà vidimus, Pragmatici, quàm (cùm essent deuicti prastratique, neq; agere ex ratione vltrà possent) incerta eum pro certis excogitare: non permittere legentes quæ vera sunt credere, sed facere vt altiùs dubia suspicentur, vti narrauimus *l. 3. c.* 8. §. 6. Hos enim, (tametsi taceamus) imitari modernos Augustini obtrectatores, palàm est. Videant idcircò, ne fides iterum poëticas suas contra eosdem Prosper exacuat, occinatque sicuti in Collatorem olim:

Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum liuor adussit edax:
Qui caput obscuris contectum vtcumque cauernis
Tollere humo, miserum perpulit anguiculum.
Aut hunc fruge sua æquorei pauêre Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tument.
Quæ concepta fouet, promat: quæ parturit, edat:
Seu vetere armatur dogmate, siue nouo.
In quoscumque sinus spirarum torqueat orbes,
Et fallax multâ contegat arte caput;
Currentem attritos super aspidas & Basiliscos
Declinare senem Vipera non poterit.

§. VIII.

§. VII.

Aliorum Pontificum de Augustino eiúsque Doctrinâ testimonia, & elogia.

ET quamquam memorato nunc Cęlestini Papæ de Diuo Augustino testimonio, satis ei scriptisque illius omnibus sit cautum, quod & ipse Prosper obseruauit, dum ait: *Per hunc virum* (Cælestinum) *intra Gallias istis-ipsis qui sanctæ memoriæ Augustini scripta reprehendũt, maleloquentia est adempta libertas: quando consultantium actione susceptâ, & librorum qui errantibus displicebant pietate laudatâ, quid oporteret de eorum auctoritate sentiri, sancto manifestauit eloquio*; non grauabimur attamen pôst sequentium aliquot Pontificum & Conciliorum præclara martyremata repetere: vt quisque videat quanta sit temeritas & impudentia eorum, qui audent aduersùs antiquos Magistros insolenter insurgere.

Eapropter Cælestium excipiat Ioannes II. Anno Christi, 531. ad Pontificatum assumptus, qui quod de pręcessoribus suis, Innocentio, Zozymo, & Bonifacio, Cælestinus dixerat; idem de Cælestino, & aliis qui huc vsque fuerant, affirmauit *Epistolâ 3. ad Senatores*, his verbis: *Sanctus Augustinus, cuius doctrinam secundùm Praecessorum meorum statuta, Romana sequitur & seruat Ecclesia, in libro vndecimo*, &c. *Ita Ioannes.*

Gregorius Magnus & ipse Ecclesiæ Romanæ Doctor ac Pontifex, floruitque Anno salutis 590. & seqq. rogatus ab Innocentio in Africa alicubi Episcopo, vt Expositionem suam in Iob, transmittere vellet in Africam; non recusauit quidem quod flagitabat Innocentius, sed ait: *Si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, & ad comparationem similaginis illius, nostrum furfurem non quæratis. Epistolarum l. 8. Epist. 37.*

A quibus sanè Gregorij Magni verbis non procul abludit, quod Taioni Episcopo Cęsar-augustano Romam profecto ad eiusdem Diui Gregorij accersenda Moralia in Hispaniam, in nocturna visione dictum ęst. Historiam refert Garsias Loyasa, ex perantiquo codice manu-scripto, in notis ad Concilium VII. Toletanum. Cùm enim ad impetrandum tantò citiùs quod desiderabat, Episcopus Taio inter oratio-

orationes pernoctaret in Ecclesia sancti Petri Romæ: visaque Præsulum multitudine, qui templum augustiori formâ & ordine quàm humana sit, erant ingressi; (à quorum vno deinde didicit, quo loco reperturus esset, quod tam piè desiderabat) interrogasset, si in tam sancta multitudine pariter adesset sapiens Augustinus, cuius nimirum opusculis, non aliter atque Diui Gregorij, fuerat à puero delectatus; id accepit responsum: *Vir ille clarissimus, & omnium exspectatione gratissimus Augustinus quem quaris, altior à nobis eum continet locus.* Is Taio, Concilio VIII. Toletano subscripsit, quod temporibus Martini Papæ I. habitum est Anno 653.

Idem Concilium Toletanum VIII. præbuit etiam luculentum Augustino testimonium, dum ait, *cap.* 2. *De incauto iuramento: Vir quoque sanctissimus Augustinus, vestigationis acumine cautus, inueniendi arte pracipuus, asserendi copiâ profluus, eloquentia flore venustus, sapientia fructu fœcundus, hac in suis narrat affatibus: Duo sunt omninò genera Mendaciorum, in quibus magna culpa est. Sed tamen non est sine culpa, cùm aut iocamur, aut pro misericordia mentimur.* Hæc ibi.

Accedit Concilium Oecumenicum Florentium sess. 7. habitâ Anno 1439. his verbis: *Beatus Augustinus praclarissimus Doctor Latinorum, quem sancta Quinta Synodus recepit, qui & prastantissimus appellatur, in multis suis libris liquidò asserit, Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere. Ita Florentinum.*

Et quoniam citatur à Florentino Quinta Synodus Constantinopolitana (cuius auctoritate ad conuincendos Græcos, Florentinum speciatim vti voluisse, visum est) nō abs re fuerit eius verba proferre, quæ sic habent, Confessione siue Collatione primâ in litteris Iustiniani Imperatoris: *Quidquid autem non consonat istis, vel à quacumque persona scriptum inueniatur, contra ea qua de vna eademq; fide à sanctis quatuor Concilijs, vel vno ex his definita sunt; hoc tamquam alienum omninò pietatis execramur. Sequimur autem in omnibus, sanctos Patres & Doctores sancta Dei Ecclesia, id est Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium Theologum, Gregorium Nyssenum, Ambrosium, Theophilum, Ioannem Constantinopolitanum, Cyrillum,* AVGVSTINVM, *Proculum, Leonem: & omnia qua ab his de Fide recta, & ad condemnationem hareticorum conscripta & exposita sunt, suscipimus. Ita Quinta Synodus Anno* 553.

Sed & ante hæc tempora Synodus Romana sub Gelasio I. Anno 494. habita, vti opuscula Beati Augustini Hipponensis Episcopi re-

pi re-

pi receperat; ita damnauit quæcumque cum hæreticis aliisque, Iulianus Celanensis, de quo anteà egimus, docuerat conscripseratque, vt patet ex decreto Gelasij, quod incipit: Post Propheticas, &c. prout exstat *Tomo 2. Conciliorum parte prima in Editione Binij.*

Post Gregorium I. (cui Conciliorũ ex occasione testimonia subiunximus) sequitur Adrianus I. Petri in Cathedra anno 772. successor. Is ait epistolà primâ ad Constantium & Irenem, exstatque Septimæ Synodi actione secundâ: *Hinc & beatus Augustinus, præcipuus Pater & optimus Doctor, in suis admonitionum sermonibus ait: Quid est imago Dei, nisi vultus Dei, in quo signatus est populus?*

Scio præter hæc, plurium, qui pòst secuti sunt aliorum Pontificum, de Augustino præclara testimonia & elogia produci in medium; sed quoniam nullo authentico volumine ea reperimus, noluimus cum exscriptoribus exscribere: ne (quandoquidem hæc sufficiant) absurdum aliquid aut absonum (quod fieri posset) adferamus. Hæc enim non ex aliqua Pannegyri, aut emendicatis Breuibus deprompta sunt, sed ex ipso pectoris Sanctorum Pontificum scrinio: vt perinde nequeant adscititiæ alicuius facundiæ titulo eleuari.

Quapropter ad Cęlestini Pontificis, operum diui Augustini aut primi, aut primos inter Censoris, redeo: & quandoquidem vnicâ solùm aut alterâ hinc pagellâ distet; interrogo cũ Prospero: *Contra istam clarissimam laudationis tubam: contra istam sacratissimi testimonij dignitatem, audet quisquã maligna interpretationis murmur emittere, & perspicua sincerissimæq; sententia, nubem obliquæ ambiguitatis obtendere: vt scilicet quia in epistola Papæ, librorum, pro quibus actum est, non expressus est titulus; hinc eos appareat non probatos? Maneat planè, maneat ista conditio, vt horum librorum nouitas repudiata videatur; si in eadem caussa, eiusdem viri dissentit antiquitas: & vt inutile, aut incongruum iudicetur, quod ab his quæ contra Pelagianos condidit, dissonans inuenitur. l. cont. Collatorem cap. 20.*

Etenim de hac Cęlestini epistola, è qua diui Augustini elogium citauimus, agens Photius in Bibliotheca, inquit: *Scripsit quoque* (Cęlestinus) *ad Episcopos Galliarum de fide sancti Augustini.* Et Vincentius Lirinensis aduersùs hæreses vltimo capite, plurimùm eandem laudans, testatur tanti ponderis esse, vt ad omnes hæreses euertendas sufficere possit. *Vide Baronium Anno 431. num 184. & seqq.*

Si quis interim hisce non obstantibus, & iudicio Cęlestini, & aliorum quos adduximus Pontificum ac Conciliorum, cupiat procaciter

 obluctari;

obluctari; quid amplius possumus, quàm cum Prospero versus iterùm occinere? vt si pharmacis nòn possit, instar amentis carmine curetur; dicamusque:

Quidam doctiloqui libros senis Augustini
Carpere, & aduersum condere fertur opus.
Vsque adeonè bonum ingenium, & facundia diues
Ostentare artem non aliter potuit,
In noua prostratas acies nisi bella cieret:
Impiaq; extinctis hostibus arma daret?
Hac pugna, incentor, mors est tua: te stylus iste
Conficit, & verbis perderis ipse tuis.
Dúmque doces quantum valeat mens libera; monstras
Velle tuum tibimet sufficere, vt pereas.
Verte gradum, fuge perniciem, stratósque rebelles
Oris Apostolici fulmine vbique vide.
Nec te mutato defendi nomine credas:
Si pastorem ouium lædere vis, lupus es.

Nequeo tamen omittere eam præfationem Clementis VIII. quam commonitorio suo (quod ex Augustino desumptum, tradidit Congregationi de auxiliis nuncupatæ) adiunxit: quandoquidem ad controuersias finiendas (quæ nuper feruere cœperunt) plurimum momenti allatura sit. Est verò talis: Quamuis nemini nisi Deo, rationem reddere debeam mearum actionum; dicam tamen impræsentiarum rationes, propter quas astringere statui totam hanc disputationem, ad normam doctrinæ S. Augustini de Gratia.

Prima est: quod si teste B. Prospero, ferè initio libri conta Collatorem, viginti annorum spatio acies Ecclesiæ ita dimicauit pro Gratia contra Pelagianos, vt tandem Augustino duce vicerit; oportet etiam vt in caussa simili, eundem ducem agnoscamus & sequamur.

Secunda est: quod idem Sanctus nihil videtur prætermisisse eorum, quæ ad præsentes controuersias pertinent: quandoquidem, si agitur de necessitate Gratiæ, eam describit dicens; esse necesse vt nos præueniat, comitetur, & sequatur: si de vi, asserit vires efficacissimas præbere voluntati: si de effectu, testatur facere de nolente volentem: si de modo, asserit Deum id facere omnipotentissimâ facilitate. Denique sic dissoluit obiectiones, vt doceat Liberum Arbitrium non tantùm bene cum illa Gratia quam defendit, cohærere, sed etiam fieri liberius,

liberius, quando ab illa fuerit liberatum.

Tertia tandem ratio est: quod multi Pontifices Prædecessores nostri, Doctrinæ S. Augustini de Gratia tam acres fuerint assertores & vindices, vt quasi hæreditario iure eam in Ecclesia relinqui voluerint, æquum non est, vt patiar, illam hac quasi hæreditate priuari. *Ita Clemens VIII. sapientissimus Ecclesiæ Antistes.*

§. VIII.

Augustinus scribit librum de Hæresibus, ad Quoduultdeum.

EX iis quæ suprà narrauimus, apparet tres reliquos ex octo Iuliani libris aut ab Alipio non fuisse transmissos, aut ad Augustinum nondum peruenisse, cùm (illos intereà expectans) ad scribendum de Hæresibus, vt Quoduultdeo satisfaceret, se accinxit. Agitauerat id iam pridem animo Augustinus, sed operis difficultate deterritus (partim ob innumerorum voluminum & ingentium ad id necessariam lectionē, *præfat. l. de Hæres.* partim quòd ipsum omninò. Quid sit Hæresis, definire difficillimum iudicaret. *Epist. ad Quoduultdeum*) omisit. Donec de auxilio diuino non desperans, & Quoduultdei nomine quasi omine admonitus, id nunc sub ipsum vitæ finem aggressus est. Quod eius verbis operæ pretium est intelligere.

Quod petis, inquit, sæpissimè atque instantissimè, sancte fili Quod-vult-deus, vt de Hæresibus aliquid scribam, dignum lectione cupientium dogmata deuitare contraria fidei Christianæ, & Christiani nominis obumbratione fallentia: scias me olim longè antequàm peteres facere cogitasse, atque fuisse facturum, nisi diligenter considerans quale quantumque id esset, vltra vires meas esse sentirem. Sed quoniam fateor nullum mihi, vt te, institisse poscendo; in ipsâ tamen molestâ instantiâ tuâ etiam tuum nomen attendi, & dixi: Aggrediar, & faciam Quod-vult-Deus. *Præfat. lib. de Hæres.* Vt verò videas, quàm constanter ad supremum vsque spiritum, quidquid boni agimus vel valemus, in Gratiæ diuinæ auxilium referendum duxerit: cùm dixisset se hoc opus aggredi, vt tantæ rei difficultas ministerio linguæ suæ aut

ostendatur tantummodò, aut Deo etiam plenius adiuuante tollatur; subdit illico: Quod verùm dum peto, dum quæro, dum pulso, sim fortasse accepturus, ignoro: scio me tamen nec petiturum, nec quæsiturum, nec pulsaturum quantùm sat est; nisi & hunc affectum munere diuinæ inspirationis accepero. *ibid.*

Statuerat autem hoc quidquid erat duobus Libris complecti, quorum primum (qui est de Hæresibus quæ post Christi ascensum contra eius doctrinam extiterunt) iam absolutum ad Quoduultdeum misit. *lib. de Hæres. in fine* alterum (quo, quid faciat Hæreticum, tractare constituerat) morte interueniente absoluere non potuit. *Isidorus de viris ill. cap. 9.*

Hi libri, cum præteritis contra Iulianum, duobusque ad Prosperum & Hilarium, non memorantur in Opere Retractationum: quòd scripti post istud, nihilum continerent, quod auctorem suum, futurosque lectores meritò potuisset offendere. Meritò, inquam; quia Semipelagiani, genus inimicum gratiæ Dei, humanique arbitrij præcones, & ob id Augustino aduersarij, quod Catholicum erat, à suo sensu detortum inuidiosissimè traduxerunt: vt ex Prospero patet, cuius exstant libri omninò quatuor, aduersus calumniatores doctrinæ beati Augustini de Gratia Dei, in Appendice Tom. VII.

CAPVT XI.

AFRICÆ EXCIDIVM, ET MORS AVGVSTINI.

§. I.

Africa per Barbaros Vastatio, referente Posidio.

Anno 430.

BOnifacio, vti diximus, à Vandalis superato; summa dies, & ineluctabile tempus Africæ incubuit. Quantam enim longè lateque stragem Vandali ediderint; non aliis quàm Possidij verbis, qui interfuit,

fuit, aperiam: vt iis Victori Vticensi præiuisse, existimare debeamus.

Diuinâ, inquit, voluntate & potestate prouenit, vt manus ingens diuersis telis armata, & bellis exercitata, immanium hostium Vandalorum & Alanorum, commixtam secum habens Gothorum gentem, aliarumque diuersarum gentium personas, ex Hispaniæ partibus transmarinis, nauibus Africæ influxisset & irruisset: vniuersaque per loca Mauritaniarum, etiam ad alias nostras transiens Prouincias & regiones, omni sæuiens crudelitate & atrocitate, cuncta quæ potuit exspoliatione, cædibus, diuersisque tormentis, incendiis, aliisque innumerabilibus, & infandis malis depopulata est: nulli sexui, nulli parcens ætati, nec ipsis Dei Sacerdotibus vel ministris, nec ipsis Ecclesiarum ornamentis, seu instrumentis, vel ædificiis.

Et hanc ferocissimam hostium grassationem & vastationem, ille homo Dei (Augustinus) & factam fuisse & fieri, non vt ceteri homines sentiebat & cogitabat: sed altiùs & profundiùs ea considerans, & in his animarum præcipuè pericula vel mortes præuidens; solitò amplius, (quoniam vt scriptum est, *Qui apponit scientiam, apponit dolorem*: &, *Cor intelligens, quasi tinea ossibus*) fuerunt ei lacrymæ panes die ac nocte, amarissimamque & lugubrem, præ ceteris suæ senectutis iam penè extremam ducebat ac tolerabat vitam.

Videbat enim ille homo Dei, ciuitates excidio perditas pariter cum ædificiis: villarumque habitatores, alios hostili nece extinctos, alios effugatos atque dispersos: Ecclesias Sacerdotibus ac ministris destitutas: Virginesque sacras & quosque continentes, vbique dissipatos: & in his, alios defecisse tormentis, alios gladio interemptos esse: alios in captiuitate, perditâ animi & corporis integritate ac fidei, malo more ac duro, hostibus deseruire.

Cernebat etiam, hymnos Dei & laudes de Ecclesiis deperisse: ædificia Ecclesiarum, quamplurimis locis ignibus concremata esse: sollemnia quoque quæ Deo debentur, de propriis locis defecisse: Sacrificia ac Sacramenta diuina, vel non quæri, vel quærenti qui tradat, non facile reperiri: in ipsas montium siluas, & cauernas petrarum, & speluncas confugientes, vel ad quascumque munitiones, alios fuisse expugnatos, & interfectos vt fame contabescerent: ipsosque Ecclesiarum præpositos & Clericos qui fortè Dei beneficio vel eos non incurrerant, vel incurrentes euaserant; rebus omnibus exspoliatos atque nudatos, egētissimos mendicare: nec eis omnibus quibus fulciēdi essent, subueniri posse.

 Vix

Vix tres superstites videbat ex innumerabilibus Ecclesiis, hoc est Carthaginensem, Hipponensem & Cirtensem, quæ Dei beneficio excisæ non sunt, & earum permanent ciuitates & diuino & humano fultæ præsidio: licet post eius obitum vrbs Hipponensis, incolis destituta, ab hostibus fuerit concremata. Et se, inter hæc mala, cuiusdam sapientis sentētiâ consolabatur, dicens: Non erit magnum, quod cadunt ligna & lapides; & moriuntur mortales. Hæc ergo omnia ille, vt erat altè sapiens, quotidie & vbertim flebat. *Posid. c.* 28.

§. II.

Sermo Augustini, & Oratio his temporibus accommoda.

ET quamuis tanta esset rerum in Africâ confusio, munia nihilominùs studiaque sua gnauiter obibat sedulus Præsul. Testis est Possidius: Verbum Dei, vsque ad extremam ægritudinem, impræter-missè, alacriter & fortiter, sanâ mente sanoque consilio, in Ecclesiâ prædicasse. *cap.* 31.

Inter eiusceemodi Sermones vnus etiamnum exstat, lacrymis luctuque plenus, qualem videlicet præsens ante oculos strages & ruina deposcebat. Habitus est, vt quidem præfert inscriptio, Feriâ quintâ post Dominicam Passionis, Centesimus vndecimus de Tempore: Ciuitate Hipponensi siue iam obsessâ, siue proximè obsidendâ.

Tradunt & orationem, per id tempus admodum oportunam Deo fundere consueuisse: quam Cardinalis Seripandus alicubi repertam protulerit in Concilio Tridentino, cuius agebat nomine Sedis Apostolicæ Legatum: ab Vrbano Papa VIII. nouissimè agnitam: his verbis:

Ante oculos tuos Domine, culpas nostras ferimus: & plagas quas accepimus, circumferimus. Si pensamus malum quod fecimus, minus est quod patimur, maius est quod meremur. Peccati pœnam sentimus, & peccandi pertinaciam non vitamus. In flagellis tuis infirmitas nostra teritur; & iniquitas non mutatur. Mens ægra torquetur, & ceruix non flectitur. Vita in dolore suspirat, & in opere non se emendat. Si exspectas, non corrigimur: si vindicas, non duramus. Confite-

mur

mur in correctione, quod egimus; obliuiscimur post visitationem, quod fleuimus. Si extenderis manum, facienda promittimus: si suspenderis gladium, promissa non facimus. Si ferias, clamamus vt parcas: si peperceris, iterùm prouocamus vt ferias. Habes Domine confitentes reos: nouimus quod nisi dimittas, rectè nos perimus. Præsta Pater omnipotens sine merito, quod rogamus: qui fecisti ex nihilo, qui te rogarent.

§. III.

Hipponensis Ciuitas obsidetur.

ACcreuit mœroribus & lamentationibus eius, inquit Possidius, vt etiam adhuc in suo statu consistentem ad eandem Hipponensium Regiorum Ciuitatem, ab iisdem hostibus veniretur obsidendam: quoniam in eius tunc defensione fuerat constitutus Comes quidam Bonifacius, cum Gothorum quõdam fœderatus exercitu: quam vrbem, fermè quatuordecim mensibus conclusam, obsederunt. Nam & littus illi marinum interclusione abstulerunt.

Quò etiam nosipsi de vicino, cum aliis nostris Coëpiscopis confugeramus: in eâdemque, omni obsidionis tempore fuimus. Vbi nobiscum super his infortuniis sæpissimè colloquebamur: & Dei tremenda iudicia, præ oculis nostris posita, considerabamus dicentes; Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum: pariterque dolentes, gementes, & flentes, orabamus miserationum patrem, & Deum omnis consolationis, vt de eâdem nos tribulatione subleuare dignaretur. *Posid. cap.* 28.

Et fortè prouenit, vt vnà cum eodem (Augustino) ad mensam constitutis, & inde confabulantibus, cœperit coram nobis dicere: Noueritis me hoc tempore calamitatis, id Deum rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hostibus circumdatam liberare dignetur: aut si aliud ei videtur, suos seruos ad perferendam suam voluntatem fortes faciat: aut certè vt me de hoc sæculo ad se accipiat. Quæ ille dicens, nosque instruens; deinceps cum eodem & nos cum nostris omnibus, & ipsi qui in eadem fuerant ciuitate, à summo Deo similiter petebamus.

§. IV.

§. IV.

In morbum incidit Augustinus.

ET ecce tertio illius obsidionis mense, decubuit lecto, febribus fatigatus, & illâ vltimâ exercebatur ægritudine. Nec suum sanè Dominus famulum fructu suæ precis fraudauit: nam & sibiipsi, & eidem ciuitati, quod lacrymosis depoposcit precibus, in tempore impetrauit. *Possid. cap. 29.*

Dicere autem nobis inter familiaria colloquia consueuerat, Post perceptum Baptismum, etiam laudatos Christianos & Sacerdotes, absque digna & competenti pœnitentia exire de corpore non debere. Quod etiam ipse fecit, vltimâ quâ defunctus est ægritudine. Nam sibi iusserat Psalmos Dauidicos, qui sunt paucissimi de pœnitentiâ, scribi; ipsosque quaterniones iacens in lecto, contra parietem positos, diebus suæ infirmitatis intuebatur & legebat, & iugiter atque vbertim flebat. *Possid. cap. 31.*

§. V.

Miracula tum & aliàs, quæ patrauit.

HÆc dum aguntur, ad ægrotantem & lecto vacantem quidam cum ægroto suo venit: & rogauit, vt eidem manũ imponeret, quò sanus esse posset. Respõdit: Si aliquid in his posset; sibi hoc primitùs fuisse præstiturum. Tum alius visitatum se fuisse dixit, monitumque in somnis, Vade ad Augustinum Episcopum, dic vt eidem manum imponat, & saluus erit. Quod dum comperisset, facere non distulit: & illum infirmum, continuò Dominus sanum ab eodem discedere fecit. *Possid. cap. 29.*

Sed non erat hoc primum siue signum, siue miraculum, quod ad pietatem ipsius doctrinamq; firmandam, Altissimus operari dignatus est.

eſt. Etenim idem Poſſidius, Noui, inquit, eumdem & Presbyterum, & Epiſcopum, pro quibuſdam energumenis patientibus vt oraret rogatum, dum id agit & lacrymas fundit, ab obſeſſis corporibus dæmones abiiſſe. *eod. cap.*

Quandam virginem Hipponenſem audiens à dæmonio vexari, pro illa deuotè orauit: & oleo, quod tenebat, lacrymas ſuas orando inſtillauit. Quo tranſmiſſo prædicta virgo peruncta eſt, & ſanata. Pro quodam etiam adoleſcente, quem non viderat, orauit: & eum oratione à dæmonio liberauit. Quæ duo miracula ipſe quidem inuenitur retuliſſe, inquit Philippus Abbas Bonæ Spei, *vita Diui August. cap.* 30.

Nam cum non minùs erga proximum charitate flagraret, quàm Deum; ſi fortè ab ægrotantibus, ad tribulationes ipſorum ſolatio quo poterat leuandas, accerſeretur, vtque pro eis in præſenti Deum rogaret, eiſque manus imponeret; ſine mora pergebat, inquit Poſſidius *c.* 17. Hinc & præclaras à moribundis nonnullis prolatas ſententias, quibus ſuam in ſupremo agone conſtantiam & fiduciam in Deo teſtati fuerant; ſolebat cum admiratione nonnunquam & laudibus, iam ſenex, præſentibus referre. *In eod. cap.*

§. VI.

Migrat è Vita.

PORrò, nè intentio eius Deum in extremis feruidè obſecrandi, quoquam impediretur; ante dies fermè decem, quàm exiret de corpore, poſtulauit à præſentibus, Nè quis ad eum ingrederetur, niſi iis tantùm horis, quibus medici ad inſpiciendum intrarent: vel cùm ei inferretur refectio. *Anno 430.*

Et ita obſeruatum factumque eſt: & omni illo tempore orationi vacauit: *Poſſid. c.* 31. donec tandem membris omnibus ſui corporis incolumis, integro aſpectu atque auditu, nobis adſtantibus ac videntibus (inquit Poſſidius) & cum eo pariter orantibus, obdormiuit in pace: *eod. cap.* Theodoſio XIII. & Valentiniano III. Coſſ. quinto Kalendas Septembris: libris Iuliani, inter impetum obſidentium

Vandalorum, in ipso dierum suorum fine respondens, & gloriosè in defensione Christianæ Gratiæ perseuerans. *Prosp. in Chron.*

Quæ notatio incidit, in Annum Dominicæ Natiuitatis, CCCC. XXX. Prædicationis CCCC. Cælestini Papæ VII. ab obitu Matris suæ Monicæ XLIII. ab obitu Ambrosij. XXXIII. Simpliciani, XXX. Ioannis Chrysostomi XXIII. Hieronymi Presbyteri X.

Porrò vicinum morti Hieronymum dixisse ferunt: Cum gaudio & solatio hanc se mortalem vitam relinquere, quoniam post se relinquat Augustinum, multæ scientiæ & bonitatis Episcopum Hipponensem, omni veritate & perfectione redimitum. Habere se idcircò fiduciam in Christo, perstituræ fidei nostræ: rogare, vt suo nomine scribatur Augustino, vt tamquam fidelis miles pugnet, ne veniant (quod absit) mala genti nostræ. *Euseb. Cremon. apud. Barth. Vrbinat.*

§. VII.

Ætas, & Sepultura.

VIxit annis LXXVI. *Poßid. c.* 31. vt adeò colligatur, ex illo mortis, & hoc ætatis anno, natus CCC. LIV. In Clericatu autem & Episcopatu vixit annis fermè XL. *Poßid. c.* 31. & pergit:

Nobisque coram positis, pro eius commendanda corporis depositione Sacrificium Deo oblatum est, & sepultus est.

Testamentum nullum fecit: quia vnde faceret, pauper Christi non habuit. *Poßid. ibid.*

§. VIII.

Clerus Africæ, & Bibliotheca.

PRo opulentâ hereditate Clerum sufficientissimum, & Monasteria virorum ac feminarum continentium cum suis Præpositis plena, Ecclesiæ dimisit: vnà cùm Bibliothecis, Libros & Tractatus, vel suos vel aliorum sanctorum, habentibus: ex quibus dono Dei, qualis

lis quantuſque in Eccleſia fuerit noſcitur: & in his ſemper viuere, à fidelibus inuenitur. *Poſsid. eod. cap.*

Quod Clerum attinet, cùm de copiâ ipſius ſigillatim teſtimonium ferat Poſſidius; quàm is fuerit numeroſus, coniici aliquatenus poteſt, quòd perſecutionis Vandalicæ continuante procellâ, ſub Eugenio Carthaginenſe Epiſcopo quingentos de Clero in eâdem Eccleſiâ tum adhuc fuiſſe, ſcribat Victor Vticenſ. l. 3.

De Bibliothecis, quantùm inſtructæ fuerint, non vtique obſcurè deprehendi ex eodem Poſſidio queat, dum ait: Tanta ab Auguſtino dictata & edita ſunt, tantaque in Eccleſiâ diſputata, excepta, atque emendata: vel aduerſus diuerſos hæreticos conſcripta, vel ex Canonicis libris expoſita, ad ædificationem ſanctorum Eccleſiæ filiorum; vt ea omnia vix quiſquam ſtudioſorum noſſe, & perlegere ſufficiat.

Verumtamen ne veritatis (inquit Poſſidius) auidiſſimos in aliquo fraudare videamur, ſtatui Deo præſtante in huius opuſculi fine, etiam eorumdem librorum, Tractatuum, & Epiſtolarum Indiculum adiungere: quo lecto, qui magis Dei veritatem, quàm temporales amant diuitias, ſibi quiſque quod voluerit, ad legendum & cognoſcendum eligat: & ad id ſcribendum, vel de Bibliothecâ Hipponenſis Eccleſiæ petat, vbi emendatiora exemplaria fortè poterit inuenire: vel vnde voluerit inquirat, & inuenta deſcribat & habeat; & petenti ad ſcribendum, ſine inuidiâ etiam ipſe tribuat. *Poſsid. c.18.*

At miraculo planè contigiſſe videtur, vt poſt quatuordecim menſium obſidionem, concrematâ anno ſequente vrbe ab hoſtibus, iiſque Arianis; tantoque magis irritatis, quantò diuturniori obſeſſorum conſtantiâ fatigati fuerant; remanſerit integra Bibliotheca, non humano vtique ſed Diuino præſidio. Quapropter per Vandalos aliosque Barbaros quod efficere diabolus haud potuerat; deinceps per eos facere tentauit, quorum ſe antagoniſtas fortiſſimos Proſper & Hilarius, ipſumque Eccleſiæ Caput Cæleſtinus, præ reliquis ſtrenuè geſſerunt.

Videri hac de rè litteræ Cæleſtini queunt, editæ Anno ſequente, in Appendice Tomi VII. atque innumeris locis Proſper, cuius hoc de Auguſtino luculentum eſt teſtimonium: *Viginti amplius annis, contra inimicos gratia Dei, Catholica acies huius viri ductu* PVGNAT, ET VINCIT. *l. cont. Collat. init.* puta, ab anno huius ſæculi decimo (quo

tum scriptis voluminibus, tum habitis sermonibus lacessere eos cœpit) ad hunc vsque, quo obiit.

§. IX.

Victoris Vticensis de Augustino testimonium.

OBitûs porrò eius Victor etiam Vticensis meminit, his verbis:
„ Eâ tempestate Hippone obsessa est ciuitas, quam omni laude di-
„ gnus beatus Augustinus, librorum multorum confector, Pontifex
„ gubernabat.
„ Tunc illud eloquentiæ, quod vbertim per omnes campos Ecclesiæ
„ decurrebat, ipso metu siccatum est flumen: atque dulcedo suauitatis
„ dulciùs propinata, in amaritudinem absynthij versa est, vt Dauidi-
„ cum præconium conueniret: Dum consisteret peccator aduersum me;
„ obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.
„ Vsque ad illud tempus, ducentos iam triginta & duos libros con-
„ fecerat: exceptis innumerabilibus Epistolis, & Expositione totius
„ Psalterij, & Euangeliorum, atque Tractatibus popularibus, quos
„ Græci Homilias vocant: quorum numerum comprehendere, satis impossibile est. *Vict. Vticens. l.1. persec. Vandal.*

§. X.

Vocatur ad Concilium Ephesinum contra Nestorium.

CVm paullò antequàm migraret ex humanis Augustinus, Nestorius Constantinopolitanus Episcopus, ex Pelagiano seminario nouos errorum surculos educare cœpisset; malumque quotidie gliscceret, & caperet incrementa: indicto Ephesi Concilio Oecumenico, Cælestinus ire contra statuit.

Neque

Neque defuit pio Pontificis ſtudio Theodoſius Imperator: qui communes ad Epiſcopos litteras dedit, quibus ad Synodum eos conuocaret, ſignatas Conſtantinopoli decimotertio Kalendas Decembris eiuſdem Anni: & alias particulares, ad nonnullos celebrioris famæ Antiſtites. Inter hos, teſte Liberato, ſcripſit Imperator beato Auguſtino Hipponenſi Epiſcopo per Ebagnium Magiſtrianum, vt ipſe Concilio præſtaret ſuam præſentiam. *Liberat. in breuiar. c. 5.*

Liberati (qui dum vixit, Archidiaconus Carthaginenſis fuit: vixit autem Anno Domini 535. tempore Reparati Epiſcopi Carthaginenſis) verba ſunt: Scripſit Imperator ſacram & B. Auguſtino Hipponenſi Epiſcopo per Ebagnium Magiſtrianum, vt ipſe Concilio præſtaret ſuam præſentiam. Qui Ebagnius veniens Carthaginem magnam, audiuit à Capreolo ipſius vrbis Antiſtite B. Auguſtinum ex hoc mundo migraſſe ad Dominum: acceptiſque ab eo ad Imperatorem litteris, loquentibus de obitu B. Auguſtini, Conſtantinopolin vnde venerat rediit. Porrò Capreolus Archiepiſcopus propter impetus Vandalorum Africanas regiones obſidentium, vniuerſale non valens congregare Concilium, Veſſulam Diaconum ſuum miſit Epheſum ad Concilium legatum. *Ita Liberat.*

Sunt qui ſcribant has Litteras Theodoſij Imperatoris ad Auguſtinum, (quas cur *Sacram* appellet Liberatus, vide ſupra l. 3. cap. 12. §. 9.) olim exſtitiſſe, aut etiamnum exſtare in Monaſterij Patauini S. Iuſtinæ Bibliotheca: ſed prout exhibitas legi, ſuſpectæ fidei ſunt, cùm indicinam ſequentis Anni præferant, quo erat finitum Concilium: quarto Idus Auguſti Baſſo & Antiocho Coſſ.

Eumdem Liberatum, horum quæ diximus teſtem, citat Apologeticus Synodi Romanæ ſub Gregorio VII. cap. 3. vbi Auguſtinum vocat, Omnium virtutum virum.

§. XI.

Neſtorianos damnauit ante mortem.

ET quamquam Synodo haud interfuerit Auguſtinus, Neſtorianos tamen condemnaſſe non deſiit: tam luculentâ validâque ſen- tentiâ,

Anno 431.

tentiâ, vt vix clariùs aliquid post ipsum Concilium reperiri possit. Præsagus enim, quàm sit facilè violatâ Christi gratiâ, Christum etiam ipsum è medio tollere; in postremis suis contra Pelagianos lucubrationibus, sæpenumerò inculcauerat(vti suprà indicauimus) ex naturâ diuinâ atque humanâ vnam personam Mediatoris coalescere: idq; non merito bonorum operum, aut liberi arbitrij; sed gratiâ Dei. Verba ipsius sunt:

Est etiam præclarissimum lumen Prædestinationis & Gratiæ, ipse Saluator, ipse Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: qui vt hoc esset, quibus tandem suis vel operum vel fidei præcedentibus meritis, natura humana quæ in illo est, comparauit? Respondeatur quæso. Ille homo, vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumtus, Filius Dei Vnigenitus esset, vnde hoc meruit? quod eius bonum qualecumque præcessit? quid egit ante, quid credidit, quid petiuit, vt ad hanc ineffabilem gratiam perueniret? *l. de prædest. Sanct. c.* 15. Vt planè videas vtramque hæresin, & Nestorianam & Pelagianam, ob quas erat ab Imperatore Ephesum aduocatus, iugulasse priusquam moreretur. *vide etiam l.* 1. *Op. imp. c.* 140. *& seqq.*

Nestorius etenim, cùm personam Christi iam diuidere, & perniciosissimum dogma in Ecclesiam inferre pararet; Pelagianos è suis cathedris deiectos & exules, Iulianum, Florum, aliosque nonnullos ex Occidente Episcopos, Constantinopoli excepit & fouit: quorum nimirum Magisterio doctrinam suam hauserat. Pelagianos siquidem isto quoque errore fuisse infectos; tum Leporij conuersio;(qui inter alios damnauit & hunc) tum testimonia Prosperi & Cassiani palàm faciunt, qui Nestorianam hæresin, Pelagianæ sobolem dicunt; hocque de Christo dogma tenuisse ambas: Quod ab initio homo dumtaxat, ad personæ diuinæ dignitatem ex suis meritis pertigisset.

Quare de hac Synodo agens Prosper in Chronico: Basso, inquit,
„ & Antiocho Coss. congregatâ apud Ephesum, plus ducentorum Sy-
„ nodo Sacerdotum, Nestorius cum hæresi nominis sui, & cum multis
„ Pelagianis, qui cognatum sibi dogma iuuabant, damnatur.

Idem proinde Prosper, vtriusque Epitaphium lusit his versibus, ante librum De Ingratitud.

Nestoriana lues successi Pelagianæ,
Quæ tamen est vtero pro generata meo.
Infelix misera genetrix & filia nata,
Prodiui ex ipso germine quod peperi.

Nam

Nam fundare arcem meritis prior orsa superbis,
De capite ad corpus ducere opus volui.
Sed mea dum proles in summa armatur ab imis.
Congrua bellandi tempora non habui.
Et consanguinea post tristia vulnera fraudis,
Aspera conserui prælia fine pati.
Me tamen vna dedit victam sententia letho:
Illa volens iterum surgere, bis cecidit.
Mecum oritur, mecum moritur: mecumq; sepulchrum
Intrat, & inferni carceris ima subit.
Quò nos præcipites insana superbia mersit,
Exutas donis, & tumidas meritis.
Nam Christum pietate operum & mercede, volentes
Esse Deum, in capitis sedere non stetimus:
Sperantésque animi de libertate coronam;
Perdidimus,quam dat Gratia,iustitiam.
Quique igitur gemina miseraris busta ruina,
Ne nostro exitio consociere, caue.
Nam si, quæ Domini data munera serò fatemur,
Hæc homini credis debita; noster eris.

CAPVT XII.

RELIQVIARVM S. AVGVSTINI TRANSLATIO.

§. I.

Per S. Fulgentium in Sardiniam deferuntur.

REdactâ in Vandalorum potestatem Africâ, cùm ipsi Arianâ labe (vti non semel diximus) imbuti, omni crudelitatis genere, cuius minimum erat exilium bonorumque publicatio, in Catholicos sæuirent;

rent; haud equidem visum superis fuit, Doctoris Augustini reliquias apud eos esse permittere. Quamobrem per Fulgentium Ruspensem Episcopum, priùs in Sardiniam delatæ, atque inde per Luithprandum Longobardorum Regem, in Italiam; Ticini etiamnum honorificè conditæ sunt. De vtraque Translatione iussus aliquid à Carolo Magno scribere Petrus Oldradus, Mediolanensis Archiepiscopus; ita habet:

» Opus quod Celsitudo vestra, dum in Vrbe Mediolani moraretur, » mihi imponere dignata fuit, vt aliquid de Translatione corporis » beati Augustini Episcopi, de Sardinia Papiam inquirerem; & fideli » sermone, Celsitudini vestræ transscriberem; quantum humana fragi- » litas laborare potuit, elaboraui: & quod ex litteris & libris Regum » Longobardorum, etiam ex traditione multorum legi & audiui; Deo » adiuuante breuiter scribam.

Anno 514. Beatus Augustinus, Doctor Ecclesiarum Christi, post multa miraculorum signa, quibus in hoc mundo effulsit; post multam insudatio- » nem laborum, quâ obstinationem hæreticorum, rectum iter vitæ de- » prauantium, oppugnauerat; Deo animam reddens, honorificè à fi- » delibus sepultus est, in Ciuitate Hipponensi, in episcopatu suo, in » Ecclesia sancti Stephani (*fuit hæc eadem quæ* Pacis: *à memoria Martyris* » *sic dicta*) currente Anno Incarnationis CCCC. XXX. ibique hono- » rificè sepultus per manum Discipulorum suorum, iacuit annis ferè LXXIV.

» Deinde in Sardiniam corpus translatum est à fidelibus & Catholi- » cis Episcopis, qui ob Christi fidem ab iniquo Trasamundo Rege, » vnà cum Fulgentio Ruspensi Episcopo, & innumerabilibus Christi » fidelibus, in eandem Insulam relegati fuerant, quo tempore Vandali » Africam vastabant. Ne gemma & thesaurus tantus, ab immundis » spiritibus pollueretur; secum cum nonnullis aliis Sanctorum reliquiis, » deportarunt. Ibi multis miraculis claruit, annis CC. XXI. in quo » manifestè datur intelligi, quod quos Deus charos habet; ad sancti- » tatis eorum testimonium, clarificat & insignit virtutibus mi- » raculorum.

§. II.

§. II.

Luithprandus Longobardorum Rex, reliquias Augustini redimit à barbaris, & Ticinum deferri curat.

BArbarorum igitur infinita multitudo, Sardiniam expugnare est " Anno aggressa. Quam cum inuasissent, & subiugatam destruerent; loca " 725. etiam sancta violenter aggressi polluebant: inter quæ Sepulchrum B. " Augustini. Hæc cũ iustitiæ cultor, & amator religionis Luithprandus " Rex audisset à sanctæ memoriæ Petro Papiensi Episcopo, quem Rex " maximo honore & summâ reuerentiâ ob vitæ sanctitatem prosequa- " batur: videlicet coinquinari, & inhonestè tractari sanctissimi Augu- " stini locum; legatos suos, proceres nobiles, cum magno pondere auri " & argenti, transmisit in Sardiniam, vt corpus tanti sancti redimerent " pretio, & transferrent quamprimum ad Ciuitatem Papiensem. "

Qui iussioni & desiderio, piissimi Regis satisfacere cupientes; na- " uigio venerunt in Sardiniam: & redimentes Corpus sanctum à Bar- " baris, nauique illud imponentes; Dei misericordiâ, & ingenti eorum " gaudio, plenis velis per tranquillum mare, in vnius diei & noctis spa- " tio, perducti sunt ante portum & stationem Ianuensem: quæ facta " erant, denuntiarunt; & vt honorificè occurrerent, ad Reliquias tam " gloriosi corporis suscipiendas. "

§. III.

Reliquiis Luithprandus obuiam exit.

QVo audito Rex immenso gaudio perfusus, gratias ingentes Deo " referebat, quod desiderium suum impleuisset: omnique negotio " postposito, rogatis & conuocatis omnibus ciuitatum suarum Episco- " pis, & vniuerso Clero, vsque ad finem agri Dertonensis, ad suscipien- " dum tam præclarum Dei munus, cum maxima humilitate processit: "

„ & more Dauidico ad accipiendam arcam Domini, & reponendam in
„ decentiori loco properabat, cum innumerabili procerum, & populi
„ vtriusque sexus multitudine: Deo gratiam omnes agentes, de tantis
„ donis datis.

„ Cum autem ad locum vbi iacebat sanctum Corpus, appropinquasset; depositis regalis aulæ insignibus: nudatoq; capite & pedibus, cum
„ tanta humilitate & deuotione procedebat; vt omnes qui aderant, mi-
„ rarentur, & Deum super tantâ deuotione piissimi Regis laudarent.

§. IV.

Miracula tum facta.

„ AD Confessorem autem suum clarificandum, misericors Domi-
„ nus dignatus est multa miracula operari. Multi enim aliquo
„ officio corporis priuati aderant, qui recuperatâ sanitate alacres, ad
„ laudem & honorem Dei vociferantes, læti ad propria remeabant.

„ Vnde Corpus beati Confessoris cum laudibus & hymnis defe-
„ rentes, peruenerunt ad fines agri Dertonensis, ad prædium quod ap-
„ pellatur Sauinariense: vbi Rex Luithprandus, cum vniuerso Episco-
„ porum & procerum comitatu pernoctantes, & debitum tanto Patri
„ officium dignè peragentes; Rex ipse tamquam vnus de plebe, prope
„ sanctissimi Corporis reliquias, nimio deuotionis zelo ardens, perno-
„ ctauit.

§. V.

Aliud, & nouum Miraculum.

„ CVm autem aurora sequentis diei illucesceret, ad peragendum
„ iter ad Vrbem Ticinensem, sistentes, nullo modo sanctum cor-
„ pus mouere potuerunt. Cum igitur plures ad feretrum accederent,
„ nec quidquam proficerent; Rex Luithprandus scissis vestibus, & de-
formata

formata facie in terra devolutabatur: quippe qui immenso desiderio "
tanti Patris transferendi Reliquias, ad vrbem Ticinum æstuabat ni- "
mis. at tum omninò ab omni spe ceciderat, posse amoueri sanctum "
corpus. "

Quo miraculo omnes Episcopi, & proceres stupebant: cogitan- "
tes intra se, quidnam Deus Omnipotens indicare vellet de Reliquiis "
tam gloriosi Doctoris. Adderat inter cœtum Episcoporum, sanctæ "
memoriæ Gratianus Nouariensis Ecclesiæ Præsul, vir multâ doctri- "
nâ præditus, & omni scientiarum genere illustris, & verè Dei Sacer- "
dos: qui accessit confidenter ad Luithprandum Regem, affirmans "
Dei misericordiam non verbis & actibus externis, sed magis votis & "
operibus implorandam. "

Quæ Rex libentissimè monita audiens, facto voto deliberauit, si "
Dominus Deus omnipotens, corpus beati Augustini deferri permit- "
teret; quod suprà nominatum prædium Sauinariense Deo & Ec- "
clesiæ beati Petri, ad quam ipsum Corpus deferre volebat, perpetuò "
habendum tribueret. "

Factum est igitur, vt, cum votum persoluisset, accederet ad fere- "
trum: qui cum Corpus de terra leuare tentaret; ita leuissimum inue- "
nit, vt nullo vlterius onere impediente, Corpus beatissimum, quod "
priùs nec moueri poterat à pluribus; modò non prohiberetur ferri à "
duobus. Peragebant igitur inceptum iter: ingenti gaudio & exulta- "
tione laudantes Dei omnipotentiam, qui vota Regis tam facile au- "
disset.

§. VI.

Reliquiæ Ticini cum exultatione depositæ.

CVm autem in Vrbe auditum esset de aduentu Regis cum Reli- "
quiis beatissimi Confessoris; ad suscipiendum Corpus sanctissi- "
mum omnes qui residui fuerant, festinarunt occurrere: & cum sum- "
mo honore, vtpote tanto Patri debito, detulerunt cum hymnis & can- "
ticis, & totius populi concursu; summo gaudio perfusi: & reposue- "
runt in Ecclesia beati Petri in Cælo aureo. "

Iure autem in Apostolica positus est Ecclesia, qui pro Ecclesiastica "

 dimicans

„ dimicans fide, diabolicas hæreticorum fraudes disperſit. Vbi etiam ad „ ſanctitatis eius teſtimonium: ad argumentum fidei poſterorum; mul- „ tis ſignis & miraculis claruit.

„ Illud memoriâ dignum contigit, poſt tranſlationem Papiam fa- „ ctam, quò Deo, beatoque Patri Auguſtino gratam fuiſſe eam tranſla- „ tionem innotuit: ſi quidem multi tactu ſacrorum pignorum tantùm, „ ex variis morbis ſtatim conualuére.

§. VII.

Auguſtini mira, & miraculoſa apparitio.

„ Sed inſignis fuit illa apparitio, facta quibuſdam Vltramontanis, nu- „ mero quadraginta: qui petentes Romam, propè viculum Cauæ, „ Papiâ diſtantis circiter tria millia paſſuum, quò membra feſſa à longo „ itinere curarent, pernoctantes; circa ſecundam horam noctis, ab Ec- „ cleſiâ quæ vicina erat, dicata ſanctis Martyribus Coſmæ & Damia- „ no, viderunt egredi hominem habitu Pontificali ornatum: qui ipſis „ appropinquans percunctatus eſt, quò pergerent?

„ Cùm reſpondiſſent, ſe Romam ad Baſilicas ſanctorum Petri & „ Paulli proficiſci: quatenus à Domino impetrarent liberari ab infir- „ mitatibus, quibus vnuſquiſque eorum affligtabatur: (Erant enim om- „ nes infirmi, ideo Romam peregrinabantur, tum vt viſerent ſancta lo- „ ca, tum vt ſanctorum meritis ibi quieſcentium Deus eos ſanaret;) di- „ xit illis Pontifex: Dirigite greſſus veſtros ad Vrbem vobis vicinam, „ Papiam nempe; & ingredimini templum beati Petri in cælo aureo: „ ingreſſi ſanabimini a languoribus veſtris.

„ Quis eſſet interrogātibus peregrinis, reſpondit ſe eſſe Auguſtinum, „ Hipponenſem Epiſcopum. His auditis ſtupore & gaudio repleti, feſti- „ nantes Papiam & templum ingreſſi, clamantes dixerunt: Sancte Au- „ guſtine ſicut pollicitus es, reſtitue nobis ſanitatem. His vix pronuntia- „ tis, ſenſerunt ſe priſtinæ incolumitati redditos: & Deo beatoque Au- „ guſtino gratias agentes, ad propria læti & incolumes remearunt: nar- „ rantes mirabilia quæ fecerat Dominus, interceſſione tanti Doctoris.

§. VIII.

§. VIII.

Luithprandi munificentia: & chronographia Translationis.

DOna autem quæ piiſſimus Rex Luithprandus, Eccleſiæ beati « Petri donauit, tam in prædiis & poſſeſſionibus, quàm in vaſis « aureis & argenteis, ad Dei cultum pertinentibus; excedunt omnium « piorum & Catholicorum opinionem. «

Exiſtimabat autem Rex ille, ſe tantùm non poſſe donare miniſtris, « qui cuſtodiebant Corpus beati Patris, quod opinioni & voluntati « ſuæ penitus ſatisfaceret. Et tanto gaudio ad Corpus tanti viri recep- « tum, repletus eſt; quod die ac nocte, in hymnis & canticis, cum Cle- « ricis & Sacerdotibus in Eccleſia pernoctaret, & tamquam vnus de « miniſtris, in canticis Dei & Pſalmodia ſe exerceret. «

Hæc Tranſlatio Corporis ſancti Auguſtini, facta eſt pridie Kalen- « das Martij: ſedente in ſancta Petri Sede, bonæ memoriæ Gregorio, « eius nominis ſecundo. «

Excellentiam magnitudinis veſtræ, per multa annorum curricu- « la, Rex regum Chriſtus Dominus, ſua dignetur cuſtodire potentiâ. « Datum in Vrbe Mediolani, Anno ſalutiferæ Incarnationis Domini, « Septingenteſimo nonageſimo ſexto. *Ita Petrus Oldrad.* «

Quod annum attinet, quo memoratas Reliquias transferri contigit; ex tempore, quo tum in Africa, tum in Sardinia iacuerunt, ſecundum rationem quam init Baronius, depræhenditur fuiſſe Septingenteſimus vigeſimusquintus, Gregorij II. duodecimus: ſecundum alios Septingenteſimus vigeſimusprimus. *Eryc. Putean. in Synopſi Chronolog. l. 3. Hiſtor. Inſub.*

§. IX.

Luithprandus in eâdem Ecclesiâ terræ mandatus. Eòdem illata Boëthij lipsana.

POrrò Luithprandus, qui tanto affectu & honore Augustini sacra lipsana prosecutus fuerat, sepultus est in eodem Templo, vt nonnulli scribunt, vbi eadem collocari iusserat, Epitaphio, quod eius meminit his verbis:

Flauius hoc tumulo Luithprandus conditur, olim
Longobardorum Rex inclytus, acer in armis,
Et bello victor. Sutrinum, Bononia firmant
Hoc, & Ariminum, nec non inuicta Spoleti
Mœnia, námque sibi hæc subiecit fortior armis.
Roma eius vires iam pridem milite multo
Obsessa expauit: deinceps tremuere feroces
Vsque Saraceni, quos dispulit impiger, ipso
Cum premerent Gallos Carolo poscente iuuari.
Hungarus à solo hoc aditus: Francus & omnes
Vicini gratâ degebant pace per omnes.
Rege sub hoc fulsit, quod mirum est, sanctaque frequensque
Relligio, vt recolunt Alpes, Ecclesia quarum
Ius habuit vincente ipso, & prægrandia templa,
Quæ viuens struxit, quibus & famosus in orbe
Semper, & æternus lustrabit sæcula cuncta.
Præcipuè Petro cælesti hâc æde locatâ
Clauigero, statuit Cælo quam prouidus aureo:
Augustinus vbi huc aliunde adductus eodem
Rege iacet, cuius doctrinâ Ecclesia fulget.

Tradunt in idem templum intulisse Boëthij ossa, à Theodorico Arianis addicto non tantùm relegati Ticinum, sed & interfecti: quæ ibidem quiescunt, hoc Epitaphio:

Mæoniâ & Latiâ linguâ clarissimus, & qui
Consul eram; hîc perij missus in exilium.
Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
Et nunc fama viget maxima, viuit opus. E. Putean. hist. Insub. l. 1. & 3.

Sed

Sed præteriri non debent, quæ de Translatione S. Augustini, & sacrarum eius reliquiarum Ticini depositione, refert *Bern. Saccus lib. 10. Hist. Ticinens.* his verbis: Ædificauerat Luithprandus Rex insigne templum, quod D. Petro dicauerat, Monasterio adiecto: quem locum ab aëris salubritate, appellauit Sanctum Petrum in Cælo Aureo. Quod Monasterium eâ ætate situm extra Papiæ mœnia erat, hodie autem intra ciuitatem receptum.

In templo itaque Diui Petri, à Luithprando ædificato, conditum Augustini Corpus fuit. Et ne facile resciri posset, quo loco Corpus esset; ferunt Luithprandum tribus locis effossis, structisque sepulchris, alibi deinde nocte paucis operi adhibitis iussisse Corpus condi: omnibus simul sepulchris eâdem nocte occlusis: vt certâ Corporis sede ignoratâ, difficilior in æuum fieret occasio eius perquirendi, rapiendique.

Constructum deinde alio sæculo sacellum fuit, in quo Arca illa marmorea ac celebris composita est, Augustini sepulchrum repræsentans. *ita Saccus apud Ios. Pamph.*

§. X.

Reliquiarum custodes tandem Eremitæ Augustiniani, fauentibus Ioanne XXII. & Ioanne Bohemiæ Rege.

TEmporum deinde lapsu, in eorum locum quos Reliquiarum custodiæ Luithprandus deputauerat, Monasterio iuxta Ecclesiam Sancti Petri, vti iam diximus, extructo; Monachi Benedictini successerunt: hisque aliò translatis, Canonici Regulares Congregationis Frisonariæ: eisdem deinde adiuncti, erecto altero cœnobio, concessione Ioannis XXII. circa Annum M. CCC. XXVII. (Generali Priore Guilielmo Cremonensi) Eremitæ Augustiniani: qui etiamnum ibi perseuerant, Canonicis Regularibus iam possessione priores: quandoquidem Frisonarij Anno CIↃ.IↃ.VIII. Lateranensibus locum suum cesserint, habitantibus tum in eadem Ciuitate Papiensi ad S. Epiphanium. Videri potest. *Crusen. 2. p. c. 12. & 3. p. c. 13.*

Anno 1327.

Sunt qui ſcribant,adeo ſingulari ſtudio hanc ſacri Corporis cuſtodiam Generalem Guilielmum effectaſſe ; vt ei muricem Cardinalitium poſthabuerit,quem Papa Ioannes offerebat: induxiſſe verò vniuerſum Ordinem, vt collatâ ſtipe, intra breue temporis ſpatium,Monaſterium emta areâ à fundamentis erigeret: probante & fauente Ioanne Bohemiæ Rege, cui tum Ticinum parebat.

Is Ioanneseſt Caroli IV. pater, qui Gallorum partes contra Anglos ſecutus, prælio ad Creſſiacum ſagittâ vulneratus occubuit, vnaque cum eo flos nobilitatis Gallicæ. De quo Krantzius refert,etſi eſſet cœcus, pugnaſſe in hoſtes:cumque audiret fortunam ſuæ partis inclinare,ductorem ſuum interpellaſſe,vt ſe eò dirigeret,vbi confertiſſimi hoſtes erant, ibique fortiter prælianteem cecidiſſe.

Operæ autem pretium eſt, Breuis,vt appellant, Apoſtolici fruſtum aliquod exhibere : *Dignum arbitramur & congruum, vt vbi tanti Doctoris & Præſulis Corpus tumulatum quieſcere dicitur; ibi vltra id quod ſibi honoris & laudis ab vniuerſali exhibetur Eccleſia, ſingulari quadam reuerentiâ ab Ordine Eremitarum & fratribus eiuſdem Ordinis, qui ſub eiuſdem Patris regula degitis & ſancta obedientia militatis, quique diutnis inſiſtitis laudibus, vacatis orationi,intenditis exhortationi,inſudatis ſtudio, & animarum ſaluti propenſius inuigilatis; ſpecialiter honoretur : quatenus inibi tamquam membra ſuo capiti, filij Patri, Magiſtro diſcipuli,Duci milites cohærentes; Deo & ipſi Sancto, auctoritate fulti Apoſtolicâ præcordialiùs iubiletis , vbi veſtri Patris & Ducis Auguſtini noueritis reliquias fore ſepultas* , &c.

EPILOGVS.

Atque hæc ſunt quæ quàm breuiſſimè potui, de tanto Præſule & Doctore, quantus equidem Auguſtinus fuit, habui dicenda : cuius aliòquin Vitam multi miſerè & imperitè miſcuerunt,vt quid in ea ſit primum, quid ſecundum, nequeas vel ſagaciter intuendo diſcernere. Supplere quæ omiſſa ſunt (quis enim ſigillatim omnia narraſſe poteſt ?) curis ſecundis adlaborabimus.

FINIS.

VITÆ,

VITÆ,

ET RERVM GESTARVM

D. AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

Anno Christi

CHRONOLOGIA.

354. NASCITVR Tagaſtæ, Idibus Nouembris, Parentibus Patritio & Monica.

Tagaſtæ & Madauris dat operam litteris Puer adhuc, inter hunc & ſequentem annum.

371. Studiorum cauſsâ mittitur Carthaginem.

373. Carthagine in Manichæos incidit, & ſeducitur.

374. Categorias Ariſtotelis ibidem, per ſe legit & intelligit. Omnes item Artium Liberalium, Arithmeticæ, Geometriæ, Mathematicæ, &c. libros, quos habere potuit.

380. vel 381. Scribit de Pulchro & Apto: quod inſcribit Hierio Romanæ Vrbis Oratori. hoc Opus intercidit.

383. Audit & interrogat Fauſtum Manichæum.

Romam, inde Mediolanum venit, euocatus ad Scholam Eloquentiæ.

384. Nutare incipit circa vitæ modum. Nutantem Mater Monica, Mediolani offendit.

Varij æſtus eius.

De Magiſtro, in quo loquitur cum filio Adeodato.
De Vera Religione ad Romanianum.

391. Fit Presbyter: adſcitiſque ſociis, inter quos Poſſidius, Monachiſmum continuat, ſed & ſcriptionem.
Liber de Vtilitate Credendi ad Honoratum.
De duabus Animabus contra Manichæos.

392. Diſputatione, Fortunatum Manichæum proſternit.

393. In Plenario Africæ Concilio Hippone, diſputat de Fide & Symbolo.
Libri de Sermone Domini in Monte.
Pſalmus ABCdarius contra Donatiſtas.
Contra Adimantum Manichæum.
Expoſitio Epiſtolæ ad Romanos. Ad Galatas.

Primiani & Maximiani ſchiſma.
Synodus Maximianiſtarum Cauernis Suſis, & Cebarſuſſi, contra Primianum.

Hieronymo Auguſtinus innoteſcit.
Liber de mendacio.

394. Hieronymi & Auguſtini vltrò citroque Epiſtolæ plures.
Bagaienſis Donatiſtarum Synodus, celeberrima in qua Maximianus damnatus.

395. Fit Epiſcopus Hipponenſis, in Aduentu circiter.

396. Clericos aſſumit: cum quibus in domo Epiſcopali, in communi viuit.

397. Multa Epiſcopus conſcribit, quà Didactica, quà Polemica.

Libri ad Simplicianum Episcopum Mediolanensem.
Contra Epistolam fundamenti.
Contra Faustum Manichæum.
De Agone Christiano, &c.

398. Petiliano Donatistarum Episcopo Cirtensi siue Constantiniensi, respondet.
Confutat Epistolam Parmeniani.
Scribit de Baptismo, libros septem.

399. Orditur libros de Doctrina Christiana: de Trinitate:
De Genesi ad litteram.
Libri XIII. Confessionum.
De Consensu Euangelistarum.
Quæstiones, Annotationes in Matthæum, Lucam, Iob, &c.
Liber de Natura Boni contra Manichæos.
Contra Secundinum Manichæum, &c.
Paganorum Calamæ insolentiam coërcet.
Ibi tum Episcopus Possidius.
Epistolæ ad Nectarium.

400. Liber de Vnitate Ecclesiæ, ad Diœcesis suæ Presbyteros, &c.

401. Interest Synodo Carthaginensi, in caussa Donatistarum, sedente Romæ Anastasio.

402. Item Concilio Mileuitano in eadem caussa, sub Innocentio I.

403. A Circumcellionibus per insidias quæsitus ad mortem.
Interest Concilio Carthaginensi.
Pelagius & Celestius innotescunt.

Episco-

404. Epiſcoporum Africæ Legationem ad Honorium contra Donatiſtas, mitigat Auguſtinus.

Donatiſtæ ferociunt.

Diſputat cum Felice Manichæo, qui Manichæiſmum eiurat.

405. Pœnis hæreticos corrigi, dum videt Auguſtinus; priorem ſuam ſententiam mutat.

406. Libri contra Creſconium Grammaticum Donatiſtam.

Radagaiſi Gothorum Regis exercitus, pluſquam centum millium, in Italia cæſus, nemine vel læſo Romanorum.

407. Petilianus & Auguſtinus, ſcribunt ambo de Vnico Baptiſmo.

408. Pelagius Romæ hæreſes ſuas diſſeminat.

409. Metu Alarici Gothorum Regis, Româ profugiunt Pinianus, Melania, &c. Iuliana, Demetrias, &c.

410. Romanæ Vrbis excidium per Gothos, rege eorum Alarico.

Paullinus vinculis oneratus à Gothis.

411. Collatio Carthaginenſis Catholicorum & Donatiſtarum celeberrima.

In ea, Donatiſtæ ſuccumbunt, ſententiâ Marcellini V. C. Cognitoris.

Librorum de Ciuitate Dei occaſio, & exordium, eſt Vrbis excidium.

Pelagius & Celeſtius in Africa agunt, Româ profugi. Inde, hic Carthagine damnatus, in Siciliam: ille in Palæſtinam, euadit.

Contra

Eius postea in Africa multa Miracula.

Synodus Carthaginensis & Mileuitana contra Pelagium, iniungit Augustino vt eum oppugnet.

Damnatur & excommunicatur ab Innocentio Papa, Pelagius.

417. Augustini Liber de Gestis Palęstinis.

Epistola ad Paullinum.

Celestius Romæ præsens & Pelagius absens, apud Zozymum Papam purgare se satagunt.

418. Damnantur studio Patrum Africanorum à Zozymo, cuius sententiam secutus Imperator Honorius, eosdem Vrbe pellit.

Augustini Epistola ad Sixtum R. E. Presbyterum.

Libri de Gratia Christi, & Peccato Originali.

Epistola ad Dardanum conscripta.

Augustinus à Zozymo Papa in Mauritaniam legatus, Emeritum ibi Donatistam conuenit.

Exstant Acta huius Collationis.

Augustini Epistola 50. ad Bonifacium Comitem.

Scribit de Nuptiis & Concupiscentia, Librum primum.

419. Hunc Iulianus quatuor Libris refellere conatur.

Augustini Liber secundus de Nuptiis & Concupiscentia, prodit.

Epistola ad Hesychium.

Liber de Cura pro mortuis.

De Octo Dulcitij Quæstionibus.

Enchiridium de Fide, spe & charitate.

Libri locutionum Scripturæ sacræ.

Libri Quæstionum de septem Libris eiusdem Scripturæ.

orditur Operum à se hactenus compositorum examen: & conscribit Libros duos Retractationum.

Eodem tempore perficit Libros de Doctrina Christiana: De Genesi ad litteram: de Trinitate.

Numerati tum eius Libri, ducenti triginta duo, in Operibus nonaginta tribus, præter Epistolas & Sermones ad populum, & alia volumina quæ postea prodierunt: simulque faciunt Opuscula, mille Triginta & amplius, teste Possidio.

Speculum è Veteri & Nouo Testamento concinnatum: exstat Tom. III.

427. Iulianus Pelagianus, octo Libros scribit, contra Librum secundum Augustini de Nuptiis & Concupiscentia.

Leporius in Africa, Augustini Operâ conuersus.

Epistola Augustini ad Vitalem.

Pelagius & Celestius tota Italia pulsi, secedunt in Britanniam, solum suum natale.

Excidij Africæ initia ingressu Vandalorum.

Sigisuultus Comes, contra Bonifacium missus in Africam, Maximinum Episcopum Arianorum, & Pascentium domûs Regiæ Præfectum, itemque Felicianum, eodem adducit.

Disputat Augustinus cum Pascentio, Maximino, & Feliciano, Arianis.

Libri exstant contra hos conscripti.

Item Epistolæ ad Pascentium.

Epistola Augustini 180. ad Honoratum de fugâ Episcoporum, tempore bellorum.

Bonifacius prælio victus, Hipponem ciuitatem maritimam se recipit.

Africanæ Ecclesiæ, tribus demtis, omnes excisæ.

428. Semipelagiani è Gallia exorti, Massiliæ signanter; Au-

 gustini

gustini eiusque doctrinæ obtrectatores.

Inter hos Ioannes Cassianus, Vincentius Genuensis, Sulpitius Seuerus, &c.

Augustini patrocinium vindiciasque Prosper & Hilarius suscipiunt, veteres Augustini discipuli.

Contra Semipelagianos scribit Augustinus de Prędestinatione Sanctorum, & Dono perseuerantiæ, planè diuinos Libros.

Quinque Libros Iuliani Operis secundi, Alipius ex Italia mittit ad Augustinum.

Lucubrans diu noctúque Augustinus, totidem alios Iuliano reponit: sed duo solummodò exstant, nuper reperti.

Hi vulgò vocantur, *Opus imperfectum.*

Scribit Librum De Hæresibus, ad Quod-vult-Deum.

430. Vandali Hipponem obsident: quo se Possidius pluresque alij Episcopi receperant.

Sermo Augustini tunc habitus, & Oratio ad Deum illis temporibus opportuna.

Tertio obsidionis mense in morbum incidit.

Migrat è vitâ V. KAL. SEPT. Ætatis LXXVI.

Ab Imperatore Theodosio, mortis eius ignaro, vocatur ad Concilium Ephesinum contra Nestorium.

431. Damnatur in Synodo Ephesinâ Nestorius, iam pridem ab Augustino prædemnatus.

504. Reliquiæ S. Augustini ex Africa transferuntur in Sardiniam, per S. Fulgentium Episcopum Ruspensem.

725. Inde transferuntur Ticinum, per Luithprandum Longobardorum regem.

INDEX

INDEX PRIMVS,

QVI PROPRIE

AVGVSTINVM TANGIT.

Dei

Dei naturam, & fidem adhibendam Scripturis sacris. 26. 27. *Videtq́, pudore permixto gaudio, se tot annos non contra Catholicam fidem (quam longe aliam imaginatus fuerat) sed contra cogitationum suarum figmenta, latrasse.* 26. *Eulogio Rhetori Carthaginensi locum difficilem absens per somnium exponit.* 27.

Deliberat cum Alipio & Nebridio de vita genere eligendo 27. *serò quidem, vt ipse censet; dum per annos vndecim differt & differtur.* 28. *inclinatur ad vxorem ducendam: dissuadente Alipio, vt Sapientiæ remoram; annitente matre. ita despondetur ei nondum nubilis.* 28. *quo percepto deserit eum concubina, voto facto alium se virum nescituram.* 29. *percellitur ipse metu mortis ac Iudicij.* ibid.

Agit cum Romaniano (qui tum fortè negotiorum suorum causâ Mediolanum venerat) de Vitâ communi & Sapientiæ vnà inquirendæ studio. 28. *hoc consilium vxores euertunt, quas habebant quidam suorum, ipse habere volebat.* ibid. *perseuerat nihilominus in eius vita desiderio.* ibid. *Æstuat animo circa Dei naturam, & Mali originẽ.* 29.30. *Mathematicos deserit, adhortante Firmino: credit Scripturis Sacris, & vnicã salutis spem in Christo collocat.* 30.

Lectione Platonicorum proficit ad rerum humanarum contemtum. 31. *apud eosdem reperit non pauca doctrinæ Christianæ consonantia.* 31. 33. *velut in extasi audire sibi videtur: Cibus sum grandium, cresce & manducabis me.* 31. *Mali originem inuenit.* 31. 32. *sed errat in personâ Christi, non percipiens quid Sacramenti haberet, Verbum caro factum est.* 32. 33.

A Platonicis transit ad Scripturæ Sacræ lectionem. 33. 36. *Paulum Apostolum legit præ ceteris: atque in eo vera Philosophiæ faciem, & Gratiæ vbique commendationem agnoscit.* 33. 34.

AVGVSTINI Conuersio, Baptismus, aliaque vsque ad Presbyterium.

Somnium Monicæ diuinitùs immissum de futura filij conuersione. 18. *responsum Episcopi eidem datum.* ibid.

Augustinus de Deo iam satis edoctus, totus ad eum anhelat: nisi quod vnâ adhuc compede tenetur vxoriâ 34. *& aliquâ fortassis honoris illecebrâ.* 35. *Eum excitat Simplicianus ad spes vanas abiiciendas, & sectandam Christi humilitatem, Victorini Rhetoris exemplo.* 34. 35. *huc accedunt, Antonij, & aliorum exempla, à Potitiano narrata: quibus exstimulatus ad vitam Monasticam, & supra modum commotus, secedit in hortum, sequente Alipio.* 36. 37. *carnis ac spiritûs in eo lucta, & Pudicitiæ ac Voluptatis certamen.* 37. *Sub ficu prostratus, voce cælitùs demissâ admonetur: ac planè ad Deum conuertitur: gaudente Monicâ ac Deo gratias agente.* 38. 39.

Abiicit cogitationem de ducendâ vxore, & Professioni publicæ renuntiare statuit, vni mox Deo & Sapientiæ vacaturus. 39. *Per ferias Vindemiales secedit vnà cum Matre & amicis in villam Cassisiacum;* hanc

AVGVSTINVS EPISCOPVS.

Augustinum

AVGVSTINI GESTA AC SCRIPTA
CONTRA VARIOS ECCLESIÆ HOSTES.

Contra Manichæos.

chaos aliquot Hippone detegit, atque Vrbe pelli iubet. 132. *Scribitq; contra eos De Natura boni.* 13.

Scribit contra Secundinum, qui Romæ existens Augustinum per litteras monuerat, vt à Manichæis insectandis desisteret. 133. *plura contra eos scripta.* ibid.

Disputat publicè cum Felice Manichæorum Electo; qui mox conuictus, præeunte Augustino Manichæum eiusque doctrinam eiurat. 315.

Manichæi Carthagine detecti, in iudicio coram Vrso Tribuno ab Episcopis (maximè Augustino) pressi, blasphemias & sordes suas publicè confitentur. 132. 527.

Contra Donatistas.

AVGVSTINVS *etiamnum Presbyter Donatistas oppugnare incipit, scribitq; contra Epistolam Donati Carth.* 69. *componit Psalmum ABCdarium, ad captum vulgi accommodatum: quo totius Schismatis originem ac progressum complectitur.* 68.

Augustinus iam Episcopus Donatistas tam Sermonibus & Epistolis quàm oblato colloquio & priuatâ aut publicâ disputatione, ad Ecclesiæ vnitatem reducere studet. 260. 261. 266. 303. *resipiscere volentibus vt dignitates suæ saluæ sint, procurat.* 286. 288. *paratus pro pace Ecclesiæ etiam Episcopatu suo cedere.* 361.

Petilianum Cirtensem Donatistarum Episcopum, eiusq; Epistolam tribus libris oppugnat, sepositis tantisper Libris de Trinit. & Genesi ad Litt. 263. 264. *Scribit de Vnitate Ecclesiæ ad diœcesis suæ Presbyteros, sicut Petilianus scripserat ad suos.* 283. *item de Vnico Baptismo, contra Petiliani Librum cognominem.* 339.

Parmeniani, Carthaginensis Donatistarum Episcopi, Epistolam tribus libris refutat. 225. 226. *Quibus deinde subiungit Libros septem de Baptismo.* 267.

Cresconium Grammaticum eiusque argutias libris quatuor refellit, ac proprio mucrone iugulat. 321. 323.

Scribit in Donatistas, Contra quod attulit Centurius. 269. *contra Epist. Presbyteri Cirtens. ad Generosum.* 284. *de Schismate Maximianistarum.* 340.

Interest Concilio Carthaginensi ad reducendos Donatistas, ac benigna omnia Patribus persuadet. 285. 286. 287. *item alteri Carthaginensi, de Donatistis ad pacificam collationem inuitandis.* 299. *ipse Proculiano Collationem offert legibus æquissimis: sed detractat ille.* 303. *Preces Legatorum ad Imperatorem, contra Donatistarum violentiam, mitigat.* 311. *tandem rationibus & exemplis conuictus, praxim pœnalem contra Hæreticos approbat, ac defendit.* 316. 317. 318.

Augustinus vnicum remedium extirpando Donatismo censet, Collationem publicam auctoritate Imperatoriâ indicendam. 356. *eius consilium approbant Patres in Synodo Carthagin. atque Legationem ad Imper. decernunt.* 355. *Indicitur Collatio Carthagine.* 357. *in qua Augustinus vnus ex septem Episcop. Catholicis delectis ad disputandum cum totidem Donatistis*

CONTRA PELAGIANOS.

Ex

Contra Arianos.

Contra Priscillianistas, aliosque Hæreticos.

Vincentij

Vincentij Victoris impiam doctrinã de Animâ, libris duobus refutat. 410. 524. 526. *eiusdem errores aliis duobus aperit Renato Monacho, & Petro Presbytero.* ibid.

Contra Iouiniani asseclas scribit De Bono coniugali. 272. *Marcionistas refellit Libro contra Aduersarium Legis & Proph.* 334.

Nestorianam hæresim priùs quàm pullulare cœpisset, ad viuum resecuit. 516. 631.

Contra Paganos.

AVGVSTINVS *Calamam proficiscitur, ad coërcendam Paganorum illic insolentiam.* 277. 278. *Nectario pro iis deprecanti quo temperamento responderit.* 279. 280.

Paganorum in Coloniâ Suffectanâ insaniam increpat. 280. *Madaurenses à Paganismo conuertere studet.* 282. *pugnam ciuilem Cæsarea in Maurit. efficaci oratione dissuadet.* 331. *Varias superstitiones Paganismum sapientes ab Ecclesia tollere conatur.* 331. 332.

Ad refutandas Paganorum in Christianam religionem blasphemias, scribit Libros De Ciuitate Dei, ad Marcellinum. 391. 406. *quando eis finis impositus?* 395. *auctor est Orosio scribendæ historiæ contra Paganos, eandem ob causam.* 433. 434.

Scribit de Diuinatione dæmonum. 327. *Maximum hermetizantem vrbanè refellit.* 329. *Varias quæstiones à Paganis propositas resoluit: iisq; se benignum & affabilem præstat.* 330.

NATVRÆ IN AVGVSTINO DONA,

ET GRATIÆ CHARISMATA.

Ingenij præstantia, & Doctrina.

AVGVSTINVS *puer etiamnum inter condiscipulos excellit.* 10. 11. *anno ætatis vigesimo Categorias Aristotelis nullius magistri ductu intelligit, omnes item Artes Liberales,* 16. 17. *Philosophiæ & Veritatis inquirendæ studio omnia iam inde postponit.* 13. 28.

Sæcularium scientiarum in Augustino encyclopædia. 59. 60. 61.

Theologiæ Christianæ arcana statim à Baptismo, omni humano magisterio destitutus, penetrat; scribitq; De Libero arbitrio, aliáq; complura. 50. 54. 55. *Memoria eius, & facundia Latina.* 63. 321. 325. *quam sæpè tamen ad populi captum submittit.* 75. *Græcæ linguæ scientia.* 64. 520.

Donatistæ cum Augustino disputare detrectant. 74. *Dialecticam eius carpendo agnoscunt.* 326. *Eum sibi præ omnibus Pelagius conciliare studet.* 405. *Iulianus Catholicorũ partium ducẽ confitetur.* 503.

Clerica-

In Episcopatu, Qualis in Deum fuerit.

Qualis erga se.

Qualis erga Proximum.

Existimat

Doctrinæ & Sanctitatis Elogia Augustino à variis tributa.

FINIS INDICIS PRIMI.

INDEX

INDEX SECVNDVS,

SIVE

GENERALIS.

A.

Adeodatus.

Adimantus.

Adrumetini.

Afri, & Africa.

Alaricus.

Alipius.

quinque

Benena-

Benenatus.

Bonifacius Comes.

Bonifacius Episc.

Bonifacius Papa.

C.

Cæcilianus.

Celestius.

Christiani.

Christus.

Circumcelliones.

Cirta.

Cyprianus.

Collatio.

Comes.

Concilium.

Coniugium.

Constans Imp.

Constantinus Imp.

Continentia.

Cresconius.

2. Donatiſmi progreſſus.

3. Donatiſmi inclinatio.

4. Donatiſtæ ab Africanis Patribus ad vnitatem Catholicam variis modis inuitati.

6. Donatistæ quid post Collationem?

Donatistæ.

Dona-

Donatistarum errores, ab Augustino refutati.

Dona-

Ecclesia.

Emeritus.

Episcopus.

Eradius.

Eucharistia.

Eulogiæ.

Eulogius.

Eulogius Episc.

Euodius.

H.

Hæresis & Hæretici.

Heros & Lazarus.

Hierius.

Hieronymus.

I. Inno-

I.

Innocentius Papa.

Ioannes Hierosolymit.

Iuliana.

Iulianus Imp.

Iulianus Pelagian.

Scribit

Monachi & Monasterium.

Monica.

N.

Natura.

Nauigius.

Nebri-

Sacrum.

Semi-

Vere-

FINIS.

ERRATA.

PAg. 14. lin. 28. ferebantur. lege flebantur. p. 19. lin. 19. dele respondit. p. 26. l. 23. nam. l cùm. p. 73. l. 17. communita. l. comminuta. p. 98. l. 24. iustum. l. istum. p. 116 l. v. t. Augustinus. l. Augustino. p. 119. l. 14. fructibus. l. fluctibus. p. 136. lin. 6. fames. l. sanies. p. 140 l. 24. Damasc. l. Damas. p. 174. l. 28. ab. l. ob. p. 177. l. 5. illicò. l. illic à. p. eâd. l. 23 Sacerdos. l. Sacerdotes. p. 225. lin. 20 proponentes. l. proponens. p. 238. l. 7. & 26. Olepzantariæ. l. Elephantariæ. p. 253. l. 17. prelatum. l. perlatum. p. 289. l. 5. habitâque Synodo. l. habitaque Synodus. p. 307. l. 21. celeberrima. l. celerrima. p. 405. l. 18. explorare. l. exhilarare. p. 413. l. vlt. debitum. l. deditum. p. 451. l. 20. 140. l. 400. p. 451. l. 12. cum eo. l. cuneo. p. 454. l. 21. vllâ. l. illâ. p. 485. l. 25. quæ. l. qui. p. 568. l. 33. visa. l. nisa. p. 576. l. 12. dele: excidium. p. 585. l. 27. Retractionum. l. Retractationum. p. 618. l. 18. Florentium. l. Florentinum.

Cetera condonabit ac per se corriget benignus lector.

4 [illegible]